

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Министерство образования и науки Республики Казахстан
Западно-Казахстанский университет им.М.Утемисова

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ: ЖАҢА УАҚЫТ – ЖАҢА КӨЗҚАРАС»

атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция
материалдарының жинағы

30 наурыз 2022 жыл

30 марта 2022 год

«СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: НОВОЕ ВРЕМЯ – НОВЫЕ ПОДХОДЫ»

Сборник материалов республиканской научно-практической конференции

Орал-Уральск

**Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті**

**Министерство образования и науки Республики Казахстан
Западно-Казахстанский университет им.М.Утемисова**

«Педагогикалық білім беру потенциалын күшейту» жобасы аясында өткізілген

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ: ЖАҢА УАҚЫТ – ЖАҢА КӨЗҚАРАС»

атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция
материалдарының жинағы

30 наурыз 2022 жыл

«СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: НОВОЕ ВРЕМЯ – НОВЫЕ ПОДХОДЫ»

Сборник материалов республиканской научно-практической конференции

30 марта 2022 года

в рамках проекта «Усиление потенциала педагогического образования»

Орал-Уральск

ӘОЖ / УДК 37.0
КБЖ / ББК 74.00
3-21

Жалпы редакциясы/ Общая редакция:

Серғалиев Н.Х., биология ғылымдарының кандидаты, профессор, М.Өтемісов атындағы
Батыс Қазақстан университетінің Басқарма төрағасы - ректоры

Редакциялық алқа / Редакционная коллегия:

Ахмеденов К.М. – география ғылымдарының кандидаты, профессор, М.Өтемісов атындағы
Батыс Қазақстан университетінің Басқарма төрағасы орынбасарының ҒЖ және ХБ жөніндегі
проректоры

Кайсағалиева Г.С. – биология ғылымдарының кандидаты, М.Өтемісов атындағы Батыс
Қазақстан университетінің академиялық қызмет департаментінің директоры

Джанғазиева Б.Ж. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі, М.Өтемісов атындағы Батыс
Қазақстан университетінің білім беру бағдарламаларының жобалық кеңсесінің жетекшісі

Абулкасова Д.Б. – әлеуметтік ғылымдарының кандидаты, М.Өтемісов атындағы Батыс
Қазақстан университетінің физика-математика факультетінің деканы

Федорченко Л.А. – педагогика және психология магистрі, М.Өтемісов атындағы Батыс
Қазақстан университетінің мектепке дейінгі және бастауышта білім беру кафедрасының аға
оқытушысы.

Искалиева А.У. – педагогика ғылымдарының магистрі, М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан
университетінің физика кафедрасының аға оқытушысы

**3-21 Заманауи білім беру: жаңа уақыт – жаңа көзқарас / Современное образование: новое
время – новые подходы:** Респ. ғыл. –тәжіриб. конф.мақ.жін. / Сб.ст.респ.науч.-прак.конф.-
Орал: М.Өтемісов атындағы БҚУ РБО, 2022.-275 б

ISBN 978-601-266-543-7

Осы басылымда республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары
ұсынылған, онда инклюзивті білім беру саласындағы білім беруді жаңғыртудың отандық
тәжірибесін ғылыми-практикалық негіздеу, педагогикалық технологияларды қолдану, цифрлық
білім беру ортасын пайдалану, білім алушылардың ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру
мәселелері қамтылған. Конференция жұмысына Қазақстанның түрлі қалаларынан – Қызылорда,
Қаскелең, Талдықорған, Павлодар, Алматы және Батыс Қазақстан облыстарынан ғалымдар мен
педагогтар қатысты. Жинақ мұғалімдерге, мектеп мұғалімдеріне, білім беру жүйесінде жұмыс
істейтін әдіскерлерге, магистранттарға, сондай-ақ осы мәселелерге қызығушылық танытқан
барлық оқырмандарға арналған.

В настоящем издании представлены материалы республиканской научно-практической
конференции, где освещены вопросы научно-практического обоснования отечественного
опыта модернизации образования в сфере инклюзивного образования, применения
педагогических технологий, использования цифровой образовательной среды, организации
научно-исследовательской деятельности обучающихся. В работе конференции приняли участие
ученые и педагоги из разных городов Казахстана – Кызылорды, Каскелена, Талдықоргана,
Павлодара, Алматы и Западно-Казахстанской области. Сборник предназначен преподавателям,
учителям школ, методистам, работающим в системе образования, магистрантам, а также всем
читателям, интересующимся данными вопросами.

ISBN 978-601-266-543-7

©М.Өтемісов атындағы БҚУ РБО, 2022
© РИЦ ЗКУ им.М.Утемисова, 2022

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО

Кайсағалиева Гүлжахан Смаиловна
директор департамента академической деятельности
ЗКУ им.М.Утемисова

Қайырлы күн құрметті әріптестер, республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясының шақырылған қонақтары! Добрый день уважаемые коллеги, дорогие гости!

От имени ректората Западно-Казахстанского университета им.М.Утемисова сердечно приветствую участников республиканской научно-практической конференции «Современное образование: новое время-новые подходы»!

С сентября 2021 года Министерством образования и науки Республики Казахстан начата реализация проекта, финансируемая Всемирным банком «Усиление потенциала педагогического образования». В проекте принимают участие ключевые эксперты университетов Финляндии, Назарбаев университета, а также педагогические разработчики с 16 вузов Казахстана. От нашего вуза в проекте участвуют 6 человек (Джангазиева Б.Ж., Кайсағалиева Г.С., Абулкасова Д.Б., Бабенко О.А., Искалиева А.У., Федорченко Л.А.). Основная цель данного проекта разработка и реализация пилотных проектов, разработка и внедрение образовательных программ уровней бакалавриата и магистратуры.

За последние 3 года в системе всех уровней образования произошли значительные изменения в нормативно-правовых актах, системе контроля качества образования, системы обучения, сертификации и т.д.

В системе высшего и послевузовского образования подготовка кадров осуществляется по нововведенному Классификатору направлений подготовки кадров с высшим и послевузовским образованием (13.10.2018г.).

С 2019-2020 учебного года, все образовательные программы (ОП) по направлениям подготовки прошли экспертизу и размещены в свободном доступе на сайте центра Болонского процесса и академической мобильности МОН РК (Реестр образовательных программ). Все заинтересованные лица могут посмотреть образовательные программы всех, без исключения, вузов Казахстана. В каждой ОП описана цель, формируемые результаты обучения, сведения о дисциплинах, изучаемых в период всего обучения. Вузы осуществляют набор только по тем ОП, которые размещены в Реестре образовательных программ. Вузы имеют возможность постоянного обновления ОП, разработку и введение новых, инновационных ОП. На начало 2021-2022 учебного года от нашего вуза в Реестр включены 162 ОП, но в течение года мы проводим актуализацию перечня ОП, исключаем из Реестра не востребованные, не актуальные ОП.

Как было сказано выше, претерпевают изменения и система контроля качества образования со стороны уполномоченного органа МОН РК. Все вузы Казахстана, независимо от форм собственности, помимо аккредитации, проходят профилактический контроль на соответствие квалификационным требованиям, в рамках которого, начиная с 2022 года, ввели обязательное тестирование (срез знаний) обучающихся выпускных/ предвыпускных курсов по дисциплинам: Современная история Казахстана, Философия, ИКТ, Навыки обучения. Из максимально возможных 60 баллов студент должен набрать не менее 30 баллов, в том числе не менее 7 баллов по каждой дисциплине.

Также для студентов выпускных курсов по направлению «Педагогические науки» с прошлого года ввели обязательное национальное квалификационное тестирование, результаты будут учитываться при приеме на работу в организации школьного и дошкольного образования.

В системе высшего и послевузовского образования, в настоящее время, очень актуальным является обеспечение условий и обучение лиц с особыми образовательными потребностями. Также для лиц, имеющих высшее образование и желающих работать в

организациях образования, при соответствии базовых дисциплин, предоставляется возможность «бокового входа» в профессию. Это курсы педагогической переподготовки, сроком не менее 6-ти месяцев, с выдачей сертификата, дающего право работать учителем в организациях образования (например: физик-ядерщик или инженер, который изучал в полном объеме математические дисциплины, после прохождения курсов педагогической переподготовки, может преподавать физику или математику в школе). Одним из задач проекта «Усиление потенциала педагогического образования» является разработка ОП педагогической переподготовки в объеме 60 кредитов, ОП разработана, предстоит процедура экспертизы и утверждения.

В рамках разработки и реализации пилотного проекта (наш вуз выбрал направление «Сотрудничество вуза и школы») мы проводим эту научно-практическую конференцию. Ждем от вас активного участия, обсуждения, обмен мнениями, представлению предложений, рекомендаций по модернизации механизмов сотрудничества. Вместе с вами нам необходимо разработать и внедрить новые, инновационные механизмы, технологии организации и проведения педагогической практики; совместной реализации учебно-методического сопровождения, профориентационной работы как со школьниками, так и с их родителями. Нам необходимо, чтобы в вузы, на педагогическое направление поступали те, кто действительно хочет и может быть настоящим учителем, ведь профессия педагога не менее ответственна и значима, чем, например, профессия врача). После выступления основных докладчиков у всех будет возможность высказать свое мнение, выступить с предложениями и рекомендациями, а также вы можете в письменном виде направить информацию как в онлайн чат нашей встречи, так и в группу (WhatsApp).

В рамках пилотного проекта «Сотрудничество вуза и школы» мы уже провели ряд мероприятий, в частности с 4 по 18 февраля провели обучающие курсы «Современные педагогические технологии и организация учебного процесса», в объеме 72 часов, для учителей общеобразовательных школ города Уральск и Западно-Казахстанской области. На курсах прошли обучение и получили сертификаты более 60 учителей города и области. В течение 1 и 2 семестра, на факультетах нашего вуза, проводятся методические недели, в которых принимают активное участие ведущие учителя-предметники, мастера, исследователи как со школ, так и с дошкольных организаций и специализированных учреждений. Мы выражаем огромную благодарность всем участникам методических недель.

На сайте нашего вуза открыта страничка USM (университет-школа-мастерство) где размещены учебно-методические пособия, электронные учебники и другие материалы для методической помощи учителям школ и работникам дошкольных учреждений.

Третья, основная задача Проекта – это разработка 30 образовательных программ (ОП) бакалавриата и магистратуры. На данный момент идет реализация разработки ОП. Наш вуз является ведущим по разработке ОП бакалавриата естественно- научного блока, куда входят биология, химия и естественные науки (STEM), основным координатором от нашего вуза является руководитель проектного офиса образовательных программ Джангазиева Б.Ж. Под ее руководством поэтапно осуществляется разработка ОП, постоянная обратная связь с ключевыми экспертами, загрузка структурных компонентов ОП на электронный портал и др. Остальные 5 членов вузовской команды, также принимают активное участие в разработке ОП по своим профильным направлениям.

Проект завершится в ноябре 2022 года, однако, уже на 2022-2023 учебный год планируется осуществить прием на новые, инновационные ОП, разработанные в рамках данного Проекта. Нам еще предстоит совместно обсудить проекты этих ОП и при необходимости внести соответствующие коррективы и дополнения. Необходимо согласовывать наши программы в соответствие государственных общеобязательных стандартов образования, профессиональных стандартов, начиная с дошкольного уровня и завершая уровнем послевузовского образования (докторантура).

Мы, вместе с вами, с высокой степенью ответственности и гражданского долга, должны совместно решать задачи дальнейшей модернизации всех уровней образования.

ПЛЕНАРНОЕ ВЫСТУПЛЕНИЕ

УДК 378 “20”

*Обыдёнкина Лариса Валентиновна,
директор филиала Центра
педагогического мастерства в Западно-
Казахстанской области Кандидат
педагогических наук*

О ДИСКУРСЕ ОБНОВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В 21 ВЕКЕ

Система образования нашей страны переживает реформирование, пожалуй, на протяжении всех лет её существования. Сам по себе этот факт некоторыми воспринимается как проблема, поскольку принято считать, что школа, один из социальных институтов, играющих для общества системообразующую роль, должна быть областью стабильности и местом хранения так называемых «вечных ценностей». Такая позиция вполне справедлива, так как никто и никогда не сможет отменить эту миссию системы образования – передачу опыта, сохранённого предыдущими поколениями молодым. Но следует признать, что обновление школы, образовательных подходов, модернизация техник обучения совсем не означает отказ от выполнения этой миссии. Обновление системы образования в быстро меняющемся мире – скорее необходимость, чем дань моменту. И главное в этом процессе – достижение такого результата реформ, который позволял бы с уверенностью говорить об улучшении его параметров – в большом или, хотя бы, в малом.

В этой связи время от времени следует подвергать анализу пройденный путь реформ, с тем, чтобы понять – почему реформы иногда разочаровывают общественность, проходят не так или не с тем эффектом, который ожидался. Поскольку реформирование само по себе динамичный процесс, подверженный всем влияниям системных процессов, зачастую внутри этого процесса проявляют себя непредсказуемые эффекты. Мы имеем дело со слишком сложной системой, обладающей всеми признаками таковой, включая не только закономерно проявляющуюся эмерджентность, мультипликативность и эффекты бифуркации в её динамике, но и мощное влияние внешних системных факторов, к которым относится инерция и сопротивление профессионально-педагогической среды, родительского социума и общественной ментальности, различие темпов социального и экономического развития с темпами развития отрасли.

Анализ ситуаций с незавершённостью или недостаточной (с точки зрения общественных критиков) успешностью реформ позволяет увидеть три основные критические модели.

Первая связана с ситуацией, когда начатые преобразования, по мнению общества, не доведены до логического и заметного завершения. Примером такой фактической модели может быть реформа в системе технического и профессионального образования, этапы модернизации которого, начатые с 90-х годов 20 столетия продолжают до настоящего времени. Незавершённость процессов заставляет министерство образования вновь и вновь обращаться к вопросу модернизации этой ступени системы, в то время, как успех этого процесса зависит в значительной степени от факторов, находящихся вне сфер влияния отраслевого ведомства – в самой экономике нашей страны.

Вторая критическая модель связана с ситуацией, когда реформа, основанная на необходимости принятия форматов извне (например – вхождение Казахстана в Болонский процесс), идёт по пути необходимой интеграции элементов, с трудом интегрирующихся друг с другом в силу своей системной несовместимости, когда традиционная система подготовки специалистов и научных кадров, действовавшая в стране в прежнюю эпоху, не может осуществить быстрое переформатирование по причине различий в идентичности.

Третья критическая модель неуспешности или сложности реформы проявляет себя в проблеме самой профессиональной среды, иногда оказывающейся неготовой к тем сложным моделям деятельности, которые предполагает реформа. Например, переход в системе среднего

школьного образования, построенной на основе компетентностного подхода для учителей, подготовленных в ВУЗе на основе знаниецентрической парадигмы, оказался чрезвычайно трудной задачей, с которой не все готовы были справиться, т.к. это предполагает глубокое освоение иных методологических основ преподавания, понимания целей и результатов обучения. Поэтому сейчас мы можем наблюдать такое явление, как декоративный или имитационный характер педагогических действий, преодолеть который довольно сложно.

Почему реформы в системе образования идут не так, как ожидалось

Или их результаты иногда разочаровывают общественность?

3 фактические модели

Преобразование не
выполнено до конца
(Например - реформы в
ТИПО)

Преобразования выполнены с
некоторыми искажениями
(Например – сложности вхождения
в Болонский процесс)

Преобразования
приобретают декоративный
характер, превращаются в
«культ Карго»
(Например – внедрение
интерактивных технологий
обучения)

Анализируя пройденный нами путь с позиции понимания методологического контекста всего комплекса реформ, их удач и неудач, мы приходим к пониманию того, что успешность реформ и успешность изменений возможна тогда, когда внедряемое изменение попадает в резонанс **дискурсивного поля**, в котором сочетается идея и запрос (а также возможности) социального пространства, в котором реализуется реформа. Под дискурсивным полем следует понимать смесь интеллектуального и социального полей, где социальное взаимодействие переходит в определённый тип практик. И в этой связи следует обратить внимание на три важных дискурсивных поля, в которых разворачивается сюжет реформы казахстанской школы.

Три дискурса обновления образования в 21 веке

Дискурс технологий:
«Диджитализация»
образования

Дискурс парадигмы: поиск
сочетания трёх парадигм обучения
в одном подходе: личностно-
ориентированной, знаниецентрич-
еской и компетентностной

Дискурс идеологии:
Поиск способов сочетания
национально-патриотической и
глобально-гуманистической
идеологий

Первое, и самое методологически насыщенное поле – это дискурс парадигмы, заключающийся в поиске сочетания на самом деле даже не двух, а трёх парадигм обучения в одном подходе: личностно-ориентированной, знание-центрической и компетентностной. Возможностью этого поля является выработка парадигмы (т.е. системы основополагающих принципов) обучения, которая удовлетворяла бы все три наиболее актуальных запроса, транслируемых обществом и государством в отношении школы: запрос на учёт интересов личности; запрос на формирование прочных знаний о мире; и запрос на функциональную грамотность гражданина 21 века.

На пути его реализации можно увидеть сегодня комплекс возможностей и, одновременно, угроз, которые могут реализовываться или минимализироваться в зависимости от усилий. К ним относится то, что значительная часть педагогов нашей школы сформирована в условиях знаниецентризма (о чём уже упоминалось выше); педагоги не имеют достаточной методологической подготовки, работая преимущественно на инструментальном, а не на холистическом уровне.

Второе поле включает дискурс идеологии. Школа во все времена, вне зависимости от общественных конструкций, была проводником идеологических установок, доминирующих в обществе. Это – одна из её неотъемлемых задач, как бы ни трактовался этот вопрос в ту или иную историческую эпоху. В современных условиях этот дискурс, по сути, наполняется поиском способов сочетания национально-патриотической и глобально-гуманистической идеологий. Проблемы этого дискурсивного поля заключены в противоречивости некоторых аспектов этих идеологических конструктов (половое воспитание, приоритеты свободы и приверженности). И перед школой стоит сложная задача поиска баланса и разумного исполнения этой задачи.

Третье дискурсивное поле касается вопроса особых технологических условий, в которых выстраивается образовательный процесс современной постпандемической школы. Это – дискурс технологии и «диджитализация» образования. В этом поле также существует масса неразрешённых противоречий, часть которых решается внутри профессиональной среды, а часть относится к тем, что не могут быть решены внутри самой системы образования. К первой группе можно отнести инерцию компетенций педагогов, Инерцию философии педагогов (или их осторожность) в признании значимости цифрового мира. Ко второй – материально-техническое отставание в темпах диджитал-оснащения организаций образования (включая как обновление техники, так и обновление ПО).

Угрозы и возможности дискурсивного поля

Дискурсивные идеи	Угрозы и возможности
Идея – сделать цифровое образование частью системы	Инерция компетенций педагогов Инерция философии педагогов (или их осторожность) в признании значимости цифрового мира Материально-техническое отставание в темпах диджитал-оснащения организаций образования (включая как обновление техники, так и обновление ПО)
Идея – интегрировать национально-патриотическую и глобально-гуманистическую идеологии	Противоречивость некоторых аспектов этих идеологических конструктов (половое воспитание, приоритеты свободы и приверженности)
Идея выработки парадигмы (т.е. системы основополагающих принципов) обучения, которая удовлетворяла бы все три запроса: запрос на учёт интересов личности, формирование прочных знаний и функциональную грамотность	Значительная часть педагогов сформированы в условиях знаниецентризма Педагоги не имеют достаточной методологической подготовки, работая преимущественно на инструментальном, а не на холистическом уровне

Почему важно профессиональное обсуждение вопросов дискурсивного поля реформ в рамках конференций ВУЗа? Потому, что в таких обсуждения могут быть сформулированы новые актуальные задачи для корректировки и обогащения содержания подготовки специалистов, потому, что могут быть намечены некоторые стратегические задачи, которые сегодня, в условиях академической свободы ВУЗов могут успешно решаться. К этим задачам, на наш взгляд, следует отнести работу над холистическим уровнем программ, фокусировку на приоритете методологической подготовки и достижение глубокого понимания всеми профессионалами системы образования её современного дискурсивного поля.

Список использованной литературы

1. Б.Латур. «Пересборка социального. Введение в акторно-сетевую теорию» М:2014
2. «Повышение качества базового педагогического образования и поддержка начинающих учителей в Казахстане»/ OECD Education Policy Perspectives. Выпуск 25, 2021.
3. Ирсадиев С.А., Исаков Б.Р. «15 факторов качества образования» / <https://isca.kz/ru/analytics-ru/2649>
4. А.Копеева «Взяться за ум: почему важны результаты последних исследований в сфере образования?» <https://ekonomist.kz/>

Габдрахманова Шынар Тулегеновна
Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы мемлекеттік басқару
академиясының Батыс Қазақстан облысы филиалы,
директор, педагогика ғылымдарының кандидаты

КӘСІБИ ТРАЕКТОРИЯНЫ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

Бүгін Қазақстан елі әлемдегі басқа елдермен бірге тез өзгеріп отыратын ортада өмір сүріп, әрекет етіп, шешім қабылдап және алға қарай дамып отырған процеске қатысып отыр. Елдегі барлық жағдайларға бейімделу, өзгерістерге сай жауап беру – бүгінгі әлеуметтік институттардың негізгі міндетіне айналды. Соңғы 2 жылдағы және 2-3 айдағы оқиғалар (әлемдік карантиндік жағдай, цифрлық ортаның қарқынды енуі, елдегі қаңтар оқиғасы, саяси оқиғалар, әлемдік экономика және қаржы жүйесіндегі өзгерістер) мемлекеттік аппаратқа, әрбір мекеменің басшысына және әрбір азаматтың өзіне жаңа міндеттер мен тегеуріндерді анықтап отыр. Қай сала болмасын, бәріне кәсіби мамандардың сапалық құрамын сақтап қалу, оларды дамыту және ілгерілету міндеті өзектілікке ие. Ал ел болашағын қалыптастыруда бастауыш және орта мектепте сабақ беретін педагогтердің, соның ішінде ауылдық мектептің педагогикалық құрамын, оған сол педагогтерді даярлайтын жоғары оқу орны оқытушыларының кәсіби әлеуетін жоғары деңгейде қамтамасыз ету мемлекеттің, білім беру мекемесі басшысының тікелей міндеті деп білеміз.

Бүгінгі білім беруде білім беретін басшы ұғымы пайда болды. Бұл басшы мекеменің бәсекеге қабілеттілігін сақтаудың негізі ретінде өз қызметкерлерінің біліктілігін арттыруға, өзара оқытуға және өзін-өзі оқытуға бағытталған. Осы орайда кәсіби траекторияны біз кәсіби қызмет аясында педагогтің қозғалыс жолы деп анықтаймыз, оның ішіне жоғары тұлғалық-кәсіби мәртебені иемдену кіреді.

Бұл менеджер және педагог тарапынан бизнес-ортаны талдауды қажет етеді. Қандай дағдыларға сұраныс бар? Қандай басым бағыттар бар?

Кәсіби траекторияны басқару мына техникаларды қамтиды:

1. Ұйымның (бұл жерде мектептің, университеттің) қажеттіліктерін анықтау: кадрлар, қызметтің жаңа түрлері, инклюзияны қамтамасыз ету және т.б.;
2. Персоналдың қабілеттері мен тұлғалық сапаларын бағалау (әсіресе академиялық және когнитивті сапалар);
3. Персоналды дамыту мен қызметін ұйымдастырудың жоспарларын талдау;
4. Қызметкердің өзімен жеке сөйлесу, оны «пайдаланудың» жоспары (келісу, кәсіби даму/мансаптық жоспарды құру/түзету);
5. Жоспарды бекіту, іске асыру және бақылау.

Маңызды нәрсе, осы жолда метрикуаны белгілеу керек. Яғни дамудың көрсеткіштері қандай? Шешілген мәселелер саны, белсенділік сипаты және т.б. болуы мүмкін. Кәсіби траекторияны құруда сапалық мәнге де назар аударған жөн. Қандай эмоциялармен бірге жүреді?

Қызметкерлерді дамытуда мына негізгі бағыттарды атап өтеміз:

- 1) Білімді басқару – ұжымдық білімді жинақтау, тарату және қолдану. Менеджер білім алуға мүмкіндік береді және ынталандырады;
- 2) Кросс-тренинг - түрлі дағдыларға ие адамдардан тұратын топты оқыту;
- 3) Роль/бөлім/лауазымды уақытша ауыстыру;
- 4) Шешім қабылдауға тарту.

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы мемлекеттік басқару академиясында персоналдың кәсіби траекториясын басқару және дамыту жұмыстарымен ректор, персоналды басқару орталығы, филиалдарда директор жүргізеді. Осы қызметті реттейтін ректордың бұйрығымен бекітілген Талант менеджмент ережесі бар. Онда әрбір қызметкер үшін кәсіби

даму бағыттары мынадай критерийлермен анықталған: академиялық даярлығы, кәсіби даярлығы, әлеуеті, тұлғалық сапалары, коммуникативтік дағдылар, алдағы уақытқа (3 ай, 6 ай, 1 жыл, 3 жыл) белгіленген мақсаты, дамытуды қажет ететін дағдылар. Осы критерийлерге сәйкестігін HR қызметі мен менеджерлер жүргізеді. Критерийлер ашық, алдын ала белгілі болады. Қызметкерге 4 бөліктен тұратын жеке даму жоспары ұсынылады: дамытуды қажет ететін кәсіби дағдылар, жобаларға қатысу, мүмкін болатын ротация позициясы, кәсіби құзыреттілігін дамытуға арналған жоспарлы шаралар. Көрсеткіштері мен орындалуы туралы есеп беріледі.

Бұл жұмыстардың ерекшелігі: Академия қызметкердің әлсіз кәсіби дағдысы мен құзыреттілігін күштіге айналдыруға жұмыс жасайды. Бұл қателесу негізінде оқып, дамуға, қызметкердің өз кәсіби жеке жолында өзімен бәсекелесуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, кәсіби траекторияны құру және қызметкерлердің құнды кадрларға айналуы білім беруші менеджерді талап ететіндігін баса айтқымыз келеді.

УДК 37.013 (480)

Джангазиева Бибигуль Жумажановна
руководитель проектного офиса
образовательных программ
ЗКУ им.М.Утемисова

О ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ФИНЛЯНДИИ

Одним из основных показателей успешности системы образования является подготовка педагогических кадров. По оценкам Международной программы контроля за образованием PISA, Финляндия занимает лидирующее место по уровню школьного образования, опыт которого анализируется мировой образовательной общественностью.

В Финляндии одним из основных принципов образования является то, что высококачественное образование и обучение должно быть одинаково доступно для всех людей. У всех граждан должна быть одинаковая возможность получения образования, независимо от этнического происхождения, возраста, имущественного положения или места жительства. Образование бесплатно на всех уровнях, начиная с дошкольного и заканчивая высшим образованием.

Финское педагогическое образование началось на семинаре в Ювяскюля в 1863 году. С самого начала большое внимание уделялось интеграции теории и практики.

В настоящее время педагогическое образование предлагается в восьми университетах и пяти школах профессионального педагогического образования.

Отличительные черты образовательной политики Финляндии:

1. «Сильная внутренняя связь сегментов образования. Детские сады интегрированы в школы, школы — тесно связаны с вузами, вузы — ориентированы на работу со школами и принимают посильное участие в повышении качества школьного обучения.

2. Приоритетность равенства образовательных возможностей и связанная с этим слабая внутренняя дифференциация. Система образования служит здесь инструментом социального выравнивания: территориального (расположение школ и вузов), содержательного (запрет на дифференциацию классов в средней школе), культурного, экономического (отсутствие платы за обучение).

3. Повышение «социальной ответственности» вузов, что задает благоприятный контекст функционирования системы образования (высокий статус учителя, поддержка общественности, система попечительских советов).

В Финляндии профессия учителя — одна из самых уважаемых и востребованных.

Существует два способа получить квалификацию учителя средней школы. Большая часть студентов заканчивает высшее учебное заведение со степенью магистра по определенному предмету, и уже после получения диплома часть студентов проходит обучение по педагогической подготовке (*последовательная модель*). Однако многие изначально поступают на программу педагогического обучения, приобретая параллельно и знания по предмету (*параллельная модель*).

Университеты предоставляют образование для:

Дошкольных учителей: степень бакалавра педагогических наук (180 ECTS); имеет квалификацию воспитателя детского сада и дошкольного учителя.

Классных руководителей: степень магистра педагогических наук (300 ECTS); имеет квалификацию классного руководителя и дошкольного учителя.

Учителей-предметников: степень магистра (300 ECTS) можно получить разными способами:

Сначала предметное обучение (БА / МА), затем педагогическое (60 ECTS) = *Последовательная модель*.

Педагогические предметы (60 ECTS) могут быть пройдены одновременно с изучением академических предметов в их основной области = *Параллельная модель*.

Учителей специального образования: степень магистра педагогических наук (300 ECTS); имеет квалификацию учителя специального образования в общеобразовательных школах и классного руководителя.

Педагогическое образование включает в себя дисциплины, которые объединяют обучение предмету для специалиста-предметника в соответствии с профилем, и педагогическую практику.

Процесс отбора на педагогическую профессию включает ряд этапов. Во-первых, отбор происходит в процессе собеседования с будущими педагогами во время сдачи вступительных экзаменов. Наряду с централизованным тестированием (аналог ЕНТ), проводятся собеседования на пригодность к учительской профессии. Соискатели с самыми высокими показателями допускаются к следующему этапу, где их тестируют на выявление коммуникативных навыков, готовность учиться, на наличие академических способностей и мотивации к учительской работе.

Педагогическое образование в Финляндии основано на исследованиях.

Исследования дают учителям опыт и способность развивать свою работу. Цель состоит в том, чтобы подготовить учителей с ориентацией на исследования в своей работе, способных самостоятельно решать проблемы и использовать в своей работе самые последние исследования в соответствующих областях. Также цель состоит в том, чтобы продвигать учителей как практиков, способных к самоанализу, которые могли бы критически и систематически исследовать собственную практику. Учитель развивает собственное преподавание и свое рабочее сообщество.

Финский опыт школьных реформ признан мировым педагогическим сообществом ценным ресурсом модернизации образования.

Основные принципы функционирования системы школьного образования (равный доступ к образованию; повышение образовательного уровня населения через систему единого

общего школьного образования; обеспечение взаимосвязи всех уровней образования; поддержка детей с особыми потребностями в обучении) соответствуют принципам перспективного развития финского общества.

Опыт Финляндии доказывает, что изменения в системе образования возможны тогда, когда это становится общенациональной ценностью и приоритетом.

ӘОЖ 378: 37.013

Мақсотова Толқын Тілекқабылқызы
оқытушы, магистр
М.Өтемісов атындағы БҚУ, Орал қаласы

БАЛАЛАР ӘЛЕМІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕ, СЕРІКТЕСТІК БОЛАШАҒЫ

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде жаңартылған білім беру мазмұнына көшу сатысы басталып, оқушыларды кең ауқымды дағдыларға үйретуге, функционалдық сауаттылықтарын арттыруға, адами құндылықтарын дамытуға көңіл бөліне бастады. Осы міндеттерді жүзеге асыруда, біріншіден педагогтың кәсіби білімін арттыру, екіншіден, жоғары оқу орындары студенттеріне қойылатын талаптарды күшейту, оларды заман талабына сайдаярлау басты назарда болуы тиіс.

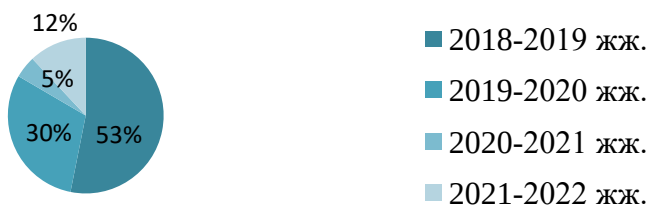
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университетінде 2018-2019 оқу жылы Педагогикалық Инноватика халықаралық лабораториясы даярлаған жобалар жұмысын бастады. Солардың бірі - профессор-оқытушылар құрамына арналған жаңартылған білім мазмұны аясында жалпы білім беретін орта мектептерде педагогикалық тәжірибеден өтуді қарастыратын біліктілікті арттыру курсы.

ЖОО профессор-оқытушылар құрамына арналған «Балалар әлемі» деп аталатын курс мақсаты - оқу пәндері бойынша білім беру бағдарламасын жаңарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан оқытушылардың педагогикалық шеберлігін жетілдіру.

Жобаның жүру барысында ДББҰ НЗМ Педагогикалық Шеберлік Орталығының Орал қалалық филиалы, БҚО білім басқармасы, Орал қалалық білім басқармасы және жалпы орта білім беретін мектептер ұжымы қолдау көрсетіп, жүзеге асыруына ат салысуда.

**2018-2022 жж. аралығында М.Өтемісов
атындағы Батыс Қазақстан университеті
бойынша «Балалар әлемі» жобасының жүргізілу
барысы**

Профессор-оқытушылар құрамы Орал қаласында келесі мектептерде педагогикалық тәжірибеден өтті: С.Сейфуллинатындағы №11 облыстық мектеп-интернат кешені, №8 ДБАМОМ, №1, 3, 5, 6, 9, 10, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 37, 38, 43, 46, 48,49 жалпы орта білім беретін мектептер, № 35 мектеп-лицейі, №34, 42, 44 мектеп-гимназиялары.

Біліктілікті арттыру курсы бағдарламасы бойынша мектептегі педагогикалық тәжірибе 4 аптаға жоспарланады. Алғашқы екі апта өзіне бөлінген мұғалімнің және оқушылардың жұмысын бақылайды. Мектепте бекітілген менторларымен бірігіп, тәжірибе алмасады. Жаңартылған бағдарламалармен білім алатын сыныптарда жүргізілетін пәндердің негізгі құжаттарымен танысып, олар: оқу бағдарламасы, оқу жоспары, критериалды бағалауға арналған басшылық. Сабақты жоспарлау кезінде осы құжаттарды қолдануы тәжірибеде бақылай отырып үйренеді.

Соңғы екі аптасында оқытушылар мұғалімдермен бірге жаңартылған білім беру бағдарламасы аясында ұсынылған педагогикалық әдіс-тәсілдер мен критериалды бағалау жүйесін қолдану тұрғысында сабақ жоспарлауды үйренеді және мұғалім көмекшісі ретінде сабақ береді.

Курсты аяқтаған оқытушыларға ай сайын қорытынды конференциялар мен дөңгелек үстелдер ұйымдастырылып, онлайн тестілер жүргізіліп, сертификаттар табысталады.

Курстан өткен оқытушылардың пікірінше, бір ай бойы мектептегі балалардың арасында болу кәсіби құндылықтарды қайта қарауға, кәсіби білімді жетілдіруге, кәсіби қызметті өзгертуге бірегей мүмкіндіктер берген. XXI ғасырдағы балалар әлемінде сыни ойлау, командада жұмыс жасау, креативтілік пен коммуникативтік дағдылары өзара оқыту мен өзара бағалаудан, критерий негізінде өзін-өзі бағалаудан, жоғары деңгейлі сұрақтар қоя білу әрекеттерінен көрініс тапқандығын оқытушылар баса көрсетіп айтады.

Аталған біліктілікті арттыру курсы - Республикамызда ЖОО арасында жаңартылған білім беру аясында мектеппен тығыз байланыс орнату бағытында жасалған алғаш тәжірибе. Алдағы уақытта жобаны әрі қарай өңдеп жетілдіру, сапалы нәтижеге қол жеткізу және озық үлгілерін тарату жоспарлануда..

СЕКЦИЯ 1

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

ӘОЖ 37.034

*Абиева Асемгуль Бахытжановна,
М.Өтемісов атындағы БҚУ-нің
педагогика факультетінің магистранты
Қазақстан, Орал*

ЖОБА ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ТОПТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Аннотация: Мақалада жоба жұмысы оқушылардың коммуникативтік қатынастарын қалыптастыруға ықпал ететіндігі, олардың рөлдік позициялардан әртүрлі әрекеттер мен қарым – қатынастар құруға жағдай туғызылатындығы қарастырылған. Топ және топтық жұмыс сөздеріне түсінік беру негізінде жоба жұмыстары арқылы «топтық қарым-қатынас» ұғымы анықталады.

Кілт сөздер: жоба, жоба жұмысы, топтық жұмыс, топтық қарым-қатынас.

Мектеп үшін маңызды талап оқу процесінде ойын формаларын, пікірталастарды, семинарларды, топтық және жеке жұмыстарды және оқытуды ұйымдастырудың басқа түрлерін қолдану қажеттілігі болып табылады. Оқытуды ұйымдастырудың командалық формасы оқушыларды әртүрлі іс-шараларға қосуға мүмкіндік береді.

Жоба жұмысы өзінің негізгі сипаттамасы бойынша жеке де, топта да орындалатын әрекет екені белгілі. Бірақ оқыту барысында көбіне топпен орындауға қолайлы болғандықтан мұғалімдер осы бағытта пайдаланады. Соған орай, жоба жұмысын оқушыларды бірлесе жұмыс істеуге үйретуге мүмкіндік беретін әрекет деп қарастырамыз.

Бұл кезде оқушылардың мектептен кейін де бірлесіп ойлайтынын, ойын арқылы топтық әрекеттер орындалатынын айта отырып, бұл жоба жұмысынан бұрын басталды деуге негіз бар. Алайда, бірлесіп білім алу, оқыту әрекеттері барысындағы коммуникациялық қатынастар шын мәнінде жоба жұмыстары арқылы орындалады. Дәстүрлі оқытуды алатын болсақ, онда бірлесе оқу, білімді топпен игерудегі оқушылар арасында коммуникация жоқ деуге болады. Коммуникация бұл жағдайда тек мұғалім мен оқушы арасында жүреді.

Белгілі ғалым Д.Б.Элькониннің айтуынша, достыққа негізделген тұлғааралық қатынастар жасөспірім шақта пайда болып дами береді, бұл қатынастардың өзі оқушылардың негізгі әрекетін құрайды. Бірақ, белгілі бір мақсатқа негізделмеген мазмұнсыз қарым-қатынас, өзара әңгімелесу, олардың бір-бірімен коммуникациялық қарым-қатынасын тиімді дамытпайды. Егер, топ белгілі бір мақсатқа сай бір идея негізінде проблеманы шешуге әрекет етіп, оны жүзеге асыруға ұмтылғанда ғана өзара достық, сыйластық, түсіністік орта қалыптасады. Ал ешбір мағынасыз, еш қажеттіліксіз жиналып, қарым-қатынасқа түсетін, қараусыз топтар өз ішінде бір-бірімен келіспеушілікте болса, қарама-қайшылықтар болуы мүмкін. Оқушылар әдетте ортақ проблеманы шешу мақсатында тиімді қарым-қатынас құра алады.

Топта жүзеге асырылатын жоба жұмысын қолданудың ерекшелігі оқушылардың нақты мақсатталған қатынастарға тарту болып табылады. Жоба жұмысы барысында оқушылар топта іскерлік қарым-қатынас пен ынтымақтастық дағдыларын меңгереді, атап айтқанда:

- топқа тез бейімделу, ортақ мәселені шешуде бірлесе жұмыс жасау;
- жеке байланыстар орнату, жеке ақпараттармен алмасу және қажетті пікірлерді, көзқарастарды қалыптастыру, жұмысты дұрыс бөлу және ұйымдастыру;

- қақтығыстар мен келіспеушіліктердің алдын алу;
- өз іс-әрекеттерін талдау және бағалау.

Жоба жұмысын қолдану кезінде тақырыптық білім беру жобалары; олимпиадалар, конкурстар; тақырыптық конференциялар сияқты жұмыс түрлері қолданылады. "Миға шабуыл", "әлсіз жақтарды талқылау", пікірталастар, оларды нақтылау, редакциялау және жариялау арқылы эссе жазу, әртүрлі проблемалық семинарлар, пікірталастар, "дөңгелек үстел" түріндегі пікірталастар, талдау, салыстыру, жаттығу, материалды жобалау. Әртүрлі тапсырмаларды орындау сияқты арнайы әдістемелік әдістер өте тиімді. Олардың барлығы оқушыларға тұлғааралық және топтық қарым-қатынаста өзара түсіністік дағдыларын игеруге мүмкіндік береді.

Жоба жұмысын ұйымдастыру-оқушылардың өзара ынтымақтастықта бірлескен іс-әрекетін, қатынасын дамытуға негіз болады. Өйткені, жоба идеясы оларды біріктіреді. Міндеттерді өзара бөлісуге, мазмұн-мағынасы бар жұмыс атқаруға ықпал етеді. Айта кету керек, оқу әрекеті сияқты, жобалауға қатысатын топтар да бір жоба аяқталған соң тарап кетеді, одан соң жаңа жоба идеясымен қайта бірігеді. Сөйтіп, топтар да оның мақсаттары да үнемі өзгеріп отырады. Бұл педагогикалық қарым-қатынастың тиімді түрі, өйткені, оқушылар түрлі топтармен, оқушылармен түрлі рөлдерде қарым-қатынас дағдысына үйренеді.

Жоба жұмысы барысында топтар 4–6 адамнан шағын болса тиімдірек. (Әрине әр жобаның мақсатына байланысты жеке, жұппен немесе түгел сынып қатысуымен де орындалатын түрлері бар.)

Ал шағын топтармен ұйымдастыру, бір жағынан, идеяны жүзеге асыруға қолайлы, екінші жағынан, оған қатысушылардың өзара қатынастырын қалыптастыруға және қолдауға мүмкіндік береді.

Жобаны жүзеге асыру мерзімі оның мазмұны мен мақсатына байланысты. Ал жобалық жұмыс барысында коммуникациялық қатынастарды қалыптастыру 2 аптадан бір айға дейінгі мерзімде мүмкін болады.

Жобаның одан да ұзақ мерзімге созылуы ішкі топтардың, жұптардың, лидердің пайда болуына әкеледі. Сондықтан ұзақ мерзімді жобаларда оның белгілі бір кезеңдері аяқталған кезде топтардың ішкі міндеттерін бөлісу, жаңа топтар мен лидерлерді ауыстырып отыруға болады. Бұл әр адамның топтағы позицияларын өзгертіп, өзін жаңа сапада байқауына, басқалармен жаңа қатынастарды қалыптастыруына жағдай жасайды.

Педагог лидерлермен жұмыста өте байқампаз болған жөн, өйткені лидерді қалыптастыру барысында өзара қатынаста проблемалар туындауы мүмкін. Атап айтқанда, жеке ерекшеліктеріне сай, кейбір лидерлер істі тиімді ұйымдастыруда өзге оқушыларды жұмылдыра білетін, оларды тең дәрежеде ұйымдастыра білетін болса, кейбірі өз лидерлерін тек өз дегенін істетуге, өзгенің, өзгенің пікірін елемеуге, өз басымдығын үнемі білдіруге бейім болады. Бұл топшілік конфликтіге апарары сөзсіз. Оны болдырмаудың тиімді жолы - әр оқушының лидер позициясында да болуын қамтамасыз ету, рөлдерді үнемі ауыстырып отыру.

Топтың жұмысты жүргізу тәртібі бойынша ең әуелі барлық сөйлеушілерге пікір беруге мүмкіндік білдіреді және одан соң сұрақ – жауапқа көшу орындалады, сондай-ақ «ой қозғаудан» - қорытынды жасауға қарай жүру тәртібі сақталады.

Топтық қарым-қатынас пен пікірталасты ұйымдастырудың бекітілген ережесі жоқ және оны сақтауда барлық жағдайда мүмкін емес. Солай болса да жобалау әрекеті-білім беру кеңістігінде оқулығы дұрыс қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыратын әрекет. Оның маңызды әдісі бар, яғни, топпен жұмыс басталмас бұрын оқушыларға топтық қатынас ережелері жасалып, қабылдануға мүмкіндік жасалатын әдісі. Ол әдістер белгілі бір символдар арқылы бекітіліп, пікірталас басталғанда оның нақтылануы талап етіледі.

Топпен жұмыс тек топтағы адамдардың қарым – қатынасымен шектелмейді, оның барысында жобалауға қатысушылардың бойында жаңа сапалар қалыптасады. Олар: командада жұмыс жасай білуі. Бұл өзінен-өзі пайда болмайды. Команда, әдетте, белгілі бір маңызды міндетті орындау үшін құрылады. Жобалау барысында бірнеше міндеттерді кезегімен орындау көзделетін болған соң, оның мерзіміне, маңыздылығына, қажеттігіне байланысты командалар құрамы өзгеріп отырады. Бұл команда құрамының өзгеруін емес, олардың рөлдерінің үнемі ауысып отыратынын білдіреді. Оның тағы бір маңызды жағы – онда лидерлер пайда болып,

жобаның бөліктерін орындауға жауапкершілікті лидер алады, ал қалғандары орындаушылық қызмет атқарады.

Осыған орай, топтың өз ішінде үнемі өзара міндеттерді бөлісу туралы: бір жұмысты атқарған кездегі лидер, келесі бір жұмыс барысында тек орындаушыға айналады. Бұл, әсіресе, күрделі ұйымдасқан жобаларға тән жағдайлар және олар оқушылардың тәжірибесі жеткілікті болуын қажет етеді. Ал, қысқа, шағын жобаларды орындауда аз құрамды топта лидерлер ауысуы, болмауы да мүмкін.

Топтың коммуникацияда оқушылардың тәжірибесін қалыптастыруда қажеттілік бар. Ол үшін жасерекшеліктеріне қарай аралас топтар құрылады. Оның мәні, топтық коммуникация тәжірибесі бар оқушылар жаңадан келгендерге қарым-қатынас дағдыларын үйретеді.

Жоба жұмысы барысында жасөспірімдер үшін маңыздылығы зор. Бұл жоба жұмысының басқа жастағы балалар үшін қажеттігі болмайды дегенді білдірмейді. Жасөспірім шақтағы жоба жұмысы осы кезеңдегі бала дамуының психологиялық және әлеуметтік міндеттеріне сай келеді. Ал, білім беру міндеттеріне келетін болсақ, жоба жұмысын білім беру нәтижелеріне қол жеткізу құралы ретінде қарастыру қажет.

Қорыта айтқанда шағын, не үлкен топтар нақты бір жобаны орындау үшін құрылады және жоба жұмысы аяқталғанда бұл топ таратылады. Жаңа жоба пайда болғанда жаңадан басқаша топ құрылғаны дұрыс.

Жоба жұмысы оқушылардың коммуникативтік қатынастарын қалыптастыруға ықпал етеді, оларды рольдік позициялардан әртүрлі әрекеттер мен қарым – қатынастар құруға жағдай туғызылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Новиков А. М., Новиков Д. А. Образовательный проект: методология образовательной деятельности. — М., 2004.
2. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. - М., 2002.
3. Татарченкова С. С. Формирование ключевых компетентностей учащихся через проектную деятельность., Изд. «Каро»., СПб, 2008
4. Колесникова И. А. Основы технологической культуры педагога. — М.1 СПб., 2003.
5. Кулюткин Ю. Н., Сухобская Г. С. Моделирование педагогических ситуаций. — М., 1981.
6. Гузеев В. Метод проектов как частный случай интегральной технологии обучения // Директор школы. — 1995. — № 6.

УДК 376.2

*Абугалиева Гульзада Сержановна,
преподаватель Акжаикский аграрно-технический колледж,
ЗКО, Акжаикский район, с. Чапаево*

РЕФЛЕКСИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Аннотация: В статье рассматривается проблема развития рефлексивных умений у студентов колледжа. Приводятся приемы развития рефлексивных умений на занятиях иностранного языка.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивные умения, обучение, прием, иностранный язык

Новый социальный заказ, предъявляемый системе образования, требует человека с развитыми способностями к самореализации, к быстрой адаптации к изменяющимся условиям, к творческому преобразованию действительности. Это означает, что задача современного образования заключается не столько в передаче обучаемому определенного объема знаний, умений, навыков, сколько в формировании таких качеств личности, которые позволяют ей активно развивать свои способности, самоопределяться в творческом отношении,

самостоятельно решать самые разнообразные познавательные задачи, действуя в различных нестандартных ситуациях.

В Государственной программе развития образования и науки в Республике Казахстан на 2020-2025 годы, в Посланиях Президента К.К.Токаева «Конструктивный общественный диалог-основастабильности и процветания Казахстана» в качестве главных принципов государственной политики в сфере образования определены и приняты приоритетные решения стимулирования образованности личности и повышения развивающего характера образования[1].

Резерв возможностей в реализации этой задачи содержится в развитии рефлексивных умений обучающихся. Проблема формирования и развития рефлексивных умений имеет большое практическое значение, так как данные умения являются средством развития самостоятельности обучающихся, сознательного отношения к учению, активизации учащихся в учебно-познавательном процессе, саморегуляции. Рефлексия особенно важна в учебно-познавательной деятельности в виду ее динамичности, многоситуативности, необходимости постоянной самооценки, это процесс актуализации глубинных структур личности, ведущий к переводу личности в режим саморазвития. Отсутствие рефлексии – это показатель направленности только на процесс деятельности, а не на те изменения, которые происходят в развитии человека [2].

Актуальность использования рефлексии на учебных занятиях по английскому языку заключается в том, что, являясь структурным элементом учебного занятия, рефлексия влияет на качество образовательного процесса, дает возможность экономить и более рационально использовать учебное время; позволяет услышать мнение всего коллектива группы об итогах и особенностях учебного занятия.

Рефлексия может осуществляться не только в конце учебного занятия, как это принято считать, но и на любом его этапе, в конце темы курса, постепенно переходя к постоянной внутренней рефлексии. Рефлексия направлена на осознание пройденного пути, на сбор в общую копилку замеченного, обдуманного, понятого каждым.

Исходя из функций рефлексии, предлагается следующая классификация:

1. рефлексия настроения и эмоционального состояния;
2. рефлексия содержания учебного материала;
3. рефлексия деятельности.

При выборе того или иного вида рефлексии следует учитывать:

- a) цель занятия;
- b) содержание и трудности учебного материала;
- c) тип занятия;
- d) способы и методы обучения;
- e) возрастные и психологические особенности студентов.

Рефлексия может быть осуществлена в устной или письменной форме.

Для развития рефлексивных умений студентов на занятиях иностранного языка чаще всего используются «сводная таблица» и «концептуальная таблица». Приём «концептуальная таблица» особенно полезен, когда предполагается сравнение трёх и более объектов. Таблица строится так: по горизонтали располагается то, что подлежит сравнению, а по вертикали различные черты и свойства, по которым это сравнение происходит. Актуально использовать эту таблицу при сравнении Казахстана со странами изучаемого языка, национальных традиций и обычаев и т.п.

Прием «Одним словом». Закончите одним словом: Сегодняшний урок – это...(Today`s lesson is...) Сегодня на уроке я ...(At the lesson I...) Целесообразно на этапе рефлексии еще раз вспомнить и акцентировать внимание на эффективности работы с использованием алгоритма, т.е. в определенной последовательности. Например, на заключительных этапах изучения темы (проблемы) студенты, работая над проектом, получают памятки с указанием наиболее общей последовательности или руководство, где подробно описаны действия, даны функциональные содержательные смысловые опоры.

Прием «Знаю (не знаю). Хочу знать. Узнал» помогает студентам собрать уже знакомую по теме информацию, расширить знания по изучаемому вопросу, систематизировать их. Перед чтением текста студенты отвечают на вопросы «Ты знаешь...?». Если нет, то задаётся вопрос

«Хотел бы узнать?». Если да, то «Хотел бы знать...?» с более конкретной, дополнительной информацией. Во время чтения предлагается отметить, что новое. После этого студенты обмениваются информацией о прочитанном «Я знал. Я узнал». На стадии рефлексии задаются вопросы или преподавателем, или студентами, которые были в начале, даёт возможность вести исследовательскую работу, найти новую информацию, высказаться, расширить кругозор.

Можно поместить в кабинете «Доску вопросов», где можно писать или вывешивать вопросы, которые возникают при обсуждении на занятии. Цель этого приема в том, чтобы иметь место размещать свои вопросы, которые возникают по мере изучения темы, обсудить их с одноклассниками. «Доску вопросов» надо поместить в легкодоступном месте. Когда у преподавателя нет времени ответить на все вопросы, студенты могут их там поместить и преподаватель может потом их собрать и ответить или в письменной форме, или устно на следующих занятиях, или вынести их на обсуждение в группе.

Для включения студентов в образовательный процесс преподаватель предлагает 2-3 высказывания выдающихся людей. Их можно использовать в качестве фонетической и речевой зарядки. Затем студенты выбирают высказывание, которое им больше понравилось, и воспроизводят его по памяти. В конце учебного занятия вновь возвращаемся к этим афоризмам. Студенты выбирают то высказывание, которое соответствует теме учебного занятия, обосновывая свой выбор.

Ability

Behind an able man, there are always other able men. Chinese proverb

I get quiet joy from the observation of anyone who does his job well. William Feather

Friendship

Do not protect yourself with a fence but rather with your friend. Czech proverb The friend who understands you ,creates you. Romain Rolland

Таким образом, все, что делается на учебном занятии по организации рефлексивной деятельности – не самоцель, а подготовка в сознательной внутренней рефлексии, развитию очень важных качеств современной личности: самостоятельности, предприимчивости и конкурентоспособности. Однако, процесс рефлексии должен быть многогранным, так как оценка должна проводиться не только личностью самой себя, но и окружающими людьми.

Список использованной литературы:

1. Государственная программа развития образования в РК на 2020-2025 годы от 27 декабря 2019 года № 988.
2. Сарайкина Н.М. Технология использования рефлексивного подхода в работе с педагогами. // Завуч. – 2017. - №1. – с.86-97
3. Соколова Л.А. Рефлексивный компонент деятельности как необходимое условие развития учителя и учащихся. // Иностранные языки в школе. – 2015.-№1.- с. 19-26

УДК 811.161.1

Айтасова Надежда Касымовна
учитель начальных классов
ОШ имени Садыка Жаксыгулова
ЗКО, село Таскала

ПРИМЕНЕНИЕ АКТИВНЫХ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ С ЦЕЛЮ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: Формирование всесторонне развитой личности- ориентир в работе школы. Перед нами, учителями, стоит задача: искать новые способы интенсификации обучения и повышения его качества. Интенсификации обучения можно достичь в том случае, если будет увеличено число учебно-познавательных действий и операций, умело использована

каждая минута урока как учителем, так и учащимися, если учебный материал дойдет до сознания каждого ученика.

Ключевые слова: современные технологии, слова, имя существительное, дифференциация.

При подготовке к уроку большое значение имеет выбор активных современных педагогических технологий. Покажу на примере изучения темы «Сочетание имен существительных с именами прилагательными».

На этапе актуализации знаний я использовала современную педагогическую технологию проблемного обучения.

Задание 1. Прочтите слова. Существует ли связь между словами? Сможете ли вы определить эту связь? Какие слова будут определять эту связь? Назовите их. (Ранняя весна, праздничный хоровод, белый цвет)

Ранняя, праздничный, весна, хоровод, ветер, цвет, холодные, белый.

Проблемное обучение активизирует мыслительную деятельность учащихся, у них формируется познавательный интерес. Наибольший интерес, в образовательном процессе, представляют игровые технологии. Игровые технологии связаны с игровой формой взаимодействия педагога и учащихся через реализацию определенного сюжета (игры, сказки, спектакли, деловое общение). При этом образовательные задачи включаются в содержание игры.

Игра «Напутала».

Андрей написал на отдельных листках сочетания существительных и прилагательных. Подошла к столу маленькая Маша и спутала все слова. Разложите правильно.

Слова: русский, род, грамматическое, язык, мужской, ученик, средний, восклицательное, правило, предложение, прилагательные, род, грамотный.

Игра «Кто больше?»

Я называю какой-нибудь предмет, например шкаф. Учащиеся перечисляют признаки: большой, новый, высокий, деревянный, желтый, книжный, тяжелый и т.д. Выигрывает тот, кто назовет больше признаков предмета.

Насыщая жизнь учащихся организованной работой, мы незаметно для ребенка ускоряем развитие его личности от объекта к субъекту воспитания. Каждый вид игр помогает в развитии ребенка, как здорового человека, так и здоровой личности.

На этапе изучения нового материала я применила технологию уровневой дифференциации.

Задание А. Закончите пословицы, подбирая по смыслу имена прилагательные.

1. Речь хороша короткая, а веревка... (длинная).

2. У ленивой лошади всегда повозка... (тяжелая).

Задание Б. Написать больше прилагательных, оканчивающихся на –ОЙ (вместе с существительным): большой (город); голубой (цвет); земной (шар) и т.д.

Задание В. Впишите правильные окончания.

Золот...дождь, золот...антилопа, золот...кольцо.

Больш...пальма, больш...кинжал, больш...гнездо.

Смешн...существо, смешн...щенок, смешн...обезьянка.

Речн...рак, речн...русалка, речн...чудовище.

Повысить результаты обучения и развитие логического мышления возможно, если применять приёмы дифференцированного подхода, направленные на оптимальное использование зоны ближайшего развития учащихся. Дифференцированное обучение повышает уровень мотивации учащегося, сохраняет индивидуальности личности каждого учащегося.

Индивидуальный подход является одним из важных принципов обучения. Педагогика индивидуального подхода имеет в виду не приспособление целей и содержания обучения к отдельным школьникам, а выбор форм и методов обучения с учетом особенностей и способностей ребенка. Ведь учитель всегда помнит, что главная фигура в процессе обучения – каждый ученик класса. О нем нужно думать, о нем заботиться, для него работать.

Мои отношения с учащимися начинаются со слова. Поэтому диалог, живое общение, языковая коммуникация, опора на эстетическое являются для меня тем учебным фундаментом, на котором будет расти, развиваться мой сельский школьник.

На этапе изучения новой темы урока я использую современную педагогическую технологию «обучение в сотрудничестве». Класс разбивается на разнородные (по уровню обученности) группы в 4—5 человек. Каждая группа получает одно задание. В результате совместной работы отдельных групп и всех групп в целом достигается усвоение всего материала.

Учащиеся читают стихотворение С.Погореловского «Какого цвета?»

Мы сами копали весной огород,

Мы сами сажали, пололи...

И вот –расселся-разлегся

В большущей корзине

И красный,

И желтый,

И белый,

И синий,

Здоровый такой,

Разноцветный народ.

Какие овощи могли быть в корзине?

Какого цвета спелые помидоры, морковь, репа, редис, редька, свекла, баклажаны? Выпишите парами имена прилагательные вместе с именами существительными (красный помидор, желтая репа).

Обучение в сотрудничестве рассматривается как наиболее успешная альтернатива традиционным методам, это одна из технологий личностно-ориентированного обучения.

На этапе закрепления, осмысления знаний провожу прием «Лови ошибку».

Учащиеся получают тексты со специально допущенными ошибками. Заставить ученика думать над словами, словосочетаниями и предложениями, которые он пишет, читает в книгах, по которым учится русскому языку, – задача учителя.

На этапе рефлексии использовала приём «Весы успеха».

На ватмане изображены весы. Учащимся раздаются жетоны разного цвета. Красные жетоны означают – успешно работал на уроке, зелёные – работал, но мог бы лучше, жёлтые – плохо работал. (Учащиеся объясняют почему так себя оценили, за что).

Современные педагогические технологии способствуют более эффективному обучению, значительному повышению качества образования.

Список использованной литературы:

1. Секреты орфографии. Г.Г.Гранк. М, «Просвещение», 1991 г.
2. Лошнова О.Б. Уровневая дифференциация обучения.
3. Поташник, М.М. Требования к современному уроку / Поташник М.М. - Москва: Центр педагогического образования, 2013. - 270 с.

Айтжан Ботагөз Талғатқызы,
М.Өтемісов атындағы БҚУ-нің
Педагогика факультетінің магистранты
Қазақстан, Орал

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация: Бүгінгі әлем дамуының жаңа ұстанымдары білім беру жүйесінен күн сайынғы экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерге мейлінше бейімделуді талап етеді. Әлем қазіргі күні «білім қоғамын» және «білім экономикасын» құру бағытында. Қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың заманауи талаптарға сай дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін уақытылы өзгертіп отыруды талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, әдістемелер, технологиялар білім беру талаптарына байланысты жаңартылып отырады. Сапалы терең білімді меңгеруге талпынған өскелең ұрпақтың жеткілікті дәрежеде сандық сауаттылығы бар, себебі олар өмір жағдайлары барысында жаңа технологияның барлық мүмкіндіктерін пайдаланады. Кәсіби дамуға ұмтылатын бәсекеге қабілетті маман өзінің негізгі қызметінен үзілмей жаңа білім алу жолдарын іздестіреді. Ал жоғары оқу орындары мамандарға қойылатын талаптардың өсуіне байланысты оқытудың жаңа формалары мен әдістерін іздестіреді, білім беруге жаңа технологиялар енгізеді. Оқу үдерісін ұйымдастырудың жаңа формасының бірі – қашықтықтан оқыту технологиялары арқылы оқыту болып табылады.

Кілт сөздер: қашықтықтан оқыту, өзіндік жұмыс, білім, интернет, студент, оқытушы, қарым-қатынас, әрекет.

Қазіргі қоғамдық сұраныс – өз ісіне мығым, жұртшылықпен араласуда жеке басындағы барлық шынайы жағымды қасиеттерін байқата алатын бүгінгі студент, ертеңгі маманды тәрбиелеуді талап етеді. Адамның қоғамдық мәні – өмір сүрген ортасы, әлеуметтік жағдайы, білімі, санасының жоғары немесе төмен болуы оның жеке адамға тән қасиеттерінің қалыптасуының шарты. Ал, әлеуметтендіру тәрбие берумен тікелей байланысты. Тәрбиенің түрлері де әр алуан: жас бала өмірге келгеннен бастап, қартайып өмірінің соңына дейін тәрбиеден өтеді. Тәрбие екі жақты: жас өспірімдерге тәрбие беру, ересек адамдарға тәрбие беру, әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар.[2]

Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың маңызы өте зор. Өйткені, сол арқылы студенттердің іс-әрекетінің дербестігі артады. Студенттің өзіндік жұмысы- кез-келген пәнді оқуға өзіндік жұмыстың орындалу әдістерінің қалыптасуына бағытталғанымен, бұл жұмыс- студенттің ғылыми, оқу кәсіби қызметін қалыптастырып, мәселелерді өзіндік шешуіне оптималды шешімдерді қабылдауға, дағдарыстық жағдайлардан шығуға арналған. Жоғарғы мектептің орта мектептен ең басты айырмашылығы- оқыту жұмысының әдісі және оқушылардың жеке деңгейі болып табылады. Сонымен қатар, студенттердің өіндік жұмыстарының тәрбиелік мағынасы өте зор. Өйткені, бұл жұмыс студенттің білім алудағы жеке жұмысын ғана емес, қазіргі заманғы жоғарғы кәсіби маманды тұлға ретінде қалыптасуына мүмкіндік береді. Студенттің өзіндік жұмысын белсендірудің тәсілдері ұйымдастырушылық және әдістемелік болып бөлінеді. Әдістемелік жағынан белсендіру қолданылған әдіс-тәсілдерге, студенттің өзіндік жұмысының формалары мен ұйымдастыру құралдарына байланысты. Өзінідік жұмысты оқытушының дұрыс басқара білу және студенттердің дербестік әрекетінің дәрежесі артып отыруы- осы жұмыстың белгілері болып табылады.

Білім беру жүйесін ақпараттандырудың негізгі бағыты ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес қоғамды дамытудың жоғары тиімділікті технологияларына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады.

Білім беру жүйесін ақпараттандыру бағыты жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап оқыту

мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғары-латуды көздейді.

Қашықтықтан оқыту ұғымын кең мағынада алсақ, бұл-тыңдаушылар мен оқытушылардың бір-бірінен кеңістікте алыстатылған оқу формасы. Ал, тармағынадағы қашықтықтан оқу ұғымы тыңдаушылар мен оқытушылар арасындағы, сонымен қатар тыңдаушылардың өзара белсенді ақпаратпен алмасуын қарастыратын және жоғарғы дәрежедегі қазіргі жаңа ақпараттық технологияларды (аудио-визуальды құралдар, дербес компьютерлер, телекоммуникация құралдары, т.б.) пайдаланатын белгілі бір тақырыптар, оқу пәндері бойынша ұйымдастырылатын оқу процесі.

Оқып жатқан мамандығы бойынша жан-жақты білім алуға немесе өндірістен қол үзбей білім алуға, қайта мамандануға ниет білдірген кез келген азаматтың сұранысын қанағаттандыруды қазіргі таңда ақпаратты-телекоммуникациялық технологиялар көмегімен жүзеге асыру мүмкін емес. Осы себептен де, білім беру қызметінде қашықтықтан оқыту технологиясын пайдалану кеңінен қолданысқа ие бола бастады. Қашықтықтан оқыту технологиясын пайдалану барысында азаматтардың білім беру ресурстарына қол жеткізу мүмкіндігі артып, соның нәтижесінде олардың қоғамдағы болашағы зор жаңа істерді өркендетуге қажетті білім алуына жағдай жасалады [2].

Қашықтықтан оқытудың білім саласындағы мақсаты – білім берудің біртұтас ақпараттың жүйесін құру арқылы оқушылар мен студенттердің білім деңгейін көтеру. Қашықтықтан оқытудың білім саласындағы міндеттері:

-бір-бірімен тығыз байланысты бола отырып, мемлекеттік (республикалық) деңгейіндегі қашықтықтан оқытудың құрамына енуі;

- құру кезінде мемлекеттің стандарт талаптарын сақтау;

Қашықтықтан оқыту басқаша айтқанда, қазіргі ақпараттық және дидактикалық құралдар мен телекоммуникациялық жүйелерді пайдалану арқылы, оқу процесін қашықтықтан өткізуді қамтамасыз ететін, білім беру процедурасын әкімшілік ету және оқытудың әдістері жиынтығына негізделген оқытудың бір түрі. Қашықтықтан оқытудың жергілікті жүйесі белгілі бір білім және жекелеген қала (университет) шеңберінде жұмыс атқарады, оның құрамына тек жоғары оқу орындары ғана емес, мектептер, гимназиялар мен колледждер де кіреді. Осындай жүйенің аясында жұмыс жасаудың алғашқы сатысында зиялылық потенциялын, компьютерлік техниканы ұтымды пайдалана отырып, үздіксіз білім беру принциптерін ойдағыдай іске асыру қажет. Осыған орай, мектептер мен жоғары оқу орындары жергілікті және аймақтық желіні пайдаланып, шығармашылық жұмыстарын таратып, оқыту үрдісінде әдістеме бойынша тәжірибе алмасуы қажет. Оқытудың ауқымды және жергілікті жүйелерін ойдағыдай пайдалана білудің нәтижесінде білімнің базалық және деректердің банкілік мәліметтеріне, клиент - сервер, мультимедиа, компьютерді оқып-үйренуші жүйелерге, электрондық оқулықтарға, оқу-әдістемелік материалдарға, қашықтықтан оқыту жүйесінің технологиясымен үйлесімді болып келетін, алдағы уақытта оқыту тәсілдерінің ішінде кең тараған бес аспап әрі өміршең түрлері бола алатындай жайлы оқулықтарға, бағдарламаларға еркін кіруге болады. Қашықтықтан оқыту тәсілімен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

- Оқытушы компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.

- Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.

- Қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, білім саласындағы қызметкерлерді, оқушыларды таныстыра білуі қажет.

- Оқытушының ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге іс жүзінде дағдылануы қажет.

- Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпараттар алмастыру және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалануға дағдылануын қалыптастыруы қажет.

- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.

- Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет. Бүгінгі таңда ақпараттық қамтамасыз ету жүйесіне баса мән бермейінше, білім берудің ақпараттық

технологияларын, дәлірек айтқанда, электрондық оқулық және бейнефильмдерді, басқа да электрондық басылымдарды қашықтықтан оқытудың спутниктік арнасы арқылы ендімейінше, кез келген әлеуметтік-экономикалық саланың алға басуы мүмкін емес.

Республикалық білім беруді ақпараттандырудың ғылыми-әдістемелік орталығы ақпараттық қарым-қатынастық технологиялардың білім берудегі педагогикалық мүмкіндіктерін зерттеу жолында ЮНЕСКО институтының тірек нүктесіне жатады және онымен бірге қашықтықтан оқытудың спутниктік каналын ендірудің бірлескен жобасын жүзеге асыруда. Қашықтықтан оқыту технологиясының кейс технологиясы және желілік –технологиясы деген түрлерін ерекшелеп көрсетуге болады. Қашықтықтан оқытуда өз бетінше жүргізілетін жұмысты сөзжұмбақтар, тапсырмалар арқылы ұйымдастыру, жаңа тақырыптарды меңгеру үшін өте ыңғайлы. Қашықтықтан оқытудың жетістігі - оқытушының өзінің қатысуынсыз оқушылар назарын өзінен тыс қалдырмауға қабілеттілігіне байланысты болады. Жаңа тақырып бойынша берілетін материал баспаға шығарылған түрде қашықтықтан оқыту курсына электрондық түрде немесе электрондық оқулық түрінде беріледі. Жаңа тақырыпты бұлай баяндау кезінде сабақтың басты элементі форум немесе чат болып табылады. Мұндай баяндаулар алдын ала жоспарланып, алдын ала даярланған сценарий бойынша жүргізіледі. Оқу үрдісіне тьютор белсенді қатысады. Қашықтықтан оқытуда жаңа материалды баяндаудың тағы бір нұсқасы виртуалды шебер. Әдетте оқу материалын баяндау және талқылау бір мезгілде жүргізіледі.

Үздіксіз білім беру тұжырымдамасы, оның іс жүзінде пайдалануға ұмтылу қоғамдағы ересек адамдардың білім алу мәселесін қиындатып жіберді. Ересек жандардың білім алуына деген көзқарас және оның қазіргі замандағы рөлі түбегейлі өзгеріске ұшырады. Ол қазіргі білім беру жүйесі дағдарысын атап өтудің және жаңа заманға сәйкес білім жүйесін қалыптастырудың тікелей жолы ретінде қарастырылып отыр. Білімді негізгі қоғамдық капиталға айналдыру және білім алуға байланысты табыстың өсуі осы тауарды пайдаланатын адамның, жалпы қоғамның және нақты бір мекеменің пайда табуына байланысты болып отыр. Осыдан барып білім беру саласын аралас түрде қаржыландыруға, осы саладағы нарықтық қатынастарды дамытуға негіз болатын мүмкіндіктер пайда бола бастайды.

Интеллектуальды ұлттық қорларды дамытудың басыңқы бағыттарына бағытталған бағдарламалар мен білім технологияларын жетілдіру - саяси маңызды стратегия. Мұндай процестің маңыздылығы Экономикалық ынтымақтасу және жетілдіру ұйымына кіретін көптеген елдердің осындай жоспарларды тиянақты түрде құрастыруынан көрінеді. Мысал ретінде "The National Grid for Learning" (Ұлыбритания) және "Schulen und Netz" (Германия) жоспарларын көрсетуге болады, осындай жоспарларды АҚШ, Қытай, Индия, Индонезия, Оңтүстік Корея, Тайлан мемлекеттері де жүзеге асыруда. 2000 ж. аяғында АҚШ Білім министрлігі жасап шыққан Білім технологияларының ұлттық приоритет ретінде қарастырылуы тиіс. Олар білім беру процесінің шет жағында қалмай, оның негізгі ядросы болып қалыптасуы керек".

Қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша білім алатын кез келген адам білім беру орнының корпоративті желісі арқылы оқу ғимараттарындағы Интернетке қосылған кез келген компьютерде немесе электрондық оқу залдарында қосымша дайындық жұмыстарын жүргізе алады. Қорыта келгенде, жоғары білім беру саласы үшін қашықтықтан оқыту технологиясының рөлі өте жоғары, себебі бұл технология арқылы оқытушылар мен студенттер ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпарат кеңістігінде өздерінің білімдерін шыңдауға зор мүмкіндік алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. – Егемен Қазақстан, 1 наурыз 2007 жыл.
2. Трайнев В.А., Гуркин В.Ф., Трайнев О.В. Дистанционное обучение и его развитие. – Москва: Дашков и К, 2007. -293 с.
3. Қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру. Негізгі ережелер. ҚР МЖМБС 5.03.004-2006.- Астана, -21 б.
4. Досжанов Б.А., Тұякбаев А.А., Дәуренбеков Қ.Қ. Қашықтықтан оқыту технологиясын пайдаланудың істәжірибесі // Қашықтықтан оқытудың мәселелері бойынша республикалық семинар жинағы, Шымкент қаласы, 2009

*Амангелдиева Ақмоншақ Ерланқызы,
М.Өтемісов атындағы БҚУ, Магистрант,
Қазақстан, Орал*

САЛУ ЕСЕПТЕРІН ШЕШУГЕ ҮЙРЕТУГЕ АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫСТАР

Аннотация: Геометрия курсының салу есептерін шешудің жалпы схемасымен қалай және қай жерде таныстыру керек? Осыдан екі түрлі әдістемелік сұрақтар туындайды. Олардың біріншісі - есептер шығару кезінде геометрияны оқытуда қанша уақыт болды, егер талдау, құру, дәлелдеу, зерттеу керек болса, мәселе? Бірінші сұрақтан ерекшеленетін екінші сұрақ - оқушы есепті шығарудың логикалық жүйесімен қашан таныс болуы керек? - деген сұрақ. Салу есептерін шешудің жалпы схемасын игеруі үлкен маңызға ие. Талдау, салу, дәлелдеу және зерттеу кез-келген логикалық пайымдау кезеңдеріне дәл сәйкес келеді. Осы ұғымдарды енгізген кезде, бір жағынан, біртіндеп болуын, екінші жағынан, сол сұрақтарға жүйелі түрде жүгіну мағынасындағы табандылықты байқау керек.

Кілт сөздер: геометрия, салу есебі, талдау, зерттеу, шеңбер, циркуль, әдістеме, нүкте, шешім схемасы, дәлелдеу

Геометрия курсының салу есептерін шешудің жалпы схемасымен қалай және қай жерде таныстыру керек? Осыдан екі түрлі әдістемелік сұрақтар туындайды. Олардың біріншісі - есептер шығару кезінде геометрияны оқытуда қанша уақыт болды, егер талдау, құру, дәлелдеу, зерттеу керек болса, мәселе? Бірінші сұрақтан ерекшеленетін екінші сұрақ - оқушы есепті шығарудың логикалық жүйесімен қашан таныс болуы керек деген сұрақ. Бірінші сұраққа жүгінсек, салуды тізімге енгізу және белгілі бір операцияларды уақытында енгізілген бірінші элемент ретінде сипаттау мағынасында таңдаған дұрыс екенін ескереміз. Бұл жерде біз құралды қолдану процесінің сипаттамасын айтамыз. Мысалы, «біз циркуль аяғының екі нүктесін М және N нүктелеріне қолданамыз, содан кейін нүктелер арасындағы қашықтықты өзгертпестен, олардың біреуін O нүктесіне орналастырамыз» және т.б. Жоғары сатыда жеке операциялар қарапайым деп аталады, «біз радиусы MN болатын шеңберді O нүктесінен сипаттаймыз» немесе «C нүктесінен AB түзуіне перпендикуляр түсіреміз». Ақырында, соңғы қадам деп санауға да болады, егер салу элементтері ретінде оларды орындау кезінде күрделі, бірақ жақсы таныс тапсырмаларды атауға болады, «біз гипотенуза мен аяқтың бойында үшбұрыш салу», «M нүктесінен шеңберге жанаманы салу», т.б. Мектеп курсына пайда болу уақытының екінші нүктесі мәселені зерттеуді таңдаған дұрыс. Зерттеудің бірінші элементі үш қабырғасы бойынша үшбұрыш салу есебін шешкен кезде, үш қабырғасын да ерікті түрде таңдауға бола ма деген сұрақ түрінде пайда болады. Бұған қоса бір есепті шешудің бірнеше шешімдері болу мүмкіндігін қарастыру керек. Бұған өте үлкен принципіалды мән берілуі керек. Мәселе мынада: «нүктені табу» сөздері «барлық нүктелерді табу» деген талапты білдіреді және тек «кейбір нүктелерді» емес. Сол сияқты «теңдеуді шешу» «теңдеуді қанағаттандыратын барлық сандарды табу» дегенді білдіреді. «Шеңбер салу» дегеніміз - «салу, барлық шеңберлерді салу» және «кез-келген шеңбер салуға» ғана емес, т.б. Екі немесе одан да көп шешімдері бар геометриялық салу есептері оқушының мұндай өрнектерді математикада бірінші рет кездестіруі және оқушының 7-8 сыныптан бастап оларға басынан бастап үйренуі өте маңызды. Әйтпесе, болашақта «неге тамыр алу кезінде екі белгіні алу керек» деген сияқты сұрақтар туындауы сөзсіз. «Зерттеу» терминінің өзі, айталық, «талдау» терминінен әлдеқайда ертерек пайда болуы керек. Зерттеу элементтерімен шамамен бір уақытта пайда болатын үшінші сәт салудың дұрыстығының дәлелі болып табылады. Қазірдің өзінде 7-сыныпта берілгенге тең бұрыш құру, циркуль мен сызғышты қолдану арқылы перпендикулярлар салу т.с.с. сияқты тапсырмалар өз кезегінде тұрғызылған бұрыш берілген бұрышқа тең бола ма деген сұрақ қояды. салынған сызық берілгенге перпендикуляр болады? Алайда, жұмыстың осы кезеңінде

де, одан кейінгі кезеңдерде де салудың дұрыстығы тікелей көрінетін мәселелерде дәлелдеуді қажет ететін үлкен қажеттілік жоқ тек презентацияның ресми монотондылығын сақтау үшін. Кейбір, тіпті салыстырмалы түрде күрделі салу проблемалары көп дәлелдерсіз қалуы мүмкін.

Мәселен, геометриялық орындар әдісімен шешілген есеп: табанға бұрыш пен медианаға қарама-қарсы үшбұрыш салыңыз. Сонымен, назар аударылатын шешімнің соңғы элементі - талдау. Бұл жұмыс түрінің басталуы проблеманың осы немесе басқа шешімін ойлап тапқан: «Сіз бұл шешімді қалай таптыңыз?», - деген сұрақ. Содан кейін біртіндеп оқушылардың назарын шешім әдісін табу процесіне аудару керек, бұл процесс талдау деп аталады. Жоғарыда айтылғандардан талдау, құрастыру, дәлелдеу және зерттеу ұғымдарын енгізу кезінде бір жағынан біртіндептігін, екінші жағынан, сол жүйеге қайта-қайта жүгіну мағынасындағы табандылықты байқау керек екендігі туындайды. сұрақтар.

Ал, енді екінші сұраққа - геометрия курсына есептер шешімін төрт бөлікке бөлудің схемасын енгізу туралы тоқталайық. Бұл мәселені оқулықтарда көрсетілген жерде зерттеу уақытылы емес және мақсатқа жете алмау болып саналуы керек екендігі сөзсіз. Оқу жылы ішінде 7-сыныптағы геометрия жүйелі курсының басталуынан бастап 8-сыныптың ортасына дейін, немесе одан сәл ұзағырақ уақыт аралығында мұғалімнің жүйелі, кейде тіпті көрінбейтін жұмысы оқушыларды элементтердің элементтерімен таныстыруға көшуі керек. жоғарыда айтылған жалпы шешім схемасы. Тек 8-сыныпта мұғалім арнайы таңдалған есеп мысалын қолдана отырып, оқушыларға барлық шешім схемасын толығымен түсіндіреді. Мәселе, әрине, шешудің ең табиғи бағытын қабылдауға болатындай етіп таңдалуы керек мәселені талдағанда, ой нақты анықталған жолмен жүруі керек, сондықтан ол зерттеуді қажет етеді және сонымен бірге бұл зерттеу тым күрделі болмауы үшін. Сонымен қатар, тапсырма тым қарапайым болмауы керек, өйткені бұл жағдайда шешім әдісі түсінікті болуы мүмкін, содан кейін мәселені талдау оларға жасанды нәрсе сияқты болып көрінеді. Осы мақсат үшін ең қолайлы болып геометриялық орындар әдісімен шешілетін есептер табылады. Салу есептерін шешудің жалпы сызбасын бейнелеу үшін жақсы мысал мынада: «Екі бүйіріне үшбұрыш және олардың біріне қарама-қарсы жатқан сүйір бұрышын тұрғызыңыздар».

Ерікті үшбұрыштың суретін салып, оқушылар салу жоспарын жасайды және мәліметтерді сәйкес таңдай отырып, екі шешім алады. Олар дәлелдеудің қажеттілігін алынған үшбұрыштардың қайсысы қалағанын тексеру, сонымен қатар зерттеу жүргізу қажеттілігін көреді, біз әрқашан екі шешім аламыз ба? Мұнда барлық кезеңдер табиғи түрде ерекшеленеді және олардың орындылығы айқын. Егер негізгі салуларды жақсы орындай алса, онда шешімді табуда үлкен қиындықтарға тап болмайды. Бұл салу есебі белгілі бір мәліметтерден үшбұрыш салу мәселесін шешудің саны мен үшбұрыш теңдігі критерийлері арасындағы байланысты көрсететін жақсы мысал. Параллелограмм құру туралы есептер шығарған кезде жалпы схеманы қайталауға жақсы мысал болады: «Қабырға мен екі диагональ бойынша параллелограмм тұрғызу». Салу есебін шешудің сызбасы түсіндірілгеннен кейін, келесі барлық Салу есептерін шешкен кезде осы сызбаға сүйену керек. Сонда да, барлық кезеңдерді егжей-тегжейлі сипаттай отырып, барлық тапсырмаларды жүйеге сәйкес орындау қажет емес. Оқушылар талдауды проблеманың шешімі айқын болмаған кезде, дәлелдеме - қажеттілік туындаған кезде ғана жүргізеді. Жалпы жүйені игеруі тек салу есептерін шешу үшін ғана емес, сонымен қатар маңызды. Арифметикалық есептер шығарған кезде де, теңдеулер құруға есептер шығарған кезде де әдістемелік тұрғыдан алғанда, біз есептер құрастыруға арналған төрт кезеңді қолданамыз.

«Зерттеу» кезеңін тексеру туралы толығырақ тоқталайық. Әрбір салу тапсырмасына белгілі бір шарттарды қанағаттандыратын геометриялық фигураны салу талабы кіреді, олар көбінесе кейбір геометриялық кескіндердің өлшемімен немесе орналасуымен белгіленеді. Есептердің шарттары ең жалпы түрде тұжырымдалған, сондықтан бастапқы деректер, мүмкін, барлық мәндерді қабылдайтын параметрлер болып табылады. Оқушыларды осы қолайлы құндылықтарды көре білуге үйрету қажет. Олар ең табиғи жолмен анықталады. Мәселен: «а және b екі қабырғалары мен олардың арасындағы С бұрышы бойынша үшбұрыш тұрғызыңыз», а және b үшін рұқсат етілген мәндер оң сандармен сипатталуы мүмкін барлық кесінділер болады, олардың ұзындықтары, және С бұрышы барлық мүмкін мәндерді 0° -дан 180° -қа дейін қабылдай алады. Есепті қарастырайық: «Берілген шеңберге және берілген түзу сызыққа жанама шеңбер құрындар». Онда түзу жазықтықта кез-келген позицияны ала алады. Шеңбер де

жазықтықтағы кез-келген шеңбер бола алады. Бірақ шеңбер центрінің орналасуымен және радиустың мәнімен сипатталатындықтан, берілген шеңбердің центрі жазықтықтың кез келген нүктесі, ал радиус ұзындығы $0 < \ell$ болатын кез келген кесінді бола алады деп айта аламыз. $0 < \ell < \infty$.

Кейде бағытталған шеңберлер де қарастырылады, содан кейін радиус оң емес сан болуы мүмкін, бірақ мұндай жағдайлар есептер шығарылымында көрсетіледі. Нүкте ерікті позицияны да иелене алады, бірақ жазықтықта емес, берілген шеңберде, өйткені ол міндетті түрде оған тиесілі болуы керек. Егер табылған шешім мәселеге жауап беретін қажетті және жеткілікті шарттар көрсетілген болса, салу есебін шешу толық деп саналады. Бұл дегеніміз, кез-келген деректерді таңдау арқылы біз мәселенің шешімі бар-жоғын, егер болса, қаншалықты көп екенін анықтауымыз керек. Мысалы: “Берілген үш түрлі нүктелер арқылы шеңбер құрындар”. Егер бұл нүктелер бір түзудің бойында жатпаса, онда есептің шешімі бар, сонымен қатар, тек біреуі; егер нүктелер бір түзудің бойында жатса, онда есептің шешімі болмайды.

Біз қазір салу есебін зерттеудің маңызды, әдістемелік мәселелерінің біріне жүгінеміз. Осы мәселені шешуге қажет барлық жағдайларды қалай анықтауға және тізімдеуге болады? Белгілі болғандай, көбінесе осы немесе басқа мәселені шешетін жағдайда, әсіресе, алдымен «не болса?» деген сұраққа сүйене отырып, оны зерттеуге тырысады. Салу барысында ғылыми зерттеулер жүргізуге үйрету қажет. Мәселені зерттеуге ниет білдіре отырып, кезекпен салу операцияларын тағы бір рет санау қажет, және осы операциялардың әрқайсысы үшін әрқашан мүмкін болатындығын, қанша нүкте, сегмент және т.б. бере алады. Осылайша, мәселені қалай зерттеу керектігін үйрену оңай.

Зерттеу - бұл шешімнің бөлігі. Белгілі бір шарттарда қанша фигура алатынын білетін болсақ және, атап айтқанда, қажетті геометриялық кескінді қашан алатынымызды көрсететін болсақ, салу мәселесін шешуді толық деп санауға болады.

Бірақ салу есептеріндегі зерттеулер, математикадағы басқа мәселелерді шешудегі зерттеулер сияқты, жалпы тәрбиелік мәні де бар. Зерттеу процесінде диалектикалық ойлау әдісін тәжірибеде қолдануға машықтанады. Олар тапсырма деректерін өзгерту қажетті пішіннің өзгеруіне әкелетінін көреді. Біз «сүйектендірілген» мәселемен айналыспаймыз, бірақ өзгеретін геометриялық кескіндермен кейбір мәндердің өзгеруі басқаларының өзгеруіне байланысты.

Зерттеуді дұрыс жүргізу үшін логикалық ойлау қабілеті дамыған болуы керек. Бұл дегеніміз, екінші жағынан, салу есептерін зерттеу оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға жақсы материал болып табылады. Салу есептерін шешуде зерттеудің қажеттілігі мен мақсаттылығына қарамастан, мектепте де, әдістемелік әдебиеттерде де бұл кезеңге жеткілікті көңіл бөлінбейді. Әдетте шешім - талдауға көп көңіл бөлінеді. Талдау - салу есептерін шешудің негізгі кезеңі: шешімін таппай, қандай да бір салуды, дәлелдеуді немесе зерттеуді жүргізу мүмкін емес. Бірақ іске асырудың қиындығы тұрғысынан зерттеу бірдей қиын кезең болып табылады. Қателердің көп саны дәл зерттеу кезінде жіберіледі.

Қорытынды: Салу есептерін шешудің жалпы схемасын игеруі үлкен маңызға ие. Талдау, салу, дәлелдеу және зерттеу кез-келген логикалық пайымдау кезеңдеріне дәл сәйкес келеді. Осы ұғымдарды енгізген кезде, бір жағынан, біртіндеп болуын, екінші жағынан, сол сұрақтарға жүйелі түрде жүгіну мағынасындағы табандылықты байқау керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алпысов А.Қ. Математиканы оқыту әдістемесі. - Павлодар, 2012. -151бет.
2. Сәулебекова М. Мектеп оқушысының іс-әрекетін белсендіру - оның тұлғалық дамуының негізі.
3. Манвелов С.Г. Уонегруирование современного урока математика. Книга для учителя.- М:Просвещение
4. Рақымбек Д. Оқушылардың ақыл-ой іс-әрекетін жетілдірудегі логика-әдістемелік білімдердің орны.

PROBLEMS OF MANAGEMENT AND QUALITY OF EDUCATION IN THE KAZAKHSTAN EDUCATIONAL SYSTEM

Annotation: *In characterizing the concept of "Management in education", it should be noted that the legislative framework and scientific and pedagogical literature have focused on education management in general.*

Key words: *educational system, management, target indicator, educational organization, leader, administrative skills, pedagogical management, modern school requires;*

In the "State Programme of Education Development for 2011-20" one of the priority directions of education development in the country is identified as "improvement of management in education" (1). According to the target indicator of the State Programme, by 2020 100% of managers of educational institutions will have undergone "professional development and retraining in the field of management" (1). This objective is also set out in the Strategic Plan of the MES and in other equally important documents. But there is no definition of "management" or "pedagogical management" in the RK Law "On Education" (2007) in the "General Provisions" (2). The question arises: how to improve management in education, if the Law does not define it and its content is not disclosed there?

A new type of educational organization leader, called an educational manager, is now emerging. The modernization and rapid changes in education require not only academic management skills, but also knowledge of the nature and nature of the changes being introduced in the legal framework governing education.

In order to define pedagogical management, let us first consider what management is. Many studies cite the definition of management from the Oxford English Dictionary: "Management is a way, a manner of dealing with people, the power and art of management, a particular kind of skill and administrative skills" (3). This interpretation of management highlights a number of aspects that should be reflected in the definition of pedagogical management. Firstly, communication with people, secondly, special managerial skills, and thirdly, a management culture.

In Foundations of Management, authors A. Mescone, M. Albert and F. Hedowery define management as 'a special kind of managerial activity and a field of human knowledge that helps to carry out this activity' (4). In both definitions, the identity of the individual as the subject of the management process (who and whom manages) is absent.

Taking into account all aspects of understanding management and relying on an individual-personal approach, we prefer the following definition of pedagogical management.

Pedagogical management is a set of principles, methods, organisational forms and technological methods of management of the educational and training process aimed at improving its effectiveness.

Pedagogical management is a special type of management activity in an educational institution.

There are two levels of pedagogical management in an educational institution: the first level is the head and his deputies; the second level or lower level of management is teachers. It has long been known that the success of educational institutions depends on who manages them. Nowadays, the role of the head of an educational institution (from the head of a school to the head of a college or higher educational institution) is becoming particularly important; he/she should be able not only to organize the educational process, but also to do it as effectively as possible from an economic point of view. Today school principals work in a market environment, modern requirements for education change their position towards management, management, they have to make many important managerial decisions every day, which requires additional qualification in legal issues, financial management and economics of educational institution.

The main task at the present stage is to train school principals with strategic thinking and to train managers who are professionally oriented in the teaching and educational process. The result of this restructuring of the school management staff should be an improvement in the quality of education - the main problem of the modern school.

In order to make every principal a competent and skillful manager, it is necessary to intensify continuous professional development. Professional development of managers in managerial skills is carried out on the basis of educational programmes "Education Manager" at institutes for professional development of educational personnel. In connection with the ongoing modernisation of Kazakhstani education and implementation of the task "Improvement of management in education" (1), it is necessary to upgrade the qualification of the entire body of school principals in Kazakhstan, as well as managers of different levels on topical issues of education management within a certain period of time. The objectives of the courses are to teach a systematic view of the concepts of management, its regularities in current trends and peculiarities of application in organisations for effective development and functional management of the organisation.

The economic changes in the country have reflected and changed the management of educational institutions. Effective management of an educational institution, evaluation of the work and products of pedagogical activity under market conditions, under various forms of alternative, for-profit education, is becoming an element of governance. All this places new demands on the training of professional managers for the education system.

A modern school requires a specialist who masters modern educational technologies, has developed creative abilities, and possesses a technique for pedagogical interaction and pedagogical management.

Despite the efforts of many vocational educators, there are still serious problems in the system of higher and secondary teacher education in solving the problems of training a teacher who would be capable of mastering innovations in education. Many researchers point out the following as the most notable shortcomings: professional incompetence, authoritarian style of communication with children, lack of initiative, creativity (5).

The modern educational situation, along with traditional requirements for graduates of pedagogical educational institutions, puts forward the following requirements: mastery of new personality-oriented pedagogical technologies, mastery of humanistic personality-developing type of interaction, readiness to participate in innovative activities of educational institutions of all types and types, conducting research and development activities.

Management is a conscious and purposeful human activity, with the help of which he orders and subordinates elements of the external environment - society, animate and inanimate nature, and technology - to his interests.

Factors determining the modern context of management: globalization, internationalization, resource problems, ecology, uneven social development

The formation of market relations in our country, the development of new organisational and legal forms of economic activity cause an objective need to use new, adequate and more effective ways of management.

In modern conditions this method is management.

As historical experience shows, this way corresponds to the most efficient use of production, economic and social resources, provides adaptation to external environment factors and competitive ability of an organization.

Management is an essential prerequisite for improving the management effectiveness of any organisation, including educational organisations. This is due to the need to train management specialists, i.e. professional managers.

Today, management is a compulsory discipline to be studied in the training of any specialist.

The main goals and objectives of this discipline are: formation of professional knowledge, skills and abilities necessary for a manager, as well as personal qualities of an organisation's manager.

If we compare the concepts of "management" and "governance", then :

Management is a conscious purposeful activity of man, with the help of which he orders and subordinates elements of the external environment - society, animate and inanimate nature, technology - to his interests (4).

Management is management, but it is implemented only in socio-economic systems. It is the management of relations of people in the process of their joint activity (but not technology, technology, biological systems, inanimate nature).

Management is a concept less capacious than management, but it is one of its varieties.

Management is applied to the management of people's economic activity under market conditions and freedom of entrepreneurship.

Management is also implemented in non-market systems (management of the state, military organisation, ideology, religious and social activity). Management is a professional management activity, i.e. the activity of professional managers. Management can be performed not only by professionals, but also by any professionals, by anyone (5).

Management is the science and art of management, i.e. the body of scientific knowledge, skills and abilities of management; in other words, it is not all management, but its scientific knowledge, the implementation of which enables effective problem solving. Management is the most efficient way of managing.

The starting point of the organisation of management and the end result of its implementation is a person, his needs, interests, motives, values, attitudes.

Professionalism of management implies that a manager must be specially trained as a manager. Management is a profession, and this profession needs to be learned, mastering the technology of the management process in this or that field of activity.

In addition, management imposes a set of requirements not only on the knowledge, skills and abilities of the manager, but also on his or her personal qualities.

Thus, the most important feature of modern management is that it forms a special type of leader - the manager.

At the heart of his activity is the implementation of management functions, and above all, the adoption of managerial decisions, organization and control of their execution. Managers in education are the first heads of educational organisations, their deputies, teachers, and other persons involved in the management of the educational organisation or the entire educational system.

It should be assumed that in the Law on Education, the concept of 'management' replaces that of 'management', as the concepts of 'management of the education system' (Chapter 2), 'management of educational organisations' (Article 44) and 'quality management of education' (Article 55) are described in detail. Which of these 'governance' acts as a substitute for the notion of 'management'?

Should the objective of the State Programme "to improve management in education" be understood as "to improve the management of education"?

Every education system performs two types of interrelated functions: external, basic - providing educational services to the population - and internal, auxiliary - ensuring its own existence and development. Accordingly, the management functions can also be divided into main and auxiliary functions that ensure its own existence and development.

The main functions of management.

- Improving quality (of education),
- Increasing the availability (of education),
- increasing the efficiency (of the educational system).

Accordingly, the main directions of modernization of the education management system should be as follows:

- quality management;
- management of accessibility;
- quality management; accessibility management; and efficiency management.

Management of quality, accessibility and efficiency of education significantly differs from all other functional subsystems of management also by the fact that they (unlike traditional understanding of management) involve not only managers, but all participants of educational process - teachers, students, parents - each in its place and by their own means should guarantee the required and desirable level of quality, accessibility and efficiency of education.

These three basic objectives form the basis for the modernisation of education management systems.

Effective management will take place when the impact on all variables of the managed object ultimately ensures the main results - new quality, accessibility and efficiency of education (and, in addition, the high prestige of the education system).

In which of these settings is 'governance' synonymous with 'management'?

Literature

1. State Programme of Education Development of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020. 7.12. 2010, No. 1118.
2. Law of RK "On Education", 2007.
3. Loshakova, T.F. To manage means to lead others to success. / T.F. Loshakova. - Moscow : Psychological Institute RAO, 1996. - 24 c.
4. Meskon M., Hedourie F. Albert M. Fundamentals of Management. Per. from English. Ed. by Evenko. M. Delo, 1996.
5. Glukhov V.V. Fundamentals of management. Textbook of management. SPB Special literature. M., 2000.

УДК 371.3

**Базарбаева Аяғоз Шакиратовна,
Уразалина Мейрамгүл Ерғалиқызы
№11 С.Сейфуллина атындағы ДБАОММИ
Батыс Қазақстан облысы, Орал қаласы**

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Annotation: *The article describes the use of pedagogical and innovative technology in education. An attempt has been made to demonstrate its goals, objectives and achievement in education, with its effectiveness analyzed and results and other differences.*

Keywords: *Pedagogical technology, innovation, educational reform, learning process, student and teacher activity, digital literacy, motivation, innovation management, control, online learning .*

The XXI century can rightfully be considered like the century of the heyday of innovative technologies that are actively introduced into the most diverse spheres of human activity, and education among them naturally becomes one of the most significant. Technology has heavily impacted almost every aspect of our lives, and education is no exception. One of the differences is that now the hardcover books have been replaced by screens of technological devices.

How Is Technology Affecting Education?

Teachers in the pre-technological era didn't have many tools to enhance their teaching process. They depended mostly on the blackboard and the chalk to make the learning process easier and enjoyable for the students. In the technological era, the classrooms transformed from teacher-centered to student-centered.

This came as a result of wanting to focus more on the students. A student-centered classroom means that the learning responsibility is put on the student with the intention of getting them out of the shell and teaching to become independent. Through many technological tools that teachers have at their disposal, they try to make the learning process fun, interactive, and informational for students by engaging them and giving a sense of independence.

Technology hasn't only changed the way teachers deliver their lessons and how students learn; it has also made education in general more accessible to millions of students through online classes and online resources.

Benefits of Technology in Education

Using technology in the classroom definitely has many advantages. Here are some of them.

Creates a more engaging learning environment

Technology can encourage students to participate in the classroom actively. While some students might find the experience of talking in front of their classmates intimidating, the online classes might have the opposite effect on them. They might feel more comfortable expressing themselves in writing by joining discussions on discussion boards that online courses offer. Not to mention the lessons that become more interactive and interesting for students to follow. It may also help with communication between students.

Improves collaboration

Over the years, professors have seen an increase in collaboration between students whenever they involve technology in the classroom. Unlike lecture-based classes where students stay passive and wait for the teacher to disseminate information for them, and most of it isn't retained, in the classes where technology is involved, students tend to collaborate more, and the percentage of the retained information increases too.

One of the key factors to successfully integrating technology into learning is understanding the role of context, and how the technology you use relates to your learning context.

The single computer classroom

Many learners study in classrooms with only one computer linked to a data projector, which may or may not be connected to the internet. In this context, hands-on control of the computer is often limited to the teacher and, if there is no internet connection, then computer use will be limited to the use of software or digital media such as film or audio which has already been downloaded or installed on the computer.

The single computer classroom with interactive whiteboard

In addition to the facilities that the usual single computer classroom has, some also have an interactive whiteboard (IWB), which replaces the normal whiteboard. These often use special electronic pens which control the computer and its software. IWBs can function without an internet connection using their own software and can also control any of the regular computer software.

The computer lab or multimedia room

As an alternative to putting computers into the classroom, many schools have a dedicated computer room, which teachers can book for a period of time for their class and which learners can use out of classroom time. These computers are usually, though not always, connected to the internet. Some computer rooms also have a data projector or IWB so that the teacher can lead and guide the class if necessary.

A mobile computer lab

A mobile computer lab usually consists of a number of laptop computers or mobile devices which teachers can book and take to their classroom. This is often more convenient and less disruptive than bringing learners out of their classroom. Mobile computer labs are often connected to the internet using wireless technology.

One-to-one

Some schools provide all of their learners with laptop computers or mobile devices, and they bring these to every lesson, connecting to the internet using a wireless internet connection.

Bring your own device

It's becoming increasingly common for schools to provide wireless internet access and then ask learners to bring whatever devices they own – mobile phones, tablets or laptop computers – and use them to connect to web-based learning materials in the classroom.

One other important factor which relates to context is the mode of delivery for technology-based learning.

Read about the three main modes of delivery using learning technologies. Which ones have you used:

- as a teacher?
- as a learner?

Face-to-face: This is the traditional method of instruction. Learners come to a physical classroom and meet with a teacher who delivers the lesson. Most teachers around the world are now using some form of digital technology within these classes, even if it is only to play audio or video.

Online learning: Some schools and companies have developed educational products which are delivered 100% online using some form of web-based platform. These can vary from being e-

tutor-led courses, which include synchronous and asynchronous communication, or they can be a mixture of interactive multimedia and text-based learning activities with little or no teacher support. Learners access the materials from wherever they have an internet connection.

Blended learning: The blended model of learning delivery usually mixes online learning materials, which learners access outside the classroom, with face-to-face instruction. This is probably the most common model for the delivery of technology-enabled learning, as any teacher who supplements their classroom activities with any form of out-of-class computer-based materials and instruction can be said to be employing a blended learning approach. In some cases, this is more formalised and the teacher or school has an online platform of some kind where materials are organised and mapped onto the classroom syllabus. However, in many cases the organisation and integration of materials is much more ad hoc and teachers are simply selecting materials from existing sources to complement the work the learners do in the classroom.

It's important to understand these so you can start to think about which technologies can best be used in these different contexts and modes.

Advantages of learning technologies

Learning technologies have a number of advantages. For example, they are interactive – unlike a teacher, web- and app-based learning materials can always give individual feedback and evaluation on demand. This makes them learner-centred – learners can work through the material at their own pace, and repeat anything they don't understand.

In the classroom, learning technologies enable teachers to provide learners with a wider range of materials and activities that are more appropriate to their individual needs, interests and level. Since learners can also access many digital activities outside the classroom, they promote independent learning.

Digital resources are also likely to be multimodal making use of a combination of media – text, graphics, sound and video – to enhance learning. This makes them varied, novel and entertaining.

Online digital content is also authentic – created for a real purpose and for a real audience. The web also gives learners an audience for their work, which can be shared, making projects and assignments more motivating. Being able to save and store digital content is also more convenient for you, the teacher, when it comes to resource-sharing and lesson planning.

The internet offers learners opportunities for authentic and meaningful interaction via text, audio and video, which helps to develop their communication skills. This can also make project work more collaborative, helping learners develop the ability to work together over distance and time.

Through using technology as part of their learning, learners can develop digital literacy – key digital skills that are relevant to their lives outside the classroom.

Digital literacies refer to your ability to make effective use of the technologies at your disposal. They aren't just a checklist of technical skills, but also about the social practices that surround the use of new media. For example, digital literacy isn't just knowing how to create a blog entry, it also involves knowing how to use this to connect with a wider community of readers and writers, and being aware of the kind of online persona you project through your post. It involves not only knowing how to upload photos to a photo sharing site, but also being able to publish them under a Creative Commons licence and understanding what that licence means in terms of digital rights and usage.

So, what has this got to do with language teaching? Everything! First of all, many countries emphasise lifelong learning and the acquisition of ICT skills in all areas of education. But more than that, as an English teacher, you're helping people learn the language of global communication – and your learners use digital media to communicate. If your learners are to be fully functional citizens in the 21st century, they need digital skills. You can promote these skills in parallel with teaching English. Together, digital skills and English can help adult learners get ahead in the workplace, and they can prepare your younger learners for better future job opportunities. In other words, integrating digital literacy work into your English classes can make them more interesting and more relevant to who your learners are outside the classroom. It can be useful to break digital literacies down into four areas:

- focus on language
- focus on connections
- focus on information

- focus on (re)design.

Focus on language print and texting literacy: Print literacy is a very traditional literacy. Texting via mobile devices is sometimes criticised for the supposedly negative effect it is having on literacy.

Focus on connections: personal, participatory and intercultural literacy

These literacies are important in social networking spaces and other online media, where learners not only write about themselves and their lives.

Focus on information: search and information literacy.

These are two of the most important literacies for learners to acquire: the ability not only to find information among the mass of sites and sources afforded by technologies, but also to evaluate that information.

Focus on (re) design: remix literacy. This form of literacy involves remixing images, videos and other media to create something new.

So, digital literacy involves mastering quite a complicated mix of skills. You can help your learners do this by integrating these different skills into your classes together with the regular content they deal with in the curriculum.

This way, you can make a difference to your learners' comfort level and help them move beyond being comfortable with tech to being really knowledgeable. This will contribute to their life beyond the classroom – at university and in the professional workplace.

Incorporated different learning styles

You can't find two identical students. They all have different learning styles. That's why it's difficult for the teachers to create a lesson plan that incorporates all of the different learning styles. With the help of technology, this has become possible. Some students learn best by hearing, so you use videos or podcasts in the classroom; some students prefer using pictures to visualize what they're learning, and some might learn best on their own, so they use online learning. Technology helps teachers become creative in ways of teaching.

Boosts student motivation to learn

When we do something that we enjoy, we want to do it more. Simple as that. That's how technology can boost students' motivation to learn. Most students have been raised with technology, and they're used to it. So they don't have a problem with it, quite contrarily, they enjoy using it. Through technology, active learners remain engaged with the lessons and it encourages the students who aren't that active to find something that will make the learning process easier and fun for them.

Makes self-paced learning possible

Schools continue to have rigid schedules that students must follow. However, technology is reducing that rigidity. Technology makes it possible for students to study at a pace that fits them. Self-paced learning has opened the door to education to many individuals around the world. It's through self-paced online learning that many people who don't have time and resources to attend the university get to earn degrees online like online MBA's.

The technology is also helping teachers to create programs and compile curriculums that best meet the needs of individual students and helps enhance the learning process.

Drawbacks of Technology in Education

We can't deny the advantages of using technology in the classroom. But, we also can't deny its disadvantages.

Students might lose their interest to learn

Seeing that most of the learning resources are stored online or in computers, students might develop poor learning habits and create a lazy attitude toward learning. Some might even think that they don't even have to go to school since they can find everything they need to know online.

Students might become vulnerable to pitfalls of technology

The computer can be a source of problems as much as it is an invaluable tool. This is mostly true for students who lack technical skills to maximize the functionality of the device. Computer malfunctions, as well as technical problems, can result in students losing their assignments and other important materials, which, in turn, can cause high levels of stress.

Technology used in the Classrooms

When we talk about technology in education, we mean all types of technology that are used to enhance the learning experience. Here are a few most used technology tools in education.

- **Electronic Whiteboards**
- **Flipped Learning**
- **Desktops and Laptops**
- **Projectors**
- **Distance Learning**
- **Virtual Field Trips** All things considered, technology has had a significant impact on technology. Some may consider this impact as positive, and some say that this impact was negative at most. At the end of the day, we know that the use of technology is inevitable.

List of sources used:

<https://teachercommunity.teachingenglish.org.uk/>

1. Classroom teacher technology D.Johnson
2. Empowering students with technology Alan November
3. Literacy in the Information Age Bertram C.Bruce, Editor

УДК 371.3

Баймукашева Альфия Жасұланқызы
Учитель истории ОШ №4
ЗКО, Бурлинский р-н, г.Аксай

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация: Сегодня для детей в школах созданы все условия для качественного, разностороннего образования. Если выпускника конца прошлого столетия пригласить на урок нынешнего 7-ми классника, первый будет очень удивлен – столько современных фишек используется сейчас в образовании. И дистанционное обучение явление-то не новое. Для кого-то – это вынужденная мера (по причинам здоровья), кто-то сам принял такое решение для ребенка. Интернет платформы, обучающие сайты, ролики на ютуб каналах и пр. созданы и внедрены достаточно давно. Современные школьники периодически пользуются ими уже несколько лет. Просто повышенный спрос возник именно сейчас. В мире цифровых и технологических возможностей недостаточно уметь пользоваться технологиями, важно понимать, как с помощью технологий можно улучшить свою жизнь, повысить профессиональные возможности и качественно выполнять свою работу.

Ключевые слова: Wiki, подкасты, Гугл мит, Зум, Онлайн Мектеп ,социальные закладки и Youtube.

Каким образом новые образовательные платформы могут повысить качество знаний
Если мы оглянемся назад и посмотрим на 2010 год глазами человека из 2021, то сможем в полной мере оценить, как стремительно и непрерывно развивается мир вокруг нас. Появляются новые технологии, идеи, принципы и течения. Все они день за днем формируют новую экономическую, культурную и социальную среду, которая нас окружает. За последние годы активное развитие информационных технологий внесло большое количество изменений в сферу образования. Цифровизация и перевод многих процессов в онлайн позволили реализовывать традиционные образовательные процессы по-новому, организовав передачу и распространение знаний более эффективно как для передающего, так и получающего. Для успешной реализации этого на практике потребовалось найти правильное сочетание образовательных подходов и современных технологий. Изменения непрерывно происходят и затрагивают абсолютно все ее области нашей жизни. Сфера образования — не исключение. Еще вчера мы не знали о существовании мобильных телефонов, а сегодня участвуем в онлайн-конференциях, занимаемся по видеосвязи с репетиторами из разных стран и изучаем материалы

дистанционных курсов прямо на наших смартфонах. Впрочем, статистика говорит лучше слов — объем инвестиций в мировой рынок образовательных технологий и услуг вырос за 10 лет в 20 раз, и по прогнозам аналитиков, в следующие 5 лет продолжит уверенно расти. В качестве примера можно взять нынешнюю ситуацию, происходящую в мире. В связи с пандемией обучение в мире, да и в нашей стране перешло на дистанционное обучение. Массовое онлайн-обучение, захватившее мир в 2020 году, ускорило активно протекающий процесс смены традиционной модели обучения, основанной на понимании того, что преподаватель передает знания, а обучающийся их получает. Онлайн-образование, дав возможность большому кругу преподавателей узнать и применить на практике подходы горизонтального обучения, помогло повысить роль обучающегося в процессе обучения. При этом мы увидели то, что нам казалось ранее непонятным, становится обыденным. Я считаю, каждый учитель сегодня должен обладать такими навыками как:

1. Обучаемость и открытость всему новому. Умение быстро вникать в суть процессов, понимать, усваивать уметь сразу же применять новую информацию, без сопротивления и «стадии отрицания».

2. Коммуникативные навыки. Эмоциональный интеллект, умение быстро и эффективно решать конфликты, находить общий язык с коллегами, партнерами и клиентами, а также умение убеждать и влиять на развитие ситуации.

3. Самоорганизационные навыки. Самодисциплина и ответственность, умение быстро переключаться и работать в режиме многозадачности, стрессоустойчивость, навыки «time management» — эффективного управления собственным временем, организации рабочей деятельности.

4. Креативность и умение мыслить нестандартно. Современный мир изменчив, поэтому мы всё чаще сталкиваемся с нестандартными задачами, которые, в свою очередь, требуют нестандартных решений и подходов.

5. Навыки работы с информацией. В эпоху интернета крайне важны компьютерная грамотность, способность анализировать информацию, искать и находить качественные данные и уметь правильно работать с ними. Неумение пользоваться компьютером или искать информацию в сети сегодня приравнивается к неумению читать и писать 60 лет назад.

Если говорить о платформах, применяемых на практике современного образования — это социальные меди, иначе это мобильное образование, включая мобильные обучающие платформы, а также использование в обучении возможностей планшетов и даже смартфонов. Оценка знаний студента, развитие его понимания и аналитических навыков, запоминание — для всего этого можно использовать мобильные устройства. Ученик всегда может скачать какой-нибудь курс или отдельный урок и заниматься где угодно и когда угодно. Конечно, мобильное образование таит в себе определенные опасности, и его нужно очень аккуратно интегрировать в процесс обучения. Необходимо использовать только качественное программное обеспечение, учитывать то, что любое мобильное устройство — это еще громадный отвлекающий фактор. Блоги, Wiki, подкасты, Гугл мит, Зум, Онлайн Мектеп, социальные закладки и даже Youtube — все это можно и нужно использовать в обучении. К примеру, блоги хорошо встраиваются в образование как средство обратной связи преподавателя и студентов. А в Youtube можно сделать и продемонстрировать студентам какой-нибудь урок.

С помощью Гугл Мита можно увидеть учеников и наоборот. Я считаю, что при такой метод очень актуальный и необходимый при обучении. Такой же функцией обладает платформа Зум. С помощью платформы Онлайн Мектеп возможно подключить видеосвязь и выдать здесь же задание в классе.

Jamboard- интерактивная доска, часто применяемая на уроке. Я считаю подходит всем предметам. При выполнении задания на этой доске, каждый ученик может дополнять, писать, выделять. В учебный процесс будут вовлекаться все учащиеся. Я на своих уроках часто применяю эту доску.

Введение в обучение образовательных игр является одним трендом современности. Серьезные образовательные игры создаются для самых разных учебных областей. Существует, например, игра, которая имитирует процесс изменения климата, или медицинская игра по решению проблемы лишнего веса, есть экономические игры вроде «как открыть свой бизнес»,

или игры, где можно сражаться на арене мировой дипломатии. Конечно, подобные игры являются лишь еще одним образовательным средством, преподаватель к ним должен подходить весьма критически и четко понимать, зачем он встраивает в учебный курс ту или иную игру.

Современные тенденции развития школьного образования, главным образом, предполагают разработку образовательных программ, методов и технологий обучения, учитывающих индивидуальные потребности и особенности обучающихся, создание привлекательных образовательных сред, мотивирующих учащихся и способствующих развитию и становлению личности, подготовке конкурентоспособных специалистов, приобретению базовых и профессиональных знаний, навыков и жизненных компетенций, а также фундаментальных отношений и ценностей.

Еще один важный тренд в мировом образовании — попытка дать ученикам возможность выбирать, какие именно предметы они хотят изучать и как. Стандартизированные программы с фиксированным числом часов, отведенных на каждый предмет, постепенно уходят в прошлое. Ученики получают возможность двигаться по индивидуальной траектории, выбирая сочетания интересных им предметов и степень погружения в каждый из них. Такой подход существенно повышает мотивацию, дает ученикам реальный контроль над собственным развитием, а вместе с ним чувство ответственности и вовлеченности.

Завершая свое выступление, хочу сказать, что любое новшество в образовании, любая новая образовательная методика должны последовательно пройти несколько стадий: анализ, проектирование, развитие, внедрение и оценка. Только такой подход к образованию позволит создать по-настоящему качественное обучение.

ӘОЖ 374.3

***Батыргалиева Гүлсезим Махсатовна,**
Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, магистрант
Батыс Қазақстан облысы
Бәйтерек ауданы, Янайкино ауылы*

THE USE OF VIDEO MATERIALS IN MODERN EDUCATION

Abstract. *In this article, the effective use of video materials in the classroom, due to the clarity of the presented material and the information completeness of visual and auditory images, creates the conditions of communication of the studied foreign language, is a source of improving the quality of English language learning and education.*

Keywords: *videos, visualization, electronic learning tools, authentic, communication.*

Introduction

It is known that with the help of language, you can express any thought, using its various possibilities. Teaching a foreign language is one of the most important components of the curriculum in schools and universities. Various methods and tools are used in teaching English. One of the most common approaches at the moment is the use of video materials in teaching a foreign language.

Video materials make it possible to teach foreign language communication, taking into account many socio-linguistic factors that determine the nature of speech statements of various communicants presented with the help of visual information, namely: their social status, the nature of communication, spatial-temporal conditions of communication, etc.

Therefore, it can be said that the use of authentic audiovisual forms of learning in the form of a combination of visual and auditory components led to the beginning of a new era in the history of learning.

Research materials and methods

According to modern approaches to teaching a foreign language, a person is eager and ready to independently receive information by interacting with the environment. He was more interested in this information than in waiting for the moment when it would be transmitted directly to him. In modern learning environments, students need to be able to interact with real actions and materials that reflect real life. Authentic video materials are able to give students a real life experience, as they reflect the difficulties and problems that exist in everyday life. In addition, during life, students interact with friends, parents, or teachers in the classroom and outside of school. Accordingly, they do not stop learning and developing both at school and outside it.

Special types of English language teaching tools are educational video materials. They consist of small episodes and have additional didactic material. According to B. Tomalin, there are 2 types of training videos:

1. designed for direct language learning;
2. materials that act as an additional source of language learning.

For educational material of the first type (intended for direct language teaching), "direct from the screen" teaching is typical, where it reflects the patterns of structures, performing the role of a leading teacher. In this case, the role of the teacher lies in improving the skills and abilities of students with the help of the teacher's book and other auxiliary tools.

Video materials of the second type (an additional source of learning) contain more cognitive information that shows how the language is used at different levels. As a rule, they are presented in the form of unrelated episodes that take into account the degree of complexity and speech functions.

From the point of view of methodology, an educational film (video) is an audiovisual learning tool designed to create realistic conditions of verbal communication and specially prepared in a methodological and directorial way by synthesizing the main types of visual (visual, auditory, motor, figurative, extralinguistic, etc.), which has a great power of emotional impact on students

In general, we can note the following advantages of using authentic video materials:

1. increases students' attention to the language being studied;
2. increases motivation to learn a foreign language;
3. provides the teacher with a large amount of material for teaching speech and vocabulary, developing students' listening skills;
4. provides students with information about the culture of the language of instruction;
5. the language environment of the language of instruction provides an opportunity to get acquainted with the life and everyday life of native speakers of this language.

The use of non-material in the classroom contributes to the solution of the following tasks::

1. increases motivation to learn;
2. helps you create a comfortable learning environment;
3. promotes intensification of training;
4. increasing the activity of listeners;
5. creates conditions for independent work of students.

The forms of using video materials in lessons are as follows:

- explain the material using techniques during the lesson, Student's speech and discussion, consolidation, control of students' knowledge,
- individual work, analysis, testing, search for necessary information;
- independent, independent use by a student outside of school hours, i.e. homework, preparation of abstracts, self-control;
- use by the teacher at the stage of preparation for the lesson, i.e. selection of special material, preparation of assignments, etc.

Video materials can be used in several ways::

1. for analysis in the classroom, drawings, diagrams and videos can be widely used as visual aids using a computer or other information tools.
2. effectively use patterns and processes in nature for the development of hearing, vision of students.
3. with the help of multimedia textbooks, you can perform tasks and practical work of various levels of complexity.

The use of video materials at the initial level of English language proficiency increases the student's motivation to learn and in the process of studying subjects achieves the following opportunities:

- makes the content of the educational material visual, understandable, interesting;
- to present images of the educational material in dynamics (phenomena from different sides and at different levels);
- fast and effective mastery of the pronunciation of English sounds by students;
- organization of independent work with students, training in working with reference material;
- creating comfortable conditions for the student, taking into account his personal and psychological characteristics;
- development of information culture.

There is a fundamental difference between classes in which video materials are used from the traditional training system. This difference lies in the changing role of the teacher: he is not the main source of knowledge. He is a regulator, organizer, consultant. Today's electronic textbook is performed in English lessons via the Internet. In this regard, the task of the teacher is to teach these textbooks the selection of video materials related to the content of the material.

Before using videos in the process of learning English for students, the teacher should conduct preparatory work, namely:

1. divide the video into logical episodes (if it is too long);
2. by choice, you can create a script for episodes;
3. identify lexical units and grammatical phenomena that students should master;
4. focus on the sociolinguistic material that needs to be learned from the highlighted fragment and determine the socio-cultural context of its use;
5. selection of texts intended for additional reading, from which students can get information similar to the content of the video clip or other .

Conclusion

When viewing video fragments, students hear how and how words are pronounced, see articulation, and unconsciously master it. This viewer not only hears, but also sees how a person who is the bearer of a word pronounces a word, phonemic hearing is formed. The visual part helps to develop language guesses. The vocabulary that a person learns when watching a video also plays an important role.

Video can have a strong emotional impact on students, which in turn affects the formation of an individual attitude to what they see. Another advantage of video editing lies in its direct representation of real reality. Special attention should be paid to the special way of communication between the presenter and the viewer (in the case of a TV program or TV show), the use of large or long-range frames of the plan, the use of special effects, the simple presentation of information, the presence of a colorful, musical background.

Literature:

1. Barmenkova O. I. Video employment in the system of foreign speech training // Foreign languages at school, 1999. № # 3. C. P. 20 25 25.
2. Kolesnikova I. L., Dolgina O. A. English-Russian terminological reference book on methods of teaching foreign languages. Saint Petersburg: Publishing house "Russian-Baltic information center "BLITZ", "Cambridge University Press", 2001. 431 p.
3. Nefyodov O. V. Student motivation in learning a foreign language // Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives, 1st International symposium Vienna, 2013. P. 259-264.
4. Nasonovich E.V., R.P. Milrud Options of authentic teaching text// M.IAS 2004, №4, Pp.74-78

Бегжанова Мирамгуль Бахытовна,
Орал қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебінің география пәнінің сарапшы-мұғалімі
география пәнінің модератор-мұғалімі
Мулдағалиев Нурбол Нариманович

ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕРЕККӨЗДЕРДІ ТАЛДАУ ДАҒДЫСЫН ДАМУ

Аннотация: Оқушының дереккөздерді талдау дағдысын дамыту оның жеке сұранысы мен қызығушылығын қанағаттандыруға үлкен ықпал етеді. Осы мақалада оқушының талдау дағдыларын дамытуда сын тұрғысынан ойлау технологиясының тиімді стратегиялары мен әдістері көрсетілді. Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі оқу бағдарламасының шиыршықты құрылымын көрсететін сыни тұрғыдан ойлау технологиясына негізделіп құрылған тапсырмалар және олардың нәтижелері туралы берілді.

Кілт сөздер: сын тұрғысынан ойлау, географиялық дереккөздер, сұхбат, сауалнама, кері байланыс, бағалау критерий, график, гистограмма, бақылау, талдау, қорытынды жасау, интерпретациялау

География пәні оқушылар бойында қоршаған ортаның біртұтастығы, оның аумақтық алуан түрлілігі, адамзат алдында тұрған күрделі мәселелері, өзіне тән ерекшеліктері туралы көзқарасы қалыптастырады. Олардың ғаламдық түрде ойлауына, өздерін әлемнің бір бөлігі ретінде сезінуіне мүмкіндік береді.

Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз — ой қозғай отырып, оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естігенін, білгенін талдап, салыстырып, реттеп, саралап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, қорытынды жасауға бағыттау, өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау.[1,2]

География сабағында сыни тұрғыдан ойлау –бақылау мен тәжірибе жасау, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты талдауға және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Сыни тұрғыдан ойлау оқушының өз ойы мен қарсы пікір айтуға, баламалы шешім қабылдауға, ойлау және іс-әрекетімізге жаңа тәсілдерді енгізуге дайын болуды білдіреді. Сын тұрғысынан ойлаудың негізгі мақсаты нәрселерді (заттарды, құбылыстарды) басқа тұрғыдан, жан-жақты көре білу дағдысын дамыту. Сондықтан оқушыларға бақылау, талдау, қорытынды жасау және интерпретациялау дағдыларын дамытуға мүмкіндік жасайды. [3,4]

Сабақтар топтамасындағы бақылау нәтижесінде оқушылар берілген тапсырмаларға талдау жасай алмайтынын және қорытынды жасау үшін мазмұнын терең түсіне алмайтынын байқадық. Ол қалыптастырушы бағалау, тоқсандық жиынтық бағалау барысында географиялық дереккөздерді интерпретациялау дағдыларына берілген тапсырмаларды орындады. Осы мәселенің себебін анықтау үшін іс әрекеттегі зерттеу жұмысы жүргізілді, мақсатымыз географиялық дереккөздерімен сауатты жұмыс істей білу дағдысын қалыптастырып, оқушыны ашық сөйлеуге, пікір білдіруге, маңызды мәселені шешу жолдарын қарастыра отырып, қиындықтарды жеңе білуге баулу. Әріптестер бірлесе отырып, оқушы жұмыстарына талдау жасау кезінде жоғарғы деңгейлі тапсырмаларды түсініп орындай алмаған оқушыларды анықтадық. Зерттеу жұмысын жүргізу барысында көптеген деректер жинақталды.

1. Оқушы жұмыстарына кері байланыс беріліп, туындаған мәселелердің себептері анықталды.
2. Сұхбат жүргізіліп, орыс сыныбында оқитын оқушылар тілдік кедергілердің болуы және дереккөздерге талдау жасауда болатын мәселелер туралы айтылды.
3. Сауалнама қорытындысы бойынша оқушылардың 12% тапсырманың құрылымын түсінбейтінін тілге тиек етті.
4. Білім көрсеткіштеріне мониторинг жасалды.
5. Куратор, ата-ана, психологтармен кездесулер өткізілді

Оқушылармен жұмыс істеуде сыни тұрғыда ойлауды қалыптастыратын географиялық дағдылар қарастырылды. Бірінші кезекте географиялық ақпараттарды түсіндіру үшін оқушылардың дереккөздермен жұмыс істеуді үйреніп, дұрыстығын бағалап, жаңалықтар мен бұқаралық ақпарат құралдарын талқылауға машықтанды.

1. Оқушылар дерек ретінде ұсынылған ақпаратты қабылдас бұрын, қаншалықты сенуге болатынын айтып берді. Соңында әр түрлі дереккөздерге өз көзқарастары туралы ойларын білдіріп, дәлелдер келтіре алды. Сыни тұрғыдан ойлау осы үрдістің негізі болып саналады.

2. Берілген дереккөздердің ішіндегі маңыздысы - мәтінмен жұмыс істей білу. Жас ерекшеліктері мен гигиеналық талаптарға сәйкес, тапсырмаларды орындайды. Ғылыми әдебиеттер мен ғаламтор ақпараттарынан алынған дереккөздермен жұмыс істеудің түрлі тәсілдерімен танысып, оқушылардың тақырыпты оңай меңгерулеріне бағытталған әдіс тәсілдер іріктеліп, қолданылды. Картамен сауатты жұмыс істей білу, есептеулерді және графика дағдыларын меңгеруді күшейту, біздің оқушыларымызға осы маңызды дағдыларды мүмкіндігінше тез және жылдам дамытуға мүмкіндік беруді оңтайландырады.

3. Картаны пайдалана білу, одан ақпарат алу және оның толық мәліметтерін пайдалану үшін картаны сараптау жолдарын үйренді. Ол оқушыларды сансыз көп географиялық ақпараттарды жаттаудан құтқарды. Оқушылар картамен жұмыс істеуде қолданылатын ережелерді пайдаланып, тапсырмаларды орындады.

4. Суретпен жұмыс. Оқушы нені көріп отыр, сол суретте тақырыпқа сәйкес келетін, көріністерге байланысты сұрақтар берілді. Оқушы берілген суреттен тақырып бойынша қандай ақпарат алады деген сұрақтарға жауап беруді ойластырады. Оқушыларға көбінесе, берілген тапсырмалар: сипатта, салыстыр, маңыздылығын ата деген сұрақтармен шектелсе, ал оқушы нені, не үшін, неліктен, қалай сипаттама беру керек деген сұрақтарға жауап бере алатын тапсырмалар құрастырылды.

5. График, гистограмма сызба жұмысын орындау барысында, оқушылар орындау тәртіптерін: сызғанда масштабтың сақталуы, шрифтпен жазылуы, безендірілуіне көңіл аудара отырып, тәсілдерін үйрену арқылы жетістіктерге жете алды.

Оқушыға жалпылама сұрақтардың орнына нақты критерийлері бар тапсырма берілген соң, оны түсіне отырып орындайды. Ол оқушылардың оқу мақсаттарын меңгеруге және білім сапасының жоғарылауына тиімді әсер етті.

Ынтымақтастық құру ХХІ ғасырда Оқу және оқыту үшін тиімді және құнды оқу тәсілі болып табылады. Бұл мақалада оқыту мен оқытудың тәжірибесін ілгерілету мақсатында Назарбаев Зияткерлік мектептері мұғалімдері арасында география пәні бойынша жинақтау, салыстырмалы талдау жүргізілді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Сыни тұрғыдан оқытудың маңызы» Касенова С.А «Алматы облысы бойынша педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты»-ның аға оқытушысы, PhD доктор, Алматы қ.,

2. «Мектептегі мұғалім көшбасшылығы» қазақстан республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы» Мұғалімге арналған нұсқаулық www.cpm.kz

3. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы – NIS-Program, «География» пәні *Жоғарғы мектеп* Маусым 2018

4. Навыки географии <https://seniorsecondary.tki.org.nz/Social-sciences/Geography/Skills-and-concepts>

5. Critical thinking in practice The Geographical Association, 2018

6. https://www.geography.org.uk/write/MediaUploads/Projects/GA_Global_Learning_Report_2018.pdf

Буркутова Мереке Муратовна,
Жаңақала мектеп-гимназиясы,
география пәні мұғалімі
Қазақстан, Орал

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Аннотация: Бұл мақаламда қазіргі білім беру жүйесіндегі соңғы еңгізілген реформалар, соған қатысты өзгеріске ұшыраған әдіс-тәсілдер мен оқытудың басқа да технологиялары жайында сөзге тиек еттім. Заманауи сабақ қандай болуы тиіс екендігі, оқушының уәжі жоғары болу үшін оқытудың басқа технологиялары, соның ішінде күнделікті сабақта функционалды сауаттылықты арттыру мақсатында PISA тапсырмаларын еңгізу керектігі айтылады. Сол арқылы оқушылар алған білімдерін өмірде қолдана алып, креативтілігі артады деген ойдамын.

Кілт сөздер: заманауи сабақ, креативтілік, оқыту технологиялары, PISA тапсырмалары

Соңғы онжылдықта қазақстандық білім беру жүйесіндегі реформаларға байланысты білім берудің мазмұны, құрылымы мен тәсілдері ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің рөлі мен оқушылардың сабақтағы белсенділігінің сипаты да өзгеріске ұшырады.

«Заманауи сабақ» дегеніміз не? Бұл сөздердің әрқайсысына түсініктеме беретін болсақ:

1. Заманауи – қазіргі заманғы, осы кезеңдегі, қазіргі.
2. Заманауи – заман талабына сай, жоғары деңгейдегі.

1. Сабақ – белгілі бір оқу пәніне арналған оқу сағаты.
2. Сабақ – келешекке ғибрат болатын, өнеге үйренетін нәрсе.

Осындай түсініктемелерді зерделеу келесі қорытындыны ұсынуға негіз болады: Заманауи сабақ – бұл мұғалім шеберлігінің жоғары деңгейі, оқушыларына өз заманының деңгейіне сай және болашақта қажетті шешім қабылдауына мүмкіндік беретін өнегелі, ғибратты нәрселерді үйрете білу қабілеті.

Қазіргі мұғалім оқушыға жаңа білімді өз бетінше игеруге және меңгеруге бағытталған шығармашылық жұмыс тәсілдерін үйрететін тұлға болып табылады. Оқушы оқу процесінің енжар қатысушысы болмай, өзінің оқу әрекетінде белсенді ұстанымға ие болып, мұғаліммен бірге әр сабақтың мақсаты мен міндеттерін қоюға қатысады, өзінің жұмыс жоспарын белгілеп, мақсатқа жету құралдары мен тәсілдерін таңдайды. Жоғарыда айтылғандардың барлығы сабақтың құрылымын оқу мақсатына икемді бейімдеуге мүмкіндік береді. Алайда сабақтың құрылымын өзгерту кездейсоқ іске асырылмауы тиіс. Кез келген сабақтағы оқу процесі оқытудың қисынды байланысын көрсететін өзара логикалық байланысты кезеңдерден тұрады.

Кез келген оқу бағдарламасы тиімді іске асырылуы үшін оқушылардың өмірімен байланысты және түсінікті болуы керек. Трансмиссиялық оқыту және нақты деректерді жаттанды түрде есте сақтау кез келген нәрсені нақты өмірден алшақ етіп көрсетеді.

Оқытудың өзекті болмауы оқушылардың оқу уәжінің төмендігіне, осыған орай оқу тиімділігінің төмендеуіне себепші болады.

Басқа тақырыптарға негіз болатын, пәндік немесе пәнаралық зерттеулерде маңызды орын алатын және білім алушылар мен оқытушылар тарапынан қолдау табатын негізгі тақырыптардан бастау керек.

Нақты тақырыптардың немесе проблемалардың өзектілігі тұтас оқыту мәнмәтінімен, жалпы бағыт-бағдарымен байланысты және үйлесімді болған жағдайда, оқушылар үшін түсінікті болады. Оқушыларға оқудың жалпы бағыт-бағдары түсінікті болғанда, олар білім, дағды, көзқарастарды дамытуға арналған жекелеген міндеттерді де өз бетінше анықтай алады. Егер пәннің жалпы бағыт-бағдары және онда қамтылатын барлық мәселелердің маңыздылығы

түсінікті болса, генеративтік тақырыптарды зерттеу арқылы алынған барлық білім (түсініктер, фактілер, теориялар) мен дағдылар (әдістер, құралдар, тәсілдер) маңызды болады. Генеративті тақырыптарды қолдану және олардың маңыздылығын арттыру мұғалімдер мен оқушыларға көптеген мүмкіндіктер береді. Бұл әдіс мұғалімдерге оқытуды шығармашылықпен жүргізуде еркіндік берсе, оқушылар үшін оқуды қызықты және тартымды етеді, олар білімді тек игеруге ғана емес, тиімді қолдануға болатынына көз жеткізеді. Оқушылардың оқуға қызығушылығын қолдау үшін білімнің өзектілігі мен практикалық мәні аса маңызды болып табылады.

Соған орай қазіргі сабақтарда оқушының функционалды сауаттылығын арттыру үшін PISA тапсырмаларын еңгізіп жатыр. Бұл тапсырмалар арқылы оқушылардың креативті ойлауы дамиды. Креативтілік ақыл-ой қабілеті немесе оқуға қабілеттілік сияқты адамның бойында бар немесе жоқ деп кесіп айтатындай туа біткен қасиет емес. Оны дамытуға болады, сондықтан оқушыларды креативті болуға үйретуге болады. Креативтілік балаларды бақылаусыз өз бетіне жіберу арқылы немесе тек өнер арқылы ғана дамиды деген кең таралған жаңсақ ұғымның болуына қарамастан, креативтілікті дамыту мұғалімдер мен оқушылардан жүйелілік пен мақсаттылықты талап етеді және оған оқу пәндері арқылы қол жеткізуге болады. Оқушылар алған білімдерін өмірде қолдануға болатынын түсінген кезде, олардың оқуға және меңгерген білімдерін шығармашылықпен пайдалануға ішкі мотивациясы арта түседі. Оқушылар өздерінің оқуға деген қабілетін оң бағалап, сәтсіздіктеріне өмірлік тәжірибе ретінде қараса, бұл олардың креативтілікке бейім екендігін көрсетеді. Проблемаларды белгілеу және оларды шешу, оқуды үйрену, кешенді коммуникация, іргелі білімдерді меңгеру сияқты пәндік дағдыларды меңгеру де креативтілікті дамытады. Мысалы, егер оқушыларға белгілі бір ғылыми проблеманы қойып, өздерінің экспериментін жүргізу ұсынылатын тапсырма берілсе, олар осыған байланысты өзекті тақырып таңдап, жақсы жоба әзірлеп ұсыну үшін, өздерінің білімі мен креативтілігін пайдалану қажет болады. Пән арқылы оқыту туралы ғылыми сабақ – бұл оқушылардың креативтілігін дамытуда қолданатын стратегиялардың бірі болып табылады. Ынталандыру және қолдау оқушыларға өздерінің креативтілігін дамыту туралы тиімді ойлау модельдерін құруға көмектеседі. Креативтілікті анықтау оқушыларға олар өз бетінше байқамауы мүмкін креативтілік қабілеттерін айқындауына көмектеседі.

PISA тапсырмаларын орындауда ортақ тақырыптар жиі кездеседі. Ортақ тақырыптар – оқу пәндерін өзара байланыстыру әдістерінің бірі. Өртүрлі пәндерде ұқсас тақырыптар оқытылады, бірақ әр пәннің ақпараттық мазмұны әртүрлі болып келеді. Сондықтан ортақ тақырыптар мен оқу пәндерінің өзара байланысы (интеграциясы) жаңартылған оқу бағдарламаларының негізгі ұғымдары болып табылады. Мұғалімдердің міндеті – оқушыларды белгілі бір тақырыптың жалпы мазмұнмағынасын түсінуге және оның пәндік тұрғыдан мазмұнын ажырата білуге үйрету. Сонымен қатар оқушыларға бұл ақпаратты өмірлік жағдайларда қалай пайдалана алатынын түсіндіру керек. Деңгейлес жоспарлау – ұжымдағы барлық педагогикалық және психологиялық процестердің байланысы. Оны бір деңгейлес (параллель) сыныптарда сабақ беретін мұғалімдер құрастырады, белгілі бір білік-дағдыларды әртүрлі пәндік мазмұнда дамытады.

Бұндай жаңа технологиялар арқылы оқушыларға көптеген жаңа әдістер мен құралдарды ұсынуға болады. Оқыту технологияларының көмегімен:

- проблемаларды шешу және сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға;
- коммуникативтік дағдыларды жетілдіруге, білімді өмірлік жағдайларда қолдануды үйренуге;
- өзінің ойлау процесін және құрдастарының ой-пікірлерін талдай білуге;
- өз қателіктерді түзете білуге, құрдастарымен бірлесе жұмыс істеуге, яғни оқушылардың өміріне қатысты барлық жағдайларды ұйымдастыруға болады.

Пәндік тұрғыдан оқыту үшін тек білімді алып қана қоймай, сонымен қатар пән шеңберіндегі жаңа білімді меңгере білу қажет. Оқушылар оқу материалының көмегімен бұл ақпараттың неге маңызды екенін, ол туралы жаңа деректерді қалай алу керектігін және ақпарат туралы не айтылып жатқанын білуі керек. Осы қадамдардың әрқайсысы ХХІ ғасырдың білімі мен дағдысын нақты сипаттайды. Мысалы, зерттеу арқылы оқушылар ғылымның неліктен өмірге тікелей қатысы бар екендігін және ғылыми әдістердің көмегімен қандай мәселелерді шешуге болатынын, ғалымдардың эксперименттерді қалай жүргізетінін, олардың қалай қорытынды жасайтындығын, алынған ақпаратты қалай қолданатынын және өз қорытындыларын қалай жариялайтындығы туралы білуі тиіс. Осыған байланысты «Өмірдің

мәні» деп аталатын жапон заңнамасында білім беру реформасы аясында іргелі ғылыми зерттеулер арқылы пәндерді оқытуға басты назар аударылған. Мұндағы басты мақсат – оқушылардың жаратылыстану, техникалық, инженерлік ғылымдар мен математикаға деген ынтасын ояту. Сонымен қатар оқушылар тарихи зерттеулер әдісімен белгілі бір тақырып бойынша базалық тарихи біліммен танысу арқылы анықталған міндеттер мен проблемаларды тұжырымдауды үйренуі тиіс. Тапсырмаларды шешу үшін олар: - деректерді жинақтап, - оларды таңдап, - ауызша, жазбаша және визуалды түрде бастапқы және қайталама дереккөздерден алынған ақпаратты іріктеп, қорытындылауы керек. Оқушылар: - мәліметтерді қайдан іздеу керек екендігін, - дәлелдерді негіздеу үшін қандай ақпарат қажет екенін, - келіп түскен мәліметтерді қалай түсіндіруді, - күрделі себеп-салдарлық байланыстарды қалай құрылымдауды, - бастапқы түсініктерді қалай түсіндіруді, - өз қорытындыларын бұрыннан ұсынылған тарихи фактілермен байланыстыра білуі қажет. Сондай-ақ олар өз тұжырымдары мен тәжірибелерін түрлі тыңдаушылар алдында баяндай білуді үйренуі керек. Кез келген ғылымды зерттеу оқушыдан да, маманнан да белгілі бір білім жиынтығымен жан-жақты танысуды және оны пайдалана білуді, проблеманы тұжырымдай алуды және өз тұжырымдарын жеткізе білу құзыреттілігін талап етеді.

Жоғарыда айтылғандарға орай, біз мектеп мұғалімдері «іргелі» білім негіздерін меңгертуден «тәжірибеге бағдарланған» (құзыреттілікке негізделген) білім беруге бейімдеу үшін оқыту бағыт-бағдарымызды қайта қарастыруымыз қажет. Оқу материалын бекітуге арналған тапсырмалар оқушыны өз бетінше шешім қабылдауға, яғни өз көзқарасын білдіруге және өз шешімдерін негіздей білуге дағдыландыруға бағытталуы тиіс. Сонымен, біздің мақсатымыз осы PISA тапсырмаларын енгізу арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сілтеме: Wiske, M. S. (1998). Түсініп оқу үшін оқытуға арналған нұсқаулық [The teaching for understanding guide]. San Francisco, CA: Jossey-Bass. Zack, M. H. (2000). Managing organizational ignorance. In J. W. Cortada & J. A. Woods (Eds.
2. Dede, C. (2005). Planning for neomillennial learning styles [Жаңамыңжылдықтың оқу әдістерін жоспарлау]. EDUCAUSE Quarterly, 28 (1), 7-12. Deliberating in a De-mocracy. (Undated). Home page. Retrieved February 17, 2012, from <http://www.deliberating.org/>
3. Авдеев Н.А., Денищева Л.О., Краснянская К. А., Михайлова А.М., Пинская М.А. Барлығына арналған креативтілік: ХХІ ғасырдың дағдыларын Ресей мектептерінің практикасына енгізу /білім беру мәселелері/ Креативность для каждого: внедрение развития навыков ХХІ века в практику российских школ // Вопросы образования. 2018. № 4.
4. Фрумин, И.Д., Добрякова, М.С., Баранников, К.А., Реморенко, И.М. (2018). Әмбебап құзыреттілік және жаңа сауаттылық: ертең жетістікке жету үшін бүгіннен үйрету керек/ Универсальные компетентности и новая грамотность: чему учить сегодня для успеха завтра. Предварительные выводы международного доклада о тенденциях трансформации школьного образования. М.: НИУ ВШЭ. URL: <https://publications.hse.ru/books/228988538>

*Варламова Татьяна Владимировна,
преподаватель фортепиано,
Давлетьярова Дина Алтынбековна
преподаватель фортепиано
ГККП Музыкальный колледж им.Курмангазы,
Казахстан, Уральск*

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ ОДАРЕННОСТИ

***Аннотация:** одной из первоочередных задач музыкальной психологии является в настоящее время серьезное фактическое изучение отдельных видов одаренности. Однако в интересах такого исследования, необходимо прежде всего разобрать некоторые теоретические вопросы, не претендуя при этом на создание теории, а ставя лишь следующие цели: 1. выяснить хотя бы в самой приблизительной форме содержание тех основных понятий, которыми должно оперировать учение об одаренности, и 2.отстранить некоторые ошибочные точки зрения, касающиеся этих понятий, точки зрения, которые, вследствие их распространенности и привычности могли бы повлиять на ход исследования.*

***Ключевые слова:** музыкальная психология, музыкальный слух, теория музыки, музыкальные способности.*

При установлении основных понятий учения об одаренности наиболее удобно исходить из понятия способность. Три признака всегда заключаются в понятии способность при употреблении его в практически разумном контексте. Во-первых, под способностями разумеются индивидуально-психологические особенности, отличающие одного человека от другого; никто не станет говорить о способностях там, где дело идет о свойствах, в отношении которых все люди равны. Во-вторых, способностями называются не всякие вообще индивидуальные особенности, а лишь такие, которые имеют отношение к успешности выполнения какой-либо деятельности или многих деятельностей. В-третьих, понятие способность не сводится к тем знаниям, навыкам или учениям, которые уже выработаны у данного человека, но которые могут объяснить легкость и быстроту приобретения этих знаний и навыков. Надо помнить, что отдельные способности не просто сосуществуют рядом друг с другом и независимо друг от друга. Каждая способность изменяется, приобретает качественно иной характер в зависимости от наличия и степени развития других способностей. Исходя из этих соображений, мы не можем непосредственно переходить от отдельных способностей к вопросу о возможности успешного выполнения данным человеком той или иной деятельности. Этот переход может быть осуществлен только через другое, более синтетическое понятие. Таким понятием и является **одаренность**, понимаемая как то качественно своеобразное сочетание способностей, от которого зависит возможность достижения большего или меньшего успеха в выполнении той или другой деятельности. **Музыкальной одаренностью** называется, то качественно своеобразное сочетание способностей, от которого зависит возможность успешного занятия музыкальной деятельностью. Основными видами музыкальной деятельности можно считать следующее:

1. Слушание музыки;
2. Исполнение музыки;
3. Сочинение музыки.

Музыкальный слух, требуется для любого из них, тогда как самообладание, или исполнительская воля (умение подчинить аудиторию своей воле),необходимы только для исполнительской деятельности. В составе музыкальной одаренности выделяется, таким образом, комплекс индивидуально-психологических особенностей, требующихся для занятия именно музыкальной деятельностью в отличие от всякой другой, но в то же время связанных с любым видом музыкальной деятельности. Этот комплекс способностей мы будем называть

музыкальностью. Основной признак музыкальности - переживание музыки как выражения некоторого содержания. Чем больше человек слышит в звуках, тем более он музыкален. Музыкальное переживание по самому существу своему - эмоциональное переживание, и иначе как эмоциональным путем нельзя понять содержание музыки. Способность эмоционально отзываться на музыку должна составлять, как бы центр музыкальности. Музыкальность также предполагает достаточно тонкое, дифференцированное восприятие и слышание музыки. Перейдем к следующему вопросу, касающемуся природы музыкальности: следует ли понимать музыкальность как единое, целостное свойство личности или же это слово обозначает определенную группу отдельных способностей? В музыкально-психологической литературе вопрос этот является предметом спора. Имеются сторонники как того, так и другого решения. В звуковом ощущении мы различаем три стороны: высоту, тембр и громкость. В связи с этим можно говорить и о трех сторонах **музыкального слуха**: звуковысотной, тембровой и динамической. Термин музыкальный слух употребляется в двух смыслах: более широком и более узком. Под музыкальным слухом, в широком смысле разумеется как звуковысотный, так и тембровый и динамический слух. Под музыкальным слухом в узком смысле разумеется звуковысотный. Какое из этих двух значений нам нужно предпочесть или, во всяком случае, принять в качестве основного значения термина? Остановимся на втором, то есть более узком, значении. Термин музыкальный слух всегда употребляется в значении одной из основных музыкальных способностей, от которых прямо зависит музыкальность. Музыкальный слух всегда рассматривается как требование, которое нужно предъявлять всякому, имеющему то или другое отношение к музыкальной деятельности, как музыкально-универсальное требование. Но так можно понимать только звуковысотный слух, который действительно является одной из основ музыкальности и без которого невозможно никакое осмысленное восприятие музыки, тем более никакое музыкальное действие. Поэтому в дальнейшем мы будем понимать музыкальный слух только как звуковысотный слух. **Мелодическим слухом** мы будем называть музыкальный звуковысотный слух в его проявлении по отношению к однополой мелодии, **гармоническим слухом** - музыкальный слух в его проявлении по отношению к созвучиям, а следовательно, и ко всякой многоголосной музыке.

Таким образом, **мелодический слух** есть то качественное своеобразие восприятия мелодии, которое проявляется в особенностях самого восприятия, в узнавании и воспроизведении мелодий и в чувствительности к точности интонации. В развитии мелодического слуха можно различать две стадии. Первая стадия: узнается и воспроизводится только мелодическая кривая, т. е. правильно воспринимается лишь направление движения, смена подъемов и спусков. Вторая стадия: узнается и воспроизводится не только мелодическая кривая, т. е. не только направление движения, но и интервальные соотношения звуков. Основой мелодического слуха является **ладовое чувство**, понимаемая как способность различать ладовые функции отдельных звуков мелодии, их устойчивость и неустойчивость, степени этих качеств, тяготение звуков к друг другу. В основе **гармонического слуха** лежит гармоническое восприятие, иначе говоря, слуховой анализ созвучий. Гармонический слух развивается при работе с многоголосной музыкой, в частности с музыкой полифонического склада, при наличии достаточно развитого ладового чувства и достаточно устойчивых и ярких слуховых представлений. Таким образом, гармонический слух имеет те же основы, что и мелодический: ладовое чувство и таким образом, гармонический слух имеет те же основы, что и мелодический: ладовое чувство и музыкальные слуховые представления. Он развивается при условии достаточно развитого мелодического слуха и представляет собой дальнейшую ступень развития музыкального слуха. Анализ вопросов о мелодическом и гармоническом слухе позволил сделать вывод, что одним из основных компонентов музыкального слуха является способность слухового представления музыкального материала. В музыкально-педагогической литературе эта способность связано с понятием, так называемого **внутреннего слуха**. При слабой способности слухового представления, целесообразно развивать внутренний слух, с наиболее естественной и легкой формы его проявления - с представлений, непосредственно связанных с восприятием и имеющих опору в реальном звучании: продолжения начатой мелодии, представления второго голоса одновременно с действительным звучанием первого, представления сопровождения к исполняемой мелодии и наоборот и т. д. В музыкальной практике под **чувством ритма** разумеется способность, лежащая в основе всех тех

проявлений музыкальности, которые связаны с воспроизведением и изобретением временных отношений к музыке. **Ритм** есть некоторая определенная организация процесса во времени. Но какая же именно? Ритм предполагает в качестве необходимого условия ту или другую группировку следующих друг за другом раздражений, некоторое расчленение временного ряда. Однако не вся группировка и расчленение временного ряда образуют ритм. Обязательным условием ритмической группировки, а следовательно и ритма, вообще является наличие акцентов, т. е. более сильных или выделяющихся в каком-либо другом отношении раздражений. Без акцентов нет ритма. Таким образом, мы приходим к **определению ритма** как закономерного расчленения временной последовательности раздражений на группы, объединяемые вокруг выделяющихся в том или другом отношении раздражений, т. е. акцентов. Чувство ритма в основе имеет моторную природу. Музыка без ритма не существует; всякое полноценное восприятие музыки есть ритмическое восприятие. Ритм - одно из выразительных средств музыки. Следовательно, музыкальный ритм всегда выражение некоторого эмоционального содержания. Чувство музыкального ритма имеет не только моторную, но и эмоциональную природу: в основе его лежит восприятие выразительности музыки. Поэтому вне музыки чувство музыкального ритма не может не пробудиться, ни развиваться. В музыкальной педагогике очень распространено убеждение в том, что чувство ритма мало поддается воспитанию. Специальный вопрос, которого необходимо коснуться в связи с общей проблемой применения опосредствующих приемов в музыкально-ритмическом воспитании, - вопрос о счете. Должен ли ученик считать, и если должен, то в каких случаях и для какой цели? В практике большинства музыкантов счет занимает видное место. Однако в методической литературе нередко раздавались голоса против счета. Для правильного разрешения вопроса о счете надо ясно разграничить две принципиально отличные функции, которые он может выполнять. Арифметический счет может иногда быть полезным. Но не столько как опора при исполнении (для последней цели он допустим только при достаточно высокоразвитом чувстве ритма, не боящемся конкуренции с арифметикой), сколько как средство расшифровки нотной записи. Даже опытные музыканты испытывают потребность просчитать какое-нибудь очень запутанное ритмическое место, чтобы разобраться в нем. Нет оснований отвергать этот способ и для учеников. Такого рода предварительное просчитывание, имеющее целью понять нотную запись, очень далеко от использования счета в качестве "способа получать ритм в процессе исполнения". Не всегда, однако, счет выполняет арифметическую функцию. Иногда он является средством дирижировать собственным исполнением, и тогда процесс счета становится вовсе не арифметической, а ритмической деятельностью. Дирижерский счет - опора для чувства ритма. Без изменения его в том или другом виде едва ли возможно успешное воспитание музыкально-ритмического чувства. Арифметический счет - замена ритмического критерия другим. Применение его, как правильно, вредно для ритмического развития. Дирижерский счет помогает воспроизвести музыкальный ритм, который ученик так или иначе знает, представляет, чувствует. Можно ли **музыкальную память**, наряду с музыкальным слухом и чувством ритма, считать одной из основных музыкальных способностей? Вероятно, нет, так как непосредственное запоминание, узнавание и воспроизведение звуковысотных и ритмических движений составляют прямые проявления музыкального слуха и чувства ритма. Выводы: теоретическая и практическая проблемы музыкальной одаренности этим не исчерпываются, а включают очень широкий круг вопросов, касающихся всякого рода приемов запоминания, воспроизведения и узнавания музыки.

Список использованной литературы:

1. Теплов Б.М. Избранные труды. / Психология индивидуальных различий. Способности и одаренность// Психология музыкальных способностей - М., 2003г.
2. Мильштейн Я.И. Вопросы фортепианной педагогики./ Вопросы фортепианного исполнительства. Выпуск I. М., 1965г.
3. Игумнов. К.И/ Очерки по методике обучения игре на фортепиано. Выпуск II. М., 1965г.
4. Коган Г. Работа пианиста. М., Музгиз, 1963г.
5. Фейнберг С. Мастерство пианиста. М., 1978г.

Габбасова Лайла Динбаяновна
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан Университетінің,
магистранты
Қазақстан, Орал қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ САУАТТЫЛЫҒЫ - ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ НЕГІЗІ

Аннотация: Бұл мақалада функционалдық сауаттылықтың мәні мен аспектілері, функционалдық сауаттылығын қалыптастыру факторларымен түрлері қарастырылады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық ұғымы, функционалдық түрлері, функционалдық сауаттылық компоненттері, білім беру технологиясының түрлері

Жаһанданумен, экономикалық дағдарыспен сипатталатын қазіргі әлем, бір жағынан, ұлттық мәдениет мен тілді, ұлттық білім беру құндылықтарын, кітап мәдениеті мен оқитын ұлтты сақтаудың өткір мәселелерімен, екінші жағынан, өмірдің әртүрлі салаларында оқуды қолдау, оған дамудың ерекшеліктерін беру міндетін және шығармашылық қызмет түрін қояды. Қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – әлеуметтік, экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жүзеге асыруға, жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұндай тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар – шығармашылық, белсенділік, жауаптылық, терең білімділік, кәсіби сауаттылық. Бұл талаптарды жүзеге асыру үшін бастауыш сынып оқушысының білімін бағалауда мүлдем жаңа бағытта жұмыс істеу қажеттілігі туындайды [1].

Осы қажеттілікті шешу жолдарының бірден-бір жолы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру. Білім беруді жаңарту оқушы білімін ғана емес, оларды қолдану дағдыларын, атап айтқанда функционалдық сауаттылығын қалыптастырады.

"Функционалдық сауаттылық" ұғымы XX ғасырдың 60-жылдарының соңында "ЮНЕСКО" ұйымының халықаралық құжаттарында пайда болды. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, 70-жылдардың ортасынан бастап "сауаттылық" түсінігі қайта бағалаланып және ол кеңірек түсіндіріле бастады. 1965 жылы қыркүйек айында Тегеран қаласында өткен сауатсыздықты жою бойынша ағарту саласы министрлерінің Дүниежүзілік конгресінде «функционалдық сауаттылық» термині енгізілген болатын, ал 1978 жылы БҰҰ ұсынысы бойынша конгресс шешімі қайта қаралып, «Білім беру саласы статистикасын халықаралық стандартизациялау» туралы құжатқа өзгерістер енгізілді. Термин мазмұнының қайта редакциялануына орай функционалды топтардың тиімді әрекет етуіне қажетті барлық іс - әрекет саласына еркін енуі функционалдық сауаттылықтың жаңа көрсеткіші. Бұл құжаттың жаңа басылымына сәйкес "функционалды сауатты" адам бұл әр түрлі іс-шараларға қатысатын, тобының сауатты, жан-жақты өмір сүруі үшін, жазу, есептеу және оқу сауаттылығын дамытатын адам болып табылады [2]. "Функционалдық сауаттылық" сөзі кең мағынасында жеке тұлғаны қоғамға бағдарлау тәсілі ретінде, жалпы білімі бар адамның қызметін біріктіреді. Бүгін, функционалдық сауаттылық әлеуметтік, саяси, мәдени, экономикалық өмір бойы оқытуды көздейтін іс-шараларға белсенді қатысуға қолайлы негізгі фактор болып табылады. А. А. Леонтьев "функционалдық сауаттылық" өмірлік міндеттер мен мәселелерді қалай шешуге болатындығын білдіреді десе [3], ал О.Е. Лебедевтің көзқарасы бойынша "функционалды сауаттылық- негізгі мектепте оқыған кезде қол жеткізуге болатын білім деңгейі" [4]. А.М. Новиковтың пікірі бойынша "функционалды сауаттылық-бұл кәсіптік білім беруде қажетті компонент[5].

П.Р. Атутов «функционалдық сауаттылық» ұғымына айтарлықтай үлес қосты, ол, бұл тұжырымдаманың екі тәсілі(аспект) бар деп санайды[6]. Бірінші тәсіл (аспект) оқушыларды дайындаумен байланысты: берілген білім мен дағдылардың жеткілікті және қажетті көлемі оқушылардың болашақ іс-әрекетке енуіне мүмкіндік береді, мысалы ұзақ уақыт бойы оқушылардың өнімді оқу үшін қызметтің практикалық базасы бар. Екінші тәсіл (аспект) тұлғаның қалыптасуымен байланысты, білімнің, іскерліктің сапасын жақсартуға арналған

ресми түрдегі факторлар бұл ақпараттық және технологиялық жағдайды өзгертуге мүмкіндік береді, яғни, жауап береді.

Б. С. Гершунскийдің (1990) пікірінше, функционалдық сауаттылықтың мақсатын талдаудың бірнеше әдісі бар, мысалы, "сауаттылық" ұғымының мазмұндық компоненті, пәндік мақсаты және т.б. Б.С. Гершунский ғалымдардың "функционалдық сауаттылық" ұғымына қатысты әртүрлі түсіндірмелерін сынға ала отырып, бұл тәсіл білім беру процесінде бейімделу функцияларын белгілейтінін анықтайды, атап айтқанда өз міндеттерін орындай алатын адамдардағы қоғамның қажеттіліктерін болжайды. Нәтижесінде, адамдар өздерінің функционалдық міндеттерін орындай отырып, кез-келген ортада өздерін ыңғайлы сезінеді. Қарастырылған тәсіл бұл жағдайда адам адам ретінде емес, қарапайым жұмысшы ретінде әрекет етеді деп болжайды.

И. А. Колесникова үздіксіз білім беру шеңберіндегі функционалдық сауаттылықты талдай отырып, оның адамды оқытумен байланысты үш негізгі бөлігін анықтайды: 1) сауаттылықтың әртүрлі түрлерін оқыту; 2) мәдени (еңбек қызметімен байланысты емес жалпы қосымша оқыту); 3) білікті (кәсіптік) [7]. Сондай-ақ, ғалым оқыту мазмұнының мынадай деңгейлері бар екенін атап өтті: Әлеуметтік сауаттылық, компьютерлік сауаттылық, оқу сауаттылығы және т. б. Сауаттылық деңгейі белгі жүйелерін меңгеру дәрежесі болып саналады, олардың негізгілері: 1) Қарапайым немесе бастапқы сауаттылық; 2) жалпы мәдени сауаттылық; 3) функционалдық сауаттылық [8]. Демек, мәдениет, сауаттылық, кәсіби құзыреттілік сияқты ұғымдар білім берудің көрсеткіші болып табылады. Осылайша, осыған сүйене отырып, сауаттылық адамның әлеуметтік педагогикалық сипаттамасын түсіну қабілеті, оқылғанды түсіну, белгілі бір белгі жүйесінде кодталған ұсынылған ақпаратты қабылдау ретінде түсіндіреді. И. В. Шутова функционалдық сауаттылықты зерттей отырып, білім беру тұрғысынан білім - бұл жеке тұлғаның белгілі бір сапасы, мәселелерді әртүрлі деңгейде (коммуникативті, танымдық, құндылық-бағдарлау және т.б.) шеше білу деп санайды. И. В. Шутова білім, білік және дағды оқытудың түпкі нәтижесі емес, адамның түрлі міндеттерді шешу құралы болып табылатындығына назар аударады. Тиісінше, білім берудің негізгі нәтижесі – білім деңгейі [9].

С. А. Крупниктің, В. В. Мацкевичтің пікірінше, функционалды сауаттылық-адамның тез бейімделу және өмір сүру қабілеті. Функционалдық сауаттылық қарапайым сауаттылықпен салыстырғанда (мәтіндер құрастыру, түсіну, оқу және т.б.) белгілі бір білім, білік және дағдыларды білдіреді, бұл қоғам жүйесінде тұлғаның толық өмір сүруін қамтамасыз етеді [10]. Функционалдық сауаттылық-білім берудің мамандандырылған кезеңінен өткен адамның сапасы. Соңғысы белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін қызмет саласы, құрал ретінде сипатталады. С.А. Крупник, В. В. Мацкевич функционалды сауаттылықты ғылыми мәселе ретінде емес, сауатсыздықты жою жолдарын іздеу мәселесі ретінде қарастыратындығын атап өтті. Сондықтан сауатсыздықты жою туралы мәселе көтерілген кезде сауаттылық мәселесі маңызды болады [11]. Осыған сүйене отырып, функционалдық сауаттылық – бұл жалпы елдің гуманитарлық және мәдени дамуы деп айтуға болады.

Зерттеудің қазіргі кезеңінде функционалдық сауаттылықтың келесі түрлері бар:

1) ақпараттық-оқулықтардан, анықтамалық әдебиеттерден мәліметтерді (ақпаратты) табу, интернеттен және басқа да көздерден қажетті ақпаратты іздеу, алынған мәліметтерді өңдеу және әртүрлі көзқарастардан ұсыну қабілеті;

2) коммуникативті-сөйлеу әрекетінің әртүрлі формаларына ие болу, ерекше сөйлеуді түсіну, өз ойларын еркін білдіру;

3) әрекеттік – үйлестіру (ұйымдастырушылық) іскерліктер мен дағдылар, өз қызметінің мақсатын жоспарлау, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау және т. б. жүргізу қабілеті

4) сауатты оқып, жазып қана қоймай, сөйлей білу.

А. А. Леонтьев функционалдық сауаттылықты адам қызметінің әртүрлі саласындағы әртүрлі мәселелерді шешу үшін алынған білімді өмір бойы қолдана білу ретінде қарастырады [12].

Біздің ойымызша, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру туралы мәселе Л. М. Перминованың [13] еңбектерінде барынша толық ашылды, Осы процесті негізгі мектеп оқушыларына қатысты зерттей отырып, басқа зерттеушілердің тәжірибесіне сүйенеді және негізгі компоненттерді анықтайды:

1. Мазмұнды-әрекеттік (адам мен социумның негізгі өмірі) мыналарды қамтиды: а) практикалық және білім беру міндеттерін шешу үшін білім кешенін қолдануға мүмкіндік беретін функционалдық іскерліктер (пәнаралық); б) жалпы оқу біліктері (5-9 сыныптарда қалыптасады); в) қаланың әлеуметтік институттарымен адамның өзара іс-қимылы (коммуникация, ТКШ, ПИК және т. б.); г) жалпы және кәсіптік білім беруді жалғастыру үшін қажетті базалық білімдер (пәндік және қосымша)

2. Қажеттілік-мотивациялық, қабілетімен және дайындығымен сипатталады: а) білім деңгейін жоғарылату; б) қоғамдағы коммуникативті іс-әрекет; в) мамандық таңдау. Л.М. Перминова, И.М. Шутованың пікірінше, мектептегі білім құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталуы керек, сәйкесінше, функционалды сауаттылық мектепте қалыптасуы керек.

Мектепте функционалдық сауаттылық мәселелеріне аз уақыт бөлінеді, негізінен жалпы білім беру машықтары мен дағдылары бойынша үлкен жұмыс жүзеге асырылады. Оқушылардың қоғамға сәтті әлеуметтенуі және бейімделуі үшін функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қажет, өйткені ол дамып, осы тұжырымдаманы түсінуді түзетеді, сондықтан оның қазіргі заманға сай болуын анықтайды.

О.Е. Лебедев [14], Е.Н. Огарев [15], А.В. Хуторский [16] функционалдық сауаттылықты оқушылардың білімі мен оқу процесінің көрсеткіштері тұрғысынан зерттейді. Қарастырылатын ұғым, аталған ғалымдардың пікірінше, бұл оқыту кезеңі ішінде мүмкін болатын оқушылармен қол жеткізілетін білімділік дәрежесі, ол сондай-ақ адамның күнделікті өмірде кез келген міндеттерді шеше білуін көздейді.

О.Е. Лебедев қарапайым сауаттылықты нақты мәселелерді шешу үшін оқу-танымдық іс-әрекеттің әмбебап әдістерін қолдана білу және әртүрлі ақпарат көздері мен жеке тәжірибелерден алынған ақпаратты пайдалану ретінде қарастырады [14]. Функционалдық сауаттылық-бұл әртүрлі ақпараттық материалдардан алынған білімді (ақпаратты, нұсқаулықтарды, ғылыми терминдер мен ұғымдарды) қолдану, сондай-ақ белгілі бір жағдайда ережелер мен нормаларды қолдана отырып, қоғамға бейімделу мәселелерін шешу үшін белгілі бір нормалар мен ережелерге негізделген әмбебап жұмыс әдістерін қолдану мүмкіндігі.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін әрекеттік, белсенді, дамытушылық, тұлғаға бағытталған технологияларды қолдану қажет. Қазіргі білім беру технологиясының келесі түрлері бар:

1) белгілі бір қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін дұрыс оқуды қалыптастыру әдісі;

2) проблемалық технология тәсілі-бұл ұйымдастырушылық, ақыл-ой, ойлау және басқа дағдыларды қалыптастыратын жаңа білімді игеру;

3) жобалау қызметі – орындалған жұмыстың тұсаукесерін болжайтын коммуникативтік, адамгершілік, зияткерлік және т. б. дамытуға мүмкіндік береді;

4) негізгі зияткерлік дағдыларды дамытуды қамтамасыз ететін коммуникативті, ақпараттық әдістер, мысалы, салыстыру, талдау, жалпылау және қорытынды жасау;

5) оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау және т.б. осылайша, оқушы кез-келген қызмет процесінде жұмыс істеуге үйренеді. Мұғалім оқыту әдісін таңдап, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін функционалды сауаттылықты тез және оңай қалыптастыра алады.

"Функционалдық сауаттылық" ұғымына қатысты ғалымдардың әртүрлі ұстанымдарын қарастыра отырып, біз оқушылардың функционалдық сауаттылығы туралы бірыңғай түсінік алып, зерттеу үшін маңызды көзқарастарды топтастырдық.

Оқушылардың білім алуын оқыту сапасының деңгейі ретінде қарастырған О. Е. Лебедев [14], А. П. Тряпицынаның [17] еңбектеріне сүйене отырып, сондай-ақ Г. П. Зинченко [18], А. М. Новикова [19], С. А. Танган [20], А. В. Хуторскойдың еңбектерінде функционалдық сауаттылық: 1) қазіргі білім берудің тиісті компоненті "құзыреттілік" ұғымымен сөзсіз байланысты; 2) білім көрсеткіштерінің бірі; 3) оқушылардың құзыреттілігін дамыту көзі; 4) функционалдық сауаттылықты дамыту үшін әдіснамалық дәлел құзыреттілік болып табылады.

Г. П. Зинченконың айтуынша, сауатты адам өзінің білімін өмірдің барлық салаларында қолдана отырып, үнемі өз бетінше (жеке) оқи алады. Сонымен қатар, адамдар жүйелі түрде үйрену керек екенін түсінуді керек. А. С. Танган "функционалдық сауаттылықты" өзінің дамуы

үшін, сондай-ақ қоғамның түрлі аспектілеріне қатысу үшін қажетті қарапайым білім мен дағдылардың деңгейі ретінде қарастырады.

Л. М. Перминова функционалды сауаттылықты зерттей отырып, оның негізгі компоненттерін анықтады: 1) мазмұнды-белсенді; 2) қажеттілікке негізделген және функционалды сауаттылық мектепте қалыптасуы керек екенін баса айтады.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыруға мынадай факторлар әсер етеді: 1) білім беру стандарттары, оқу бағдарламалары; 2) оқытудың әдістері мен нысандары; 3) оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау; 4) ата-аналардың балаларды тәрбиелеу және оқыту процесіне белсенді қатысуы.

Әр түрлі ғалымдардың зерттелген "функционалды сауаттылық" тұжырымдамасына сүйене отырып, біз олардың анықтамасын нақтылаймыз және тұжырымдаймыз. Функционалды сауаттылық-пәндік, пәнаралық интегралдық ББД-дың (білім, білік және дағды) тұтастығын, сондай-ақ ақпаратты жетілдірумен және түсінумен, өмірдің әр түрлі салаларында нақты міндеттерді шеше алумен және қоғаммен өзара іс-қимыл жасасумен байланысты өзіндік жұмыс тәсілдерін білдіретін оқытудың орынды құрамдас бөлігі болып табылатын білімділік дәрежесі.

Осылайша, функционалды сауаттылықты біз ББД (білім, білік және дағдылар) кешені, сондай-ақ оларды барлық қызмет салаларында қолдану, қоғамдағы әрекетті тиісті қабылдау ретінде қарастырамыз. Функционалды сауаттылық осы мазмұнды игеруді қамтамасыз ететін белгілі бір формалардың, әдістердің, технологиялардың мазмұнын таңдаудың мақсаты ретінде әрекет етеді. Демек, функционалды сауаттылықты қалыптастыру мәселесі мұғалімнің технологиялық құзіреттілігін қалыптастырумен тығыз байланысты, оның ішінде әр түрлі білім беру әдістері мен технологияларын конструктивті қолдану, оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, бейімделуге дайындығы.

Функционалды сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушының оқу, жазу сауаттылығын, жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығын, математикалық сауаттылығын, компьютерлік сауаттылығын, денсаулық мәселесіндегі сауаттылықты, құқықтық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған арнайы жұмыс арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Сонымен, қорыта келе, функционалды сауаттылықты арттыруға баса назар аудара отырып, оқытудың жаңа әдістері мен нысандарын іздеуді жалғастыру қажет. Оқушының қажеттілігін, қызығушылығын ескере отырып, функционалды сауаттылыққа қол жеткізуді қамтамасыз етіп, жан-жақты дамыған, алған білімдерін өмірмен байланыстыра алатын тұлғаны тәрбиелеп оқыту – мұғалімдерге жүктелген жауапты міндет екенін түсінгеніміз жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4.
2. Образовательная программа – маршрут ученика / под ред. А. П. Тряпицыной. – СПб.: ЮИПК, 1998. с.19.
3. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / под. ред. А. А. Леонтьева. – М.: Баласс, 2003. с. 36.
4. Лебедев О. Е. Образованность учащихся как цель образования и образовательный результат / О. Е. Лебедев // Контроль качества и оценка в образовании: мат. межд. конф. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – С. 113–129 с.115.
5. Новиков А.М. Образовательный проект. / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. М.: Эгвес, 2004.
6. Атутов П.Р. Политехническое образование и рынок труда // Учащаяся молодежь и рынок: Сб. научных тр.- М.: Мин.просв., 1994. - 121 с. с.27-29.
7. Колесникова И. П. Формирование функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы // Молодой ученый. - 2016. - №7. - С. 1517. с.15.
8. Колесникова И. П. Формирование функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы // Молодой ученый. - 2016. - №7. - С. 1517. С. 16-17.

9. Шутова Ирина Владимировна. Методика оценивания функциональной грамотности учащихся в процессе обучения химии: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02: Санкт-Петербург, 2003.
10. Крупник С. А. Функциональная грамотность в системе образования Беларуси / С. А. Крупник, В. В. Мацкевич. – Мн.: Акад. последиплом. Образования, 2003. – 125 с. с.25-26.
11. Крупник С. А. Функциональная грамотность в системе образования Беларуси / С. А. Крупник, В. В. Мацкевич. – Мн.: Акад. последиплом. Образования, 2003. – 125 с. С.27.
12. Бунеев Р.Н. Понятие функциональной грамотности // Образовательная программа «Школа 2100», Педагогика здравого смысла / Сборник материалов / под научной редакцией А.А. Леонтьева. – М.: «Баласс», Издательский Дом РАО, 2003. с.22.
13. Перминова Л. М. Формирование функциональной грамотности учащихся: основы теории и технология / Л. М. Перминова. – СПб., 1998. – 52 с. с.32.
14. Лебедев О.Е. Образованность учащихся как цель образования и образовательный результат / О. Е. Лебедев // Контроль качества и оценка в образовании: мат. межд. конф. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – С. 113–129 с.113-115. с.118.
15. Онушкин В.Г., Огарев В.И. Проблема грамотности в контексте социальных перемен // Человек и образование. - 2006. – ном.8,9. – С. 44-49. с.45.
16. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
17. Образовательная программа – маршрут ученика / под ред. А. П. Тряпицыной. – СПб.: ЮИПК, 1998.
18. Зинченко Г. П. Универсальный способ деятельности / Г. П. Зинченко // Советская педагогика. – 1990. – № 4. с.25.
19. Новиков А.М. Образовательный проект. / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. М.: Эгвес, 2004.
20. Танган С. А. «Новая грамотность» в развитых странах / С. А. Танган // Советская педагогика. – 1990. – № 1. – С. 3–17. с.14.

УДК 37.012

Даулетова Клара Тлегеновна,
учитель математики
КГУ ОШ №6 им А.С. Макаренко
Казахстан, г.Уральск

НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРОГРЕССИИ

***Аннотация.** В статье представлен новый взгляд на одну из изучаемых в школьной математике тем «Арифметическая и геометрическая прогрессии». Этот взгляд позволяет оценить значимость знаний по данной теме в практической деятельности человека. Методы обучения, использованные в процессе изучения темы, направлены на активизацию познавательной деятельности учащихся, на организацию самостоятельной работы и на формирование математической грамотности.*

***Ключевые слова:** Рефрейминг, арифметическая, геометрическая прогрессии, метод использования фотографий, метод моделирования. Использование законов прогрессий в практической жизни человека.*

Современная школьная программа по математике претерпела много изменений: сокращений, обновлений, уплотнений и т.д. Наверное, поэтому в процессе обучения математика вызывает у учащихся отрицательные эмоции. Многие учителя задаются вопросом «что же делать?». И, конечно же, находят интересные методики, разнообразные подходы, современные технологии. В своей работе я, так же как и другие учителя, стараюсь развивать в первую очередь устойчивый интерес к математике как к предмету. Показываю всю красоту этой науки, рассматривая любую проблему с разных сторон. Это привело нас к привычке искать интересное там, где его не видно. Как же хорошо развиваются навыки самостоятельной работы и формируются черты здоровой любознательности в процессе таких поисков.

Рефрейминг происходит от английского слова frame-рамка, ге-пере. Термин, который используется для описания процедур переосмысления и перестройки механизмов восприятия, мышления, поведения с целью избавления от неудачных шаблонов. Слово «рефрейминг» означает «вставить в новую рамку», «заново приспособить», «по-новому сформулировать», точнее, осознать рамку и уметь ее сменить. Смена рамки означает решить проблему нетрадиционно, не по протоколу. Рефрейминг в преподавании позволяет взглянуть на привычные темы с другой стороны, поменять ракурс, придать новый смысл. Процесс обучения представляет собой не обособленное явление, а целостный комплекс педагогических механизмов, направленных на повышение способности учеников к получению знаний, т.е. учителя должны сосредоточить все внимание не на собственном преподавании, а на развитии у наших учеников умения обучаться. С этой целью учителю необходимо создать образовательную среду, благодаря которой учащиеся будут активно участвовать в учебном процессе, а не пассивно принимать очередную порцию информации. Данный подход предполагает обязательное активное участие в этом процессе самого ученика, который становится ответственным за свое обучение. Активным должен быть не только ученик, но и методы его обучения.

Групповые и парные методы обучения обеспечивают решение ряда дидактических и воспитательных задач на одном уроке. В группе формируется личность, укрепляются волевые черты характера ученика, воспитываются лидерские качества, умения слышать и слушать, говорить, убеждать, доказывать и т.д. На подобном уроке всегда найдется место творчеству и учителя и учащегося. На примере одной темы попробуем поискать новые подходы в ее изучении. Тема: Арифметическая и геометрическая прогрессии. Мне надо как то заинтересовать учеников. Ставлю особые цели:

- применять определения арифметической и геометрической прогрессий в решении ситуационных задач, задач практического направления.
- устанавливать связь данной темы с жизненными потребностями людей, формулировать создавшиеся проблемы на математическом языке и решать их с помощью законов математики.
- определять возможности математики в практической деятельности человека, роль математических знаний в быту, технике и природе.

Но как их реализовать? Ответ приходит почти моментально. Рамки! Поменять рамки! Метод использования фотографий. Разбиваю класс на группы и предлагаю фотографии, например, насекомых, бактерий, хлебобулочных изделий, квашеной капусты и процентных ставок. Задается вопрос учащимся «как эти фотографии связаны с нашей темой?». «Какие ассоциации вызывают они у вас?» Заслушиваются несколько мнений. Затем учащимся предлагается в течение 5-10 минут найти нужную информацию в сети интернета. Много интересного найдено ими для нашего урока. Ниже приведены результаты этого поиска. Обмен информацией развивает грамотную речь, повышает словарный запас.

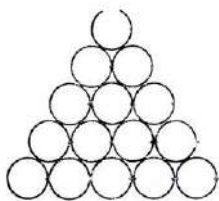
Денежные вклады под проценты можно рассматривать как пример прогрессии. При повышении температуры в арифметической прогрессии - скорость химической реакции возрастает в геометрической прогрессии. В благоприятных условиях насекомые размножаются по правилу возрастающей геометрической прогрессии. Кроме того законы прогрессии используются:

- для приготовления напитков, кисломолочных продуктов, в процессе квашения, соления, брожения.
- для создания лекарств, вакцин.
- для приготовления силоса, корма животным.
- для очистки сточных вод, ликвидации нефтяного пятна и т.д. Учащиеся нашли еще ряд интересных примеров. Покажем некоторые из них.

Пример №1. Однажды царь древней Индии Шерам пригласил к себе изобретателя шахмат Сета и спросил, какую награду он хотел бы получить за изобретение столь мудрой игры.

Тогда Сета попросил царя на первую клетку шахматной доски положить 1 зёрнышко, на вторую - 2 зёрнышка на третью - 4, на четвертую - 8 и т.д., т.е. на каждую следующую клетку вдвое больше зерен, чем на предыдущую. Поначалу царь удивился столь "скромному" запросу

изобретателя и поспешно повелел выполнить эту просьбу. Однако, как выяснилось, казна царя оказалась слишком "ничтожной" для выполнения этой просьбы. Ученики кропотливо считают, сколько же зерен получил изобретатель шахмат. Здесь они увидели геометрическую прогрессию: первый член которой равен 1, а знаменатель 2. И поняли, что незнание математики может привести к подобным ситуациям и сегодня, т.к. в некоторых азартных играх используется та же схема расчета.

Пример №2 А, теперь, представьте, что вы учетчик на стройке. Привезли большое количество бревен строевого леса. Нужно быстро определить, сколько бревен привезли, чтобы закрыть наряд шоферу. Если бревна сложены как показано на рисунке, то можно воспользоваться формулой суммы n - первых членов арифметической прогрессии.

Пример №3 Поселковые слухи то же распространяются по законам прогрессии! Иной раз не пройдет и двух часов со времени какого-нибудь происшествия, которое видели несколько человек, а новость уже

облетела весь поселок. Итак, задача:

В поселке приблизительно 16000 жителей. Приезжий в 8:00 часов рассказывает в течение 15 минут новость трем соседям, каждый из них рассказывает еще трем своим соседям и т.д. Во сколько эта новость станет известна половине поселка?

Решение: Если слухи будут распространяться по поселку и далее таким способом, то осведомление поселка будет происходить по следующему расписанию:

8: 00	1 чел
8 : 15	$1 + 3 = 4$
8: 30	$4 + 3 * 3 = 13$
8 : 45	$13 + 9 * 3 = 40$
9 : 00	$40 + 27 * 3 = 121$
9 : 15	$121 + 81 * 3 = 364$
9 : 30	$364 + 243 * 3 = 1093$
9 : 45	$1093 + 729 * 3 = 3280$
10 : 00	$3280 + 2187 * 3 = 9841$

Ответ: в 10 часов

этой прогрессии. Ученикам предлагается роль родных больного человека, где им придется решать проблему в условиях импровизированной среды.

Больному назначен прием лекарств по следующей схеме: в первый день 5 капель, а в каждый последующий день на 5 капель больше, чем в предыдущий и так до 40 капель. Приняв три дня по 40 капель, дальше в обратном порядке до 5 капель. Сколько пузырьков лекарства необходимо купить больному, если в каждом пузырьке содержится 250 капель?

Решить эту задачу значит помочь больному и в этом весь интерес. Следующая задача: Сколько членов в арифметической прогрессии 15;25;...95? И этой задаче придаем новый смысл.

Курс воздушных ванн начинают с 15 минут в первый день и увеличивают время этой процедуры в каждый следующий день на 10 минут. Сколько дней следует принимать воздушные ванны в указанном режиме, что бы

Пример №4 Возведение многоэтажного здания - пример арифметической прогрессии. Каждый раз высота здания увеличивается на 3 метра.

Иногда, решая задачи по учебнику, где просят найти n -ый член прогрессии или сумму n -первых членов, придаем задаче ситуацию или проводим ролевые игры. Этот метод носит название «моделирование». Например: Дана арифметическая прогрессия 5;10;15....40. Найдите сумму всех членов

достичь их максимальной продолжительности 1ч 45 минут?

В процессе изучения этой темы решаем и другие задачи, предложенные самими учениками. Например:

- В благоприятных условиях бактерии размножаются так, что на протяжении 1 минуты одна из них делится на две. Укажите количество бактерий, рожденных одной бактерией за 7 мин.

- Предмет падает с башни высотой 26 м. В первую секунду он проходит 2 м, а за каждую следующую секунду - на 3 м. больше, чем за предыдущую. Сколько секунд предмет будет падать?

- Ежедневно каждый болеющий гриппом человек может заразить 4 окружающих. Через сколько дней могут заболеть все ученики школы, в которой учатся 300 человек?

Решая подобные задачи, учащиеся осознают значимость математики в своей жизни и, уже, при изучении следующих тем сами пытаются «расширить рамки», узнать что-то интересное, чтобы в очередной раз увидеть красоту такой «трудной» математики.

Список использованной литературы:

1. Образовательная программа профессионального развития педагогических кадров в общеобразовательных школах «Рефлексия в практике». Руководство для учителя.
2. Алгебра. 9 класс. Учебник для общеобразовательных учреждений. Ю.Н.Макарычев и др под редакцией С.А.Теляковского. Москва. Просвещение.
3. Алгебра. 9 класс в 2 частях. Ч2. Задачник для учащихся общеобразовательных учреждений. А.Г.Мордкович, Л.А.Александрова. Москва. 2010.
4. Математическая грамотность. Книга 1.Е.Абдигалиев, Д.Кожаметов, Е.Мусабеков. Алматы. «EduCon». 2016
5. Сборник тестов по математике. Учебно-методическое пособие. Астана. РГКП «Национальный центр тестирования». 2010-2014г.
6. Интернет ресурсы. Collegy.ru

УДК 374.3

Еркингалиева Гулсара Бекболатовна
БҚО. Бәйтерек ауданы
Қадыр Мырза Әлі атындағы ЖББҚОМ

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫН МЕНГЕРТУДЕ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ САБАҚТАРДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

*«Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді
тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады»
К.Д. Ушинский*

Ұстаз — ақылдың тозбайтұғын асылы. Осы тақырыпты алғаннан соң көп ойландым. Басымда «Алдымда тұрған әр үйдің жалғыз, еркесі болар.

Ал мен әр бірінің көңілін тауып, бүгінгі сабақта қандай көңіл-күйде отырғанын, одан қалса зейіні мен қабылдауы әр түрлі балаларға сабақты қалай түсіндіремін?» деген ойлар мазалады.

Шындығында, мұғалім — барлық мамандық иесін тәрбиелейтін, асыл жандар. Жаңа форматта сабақ беруге көшу,оны жүзеге асырудың бір жолы ол сабақта белсенді әдістерді қолдану.

Қазіргі уақытта оқушылардың белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін, қарым-қатынасқа жағдай жасайтын жаңа тәсілдер и н т е р б е л с е н д і деп аталып жүр. Бұл әдістерді қолдану сырттай өте жеңіл көрінгенімен, өзіндік ерекшеліктері мен қиындықтары да бар. Интербелсенді — ағылшынның «өзара әрекет» деген сөзі.

Интербелсенді оқу мен оқытуға келсек — әрекет көмегімен және әрекет арқылы, яғни әрекет жасай отырып үйрену мен үйрету.

Бұл әдіс — “бірлесе үйрену немесе бірлескен әрекеттер” идеясын басты назарда ұстайды. Яғни: топтық жұмыс және жұптық жұмыс арқылы іске асады.

Оқудың интербелсенді әдістерінің артықшылығы:

- оқушылардың қызығушылығын туғызады;
- әрқайсысының оқу үрдісіне қатысу белсенділігін кеңейтеді;
- әрбір оқушының сезіміне назар аударады;
- оқу материалдарын тиімді меңгеруге бейімдейді;
- оқушыларға көпжоспарлы әрекет етуге әсер етеді;
- кері байланысты (аудиторияның жауап беру реакциясын) жүзеге асырады;
- оқушылардың пікірлері мен қарым-қатынастарын қалыптастырады;
- өмірлік машықтарды қалыптастырады;
- мінез-құлықтың өзгеруіне көмектеседі.

Интербелсенді әдістерді тиімді пайдалану үшін мұғалім өз жұмысын жан-жақты жоспарлауы тиіс:

- сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне, олардың интербелсенді әдістемелермен жұмыс тәжірибесіне сәйкес келетін тәсілдерді пайдалану;
- оқушылар үшін тақырыпты игерудің «кілті» болатын интербелсенді жаттығуларды іріктеу;
- әрбір оқушының жұмыс қарқынын және оның қабілеттерін есепке алу;
- бір сабақта интербелсенді әдістердің бір-екеуін қолдану.

Интербелсенді әдістерге мыналар жатады: проблемалық шығарма әдістері, презентациялар, пікірталастар, топпен жұмыс, «миға шабуыл» әдісі, зерттеулер, іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, «инсерт» әдісі, сахналау, тест сынағы әдісі, дебат, т.б. Мысал ретінде алып қарастыратын болсақ:

«Ыстық орындық» әдісі.

Берілген тапсырмаға байланысты қойылған сұрақтарға жылдам жауап беру керек, себебі, орындық ыстық.

«Өзіңізді тексеріңіз» әдісі

Бұл мәлімет **ШЫНДЫҚ** па немесе **ЖАЛҒАН** ба? Өтілген мәтін бойынша мысалдар келтіріледі. Мысалдарды оқу кезінде оқушылар ол келтірілген мысалдың өтілген мәтінде бар, жоғын анықтайды.

Рөлдік ойын

Рөлдік ойындар — тиімді интербелсенді әдістердің бірі. Адам жадында бірінші мезетте өзінің жасағаны мен бастан кешкен әсерлері қалады. Ал рөлдік ойындар оқушылардың өздерін басқа адамдардың орнына қойып, мәселе немесе проблеманың солардың тұрғысынан қарастырып, шешімді өз «қолдарымен» жасауды меңзейді.

ЖИГСО әдісі

Оқушылардың 4-5 топқа бөлеміз. Тақырыпты, (мақаланы) топтың санына қарай, мазмұнына қарай бөліп береміз. 1,2,3,4,5,- әрбір топ өкілдері берілген бөліктерді оқиды. Топтағы оқушылар өзара пікір алмасады, ортақ тапсырма жасайды. Әр топ өз лидерін тақтаға шығарады. Ол оқушы оқыған білгенінің мазмұнын түсіндіреді

“Сықырлы айна” әдісі

Бұл әдісті сабақ соңында алуға болады. Оқушылардың көңіл күйлерін сұрау мақсатында, сергіту сәтіне алуға болады. Оқушылар шеңберге тұрып, бір-бірлеріне қарап сұрақтар қояды, қарсы тұрған оқушы сол сұраққа жаап беруі тиіс. Орындарымен алмасып отырады.

Интербелсенді әдіске сондай-ақ әр түрлі көмекші құралдарды яғни ақпараттық қорларды пайдалану: интербелсенді тақта, бейне материалдар, слайдтар, флипчарттар, компьютерлер бейне фильмдер мен бейне сюжеттерді қарап шығып талқылау, әртүрлі науқандар мен акцияларды пайдалана отырып, таныстырулар жатады.

Интербелсенді әдіс қолдану кезінде мыналар ескерілуі керек:

- тұлғаның еркіндігі мен құқықтары сақталуы;
- тұлғаның өзін көрсете алуына жағдай жасау;
- педагогикалық қолдау көрсету.

«Егер біз бүгін балаларымызды кешегідегідей оқытатын болсақ, онда біз оның ертеңін ұрлаймыз» Джон Дьюид айтқандай, қазіргі уақытта оқу сабақтары барысында оқытудың интербелсенді әдістерін және интербелсенді құралдардың көмегімен мұғалімнің, оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол ашылып отыр.

Сондықтан оқу тәрбие үдерісінде үнемі жаңа оқыту құралдарының мүмкіндіктерін ұтымды пайдаланып, оған білім алушыларымызды үйрету — әр педагогтың басты міндеті. Жаңартылған білім беру бағдарламасының әдіс-тәсілдерін сабақтарда қолдану барысында білім сапасын едәуір арттыруға және білім стандарты бекіткен оқу материалын барлық оқушылардың жүз пайызға меңгеруін қамтамасыз етуге болады. Бұл бағдарламаның тағы бір ерекшелігі дарынды балалармен тұрақты және жүйелі жұмыс істеу мүмкіндігі болып табылады.

Белсенді оқыту мен оқудың белгілі бір әдісін пайдаланардың алдында мұғалімдер өздеріне әртүрлі сұрақтар қойып, өзінің үдерістегі рөлі мен іс-қимылын ұдайы ойластырып отыруы керек.

Белсенді оқу тәсілі жаңа білімді бұған дейінгі біліммен байланыстырады, қателіктер бізге өзімізді тексеріп, түсінігімізді жетілдіруге жол ашып, нәтижесінде терең білім мен көзқарасты өзгертеді. Белсенді оқуда өз тәжірибесінің негізінде үйреніп, оқушыларға эксперимент жасап, мәнін ұғынып, түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Бірлескен оқу тәсілі құрылымдалған топтық жұмыстан тұрады. Бұл әдісте тұлғааралық қарым-қатынас дағдылары жетіліп, ақпарат алу және жоғары деңгейлі ойлау дағдылары дамиды.

Оқу пәндері арасында байланыс орнату білім беру бағдарламасының аясын кеңейтіп, теңестіреді, тереңірек білім алуға мүмкіндік береді, көптеген дағдыларды қалыптастырады, түсінік пен дағдыларды дамытуға көмектесе алады, оқудың анағұрлым саналы меңгерілуіне көмектеседі, оқуға деген уәжді арттыра алады.

Оқушылардың қажеттілігін қанағаттандыру тәсілінде оқушылардың оқуға қолдау көрсету мақсатында тексеру және кері байланыс ұсынылады. Яғни, уәжді және өзін-өзі бағалау деңгейін арттыра отырып қай бағытта оқыту керектігін анықтауға көмектесеміз. Сонымен бірге оқушылардың өз жұмысын жақсартуына мүмкіндік беріп, оқушылардың барынша тиімді оқу жолдарын түсінуіне көмектесеміз.

Оқушылар өзара әңгімелесу арқылы тапсырмаларды талқылауы бір-біріне білім мен дағдыларды үйрете отырып, тақырыпты терең түсінуіне жол ашады. Оқушылардың өз үлгерімі туралы ойланып, әрі қарай не істеу керектігі туралы шешім қабылдауына мүмкіндік ала отырып, тапсырманы күрделендіріп, оқушылардың оқуға деген уәжін арттырып отырады. Оқыту процесінде білім алушының қойылған оқыту мақсаттарын түсінгендігін растау ретінде басқа да оқу міндеттері қойылып және тиімді сыныптық пікірталас қалыптасқаны маңызды. Мұғалімнің тұрақты түрде кері байланыс жасауы білім алушыларды алға қарай жылжуға, жақсы нәтижеге жетуге ынталандыратын болады.

Топтық жұмыс барысында мұғалім әрбір топтағы білім алушылардың талқылауын тыңдайды және бақылайды: кейбір білім алушылар бағалау критерийлеріне сәйкес оқу мақсатына жеткендігін жылдам көрсете алады. Мұғалім одан әрі оқу мақсатына жетуге ұмтылған білім алушылардың іс-әрекетін бақылауы және қосымша сұрақтар қоюы тиіс:

-Бұл туралы не ойлайсыздар?

-Сіздің топта не талқыландығаны туралы түсінік бере аласыз ба?

Егер білім алушылар практикалық жұмыс орындаса, онда сұрақты әр тапсырма бойынша қоюға болады:

-Сіздер қазір не істеп жатырсыздар?

-Сіздің ойыңызша бұдан әрі не болады?

-Сіз бұл тапсырманы орындау барысында ерекше бірдеңені байқадыңыз ба?

Топтық жұмыс барысында мұғалім барлық топтардың жұмысын бақылауы тиіс. Топты бақылауды тапсырманы орындауға қатысумен бірге жүргізуге де болады. Жауаптарды бағалаудан кейін мұғалім оқу мақсатына жетуге ұмтылған топтарға қайтадан келіп, олардың оқу мақсатына жетулеріне тағы бір мүмкіндік беруіне болады. Бұл жағдайда білім алушыларға жаңа идеяны тұжырымдауды, екі (немесе одан да көп) идеяны салыстыруды, идеяларды бағалауды, топтық талқылаулар негізінде қорытынды жасауды, сұрақтарға жауап беруді ұсынады.

Электронды оқу және жаңа технологияларды пайдалану белсенді оқудың қызықты тәсілдеріне жатады. Бұл оқушының уәжін арттыра және зерттеу жүргізу, қарым-қатынас жасау, ынтымақтастық орнату және тапсырмаларды тиімді іске асыру үшін қолданылады. Оқушылардың ақпарат іздеп, өз тәсілдерін табуына мүмкіндік бере отырып, олардың өз үлесін қосуына септігін тигізеді, сыныптан тыс өз бетінше білім алуға мүмкіндік беретін тәсілдердің бірі болып табылады.

Модельдеу тәсіл іске асып жатқан ойлау үдерістерін түсіндіре отырып мысал ұсыну, яғни оқушыларды бір мезгілде пән мазмұны туралы ойлануға және сарапшы ретінде әрекет етуге жетелейді. Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуіне көбірек мүмкіндік беріп, тапсырманы кезеңдерге бөледі және үдеріс туралы ойланып, рефлексия жасауға ынталандырады. Саралау тәсілі әр оқушының оқудағы қажеттіліктерін қанағаттандырып, жекелей түсінік пен дағдыларын тереңдейді. Сонымен бірге, өзіне деген сенімі мен оқуға деген уәжін артады, оқушыларға идеяларды тереңірек түсінуге көмектесе отырып, шығармашылыққа ынталандырады. Саралауда барлық оқушылар үшін тиімді, барлық оқушылардан күтілетін нәтижені арттыра алады.

Оқушының білімге деген ынтасына мұғалім мен ата-ана, қоршаған орта әсер етеді. Мұғалім белсенді әрекет ете отырып, оқушылардың танымдық қабілетін дамытып, ғылым негіздерін игеруге, белгілі бір білімдердің, дағдылар мен іскерліктерін қалыптастырып, оқушының рухани, физикалық және еңбек қабілеттерін жетілдіріп, еңбек және кәсіби дағдыларын дамытуда аянбай еңбек ету қажет.

Оқытудың осындай жаңа педагогикалық технологияларын сабаққа ендіру бүгінгі таңда әрбір ұстаздың басты мақсаты болуы керек. Себебі, елімізге заман талабына сай қалыптан тыс ойлай алатын, шұғыл шешімдер қабылдай білетін, белсенді, шығармашыл азаматтар қажет. Сабақта тек білімділік мақсаттарды шешіп қоймай, балалардың жекелік қасиеттерін, қабілеттерін дамытудың жолдарын қарастыруда қажет деп есептеймін. Мұғалім бұл жүйемен жұмыс жасағанда, үнемі оқушы санасында болып жатқан өзгерістерді бақылап, оның дамуын жан-жақты зерттей отырып, өз сабақтарын соған сай өзгертіп отыруы тиіс. Сонда ғана жаңа жүйенің құны болады деп есептеймін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нағымжанова Қ.М. Бастауыш білім берудегі жаңа технологиялар: Оқу құралы-Өскемен, 2005
2. Сарбасова Қ. Инновациялық педагогикалық технологиялар- Алматы, 2006.
3. Мұхаметжанова С.Т., Жартынова Ж.Ә. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері.Алматы, 2008
4. Игібаева Т. Ө. Белсенді оқыту тәсілдерінің тиімділігі Ақтау-2020

ӘОЖ 373.3

Ешниязова Женискул Жеткербайқызы,
Ү.Түктібаев атындағы №24 ОМ,
Педагог -психолог
Қазақстан, Қызылорда

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚБАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМУ

Аннотация: Жаңартылған білім жүйесіне сәйкес бастауыш пәні мұғалімдерінің атқарар үлесі зор.Себебі білім фундаменті баланың болашақтағы біліміне әсер ету маңызы өте зор. Кәсіптік білім берудегі құндылықтарға негізделген тәсілдердің өзектілігі бірнеше қарама-қайшылықтардың болуымен анықталады, олардың арасында мыналарды атаған жөн: оқу тәжірибесінің неғұрлым өнімді құралдардағы қажеттілігі; гуманистік білім беру парадигмасын жүзеге асыру және мұғалімдердің оларды пайдалануға дайын болмауы; Өзіне,

кәсіби іс-әрекетіне, біліміне, өзін-өзі дамытуға, айналасындағы адамдарға деген құндылық көзқарасы қалыптасқан педагогтардың қажеттілігі және кәсіби оқыту процесінде жоғарыда аталған мәселені шешудің педагогикалық құралдарының тиімді жүйесінің жоқтығы. болашақ мұғалімдер; және кәсіптік білім беру мазмұнының аксиологиялық құрамдас бөлігінің және оның білім беру үдерісі деңгейіндегі елеусіз компонентінің ерекше маңыздылығы. Мақалада мұғалімнің кәсіби ойлауының мәні, педагогиканы оқыту процесінде оның құндылық-семантикалық компонентін дамытудың жолдары мен әдістері, проблемалық диалог, мәтіндерді талдау, насихаттау және басқа да кәсіби рефлексия қарастырылған.

Кілт сөздер: педагогикалық кадр, кәсіби құндылық, білім беру жүйесі, жаңа технология, мәдениет, руханият, мұғалім

Мұғалімнің кәсіби мәдениеті мен негізгі құндылық бағдарлары білім беру мәселелерін шешуде ерекше рөл атқарады. Жалпы педагогикалық процесте мұғалімнің мәдениеті әмбебап көрсеткіш, мұғалімнің кәсіби және тұлғалық дамуының «өлшемі» және олардың іс-әрекетінің тиімділігінің ең шешуші факторы болып табылады. Мұғалімнің мәдениеті олардың шығармашылық өзін-өзі дамыту процесінде триггер рөлін атқарады [1, 2].

Ұстаз қашанда халықтың биік рухани мұратының іске асуы, ал ұстаз тұлғасына қайталанбас рухани-адамгершілік қасиеттер: парасаттылық, әділдік, мейірімділік, парасаттылық, т.б. Мұғалімнің тұлғасы да, жүзеге асыратын кәсіби қызметі де сөзсіз. олар өзін-өзі дамыту қажеттіліктеріне және басқаларды, әсіресе студенттерді жақсарту қажеттілігіне жауап беретін жоғары идеалдар мен ұмтылыстармен толтырылуы керек. Нағыз мұғалім баланың рухани әлемін білуге және түсінуге ұмтылады және олармен олардың құндылықтарын жомарттықпен бөліседі. Мұндай мұғалімнің мінез-құлқының ерекшелігі олардың басқаларға деген оң бағыттылығында. Бұл ұстаз руханияты, жеке тұлғаның рухани байлығы, адамгершілік, интеллектуалдық, эстетикалық мүмкіндіктерінің терең ішкі күші [3, 4].

Замандастардың құндылық бағдарлары мәселесін теориялық және эмпирикалық тұрғыдан зерттеу стратегиялық сипат алады, өйткені полиэтникалық қауымдастық ретінде рухани, мәдени және физикалық тұрғыдан өзін-өзі сақтау алдағы онжылдықтарда «халық рухын» қандай позициялар айқындайтынына байланысты. Бұл орайда халықтың рухани-адамгершілік денсаулығы үшін жауапкершілікті жоғарылатып келген отандастардың – ағартушылар, шығармашылық зиялы қауым өкілдері, түрлі бұқаралық ақпарат құралдарының журналистері, т.б. рухани саланың жағдайы ерекше қызығушылық тудырады. Педагогикалық мамандықтардың бұл тізбесі басты орын алатыны сөзсіз, өйткені олар нақты мұғалімнің белгілі бір қалыптасып келе жатқан оқушы тұлғасына тікелей ықпалы түрінде жүзеге асады. Демек, қазіргі заманғы мұғалімнің рухани аксиосферасының «бейнесін» оны мақсатты түрде дамыту перспективасымен жедел жасау ерекше әлеуметтік мәні бар ең өзекті пәнаралық міндет деп санауға болады және қарастырылуы керек [5-7].

Осыған байланысты құндылық бағдарлар бір жағынан «өмірлік кредоның» субстраты, екінші жағынан, адамның барлық іс-әрекетінің субстраты болып табылатын бастапқы психоәлеуметтік білім деп айтуға болады. Демек, жеке құндылық бағдарлар тұлғалық мағыналарды «өзіндік Менге рұқсат ету және жақындығы» тұрғысынан өзіндік сана арқылы іріктеу нәтижесінде қалыптасады. Бұл таңдау, әсіресе, шешім ерекше жағдайда емес, мінез-құлықтың тұрақты детерминанты ретінде әрекет ететін жалпыланған жеке мағынаның көрінісі ретінде қабылданған кезде моральдық-этикалық құбылыстарға қатысты айқын көрінеді [8, 9].

Құндылықтар - бұл жеке тұлғалардың абстрактілі мотивациялары. Олар адамдарды нормаларды, көзқарастарды және әрекеттерді түсінуге, негіздеуге және түсіндіруге бағыттайды (Feather, 1995; Rokeach, 1973; Schwartz, 1992). Шварц (2011) бойынша құндылықтар – бұл адамдардың, оқиғалардың немесе іс-әрекеттердің жақсы немесе жаман екенін және адамның мағынасында пайда болғанын анықтау үшін жеке адамдар үшін стандарттар. Сонымен қатар, Rokeach (2008) адами құндылықтарды психологиялық қажеттіліктер мен әлеуметтік талаптардың, жеке тәжірибенің, қауымдастық ішіндегі институттар немесе мәдениеттің салдары ретінде қарастырады.

Ғалымдар құндылықтарды әртүрлі тәсілдермен зерттеп, олардың жүйесін түсіну үшін үлгілерді белгіледі. Мысалы, құндылықтарды Rokeach (1973) құралдық және терминалдық деп жіктейді; Хофстеде (1989) кәсіби, ұйымдастырушылық және ұлттық деңгейлер ретінде; Познер

мен Шмидт (1992) жеке және ұйымдық деңгейлер ретінде; Шварц (2005) жеке және мәдени ретінде; Титов және т.б. (2013) нақты және таратылған. Бірнеше ғалымдар (мысалы, Дюркгейм және Вебер Гуттерманда келтірілген, 2010; Schwartz, 2012; Tuulik және т.б., 2016) жеке және әлеуметтік өзгерістерді түсіндіру үшін қоғамдағы құндылықтардың маңыздылығын атап өтті.

Мұғалімдердің қоғамға деген көзқарасы көп қырлы. Олар қоғамның қазіргі мәдени құндылықтарын білдіреді және олар оқытуды бастаған кезде болашақта жаңа ұрпақты қалыптастырады. Қоғамның қазіргі мәдени құндылықтарын көрсету тұрғысынан олар мұғалімдерді даярлау бағдарламасына келгенде өздерінің сенімдері мен құндылықтарын өздерімен бірге алып келеді. Сонымен қатар, олардың бала кезінен алған кәсіби құндылықтары мен сенімдері қызметке дейінгі білім беру барысында нығаяды немесе өзгереді (Lortie, 2002; Zeichner & Gore, 1990). Ричардсон (2003) бойынша, мұғалімдердің сенімдеріндегі өзгерістер қызметке дейінгі білім беру кезінде өте маңызды. Осылайша, Voinea және Palaşan (2014) атап өткендей, қызметке дейінгі мұғалімдер өздерінің кәсіби құндылықтарын, әсіресе дайындыққа дейінгі білім беру кезінде құра бастайды.

Мұғалімге дейінгі білім сонымен қатар мұғалім үміткерлеріне белсенді оқушылар ретінде шынайы оқу тәжірибесін алуға мүмкіндік береді (Ереже, 2006). Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, қызметке дейінгі мұғалімдердің әлеуметтік және мәдени құндылықтарын түсіну олардың мектептегі мұғалімдер ретіндегі болашақ мінез-құлқына біраз түсінік бере алады. Сол сияқты, Опденаккер мен Дамм (2006) мектептердегі сынып тәжірибесін түсіну үшін мұғалімдердің сенімдері мен теориялары арасындағы байланысты зерттеу үшін қосымша зерттеулерді ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Zhilgildinova, M., Abibulayeva, A., Sultanova, N., Yedigenova, A., Seksenbayev, N., Alim Al Ayub, A. and Mengesha, R., 2022. Stimulating the Professional and Personal Self-Development of Future Teachers in the Context of Value-Semantic Orientation. *Education Research International*, 20(10), pp.859-868. Available at: <<https://www.hindawi.com/journals/edri/2022/8789773/>> [Accessed 10 February 2022].
2. N. A. Astashova, "Teacher culture as a system of spiritual values," *Bulletin of the Bryansk State University*, vol. 1, no. 1, pp. 94–97, 2012.
3. M. Zhilgildinova, A. Dyusembaevich Kariyev, A. Toktacinovna Selkebayeva, G. Alikhankyzy, and B. Turganbayeva, "The study of value-semantic orientation problem in the context of professional and personal self-development of future teachers. International," *Journal of Engineering & Technology, International Journal of Engineering & Technology*, vol. 7, no. 4, pp. 676–681, 2018.
4. A. V. Kiryakova, "The theory of personality orientation in the world of values," *Orenburg*, 1996.
5. B. Malm, "Towards a new professionalism: enhancing personal and professional development in teacher education," *Journal of Education for Teaching*, vol. 35, no. 1, pp. 77–91, 2009.
6. J. Jansen in de Wal, A. van den Beemt, R. L. Martens, P. J. den Brok, R. L. Martens, and P. J. den Brok, "The relationship between job demands, job resources and teachers' professional learning: is it explained by self-determination theory?" *Studies in Continuing Education*, vol. 42, no. 1, 2020.
7. C. Ping, G. Schellings, D. Beijaard, and J. Ye, "Teacher educators' professional learning: perceptions of Dutch and Chinese teacher educators," *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, pp. 1–20, 2020.
8. B. M. Utegenova, "The value foundations of pedagogical education in the Republic of Kazakhstan," *Journal of Siberian Medical Sciences*, vol. 2, p. 17, 2006.
9. Y. Bu and X. Han, "Promoting the development of backbone teachers through university-school collaborative research: the case of new basic education (NBE) reform in China," *Teachers and Teaching*, vol. 25, no. 2, pp. 200–219, 2019.
10. K. C. Herman, S. L. Prewett, C. L. Eddy, A. Savala, W. M. Reinke, and W. M. Reinke, "Profiles of middle school teacher stress and coping: concurrent and prospective correlates," *Journal of School Psychology*, vol. 78, no. 2, pp. 54–68, 2020.

«АЙНАЛУ ДЕНЕЛЕРІ» ТАҚЫРЫБЫН ОҚЫТУДАҒЫ КЕЙБІР ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Түйіндеме: Мақалада геометрия курсындағы «Айналу денелері» тақырыбын орта мектептегі жоғары сынып оқушыларын оқытудағы және білім беру процесінде жүйелік және құзыреттілік тәсілдерді жүзеге асыруды қамтамасыз ететін кейбір заманауи педагогикалық технологияларға назар аударылды. Олардың оқушылардың білім деңгейлеріне сәйкес топтарына қатысты қол жетімді ұсынудың мүмкін жолдары қарастырылды.

Кілттік сөздер: технология, айналу денелері, оқыту әдістері, стереометрия.

Қазіргі уақытта геометрияны тек қана «дәстүрлі» әдіспен түсіндіру білім алушылардың геометрияны толыққанды түсініп кетуі үшін жеткіліксіз болып келеді. Стереометрияда да, жалпы геометрияда да маңызды тақырыптардың бірі болып табылатын «Айналу денелері» беттерінің ауданына және көлеміне арналған есептер орта мектеп оқушыларының қоршаған әлемнің кеңістіктік формалары туралы идеяларды қалыптастыруда және нақты объектілерді олардың геометриялық бейнелерінде көру қабілетінде өте маңызды рөл атқарады. Кеңістіктік объектілер туралы дұрыс түсініктерін қалыптастыру және олардың кеңістіктік қиялын арттыруда және геометриялық есептерді шығаруда оқытудың әр түрлі әдістерін пайдаланған жөн.

Оқыту әдістері - бұл мұғалім мен оқушылардың оқу тапсырмаларын, яғни дидактикалық есептерді шешуге бағытталған бірлескен іс-әрекеттәсілдері [1].

Оқыту әдісі үш белгімен сипатталады:

1) Оқыту мақсаты; 2) меңгеру тәсілі; 3) оқыту субъектілерінің өзара әрекеттесу сипаты [1].

Әрбір жеке оқыту әдісі белгілі бір логикалық құрылымға ие-индуктивті, дедуктивті немесе индуктивті-дедуктивті. Оқыту әдістері білім алу көзі бойынша жіктеледі. Осы тәсілге сәйкес мыналар бөлінеді:

- а) ауызша әдістер (білім көзі - ауызша немесе баспа түрінде болып келеді);
- б) көрнекі әдістер (бақыланатын заттар, құбылыстар, көрнекі құралдар білім көзі болып табылады);
- в) практикалық әдістер (оқушылар практикалық іс-әрекеттерді орындай отырып, білім алады және дағдыларды дамытады).

Оқыту формасы, әдетте, оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру деп аталады, оны жүзеге асырудың әртүрлі жағдайларына сәйкес келеді, оны мұғалім білім беру процесінде қолданады [2].

Оқыту формаларына мыналар жатады:

- а) сыныптық-сабақтық оқыту жүйесі (сабақ, зертханалық жұмыс, дәріс, семинар, экскурсия);
- б) сабақтан тыс жұмыстар (үй тапсырмалары, жазғы жұмыстар, практикалық жұмыстар).

Оқыту әдісі-бұл операциялық деңгейдегі ұғым, оны дидактикалық операцияны орындау түрі ретінде анықтауға болады [1]. Оқыту әдістері құрылымы жағынан әр түрлі және орындау сипаты бойынша дараланған, өйткені әр мұғалім сол операцияны жүзеге асыруда өз ерекшеліктерін енгізе алады.

Осы ретте бірнеше педагогикалық технологияларды қарастырайық.

1. Проблемалық оқыту технологиясы

Өздеріңіз білетіндей, педагогикадағы жеке тұлғаны дамыту мүмкіндіктерінің бірі

проблемалық оқыту технологиясы болып табылады.

Проблемалық оқыту әдетте мынаны білдіреді: мұғалімнің басшылығымен проблемалық жағдайларды құруды және оқушылардың оларды шешу бойынша белсенді өзіндік қызметін көздейтін оқу сабақтарын ұйымдастыру. Оқушылар алдында проблемалық мәселелерді, проблемалық жағдайларды үнемі қою оқушының алдында бас тартпауына, бірақ оларды шешуге тырысуына әкеледі. Өйткені, мәселе әрқашан кедергі болып табылады. Кедергілерді жеңу-қозғалыс, дамудың тұрақты серігі. Проблемалық оқыту технологиясы педагогикалық процесті ұйымдастырудың өте тиімді әдісі болып табылады және мұғалімнің басшылығымен оқу мәселелерін шешу үшін оқушылардың өзіндік іздеу әрекеттерін жүргізуді қамтиды, оның барысында студенттер жаңа білім, дағдылар қалыптастырады, қабілеттерін, танымдық белсенділігін, қызығушылығын, эрудициясын, шығармашылық ойлау және басқа да маңызды қасиеттерін дамытады [3]. Сабақтың әртүрлі кезеңдерінде пайдаланатын әдіс-тәсілдерінің бірі «*Миға шабуыл*» техникасын осы жерде қарастырайық:

Бұл әдіс мәселенің белгілі бір күрделілігін шешу үшін ұжымдық шығармашылық жұмыстан тұрады. Барлық білім алушыларды шындықты табу бойынша бірлескен жұмыс біріктіреді.

Мысал: Мұғалімнің сөзі: Стереометрияны зерттей отырып, біз көпжақтармен таныстық. Бүгін сабақта біз стереометриялық фигураларды зерттеуді жалғастырамыз. Мен төменде тізімдейтін барлық заттарды стереометриядағы бір сөзбен атап айтыңыздар: хоккей, су құбыры, автомобиль дөңгелегі, қарындаш стақан, Пиза мұнарасы...

Оқушылардан күтілетін жауап: Цилиндр.

Біз бүгінгі сабақтың тақырыбын анықтадық. Осы тақырыпты зерттей отырып, біз нені үйренуіміз керек? (білім алушылар сабақтың мақсатын қояды)

Сабақтың мақсаты:

- Цилиндрдің анықтамасын, оның түрлерін, элементтерін, қималарын білу;
- Сызбада цилиндрдің элементтері мен қималарын көрсете білу;
- Цилиндрдің бүйір және толық беттерінің ауданының формулаларын білу;
- Цилиндрдің, оның жазбасының сызбасын орындай білу;
- «Цилиндр» тақырыбы бойынша есептерді шеше білу.

2. Жобалық оқыту технологиясы

Жобалық оқытудың мақсаты-білім алушыларға төменде келтірілген жағдай жасау болып табылады:

- әр түрлі көздерден жетіспейтін білімді өз бетінше және ықыласпен алады;
- алынған білімді танымдық және практикалық тапсырмаларды шешу үшін пайдалануға үйренеді;
- түрлі топтарда жұмыс істей отырып, коммуникативтік дағдыларды меңгереді;
- өздерінде зерттеу дағдыларын дамытады (проблемаларды анықтау, ақпарат жинау дағдылары, талдау, гипотезаларды құру, жалпылау);
- жүйелі ойлауды дамытады.

Жобалық оқытудың бастапқы теориялық ұстанымдары:

- 1) басты назарда-оқушы, оның шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ету;
- 2) білім беру процесі оқу пәнінің логикасында емес, оқушы үшін жеке мағынасы бар іс-әрекет логикасында құрылады, бұл оның оқуға деген ынтасын арттырады;
- 3) жоба бойынша жұмыстың жеке қарқыны әрбір оқушының өзінің даму деңгейіне шығуын қамтамасыз етеді;
- 4) оқу жобаларын әзірлеудегі кешенді тәсіл оқушының негізгі физиологиялық және психикалық функцияларын теңгерімді дамытуға ықпал етеді;
- 5) базалық білімді терең, саналы игеру оларды әртүрлі жағдайларда пайдалану есебінен қамтамасыз етіледі [2].

Мысал. Кішігірім жоба ретінде теореманы қарастырайық.

Теорема: Конустың бүйір бетінің ауданы деп оның бүйір бетінің жазбасының

ауданына айтады.

Дәлелдеуде мұғалім тек қана бағыт-бағдар беріп отырады және оқушылар өз беттірмен дәлелдейді. Ол үшін конустың бүйір бетінің ауданын оның жасаушысы l және оның табанының радиусы r арқылы өрнектейді. Конустың бүйір бетінің жазбасының, яғни дөңгелек секторының ауданы $\frac{\pi l^2}{360} \alpha$ –ға тең, мұндағы α – ABA' доғасының градустық өлшемі, сондықтан $S_{б.б.} = \frac{\pi l^2}{360} \alpha$, екенін анықтайды.

α шамасын l және r арқылы өрнектейді. ABA' доғасының ұзындығы $2\pi r$ –ге (конустың табанындағы шеңбердің ұзындығына) тең болғандықтан, $2\pi r = \frac{\pi l}{180} \alpha$, бұдан $\alpha = \frac{360r}{l}$. Бұл өрнекті формулаға қойып, конустың бүйір бетінің ауданының формуласын $S_{б.б.} = \pi r l$ алады.

Сонымен, конустың бүйір бетінің ауданы оның табанының шеңберінің ұзындығы мен жасаушысының жарым көбейтіндісін алады [4]. Теорема дәлелденді.

3. Сыни ойлауды дамыту технологиясы

Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту, ең алдымен, олардың білімін тәжірибемен байланыстыру және оларды басқа көздермен салыстыру болып табылады. Әрбір адам естіген ақпаратқа сенбеуге, оның сенімділігі мен дәлелдемелердің логикасын тексеруге, сондай-ақ күнделікті кездесетін мәселелерді шешу мүмкіндіктерін қарастыруға құқылы.

Сыни ойлаудың бірнеше параметрлері бар:

- сылынған ақпарат сыни ойлаудың бастапқы нүктесі болып табылады, бірақ түпкілікті емес;
- сыни ойлаудың басталуы сұрақтар қоюмен және шешілуі керек мәселелерді анықтау мен сипатталады;
- сыни тұрғыдан ойлау әрқашан сенімді дәлелдер жасауға тырысады;
- сыни тұрғыдан ойлау-ойлаудың әлеуметтік түрі.

Сыни ойлауды дамыту технологиясына әртүрлі әдістемелік әдістер кіреді:

- белсенді жазу әдістері (таңбалау кестесі, кластер, «Қос күнделік», «З-Х-У» кестесі);
- белсенді оқу және тыңдау әдістері (Инсерт, аялдамамен оқу);
- топтық жұмысты ұйымдастыру әдістері (жұпта оқу және жинақтау, зигзаг).

Тәжірибеде қолданылатын негізгі әдістерді қарастырайық:

1. «З-Х-У» әдісі (З-білеміз – Х-білгіміз келеді – У- білдік). Мәтінмен жұмыс жасау кезінде дәптерге кесте салынады, онда адам өз ойларын тиісті өрістерге жазады, содан кейін жазылғандарды талдайды.

2. Инсерт. Бұл таңбаланған оқу әдісі. Мәтінді оқу кезінде білім алушы жазбалардың шеттеріне оның ақпаратқа қатынасына сәйкес келеді. Жұмыс барысында 4 маркер қолданылады:

«V» сөзі-жазба білім алушы үшін бұрын білгенге немесе білетініне сәйкес келеді;

«-» – жазба білім алушы үшін білетін немесе білетін нәрсеге қайшы келеді;

«+» – жазба білім алушы үшін жаңа;

«?» - жазылған ақпарат түсініксіз, не оқушы оқылатын тақырып бойынша егжей – тегжейлі мәліметтер алғысы келеді.

Бұл әдіс ақпаратты тәжірибе мен білімге байланысты жіктеуге мүмкіндік береді. Барлық жазылған ақпарат «Инсерт» таңбалау кестесіне енгізіледі.

«Айналу денелері» тақырыбын оқытуда екі әдісті де пайдаланған тиімді. Себебі білім алушының қай кезеңнен бастап кедергілерге тап болғанын анықтауға мүмкіндік береді. Сыни ойлауды дамыту технологиясын қолдану адамға көптеген зияткерлік мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Ең алдымен, ақпарат мәтінінде мәселені анықтай білу, мәселені шешу үшін ақпараттың маңыздылығын анықтау, сонымен қатар балама шешімдерді бағалау және іздеу, яғни шешу идеяларын қарастыру. Сыни тұрғыдан ойлауды дамытумен қатар, әртүрлі көзқарастардың түсініксіздігін және шешімдердің баламалығын білуді қамтитын зияткерлік жұмыстың жаңа стилі қалыптасады.

Практикадан байқалатындай, көбінесе «Айналу денелері» тақырыбына бағытталған есептер әр түрлі тәсілдермен логикалық тұрғыда көбірек ойлануды қажетсінеді. Бұндай стереометриялық есептерді шешудің кезеңдерін білу оқушыларда қалыптастырылуға тиісті

аса маңызды дағдылардың бірі. Есептерді шешу процесі келесі кезеңдерден тұрады.

1) Есептің шартын түсіну: а) есепті талдау; б) есеп шартын схема түрінде жазу. Есепті талдағанда оның шартын қандай, онда қандай талап қойылған (не берілген, не белгілі, есеп шарты неден тұрады?) екені анықталады. Есеп шартын схема түрінде жазғанда оның сызбасы қоса қарастырылады, осы талдаудың нәтижесінде есеп шартындағы ең керекті, таныс элементтер ескеріліп, олар қысқаша жазылады. Есепті талдау мен оның сызбасын және шартын схема түрінде қысқаша жазу - есепті шешу үшін жоспар іздеудің негізгі құралы болып табылады. Есепті талдай келе осы есепке қандай мөлшерде теориялық білімнің қажет болатындығы анықталады.

2) Есептің шешімін іздеу – есепті шешудің тәсілін іздеу, бұл бұйыл процестің негізгі бөлігі болып табылады. Бұл кезеңдің ең алдымен есептің түрі (типi), яғни оның дәлелдеуге, есептеуге не геометриялық түрлендіруге берілгені анықталады, осыған орай есепті шешу тәсілі ізделеді. Бірнеше теориялық материалдарды біріктіретін, әрі күрделі, әрі көптеген есептерді шешуге теориялық әдістемелік негіз болатын тірек есептерін талдау кезінде белгілі бір гипотеза ұсынылады және оның іске асырылуы тексеріледі. Есепшешімін іздеу үшін гипотеза ұсына отырып, осы есепке нақтылы теориялық материал керек екенін анықтаймыз. Теориялық білімді негіздеуші әдісті тандап, гипотезаны тексереміз. Егер есепті талдағанда бұрыннан таныс элементті байқасақ, не ол шешілуі таныс есепке ұқсас болса, онда есепті шешу үшін белгілі әдісті қолдану мүмкіндігі туралы ой, не есепті шешу жоспары пайда болады. Егер есептің таныс емес түрін шығаруға тура келсе, онда одан бұрыннан таныс есептердің кемінде бір элемент табылатынын талдаймыз

3) Бұл арада шешу идеясы табылап, есеп шешіледі.

4) Шешілген есепті талқылау: а) есеп шешімін тексеру; б) есепті зерттеу; в) есеп шешімін әр түрлі параметрлер мен байланыстар бойынша талдау [5].

4. Оқу жетістіктерін бағалаудың заманауи технологиясы

Технологияның мақсаты-бақылау кезеңінде жеке тұлғаға бағытталған білім беру қағидаттарын іске асыруды қамтамасыз ету.

Технологияның негізгі міндеттері:

- оқушының білімді пайдалану дағдыларын қалай меңгеретінін анықтау–яғни оқыту қазіргі білім беру мақсаттарына қаншалықты сәйкес келеді;
- оқушының өз іс-әрекетінің нәтижесін өз бетінше бағалау, өзін-өзі бақылау, өз қателіктерін табу және түзету қабілеттерін дамыту;
- оқушыны жетістікке ынталандыру, оны мектептегі бақылау мен бағалау қорқынышынан арылту, жайлы жағдай жасау, оқушылардың психологиялық денсаулығын сақтау жәнет.б.

Мақалада кейбір педагогикалық технологиялардың маңызды сипаттамаларына, олардың белгілері және оларға қол жеткізу әдістеріне назар аударылды. Бұл технологиялардың басты артықшылығы-олар сынып-сабақ жағдайында жалпы білім беру процесіне оңай қосылады және білім берудің белгіленген стандарттарын өзгертпейді. Оқытудың нақты процесіне ене отырып, мұндай технологиялар белгілі бір пән бойынша қойылған мақсаттарға жетуге көмектеседі. Олардың көмегімен білім беруді ізгілендіру кедергісіз жүзеге асырылады. Заманауи педагогикалық технологиялар оқушыларға интеллектуалды дамуға, мұғаліммен және құрдастарымен қарым-қатынаста ізгілікке үйретуге көмектеседі. Педагогикалық технологияның ерекшелігі-оның оқушының жеке тұлға ретінде дамуға және оның шығармашылық қабілеттерін дамытуға әсерін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Оқытудың формасы, әдістері және құралдары [Электрондыресурс]: Лекция. Рұқсат етілген режим: <https://texts.news/knigi-pedagogike-uchebnyki/lektsiyaformyimetodyi-sredstva-67787.html>.
2. Оқыту формасының типологиясы / О.М. Филатова. Известия ПГПУ.2008.№7(11).154-158бб.
3. Заманауи педагогикалық технологиялар: педагогикалық бағыт және мамандық бойынша оқитын студент-бакалаврларға арналған оқу-құралы / О.И.Мезенова. Новосибирск: ООО

«НемоПресс», 2018.-42-5166.

4. Геометрия: Орта мектептің 10-11 сыныптарына арналған оқулық / Л. С.Атанасян және басқалар. Орыс тіліндегі түпнұсқасын шығаруда басшылық еткен А.Н. Тихонов.-Алматы, Рауан,1996.-1376.

5. Математиканы оқыту әдістемесі: Оқу құралы / Алпысов А.Қ.-Павлодар, 2012. 80-816

ӘОЖ 57.02

Жубангалиева Лариса Сатбаевна,
*Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
Сырым ауданы білім беру бөлімінің "Мектеп-лицейі"
коммуналдық мемлекеттік мекемесі,
биология пәні мұғалімі, БҚУ магистранты.
Қазақстан, Орал*

PISA ЗЕРТТЕУЛЕРІНІҢ ТАПСЫРМАЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ - ЖАРАТЫЛЫСТАНУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

***Аннотация:** Жүргізілген зерттеу жұмысының мақсаты мектеп бағдарламасы аясында жаратылыстану ғылымдары пәндерін оқыту үрдісінде, сыни ойлаудың құрылымы мен талаптарына басым назар аударып, оқушылардың PISA тестін жоғары деңгейде тапсыруына ықпал ету жолдарын қарастыру. Зерттеу нәтижелерін химия, биология, физика оқытуда қолдануға болады.*

***Кілт сөздер:** Пиза, сауаттылық, функционалдық сауаттылық, құзіреттілік.*

Халықаралық (PISA) зерттеулері соңғы жылдары әлемдегі, оның ішінде Қазақстандағы білім беру дамуына үлкен әсерін тигізді. Бүгінде отандық білім беру жүйесі PISA-ның нәтижелерін есепке алады, өйткені бәсекеге қабілеттілік мәселесі өте маңызды. Қазақстандық білім беру сапасы шетелдік білім беру сапасынан ерекшеленеді: қазақстандық оқушылардың білімі мен дағдысы жеткілікті жоғары бола тұра, күнделікті тұрмыс жағдайында өз білімін қолдануда қиындықтарға тап болады, сондай-ақ әртүрлі формаларда ұсынылған ақпаратпен жұмыс істеуде де кедергілер туындайды. Осылайша, бүгінгі таңда әлемдегі ең маңызды тәжірибеге бағдарланған көрсеткіш бойынша, қазақстандық жалпы білім беру халықаралық талаптарға және стандарттарға толық сәйкес келмейді.

С.А.Крупник,В.В.Мацкевичтің пікірінше, жеке жағдайда, мемлекет өткеннің орнын толтыру, басқа елдерді басып озу қажет болған кезде ғана сауаттылық проблемасы (функционалдық сауаттылық) өзекті болады. Сол себепті, функционалдық сауаттылық түсінігі қоғам өмірінің сапасын (өзінше мәдени стандарт) түрлі елдердің әлеуметтік-экономикалық тиімділігін салыстырудағы бағалаудың өлшем бірлігі ретінде қолданылады [1, 18 б].

А.А.Леонтьев өзінің бір еңбегінде функционалдық сауаттылыққа өте орынды және терең түсінік берді: «Егер формалды сауаттылық – оқу техникасының дағдылары мен біліктерін меңгеру болса, функционалдық сауаттылық - адамның осы дағдыларды нақты мәтіннен түсіну, қысқарту, тасымалдауға қажет ақпаратты алуда еркін қолдану қабілеті» [2, 256].

Қ.А. Байтажикованың пікірінше, білім беру қоғамның экономикалық, әлеуметтік және рухани прогресінің факторы ретінде мемлекеттің жалпы тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. Білім берудің бұл миссиясын жүзеге асырудың басты шарттарының бірі өмір сүру сапасына жаңа қатынасты дамытуды көздейтін сауаттылық түсінігінің ауқымын кеңейту болып табылады [3, 22 б].

Бүгінгі таңда қазақстандық білім беру жүйесінің алдында білім сапасының бәсекелестігін арттыру, шынайы өмірлік кезеңдерге бейімделу мәселелері тұр, өйткені адам қоғамда түрлі

өмірлік мәселелерге байланысты дұрыс шешімдер қабылдау үшін жоғары кәсіптілік және интеллектуалдық әрекеттерді қажет ететін жағдайларда заман талабына сай өмір сүріп, қызмет етуде. Осыған байланысты еліміздің оқушыларының білім жетістіктерінің деңгейін анықтау үшін Қазақстан PISA, TIMSS халықаралық зерттеуіне қатысты.

PISA (Programm for International Student Assessment) – оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы. Бұл бағдарламаның мақсаты білім беру жүйелері әр түрлі елдердің 15 жастағы жасөспірімдерінің мектепте математика және жаратылыстану ғылымдарынан алған білім, білік 3 және дағдыларын өмірде кездесетін әртүрлі жағдайларды шешуде қолдана алуларын, сонымен қатар түрлі мәтіндерді оқып және түсінулерін салыстырмалы бағалау болып табылады [4].

Ғылыми жаратылыстану сауаттылығы бойынша халықаралық тесті орындау нәтижелері мектептік ғылыми жаратылыстану білім беру аймағындағы әлемдік жетекші мамандар тұжырымдаған негізгі талаптарға сәйкес келмейтін қазақстандық оқушылардың төмен деңгейін де анықтады. Қазақстанның 15 жастағы оқушылары қарапайым жағдайларда білімін еске түсіруге арналған тапсырмаларды жетістікпен орындап, оларды шын өмірге жақын жағдайларда қолдануға қиналған. Жүргізілген ғылыми жаратылыстану зерттеулерінің нәтижелерін талдау немесе салыстыруда, ғылыми айғақты пайдаланып өзінің көзқарасын дәлелдеуді, алынған қорытындыны растауды немесе жоққа шығаруды талап ететін тапсырмалардан оқушылар төмен нәтиже көрсетті. Мектепте алған білімдерін пайдаланып, өзінің көзқарасын дәлелдей отырып, ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау және екі қарама-қарсы қорытындының пайдасына айғақтар табу немесе ұсынылған қорытындыларды жоққа шығару оқушыларда өте нашар қалыптасқан.

Мектепте алған білімін күнделікті өмірдегі жағдайларда қолдану, қойылған мәселені ғылыми әдіспен шешу, әртүрлі ақпарат көздерімен жан-жақты жұмыс істей алу және оны сыни тұрғыдан бағалау, әр түрлі болжамдар көрсетіп, оның дұрыс немесе бұрыстығына зерттеулер жүргізу, айтылған көзқарастарды дәлелдеу және негіздеу қабілеттілігі бағаланады [5, 19-20 бб].

«Шешім қабылдау» түріндегі мәселелерде оқушылар шартта тұжырымдалған ықтимал шешімдер мен шектеулерді түсінуі және осы шектеулерге сәйкес келетін шешім қабылдауы қажет.

«Талдау және жоспарлау» сияқты мәселелерде оқушы жағдайды талдап, шартта тұжырымдалған талаптарға сәйкес келетін жүйені жоспарлауы керек.

«Кенеттен пайда болатын проблемалар» сияқты мәселелерде оқушылардан құрылғының жұмысын түсіну, мәселенің ерекшелігін анықтау, ақауларды диагностикалау және мәселенің шешімін ұсыну талап етіледі. Тапсырма түрін қарастырсақ: «кейбір құстар ұлулармен қоректенеді. Орманда өмір сүретін ұлу түрлерінің қабыршағы қара түсті болады. Ал шалғында өмір сүретін ұлулардың осы түрлерінің қабыршағы ақшыл болады» Ұлулардың өз өмірін сақтап қалуға түстері қалай әсер ететінін түсіндіріңіз.

Дұрыс жауап нұсқаларының үлгілері: орманда өмір сүретін ұлулардың қабыршағы қою (қара) түсті болады, өйткені бұл олардың орманның қою түстерінің арасында көрінбеуіне жағдай жасайды. Ал шалғында өмір сүретін ұлулардың ақшыл түсті өсімдік гүлдері арасына жасырынады. Екі жағдайда да оларды жыртқыштардың табуы қиын болады. Ұлудың қабыршағы оның тірі табиғатпен ұқсас болып, жыртқыштардан қорғануына көмектеседі.

Жартылай дұрыс жауап нұсқаларының үлгілері: Оларды құстар жеп қоймайды. Олар құстардан жасырына алады. Бұл оларды жыртқыштардан қорғайды. Дұрыс емес жауап нұсқаларының үлгілері: Шалғынға қарағанда орманда қараңғырақ. Ұлуларға қараңғы орманда қою қара түсті болған ұнайды. Шалғында жарық, сол себепті ұлу да ақшыл болады.

Мәтінмен жұмыс істеуге байланысты кемшіліктер. Жалпы оқушылар мәтіндерді оқып, түсініп, оларға әртүрлі формада жауап бере алады. Мәтін түріндегі жан жақты жауап қиындықтар тудырады, бірақ ауқымды емес.

PISA зерттеуінің нәтижелерін талдау барысында оқушыларымыздың оқу дағдыларындағы кемшіліктер анықталды, соның салдарынан осындай төмен нәтижелер болды. Тиісті әдебиеттерді зерделеу барысында кемшіліктердің төмендегідей жіктеледі.

Мектеп оқушылары көркем мәтіннің жалпы сюжетін жақсы түсінеді, оның жалпы мазмұнын түсінеді, бірақ бөліктеріне назар аудармайды.

Жаратылыстану пәнінен тапсырмаларды шешу кезінде нақты (санмен немесе белгімен көрсетілген сандық) емес, сапалық жауап беру қажет болса қиналады.

Құрама мәтіндермен жұмыс істеу кезінде қиындықтар туындайды. Мысалы, ақпарат әртүрлі жанрдағы фрагменттермен берілгенде және мәтінді тұтастай түсіну үшін барлық фрагменттерді жадта сақтау керек: салыстыру, сәйкестендіру және оларды жалпы ақпараттық суретке біріктіру.

Жалпы мазмұннан бөліктерге және керісінше ауысуды талап ететін тапсырмаларда да нәтижелер төмен. Тапсырмалардың көпшілігі – сұрақтар оқудың әртүрлі тәсілдерін қамтиды: кіріспе, ізденіс, қажетті ақпаратты таңдауға бағытталған және т.б. Тестілеу нәтижесіне қарағанда, біздің мектеп оқушыларының оқудың әр түрі дамымаған.

Оларға арналған міндеттер мен тапсырмалар әртүрлі типтегі мәтіндерден тұрады - күнделікті, ғылыми-көпшілік, публицистикалық және т.б. Мектеп оқушыларының да мұндай мәтіндермен жұмыс істеу тәжірибесі және олардан ақпарат алу дағдысы жетілдіруді қажет етеді.

Іс-әрекеттің пәндік әдістерін қолданумен байланысты кемшіліктер.

Мектеп оқушылары өз әрекеттерінің күрделілік деңгейін, дәлдігін, бөліктерге бөлу мәселесін сәтті шешу үшін жеткілікті түрде анықтай алмайды. Табиғи – ғылыми мәтінмен жұмыс істегенде, олар барынша дәлдік пен бөліктерге бөлуге ұмтылады; көркем мәтінмен жұмыс істеу, ортақ түсінікке ұмтылу.

Мектеп оқушылары берілген шарттарда тікелей қамтылмаған тапсырмаларды шешу үшін ақпаратты қалай тарту керектігін білмейді (жаратылыстану пәндеріндегі тұрақтыларды қоспағанда). Оларға ақпараттың бір бөлігін есте сақтау, болжау немесе табу қажет қиын тапсырмалар, тіпті қарапайым және белгілі, мысалы, күнделікті ақпарат, жеке тәжірибе.

Қиындықтар сұрақта қажетті қосымша ақпарат қамтылатындай етіп ұйымдастырылған тапсырмалардан туындайды және ол сұрақтан бөлінуі керек, ал сұрақтың өзі нақтыланып, қайта тұжырымдалуы керек.

Шарттан қосымша ақпарат алу үшін оған бірнеше рет оралуды қамтитын сұрақтарға жауап беру де қиын.

Егер тапсырма сұрақтардан тұрса, олардың әрқайсысы өзінше шешілетін болса, әдетте олардың біреуін шешу әдісі барлық тапсырмаларға, сұрақтарға қолданылады.

Егер сұрақ әдеттен тыс түрде қойылса немесе тапсырманы орындау үшін сұрақты нақтылау, қайта құрылымдау қажет болса да қиындықтар туындайды.

Тапсырмалар да қиын болып шықты, сұрақтарға жауап беру қажет: адресаттың көзқарасын немесе білімін ескеру; автордың ойы мен мақсатын анықтау.

Алынған нәтижелерді қорытындылай келе, келесі қорытындыларды жасауға болады:

- оқушылардың халықаралық тестілеудегі төмен нәтижелерінің негізгі себептерінің бірі ақпаратпен жұмыс істей алмау болып табылады: бөлек фрагменттерді салыстыру, жалпы мазмұнды оның нақтылануымен сәйкестендіру, жетіспейтін ақпаратты мақсатты түрде іздеу;

- тапсырмаларды шешуде оқушылар үйреншікті, стереотиптік әрекеттерді жаңғыртады;

- мектеп оқушылары өз бетінше сипатталған жағдайды талдамайды, бірақ мәселенің мазмұны, шарттары, сұрақтар әдеттен тыс формада беріліп, нәтижелер күрт төмендеген бойда бұрыннан бар тәсілді жаңғыртады;

- оқушыларда біртұтас, шығармашылық талдау дағдылары жоқ, гипотезаны қоюға және оны тексеруге дағыланбаған.

- Барлық тапсырмаларда кейде күнделікті тілде сипатталған белгілі бір жағдаятты мазмұнды жағдайға аудару, өз гипотезасын тексеру талап етілді, оқушылар мұны не істеу керектігін білмейді, не нашар орындайды.

- Оқушылардың нашар үлгерімінің бірнеше себептері бар. Барлық дерлік тапсырмалар балалар үшін стандартты емес тұжырымда ұсынылды, ол біздің оқулықтарымыздың көпшілігінде ұсынылған оқу тапсырмаларының тұжырымдарынан айтарлықтай ерекшеленді.

- Кейбір жағдайларда тапсырма оқушылар оны қандай да бір бөлімге жатқыза алмайтындай етіп құрастырылған.

- Кейбір жағдайларда тапсырманың мазмұнын ескере отырып, алынған шешімді түсіндіру және тапсырманың шартына сәйкес келетін жауапты таңдау талап етілді. Мұндай

тапсырмаларды орындаудағы төмен нәтиже оқушыларда өзін-өзі бақылау әдетінің жоқтығымен түсіндіріледі.

- Зерттеуде ұсынылған міндеттерді ойдағыдай орындау үшін мақсатқа міндетті түрде жетуді, кез келген қолжетімді құралдармен тапсырманы шешуді қою өте маңызды.

Салыстырмалы халықаралық зерттеулердің төмен нәтижелері мектебіміздің бұрыннан келе жатқан мақсаты – түлектерді күнделікті өмірде жаратылыстану ғылымдарын еркін пайдалануға дайындау, негізінен, жаратылыстану пәндерін сынайтын халықаралық тест талаптары ғылыми сауаттылық деңгейінде орындалмағанын көрсетті. Оның себептерінің бірі – жаратылыстану пәндері бойынша мектеп курсының академиялық бағыттылығы қазіргі мектептерде білім берудің практикалық компонентіне тиісті көңіл бөлінбеуіне әкеліп соқтырды. Өкінішке орай, біздің көптеген оқушыларымыз үйреншікті оқу жағдайларынан шығып, алған білімдерін көптеген қиын тапсырмаларды шешуге қолдана алмады.

Зерттеу нәтижелері білім берудің жаңа басымдықтары әлі де нашар жүзеге асырылатын мектептегі жаратылыстану біліміне көптеген сұрақтар қояды:

- негізгі жаратылыстану ұғымдары мен әдістерін күнделікті өмірдің әртүрлі жағдайларында қолдану;

- әртүрлі формада көрсетілген ақпаратпен жұмыс істеу;

- гипотезаларды ұсыну және зерттеу жүргізу, оларды растау немесе жоққа шығару.

Оқушыларға маңызды білім қорын бере отырып, біздің оқу жүйеміз олардың оқу жағдаяттарынан асып түсу қабілетін қалыптастырмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сметанникова, Н.Н. Грамотность. Единственное или множественное число? / Н.Н. Сметанникова. М.: Баласс, 2002.
2. Леонтьев, А.А. От психологии чтения к психологии обучения / А.А. Леонтьев. М.: УМЦ «Школа 2100», 2011.
3. Байтажикова, К.А. Материалы августовской конференции / К.А. Байтажикова. Научно-практический центр «Дарын» МОН РК – / 10-12 августа, 2012.
4. PISA, TIMSS зерттеулерінің тапсырмалары негізінде оқушылардың ғылыми жаратылыстану сауаттылықтарын дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2014. – 40 б
5. И.В.Смирнова. Развитие естественнонаучной грамотности на уроках биологии. Нижний Новгород, 2007

ӘОЖ 372.854

Канаева Зылиха Кожамкуловна,

*х.ғ.к., доцент қауым. профессор І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Қазақстан, Талдықорған.*

Жұмабай Мақпал Серікбайқызы,

*«Химия» БББ 4 курс студенті І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Қазақстан, Талдықорған.*

ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ӨЗІН-ӨЗІ БАҚЫЛАУ ӘДІСТЕРІНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация: Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми және әдістемелік әдебиеттерді зерттеу және талдау, оқу процесін бақылау, оқушыларға әр түрлі күрделікте тапсырмалар беру, сауалнама жүргізу, алынған нәтижелерді сандық және сапалық талдау жүргізіп, қорытынды жасалды.

Кілт сөздер: Өзін-өзі бақылау, ұйымдастырушы қабілет, реттеушілік қабілет, рефлексивті қабілет, операциялық (қадамдық) бақылау, болжамды бақылау, топтық жұмыс.

Педагогика мен әдістемеде «өзін-өзі бақылау» термині әртүрлі жолмен анықталады. Бірақ барлық анықтамалардың мәні бір нәрсеге байланысты - бұл сіздің жұмысыңыздың нәтижесін эталонмен салыстыру мүмкіндігі. Оқушының өзін-өзі бақылауына жатады: өз жұмысын дұрыс бағалай білу; өз қателіктерін көре білу және мәселені шешудің ұтымды жолдарын табу; өзгерген жағдайларға сәйкес өз іс-әрекетінің алгоритмін өзгерте білу; тексеру тапсырмаларын өз бетінше құрастыра білу, тексеру әрекетінің алгоритмін әзірлеу.[1] Психологтардың көзқарасы бойынша өзін-өзі бақылау есте сақтау мен зейінге сүйенеді, ал ойлау маңызды рөл атқарады. Оқушы тәртібін түсіндіріп, қорытындылардың дұрыстығын дәлелдей алуы керек.

Өзін – өзі бақылау - тәрбиелеу дағдыларын дамыту және өзін-өзі оқыту тәжірибесін қалыптастыру әдістемесі-бұл бір мақсатқа бағынатын оқытудың мазмұны, формалары, құралдары мен әдістерінің жиынтығы.[2,3]

Зерттеудің мақсаты болып 10 сынып оқушыларының өзін-өзі бақылауының қалыптасу деңгейін диагностикалау болып табылады.

Мектеп оқушыларының химия сабақтарында өзін-өзі бақылауды қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс Талдықорған қаласындағы №14 орта мектеп-гимназиясы коммуналдық мемлекеттік мекемесінің негізінде ұйымдастырылды. Зерттеудің 1 кезеңіне 10 «А», 2 кезеңіне 10 «А», 10 «Б» сынып оқушылары қатысты. Химия сабақтарында қазіргі оқу бағдарламасына сәйкес жаратылыстану-математика бағыты бойынша химия пәнінен 10 сыныпқа арналған білім беру бағдарламасы бойынша оқиды.

Эксперименттік зерттеудің кезеңдері анықталды.

Зерттеудің айқындаушы кезеңі - химия сабағында оқушылардың өзін-өзі бақылауын қалыптастыру ерекшеліктерін талдау.

Зерттеудің қалыптастырушы кезеңі - химия сабағында оқушылардың өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған әдістер кешенін құру және іске асыру.

Зерттеудің бақылау кезеңі – химия сабағында оқушыларда өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастырудағы ойын әдістерінің тиімділігін анықтау.[4]

Әдістеменің бірінші бөлімі келесідей орындалады. Химия сабағында оқушыларға тапсырмалар беріледі.

Сабақтың жоспар-конспектісі тақырыбы: Химиялық элементтің периодтық жүйеде орналасуына және атомның құрылымына сипаттамасы. Сабақ барысында оқушыларға бірнеше түрлі тапсырмалар ұсынылды (карточкалар, ашық сұрақтар, тест тапсырмалары, есептер).[5,6] Тапсырмалардың орындалуын бағалау келесідей жүргізіледі. Бірінші деңгей тапсырманы дұрыс орындаған, ұсынылған тапсырманың барлығын орындаған оқушыға:

Бірінші деңгей үшін оқушыларға максималды 8-ден 10 баллға дейін қойылды.

Екінші деңгей сабақ барысында үш-төрт тапсырманы орындаған балаға беріледі. Екінші деңгей үшін 5-7 балл.

Үшінші деңгей сабақ барысында тек тапсырманы орындаған оқушыға берілді. Үшінші деңгей үшін 3-4 балл.

Төртінші деңгей сабақ барысында біреуден көп емес тапсырманы орындаған балаға берілді. Төртінші деңгей үшін 0-ден 2 баллға дейін қойылды.

«Сабаққа өзін-өзі бағалау» әдістемесінің нәтижелері 1-кестеге енгізілген. Әрі қарай оқушыларға «өзін-өзі бақылаудың қалыптасу деңгейі» тесті ұсынылды, онда жауаптардың екі нұсқасынан біреуін тандап, атап өту керек. Бұл тесттің мақсаты өзін-өзі бақылаудың даму деңгейін анықтау болып табылады.

1. Сіз өзіңіз шешкен мысалға шолу жасай отыра, олар дұрыс шешілді ме, жоқ па айта аласыз ба?

☐ иә, ☐ жоқ.

2. Мысалды, әлде тапсырманы шешкеннен кейін өзіңізді тексересіз бе?

☐ иә, ☐ жоқ.

3. Үй тапсырмасын орындағаннан кейін өзіңізді тексересіз бе?

☐ иә, ☐ жоқ.

4. Шешілген тапсырмадан кейін өзіңізді тексеру қиын ба?

☐ иә, ☐ жоқ.

5. Сыныптағы тапсырмалардың дұрыс шешілуін тексересіз бе?

☐ иә, ☐ жоқ.

6. Сіз тапсырма орындай, есепті шешу, жоспар құру барысында, олардың дұрыс орындағаныңызға сенімді емес кездер болады ма?

☐ иә, ☐ жоқ.

7. Химия сабағында орындалған тапсырмаларды тағы қалай тексересіз?

Әр «Иә» жауабы үшін 1 балл, сәйкесінше «жоқ» әр жауабы үшін 0 балл қойылды.

Бірінші деңгей, 5-6 ұпай сабақтарда және үйде өзін-өзі бақылаудың жақсы деңгейі бар оқушыларға берілді. Екінші деңгей, өзін-өзі бақылау дағдысы толық қалыптаспаған оқушылар 3-4 балл алды. Үшінші деңгей, өзін-өзі бақылау дағдысының даму деңгейі нашар оқушылар 0-2 балл алды.

Соңғы 7 сұраққа балаларға химия сабағында шешілген тапсырмаларды қалай тексеретінін жазу ұсынылды. Оқушылардың көпшілігі бұл сұрақты жауапсыз қалдырды, бұл оқу процесі кезінде балалардың өзін-өзі бақылау дағдысын қалыптастыруға толық көңіл бөлмейтінін көрсетеді.

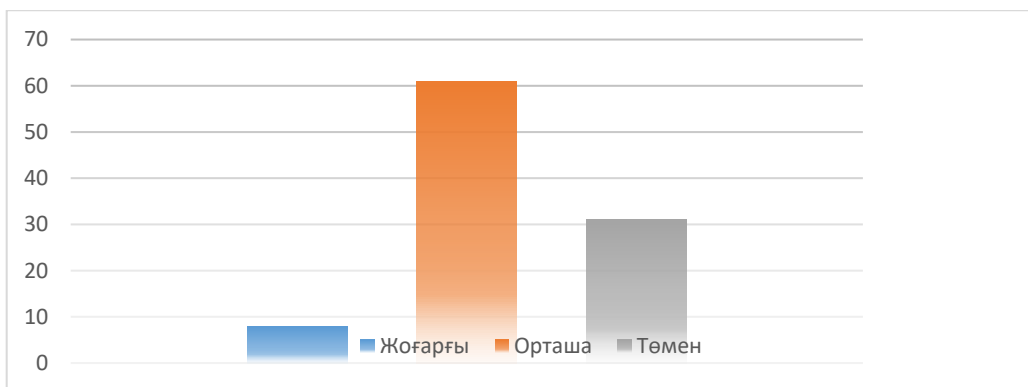
Сабақ барысында ұсынылған тапсырмалар мен өзін-өзі бақылаудың қалыптасу деңгейін анықтау тестінен кейін оқушылар жоғары, орташа немесе төмен деңгей беріледі. Жоғары деңгей 13-тен 16-ға дейінгі баллдар саны кезінде берілді. Орташа деңгей 6-дан 12 баллға дейін берілді. Ал төмен деңгей 0-ден 5 баллға дейінгі оқушыларға берілді.

Анықтау экспериментінің нәтижелері бойынша қорытынды 1-кесте құрылды, онда екі әдіс нәтижелері бойынша ұпай санын және өзін-өзі бақылау дағдыларының қалыптасу деңгейі көрсетілген.

1-кесте - зерттеудің айқындаушы сатысында өзін-өзі бақылау дағдыларының қалыптасу деңгейі

№	Оқушы	Тапсырмаларды орындау		Тест		Ұпайдың жалпы саны	Деңгей
		Ұпай саны	Деңгей	Ұпай саны	Деңгей		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Анварова. Д	10	1	6	1	16	В
2	Асланбек. С	6	2	4	2	10	С
3	Бақытұлы. Т	7	2	4	2	11	С
4	Байгожанов.Е	3	3	3	2	6	С
5	Бакеева. Г	3	3	5	1	8	С
6	Сайрамбек. А	0	4	2	3	2	Н
7	Сатыбалды. Н	1	4	0	3	1	Н
8	Жиенбай. З	2	4	3	2	5	Н
9	Мұхамеджан.А	5	2	3	2	8	С
10	Мамырбаева. Қ	5	2	4	2	9	С
11	Даниярова. К	7	2	3	2	10	С
12	Құдайберген.С	6	2	3	2	9	С
13	Сүндетбай. Ы	1	4	3	2	4	Н

1-суретте зерттеудің айқындаушы кезеңінде пайыздық қатынаста өзін-өзі бақылау дағдыларының қалыптасу деңгейлерінің нәтижелері көрсетілген

1-сурет - Зерттеудің айқындаушы кезеңінде өзін-өзі бақылау дағдыларының қалыптасу деңгейі

Төмен деңгей дегеніміз, оқушылардың бақылау маңыздылығы мен қажеттілігі туралы хабардар болу дәрежесі егер мұғалім осындай міндет қойса ғана көрінеді. Төмен деңгейде төрт бала анықталды (31%).

Орташа деңгейді бақылау объект ретінде өте аз болатын оқушылар көрсетті – сегіз бала (61%).

Оқушылардың жоғары деңгейі, бақылаудың ара қатынасы, оның көрінуінің мақсаттылығын талап ететін кез келген жағдайда, сондай-ақ бақылау міндеті қойылмаған жағдайларда - бір бала (8%).

Зерттеудің 2 кезеңіне талдау. 10 «А» сыныбы 25 адамнан тұрады, оның ішінде 14 қыз және 11 ұл. Осы сыныптағы химия бойынша үлгерімнің орташа балы - 3-4 (5 балдық жүйе бойынша). Бұл сыныпта даму деңгейі төмен және орташа оқушылар оқиды, яғни сынып химия бойынша мамандандырылмаған. 10 «Б» сыныбы 32 адамнан тұрады, оның ішінде 13 қыз бала және 19 ұл бала оқиды. Бұл сынып химия саласында да мамандандырылмаған.

Үй тапсырмасын тексеру кезінде сараланған тапсырмалары бар карталар қолданылды. Оқушылар карточкалардағы тапсырмаларды орындап жатқанда, өткен тақырып бойынша фронтальды сауалнама жүргізілді. Сабақтың кезеңдері өзара байланысты болды. Жаңа материалды бекіту үшін өз бетінше жұмыс жүргізілді. Сабақтың мақсаты орындалды. Сабақ соңында қорытындысын шығарды және бағалау жүргізілді. Кейінірек әр сыныпта өзіндік жұмыс нәтижелері талданды. Нәтижелерге тоқталатын болсақ.

10 «А» және 10 «Б» сыныптары арасында үлкен білім айырмашылығы сезілді, осы сыныптарда алынған орташа балл сәйкесінше 4 және 7 балл болды.

Оқушыларды бағалау кезінде жұмысты жазудағы дербестік деңгейі; оқу ақпаратын баяндау сауаттылығы; есептік тапсырмаларды дұрыс ресімдеу ескерілді. Өз жұмыстарында 10 «А» сынып оқушылары химиялық қана емес, грамматикалық қателіктер де жіберді, математикалық есептеулерде қателер де бар; үй тапсырмаларына дайындалу деңгейінің төменділігі бақыланды.

Бақылау жұмысының қорытындысы кесте түрінде (2, 3-кестелер) рәсімделді. Кестелердегі барлық есептеулер келесі формулалар бойынша жүргізілді:

2-кесте - 10 «А», 10 «Б» сынып оқушыларының бақылау нәтижелерін талдау

Баллдар саны	Оқушылар саны		Орташа балл		% үлгерімі		% білім сапасы	
	10 «А»	10 «Б»	10 «А»	10 «Б»	10 «А»	10 «Б»	10 «А»	10 «Б»
0-2	-	-	4,6	5,7	46	57	56	85
3	3	-						
4	5	3						
5	6	4						
6	4	4						

7	-	6						
8	-	1						
9	-	2						
10	-	-						

3-кесте - 10 «А», 10 «Б» сынып оқушыларының бақылау барысындағы жіберілген қателерін талдау

Елеулі қателер	Елеулі емес қателер
10 «А»	
1. Қосылыстар формулаларындағы қателер 2. Формулаларды шығарудағы қателер 3. Реакция теңдеулерін жазудағы қателер 4. Есептеулердегі қателер (математикалық)	1. Тапсырмаларды рәсімдеудегі қателер 2. Грамматикалық қателер
10 «Б»	
1. Есептерді ұтымсыз тәсілмен шешу 2. Математикалық қателер	1. Тапсырмаларды рәсімдеудегі қателер 2. 1-2 қателер

Зерттеудің мақсаты оқушылардың мектепте химияны қабылдау, игеру және оқу кезіндегі өзіндік жұмысы болды. Сондай-ақ осы сыныптардағы үлгерімге салыстырмалы талдау жүргізілді және бұл ретте мынадай нәтижелер алынды: 10 «А» сыныбындағы білім сапасы % - 56%, 10 «Б» сыныбындағы білім сапасы % - 85 %. Нәтижелердегі мұндай айырмашылық оқушылар арасында саралау жүргізілгендігімен және тиісінше даму деңгейі бойынша әртүрлі 2 сынып құрылуымен байланысты туындады. Мұндай нәтижелер оқушылар үшін органикалық химияны зерттеуден бейорганикалық химияны зерттеуге көшу қиын болғандықтан алынған болуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері әлсіз сынып оқушылары өздеріне берілетін тапсырманы жеңе алуы үшін сабақтарда көп деңгейлі тапсырмаларды қолдану керек екенін көрсетеді.

Осылайша, зерттеудің анықтаушы кезеңінің мәліметтері химия сабақтарында оқушылардың өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған мақсатты педагогикалық жұмысты жүзеге асыру қажеттілігін растады.

Таңдалған әдістерден кейін оныншы сыныптағы химия сабақтарында өзін-өзі бақылауды қалыптастыруға арналған бірқатар тапсырмалар жоспарланды және ұйымдастырылды. Сабақтың конспектісін құрастыру кезінде сабақтың әртүрлі кезеңдеріне өзін-өзі бақылау дағдыларын дамытудың арнайы әдістері енгізілді.

Жоғары сынып оқушыларында өзін-өзі бақылау және өзін-өзі оқыту тәжірибесін дамытуды қамтамасыз ететін процесті ұйымдастыруға арналған әдістемелік ұсыныстар жасалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде // Алматы, 2006, -4,5 бет
2. «Жеке тұлғаның шығармашылық дарындылығын дамыту жолдары» Е.Т. Ақитбаев., 2006ж
3. К. К.Андреевна . Методика организации на уроке самоконтроля и взаимного контроля знаний по химии., -2011
4. Н.Ә.Назарбаев «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы».
5. Страхов В.И. Психологическая мозаика: проблемы внимания. Саратов: ИЦ «Наука», 2009. – 300 с.
6. Жүнісова М.Р., Әубәкірова Х.Ж., Ә.О. Туғанбаев «Жаратылыстану – математика бағытындағы пән мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін дамыту» Қарағанды, 2008

7. Асхат Әлімов «Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері» Оқу құралы Алматы – 2013

8. «Химик анықтамалығы» журналдары. №1 (15), 2010 жыл, №2 (16), 2010 жыл.

9. Құрманова Ж.С. Оқушының шығармашылық іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру арқылы жеке тұлға қалыптастыру жолдары, Өскемен 2014

ӘОЖ 373.3

Зейнуллина Жаннат Сериковна,
Ұшағаш ном, бастауыш сынып мұғалімі,
Қазақстан, Орал

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: *Сыни ойлау оқушылардың ойлау дағдыларын дамытып, оларды оқу мен өмірде туындайтын проблемаларды/ мәселелерді өздігімен шешуге бағыттайды. Осы арқылы сыни ойлау оқушыларды ақпаратпен жұмыс жасауға, жан-жақтаы тұрғыдан кез келген жәйтті талдауға, бағалауға, таңдау жасап, шешім қабылдауға баулиды.*

Кілт сөздер: *Сыни ойлауға үйрету, ойлау деңгейі, ұтқырлық, рефлексия, сыңаржақтылықтың болмауы, пайым, тәртіп, өзіндік сана – сезім, сұрақ қою, сыни ойлау.*

Адам қашан терең ойлана бастайды? Бірінші мезетте оның алдына дайын жауабы жоқ қандай да бір мәселе немесе әлі де үйреншікті бола қоймаған жаңа ақпарат пайда болғанда. Екіншіден, адам бұл проблеманың жауабын табуға ұмтылыс жасағанада немесе жаңа нәсені түсініп, оның байыбына жетуге тырысқанда. Ойланудың қандай да болмысын қиындық, ыңғайсыздық, күмән туғанда пайда болатындығы туралы философ Джон Дьюи былай деп жазған: «Ойлау тығырыққа тіреліп, таңдау жасау керек кезде басталады» (Дьюи Д., 1997, 21)

Рефлексия жасағанда адам көптеген шешімдерді сараптап, оларды ой елегінен өткізіп, өз құндылықтары мен түсініктерінің, түйсігі мен қажеттіліктерінің таразысына салып, салыстырады, проблеманың байыбына жетуге тырысады. Осыдан соң адам өзі таңдап алып, көңілі қалаған шешімді тура сол қалпында қабылдамай, оны жан-жақты қарастырады, оның оңы мен солын ажыратады, кемшіліктермен қатар оны қуаттау үшін дәлелдер іздейді. Бұл тұжырымдауға қанағаттанбай, өз шешіміне балама іздестіреді, жаңа ұсыныстар мен болжамдар жасайды. Ылғи да өзіне еш бүкпесіз шындық тұрғысынан сұрақ қойып, оған жауап іздейді, жауап тапса, қайтадан сұрақ қойып, енді соның жауабын іздестіреді, оған да қанағаттанбай, әрі қарай «қаза береді», «қаза береді». Үздіксіз іздену мен зерттеу...

Ойлаудың осындай толассыз түрі сыни ойлау деп аталады. Сыни ойлау проблема шешуге бағытталумен қатар өзінділікпен (дербестік) ерекшеленеді: қандай да болмасын мәселе/ақпарат бойынша өзіндік түсінік қалыптастырып, оған тәуелсіз тұрғыдан баға беру, дербес шешім қабылдау. Сыни ойлау оқушылардың ойлау дағдыларын дамытып, оларды оқу мен өмірде туындайтын проблемаларды/ мәселелерді өздігімен шешуге бағыттайды. Осы арқылы сыни ойлау оқушыларды ақпаратпен жұмыс жасауға, жан-жақтаы тұрғыдан кез келген жәйтті талдауға, бағалауға, таңдау жасап, шешім қабылдауға баулиды. Оқушылар бұл секілді жұмыстарды жасау нәтижесінде өздеріне және өзгелерге толассыз сұрақтар қойып, оларға жауап іздеп, өз жауаптарын ұтымды дәлелдермен айғақтайды, дербес шешімдер қабылдайды.

Сыни ойлау әр адамды табиғатындағы менмендіктен және ортаға тәуелділіктен арылтады: адам басқалармен тиімді қарым-қатынасқа түседі, қоғамдағы беделдердің пікірлерін ақиқат ретінде қабылдамай, оларға күмәнмен қарай бастайды, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін сараптай біледі. Осылайша сыни ойлаушы өзін –өзі шектей біледі, басқалардың пікірлерімен санасып, өз көзқарасын олармен салыстырады, қоғамда кеңінен таралып, көпшіліктің қабылдаған көзқарастарды мойындамай, олардың дәлелдері мен тұжырымдауларын іздестіреді.

Сонымен, сыни ойлау мынадай жағдайларда болады:

- кез келген проблема не ақпаратпен өздігімен жұмыс жасағанда;
- кез келген проблема не ақпаратты өзіндік тәжірибе тұрғысынан қарастырғанда;
- кез келген проблема не ақпарат туралы өзіндік пікір қалыптастыру барысында;
- өз пікірімен көзқарастарын тұжырымдап, оларды дәлелдеуде;
- кез келген ақпаратты жаңа тұрғыдан қарастырғанда;
- бірлесе жұмыс жасағанда;
- өзгелердің пікірлерін бағалап, қабылдағанда.

Ал, сыни ойлаушының ерекшеліктері мынадай болады деп тұжырымдауға боларлық;

- кез келген проблема не ақпарат бойынша нақты сұрақтар қояды;
 - ең маңызды жәйттерді бөліп шығарады;
 - проблема не ақпараттың қатысты деректерді қолданады;
 - критерийлер мен стандарттарды қолданады;
 - өз пікірімен көзқарастарына деген жауапкершілігі бар;
 - қарастырып отырған мәселені басқалармен салыстырады;
 - икемді болады; өз ойлары мен пікірлерін өзгерте біледі, қателерін мойындап, оларды түзейді;
 - себеп-салдарды анықтайды;
 - мәселеге ауқымды тұрғыдан қарап, бірінші мезетте тек қорықарлық жәйттерді бөліп алады;
 - шешім қабылдауда басқалармен тиімді түрде ынтымақтасады;
- Оқушыда сыни ойлаудың қалыптасу деңгейлері:

Бастапқы деңгей

- өз көзқарасы мен ұстанымын жан-жақты тұрғыдан қалыптастыра алмайды,
- өз ұстанымын толық дәлелдей алмайды, оның артықшылықтарын толық көрсетпейді,
- жан жақты салыстырмайды
- жан-жақты баға бере алмайды. т.б.

Орта деңгей

- ойлау қадамдарын ретімен қолданады,
- өзге ұстанымдарды өз мақсатына пайдалана алмайды,
- өз ұстанымдары мен көзқарастарын қалыптастырғанымен оларды ұтымды түрде дәлелдеуі алмайды, т.б

Жоғары деңгей

- негізгі ойлау қадамдарын ретімен, логикалық түрде және тереңнен қолданады,
- өз көзқарастарын, ұстанымдарын ұтымды түрде дәлелдеуі алады,
- өзіне өзі нақты баға бере алады,
- өзге пікірлерді бағалай біледі,
- өз жұмысын жақсарту жолдарын іздейді [1]

Оқушылар дерек көздермен жұмыс жасау барысында оларға тағы да мынадай сұрақтар қойып, ойлау мен талқылаудың шоғын үрлей түсу керек.

- өз ойларыңызды бүкіл сыныпқа қалай жеткізесіздер?
- Осы тақырып бойынша біліміңізді қалай қолданасыз?
- Ұстанымдарыңыздың осал жерлері бар деп ойлайсыздар ма?
- Өз ұстанымдарыңызға қандай баға бере едіңіз?
- Проблема шешудің ұсыныстарын келтіріңіздер
- Бұл мәселенің практикалық қорытындысын келтіріңіз
- Жаңа білімді қалай қолдануға болатындығын талқылаңыздар.

Сабақ үдерісінде дәстүрлі сабаққа қарағанда, осы оқу бағдарламасындағы сыни тұрғыдан ойлауға үйрету негізінде жүргізілген сабағым өз нәтижесіне қол жеткізді Сондықтан мен әрбір сабағымда осы жаңа тәсілді қолдандым. Бір сабақтың әр кезеңінде түрлі әдістерді орнымен пайдалану арқылы көп нәтижеге жетуге болады. Балаларды сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерінен табуды қажет ететін негізгі ерекшеліктер: ұтқырлық, сыңаржақтылықтың болмауы, пайым, тәртіп, өзіндік сана –сезім. Жалпы сыни тұрғыдан ойлайтын оқушылар белсенді болады, олар сұрақтар қойып, дәлелдерді талдайды, мағынаны анықтау үшін саналы түрде стратегиялар қолданылады, олар ауызша, жазбаша, көзбен шолу дәлелдеріне сенімсіздікпен қарай отырып, ештеңеге сенбейді.мұндай адамдар жаңашыл идеялармен келешекке дайын болады. [2]

Сыни ойлауды сабақта қалай қолдануға болады? деген сұраққа келер болсақ.Сыныптағы оқушыларды сыни тұрғыдан ойлату үшін қандай әдіс-тәсілдер қолдануға болатынын жоспарладым. Ол үшін оқушын өздік идеясымен санасып ынтымақтастыққа баулу үшін топтық, жұптық, берілген білімді қаншалықты игергенін білу мақсатында Блум таксономиясын,ойлау мен талдауды қажет ететін арнайы қателерді бағалау, «қызықты сұхбат», сандық диктант, жаңа тақырыптың мақсатын ашудағы диалог құрау, Венн диаграммасы, тақырып аясында суреттерге, мәтінге, тірек сөздер бойынша болжам жасау, «Кейін не білдім» кестесін толтыру әдістері қолданылды.

Кез келген сабақтың диалогсыз дамымайтынын және диалогтың оқушыға сабақтың негізгі идеясын түсінуге мүмкіндік жасайтынын өзімізде сабақ беру барысында байқадық. Себебі, мұғалім –оқушы, оқушы-оқушы арасында сұрақ жауап арқылы диалог өз дәрежесінде жүргізілсе оқыту үдерісінің оң сапалы нәтижесін көруге болады. Әдетте, диалог сұрақ қоюдан басталады. Мен әртүрті сұрақтарды қоюды жөн санаймын. Өйткені сұрақ қоя отырып мұғалім оқушылардың ойлау қабілетін арттырып, сабаққа деген қызығушылығын оятады, сыни көзбен қарай алатындығын және құзіреттілігін дамытады, терең білім алуға дағдыланадырады. Менің ойымша әрбір мұғалім өзіне мынадай сұрақтарды мақсат етіп қоя білсе, олар:

1. Мен сабақ барысында тақырыпқа сәйкес әртүрлі сұрақтар қоя аламын ба?
2. Мен «қате» жауапқа қалай әрекет етемін?
3. Өз жауабымен балалардың білім алуына қалай қолдау көрсетемін?
4. Балалардың ойлауын жоғарырақ деңгейде дамыту мақсатында құзырлық дәрежедегі, яғни сыни тұрғыдағы сұрақтар жүйесін қоя алам ба?

Оқушыларға жабық және ашық сұрақтар қоя отырып олардың сыни тұрғысынан ойлауы да анықталып жатты. Жалпы қорытындылай келе, сыни тұрғыдан ойлайтын оқушылар белсенді болады, олар сұрақ қойып дәлелдерді талдайды, мағынаны анықтау үшін саналы түрде стратегиялар қолданады.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін, сабақта және сабақтан тыс уақытта дамытуда сыни тұрғыдан ойлау жобасының көптеген стратегияларын қолдануға болады:

1. Тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау;
2. Арнаулы бір тақырыпқа пікірталас тудыру (ой қозғау, «инсерт» кестесі) бір бірін тыңдап,ойларын жеткізеді.
3. Берілген тапсырманы түрлендіру бағытындағы жұмыс (эссе, шығарма) бір бірін тыңдайды.
4. Әңгіменің ұқсастығын салыстыру, бөліктерге бөлу, мәтінге ат қою, оқушылар белгілі бір мәтін бойынша берілген сұрақты жан - жақты қорытындылап жауап берді.
5. Мәтіндегі ұқсастық пен айырмашылықты табу (Венн диаграммасы) бойынша қойылған сұрақтарға топтар екі жаңа ұғымды салыстырды, екі ұғымның ортақ қасиеттерін таба алды.
6. Қиялдау арқылы сурет салғызу (сурет салу стратегиясы)
7. Кейіпкерге мінездеме беру (авторға, кейіпкерге хат жазу стратегиясы)
8. Өлең шумақтарын құрастыру (Рафт стратегиясы)

Осы мақсат негізінде алдыма қойған міндеттерім:

- жас ұрпақтың қабілеті мен талантын ашу;
- шығармашылық, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіру;
- өз алдына мақсат қою арқылы оны жүзеге асыра білу;
- өз әрекетінің нәтижелерін бағалай білу.

Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды.

Қазіргі таңда білім саласының басты мақсаты құзіретті, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастырып, дамыту болып табылады. Бүгінгі таңда елімізде білім беру мазмұны жаңа бағытқа бет бұрды. Оқу үрдісін жаңа әдіс-тәсілдермен жаңарту болып табылады.

Әл-Фарабидің «Адам мақсатына өзін-өзі жетілдіру арқылы жетеді» деген сөзін ескере отырып алдағы уақыттағы жаңартылған білім беру бағдарлама бойынша жұмысты жүйелі, тиімді жүргізу арқылы оқушылардың тереңде жатқан ойын дамыта, оларды сөйлеуге, сыни тұрғыдан ойлауға, өмірде де тиімді пайдалана алатындай дәрежеде дәлелдеуге үйрету – мұғалімнің мақсаты деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Асхат Әлімов Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану / Алматы 2015/
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық /2015/
3. А.Д. Хакимова Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту. //Әдістеме -2016/

УДК 372.8

Иванова Ирина Мильевна,

Областная специальная школа-интернат
для детей с нарушением слуха, сурдопедагог
Казахстан, Уральск

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МНЕМОТЕХНИКИ В РАБОТЕ С УЧАЩИМИСЯ, ИМЕЮЩИМИ НАРУШЕНИЕ СЛУХА

Аннотация: Сурдопедагог описывает методы и приёмы работы, способствующие эффективному запоминанию информации учащимися с нарушением слуха путём образования ассоциаций, символов. Данная методика учитывает слухоречевые особенности развития детей с нарушенным слухом, способствует развитию основных психических процессов памяти, внимания, образного мышления и связной речи учащихся.

Ключевые слова: нарушение слуха, обогащение словарного запаса, инновационные методики, мнемотехника, мнемоквадрат, мнемодорожка, мнемотаблица, наглядное моделирование, коррекционная работа.

Развитие слухоречевого развития детей с нарушением слуха является одной из ведущих задач коррекционно - образовательного учреждения. Речь выполняет функции общения и сообщения, эмоционального самовыражения и воздействия на других людей. А речевое общение, в свою очередь, способствует накоплению словарного запаса, речевому и общему развитию детей. Работа по развитию речи детей с нарушением слуха ведётся по направлениям: обогащение словарного запаса, составление фраз, обучение диалогу, развитие связной речи. Вопросы формирования связной устной речи учащихся с нарушенным слухом приобретают особую актуальность. Темп развития речи учащихся с нарушением слуха замедлен, а речевая активность недостаточна из-за бедности, ограниченности, примитивности, недостаточности речевых средств. Кроме того, у них отмечается бедная диалогическая речь, грамматические ошибки в вопросах и ответах. Детям трудно построить монолог: например, сюжетный или описательный рассказ на предложенную тему, пересказ текста. Кроме речевых особенностей, для детей с нарушениями речи характерна недостаточная сформированность таких процессов, как внимание, память, а, следовательно, и словесно-логическое мышление. Ребёнку трудно сосредоточиться и удерживать внимание на чисто словесном материале. Труднее всего даются таким детям самостоятельное высказывание по памяти и все виды творческого рассказывания. Все эти особенности заставляют педагогов применять творческие инновационные методики для формирования связной речи учащихся. Одна таких методик- мнемотехника, которую мы используем при обучении связной речи учащихся с нарушением слуха. Мнемотехника- это

система методов и приёмов, обеспечивающих эффективное запоминание, сохранение и воспроизведение информации путём образования искусственных ассоциаций. Мнемотаблица – это рисуночное письмо, схема, в которую заложена определенная информация. Один из важных путей генезиса памяти - развитие ее опосредованности, запоминания при помощи вспомогательных средств, в частности, символических, когда ребёнок начинает управлять собственной памятью, используя один предмет, например, рисунок, в качестве заместителя другого. Ещё Константин Дмитриевич Ушинский писал: «Учите ребёнка каким-нибудь неизвестным ему пяти словам, и он будет долго и напрасно мучиться, но свяжите двадцать таких слов с картинками, и он их усвоит на лету». В связи с потерей слуховых ощущений у детей с нарушением слуха ведущим становится зрение. С помощью зрения ребёнок с нарушенным слухом воспринимает предметные картинки, символы, запоминает их, связывает со словом. При произнесении текста с опорой на изображение предмета ребёнок непроизвольно запоминает информацию, так как текст и предметные картинки соединяются в один сюжет. Поэтому мнемосхемы служат дидактическим материалом в работе по развитию речи учащихся с нарушением слуха.

Мнемотехника строится от простого к сложному. Суть мнемотехники заключается в следующем: на каждое слово или словосочетание придумывается картинка, таким образом весь текст зарисовывается схематично. Глядя на эти схемы - рисунки ребёнок легко воспроизводит текстовую информацию. Схемы служат своеобразным зрительным планом для создания монологов, помогают детям выстраивать: связность, последовательность, лексико-грамматическую наполняемость рассказа. Дидактическим материалом являются мнемотаблицы. Работу начинаем с мнемоквадратов (символ, изображающий одно слово или простую фразу), последовательно переходим к мнемодорожкам (несколько картинок), затем - к мнемотаблицам (текст).

Мнемотаблицы используем для составления описательных рассказов о временах года, при составлении рассказов о животных, птицах. Использование таблиц, символов помогают детям преодолеть различные затруднения: самостоятельно определить при рассматривании предмета его главные свойства и признаки; установить последовательность изложения выявленных признаков; удержать в памяти эту последовательность, которая является планом рассказом описания. Особая роль мнемотаблиц – улучшить процесс запоминания стихотворений учащимися. Заучивание стихов вызывает большие трудности у учащихся с нарушением слуха. Использование приема мнемотехники помогает не только упростить процесс запоминания, но и улучшить его качественную составляющую: картинки создают зрительный образ для учащихся с нарушенным слухом, что позволяет запомнить цепочку фраз быстрее. Важно научить ребёнка заменять ключевые слова в предложениях символами; учить зарисовывать предметы и явления природы не только символами, но и буквами, а также простыми словами, если ребёнок умеет читать. При заучивании используем готовые мнемотаблицы (модельные схемы, предложенные Бондаренко Т.М., Воробьевой В.К., Ткаченко Т.А.) или составляем их сами, вместе с ребёнком. У учащихся есть тетради для выполнения заданий, куда они записывают, зарисовывают тексты (стихотворения). Использовать мнемотехнический метод можно в различных видах деятельности. Учащиеся могут составить из символов предложение, придумать рассказ; учатся нестандартно мыслить, развивают свою фантазию и речь.

Использование мнемотехники в работе с учащимися, имеющими нарушение слуха, способствует развитию основных психических процессов памяти, внимания, образного мышления; развитию связной речи учащихся. Использование наглядного моделирования в системе коррекционной работы дает положительный результат. Правильно, поэтапно развивая у детей понимание речи, формируем у детей адекватное слухоречевое поведение, развиваем внимание, память, мышление. С помощью схем – моделей и мнемотаблиц у детей проявится желание выучить стихотворение, а также пересказывать рассказы и сказки; расширяется круг знаний об окружающем мире, активизируется словарный запас. Используя в работе наглядное моделирование, мы учим детей добывать информацию, запоминать, формулировать и высказывать суждения.

Список использованной литературы:

1. Житкова Л.М. Учите детей запоминать. - М.: «Просвещение», 1985.
2. Омельченко Л.В. Использование приёмов мнемотехники в развитии связной речи// Логопед. М., 2008.-№4.- с. 102-115.
3. Ткаченко Т.А. Использование схем в составлении описательных рассказов // Дошкольное воспитание, 1990, № 10.
4. Полянская Т.Б. Использование метода мнемотехники в обучении рассказыванию детей дошкольного возраста. – СПб.: ООО «Издательство «Детство Пресс», 2009.
5. Гурьева Н.А. Год до школы. Развиваем память. Рабочая тетрадь упражнений по мнемотехники. – СПб.: Светлячок, 2000.

ӘОЖ 373.2

Кожсахметова Айымгуль Болатовна
Павлодар педагогикалық университетінің 2 курс магистранты
Ғылыми жетекші: Кунанбаева Магзия Шайхимовна
Қазақстан, Павлодар

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілетінің олардың өмірінде алатын орны туралы жазылған. Шығармашылық қабілет әр балада бола бермесе де, оны баланың бойынша түрлі шығармашылық бағытқа арналған ойындар арқылы да дамытуға болады. Әр жастың өз ерекшеліктері бар, соның ішінде шығармашылық қабілеттің нағыз шығармашылық белсенділігінің шыңы – мектеп жасына дейінгі жас болып табылады.

Кілт сөздер: мектеп дейінгі жас, шығармашылық қабілет, даму, мектеп дейінгі жастағы балалар.

Шығармашылық – адамның белсенді, мақсатты әрекеті нәтижесінде жаңа, ерекше нәрсе пайда болуы. Шығармашылық дегеніміз – кез-келген міндеттердің жаңа түпнұсқа шешімдерін табу мүмкіндігі.

Бүгінгі таңда шығармашылық – бұл күрделі ұғым, оның ішінде:

- жаңа нәрселерді білу;
- білуге ұмтылу;
- ақылдың белсенділігі мен жандылығы;
- әдеттегі құбылыстарда және үйреншікті заттарда стандартты емес заттарды таба білу;
- тұрақты жаңалықтарға ұмтылу;
- алынған тәжірибе мен білімді тәжірибеде қолдана білу;
- қиялдың ұшқырлығы;
- интуиция мен қиял, нәтижесінде жаңа асулар мен өнертабыстар пайда болады.

Барлық осы қасиеттердің негізі – қиял мен шығармашылық ойлау, оның дамуы мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге әкеледі.

Шығармашылық, эстетикалық дамыған тұлғаны қалыптастыру мәселесі ежелгі уақыттан бастап талқылана бастады. Аристотель «... шығармашылық сабақтар баланың жеке басының жан-жақты дамуына ықпал етеді» деп атап өтті. Бұл туралы өткеннің көрнекті мұғалімдері жазды: Пиажет, Я.А. Коменский және көптеген орыс мұғалімдері, психологтар, мысалы В.С. Мухина, Т.С. Комарова және басқалар. Отандық және шетелдік мамандардың жұмыстары көркем және шығармашылық іс-шаралар балаларды қайғылы оқиғалардан

алшақтатады, жүйке кернеуін, қорқынышты жеңілдетеді, жағымды эмоционалды жағдайды қамтамасыз етеді.

Бүгінгі таңда шығармашылық адамдар жоғары кәсіби нәтижелерге қол жеткізетіні бәріне белгілі – бала кезінен өз көзқарасы бар, оны білдіруден қорықпайтын, жағдайға жаңа, стандартты емес көзқарас танытқан адамдар. Көптеген заманауи психологтардың пікірінше, шығармашылықты дамытудың ең жақсы кезеңі – мектепке дейінгі жас.

Әр жас кезеңі балалардың шығармашылық әлеуетін дамытудағы өзіндік ерекшеліктерімен сипатталады:

- 1-2 жас: біреу музыкаға әдемі қозғалады, оның ырғағын дәл түсіреді; кейбіреулері өз суреттерін жасайды; басқалары назар аударғанды ұнатады – сондықтан балалардың шығармашылық қабілеттерін олардың қызығушылықтары мен табиғи бейімділіктеріне қарай дамыту керек;

- 3-4 жас: балалардың нағыз шығармашылық белсенділігінің шыңы, тіпті егер сіз балада ешқандай шығармашылыққа ешқандай қызығушылық жоқ деп ойласаңыз да, бұл сабақты тастауға себеп емес – керісінше, шығармашылық қабілеттерін дамытатын жаттығулар мен ойындарға мүмкіндігінше жиі жүгіну керек;

- 5-6 жас: сабақтар жаңа тапсырмалармен күрделене түседі, мектеп жасына дейінгі баланы одан әрі оқу процесіне дайындайды және ондағы қиялды, таланттарды дамытады;

- 7-8 жас: кіші мектеп жасы осы уақытта маңызды шығармашылық іс-әрекеттің басталуымен сипатталады – бейнелеу, музыка, театр және әр салада бала өзін көрсете білуі керек, дегенмен оның табиғи бейімділігі басым болады.

Мүмкіндіктерді барынша арттыру және баланың сәтті шығармашылық дамуына серпін беру үшін белгілі бір жағдайларды (кейде даулы) ұйымдастыру қажет деген пікір бар:

1. Ерте физикалық даму. Баланың алғашқы айларынан басталған физикалық белсенділік – бұл алдымен мектеп жасына дейінгі баланың, содан кейін ересек адамның шығармашылық қабілеттерінің негізін қалаудың алғашқы қадамы;

2. Баланың дамуын басып озатын жағдай жасау. Мүмкіндігінше, баланы шығармашылық көзқараспен әрекет етуге итермелейтін нәрсемен қоршау керек. Мысалы, бір жылдан кейін сіз балаға сандармен немесе әріптермен текшелер бере аласыз және оларды ойын кезінде атай аласыз;

3. Қойылған міндеттердің күрделенуі және көбеюі. Кез-келген қабілет мүмкіндігінше сәтті дамиды, егер сіз жолақты үнемі арттырасыз. Кішкентай балалардағы әлемді тану процесі өте қарқынды және олар әрқашан ересектердің тәжірибесін пайдалана алмайды. Бұл мүмкіндікті қарқынды пайдалану керек, бұл балаға шешім табуға мүмкіндік береді, осылайша шығармашылық ойлаудың дамуын ынталандырады. Мысалы, егер бала ойнап жүрген көлік шкафқа тіреліп қалса, оған ойыншықты шығарып беруге, көмектесуге асықпаңыз. Ол, кем дегенде, бұл тапсырманы өз бетінше шешуге тырыссын;

4. Қызметті таңдауда үлкен еркіндік беру. Баланың өзі не істегісі келетінін және осы сәтте не қызықтыратынын таңдасын (Монтессори – тәсіл). Егер ол шынымен белгілі бір іс-әрекетке қызығушылық танытса, онда эмоционалды, интеллектуалды стресстің шамадан тыс жұмыс істеуіне себеп болмайтындығының кепілі болады;

5. Ересектерден көмек – кедергісіз және ақылға қонымды. Балаға берілген еркіндік ешқандай жағдайда рұқсат етілмеуі керек. Сонымен қатар, сіз балаңызға өз бетінше орындауға мүмкіндік беруіңіз қажет;

6. Жайлы психологиялық жағдай. Отбасындағы жылы атмосфера, балабақшадағы достық қарым-қатынас балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың маңызды шарты болып табылады. Ата-аналар баланы үнемі шығармашылыққа ынталандыруы керек, сәтсіздікке ұшыраған жағдайда сотталмауы және жанашырлық танытпауы керек, балаларының кез-келген өнертабыстарына ұстамдылық танытуы керек, олар күлкілі және оғаш көрінуі мүмкін.

Көбінесе, көптеген ата-аналар өз балаларын шығармашылық тұлға ретінде көруді армандайды, бірақ олар өздерін өзгертуге тырыспайды. Сонымен қатар, сіз үйде шығармашылық атмосфера құруға тырысуыңыз керек. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға балалардың әртүрлі іс-әрекеттері оң әсер етеді. Оларға:

- Қоршаған орта;
- Дамытушы ойындар және ойыншықтар;

- Сурет салу;
- Оқу;
- Музыка;
- Аппликация;
- Күнделікті өмірдегі шығармашылық сәттер;
- Түрлі заттардан «ерекше» нәрселер жасау.

Балалар мен ата-аналардың бірлескен жұмысы жағымсыз эмоциялар тудырмауы керек. Сондықтан сабаққа жақсы көңіл-күймен кірісу керек.

Қазір көптеген ата-аналар балалардың ерте дамуына бей-жай қарамайды. Олар туғаннан бастап баланы оқуға, санауға, шет тілдерін үйренуге, шахмат ойнауға үйретеді, өздері айналысады және баланы дамыту сабақтарына апарды. Масару Ибуканың «После трех поздно» кітабында баланың миы шексіз ақпарат көлемін орналастыра алады және баланың балалық шағы үшін барынша тиімді болуы керек дейді.

Балалар психиатры Галина Вячеславовна Козловская: «Мерзімінен бұрын зияткерлік жаттығулар ми құрылымдарының шамадан тыс жүктелуіне әкеледі. Бұл сол жақ жарты шардағы шамадан тыс жүктеме, маңдайдың уақытша аймақтары. Нәтижесінде, баланы дамудың қалыпты кезеңдерінен өту мүмкіндігінен айыра отырып, ол өмір бойы кемшілікке айналады».

Психолог Татьяна Шишова баладан зияткер өсіру арқылы мерзімінен бұрын дамуға тырысатын логикалық ойлау нәтижесінде қалыпты деңгейге дейін дамымайтынын айтады. Сондықтан қазіргі орта мектеп оқушылары эрудицияға қарамастан ойлау икемділігіне ие емес, олар жалпылауға қабілетсіз. Ерте дамумен тым көп айналысқан балалар көбінесе қалай ойнауды білмейді, эмоционалды дамуы тежеледі.

Өз тәжірибемнен айта аламын, баланың еркін ойнауға уақыты болуы керек – бұл ойында біз тек шығармашылық қабілеттерді дамытамыз – ересек балалар процесті басқарады, ал кішілері сюжетті қызығушылықпен бақылайды. Бізде ересек балалар кітаптардан сюжеттер ойнап, өз сюжеттерін ойлап табады. Ойын – мектеп жасына дейінгі балалар үшін оны барлық бағытта дамытатын жетекші қызмет. Бала мүмкіндігінше көп ойнасын. Мектепке дейінгі жаста, ең алдымен, балалардың эмоционалды әл-ауқатына қамқорлық жасау керек – қалғаны екінші реттік. Сіз балаларға уақытында ойнауға рұқсат беруіңіз керек, бірақ олар өз уақытында мектепке арналған рөлдік ойындарда оқып, оқып үйренеді, қуыршақтарды алдыңғы ұрпақтар сияқты үйретеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Интернет желісі: <https://2018.vospitately.ru>
2. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей : Учеб. пособие. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
3. Симоненко В.Д., Ретивых М.В., Матяш Н.В. Технологическое образование школьников. – Брянск: Издательство БГПУ, 1999. – 269 с.
4. Пономарев Я.А. Психология творчества и педагогика. – М.: Педагогика, 1976. – 280 с.

ӘОЖ 373.1.02

Kudaibergenova Aruzhan Ernurkyzy,
master student Suleyman Demirel University
Kazakhstan, Almaty

THE IMPORTANCE OF VALUES-BASED EDUCATION IN TEFL

Abstract: Foreign language is a guide to the perception of the world of values as well as a translator of thoughts that is why the article is dedicated to the significance of value-based education in teaching foreign languages. The learning of foreign languages is a conscious process for the improvement of general spiritual values and accomplishments of world culture, guaranteeing the growth of the academic and emotional range of life. To show the differences between education and

value-based education in learning foreign languages for both teachers and students, we examined the works of experts in the sphere of education.

Keywords: *value-based education, influences, teachers, students, foreign languages.*

The main trend in humanistic education is the extending of the role and place of value in the process of education and its orientation towards values. The approach is commonly referred to as value-based learning. The term “values-based education” was found by Neil Hawkes, who is making effort still nowadays the improvement this sphere of education. As the purpose of value-based education, the founder states that “Every institution have to provide values-based education and permit students to think about favourable, general human values and the various ways to show and improve them by encouraging students to live positive values in their lives” (Neil Hawkes, National Values Education Forum Report, Australia (2006 p25). [1] Furthermore, (Rowan Williams, 2005) points out schools that explain not only things referred to academic education but also worldwide values, there is an opportunity to enhance an understanding of the meaning of such words as honesty, respect, understanding, humbleness and look for ways to apply them in their regular lives. [2] (Hamlet Surenovich, 2018) notes that both cognitive and value relations and cognitive and value orientations of learning are interrelated. In the value orientation of learning, knowledge and skills, for example, are also considered as a value. In this case, however, different levels of cognition are distinguished – memorization, knowledge, understanding, application, etc. With the value orientation of learning, one of the main goals becomes the knowledge of values. [3] On the other hand, (Alive, 2007) states that a values-based learning community fosters positive relationships and quality in education and the school is central to the creation of value. While some scholars claim that values-based education is not appropriate for language learning, in our point of view, every school must allow students to get acquainted with humanistic and educational values. [4]

Initially, it is necessary to study values because it will help in achieving not only academic goals but also purposes in life. According to (Šebart, 2010, p. 12) “Education, if it desires to produce long-term effects, must essentially accomplish the construction of character with the help of teaching.” [5] This quotation’s purpose is to explain that educational goals are not excluded from teaching, rather they are accomplished in the teaching process. It would be wrong to assume that achieving those goals does not happen beyond the classroom, where there could be a favourable place to be concerned with significant things. It is associated and educational achievements and teaching go alongside. From this, it is understandable that the educational impact is not just a procedure that could be forecasted. On the other hand, different theories were dedicated to the question of the effect of education on the improvement of the formation and character of values. Some scholars believe that this influence is an integral part of teaching, some of the scholars claim that it can effortlessly change an attempt to try to coach somebody through values. Finally, the specialists try to persuade the teachers to implement this opportunity to impact them with the best possible intentions. However, we cannot neglect the fact that the judgement about what is weighted as valuable and what is not should make every people on their own. [6]

Scholars tried to describe the significance of value-based education not only in the manner of studying foreign languages but also in a person’s life: relationships with other people, attitude toward their work and many other sides of life. As (Kunanbayeva, 2019, p. 105) stated that people start making friends based on similar interests, basic value orientations and lifestyles, and this is an important fact in human relations. [7] The founder of values-based education, (Neil Hawkes, 2018) believes that when the school severely involves the moral and mental dimensions of the syllabus (which favourably affect the thoughts and emotions of the student as well as the internal world of feelings), the school society turns more pleasant and reflective. Personally, students take more serious responsibility for their studying and performance. (Hawkes Neil & Hawkes Jane, 2018) characterized this as the foundation of an Internal Syllabus. One of the important things when creating a syllabus is to know the comparison between “education” and “value-based education”, which is made by Dr C. M. Yogi, Founder - Society for Value Education (SVE) [8]

Education	Value Based Education
Reveals our academic abilities	gives us purity of heart too
Develops our skills	provides us with honesty too
Builds our connection with the world	links us with our family too
makes our living better	makes our life better too
trains us to compete with others	encourages us to be comprehensive too
makes us a professional	makes us complete humans too
takes us to the highest	takes the whole society to the highest
gives us the capability of better learning	gives us the tool for a profound understanding too

Table 1. The comparison among Education and Values-Based education [9]

(Neil Hawkws, 2005) states that value teachers are those who work on self-awareness and expend their time conceiving about the more profound meaning of the values allocated in school. Instructors' self-reflective work has an effective impact on students, who produce clear relations between what the instructor does and what she says. We consider such types of teachers are sincere, they struggle to reach correspondence in their feelings, thoughts and actions. Values teachers understand that they can be absorbed by limiting the intensity of emotions (such as annoyance) and that they may be insufficiently transferred into action. The growth of understanding (meditation, mindfulness) as an instrument to support self-control, enables both teachers and students to act in a way that represents positive personal values, such as sympathy and reverence. Interpersonal neurology now ensures evidence to maintain the need to take responsibility for our improvement by enhancing the neural directions that support positive reflection. [1]

Value-based education is not a method without criticism, however, it is one of the essential methods in teaching students' affective and intellectual development. We advise to all teachers try to look at learners as a whole person and be interested and take care, because the young generation is our future. Through humanistic strategies, students can achieve not only extended language competence but also a great variety of social skills, which makes a great contribution to one's success and prosperity in real life. We believe that this article clearly showed the importance of value-based learning for building a great future in both career and life. One of the greatest representatives of medieval Eastern philosophy Al-Farabi said: "A person needs first of all not education, but upbringing. The knowledge given without upbringing is the enemy of humanity, which in the future threatens its life." As we know, the authenticity of this word has been proven more than once by the practice of life. In this regard, our ancestors knew perfectly well that teaching values have a special place. After all, giving an exemplary upbringing to descendants means to form the society itself and support the country. The main goal of value-based education is to teach students their values, especially in this period when many of the educational places only teach the knowledge of the particular discipline and not deepen into the main things in life such as character, tolerance, responsibility, self-discipline and consistency. As we consider the teacher should not teach only the specific discipline, but how to live this life to succeed and be happy.

References:

1. Hawkes, N (2005). Does teaching values develop the quality of education in primary schools. Oxford: Unpublished thesis, Oxford University.
2. Rowan Williams, Archbishop of Canterbury — A Quiet Revolution Edition 11 (2005 p3).
3. Mikaelian, H.S. (2015). Axiological foundations of Mathematical education, Part 1, Values and valuable relations. Yerevan: Edith Print. (in Armenian)
4. ALIVE , The Association of Living Values International. (2007). The vision, core principles and practices of Living Values Education, Vision Statement.Genève: Dr.Hawkes.
5. Kovač Šebart, Mojca. The Public School: Values and Educational Discourse. Pardubice: University of Pardubice, 2010. Print.
6. (Ibid., pp. 12-14)
7. <http://rmebrk.kz/journals/5555/2833.pdf>
8. Hawkes, N and Hawkes J. (2018) The Inner Curriculum, nourishing wellbeing, resilience and self-leadership. John Catt Educational Publications.

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: *Статья посвящена вопросу экологического образования и воспитания учащейся молодежи. Показано, что системный подход предполагает грамотную и целенаправленную систему экологического образования с учетом возрастных особенностей учащихся.*

Ключевые слова: *Состояние окружающей среды, учебный процесс, системный подход, экологическое образование.*

Ответственное отношение в системе отношений человек - окружающая среда предусматривает гармоничное существование всего живого, осознание человечества частью природы, а не хозяином. Для реализации указанных задач в арсенале преподавания имеются необходимые дидактические и воспитательные методы, приемы и средства.

В настоящее время остро стоит задача, связанная с решением экологических проблем. Поэтому современный учитель должен обладать высокой образованностью, научной эрудицией, воспитанностью и профессионализмом [1, с.138].

Для совершенствования профессиональной подготовки будущего учителя необходимо формировать психологические, общепедагогические и экологические знания, которые составляют основу педагогического мастерства учителя [2, с.164].

Экологическое воспитание понимается не только как формирование соответствующего сознания и нравственно-ценной ориентации, но и как активное участие в практическом воспитании природоведческих знаний.

В процессе обучения отдельных предметов учащиеся слабо вовлекаются в непосредственное общение с природой. Существующий разрыв между программными требованиями к преподаванию природоохранных вопросов и фактическими знаниями учащихся, отсутствия единства в учебной и внеурочной работе возможно преодолеть только с позиции системного подхода к экологическому воспитанию учащейся молодежи.

Особенностями экологического образования являются включение ответственного отношения к окружающей среде и структуре целей общеобразовательной школы; междисциплинарный состав содержания; признание реального вклада в дело изучения и охраны здоровья и окружающей среды в качестве важнейшего критерия эффективности образования; экологическая направленность учебы, как ведущих видов деятельности учащихся.

Как фактор экологического образования можно выделить глобальный характер экологической опасности, т.е. реальные экологические проблемы, которые касаются каждого жителя планеты: демографическая, продовольственная, охраны здоровья, энергетическая, ресурсов сохранения генофонда биосферы.

Осуществляя экологическое образование, законы экологии надо донести до каждого жителя нашей планеты: все связано со всем; все должно куда-то деваться; природа знает лучше; ничто не дается даром.

При проведении экологического образования необходимо сочетать разные уровни интеграции учебного материала: внутри предметного, межпредметного, а также учитывать взаимосвязи, этапы интеграции и формы организации учебно-воспитательного процесса.

Содержанием экологического образования является практическая деятельность по изучению и охране окружающей среды своей местности, пропаганда экологических идей среди сверстников и взрослых.

Экологическое воспитание должно начинаться в семье, где ребенок впервые знакомится с окружающим нас миром, учится бережному отношению к природе.

Однако, как показывает проведенное анкетирование, не все взрослые члены семьи обладают необходимыми экологическими знаниями. В результате анкетирования было выявлено, что 34% родителей не обладают такими знаниями, 17% изредка стараются формировать у своих детей экологические знания, которые у них минимальны, 21% заявили, что это не их дело и что необходимые экологические знания должны давать учителя в школе. Только 8% опрошенных ответили, что считают свои знания по данному вопросу достаточными для обучения детей. 20% родителей отказались отвечать на поставленные в анкете вопросы, считая их несерьезными и не заслуживающими внимания.

Анализируя полученные данные можно сделать вывод о том, что проблема обучения родителей основам экологической культуры становится на современном этапе очень важной и актуальной.

На основании вышеизложенного считаю, что необходим целенаправленный системный подход в формировании нового экологического мировоззрения, которое коренным образом меняет представление человека о самом себе, о месте и значении в мире. Фактически же всё содержание непрерывного экологического образования должно быть подчинено становлению экологической культуры личности и общества как совокупности материального, духовного и интеллектуального взаимодействия человека с природой.

Непрерывное экологическое образование надо начинать с самого младшего возраста с учетом психофизиологических возрастных особенностей. Например, в младшем школьном возрасте экологическое воспитание и обучение следует строить на эмоционально-образном подходе. Надо воспитывать у младших школьников бережное отношение к природе, углублять и систематизировать знания об окружающей среде, подводить учащихся к осмыслению взаимосвязей явлений в природе. В 10-14 лет стремиться развивать у учащихся активный интерес к охране природы, их самостоятельность, углублять научные знания о современных эко проблемах, устанавливать взаимосвязь между отдельными явлениями в природе, то есть в этот период целесообразен уровень природоохранных и системных эко знаний. В 14-17 лет необходимо формировать у учащихся соответствующие научные знания, развивать экологическое мышление и способности к активному исследованию экологических проблем, формировать у них определенную ответственность в вопросах охраны природы.

В результате именно такая система интегрированных учебных программ позволяет перестроить традиционный учебный процесс преподавания различных предметов в направлении междисциплинарного, гуманистического и экосистемного подхода к пониманию реальной картины мира.

Список использованной литературы:

1. Амельченко, В. И. Построение компетентности - ориентированных занятий при изучении в бакалавриате курса «Методика проведения географии» / В. И. Амельченко. Вестник ЗКГУ. – 2016. - №4 (64). – С. 138-146
2. Смирнов, С. Д. Педагогика и психология высшего образования : от деятельности к личности / С. Д. Смирнов. – М. : Академия, 2005. – 400 с.

УДК 81'243

*Латыева Надежда Константиновна,
учитель английского языка, ОСШОД №8,
Казахстан, Уральск*

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА СРЕДНЕЙ И СТАРШЕЙ СТУПЕНЯХ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация: В статье рассматриваются понятия функциональной грамотности, грамотности чтения, анализируются особенности развития функциональной грамотности

при обучении иностранным языкам через дополнительное образование, приводятся примеры заданий и упражнений на основе работы с текстом, направленных на формирование и развитие функциональной грамотности учащихся.

Ключевые слова: функциональная грамотность, ИКТ - грамотность, читательская грамотность, литературное творчество, операционное мышление, повышение мотивации, журналистский опыт.

Сегодня иностранный язык становится реально востребованным. Все большее число людей изучают иностранный язык и широко используют эти навыки в практической деятельности. Возрастает потребность в специалистах, владеющих разговорной речью. Это способствует значительным изменениям в практике обучения иностранному языку, где доминирующим подходом становится коммуникативный подход, при котором уже с первого урока школьники учатся общению на изучаемом языке. Требования нашей жизни определяют потребность в образовании и воспитании детей с новым типом мышления. В целях создания необходимых условий достижения нового качества общего образования, планируется усилить роль ряда дисциплин, в том числе и иностранного языка для успешной социализации учащихся; обеспечения выпускников средней школы знаниями на уровне функциональной грамотности. Функциональная грамотность – одно из центральных понятий в образовательном процессе на сегодняшний день. Функционально грамотная личность способна использовать все приобретаемые знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

Понятие «функциональная грамотность» появилось в 1957 году применительно к взрослому населению, которое нуждалось в ликвидации своей неграмотности. В тот момент было достаточно трех базовых грамотностей, чтобы успешно справляться с решением жизненных ситуаций: умения читать, писать и считать. Современность требует от человека гораздо больше грамотностей: навыки чтения и письма, математическая грамотность, естественнонаучная грамотность, ИКТ - грамотность, финансовая грамотность, культурная и гражданская грамотность. От современного человека требуются умения критически мыслить, работать в команде, общаться, быть креативным.

Исходя из этого, можно обозначить следующую проблему: как организовать работу на уроке английского языка, чтобы в процессе обучения была сформирована функциональная грамотность у учащихся.

Достичь функциональной грамотности в процессе обучения можно различными способами. Однако одной из главных составляющих преподавания иностранного языка является заинтересованность обучающихся. Функциональная грамотность - явление метапредметное, и поэтому она формируется при изучении разных школьных дисциплин и имеет разнообразные формы проявления.

На уроках иностранного языка мы используем знания, полученные учащимися на уроках литературы, географии, истории, ИКТ, предметов деятельного цикла – музыки, изобразительного искусства. Мы считаем, что необходимо учить детей извлекать и применять на уроках иностранного языка информацию, полученную при изучении данных предметов. Это помогает ученикам строить для себя общую картину мира, и вырабатывать собственное отношение ко всему.

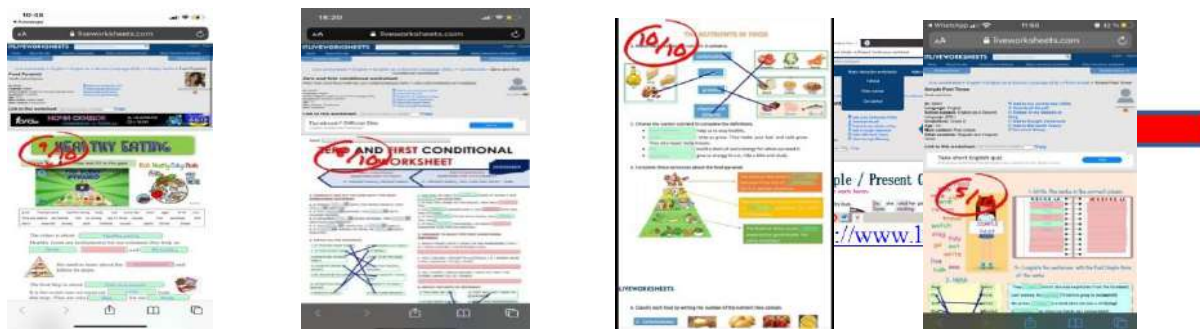

Изучение иностранного языка невозможно без интеграции с географией и историей. Тесная связь с этими предметами прослеживается при изучении тем страноведческого

характера. Ребята знакомятся с историей, географическим положением, климатом, политическим устройством, экономикой стран изучаемого языка, с биографиями исторических и политических деятелей, великих путешественников, композиторов, ученых, спортсменов. Основная задача преподавателя в этом случае сводится к тому, чтобы представить данную информацию учащимся в интересной и максимально доступной форме. Работа в данном направлении проходит очень эффективно при использовании нетрадиционных и игровых форм обучения: онлайн/оффлайн викторин («Quiz. The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland»), интеллектуальных игр («Jeopardy Game. The UK and its capital London»), конкурсов.

Для решения задач формирования функциональной грамотности, необходимо использовать ИКТ в учебном процессе, что позволит повысить мотивацию учения, интенсифицировать обучение, создать комфортную среду обучения. С помощью сети Интернет можно создать подлинную языковую среду и поставить задачу формирования потребности в изучении английского языка на основе интенсивного общения с носителями языка, аудирования оригинальных текстов, записанных носителями языка.

Сегодня быть грамотным в области компьютерных технологий — это важное качество человека, которое помогает справляться с ежедневно меняющимися задачами. Информационно – коммуникационные технологии (ИКТ) – основа развития универсальных учебных действий. Информационная грамотность – неотъемлемая часть общей культуры личности. Она тесно связана с проблемой непрерывного образования и самообразования, предполагает развитие обще учебных умений – самостоятельно добывать и обрабатывать информацию, анализировать её, делать аргументированные выводы. Мультимедиа приложения, обучающие компьютерные программы, онлайн- тесты, презентации помогают осуществлять контроль и самоконтроль после каждого юнита.

При подготовке к своим урокам часто планирую работу с Гугл ссылками, готовлю презентации, аудио и видео материал. ИКТ ресурсы могут быть разного содержания: при закреплении грамматики, отработке лексики, тренировке навыков чтения и аудирования.

Подобного рода ссылки можно скачивать и моделировать самому учителю по инструкции. Учащиеся с удовольствием выполняют задания по ссылке, осуществляют самопроверку, отправляют результат учителю. Данный вид закрепления и оценивания может быть использован как при дистанционном, так и при штатном режиме обучения (мотивирует учащихся, экономит время).

Также в качестве домашнего задания учащиеся самостоятельно готовят презентации, мини выступления по заданной теме.

Читательская грамотность – это одно из направлений функциональной грамотности и, на мой взгляд, базовое. Какое бы задание не получил учащийся, первое, что ему нужно сделать это ПРОЧИТАТЬ задание. В своей практике учителя сталкиваются с многочисленными затруднениями учащихся при работе с текстом. Зачастую учащиеся не могут выделить ключевые слова и определить главную мысль текста, не умеют читать диаграммы и интерпретировать информацию, данную в таблицах, то есть они не в состоянии перенести знания и умения из одной области в другую. Работу по совершенствованию читательской грамотности веду в двух направлениях: на уроке и во внеурочной кружковой деятельности. Работа с текстом предполагает большой спектр заданий:

- Найти соответствие дефиниций и терминов.

- Перефразировать предложения, используя определенную грамматическую структуру.
- Прочитать заглавие и сказать, о чём (ком) будет идти речь в данном тексте.
- Прочитать текст, разделить его на смысловые части, подобрать названия к каждой из них.
- Выбрать только верные утверждения в соответствии с содержанием текста.
- Прочитать текст, отметить места, раскрывающие разные аспекты проблемы.
- Прочитать текст, в предложенных ниже утверждениях найти ошибки, исправить их.
- Прочитать текст, расположить иллюстрации в соответствии с содержанием и т.д.

Совершенствование навыков читательской грамотности учащиеся отрабатывают и на дополнительных занятиях. Вот уже два года в школе ведется работа кружка на английском языке «YoungJournalist» (Юный журналист). Данный кружок развивает и реализует творческие способности учащихся (8-11 классов) через создание школьной газеты BRAINTIME. Газета выпускается ежемесячно и размещается на школьном сайте https://instagram.com/schools_8?utm_medium=copy_link

Члены кружка работают в соответствии с выбранной рубрикой:

1. Main dates.
2. Flash news around the world.
3. East or West, home is best.
4. Actions speak louder than words
5. Did you know?

Учащиеся 8 -11 классов ОСШОД №8 освещают новости и достижения школы, памятные и праздничные даты в стране, интересные события в мире. В результате работы по выпуску газетного материала возрастает мотивация учащихся к обучению. Учащиеся совершенствуют и развивают навыки литературного творчества, повышают грамотность, получают первый журналистский опыт. Эта работа способствует сплоченности учащихся, повышению их коммуникативных способностей, повышению их статуса в школьном коллективе. Создание газет нацеливает школьников на исследовательскую работу. Она способствует развитию теоретического, творческого мышления, формированию операционного мышления, направленного на развитие навыков и умений применения современных компьютерных технологий. Конкретную тематику статей учащиеся выбирают в зависимости от собственных интересов и возможностей.

В заключение, хотелось бы сделать вывод. Применяя задания на формирование функциональной грамотности, учитель способствует повышению мотивации учащихся, расширяет их кругозор, развивает творческие способности, помогает осознать ценности современного мира – всё это необходимо для гармоничного развития личности и дальнейшего взаимодействия с обществом.

Список использованной литературы:

1. Письменная Л., Янкевич М. Культура. Работа со сплошным текстом. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://docs.google.com/document/d/1hAAqir-39-drK1Tcbpr1scMddBZ-2OUnQTq7TIPhKOs/edit?pli=1>
2. Рождественская Л., Логвина И. Формирование навыков функционального чтения. Пособие для учителей. Курс для учителей русского языка как родного. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://umr.rcokoit.ru/dld/metodsupport/frozhdest.pdf>
3. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы при освоении дисциплин общественно-гуманитарного цикла. Методическое пособие. - Астана, 2013
4. Литературная энциклопедия терминов и понятий/ Гл. ред. и сост. А.Н. Николюкин.- М., 2001
5. Корнеева И.Н. Аудирование на основе коммуникативного подхода и его место в развивающем обучении. Курс. работа. Астана, 2014
6. <https://www.liveworksheets.com/>

ӘОЖ 37.01

*Лукпанова К.Т., МБ-21 топ магистранты
Кожасалиева Р.Ж., философия докторы (PhD)
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Орал қаласы*

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДАҒЫ КҮРДЕЛІ ТАҚЫРЫПТЫ САРАЛАП ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЙТЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖАЗЫЛЫМ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

XXI ғасырдың басынан бастап саралап оқытуды орта мектеп оқушыларына қолдану – жаңартылған білім берудің маңызды бағыттарының бірі. Қазірдің өзінде Қазақстан Республикасының жаңартылған білім беру жүйесіне сүйенсек, саралап оқыту – бұл оқушының қабілетін, бейімділігін, қызығушылығын ескере отырып, жеке басын дамытуды қамтамасыз ететін білім берудің жүйесі. Бүгінгі таңда еліміздің білім беру жүйесінің ең басты міндеті-білім берудің ұлттық модуліне өту арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жетелеу[1].

Осы саралап оқыту технологиясын пайдалана отырып, 2020-2021 оқу жылынан бастап Ақтөбе облысы, Алға ауданы, Қарақұдық орта мектебіндегі биология сабағында оқушылардың айтылым, жазылым дағдыларын қалай арттыруға жолдарын қарастырдық. Ондай қадамға итермелеген бірқатар маңызды себептер бар екендігі анықталды:

- оқушылардың оқулықтағы тақырыптарды, мәтінді түсінуі және оны сипаттау мәселесі;
- оқушылардың жазылым барысында тақырыптық-тілдік диапазондардағы сауатсыздығы мәселесі;
- оқушылар жаңартылған оқулықтағы ұғымдарды түсінбеуі, ойларын толық жеткізе алмауы;
- оқулықтағы мәтіндермен жұмыс істеудегі талдау-сараптау дағдысының әлсіздігі;
- айтылым, жазылым жұмыстарының құрылымдалған формасының ішінара сақталуын түсінбеуі.

Мұндай қадамның басты себебі 11 сыныптарындағы оқушылар айтылым дағдысына негізделген тапсырмаларда ойын біршама толық, нақты жеткізгенімен, жазылым тапсырмасы кезінде тақырыптың ашылуы шашыраңқы, ойдың жеткізілуі нақты емес, орташадан төмен деңгейде болды. Ал, 10 сыныбы айтылымда шектеулі сөздік қорды қолданып, ойын еркін жеткізсе де, жүйелі түрде сипаттауда кедергілерге жолыққаны аталған тақырыпты зерттеу объектісіне айналдырудың басты себебі болды. Аталған 11 сыныбы жылдың соңында биологиядан ҰБТ емтиханын тапсыратын болғандықтан, ал 10 сыныптар тоқсанды жиынтық

бағалауын дұрыс түсіндіруі және олардың жүйелі сипаттау арқылы айтылым және жазылым дағдысын жетілдіру – алға қойған басты зерттеу мақсаты болды.

Ал, айтылым және жазылым тапсырмаларын саралаудың белгілі бір қағидасына негіздеу сауаттылық деңгейін арттыра түсетіні белгілі. Осылайша, биологиядан айтылым және жазылым сауаттылығын арттыру мақсатында *«Биология сабағындағы күрделі тақырыпты саралап оқыту арқылы оқушылардың айтылым және жазылым сауаттылығын қалай арттыруға болады?»* деген оқушылардың оқу нәтижесін жақсарту мақсатында зерттеу тақырыбы алынды[2].

Психолог Н.А.Менчинская «Оқыту тиімділігі оның мазмұны мен әдістеріне ғана тәуелді емес, сонымен қатар, оқушылар тұлғасының жеке басының ерекшеліктеріне байланысты», - деген[3].

Сонымен адам дамуының қозғаушы күші – оқыту. Бірақ соңғысы дамуға балама емес, ол жақын арадағы даму аймағын құрайды, алдымен үлкен адамдармен қарым-қатынасы және жолдастарымен ынтымақтастығы ретінде ғана мүмкін болатын оның ішкі дамуын қозғалысқа әкеледі. Ал оқушының жақын арадағы даму аймағы – бұл баланың өзекті даму деңгейі мен ересек адамдардың әсерінен болатын даму мүмкіндігінің арасындағы айырмашылық. Жақын арадағы даму аймағына бағытталып, оқушы үнемі даму сатысында болу керек [4]. Жоспарлау кезеңінде анықталған себептердің негізінде төмендегіше мақсаттар қойылды:

- биология сабағында күрделі тақырыпты меңгеруде оқушыларға саралаудың жасампаздық қағидатына сай тапсырма беру арқылы жүйелі айтылым дағдысында еркін ойлауды дамыту;
- айтылым барысында сөздік кедергілерді жою мақсатындағы дайын сөз оралымдары мен баламалы сөздерді қолдана білуге дағдыландыру;
- жазылым жұмысының бағалау критерийлерін нақты көрсете отырып, саралау ерекшелігіне сай құрылымдалған жазылым формасын көрсету.

Жоғарыда аталған мақсаттардан төмендегі міндеттер келіп шықты:

- айтылым мен жазылым дағдыларында ой еркіндігіне шектеу салмау;
- күрделі тақырыпты саралаудың қағидасына негізделген сұрақ қою моделіне бағытталған тапсырмалар құрастыру;
- биология ғымындағы қиындық туғызатын дайын сөз құрылымдары мен баламалы сөздер тізбегін ұсыну;

Осы мақсаттардан туатын міндеттерді орындаған соң күтілетін нәтижелер:

- Тақырыптың ерекшелігіне сай орындалған жазылым жұмыстары
- Тақырыптың терең әрі нақты ашылуы айтылым дағылары қалыптасады
- Күрделі тақырыптың құрылымдық формаларының сауатты қолданысы
- Жазылым жұмысының күрделілігіне сай дұрыс құрылымдалуы.

Оқушылардың білімін көтерудің бір стратегиясы ретінде осы аталмыш мектептің оқушыларынан сауалнама алу көзделді. Үздік тәжірибелер дарынды балалардың проблемалары мен қажеттіліктеріне негізделген балаға бағдарланған оқыту модельдерін пайдалануды талап етілді. Зерттеудің алғашқы сатысы оқушылардың сабақ барысында айтылым дағдыларындағы ұғымдарды түсіндірудегі тақырыптық мәтіндегі қиындықтары бар оқушыларды топтастыру және жазылым тапсырмаларын орындағанда кездесетін қиындықтары туралы сауалнама жүргізуден басталды. Сауалнамаға әр түрлі жоғарғы сыныптардан 21 оқушы қатысты. Сауалнама әр сыныптан бөлек алынғандықтан, сыныптар бойынша түрліше нәтижелер шықты. Оқушылардың басым көпшілігінің айтылым және жазылым дағдыларының жұмысында қиналатын тұсы: тақырыпты нақты ашу, негізгі ойдан ауытқымау, қарапайым идеялармен қоса күрделі идеяларды ашу болса, жазылымның мазмұндық ерекшелігіне сай жазуда да нақты мәлімет болмағандықтан, жазылым тапсырмасын орындау қиындығы туады (диаграмма 1).

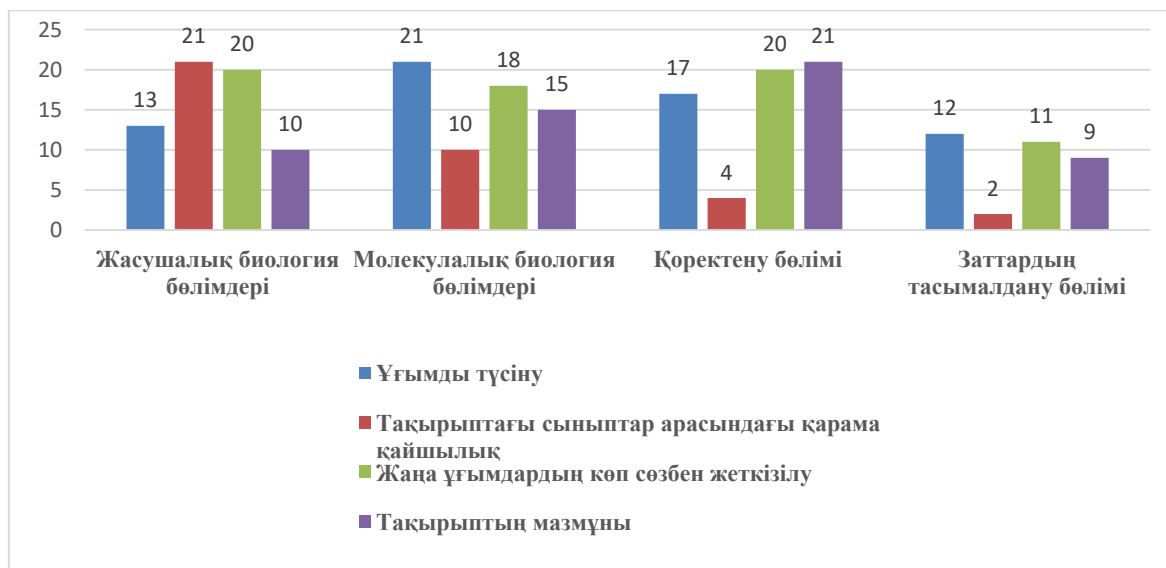

Диаграмма 1. Жоғары сынып оқушылары арасындағы айтылым және жазылым тапсырмасын орындау барысында қиындық тудырған тақырыптар.

Диаграммада көрсетілгендей жоғары сыныптардың көпшілік оқушылары айтылым және жазылым тапсырмасын орындау барысында сауалнамада аталған қиындық келтіретін мәселелер қатарына барлық тармақшаларды белгілеген. Мәселен, жасушалық биология бөлімінде жауап берген 21 оқушының 13-і ұғымды түсінуде, 21-і тақырыптағы қарама-қайшылықта, 20-ы жаңа ұғымдардың көп сөзбен жеткізілуінде, 10-ы тақырыптың мазмұнындағы қиыншылықтарды атап өткен.

Креативтілік қағидасына негізделген шығармашылық тапсырмалар үш деңгейден тұрады: теориялық білімі, стандарттан тыс талдау және синтез [5].

Айтылым тапсырмасын саралауда мен ең бірінші-конструктивтік оқыту теориясы негізінде Ж.Пиаженің когнитивті даму теориясы жатыр. Ж.Пиаже білімнің қалыптасуы бірнеше даму кезеңінен өтетінін дәлелдеген. Кіші жастағы балалардың үлгісінде адамдардың алдымен білімді меңгеріп, содан соң құрылымдап, кейін қолдануына көшетін заңдылығын зерттеп анықтаған. Яғни, оқушылар оқу үдерісінде алдыңғы білімдеріне сүйеніп, келесі білімге тасымалдап өз түсінік әлемін құрады[6].

Жазылым тапсырмасын саралауда: Компрессия арқылы шимайлап жазу әдісі алынды. Неге? Себебі, тыңдалым, оқылым барысында оқушы бірінші фактілер мен көзқарастарды шимайлап жазып алады. Мәселеге бағытталған аргументативтік мәліметті жазуда сол жазылып алынған мәліметтерін қолданады. Ақпараттық, хабарламалық жазу формаларын қалыптастырмаған оқушыдан кең көлемді шығармашылық жазба жұмысын күту дұрыс болмас еді.

Дж.Ван Тассел Баска: «Жазуда: Қабілетті оқушыларды жазуға үйрету бағдарламасы жазу үдерісін шимай дәптер әзірлеуге, қайталауға және олықтыруға, ағымдағы мәселелерде идеялар мен дәлелдерді дамытуға шоғырландыра отырып олардың зерттеу жазу қабілеттерінің дамуына айрықша мән береді. Дарынды оқушылар тиісті даму модельдерін қолдана отырып жазудың хабарлы және ақпараттық сияқты басқа да формаларын қолданып үйренулері қажет. Ересек жастағы оқушылар үшін күрделі тақырыбының мазмұнын көшіріп жазу формаларын бақылау үшін пайдалы жаттығу болып табылады» дейді [7].

Әдісті қалай сараладық? Математикалық қабілеті жоғарырақ дамыған балаға берілген мәліметті кесте түрінде сипаттауға еркіндік берілді, тек сол жазған мәтінін «сөйлете» алуы тиіс. Ерекше ойлау қабілетіне ие оқушылар осы ақпараттық стендтің өзін белгілі аудиторияға арналған жазба есебінде шебер жазып шықты. Танымдық қабілеттерінің анықталуы бір немесе бірнеше салада дамыған оқушыларға компрессияның қай тәсілін ұсынсақ та, орындауы жоғары деңгейде жүзеге асты. Осыдан шығатын қорытынды – әрбір оқушыға жазылым тапсырмасы

аралас ойлау түрлеріне негізделіп сараланып берілсе, өнімділік жоғары болады. Өз кезегінде ол креативтілікке – дәстүрлі емес ойлау жүйесінде жұмыс істеуге қадам бола алады. Бұл әдісті қолдану барысында тапсырмаға берілген кері байланыста нашар нәтижеге қол жеткізіп жүрген зерттеу нысанындағы оқушылар тапсырманың сапасына қатысты құнды тұжырым айтты. Олар тақырып туралы мәліметтерін интерпретациялаудың тиімділігін атап көрсетті. Себебі, жазылым тапсырмасының құр көпірме сөз болып кетпеуі үшін фактілер мен көзқарастардың тізбегімен танысқан жөн. Осы алынған қысқа мерзімді нәтижені қалыптастырып, дамыту мақсатында аталған әдісті І, ІІІ тоқсанда да жиі қолдандық[8].

Нәтижеде оқушылардың функционалдық сауаттылығы айтарлықтай жетіле түсті, детальға назар аудару оқып, мұқияттылығы артты. Бұл қалыптасқан дағды жазылымның ең негізгі мағынасының ашылуы мен тілдік мақсаттардың орындалуын жүзеге асыратын құрал болып табылады. І тоқсанның жазылым компонентімен салыстырғанда ІІІ тоқсандардағы жазылым тапсырмаларының ТЖБ көрсеткіштері орта есеппен 2-3 баллға артты.

Әдістерді қолдану барысында жоғары сыныптарында ТЖБ-ның жазылым компонентіндегі балл саны ІІІ тоқсанда өскен балл саны 3-4-ке жетті. Жоғары сыныбында ҰБТ-ның қорытындысының нәтижесі артық болып, аталған сыныптың 100% білім сапасын көрсеткені сөзіміздің дәлелі бола алады.

Сонымен қорыта келе, саралаудың белгілі бір қағидасына негізделген тапсырмаларды тиімді ұсыну арқылы оқушылардың айтылым және жазылым сауаттылығын біршама арттыруға болады. Әрине, талап етілген критерийлердің барлығы толығымен орындалады деу артықтау. Бірақ тапсырмалар құрастыруда бірдей талап бергенмен, әртүрлі қабілеті анықталған баланың сол дарынын «пайдалану» бағытында тапсырмалар сараланса, үлгерім сапасы да, оқушының жеке жетістігі мен қызығушылығы да төмендемес еді деген түсінікке тоқталдық. Тек қозғаушы практикалық тапсырмалар арқылы ғана оқушылар өздерінің интеллектуалды қабілеттерін, қажыр-қайратын, талпынысын және өздерінің нақты білім деңгейін көрсету мүмкіндігіне ие болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жыл 31 қаңтар. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700002017> 5-6 б.
2. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына жолдауы. 2018 жыл 10 қаңтар. http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-n-nazarbaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-10-kantar 1-3 б.
3. С.Б.Бабаев. Бастауыш мектеп педагогикасы. Оқуқұралы. Алматы. 2007. 413-416б.
4. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. Қазақстан Республикасы Педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Астана, 2015 48-53 б.
5. Изғали Ж.І. Жоспарлау мен оқытуда саралау тәсілдерін қолдану. Әдістемелік құрал /Использовании дифференцированных способов в планировании и обучении. Методическое пособие /– Атырау / 2019. – 48-53 б.
6. Ж.Пиже «Теория когнитивного развития Ж.Пиже.» Питер, 2004. — 152-159 с.
7. Джойс Ван Тассел Баска Использование стратегий творческого решения проблем и критического мышления в целях подготовки одаренных обучаемых к вызовам 21 века. М: 2003, 15-21 с.
8. Submitted to the graduate school in partial fulfillment of the requirements for the degree doctor of education. By Brian E. Scott. Ball State University Muncie, Indiana March 2012, p 99-113.

Макасова Гүлбағида Елеубаевна,
Облыстық есту қабілеті бұзылған балаларған арналған
арнайы мектеп-интернаты, бастауыш сынып мұғалімі
Қазақстан, Орал

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация: Бұл мақала мұғалімдердің кәсіби қызметінде жаңа, инновациялық технологияларды іздеу және қолдану қажеттілігіне арналған және осы тақырып бойынша теориялық материалға шолу жасалынды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеу үшін қолайлы жағдай жасаудағы бағыттардың бірі педагогикалық процесте заманауи білім беру технологияларын қолдану түрлері көрсетілді.

Кілт сөздер: білім беру процесін ізгілендіру, информациялық технологиялар, әрбір баланың әлеуетті мүмкіндіктерін барынша ашу, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар, қазіргі заманғы білім беру технологиялары, жеке тұлғаны дамытудың қауіпсіз жағдайларын қамтамасыз ету, ақпараттық және байланыстырушы технологиялар, заманауи білім беру технологиялары.

Бүгінгі таңда білім беру процесін ізгілендіру, әр баланың әлеуетті мүмкіндіктерін барынша ашуға жағдай жасау ерекше маңызға ие.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеу үшін қолайлы жағдай жасаудағы бағыттардың бірі педагогикалық процесте заманауи білім беру технологияларын қолдану болып табылады. Оларды пайдалану жеке тұлғаны дамытудың жайлы және қауіпсіз жағдайларын қамтамасыз етуге, оның табиғи әлеуетін іске асыруға, оқу процесінде дамып келе жатқан педагогикалық өзара әрекеттестіктің қалыптасуына ықпал етеді.

Қазіргі таңда оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде. Заман талабына сай сабақ беру әдіс-тәсілдері де жаңарып, жаңаша технологиялар мен модульдар анықталуда.

Информациялық технологияларды қолдану аясы кең. Білім беру саласында ерекше білімді қажет ететін оқушыларда оларды қолданудың 3 негізгі аясын көрсетуге болады.

Орнын толықтырушы, яғни ақпараттық және байланыстырушы технологияларды қолдану ағза қызметінің бұзылыс орнын толықтырып, оқушылардың білімді меңгеру процесін жүйелейді.

Дидактикалық, яғни ерекше білімді қажет ететін оқушыларға оқытудың жаңа технологияларының пайда болуына түрткі болып табылады.

Қазіргі заман талабына сай білім беру саласындағы жаңашыл ұстазға қойылатын талап та жаңаша болатыны сөзсіз. Ұстаздардың алдындағы басты міндет – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп және жаңа педагогикалық технологияларды меңгере отырып, еліміздің жарқын болашығын жасайтын білімді де білікті, тәрбиелі де бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру – заман талабы.

Түзету сабақтарында мультимедия технологиясын қолдану нәтижесінде оқушы ақпаратты оңай әрі тез қабылдайды. Сабаққа деген ынтасы мен қызығушылығы жоғарылайды.

Ерекше білімді қажет ететін балаларды оқыту мақсатында инновациялық құралдарды қолдану мынадай әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асады: мультимедиялық презентациялар, оқыту бағдарламалары, мәтіндік редакторлармен жұмыс, графиктік сызбаларға түсіру.

Өзгеріске, жаңалыққа толы бүгінгі заман талабы мұғалімге алдында отырған бірі шапшаң, бірі баяу, енді біреулері төмен қабылдайтын зейіні, қабылдауы, есте сақтауы, ойлауы әр қилы шәкірттердің жүрегіне жол таба білетін білім біліктілігі жоғары, жаңашыл, ізденімпаз ерен қасиет иесі болуды міндеттейді. Әлемдік оқу үрдісінің өзегі - жаңа технологиялар екені мәлім. Әрбір технология өзіндік жаңа әдіс-тәсілдермен ерекшеленеді. Интерактивті модульдік технология қағидаларын іске асыру барысында оқушылардың танымдық белсенділіктерін, білім сапасын жоғарлатуға көмектеседі. Биік жетістіктерге жету үшін, мұғалім баланың мінез-құлқын, сана-сезімінің жетілу дәрежесін таным үрдістерінің дұрыс бағытта қалыптасып, дамуын қадағалап әрі дамытып отыру керек. Осы орайда

ерекше білімді қажет ететін балалармен сабақ барысында қаншалықты тиімді әдіс тәсілдерді пайдаланамыз.

Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың танымдық қабілеттерін жетілдіру мақсатында, сонымен қатар зейінін қалыптастыру, ойлау, есте сақтау қабілеттерін және тілдерін дамыту, яғни танымдық қызметін дамытуда, басқа да түрлі заманауи технологияларды қолдануға болады.

Бүгінгі таңда балаларды белсенді оқуға баулудың әр түрлі әдістері бар, біріншіден, бұл мотивация әдісі, ол әр баланың оқылған топтың жұмысының нәтижесінде қызығушылығына негізделген. Егер оқушы нәтижесін көрсе, сабақта белсенді жұмыс жасайды. Оқыту мотивациясын арттырудың бір тиімді әдісі АКТ-ны оқу үдерісінде қолдану. АКТ тек оқушының ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің де шығармашылық тұлғасын дамытуға ықпал етеді. АКТ адамның негізгі қажеттіліктерін іске асыруға көмектеседі - қарым-қатынас, білім беру, өзін-өзі жүзеге асыру. АКТ-ны білім беру үдерісіне енгізу ерекше білімді қажет ететін балалардың сабаққа деген құлшыныстарын үдетумен бірге сабақтың тиімділігін арттыруға, материалды ұсынудың тартымдылығын арттыруға арналған бірден бір әдіс. Сонымен қатар ерекше білімді қажет ететін: біріншіден, оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден, балаларды оқытудағы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану сабаққа деген қызығушылығын, белсенділігін арттырып, білім сапасын көтеру болып табылады. АКТ-ны қолдану материалды көрнекілікке, оны «жандандыруға», көрнекі саяхаттар жасауға, басқа жолдармен көрсетілмейтін құбылыстарды елестетуге байланысты дидактикалық мүмкіндіктерді ашады, бақылау мен жаттығу процедураларын біріктіруге мүмкіндік береді.

Жаңа модульдердің сабақтарда тигізетін пайдалары өте көп. Сабақтарымыз үнемі мазмұнды, нәтижелі, мағыналы, жан-жақты, оқушыларға қызықты болы керек. Білім беру процесін ұйымдастыруда ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелеріне көп көңіл бөлінеді. Мұндай балалар үшін олардың даму ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, жаңа бағдарламалар, дидактикалық құралдар жасалуда.

Заманауи білім беру технологияларының қатарына

- мәселелі оқытуды;
- әртүрлі деңгейлік оқытуды;
- оқытудың ұжымдық жүйесін;
- өнертапқыштық тапсырмаларды меңгеру технологиясын;
- оқытудың зерттеушілік әдістерін;
- оқытудың жобалық әдістерін;
- оқытуда ойын әдістерін: рөлдік, іскерлік және өзге де оқыту ойындарын қолдану технологиясын;
- ынтымақтастықта оқытуды (командалық, топтық жұмыс);
- ақпараттық-коммуникативтік технологияларды;
- денсаулық сақтау технологияларын және т. б. жатқызуға болады.

Қорыта келе, қазіргі кездегі барлық білім берудің жаңа әдіс-тәсілдерінің алдына қоятын басты мақсаты – білім алушының жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп, олардың өз бетінше ізденуін арттыру болып табылады. Жалпы осы аталған бағдарламаның: белсенді оқытудағы жаңа әдіс тәсілдер, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, ерекше білімді қажет ететін балаларды оқыту, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу, көшбасшылық модульдерін болашақта да барлық өзімнің сабақтарымда қолданып, белгілі бір нәтижеге қол жеткізуге тырысамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Липский И. А. Педагогическое сопровождение развития личности: теоретические основания // Теоретико-методологические проблемы современного воспитания: сб. науч. тр. Волгоград, 2004.
2. Крылова Н.Б. Очерки понимающей педагогики. М.: Народное образование, 2003. 441 с.
3. Григорьев Д.В., Кулешова И.В., Степанов П.В. Личностный рост ребенка как показатель эффективности воспитания: методика диагностирования. М.; Тула, 2002
4. «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы N 114-IV Заңы

Мендешова Аягөз Ержанқызы,
*Облыстық есту қабілеті бұзылған балаларған
арналған арнайы мектеп-интернаты, педагог-
психолог
Қазақстан, Орал*

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация: Мақалада ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыста психологиялық қолдау көрсетудің ерекшеліктері, ерекше білім берудегі негізгі принциптерге талдау жасалған. Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыста психологтың жұмыс жасаудағы ерекшеліктері, ерекше білім беру саласындағы психологтардың міндеттері сараланды.

Кілт сөздер: Диагноз, жанашыр, түзету-дамыту, толеранттылық, компенсаторлық мүмкіндіктер, проксимальды даму, педагогикалық инновациялар, ғылыми-практикалық конференциялар, жан-жақтылық.

«Ақыл – парасат адамның ойлауына,
пайымдауына, ғылым мен өнердің қыр-сырын
ұғуына, жақсылық пен жаман қылықтың
аражігін ашуына көмектесетін күш»

Әбу Насыр әл –Фараби

Ерекше білім берудің мақсаты: барлық оқушыларға қоғамда толыққанды өмір сүру, топқа, жергілікті қауымдастыққа белсенді қатысу, сол арқылы қауымдастықтың мүшелері ретінде бір-біріне өзара әрекеттесуді қамтамасыз ету болып келеді.

Білім берудің бұл түрінде мүмкіндігі шектеулі баланың өз-өзіне сенімі артады, өзіне қолдау бар екенін сезінеді, баланың өзін-өзі бағалай білуіне, қоршаған ортасына сүйіспеншілікпен қарауына, өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезінуіне жол ашады, осы сенімділіктерін дамыта түсуде психологтың рөлі зор.

Ата-анасы да баласының дамуы мен тәрбиесіне белсене қатысып, жеткіншек алдында жауапкершіліктері артады. Психолог ата-анамен тікелей байланыста болып, баланың білім алуына үлес қосады.

Психологиялық қолдаудың мазмұны мен құрылымы көбінесе диагнозға, ақауға, баланың компенсаторлық мүмкіндіктеріне, «оның проксимальды даму аймағына», жеке тұлғаға бағытталған тәсілге байланысты. Мамандар балаларды жеке тексереді, оларды сабақ барысында, күнделікті өмірде – серуендеу кезінде, еркін іс-әрекетте бақылайды.

Мүмкіндігі шектеулі баланы сүйемелдеудің ең оңтайлы әдісін таңдау үшін баланың осы уақыт кезеңіндегі мүмкіндіктерін егжей-тегжейлі зерттеу қажет. Білім беру жүйесінде жұмыс істейтін психолог айналадағы адамдарға шыдамды, мейірімді, жанашыр, тапқыр, әріптестерінің пікірін тыңдай білуі керек, сонымен бірге негізгі білімге, әртүрлі әдістер мен диагностикаға ие болуы керек.

Ерекше білім берудегі негізгі принциптер:

- Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
- Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті
- Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы
- Барлық адам бір-біріне қажет
- Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады
- Барлық адамдар құрбы-құрдастырының қолдауы мен достығын қажет етеді
- Әрбір оқушы үшін жетістікке жету-өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру

- Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыста психологтың жұмыс жасаудағы ерекшелігі:

1. Мектеп жағдайына тез бейімделуге қажет әлеуметтік- адамгершілік жағымды мінез-құлық қалыптастыру
2. Оқуға қызығушылығын дамыту
3. Жеке тұлғалық ерекшеліктерін дамыту(оқу белсенділігі, өз бетімен жұмыс істеу т.б.) арқылы оқудағы қиындықтарды жою
4. Жалпы интеллектуалдық біліктілігін жас ерекшелігіне қарай дамыту (салыстыру, қарым-қатынас, практикалық топ, ойлау т.б.)
5. Жалпы даму деңгейін көтеру және жеке дамуындағы ауытқушылықты түзету.
6. Өз жасына сәйкес баланың жалпы дамуын және біліктілігін дағдыларын нығайту үшін жағымды әлеуметтік орта қалыптастыру.

Күтілетін нәтиже:

- Оқудағы негізгі қиындықтары жойылады;
- Әлеуметтік – адамгершілік қасиеттері дамиды, жағымды мінез – құлық қалыптасады;
- Өзіне деген сенімділігі артады.

Ерекше білім беру жағдайында баланың психикалық және физикалық денсаулығы оның көңіл-күйіне және жағдайына байланысты. Мұндай балаларды әлеуметтік бейімдеу мақсатында мектепте толеранттық қарым-қатынасты қалыптастыруға бағытталған жаппай іс-шараларға белсенді түрде жүзеге асырылады: сынып сағаттары, әңгімелесулер, кеңестер, суреттер конкурстары, ғылыми-практикалық конференциялар, олимпиадалар, спорттық іс-шаралар және т.б.

Ерекше білім беру саласындағы психологтардың міндеттерінің бірі - бұл айналасындағыларды (отбасы мүшелерін, басқа балалардың ата-аналарын, мектеп қызметкерлерін, барлық әлеуметтік ортаны) "ерекше" балаларды қабылдауға, құрметтеуге, оларға тұрмыста мейірімділікпен қарауға, оларға тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге және осы адамдардың қабілетін бағалауға, оларға қолдау жүйесін құруға үйрету.

Ерекше білімді қажет ететін балаларға танымдық іс-әрекетін ойын арқылы дамытудың артықшылықтары:

1. Қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауға бейімдеуде мінез-құлық мәдениетіне тәрбиелей отырып, рухани-адамгершілік құндылықтарының негізі қаланады;
2. Психологиялық-педагогикалық танымдық ойын-тапсырмалар арқылы баланың қызығушылықтары артады;
3. Өз ойы мен сезімін еркін білдіруге, шешуі қиын шиеленісті жағдайдың дұрыс жолын табуға әдеттенеді;
4. Танымдық іс-әрекет процестері дамиды;
5. Баланың жан-жақты білім мен тәрбиені қатар меңгеруге жағдай жасалады;
6. Баланың ішкі жан дүниесін анықтауға себепші болады;
7. Мектепте оқуға психологиялық қызығушылығы артады;
8. Баланың сана-сезімі дамуына себепші болады.

Тиімді жақтары:

1. Ересектермен өзара тұлғалық қарым-қатынас орната білуі;
2. Педагог пен бала арасында рухани шынайы қарым-қатынас орнауы;
3. Мүмкіндігі шектеулі баланың жеке психологиялық ерекшеліктері анықталады және сипатталады;
4. Бала ойын ашық еркін ерікті түрде айтуы, тілдік қарым-қатынастың дамуы;
5. Баланың сана-сезімі дамуына себепші болады.
6. Баламен жеке тұлға ретінде сөздік қарым-қатынас орнатылады;
7. Ата-аналардың балалар тәрбиесіне деген көзқарасы жоғарылайды, педагогке деген сенім-сезімдері жақсартады;

Ерекше білімді қажет ететін балаларға білім беру мемлекетіміздің алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі, оларды қоғамдық өмірге дайындау, әлеуметтік бейімдеу, жан-жақты дамуларына көмек көрсету, әлеуметтік өмір шеңберде тең құқылы тіршілік ете алуларына жағдай жасау.

Қазіргі кезде елімізде, мектептерде ерекше білімді қажет ететін балалардың білім деңгейін көтеріп, өмірге қажетті білім білік дағдысын, тәртібін қалыптастыруға байланысты түрлі шаралар жасалуда.

Балалармен жұмыс жүргізу барысында жоғарыда аталған танымдық ойын түрлерін өз жұмысында қолданып, ойын арқылы бала сенім-сезімдерін, танымдық іс-әрекеттерін дамытудағы нәтижелерім бала бойынан көрініп, оң нәтиже танытып келеді.

Болашақ ұрпақ бойына адами құндылықтарды сіңіріп, тәрбие өлшемдеріне сыйластық ниетпен қарауға, осы арқылы педагогикалық инновациялар мен жаңа технологияларды игерген үйлесімді болашақ тұлғаны қалыптастыруға міндеттіміз.

Ерекше білім беру кеңістігіндегі педагог-психолог қызметінің жетекші бағыты перспективалық жоспарлау болып табылады. Барлық жұмыс жылдық жоспарға, зерттеу бағдарламаларына, аралық мониторингтерге, оқушылармен түзету-дамыту жұмыстарына сәйкес жүзеге асырылады.

Бірақ осы бағыттардан ең маңыздысы ол ата-анамен жұмыс. Оларға «ерекше» балаларды білім беру ортасына балалармен тең қосу «ерекше» балалар үшін пайдалы екендігі туралы ақпарат беру маңызды, ал бірлескен оқытудың басты оң факторы төзімділікті дамыту болып табылады. Егер Біз мектепке дейінгі мекеме туралы айтатын болсақ, онда балалар бір-біріне оңай бейімделеді, тез үйренеді. Толеранттылықты кешенді қалыптастыру (мұғалімдер мен ата-аналар тарапынан) балалар арасындағы табысты қарым-қатынасты қалыптастырады.

Психологиялық қолдаудың мазмұны мен құрылымы көбінесе диагнозға, ақауға, баланың компенсаторлық мүмкіндіктеріне, «оның проксимальды даму аймағына», жеке тұлғаға бағытталған тәсілге байланысты. Мүмкіндігі шектеулі баланы сүйемелдеудің ең оңтайлы әдісін таңдау үшін баланың осы уақыт кезеңіндегі мүмкіндіктерін егжей-тегжейлі зерттеу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жайтапова А. А.. Мектеп табалдырығында 21-ші ғасырдың педагогикасы. Алматы. 2009.
2. Грозная Н. Инклюзивті білім беруді дамыту: халықаралық тәжірибе. 2004 // ресурсқа жүгіну 29.12.2006.
3. Инклюзивті мектепке барар жолда. Пособие для учителей. USAID, 2007 8. Жауап: Интеграцияланған (инклюзивті) білім: генезис және енгізу мәселелері / / Әлеуметтік педагогика. - 2010. - № 1.
4. Білім берудің Практикалық психологиясы: оқу.пособие для студ. психол. Фак. Университеттер / Р. В. Овчарова. 3-ші басылым., стер. М.: "Академия" баспа орталығы, 2007.
5. Романов П. В., Ярская-Смирнова Е. Р. Саясат инвалидности: Қазіргі Ресейде мүгедектердің әлеуметтік азаматтығы. - Саратов: "ғылыми кітап" баспасы, 2006.

ӘОЖ 371.3

Муктарова Айдана Сайлаубековна,
М.Өтемісов атындағы БҚУ, магистрант
Қазақстан, Орал

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖЕКЕ ОҚУ ТРАЕКТОРИЯСЫН АНЫҚТАУ АРҚЫЛЫ ӨЗІНДІК ӘРЕКЕТІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация: мақалада жеке оқу траекториясы негізінде студенттердің өзіндік әрекетін ұйымдастыру мәселесі, студенттердің жеке траекториясын анықтау бойынша жүргізілген диагностикалық жұмыстар нәтижесі, жеке оқу траекториясын анықтау, құру жөніндегі іс-әрекеттер қарастырылған.

Кілт сөздер: білім беру, оқыту үрдісі, жеке оқу траекториясы, жеке оқу маршруты, оқытуды даралау.

Жаһандық ақпараттандыру білім беру үрдісін үздіксіз жаңғыртуды өзекті ете отырып, дәстүрлі пассивті оқытудан білім алушылардың оқу үдерісіндегі белсенді позициясына және білім беру бағытына ерекше көзқарасты талап ететін оқытуды дараландыруға ауысу қажеттілігін айқындайды.

Білім беру жүйесінде түрлі кезеңдерде білім алушыда білім, білік, дағдыны қалыптастыру талап етілген жүйе орын алды. Бүгінгі күннің мақсаты – іскерлік қарым-қатынасты қалыптастырып, оларды өз бетімен білім алуға бағыттау болып отыр. Осыған байланысты қазіргі заманғы педагогикалық ғылымның ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа білім технологияларын қалыптастыруға ұмтылу болып табылады. Оған қоса білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері: бәрінің сапалы білім алуға тең құқылығы, білім беру жүйесін дамытудың басымдығы және әр тұлғаның зияткерлік дамуын, психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін ескере келе, халыққа арналған білім берудің барлық деңгейлерінің қол жетімділігін қамтамасыз ету болып табылады. [1]

Осы қағидаларды жүзеге асыруда ғылыми қоғамда, кәсіби білім алуда жеке білім беру траекториясы арқылы студенттердің өзін-өзі жетілдіріп, өз бетімен білім алуға деген қабілеттерін дамытуға бағытталған түрлі білім алу моделдеріне бейім зерттеулер санының артуы байқалады. Кәсіби білім алуда қолданылатын «жеке оқу маршруты», «жеке оқу траекториясы», «жеке оқу бағыты» сияқты ұғымдар әдебиеттерде жиі кездеседі.

Біз өз зерттеу жұмысымызда студенттердің жеке оқу траекториясын құру және сол арқылы өзіндік әрекеттерін жүзеге асыру тәжірибесін қалыптастыруды қарастыдық.

Білім беру үрдісінде көзделген мақсат бір болғанымен оған жетудегі студенттердің жолы әр түрлі. Себебі ол әрбір жеке адамның өзіндік психологиялық, физиологиялық, когнитивті ерекшеліктерінің болуына байланысты. Бұл даралық ұғымдар оқу нәтижелерінің білім алушылардың бойында әр түрлі деңгейде көрінетіндігін көрсетеді. Осы орайда оқытуды даралау, әрбір білім алушының жеке ерекшелігіне сәйкес икемдеу үрдістерінің маңызы арта түсті.

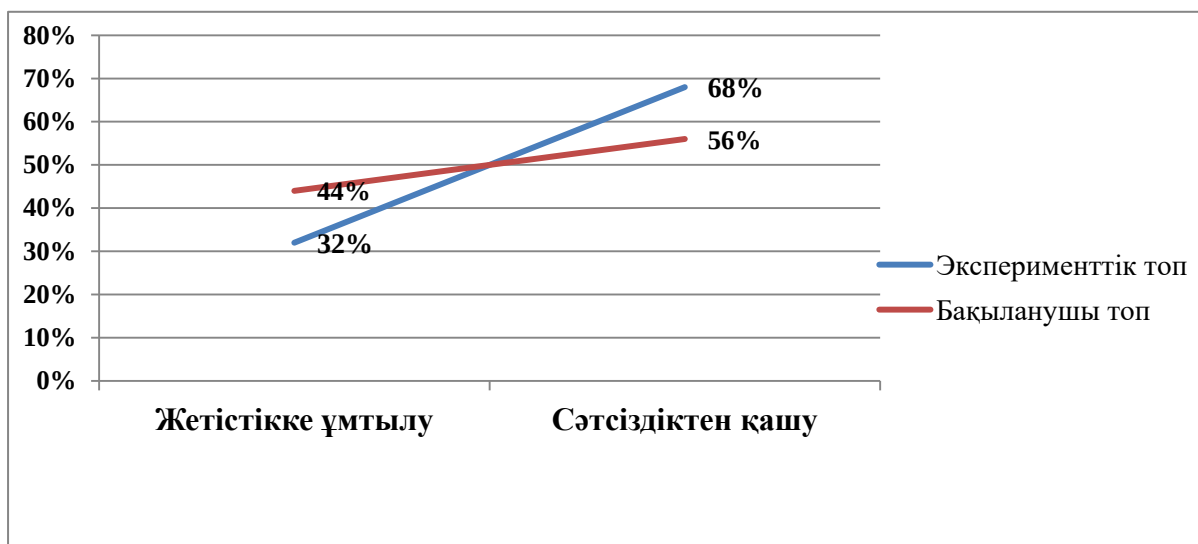
Әр түрлі ғылыми педагогикалық көзқарастарды талдай келе, өз зерттеуімізде «жеке оқу траекториясын - білім алушыларды тәрбиелеуде олардың жеке интеллектуалдық қабілеттерін барынша ескеретін, даму мен тәрбиелеудің жеке траекториясын анықтайтын жүйелік-белсенділік тәсіл деген» анықтаманы басшылыққа алдық. [2]

Білім беруді даралау – білім берудегі жаңа көзқарас болып табылады, мұнда оқушының позициясы өзгереді: ол оқыту үрдісінің объектісі емес, субъектісі болады. Сол арқылы өзінің оқу мақсатын анықтап, жеке көзқарасы негізінде қол жеткізгісі келетін нәтижені жоспарлай алады.

Студенттің жеке оқу траекториясы - бұл білім беру үрдісіндегі білім алушының оқытушымен бірігіп, жеке мотивациясын, қабілетін, психикалық, психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін, әлеуметтік-экономикалық, уақыттық мүмкіндіктерін ескере отырып, анықтайтын оқу мақсатына жетуге бағытталған жолы. [3]

Бұл анықтамаға сәйкес жеке оқу траекториясын құру студенттің тұлғалық және кәсіби бағыты бойынша өзін-өзі анықтауға, жеке қызығушылықтарына сай мәдени және тұлғалық құзыреттіліктерінің қалыптасуына мүмкіндік туғызады.

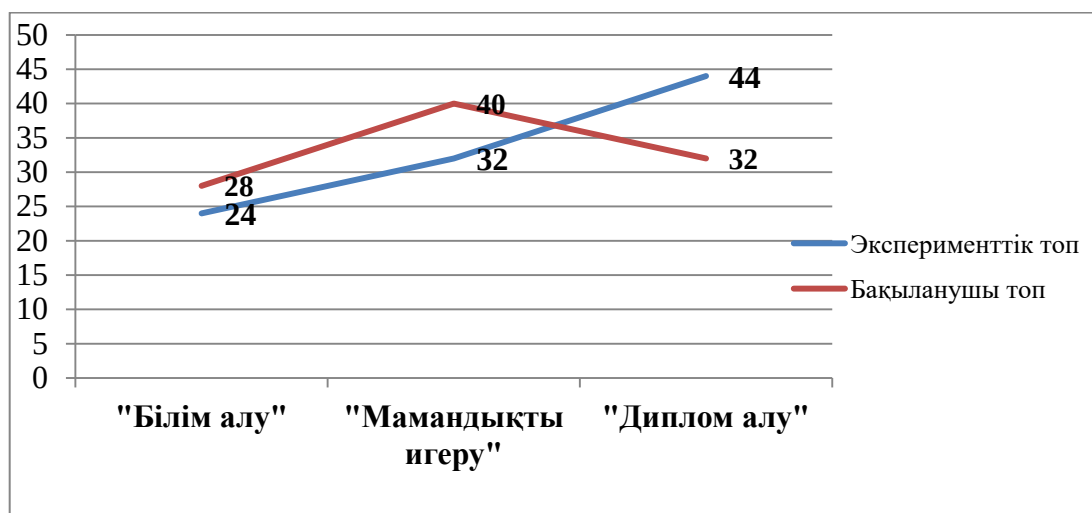
Зерттеу жұмысы барысында студенттердің оқу белсенділігінің, қызығушылықтарының, қабілеттерінің әр түрлілігіне байланысты оқу нәтижелері мен көрсеткіштерінің деңгейі тең болмайтындығының негізгі себебін анықтау мақсатында диагностика жүргізілген болатын. Студенттердің жетістікке жету және сәтсіздіктен қашуға ұмтылысын анықтауға арналған А.Мехрабианның жетістікке жету мотивациясын (ЖЖМТ) өлшеу сауалнама - тесті қолданылды. Сауалнама студенттердің жеке ерекшеліктеріне сәйкес жетістікке ұмтылыстарының да әр түрлі болатындығын анықтауға көмектесті. Сауалнама қорытындысында келесідей нәтижелер алынды. (Сурет -1)

Сурет -1. А.Мехрабианның жетістікке жету мотивациясын (ЖЖМТ) өлшеу сауалнаматестінің қорытындысы.

Сауалнаманың нәтижесінде эксперименттік және бақыланаушы топтардағы студенттердің «жетістікке ұмтылу» көрсеткіші «сәтсіздіктен қашу» көрсеткішіне қарағанда төмен екендігі анықталды. Эксперименттік топта студенттердің 32% - «жетістікке ұмтылу» көрсеткішіне, ал 68% «сәтсіздіктен қашу» көрсеткішіне таңдау жасаған. Бақыланушы топта студенттердің 44% - «жетістікке ұмтылу» көрсеткішін, ал 56% «сәтсіздіктен қашу» көрсеткішін өз таңдауларымен сәйкестендірген.

Бұл сауалнаманың нәтижесінде студенттердің басым көпшілігінде жетістікке жетуге, жақсы нәтижеге қол жеткізуге деген ынта-жігерлерінің төмен екендігі анықталды. Сонымен қатар зерттеуіміздің келесі кезеңінде студенттердің оқу барысындағы оқу көрсеткіштерінің, іс-әрекеттерінің түрлі деңгейде болуының себебін оқу мотивациясымен байланыстырып, Т.И. Ильинаның оқу мотивациясын зерттеу әдістемесі жүргізілді. Әдістеме авторының ұсынуы бойынша «Білім алу», «Мамандығын игеру», «Диплом алу» шкалаларына сәйкес білім алушылардың оқу мотивациясы зерттелді. (Сурет -2)

Сурет - 2. Т.И. Ильинаның оқу мотивациясын зерттеу әдістемесінің қорытындысы.

Студенттердің жеке оқу траекториясы негізінде өзіндік әрекеттерін тиімді ұйымдастыру үшін өз жетістіктеріне жауапкершілік алу қабілетінің болуы маңызды. Себебі «жеке

траектория» ұғымының анықтамасын талдау барысында студенттің өз жетістігін жоспарлай отырып, оған жету жолын ұйымдастыруға жеке жауапкершілік алатындығын анықтаған болатынбыз. Бұл қасиеттің студенттің жетілу үрдісінде негізгі рөл атқарып, оның даму деңгейіне тікелей әсер ететін бірден-бір қасиет деп баға бердік. Онсыз жоспарланған іс-әрекетті орындау, жүзеге асыру мүмкін болмайды. Сондықтан диагностика барысында студенттердің өзіндік даму әрекетін ұйымдастырып, өзіндік жетілу, даму, өзі-өзі тәрбиелеу қабілетінің деңгейін бағалау мақсатында «Тұлғаның өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамыту қабілетін өзіндік бағалау» тесті жүргізілді. Тест қорытындысы 9 деңгей бойынша өлшеніп, келесідей нәтижелер алынды. (Кесте - 1)

Даму деңгейі	Бақыланушы топ		Эксперименттік топ	
	саны	%	саны	%
өте төмен	0	0	0	0
төмен	1	4	2	8
ортадан төмен	1	4	3	12
ортадан бірнеше төмен	3	12	3	12
орта	4	16	6	24
ортадан бірнеше жоғары	4	16	5	20
ортадан жоғары	5	20	3	12
жоғары	4	16	2	8
өте жоғары	3	12	1	4

Кесте – 1. «Тұлғаның өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамыту қабілетін өзіндік бағалау» тестінің қорытындысы.

Зерттеуіміздің диагностикалық кезеңінде жүргізілген әдістемелердің нәтижесіне талдау жасай отырып, студенттердің білім алуға деген әр түрлі көзқарастарының болуын, өзіндік мотивациясының, қалауларының бір-бірінен ерекшеленетіндігін, сәйкесінше өзіндік мүмкіндіктерін бағалау қабілеттері де бір-біріне ұқсамайтын даралық сипатта болатындығын анықтадық. Бұл нәтижелер студенттерге оқу үрдісінде студенттерге бірдей деңгейде, барлығына ортақ көзқараста қараудың тиімсіз болатындығын көрсетеді.

Оқу үрдісі білім алушының негізгі кәсіби, тұлғалық сапалары мен жеке қабілеттерінің тиісті дәрежеде дамуын қамтамасыз ететін үрдіс болып табылады. Сондықтан да студенттің жеке оқу траекториясы негізінде өзіндік әрекеттерін тиімді ұйымдастырып, кәсіби қалыптасуы барысында тұлғалық сапаларының да дамуына қол жеткізуді жоспарлауда ең алдымен жеке оқу траекториясын анықтауға әрекет жасау қажет. Студенттің жеке оқу траекториясын анықтау үшін оқу траекториясының келесі матрицасы бойынша қазіргі жағдайдағы студенттің көрсеткіші бағалануы тиіс. Жеке оқу траекториясының матрицасы уақыт пен кеңістікте – оқу процесінің келесідей төрт буынды құрамдас жүйесінің координаттарын анықтауға мүмкіндік береді: «Білемін» (жасай аламын) - «Үйреніп жатырмын» (үйрену қажет) - «Үйренетін боламын» (үйрену қажет) - «Жаңа нәрсені білдім» (келесі деңгейге жеттім). [4]

Бұл тәсіл студенттің оқу үрдісінде пәнді, курсты, модульді меңгеру барысында игерген білім мен дағдыны, кәсіпті меңгерудегі әрекет мазмұнын біріктіреді. Аталған технологияға сәйкес студент өзіндік жетілуге, білім алуға қажетті іс-әрекеттерінің де жоспарын анықтап, соған сәйкес әрекет ете алуы тиіс. Білім беру үрдісінде студенттің жеке оқу траекториясы негізінде өзіндік әрекетін жүзеге асыруда оқытушы тарапынан қолдау көмек қажет болады. Осы тұста оқытушы бағыттаушы, нұсқаушы рөлінде болып, студенттің өзбеттілігін қалыптастырып, өз жетістігіне жауаптылығын арттыратын тұлға болып отыруы тиіс. Осы іс-әрекеттерді тиімді ұйымдастыру арқылы студенттердің, оқуға ынтасына сай тиісті білім қорын жинақтауға, өз жетістігін бағалауға, өзбетті әрекеттің қарқынын арттыруға мүмкіндік туады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы, 2007 жылғы 28 маусымдағы № 546 Қаулысы.
2. Жеке бағытталған білім беру процесін ұйымдастыру: әдіс.материалдар. –А.И.Герцен ат.баспа, 2007. – 121б.
3. Разыграева В.А., Лямин А.В. Студенттің функционалдық жағдайын ескере отырып, оқытудың жеке траекториясын қалыптастыруды алгоритмдік қамтамасыз ету// "XXI ғасырдың ЖОО ақпараттық ортасы" V Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, Петрозаводск қ, 2011. - 158-161б
4. Сытина, Н.С. Білім беру үдерісінің навигаторы студенттің ЖОТ жасау құралы ретінде // академиялық ұтқырлық: даму мәселелері мен болашағы: халықаралық конференция материалдары 17–18 мамыр 2011 ж. - 123–130б

УДК 373.1.02

Наукеева Дина Дисембаевна,
учитель-исследователь физики КГУ ОШ №17
Республика Казахстан, ЗКО г.Уральск,

АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

Аннотация: Вопросы активизации познавательной деятельности учащихся относятся к числу наиболее актуальных проблем современной педагогической науки и практики. Реализация принципа активности в обучении имеет большое значение, т.к. обучение и развитие носят деятельностный характер, и от качества учения как деятельности зависит результат обучения, развития и воспитания учащихся.

Ключевые слова: отстаивать свое мнение, принимать участие в дискуссиях, ставить вопросы, рецензировать ответы товарищей, объяснять, выбирать задание, находить, создавать, решать задачи.

Одной из проблем современной школы отсутствие у большинства учащихся интереса к учению. Почему это происходит? Причины такого негативного явления неоднозначны. Это и перегрузка однообразным учебным материалом, и несовершенство методов, приемов и форм организации учебного процесса, и недостаточная объективность оценки знаний и умений.

Физика — один из сложных предметов. В этом мнении сходятся и учителя, и ученики, и их родители.

Повышение эффективности и качества обучения физике в школе во многом зависит от удачного выбора и реализации путей активизации познавательной деятельности учащихся. [1]

Вопросы активизации познавательной деятельности учащихся относятся к числу наиболее актуальных проблем современной педагогической науки и практики. Реализация принципа активности в обучении имеет большое значение, т.к. обучение и развитие носят деятельностный характер, и от качества учения как деятельности зависит результат обучения, развития и воспитания учащихся.[2] Ключевой проблемой в решении задачи повышения эффективности и качества учебного процесса является активизация познавательной деятельности учащихся. Знания, полученные в готовом виде, как правило, вызывают затруднения учащихся в их применении к объяснению наблюдаемых явлений и решению конкретных задач.

Для активизации учения школьников рекомендуются различные приемы, которые влияют на становление интереса ребят к учению:

- новизна материала (неожиданность изучаемого факта, явления, закона);

- обновление усвоенных знаний (открытие в прежних знаниях не известных ранее сторон, связей, отношений и закономерностей, которые дополняют и развивают то, что уже известно);

- историзм преподавания (включение сведений из истории важнейших научных открытий, из биографий великих ученых);

- показ практического значения и необходимости знаний, т.е. связь между содержанием рассматриваемого материала и его ценностью для жизни, практики, народного хозяйства;

- ознакомление с современными научно-техническими достижениями в различных областях – космонавтике, военном деле, механизации, биомеханике, спорте и т.д.

- включение в занятия различных форм самостоятельных работ учащихся;

- проблемное обучение;

- постановку практических работ (исследовательских, творческих).

При проведении уроков можно использовать презентации, которые не только помогают раскрыть тему урока, но и сконцентрировать внимание учащихся на основных понятиях. Можно сопровождать презентацию вопросами, которые повышают познавательный интерес.

Наибольший активизирующий эффект на занятиях дают ситуации, в которых учащиеся сами должны:

- отстаивать свое мнение;

- принимать участие в дискуссиях и обсуждениях;

- ставить вопросы своим товарищам и преподавателям;

- рецензировать ответы товарищей;

- оценивать ответы и письменные работы товарищей;

- объяснять более слабым учащимся непонятный материал;

- самостоятельно выбирать посильное задание;

- находить несколько вариантов возможного решения познавательной задачи (проблемы);

- создавать ситуации самопроверки, анализа личных познавательных и практических действий;

- решать познавательные задачи путем комплексного применения известных им способов решения. [3]

Использование межпредметных связей для создания проблемной ситуации так же активизируют познавательную активность учеников. Например, из курса географии учащиеся знают, что климат на побережье значительно мягче, чем в глубине континента. Что является причиной смягчения климата? Откуда берется добавочное тепло зимой? [4] Для решения межпредметной задачи учащиеся выдвигают гипотезы, рассматривают их в поисках нужной, у них вырабатывается вероятностный подход к изучению предметов и явлений окружающего мира, что является характерной чертой творческой работы. Кроме того, работа с материалом смежного предмета требует от учащихся более интенсивной аналитикосинтетической мыслительной деятельности, учит их приемам сравнения, анализа, обобщения фактов и явлений, изучаемых в смежных науках.

Наиболее интенсивное развитие личности в школьные годы происходит при организации их активной познавательной деятельности. Для осуществления познавательной деятельности необходимо формирование мотивов деятельности. Самым значимым мотивом учения является познавательный интерес. Значит, активизацию познавательной деятельности нужно начинать с пробуждения познавательного интереса при помощи специально подобранных форм и методов.[5] Для дальнейшей активизации познавательной деятельности необходимо учитывать то, что для того, чтобы активизировать познавательную деятельность, необходимо обеспечить понимание учащимися материала, а значит:

- правильно организовать восприятие нового материала;

- использовать доказательные приемы объяснения;

- учитывать методологические требования и психологические закономерности;

- проводить эвристические беседы;

- разрабатывать задания на сравнение и систематизацию материала, экспериментальные работы, логико-поисковые самостоятельные работы. [5]

Успех обучения в конечном итоге определяется отношением учащихся к учению, их стремлению к познанию, осознанным и самостоятельным приобретением знаний, умений и навыков, их активностью.

Список использованной литературы:

1. Бугаев А.И. Методика преподавания физики в средней школе. М.: Просвещение, 1984. 284 с.
2. Булатова Е.В. Развивать у учащихся интерес к знаниям и учению. // Физика в школе – 1987. - № 2 – с. 82-83.
3. Гребенюк Т.Б. Повышение эффективности проблемного изучения нового материала. // Физика в школе – 1976. - № 6. – с. 31.
4. Дикова Л.О. О самостоятельной работе учащихся. // Физика в школе 1979. № 1. с.27.
5. Дроздов Д.Д. Развитие познавательной активности школьников при проведении комплексных экскурсий в природу. // Физика в школе – 1980. - № – с. 40.
6. <https://znanio.ru/media/aktivizatsiya-poznavatelnoj-deyatelnosti-na-urokah-fiziki-2608252>

ӘОЖ 347.782

Нурашев Бауыржан Узахпаевич,
арнайы пәндер оқытушысы
МКҚК «Құрманғазы атындағы саз колледжі»,
Қазақстан, Орал қ.

СТУДЕНТТЕРДІҢ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа: Бұл мақалада бейнелеу өнері саласында дәріс алатын студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдарының аспектілері, технологиялары кеңінен қарастырылған. Сонымен қатар «Шығармашылық» туралы толық түсінік беріліп, оқыту үрдісіндегі студенттердің іс-әрекеттері көрсетілген.

Тірек сөздер: Шығармашылық, қабілет, іс-әрекет.

Студенттің шығармашылық қабілетін дамыту мәселесін талдау ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін түсініп алуды қажет етеді. Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекетті орындауға жағдай жасайтын жеке ерекшеліктері дей келе, олар қоғамдық – тарихи іс – әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратындығын атап көрсеткен.

«Шығармашылық» деген сөздің төркіні, «шығару», «ойлап табу» дегенді білдіреді. Демек жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке жету деп түсіну керек. Философиялық сөздік: «...шығармашылық – қайталанбайтын, тарихи қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс – әрекет» - деп түсіндіріледі. Көрнекті психолог Л.С.Выготский «шығармашылық» деп жаңадан ашатын әрекетті атаған. Ал осы мәселені терең зерттеген психологтардың бірі Я.А.Пономарев оны «даму» ұғымымен қатар қояды. Өйткені жаңалық, әсіресе интеллектуалдық тұрғыда болса, ол жасөспірімнің психикасын жаңа сапалық деңгейге көтереді де есептейді. Бұл пікір бүгінгі күні педагогиканың талаптарына сәйкес келуімен көңілге қонымды. Қазіргі жағдайда мемлекеттердің даму деңгейі табиғи ресурстардың байлығымен ғана емес, сонымен қатар интеллектуалдық және шығармашылық әлеуметімен, ғылым мен өндірісте жаңа технологияларды игеру мен енгізу табыстарымен анықталады. Осылай студент үздіксіз бақылау барысында өзіндік жұмыстар жасай бастайды. колледж қабырғасындағы алғашқы күндерінен сурет салуға деген қызығушылықтары оянады. Шығармашылықпен жұмыс жасауға тәрбиелеу барысында өзін қоршаған ортамен байланыстыра бейнелеуді тапсыру керек. Мысалы: (сен не салдың?) деп студентті ойға салу керек. Алғашқыда, осы іс – әрекет барысында студент суретті шығармашыл қиялмен жетілдіре салу барысында қойылған сұраққа жауап қайтармауы мүмкін. Бұл ұғынысты нәрсе. Себебі студент мақсат қоя алмаған. Бұл уақытта асықпаған дұрыс. Колледж қабырғасының жоғарғы

курс буынына карағанда бірінші курс студенттерінің зейіні тұрақсыз, нашарлау, төмендеу. Осыны ескеріп студентке (бұл не? Суретің натураға ұқсамайды) деп айтуға асықпау керек. Студент тез айнып қалуы мүмкін. Осы тұрғыда жұмысты үзбей шығармашылық жұмыс жасау барысында, студент нені және қалай ұнататынын түсіне бастайды. Төменгі курс студенттерінің қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіде, кез келген бала оқу әрекетінде адамзат баласының осы кезге дейін жинақталған тәжірибесін меңгерсе, екіншіден, кез келген бала шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Оқу әрекетінен шығармашылық әрекеттің айырмашылығы – ол баланың өзін-өзі қалыптастыруына, өз идеясын жүзеге асыруына бағытталған жаңа әдіс – тәсілдерді іздейді. Проблеманы өзінше, жаңаша шешуге талпыныс жасайды. Бүгінгі күні жастар кез келген шығармашылық тапсырмалар шешуді табыспен меңгере алады. Тек ол жұмысқа дұрыс басшылық, шебер ұйымдастырушылық керек.

Шығармашылық – бұл адамның өмір шындығында өзін – өзі тануға ұмтылуға ізденіс. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Өйткені адам туынды ғана емес, жаратушы да. Жастардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдары өте ертеден зерттеп келеді. Шығармашылық әлемдік мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылардың назарына болғандығын байқауға болады. Бұл әрекеттер өзінің логикалық шегіне жеткен деп айтуға болмайды. Сондықтан, шығармашылық педагогикасының негізгі мақсаты – бүгінгі күнгі талаптарынан туындаған, озық қоғамға лайықты жаңа сана, рухани сапа қалыптастыру және тың жолдар мен соның шешімдерін іздестіру, сурет сабағында студенттердің шығармашылық қабілетін дамыту болып табылады.

Оқыту үрдісіндегі студенттердің іс - әрекеті – оқу.

Оқыту үрдісінің логикасы оның құрылымы анықталады, ол құрылымына оқыту үрдісінің звенолары танымдық іс - әрекеттің кезеңдері кіреді: таным міндеттеріне жете меңгеру, оны түсіну жаңа материалды қабылдау, ұғыну ,жаңа оқу материалдарын түсініп жинақтау, білімді, іскерлікті және дағдыны практикада қолдана білу.

Сабақ үстінде жастардың жаңа материалмен танысуы түйсікпен және қабылдаудан басталады. Ал түйсік сананың сыртқы әлемімен байланысты. Жаңа материалдармен таныстыру, бақылау, практикалық жұмыстар үрдісінде тікелей қабылдау арқылы немесе жанама түрде оқытушының сөзі, оқулық арқылы іске асырылады. Ертеңіне лайық ұрпақ тәрбиелеу, сол ұрпақты тәрбиелеуде ұстаз еңбегі – ұлы еңбек. «Ұстазын сыйламаған елдің ұрпағы азады» дейді халық даналығы. Осыған байланысты шығармашылық ізденіс деген әр ұстаздың алдында тұрған үлкен міндет.

Ұстаздың сабақ берудегі басты мақсаты: баланы бастауыш, жоғары сыныптан, студент кезден бастап шығармашылық ойларға, практикалық әрекеттерге дайын болуға қызығушылыққа тәрбиелеу.

Дамыта оқытудың басты мақсаты: баланы оқыта отырып оны шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту.

Шығармашылық дегеніміз - адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп өздігінен сапалы дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренеді. Әр баланың бір нәрсеге бейімі болады.

Бейімділік - оянып келе жатқан қабілеттің алғашқы белгісі. Студенттің шығармашылық қабілетін дамытуға арнайы оқу орны ғана мақсатты түрде ықпал ете алады. Студенттерді шығармашылық жұмысқа баулап, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсу үшін шығармашылық қабілеттерін сабақта және сабақтан тыс уақытта дамытуда әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Олар мынадай:

- тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау, арнаулы бір тақырыпқа пікірталас тудыру;
- қиялдау арқылы сурет салғызу, рөлге бөліп оқыту, ұнатқан кейіпкерге мінездеме беру;
- ой шапшаңдығын, сөз байлығын дамытуда салған суреттерін әңгімелей білу;
- мәтін, ертегі, әңгіме бойынша сурет салғызу.

Ал сабақтан бос уақытта студенттердің шығармашылық қабілетін дамытудың жұмыс түрлері:

- орталық мұражайға апару;
- әр түрлі кездесулер өткізу, әр тақырыпта пікір талас алған әсерлерін суретке бейнелеу;
- бейнелеу өнері саласындағы журналдарға жазылу, үнемі пайдаланып отыру.

Осындай жұмыстарды үнемі жүргізу студенттерді шығармашылыққа баулуға, шәкірт бойындағы қабілет көзін ашып тілін байытуға, қиялын ұштауға, өз бетінше ізденуге зор әсерін тигізеді. Жастар бойындағы қабілетті ашу, шығармашылық бағытта дамуына жете мән беру болып табылады. Жастардың танымдық шығармашылық қабілетін дамыта оқыту, олардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, ойын ынтасын дамыта түседі. Мұның барлығына оқытушының рөлі өте зор.

Бейнелеу әрекеті жас суретшінің көңіл-күйі мен сезімін беру үшін үлкен қызмет етеді. Жасөспірім қолына карандаш немесе қылқалам мен бояу алған кезде ол өзін және өзгелерді толғандыратын оқиға мен көріністерді қағаз бетіне түсіруге ұмтылады. Бейнелеу әрекетінің нәтижелері зерттеушілердің қызығушылығын осы кезге дейін толғандырып келді. Бейнелеу әрекетіне қабілеттілік психологтардың айтуынша туа біткен қасиет емес ол тікелей пәндік әрекет арқылы дамиды. Оның дамуы студенттің жаңа білім алуымен, оның біліктілігі мен дағдыларының қалыптасуымен тікелей байланысты. Бейнелеу өнерін жақсы меңгерген студент сурет салу үшін мазмұн таңдауда кең еркіндік алып оның бастапқы кезеңдегі ойы үлкен бір тұтастыққа ие болуына ықпал етеді. Төменгі курс студенттерімен жұмыс жасауда теориялық талдау қортындылары мен өзіндік бақылауды пайдалана отырып студенттің білім, білік дағдыларын арттыратын бейнелеу әрекетіндегі сурет салудағы әдіс-тәсілдерді ұсыну керек.

Бірінші курсқа келген студенттің бейнелеу әрекетіндегі біліктілік пен дағдылар деңгейінің арасында алшақтық өскені байқалады. Сурет салу деңгейі төмен студенттің қарапайым көркемдік қабілеттерін дамыту мен көркемдік әрекет деңгейі биік студенттің қабілеттілігін әрі қарай жетілдіруге жағдай жасайтын сабақ ұйымдастырушы педагог үшін қиынға соғатыны мәлім.

Бұл үшін жақсы сурет салатын студент пен бейнелеу дағдысы нашар дамыған студентермен біріктіре отырып өткізу тиімді болмақ. Жақсы сурет салатын студент дайындығы нашар студентке, оның жанында немесе алдында отырып сурет салудың қарапайым орындаушылық амалдарын еріксіз көрсетеді. Сурет салмас бұрын салынатын суреттің ой-түйінін, құрылыстың шешімін айтып талқылап алған жөн. Сонда дайындығы нашар студент, жақсы сурет салатын студенттің суретіне қарап көшірсе өзінің жеке ой түйінін сақтап қалады.

Суреті жақсы студентке көркем бейнені айқындау анығырақ етуге мүмкіндік беретін бір емес бірнеше амалдарды қолданумен байланысты күрделенген тапсырмалар беру қарастырылады. Мысалы: салынған суреттегі бұйымға сәндік өнердегі өрнек түзгіштерін ендіру арқылы безендіріліп суреттегі объектілерге қозғалыс беретіндей етіп, олардың бір бірімен байланысын көрсетуді ұсынған жөн. Осылайша жұмыс жасағанда оқытушының әрбір студентке жеке тәпшіштеп айтпай жатып-ақ уақытты үнемдеуге мүмкіндігі артады. Аудиторияда сурет салу барысында төменгі курс студенттерінің ойын дамытудың жолы болып табылатын, бір - бірімен сөйлесіп, ой бөлісіп, қарым - қатынас жасауы да пайдалы. Сол себепті өзі достарының дер кезінде айтқан кеңесі бейнелеудің кейбір өзіне тән бөлшектерімен толықтырылып, байытылып отыруына септігін тигізеді. Студентті шеберлік орындау тәсілдерінің атауларымен таныстыруда ойын түрлерін пайдалануға болады. Мысалы: суретші сурет салу барысында қандай көркемдік нәрсе құралдарды пайдаланатындығын көрнекі түрде көрсету үшін бір студент суретші салған әр түрлі жанрдағы шығармалар, мольберт, кенеп, түрлі түсті әр түрлі химиялық құрамдағы бояулар (акварель, майлы бояу, гуашь, сангина, тушь, пастель, көмір) қылқаламның бірнеше түрін, қағаз, қатты қағаз (картон). Көрермендер суретшімен сұрақ-жауап арқылы қарым-қатынаста шығармамен және ол пайдаланған әр түрлі көрнекі нәрселермен таныс бола алады.

Сурет сабақтарында шығармашылық жұмыстардың әр түрлі тұрпаттары мен әдіс-тәсілдер түрін пайдалану студенттің сурет салудағы шығармашылық тәсілдерін игеруге көмектеседі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Аманжолов С. Эстетикалық тәрбие және халықтық бейнелеу өнері. –Қазақстан мектебі. 1990 ж. №12.
2. Байжігітов Б., Ибраева М. Эстетикалық оқу тәрбие жүйесі мәселелері. - Қазақстан мектебі. 1993 ж. №6.
3. «Бейнелеу өнері негізіндегі дүниетаным»./Қазақстан мектебі - 2007, №9 72-бет
4. Материалы и техники рисунка / Под ред. В.А. Королева. – М.,1984.
5. Мусалинов Т., Самылтыров М. «Бейнелеу өнерінің негіздері.» А.»Рауан» 1996 ж.
6. Психология процессов художественного творчества. – Л., 1980.
7. Ростовцев Н.Н., Терентьев А.Е. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием. М. «Просв.» 1987.
8. Творческий процесс и художественное восприятие. – Л., 1978.
9. Шорохов Е.В. Композиция. – М., 1985.

УДК 811.161.1

Сапарова Гаухар Кушентаевна
учитель русского языка и литературы
Средней общеобразовательной школы им.Мухита
ЗКО, Каратобинского района,села Каратоба

ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: Статья раскрывает проблему формирования учебной мотивации у учащихся, которая является одним из центральных проблем современной школы. Ее актуальность обусловлена обновлением содержания обучения, постановкой задач формирования у школьников приемов самостоятельного приобретения знаний и развития активной жизненной позиции. Поскольку наиболее острые проблемы в области обучения и воспитания связаны с отсутствием мотивов к получению образования у основной массы учащихся, следствием чего является снижение базовых показателей образованности и воспитанности выпускников всех учебных заведений, то важность названного критерия становится очевидной. Учебная деятельность имеет для разных школьников различный смысл. Выявление характера учебной мотивации и смысла учения для школьника в каждом конкретном случае играет решающую роль в определении учителем мер педагогического воздействия (влияния).

Современное общество нуждается в человеке, способном самостоятельно мыслить, ставить перед собой и обществом новые задачи и находить их решения, быть готовым как к индивидуальному, так и к коллективному труду, осознавать последствия своих поступков для себя, для других людей и для окружающего мира. Поэтому на первый план выдвигается развитие школьников.

Мотив - побуждение к достижению цели. Мотивация объясняет целенаправленность действия, организованность и устойчивость деятельности, направленной на достижение определенной цели.

Мотивация - это побуждение, вызывающее активность организма и определяющее его направленность. Мотивационная сфера учащегося имеет свои источники в практической деятельности. Ученик всегда что-то делает, участвует в какой-то деятельности. Для того чтобы он успешно учился, он должен совершать не любые действия, а вполне определенные. Формирование учебной мотивации у учащихся - одна из центральных проблем современной школы. Ее актуальность обусловлена обновлением содержания обучения, постановкой задач формирования у школьников приемов самостоятельного приобретения знаний и развития

активной жизненной позиции. Поскольку наиболее острые проблемы в области обучения и воспитания связаны с отсутствием мотивов к получению образования у основной массы учащихся, следствием чего является снижение базовых показателей образованности и воспитанности выпускников всех учебных заведений, то важность названного критерия становится очевидной. Учебная деятельность имеет для разных школьников различный смысл. Выявление характера учебной мотивации и смысла учения для школьника в каждом конкретном случае играет решающую роль в определении учителем мер педагогического воздействия (влияния).

Факторы, определяющие учебную мотивацию:

- образовательная система, образовательное учреждение, где осуществляется учебная деятельность;
- организация образовательного процесса;
- субъектные особенности обучающегося;
- субъектные особенности педагога;
- специфика учебного предмета.

Первая классификация мотивов: познавательные мотивы

- направленность на изучение материала по предмету;
- процесс познания;
- приёмы приобретения знаний;
- организация учебного труда;
- самообразование. социальные мотивы
- направленность на общение с людьми;
- отношения с другими людьми;
- стремление занять определённое место среди сверстников;
- заслужить авторитет;
- осознавать, анализировать способы своего сотрудничества и взаимодействия.

Вторая классификация мотивов:

внутренние - мотивы, стимулирующие процесс учения, не связанные с ней напрямую:

- интерес к процессу деятельности;
- интерес к результату деятельности;
- стремление к саморазвитию, развитию своих способностей.

внешние - мотивы непосредственно связанные с учебной деятельностью: • интерес к процессу решения задачи, к поиску способа решения, результату и т.д.

Третья классификация:

- наличие в мотивации тенденции к достижению успеха;
- наличие в мотивации тенденции к недопущению неудачи.

Четвертая классификация мотивации:

- профессионально-ценностные;
- эстетические;
- традиционно-исторические.

Уровни учебной мотивации

Первый уровень.

Высокий уровень школьной мотивации, познавательный мотив. Характерно стремление наиболее успешно выполнять все предъявляемые школьные требования. Ученики четко следуют всем указаниям учителя, добросовестны и ответственны, сильно переживают, если получают неудовлетворительные отметки.

Второй уровень. Хорошая школьная мотивация. Учащиеся успешно справляются с учебной деятельностью.

Третий уровень. Положительное отношение к школе. Учащиеся достаточно благополучно чувствуют себя в школе, чтобы общаться с друзьями, с учителями, им нравится ощущать себя учениками, иметь красивый портфель, ручки, пенал, тетради. Познавательные мотивы у таких детей сформированы в меньшей степени, и учебный процесс их мало привлекает.

Четвертый уровень. Низкая школьная мотивация. Ученики посещают школу неохотно, предпочитают пропускать занятия, на уроках часто занимаются посторонними делами, играми, испытывают серьезные затруднения в учебной деятельности.

Пятый уровень. Негативное отношение к школе, школьная дезадаптация. Учащиеся испытывают серьезные трудности в обучении, не справляются с учебной деятельностью, испытывают проблемы в общении с одноклассниками, во взаимоотношениях с учителем. Однако уровень учебной мотивации не может быть постоянным. Причинами снижения уровня учебной мотивации могут послужить следующие факторы:

- у подростков наблюдается «гормональный взрыв»;
- отношение ученика к учителю;
- отношение учителя к ученику;
- личная значимость предмета;
- умственное развитие ученика;
- продуктивность учебной деятельности;
- непонимание цели учения;
- страх перед СОР и СОЧ, итоговой аттестации, ЕНТ.

Специальные приёмы изучения мотивации:

- создание ситуаций (как меняется поведение обучаемых при изменении условий);
- приём выбора партнёра (зависимость самостоятельности мотивов от взаимодействия с другими);
- приём неоконченных предложений («Я был бы рад, если бы...»);
- приём неоконченного рассказа; • рассказ по картинке, воображаемые ситуации.

Тренинги мотивации повышают успеваемость школьников, вырабатывают чувства собственного достоинства и стремление постоянного улучшения своих достижений.

Тренинг «причинных схем» побуждает учащихся к определённому поведению. Тренинг личной причинности учит обучаемых искать причины своих неудач, прежде всего в самих себе, по возможности меньше зависеть от других, быть самостоятельным.

Необходимо учить учащихся:

- ставить перед собой реалистические цели; • соизмерять цели со своими возможностями;
- знать свои сильные и слабые стороны; • определять конкретные действия;
- планировать перспективу; • правильно оценивать складывающуюся ситуацию;
- постоянно анализировать выполнение личной программы.

Основным является тренинг внутренней мотивации. Мотив следует считать внутренним, если человек получает удовлетворение от самого поведения, от самой деятельности.

Задача современной школы - не подавлять в ученике своё «Я».

Важнейшая задача школьного обучения – формирование учебно- познавательных мотивов, основывающиеся на трёх факторах:

1. Способности, задатки ребёнка. 2. Субъект (воля и эмоции ребёнка, преодоление своих неспособностей). 3. Среда (которая подаёт пример, образец, заинтересовывает, мотивирует или вынуждает действовать).

Эмоциональный компонент мотивации учения

Главная характеристика эмоционального компонента - переживания школьников в процессе учебной деятельности и их эмоциональное отношение к обучению. Эмоции, несомненно, имеют самостоятельное мотивирующее значение в процессе обучения и зависят от особенностей учебной деятельности и ее организации.

Положительные эмоции могут быть связаны:

- со школой в целом и с пребыванием в ней;
- с взаимоотношениями школьника с учителями и товарищами, отсутствием конфликтов с ними; • участием в жизни классного и школьного коллектива;
- с осознанием своих потенциальных возможностей в достижении успехов в учебной работе и преодолении трудностей; • эмоции от положительных результатов своего ученического труда; • эмоции удовлетворения от справедливо поставленной отметки;
- положительные эмоции от «столкновения» с новым учебным материалом;
- эмоции при освоении приемами самостоятельного добывания знаний.

Важность всех названных эмоций заключается в том, что они образуют атмосферу эмоционального комфорта в процессе учения. Наличие такой атмосферы необходимо для успешного осуществления процесса обучения. В процессе обучения учителю необходимо заботиться о преобладании положительных эмоций при обучении.

В целях формирования и развития учебной мотивации необходимо создавать учащимся условия, при которых их учебная деятельность будет опираться на следующие потребности:

- быть признанным; • самостоятельно достигать успеха; • принадлежать к общности, к коллективу; • самореализация своего «Я»; • видеть в учителе друга, союзника, помощника.

Алгоритм создания ситуации успеха.

1. На фоне эмоциональной комфортности снятие страха через фразы «Мы все пробуем и ищем, только так может что-то получиться. Люди учатся на своих ошибках, и находят способы решений».

2. Авансирование успешного результата. Выражайте свою твёрдую убеждённость в том, что ученик обязательно справится с поставленной задачей. «Я даже не сомневаюсь в успешном результате», «у вас обязательно получится».

3. Скрытое инструктирование ребёнка в способах деятельности через фразы «Возможно, лучше всего начать с...», «Выполняя работу, не забудьте о...».

4. Внесение мотива (обозначить практическую значимость). Показывайте, ради чего совершается эта деятельность. Например, в воспитательной работе «Без твоей помощи твоим товарищам не справиться...».

5. Персональная исключительность. Обозначайте важность усилий ребёнка. «Только ты и мог бы», «Только тебе, я могу довериться...», «Ни к кому, кроме тебя, я не могу обратиться с этой просьбой...».

6. Мобилизация активности, или педагогическое внушение. «Так хочется поскорее увидеть...».

7. Высокая оценка деталей. «Тебе особенно удалось то объяснение...», «Больше всего мне в твоей работе понравилось...».

Основные методы создания ситуации успеха Похвала. Анонсирование. Смысл анонсирования состоит в предварительном обсуждении того, что ребёнок должен будет сделать (репетиция предстоящего действия) «Эврика!». Суть этого приёма состоит в том, чтобы создать условия, при которых ребёнок, выполняя учебное задание, неожиданно для себя пришёл бы к выводу, открывая неизвестное. «Эмоциональное поглаживание». С лёгкостью раздавайте комплементы. «Молодец!», «Умница» – это не только похвала, но и констатация факта. Ребёнок будет стараться, потому что поверил учителю.

Как стимулировать учащихся?

- опирайтесь на желания; • используйте идентификацию; • дайте обучаемым шанс;
- используйте ситуацию; • сделайте работу привлекательной; • учитывайте интересы и склонности; • показывайте последствия поступков; • признавайте достоинства;
- одобряйте успехи; • дайте шанс спасти свой престиж; • обращайтесь к самолюбию;
- хвалите; • показывайте достижения

Установки и действия педагога

- совместная с детьми работа по осмыслению и принятию цели предстоящей деятельности и постановке учебных задач; • выбор средств, адекватных цели;
- учет возрастных особенностей школьников; • выбор действия в соответствии с возможностями ученика; • использование проблемных ситуаций, споров, дискуссий;
- нестандартная форма проведения уроков; • создание ситуации успеха;
- создание атмосферы взаимопонимания и сотрудничества на уроке;
- использование групповых и индивидуальных форм организации учебной деятельности;
- эмоциональная речь учителя; • использование познавательных и дидактических игр, игровых технологий; • применение поощрения и порицания; • вера учителя в возможности ученика; • формирование адекватной самооценки учащихся; • стимулирование учеников к выбору и самостоятельному использованию разных способов выполнения заданий без боязни ошибиться; • оценка деятельности ученика не только по конечному результату (правильно - неправильно), но и по процессу его достижения.

Успешность повышение мотивации основана на личностно ориентированной системе учёта индивидуальных возможностей, направленных на самоопределение, стремление сохранить свою индивидуальность, быть самим собой, с учётом мотивов, обусловленных выбором профессии. Но в работе с учащимися всех возрастов по формированию устойчивых положительных мотивов одну из важнейших значений имеет личность учителя, который может формировать мотивацию у школьников своими способами и методами, отличными от других.

Список использованной литературы:

1. <http://gymnazkrupki.edu.minskregion.by/>
2. E-mail: krup-gimn@yandex.ru КРУПКИ, 2015
3. Оценивание достижений учащихся в классе « Учебно-методическое пособие» АОО «Назарбаев интеллектуальные школы» Астана 2014г.

ПРИМЕНЕНИЕ SMART ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ФИЗИКЕ С ЦЕЛЬЮ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: в данной статье раскрыто использование SMART технологий на уроках физики. Применение SMART технологий не заменяет традиционные подходы в обучении, а значительно повышает интерес к предмету, эффективность преподавания, а также помогает увеличить качество знаний.

Ключевые слова: урок физики, современные технологии, качество знаний.

Распространение компьютерных технологий во всех сферах деятельности, развитие средств коммуникации и формирование новой информационной среды оказали существенное влияние на систему образования.

Применение SMART технологий на уроке представляет собой совокупность закономерностей выбора педагогических и информационно-коммуникационных технологий, их средств для осуществления целей обучения на базе определенного содержания учебной дисциплины в разнообразных психолого-педагогических ситуациях современного образовательного процесса. [1, с. 3]

Данный метод включает следующие элементы: цели, принципы, методы, формы, средства, компоненты психолого-педагогической поддержки использования SMART технологий.

Цели применения могут быть разными: мотивация к учению, личностное и профессиональное самоопределение, формирование информационной культуры, развитие личностных качеств, способности к самоорганизации, повышение качества овладения знаниями, умениями.

На каждом уроке физики я использую технологические карты с набором вариативных элементов называемых комплексом: информационно-коммуникационные технологии, сетевые интернет-ресурсы, технические средства и т.д.

Один из разработанных мной уроков физики представлен с практическим применением SMART технологий. Урок посвящен применению знаний по предмету физика с использованием информационно-коммуникативных технологий, а, точнее, интерактивного средства – доски Smart, мультимедиа презентации. Сама форма проведения урока – игра-соревнование – располагает и мотивирует на закрепление знаний. Отмечу, что подобное интерактивное обучение способствуют установлению эмоциональных контактов между ребятами, учит работать в команде, помогая испытать чувство взаимопонимания, успешности и, как следствие, возбуждению интереса к предмету.

Объектом разработки является реализация технологического подхода к конструированию урока, согласно требованиям ГОСО к результату обучения, а именно формированию ИКТ компетенций обучающихся на уроке физики в 8 классе при закреплении темы «Электромагнитные явления». Предмет разработки – организация активной учебно-познавательной деятельности учащихся на уроке физики в 8 классе при закреплении темы «Электромагнетизм». Цели: – внедрение использования ИКТ на уроках физики; – самостоятельная работа учащихся с ИКТ, способствующая развитию их познавательной активности, формированию критического мышления; – создание материалов для повышения качества и доступности общеобразовательного процесса по физике. Сформированные цели позволяют определить задачи, которые нужно решить на практике, применяя средства ИКТ к поиску, оформлению и презентации учебной информации: 1) разработать игру-соревнование, охватывающую по своему содержанию весь ранее пройденный материал на заданную тему; 2) определить правила игры для организованного хода урока; 3) оформить структуру, описание и результаты методической разработки. Данные цели и задачи формируют обоснование

технологического подхода к конструированию урока, согласно требованиям ГОСО к результату обучения, способствуют развитию ИКТ компетенций обучающихся. Методы: анализ, обобщение, аналогия, сравнение. Предполагаемый результат: - повышение профессиональной компетентности учителя в реализации подхода к обучению, направленного на формирование и развитие ИКТ компетенций обучающихся, мотивации к обучению на уроке физики. - практическая общедоступная разработка урока с описанием и приложением в виде Smart - презентации.

Тема урока: «Электромагнитные явления». Класс: 8. Учебник физики. 8 класс. Кронгарт Б.А. Издательство «Мектеп» - 2018 г. Оборудование: тетрадь, ручка, карандаш, интерактивная доска SMART, презентация, ПК.

Цели: повторить и закрепить знания в игровой форме; проверить усвоение основных понятий, физических законов и формул, изученных ранее по заданной теме.

Результаты: знать понятия и законы, характеризующие основные явления в разделе «Электромагнитные явления», понимать физический смысл явлений, знать единицы измерения всех физических величин по данному разделу и уметь переводить единицы физических величин в СИ, уметь использовать основные понятия для описания и практического применения законов изучаемых явлений.

На первом мотивационном этапе урока создаю благоприятную эмоциональную атмосферу посредством беседы, обсуждения вопросов, которые позволят ученикам определить цель урока. Например, 1. К какому разделу физики относятся темы, изучаемые вами на последних 7 уроках? 2. Как обычно заканчивается изучение раздела по изучаемым вами предметам? После того как ученики сформулировали цели урока предлагаю провести повторение и контроль знаний с помощью игры.

На втором основном этапе начинаем «Игру в случайность». На данном этапе детям предлагается разбиться на две группы. Каждой группе дается элемент случайного выбора монетка (орёл или решка), жеребьёвка для определения капитанов команд, участвующих в игре. После выбора капитанов и формирования групп, знакомлю класс с элементами презентации на интерактивной доске Smart и их функциональным применением (работа секундомера, затенение экрана). Ученики анализируют ресурсы, формулируют и задают уточняющие вопросы. Затем устанавливаются и анализируются правила игры. И по команде ход игры начинается. Запись результатов каждого задания можно вести с помощью меловой доски, чтобы они были видимы для всех участников игры. После представления содержания вопроса (элемент затенение экрана приспускается на область вопроса), что позволяет определиться ученикам с конкретной темой на данном этапе, капитаны обсуждают с командой выбор претендента для работы у доски, и так для каждого этапа игры. Начальное представление каждого задания принадлежит мне. Команды соревнуются на время, выполняя по очереди задания, подготовленные в презентации. Каждое задание содержит интерактивный элемент. Технология «Игра – соревнование». Участники команды в ходе ответа на вопрос могут обсуждать задания между собой. После обсуждения с командой решение об ответе принимает ученик, работающий у доски. Он же выполняет действия со слайдом презентации. Если необходимо проделать большое число упражнений, включая их в игровую оболочку, в которой эти действия выполняются для достижения игровой цели. Время ответа фиксирую с помощью интерактивного элемента презентации - секундомера. За каждый вопрос команда может заработать 3 балла (1 балл – решение задания на 40% и менее, 2 балла – решение задания в диапазоне 50% - 90%, 3 балла - решение задания от 90 до 100%). Победителем считается команда, набравшая наибольшее количество баллов и справившаяся с заданием за меньшее время.

На рефлексивно – оценочном этапе идет анализ ответов учащихся, обсуждение и оценка ответов на основании критериев оценивания оговоренного в правилах игры. Рефлексия по форме деятельности коллективная. В устной форме задаю вопросы: •Как бы вы назвали урок? •Что было самым важным на уроке? •Какова тема сегодняшнего урока? •Какова цель урока? •Чему посвятим следующий урок? •Какая задача будет стоять перед нами на следующем уроке? •Что для тебя было легко (трудно)? •Доволен ли ты своей работой? •За что ты хочешь похвалить себя или кого-то из одноклассников? Поясняю, что все объекты на доске

являются активными и над ними могут производиться манипуляции. Если необходимо зафиксировать один из объектов или группу, то такая возможность существует.

Применение SMART технологий на уроках физики позволяет сделать урок современным, адаптированным к нынешнему школьнику. Это способствует профессиональной компетентности учителя, повышения качества образования в свете образовательной политики. Проводя анализ опыта использования элементов заявленной методики на уроках, можно с уверенностью сказать, что использование данных ресурсов позволяет обеспечить положительную мотивацию обучения, усовершенствовать контроль знаний, обеспечить доступ к различным справочным системам, электронным библиотекам, другим информационным ресурсам, обеспечить учёт психолого-педагогических особенностей учеников. Использование инновационных технологий и методик позволяет подойти к методике обучения с качественно новой стороны. Использование новых информационных технологий позволяет существенно повысить интерес школьников к учебе, становится дополнительной мотивацией для ученика. Поскольку большинство ребят любят все, что связано с ИКТ, поэтому работа с ИКТ и новыми направлениями деятельности целесообразна на разных этапах урока. [2, с. 60]

Список использованной литературы:

1. Семенова И.Н. Слепухин А.В. Определение и дидактическая конструкция методики использования ИКТ в учебном процессе.
2. Горобец О.Е. Методика применения информационных технологий и технических средств при обучении физике в средней школе.

УДК 811.161.1

Турмухамедова Алия Маликовна
Преподаватель русского языка и литературы,
ГККП «Музыкальный колледж имени Курмангазы»,
Казахстан, Уральск

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: период пандемии поставил перед педагогами ряд задач для предоставления качественных образовательных услуг в период дистанционного обучения. В данной публикации затрагивается тема использования ИКТ на уроках русского языка и литературы. Особое внимание автором было обращено на использование ИКТ при организации дистанционного обучения. В статье приведены конкретные методы и приемы использования ИКТ.

Ключевые слова: информационные технологии, компьютер, интерактивная доска, тестовая технология, проектная технология, дистанционное обучение, познавательная деятельность.

К.Д. Ушинский рассматривал учение как серьезный труд, который можно и нужно облегчить интересом, связанным с работой мысли, с приложением усилий воли. Интерес и усилия воли всегда должны сопровождать друг друга. Учителю следует делать учение привлекательным, не лишая его, однако, характера серьезного труда, требующего напряжения и усилий. В обучении фигурирует особый вид интереса – познавательный интерес. Его область – познавательная деятельность, в процессе которой происходит овладение содержанием учебных предметов и необходимыми способами или умениями и навыками, при помощи которых ребенок получает образование.

Сегодня нет такого преподавателя, который не мечтал бы о том, чтобы его общение со студентами было бы увлекательным, интересным, эмоциональным, а главное - тем ценным

приобретением, которое бы они смогли преобразовать в собственное мировосприятие и мироощущение. Формирование нового мышления неразрывно связано с тем информационным пространством, в котором проживает студент, в котором познает окружающую действительность, в котором активно действует. Эффективным средством активизации познавательной, рефлексивной деятельности студентов является использование информационных технологий в образовательном и самообразовательном процессе. ИКТ - обобщающее понятие, описывающее различные устройства, механизмы, способы, алгоритмы обработки информации. Основные преимущества ИКТ: позволяет разнообразить формы работы, деятельность обучающихся, активизировать внимание, повышает творческий потенциал личности. ИКТ интенсифицирует процесс обучения: повышает темп урока, увеличивает долю самостоятельной работы студентов, позволяет проверить усвоение теории у всей группы, углубить степень отработки практических умений и навыков, вести дифференцированную работу с каждым студентом. ИКТ выступает как средство доступа к учебной информации, обеспечивающее возможности поиска, сбора и работы с источником, в том числе в сети Интернет. ИКТ способствует формированию информационной культуры обучающихся. Самое главное: используя ИКТ нельзя забывать о здоровьесберегающих технологиях. А также помнить, что компьютер не заменяет учителя, а только дополняет его. Также помнить, что учебник, который можно листать, ощущать, общаться с ним, как с человеком, никто не отменял, то есть учебник и ИКТ – единое целое.

Итак, применение ИКТ на уроке - требование времени, кроме этого мировая пандемия, связанная с распространением коронавирусной инфекции, поставила перед педагогами страны сложную задачу перехода от традиционной системы обучения на дистанционную. Именно в этих условиях стало необходимым на образовательных онлайн платформах колледжа применение информационных технологий на уроках русского языка и литературы, как основного инструмента преподавания. От чего зависит успех обучения? Успех зависит от творческой личности преподавателя, от его умения использовать информационные технологии.

ИКТ используются на всех этапах обучения: при объяснении нового материала, закреплении, повторении, контроле знаний, умений и навыков. При этом для студента он выполняет различные функции: преподавателя, рабочего инструмента, объекта обучения, сотрудничающего коллектива, игровой среды. В функции преподавателя компьютер представляет источник учебной информации (частично или полностью заменяющий учителя и книгу), наглядное пособие (качественно нового уровня с возможностями мультимедиа и телекоммуникаций), индивидуальное информационное пространство, тренажер, средство диагностики и контроля.

Использование компьютера на уроках позволяет решать специальные практические задачи, записанные в программе по русскому языку и литературе: формирование прочных орфографических и пунктуационных умений и навыков, обогащение словарного запаса, овладение нормами литературного языка, знание лингвистических и литературоведческих терминов, формирование общеучебных умений и навыков; позволяет формировать ключевые компетенции обучающихся; позволяет повысить интерес студентов к предмету, успеваемость и качество знаний, сэкономить время на опрос, дают возможность самостоятельно заниматься не только на уроках, но и в домашних условиях, помогают и преподавателю повысить уровень своих знаний.

Применение интерактивной доски в процессе обучения. Использование доски позволяет учитывать возрастные и психологические особенности студентов, создавать благоприятный психологический климат на уроке, сохранять интерес детей к предмету, поддерживать условия для их самовыражения. Один из классиков сказал: "Лучший отдых - это смена деятельности". Использование интерактивной доски позволяет разнообразить работу на уроке, применять научную организацию труда студентов, а также использовать такой немаловажный элемент обучения, как игра. Яркие образы, впечатляющие краски, безграничные возможности для фантазии позволяют легко усвоить учебный материал. В несколько раз повышается эффективность урока, исчезает монотонность в преподавании. То, что студент видит на большом экране подчас с музыкальным сопровождением и визуальными эффектами, надолго остаётся у него в памяти. Студенты перестают отвлекаться от темы урока, концентрируют свое внимание на обрабатываемом материале.

Формы работы с интерактивной доской: работа с текстом и изображениями; проведение опроса; создание заметок с помощью электронных чернил; коллективный просмотр электронных энциклопедий и хрестоматий; создание с помощью шаблонов и изображений собственных заданий для занятий; демонстрация презентаций, созданных студентами; использование электронных интерактивных образовательных ресурсов; создание документальных фильмов по любой теме.

Использование тестовой технологии. Индивидуализация обучения улучшает качество подготовки. Это достигается за счет живой обратной связи, которая устанавливается в процессе диалога студента с персональным компьютером. В зависимости от характера ответов на контрольные вопросы компьютер может предложить наводящие вопросы, подсказать или замедлить темп обучения. При проведении контрольных работ, тестов, самостоятельных работ каждый студент отвечает на данные задания и самостоятельно получает на экране результат своего ответа. Происходит открытая, объективная оценка знаний обучающихся. Это очень важно для ребёнка. Он видит, что отметка не зависит от желания учителя, а оцениваются его реальные знания и умения. Снимается страх получения оценки. Студент может посмотреть процент и качество своих знаний. Электронное тестирование позволяет проверить умение ответственно, сосредоточенно и внимательно работать, применяя приемы самоконтроля. Очевидно, что компьютерные тестовые программы являются значимой частью обучения, а их достоинства - конкретность, четкость, большой объем материала, оперативный контроль, существенно повышают уровень обучения.

Проектная технология на уроках русского языка и литературы. Работа по методу проектов является педагогической деятельностью высокого уровня сложности, предполагающего профессионализм преподавателя. Наиболее значимым принципом метода проектов является восприятие мира с учетом возрастной психологии. Преподаватель задает направление развития студента, показывает и рассказывает о том, что есть интересного и познавательного в окружающем нас мире, помогает фантазии студента раскрыться в полной мере.

Метод проектов на уроках решает следующие задачи: развитие познавательных навыков обучающихся; развитие умений самостоятельно конструировать свои знания; развитие умений ориентироваться в информационном пространстве; развитие критического и творческого мышления.

При реализации проектного метода необходимо наличие социально значимой задачи (проблемы): информационной, практической, исследовательской. Дальнейшая работа над проектом - это разрешение данной проблемы. Одна из наиболее трудных подготовительных задач, которые приходится решать преподавателю, руководителю проекта вместе со студентами - это поиск интересной и общественно значимой проблемы. Реализация проекта начинается с планирования действий по разрешению проблемы, в частности, с определения вида продукта и типа презентации. Ядром проекта является исследовательская работа студентов. Таким образом, отличительная черта проекта - поиск информации, которая затем будет обработана, осмыслена, представлена участниками проектной группы. Результатом работы над проектом, иначе говоря, выходом проекта является продукт, который разработали участники проектной группы для разрешения поставленной проблемы. На завершающем этапе проект требует презентацию своего продукта. Каждый этап работы над проектом должен иметь свой конкретный продукт. В процессе проектной деятельности у студентов формируются и развиваются общеучебные умения: рефлексивные и поисковые (исследовательские); навыки оценочной самостоятельности и работы в сотрудничестве, а также способности достойно представлять и защищать свой проект. Проектная деятельность - один из лучших способов для совмещения современных информационных технологий, личностно-ориентированного обучения и самостоятельной работы студентов. Решение правильно поставленных исследовательских задач существенным образом может изменить весь процесс обучения и резко повысить интерес студентов к предмету. К концу работы студенты представляют оформление своих идей, презентацию, публикацию, рекламный проспект, фильм и т.д.

Работа над созданием презентации позволяет каждому студенту увидеть себя как человека способного и компетентного, идущего в ногу с современными технологиями, развивает умение истинно оценивать себя - научиться давать позитивную оценку и находить

положительные стороны, научиться конструктивно критиковать отрицательные моменты представления презентации. Все это развивает коммуникативность и умение сотрудничать, умение искать пути решения поставленной задачи, развивает исследовательские умения.

При варианте «Компьютерный класс» все студенты могут заниматься на тренажерах; проводить индивидуальное тестирование; заниматься групповой исследовательской работой; создавать проекты; осуществлять самостоятельную поисково-исследовательскую деятельность, создавать библиотеку наглядных пособий. Сам факт проведения урока русского языка в кабинете, оснащенном компьютерной техникой, интригует детей, у них появляется (пусть внешняя) мотивация. Ребенок чувствует потребность в знаниях. Из внешней мотивации «вырастает» интерес к предмету русского языка. Студенту интересно при помощи компьютера усваивать новый материал, проверять свой уровень компетенций, навыки профессионального общения.

Сегодня преподаватель имеет возможность качественно изменить процесс обучения и воспитания: информационные и коммуникационные технологии облегчают творческую работу учителя, помогают совершенствоваться, накапливать и развивать свои педагогические находки. При переходе на интенсивный путь развития образования необходимо, в первую очередь, изменить сами методы обучения, найти другие, менее декларативные способы подачи знаний. Применение информационных технологий в преподавании русского языка и литературы на данном этапе модернизации образования - это не дань моде, а необходимость, т.к. они способствуют совершенствованию практических умений и навыков; позволяют эффективнее организовать самостоятельную работу и индивидуализировать процесс обучения; повышают интерес как к урокам русского языка, так и к надпредметным занятиям; активизируют познавательную деятельность студентов.

Список использованной литературы:

1. Долинер Л.И., Стариченко Б.Е. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: Материалы I – ой Региональной научно-практической конференции. – Екатеринбург: Институт развития регионального образования, Уральский государственный педагогический университет, 2007.
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. - М.: Педагогика, 1989.
3. Щукина Г.И, Активация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. М., 1979.
4. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе // Психология и педагогика. - 1979г. - №2, с. 5.
5. Супрунова Анна Витольдовна. Информационные технологии на уроках русского языка и литературы. 2005 г. – № 7, с. 25.

УДК 37.018

Федорченко Лариса Александровна
ст. преподаватель, магистр
Западно-Казахстанский университет
им. М. Утемисова
Казахстан, Уральск

«ОБУЧЕНИЕ В ПОГРУЖЕНИЕ», КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация: в статье рассматривается одна из педагогических технологий концентрированного обучения «обучение в погружение», как одна из эффективных технологий применяемых в учебном процессе.

Ключевые слова: инновационные методы, концентрированное обучение, педагогические технологии, учебный процесс, обучающиеся.

В современной системе образования возрастает ситуация свидетельствующая о разрыве между изменившимися условиями жизни и образовательной системой. На данную ситуацию повлияло: спрос на качество образования; новые требования к преподавательской деятельности; консерватизм и недостаточная адаптированность сферы образования к потребностям общества; необходимость формирования профессионального мышления, активности, самостоятельности будущих специалистов. В ряду этих факторов стоит мало изученность технологий профессионального обучения. Использование инновационных и традиционных методов должно активизировать познавательную деятельность. Для познавательной деятельности студента характерно чтобы он был не только объектом обучения, но и субъектом обучения [1].

Для того что бы понять, что такое инновационные методы, обратимся к понятию нововведение. В словаре справочнике под редакцией Полонского В.М. дается определение, «нововведение (инновация) — комплексный процесс создания, распространения, внедрения и использования нового практического средства, метода, концепции - новшества для удовлетворения человеческих потребностей» [2].

Многие инновационные педагогические методы существующие ранее дополняются, распространяются, внедряются, реализуются, становятся актуальными, для освоения большого количества материала, для реализации познавательной активности.

При появлении инновационных технологий особый интерес представляет обучение в «погружение», как технология концентрированного обучения. Она была широко применима еще в 20-30-е годы, когда возникла необходимость работы с многопредметностью, наличия закона забывания учебной информации (изучаемый материал забывается в первые часы после его восприятия), изучение учебной дисциплины растягивается на длительное время, учащиеся в один день изучают много дисциплин, а за этим следует нервозность, рассеивание внимания [3].

Концентрированное обучение, это особая технология организации учебного процесса, при котором внимание педагога и учащегося сосредотачивается на более глубоком изучении каждого предмета за счёт объединения занятий в блоки, сокращение числа параллельно изучаемых дисциплин в течение учебного дня, недели [4].

Концентрация благоприятно воздействует на те моменты учебной деятельности, которые требуют сосредоточения, «включения», вхождения в ситуацию. Она характеризуется необходимостью непрерывного подкрепления и обеспечивает большую гибкость поведения в дальнейшем за счет охвата всей системы, всего целого.

Концентрированное обучение позволяет использовать 4 источника активности: источник активности в человеке, в его психике; активность в «естественной» среде, окружающей человека; активизацию учебного процесса в позиции преподавателя и способах его работы (у деятельного и активного учителя и ученики более заинтересованы и активны); активность в формах взаимодействия преподавателя и ученика (создание особого социально-психологического климата).

В сложившейся системе образования учащиеся в течение дня изучают несколько разнохарактерных предметов. Во второй половине готовятся к урокам на завтра, преимущественно по другим дисциплинам. В результате они изучают в пределах 10 разнородных предметов за день не связанных между собой. Такая смена предметов не позволяет учащимся погрузиться ни в один из них полностью, не дает возможности заинтересоваться предметом. На переключение с одного предмета на другой тратится много сил. На каждый урок необходимо настраиваться. Подобная частая смена доминант приводит к тому, что рассеивается внимание учащихся, в результате появляется: нервозность, быстрая утомляемость, раздражительность, отсутствие заинтересованности в предмете, низкая эффективность учебного труда. А это самый неэффективный способ организации учебного процесса, который противоречит закономерностям физиологии и психологии восприятия и запоминания информации человеком [5].

К основным моделям концентрированного обучения относят «суггестопедию» (Г.К.Лозанов) и «погружение» (М.П.Щетинин). Хотя Р.М. Грановская уравнивает понятия «погружение» и «суггестопедия». «Погружение» - это «активный метод обучения с элементами релаксации, внушения и игры. В учебной деятельности в работе со студентами, когда один

преподаватель ведет несколько предметов, удобно использовать метод погружения с использованием суггестивного воздействия [6].

Удобно использовать однопредметное изучение, что бы у студентов не было рассеянного внимания на разные предметы. Например: в течение семестра студенты у одного педагога изучают 3 дисциплины. Педагог в течение 4-х недель работает со студентами над одним предметом, не отходя от количества времени отраженном в учебном плане. Студенты полностью усваивают, методологию, общие основы, теоретический и практический материал предмета. На протяжении недели примерно по 4 часа в день учащиеся полностью погружаются в предмет, не отвлекаясь, на другие. Педагог также у них ассоциируется именно как педагог данного предмета.

На занятиях при изучении одной темы применяются разнообразные формы обучения. Создается благоприятный психологический климат, студенты работают как индивидуально, так и коллективно над решением одной проблемы. Используются творческие формы работы студентов. Студенты могут при работе над одной темой использовать метод сходства и различия, привлекая для этого изученные темы предыдущего занятия. В результате, предупреждается забывание материала, усвоенного на уроке, проводится работа по закреплению в день его восприятия. Учащиеся при выполнении домашнего задания остаются в потоке пройденного материала на уроке, и с успешностью его выполняют.

Особенностью является то, что на передний план выступают цели не отдельных занятий, а учебного дня, недели или более емких временных единиц, цель учебного дня выполняет интегративную функцию и является для учащихся ориентиром в их познавательной деятельности. Она выполняет и мотивационную функцию, поскольку ставится обязательно совместно с учащимися и тем самым трансформируется в их собственную цель, ненавязанную педагогом.

При применении технологии концентрированного обучения происходит: использование возможностей человеческого мозга и органов чувств в восприятии и усвоении учебной информации; применение разнообразных средств предоставления информации (аудио, видео, кодирование); восприятие информации всеми возможными способами; использование многообразных методов, форм и средств в обучении; сотрудничество педагога и учащихся.

Преимущества данного обучения: внимание учащихся концентрируется на одном или 2-3 предметах, а не рассеивается на массу дисциплин; обеспечивается восприятие, углубленное и прочное усвоение учащимися целостных, относительно завершенных блоков изучаемого материала; создаются благоприятные условия для вовлечения учащихся в разнообразные формы и виды деятельности, при сочетании фронтальной, групповой и индивидуальной форм обучения, совместного творчества педагогов и учащихся, установления в учебном процессе духа сотрудничества, взаимопомощи; формируются умения и привычка систематически работать с книгой, другими средствами обучения, что необходимо учащимся для непрерывного самообразования; педагоги имеют возможности для учета динамики работоспособности учащихся в течение учебного дня и построения в соответствии с этим методики обучения; обеспечивается регулярный учет знаний и умений учащихся; положительно сказывается на физическом состоянии учащихся, снижается их заболеваемость; появляется резерв времени у преподавателей для собственной подготовки к учебным занятиям и самообразования [5].

Использование технологии концентрированного обучения требует соблюдения ряда условий: 1. по данной технологии должны обучать все учителя, работающие в данной группе; 2. применять данную технологию может лишь педагог, обладающий способностями системного видения материала и свободного владения разными формами учебной работы; 3. ритмичное построение учебного процесса в течение дня, недели, месяца, семестра [7].

Таким образом, использование в учебном процессе со студентами технологии концентрированного обучения может принести достаточно положительные результаты, как в познавательной активности, так и прочном усвоении учебного материала.

Список использованной литературы:

1. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б.: Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов. Издательство Алтайского государственного университета, г. Барнаул, 2002
2. Полонский В.М. Научно-педагогическая информация: Словарь-справочник. М., 1995
3. Гитман Е.К. Концентрированное обучение: учебное пособие. Пермь: издательство ПОИПКРО, 2021
4. Русинова Л. П. Учебное пособие «педагогический словарь по темам», Сарапул, 2010
5. Ибрагимов Г.И. Технология концентрированного обучения. Казань: ИССО РАО, 2015
6. Олешков М.Ю. Современные образовательные технологии: учебное пособие. Нижний Тагил: НТГСПА, 2011.
7. Остапенко А. А. Концентрированное обучение как педагогическая технология Краснодар, 2008

ӘОЖ 372.874

Шаблиев Хайдар Камалович

*Құрманғазы атындағы саз колледжі,
«Сәндік қолданбалы өнер және халықтық кәсіпшілік,
дизайн» ПЦК-ның арнайы пәндер оқытушысы.
ҚР суретшілер одағының мүшесі.
Батыс Қазақстан облысы, Орал қаласы.*

ӘЛЕМНІҢ ТҰТАС КӨРІНІСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ КЕСКІНДЕМЕДЕ КӨРСЕТУ ҚАБІЛЕТІ

Аннотация Айналадағы шындықты тұтас қабылдау бейнелеу өнерінің негізгі принципі болып табылады, ол бейненің объектісі мен бейненің өзін бір мезгілде, пластикалық формалардың, қасиеттердің, сапалардың сан алуан бірлігі мен өзара тәуелділігінде синкреттік түрде көруге мүмкіндік береді. көркем бейненің берілуіне ықпал ететін белгілер мен ерекшеліктер. Демек, шығармадағы осы тұтастықты толық көріп, көрсете білу – суреткерге қажетті кәсіби қасиет.

Кілт сөздер: қабылдаудың тұтастығы, түстердің иррадиациясы және тұрақтылығы, оптика заңдары, жаратылыстану ғылымдары, сонымен қатар заттар мен құрылымдардың материалдылығы.

Өнер адамдары мен ұстаздар алдында тұрған білім мен тәрбиенің маңызды міндеттерінің ішінде эстетикалық тәрбие беру, олардың шығармашылық көркемдік қабілеттерін дамыту арқылы оқушыларды өнерге баулу мәселесі маңызды орын алады.

Осы мәселені шешудің негізі болып табылатын «Кескіндеме» пәнінің оқыту арқылы маңызы да оқушының танымдық саласын дамыту, оны кәсіби суретші-суретші ретінде қалыптастыру және жетілдіру үшін бейнелеу әрекетінің зор мүмкіндіктерімен анықталады.

Кескіндеме сабақтарында мұны тар шеңберде түсіну қажет болмаса да, бейнелеу өнеріне сызу, композиция, кескіндеме техникасы мен технологиясы жатады, бақылау дағдылары қалыптасады, бейнеленген нысанды тексеру әдістемелері жетілдіріледі деп айтуға болады. Оқушылар нақты қабылдауды игереді – объектіні тұтас, оның қасиеттерінің бірлігінде көре білу, ол үшін жалпы пішін, пропорция, бөліктердің арақатынасы, кеңістіктегі орнын анықтау, жарықты табу сияқты белгілерді бөліп көрсету қажет. басқа қатынастар. Кескіндеме сабақтары оқушылардың қоршаған дүниенің заттары мен құбылыстары туралы толық және нақты түсініктерін қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені заттардың бейнесі санада пішініне, дизайнына, өлшеміне, кеңістіктегі орналасуына қатысты маңызды белгілерді нақты анықтауды талап етеді.

Көрнекі әрекетте көрнекі және моторлы жады да сәтті дамып, олардың өзара әрекеттесуін жақсартады, өйткені бейнелеу процесінде тек қабылдау ғана емес, әр түрлі бағытта штрихтар мен сызықтардың барлық түрлерін салу, жұмыс істеу қабілетін меңгеру ғана маңызды емес. қылқаламмен және т.б. сонымен бірге көзімен көргенін дәйекті түрде қайталайды. Сондай-ақ оның не көргенін, қалай бейнелегенін есте сақтау, яғни тақырыпқа қатысты алдын-ала сипаттамаларды және оның қалай бейнеленгенін түсіру маңызды.

Сонымен қатар бейнелеу өнері сабақтарында оқушылардың бейнелеу және практикалық іс-әрекеттерінде барлық ақыл-ой операцияларын жетілдіретінін атап өткен жөн. Бейнеленген нысанды қарастыру, қарастыру, оның бөлшектерін ерекшелеу, суретші талдайды; бұл бөлшектерді бейнелеу жазықтығында жаңғырту, тұтастыққа қатысты бөліктердің белгілі бір кеңістіктік ұйымдасуында біртұтас бүтінге қайта біріктіру, ол синтезді жүзеге асырады; заттың жеке бөлшектерін бір-бірімен және бүтінге қатысты салыстыра отырып (пропорцияларды іздеуде) ол салыстырудың ой операциясын орындайды; заттың жалпы пішінін ерекшелеп немесе оның түсін анықтай отырып, суретші назарын аударады

Қарастырылып отырған объектінің осы белгілері бойынша ғана, яғни ол абстрактілі түрде ойлайды, басқа қасиеттерден абстракцияланады, әртүрлі заттардың таңдалған ұқсас қасиеттері мен белгілерін біріктіреді, суретші оларды бейнелеудің жалпылама тәсілдерін жасайды. Түстерді үйлестіру, біртұтас реңкті табу, бояу - мұның бәрі жалпылаумен де байланысты. Бұл нысанды көптеген ұқсас нәрселерден ерекшелендіретін жеке белгілерді іздеуді суретші нақтылаудың ой операциясы негізінде жүзеге асырады.

Бейнелеу өнерінің оқу-шығармашылық тәжірибесінің жетекші әдісі - табиғаттан сурет салу. Табиғаттан сурет салуды әдетте қоршаған шындықты терең және жан-жақты зерттеу, өмірлік, бейнелі бейнелеу деп түсінеді. Шындықты қоршаған табиғат - кемелденген шебер үшін де, жаңадан бастаған суретші үшін де шабыттың сарқылмас көзі. Табиғаттан жұмыс жасау шығармашылық мүмкіндіктерін дамытады, шынайы дүниетанымын қалыптастырады. Оқушы табиғаттың, өмірдің объективті заңдылықтарын неғұрлым терең меңгерсе, соғұрлым оның бойында даралықты танытуға арналған білім мен дағды жинақталады. Болашақ суретші өмірдің қалың ортасына сүңгу арқылы ғана өз тақырыбын, сюжетін, оларды ашудың көрнекі және экспрессивті құралдарын табады. Сонымен бірге суретшінің барлық ізденістері өмір шындығы заңдылығымен айқындалады. Сондықтан кескіндемені оқыту барысында оқушылардың табиғатпен көбірек араласуы, қоршаған өмірді терең және жан-жақты көруге үйреніп, одан поэтикалық шабыт көзін ашудың маңызы зор. Табиғатқа деген құштарлық, оған деген қобалжыған қатынас, оның мәніне ену әр уақытта оны бейнелеу үшін қажетті құралдарды табуға, жалған жасандылықтан арылуға көмектеседі. Пассивті жансыз сурет, табиғатқа немқұрайлы қарау, дайын рецепт бойынша сурет салу жалғандыққа, летаргияға әкеледі. Табиғатты түсіну, түсіну, оны жалпылау мен егжей-тегжейлі көрсетудің өлшемін таба білу шығармашылықтың алғы шарттарын жасайды.

«Кескіндеме шеберлігі» және кескіндеме сабақтарын өткізу үдерісі кескіндеменің техникасы мен тәсілдерін оқытуды ғана емес, сонымен қатар астрономия физикасының заңдарын қамтитын кескіндеме заңдылықтарын теориялық тұрғыдан түсіндіруді қамтиды, мысалы: таңғы айырмашылық және кешкі жарықтандыру, түстер мен тұрақтылықтың сәулеленуі дегеніміз не, оптика заңдары, жаратылыстану ғылымдары, сонымен қатар заттар мен құрылымдардың материалдылығы. Студенттерге жұмыс кезеңін басынан аяғына дейін, жағумен (немесе штрихпен) қолдану ретін, ол портрет, пейзаж, натюрморт болсын, көрсету керек оқытудың демонстрациялық әдісі өте маңызды рөл атқарады. Демонстрациялар кезінде оқушы жұмыс кезеңдерін жақсы түсініп, меңгеруі үшін өз іс-әрекеттеріңізге нақты, нақты түсініктеме беруіңіз керек.

Студенттердің ең сипатты және жиі кездесетін қателігі – шығармаларындағы бейнелеу бейнесінің тұтастығының болмауы. Жұмыстар заттар бөлшектерінің түрлі-түсті дақтарының көптеген қайталануларымен сипатталады, барлық осы заттар мен бөлшектер олардың қарама-қарсы түстерінің бірдей белсенділігіне байланысты кескіннің алдына «шығады». Автордың жеткізгісі келген осы немесе басқа этюдте басты нәрсенің не екенін түсіну қиындай түседі. Этюдте көбінесе композициялық оптикалық орталық жоқ, жетекші пластикалық және түсті қабылдаулар орналастырылмайды. Студенттер оптикалық және композициялық орталықтардың қосылуындағы интегралды көрнекі әсерге сәйкес кескіннің түс жүйесін қалай жүзеге асыру

керектігін білмейді. Дұрыс жазылған ол оптикалық және композициялық орталықтардың бірлігін құрметтейтін тұтас кескіндеме. Кескіндеме курсының маңызды міндеті - қылқалам, сангвиник пастел, қарындаш және басқа да материалдарды кәсіби түрде меңгеру. Өз ойларын түрлі-түсті сызықтар арқылы түсіндіре білу, оларды түсінікті эмоционалды тілдерде жеткізе білу суретші-суретші үшін өте қажет. Сурет сала білу – бұл пайымдауларды көрнекі құралдар арқылы пайымдау, айту деп бекер айтылмаған.

Суретші – кез келген саланың, дизайнның, сәндік-қолданбалы немесе бейнелеу өнерінің шебері – жан-жақты білімді тұлға болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Артемова, Г.И. Тұтастық мәселесінің әдістемелік аспектісі [Мәтін] / Г.И..
2. Проблема Г.В. Қарым-қатынаспен жұмыс істеудің көркем әдісі. - Краснодар, КубГУ, 1982. -
3. Проблема Г.В. Сурет салу. -М.: Ағарту, 1986. - 192б.: ауру.
4. Проблема Г.В. Кескіндемедегі реңк пен түс қатынасы. - М.: Совет суретшісі, 1964. - 78 ж.: сырқат.
5. Проблема Г.В. Түстердің қатынасы және түс: кескіндеме теориясына кіріспе. - Краснодар: князь. Ред., 1967. - 184б.
6. Бернштейн Х.А. Қозғалыс пен әрекет физиологиясы – М.: Наука, 1990. С.373-392.
7. Богемская К.Г. «Жанрлар тарихы» сериясы. Декорация. - М., Галарт, 2002. -225с.
8. Брагина ДЖИМ., Гращенко В.Н., Зубова В.П., Лазарев В.Н. Леон Батиста Альберти - М.: Ғылым, 1977. -
9. Бродский И.И. Репин – мұғалім. М.: КСРО өнер академиясының баспасы, 1960. – б. 126
10. Бычков В.В. Эстетика. - М.: Гардарики, 2002. - 556с.
11. Вавилов С.И. Көз және күн. М.: Наука, 1981. – 128 ж.
12. Велфлин Г. Өнер тарихының негізгі ұғымдары. - М.-.: 1930.-290 б.
13. Вирджилис Н.Ю., Зинченко В.П. Бейненің келсімділігі мәселелері. - «Философия сұрақтары». 1967, № 4, 55-65 б. 3. Макарова, М.Л. 13.00.02 кескіндеме сабақтарында ҚХФ 4-5 курс студенттерінің тұтастық сезімін дамыту / М.Л.Макарова. – М., 2009. – 217
14. Якобсон, П.М. Көркем қабылдау психологиясы [Мәтін] / П.М.Якобсон. М.: Өнер, 1964.85б.

ӘОЖ 37.013

Шайжанова Анара Асановна,
Бірінші санатты қазақ тілі және әдебиеті
пәндерінің оқытушысы, әдіскер
Сейткалиева Нургуль Максимовна
арнайы пәндер оқытушысы
Құрманғазы атындағы саз колледжі
Батыс Қазақстан Облысы, Орал қаласы

ҚАШЫҚТЫҚТАН ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ

Қашықтықтан қызмет көрсету: тақырыбы мақалада заман талабына сай жабдықталған кітапханаларда жүргізілетін қашықтан оқырмандарға қызмет көрсетудің бірнеше тәсілдері көрсетілген, және ұсынылып отыр. Бұл мақала жоғары оқу орнының студенттеріне және кітапхана ісі мамандығының оқытушыларына арналады.

Кілт сөздер: Виртуалдық анықтама, виртуалды көрмелер, жаңалық енгізу, цифрлы басылымдар.

Қазіргі ақпараттық қоғамның дамуы пайдаланушының орасан зор ақпараттық мәліметтерге кедергісіз қол жеткізуін қамтамасыз етумен анықталады. Интернеттің қарқынды дамуы оқырмандарға кітапханалық қызмет көрсету жүйесіне маңызды өзгерістерді енгізу.

- оқырмандарға жоғарғы деңгейде қызмет ету жұмысы жақсы жолға қою
- электрондық поштамен жұмыс, оқырмандарға виртуалды қызмет көрсету

Оқырманға қашықтан қызмет көрсетуде негізгі міндеті ол: «Виртуалдық анықтама», Құжаттарды электрондық түрде жеткізу, Тізім - жіберілімдері, «Виртуалды анықтама» қызметін енгізу. Осындай ақпараттыарды беру арқылы мындай нәжежеге қол жеткізе аламыз: Тізім жіберілімдер - электрондық поштамен пайдаланушылардың тапсырыстары туралы мәліметтерді жүйелі түрде жіберу, вертуалды көрмелерді үнемі ұсынып ,жаңа ақпараттармен толықтыру.

Қазіргі таңда, кез-келген мекеменің инновацияға деген көзқарасы өте маңызды болып табылады. Инновация – жаңа практикалық әдісті тарату және қолдануды құрудың комплекстік үрдісі немесе ғылыми-техникалық шешімнің, адамдардың, ұсыныстардың, жаңа идеялардың тәжірибеге енуі, іске асырылуы және де соңында қолданылуы. Инновация туралы осындай көптеген түсініктемелер беруге болады. Инновация ұғымын бірнеше мағынамен түсіндіруге болады, бірақ та ең бастысы “инновация” мен “жаңалық” терминдерін айыра біліп, ол ұғымдардың мағынасын білу керек. Жаңалық қандай да қызмет саласында оның тиімділігін жоғарылату бойынша фундаменталды, қолданбалы, тәжірибелік жұмыстардың рәсімделген нәтижесі болып табылады. “Жаңалық енгізу” - бұл жаңа техника мен технологияны меңгеру, басқару мен ұйымдастырудың жақсарған әдістері.

Иновация – бұл жаңалық енгізудің жалпы процесі, адамдардың қажеттілігін қанағаттандыру үшін қолданылатын және таратылатын жаңалық, қоғамның даму әсеріне байланысты ауысып отырады.

Кітапхана саласында соңғы он жылдықта кітапханалық қызмет көрсетуде компьютерлерді, сандық жүйелер мен ғаламторды қолдануымен байланысты маңызды өзгерістер пайда болды. Ешқашан да кітапхана қорлары қазіргі күнде сияқты ашық болған емес. Жаңа технологиялар сұранымды жіберу, ақпаратты алу мен жеткізу процесстерін жеңілдетеді. Қазіргі ұрпақ компьютерлермен бірге бой жетіп барады және виртуальдық ақиқатта өздерін еркін сезеді.

Бүгінгі күні – кітапханамыз пайдаланушыларға ақпараттық қызмет көрсетудің негізгі орталығы.Жаһандану дәуірінде жаңа технология қарқынды даму үстінде.Пайдаланушыларға қашықтықтан электронды қызмет көрсету сол жаһандану үрдісінің бір ғана көрінісі деп есептейміз. Ертең осы қызметтің жаңа, дамыған түрлері пайда болары сөзсіз. Сондықтан да заман талабына сай кітапхана қызметкерлері де жаңа белестерден көрінуге тиіс.

Егер оқырманның кітапханаға келетіндей жағдайы болмаса немесе біздің кітапхана қорынан іздеген ақпаратын таба алмаса «Құжаттарды электрондық түрде жеткізу қызметін» пайдалана алады.

Бүгінгі күнде оқырмандардың уақытын үнемді пайдалану мақсатында қызмет көрсетудің жаңа инновациялық түрін ұсынып отырмыз. Яғни **"Оқырмандарға қашықтықтан қызмет көрсету"** жобасы.

Кітапхана қашықтық қызметтің мына түрлерін пайдаланушыларға ұсынады:

Э

Электрондық пошта (ағылшынша E-mail) компьютер арқылы қатынарудың ең әмбебап құралдарының бірі және Интернеттің ең маңызды ресурстарының бірі болып табылады. Интернеттің кез келген қолданушысы желіде жеке поштасын құра алады. Осы пошта арқылы кітапханамызда бар өздеріне қажетті

сұраныстарын еш кедергісіз ала алады.

«Виртуалдық анықтама», Құжаттарды электрондық түрде жеткізу, Тізім-жіберілімдер. «Виртуалды анықтама» қызметінің негізгі технологиялық кезеңі:

- тапсырыс қабылдау (электрондық пошта, телефон, тапсырыс орталығына (яғни кітапханаға) келу арқылы),
- тапсырысты өңдеу,
- тапсырыс берушіге жеткізу.

Бұл қызметтің мақсаты – тапсырыс тақырыбы бойынша ақпаратты мына түрлері бойынша беру:

- жаңадан келіп түскен құжаттар тізімі,
- цифрлы басылымдар түсімі,
- көпшілік шаралар аңдатпасы.

Осы қызметтер арқылы оқырмандарға қажетті құжаттың электрондық көшірмесін жеткізе аламыз. Егер оқырман сұранысы тақырыптық болса, алдымен оларға әдебиеттер тізімі ұсынылады.

Алынған көшірме оқырмандарға электрондық пошта, факс арқылы жеткізіледі. Құжаттарды электрондық түрде жеткізу қызметінде де қаржылық, заңнамалық факторлар, техникалық қиыншылықтар кездесіп қалуы мүмкін. Құжаттарды электрондық түрде жеткізуді дамытатын факторлар:

- кітап қорының жеткіліксіздігі,
- кітапханааралық абонемент қызметінің қымбаттауы,
- интернет желісінің қарқынды дамуы,
- библиографиялық мәтіндер базасының дамуы,
- қолайлы және жылдамдығы

Сонымен қатар кітапханалардың «Тізім жіберілімдер қызметі» жақсы қолданысқа ие бола алады. Тізім жіберілімдер - электрондық поштамен пайдаланушылардың тапсырыстары туралы мәліметтерді жүйелі түрде жіберуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Домаренко, Е.В. Культурно-досуговая деятельность библиотеки: научно-практ. пособие. Вып.№44/Е.В.Домаренко. – М.:Либерея-Бибинформ, 2006. – 80 с.
2. Ловкова, Т.Б.Библиотека как центр досуга: учебно-метод. пособие. Вып. № 102 /Т.Б. Ловкова. – М.: Либерея-Бибинформ, 2009. – 104 с.
3. Массовая работа с читателями в ЦБС: метод. рекомендации /Гос. б-каСССР им. В.И.Ленина; Сост. С.Г.Матлина. – М., 1988. – 72 с.
4. Олзоева, Г.К.Массовая работа библиотек: учебно-метод. пособие. Вып. № 43 / Г.К.Олзоева. - М.: Либерея-Бибинформ, 2006. - 117 с.
5. Боева, Л. «Приглашаем читать, фантазировать, играть»: опыт применения разнообразных форм массовой работы / Л.Боева // Библиополе.

Шакаева Динара Жексенгалиевна
заместитель директора по учебно-методической работе
Молдашева Клара Жардемгалиевна
заместитель директора по учебной работе
областной специализированной школы №8 для одаренных детей
город Уральск
Западно-Казахстанская область

ТРАЕКТОРИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ: ОПЫТ И ПРАКТИКА

Аннотация: в данной статье рассматривается практика организации профильного обучения в специализированной школе, опыт внедрения экспериментальных классов способствующие достижению целей профильного обучения.

Ключевые слова: профильное обучение, экспериментальный класс, формы организации профильного обучения.

В сфере образования постоянно происходят перемены, связанные, прежде всего, с изменениями в обществе. Чтобы подготовить специализированные кадры, система образования развивается и совершенствуется, соответствуя интересам общества и государства. Одним из приоритетных направлений модернизации системы общего образования в Республике Казахстан признается усиление ее практической направленности. Согласно новым стандартам образования ведущей целью обучения сегодня становится развитие функциональной грамотности - развитие практических навыков, применение полученных знаний в повседневной жизни. Учащиеся применяют полученные знания на практике, таким образом готовясь к будущей трудовой профессиональной деятельности.

Задача определения функциональной грамотности обучающихся, заключается в определении:

- их способности решать функциональные проблемы, с которыми они встречаются как субъекты;
- обучения, общения, социальной деятельности и профессионального выбора.

Думаю, условием для достижения обозначенной цели является формирование компетенций, выступающих основой образовательного и воспитательного процесса – работа в группе, работа с информацией, решение проблем, создание условий для развития познавательных интересов обучающихся, готовности к социальной адаптации и профессиональной ориентации.

В ОСШОД №8 с 2017 года введено профильное обучение, представляющее собой систему специализированной подготовки, направленной на индивидуализацию и профессиональную ориентацию учащихся, начиная с 7-го класса, с учетом реальных потребностей рынка труда. Профильное обучение - средство дифференциации и индивидуализации обучения, позволяющее за счёт изменений в структуре, содержании и организации образовательного процесса более полно учитывать интересы, склонности и способности учащихся, создавать условия для обучения старшеклассников в соответствии с их профессиональными интересами и намерениями в отношении продолжения образования.

Цель профильного обучения - создание модели профориентационной работы, предпрофильной подготовки и профильного обучения учащихся в условиях обновления содержания образования;

Ранняя профилизация начиная с 7-го класса в ОСШОД №8 проводится с целью создания условий дифференциации, индивидуализации обучения, направленного на реализацию личностно-ориентированного учебного процесса, учитывая социальный заказ семьи, потребности современного общества.

Система предпрофильной подготовки профильного обучения включает проведение элективных, ориентационных курсов, углубленное изучение предметов выбранного профиля, предметные кружки, предлагает расширение возможностей в проведении научно-исследовательской деятельности.

Поэтому для более полного предоставления потребителям образовательных услуг возможности удовлетворения их интересов необходимо создание банка курсов вариативной части. Хотим отметить, что педагогами нашей школы разработано более 100 авторских программ, которые обеспечивают вариативную часть учебного плана. Программы утверждены не только на экспертном совете школы, но обобщены и прошли экспертизу на областном уровне.

За счет вариативной части проводится предпрофильная подготовка, которая способствует самоопределению ученика относительно профиля обучения в старших классах. В нашей школе в рамках предпрофильной подготовки представлен набор курсов по выбору, в числе которых вызывают интерес у учащихся такие курсы как «Культура великой степи», «Развитие читательской грамотности», «Интегрированный подход к формированию естественнонаучной грамотности школьников», «Решение практикоориентированных задач на уроках математики», «Прикладная физика», «Экология Казахстана», «Юный журналист». Обозначенные курсы позволяют повысить интерес к обучению, развивают у ребят вкус к научным исследованиям, учат самостоятельному творческому мышлению, воспитывают целеустремленность и настойчивость.

Структура профильного обучения в 10-11-х классах включает базовые и профильные предметы, элективные курсы, профильные курсы, а также систему внеклассной деятельности, общешкольных мероприятий, дополнительное образование.

Цель данного этапа - конкретизация запросов учащихся в отношении связи содержания профиля обучения с содержанием послешкольного образования и будущей профессиональной деятельности. И как результат – раннее и четкое определение 2-х предметов «по выбору» с целью эффективной подготовки к ЕНТ (для учащихся 10-11-х классов).

Вариативная часть учебного плана строится с учетом социального заказа семьи, потребностей учащихся, перечня учебных дисциплин по ЕНТ, успешная сдача которых является определенным гарантом для дальнейшего поступления в ВУЗ по избранной профессии.

Предлагаемые педагогами элективные курсы для старшей ступени образования способствуют подготовке старшеклассников к сознательному выбору профессии, позволяет наиболее полно реализовать идею профилизации школы, играет важную роль в расширении возможностей социализации выпускников, их успешной адаптации в обществе, формировании конкурентоспособной личности. Учитывая потребности участников образовательного процесса, наша школа предлагает старшеклассникам набор курсов способствующих также обеспечению преемственности между общим и профессиональным образованием, целенаправленной подготовке выпускников школы к продолжению образования. Вот некоторые из них: **«Глобальная география», «Численные методы», «Реальная математика», «Картография», «Биоорганические основы жизни на Земле», «Общая анатомия человека», «Практическое право», «Қазақ тілінің практикалық курсы», «Кочевая культура древних племен Казахстана».**

В рамках предпрофильной и профильной подготовки ОСШОД №8 активно реализует комплекс программ сотрудничества на договорной основе со следующими высшими учебными заведениями:

- Западно-Казахстанский государственный университет им. Утемисова;
- Западно-Казахстанский аграрно-технический университет им. Жангирхана.

Ведется совместная разработка и преподавание профильных дисциплин и спецкурсов по выбору, таких как:

- Истории Казахстана в лицах. Реформы и реформаторы;
- Практический курс русского языка;
- Китайский язык.
- Введение в медицинскую профессию.

В 2019 году управлением образования Западно-Казахстанской области инициирован проект- экспериментальные классы. Проекты медицинский класс **«Введение в медицинскую профессию»** и **технический класс-** является одними из инновационных, нужных и интересных проектов в современном школьном образовании, как и другие проекты профильных классов в нашей области.

В нашей школе были открыты медицинский и технический классы, с охватом учащихся 8-11 классов. Партнерами в реализации данного проекта стали Западно-Казахстанский аграрно-технический университет им.Жангирхана и «Городская поликлиника №5» управления здравоохранения акимата ЗКО.

Набор в экспериментальные классы, как правило, осуществлялось по результатам школьного тестирования, разработанного комиссией состоящих из представителей-партнеров экспериментальных классов.

В ходе реализации проекта в медицинском классе введен курс **«Введение в медицинскую профессию»** где обучающиеся изучали основы медицинских знаний, основы физиологии и анатомии, функциональные системы человека, оказание первой медицинской помощи».

В техническом классе внедрены курсы **«Основы строительного дела», «Основы компьютерного проектирования», «Основы архитектурного моделирования», «Основы дизайна и 3Д проектирование», «Транспортировка нефти и газа».**

Программное обеспечение курса сопровождалось разработкой рабочей программы по курсу **«Введение в медицинскую профессию» (составитель заместитель главного врача ГКП ««Городская поликлиника №5» Умарова Г.Р).Разработчиками рабочих программ технического класса были преподаватели** Западно-Казахстанского аграрно-технического университета им.Жангирхана (кандидат технических наук **Шакешев Б.Т** и кандидат технических наук **А.Н.Нариков).**

Образовательный маршрут экспериментальных классов состоял из теоретической базы знаний обучающихся получали его на уроках-лекциях, а практическая часть проводилась непосредственно на базах «Городская поликлиника №5» и Западно-Казахстанский аграрно-технический университет им. Жангирхана.

Практические занятия на площадках Городская поликлиника №5» и Западно-Казахстанский аграрно-технический университет им.Жангирхана дают возможность обучающимся знакомиться с профессиональными действиями медицинских работников, осваивать на практике высокотехнологичное технологическое оборудование.

Обучающиеся технического класса приняли участие в областном онлайн конкурсе среди экспериментальных классов **«Experiment.Lesson.Content»**по итогам которого удостоены благодарственным письмом.

Также участники медицинского класса приняли участие в областном конкурсе **"EXPERIMENTALREPORTAGE-2021"** по итогам конкурса отмечены благодарственным письмом.

Методическое сопровождение экспериментальных классов ведется заместителями директора по учебной и учебно-методической работе.

Рабочие программы экспериментальных классов одобрены на методическом совете школы и направлены на рассмотрение экспертной комиссии Центра развития образования Западно-Казахстанской области.

В конце 2020-2021 учебного года «первые ласточки» 50 учащихся экспериментальных классов получили сертификаты, как полностью выполнившие учебный план и показавшие успешное освоение курса. Из числа выпускников медицинского класса-6 поступили в медицинские ВУЗы Казахстана и России, 12 выпускников технического класса поступили в технические ВУЗы страны и зарубежья.

Для системной профориентационной работы с учащимися 9 классов была разработан и апробирован курс **«Мой выбор-мое будущее»** (автор Молдашева К.Ж- заместитель директора по учебной работе). Данный курс внедрен в 2020 году. Курсом охвачены 22 ученика 9 класса. Программа курса рассмотрена и рекомендована решением **экспертной комиссии Центра развития образования ЗКО протокол №3, от 27.08.2020 г.**

Эффективность работы курса подтверждается участием наших учеников в областном форуме «Открываем мир профессий», где наши ученики удостоены дипломов I, II степени и грамотой по номинации «Я в мире профессий», также наши учащиеся награждены сертификатами участника республиканского форума «Открываем мир профессий» (2021 год). В 2022 году наши ученики приняли активное участие на областном этапе республиканского форума «Открываем мир профессий», где заняли 1 место в номинации «Время выбирать профессию».

Реализация профильного обучения позволяет коллективу выполнять главную функцию – создавать условия для обеспечения общекультурного, личностного и познавательного развития школьников с учетом их индивидуальных возможностей, способностей и образовательных потребностей, ведь критерием успешной деятельности любой школы, считаю, является самоощущение ученика, комфортность пребывания в школе, в которой ему помогают самореализоваться.

Список использованной литературы:

1. Бельницкая, Е.А. Профильное обучение в системе профориентации как условие профессионального самоопределения учащихся / Е.А.Бельницкая // Педагогическая наука и образование. – 2016. – №1. – С. 76–81.
2. Государственная программа развития образования РК на 2020-2025 годы.
3. Бурцева И, Внедрение профильного обучения: опыт и проблемы/ И Бурцева, Д. Ермаков. //Народное образование.-2006.-№2.-С.129-135.

ӘОЖ 004.382

Шамгонова Жанар Болатовна
Химия және биология пәндерінің оқытушысы
Жумағалиева Индира Кайыршаковна
Арнайы пәндер оқытушысы
Құрманғазы атындағы саз колледжі
Қазақстан, Орал

КОМПЬЮТЕРЛІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Аннотация: Баяндамада білім беру жүйесіндегі жаңа технологияның бірі-компьютерлік оқыту технологиясының сапалы білім беру жүйесіндегі мүмкіндіктері және артықшылықтары туралы, жаңа технологияларды тиімді пайдалану арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, шығармашылық қабілетін дамыту туралы жазылған.

Кілт сөздер: жаңа технология, ақпараттық технология, әдіс – тәсілдер, интернет жүйесі

Қазіргі ғылым мен техниканың дамыған заманында оқушылардың білім деңгейін тереңдету, ғылыми тұрғыда дамыту, өз бетімен жұмыс істеуге дағдыландыру, ойлау қабілетін дамыту, сөйлеу шеберліктерін арттыру, өз беттерімен ізденушіліктерін, ақпараттық құралдарды іздестіру және оны пайдалана білу мақсатында жаңа технология әдістерін тиімді пайдалану ұстаз шеберлігінің белгісі. Қазіргі кезде оқыту технологиясы білім берудің тиімді жолдарын зерттейтін ғылым ретінде оқыту үрдісінде қолданылатын тәсілдер, принциптер мен айқындаушы жүйе, нақты оқыту процесі ретінде сипатталады. Осыған орай, бүгінгі күні білім беру мекемелері мен педагогика ғылымы алдында білім берудің философиялық негіздеріне, білім жүйесінің стратегиялық бағыттарына, мақсаты мен мазмұнына, оны орындаудың әдіс-тәсілдеріне деген жаңа көзқарастар қалыптасуда.

Кез келген педагог өз пәнінің терең білгірі ғана болу емес, теориялық, нормативтік – құқықтық, психологиялық – педагогикалық, дидактикалық әдістемелік тұрғыдан сауатты және ақпараттық компьютерлік технология құралдарының мүмкіндіктерін жан – жақты игерген

ақпараттық құзырлығы қалыптасқан маман болуы тиіс. Сонымен қатар, білім беру саласында озық технологиялардың енуі мұғалімнің ойлану стилін, оқыту әдістемесін өзгертеді. Біздің өз пәндерімізді оқытуда озық технологияларды пайдаланудағы басты мақсатымыз – оқушыларға білім беру процесінде көмектесу. Сонымен қатар, сабақта жаңа технологияларды тиімді пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, шығармашылық қабілетін дамытады, қоршаған ортаны танымдық зерттеу барысында дидактикалық мақсаттар іс жүзінде асырылады.

XXI ғасыр – техниканың озық дамыған ғасыры. Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық технологиялар мен компьютерлік коммуникацияларды белсенді қолдануда. Компьютерлік оқыту технологиясы – педагогтың мүмкіндігін күшейтетін құрал, бірақ ол мұғалімді алмастыра алмайды. Компьютер мүмкіндіктері психология мен дидактика тұрғысынан талданып, керек кезінде педагогикалық талаптарға сай қолданылуы керек. Біз өзіміздің сабақтарымызда оқытуды ұйымдастыру формаларын: жеке, топтық, ұжымдық жұмыс жасау формаларын пайдаланамыз. Мұғалім араласпай - ақ, оқушыларға өздері меңгеруге тиісті ақпараттар беріледі. Қажетті ақпараттарды жинақтауда электрондық техникаларды енгізу уақыт үнемдейді, қарастырған кезеңде ақпараттың толықтығын жоғарылатады, ақпараттық - анықтамалық жүйе құрамында электрондық құрылғылармен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады. Компьютердің кең мүмкіншіліктерінің бірі – интернет жүйесі. Әрбір пәндерді оқытуда сапалы дәрежеге көтеріп ықпал ететін интернеттегі программалардың қоры оқыту үрдісіне жаңа мүмкіндіктер жасайды. Осымен бірге оқушының жеке тұлғасын қалыптастырудағы компьютерлік оқыту технологиясының маңыздылығы күн өткен сайын анық аңғарылуда. Компьютерлік технология - оқытудың арнайы жиынтығы мен әдістемесін, әдісін және тәрбие құралдарын анықтайтын технологиялық-педагогикалық процесті ұйымдастырудың ең тиімді жолы болып табылады. Компьютермен жұмыс істеу өте қызықты. Үлгерімі нашар оқушылардың өзі компьютермен жұмыс істеуге қызығатын болады, өйткені кейбір жағдайда компьютер оның білмеген жерін көрсетіп, көмекке келеді. Балалардың білім сапасының жоғарлауына, жекелей ерекшеліктерінің ескерілуіне ықпал етеді. Сабақ кезінде тапсырмаларды орындау барысында оның жауаптарына машина тура және үздіксіз серпілісті қамтамасыз етеді. Оқушы жұмыс қарқынын өзі ажырата білсе де, компьютер оқытудың даралығын жақсартады. Оқушы қанша қате жіберсе де, қатені талдау мен түзетуге уақыты мол болады. Әр мұғалім оқушыға көпқырлы сабақ беретін болған соң, қазіргі жаһандану саясатына сәйкес жаңа технологияны өз ыңғайына, пәніне лайықтап пайдалануы тиіс.

Мұғалім - ақпараттанушы емес, оқушының жеке тұлғалық және интеллектуалды дамуын жобалаушы. Ал, бұл мұғалімнен ақпараттық құзырлылықты, ұйымдастырушылық қабілеттілікті, оқушыларды қазіргі қоғамның түбегейлі өзгерістеріне лайық бейімдеу, олардың зерттеушілік дағдыларын дамыту бағыттарын талап етеді. Компьютерді пайдалану оқушының пәндер бойынша терең танып білуіне ғана емес сондай-ақ, есептеуіш техникамен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру - уақыт талабы екенін сезінуіне жағдай жасайды. Кез келген сабақтарда жаңа ақпараттық технологияны пайдалану оқушының қызығушылығын ғана тудырып қоймай, басты білім сапасының артуына әсер етеді

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бөрібаев Б, Балапанов Е. Жаңа ақпараттық технологиялар. – Алматы, 2001.
2. Информационные технологии. Москва, 2005.
3. Әбілқасымов А.Е., Садықов Т.С. «Жоғары мектепте білім берудің дидактикалық негіздері» Алматы., ғылым, 2003.
4. Кеңеш Ә.С «Болашақ мұғалімдердің әдістемелік дайындық жүйесін дамыту» Астана 2003

СЕКЦИЯ 2

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ӘОЖ 37.013.42

Андирова Айман Амандыковна
Мұхит атындағы жалпы орта білім беретін
мектебінің зерттеуші педагог-психологі
БҚО, Қаратөбе ауданы

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ ЗОР

Аннотация: Баяндамада ерекше білім беру қажеттілігі бар, мүмкіндігі шектеулі балаларды сапалы біліммен қамту және балалардың жеке сұраныстары мен қажеттілігіне орай білім мен тәрбие беруде, әлеуметтендіруге қолайлы орта туғызуда ақпараттық-технологияны қолданудың артықшылығы туралы мәселе қозғалған. Ақпараттық технологиялардың көмегімен келешекте мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру жүйесінде түрлі кедергілерді жеңуге болатындығы айтылған.

Түйін сөз: Білім берудің бұл түрінде ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың өзіне сенімі артады, ол маңайындағылар тарапынан өзіне қолдау бар екенін сезінеді. Бұл баланың өзін-өзі бағалай білуіне, қоршаған ортасына сүйіспеншілікпен қарауына, өзін қоғамның толыққанды мүшесі сезінуіне жол ашады.

Бүгінгі таңда арнаулы білім жүйесінде мүмкіндігі шектеулі балаларды сапалы біліммен қамту және балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру өзекті мәселенің біріне айналды. Осы сатыдағы балалар ерекше назар мен қамқорлыққа мұқтаж ететіні айдан анық. Әр оқушының білім алуда өз ерекшеліктері бар. Осы бағытта баланың ойлау қабілетін дамытуға бағыттау, яғни елестету, салыстыру, байқағыштық жалпыдан негізгіні айыра алу, ұқсастықты табу қасиеттерін дамыту мұғалімнің басты міндеті болмақ.

XX ғасырдың басында неміс педагог-дефектологі П.Шуманның «Бала кемістігінің даму деңгейі неғұрлым төмен болса, соғұрлым мұғалімнің білім деңгейі жоғары болуы керек» деген сөзінен ерекше білім беру қажеттілігі бар баламен жұмыс істеу өте қиын екенін ұғынамыз. Сондықтан мұғалім өзінің инновациялық іс -әрекетін қалыптастырып, оны меңгеріп, сол жаңа педагогикалық технологияларды оқу-тәрбие үрдісінде жүйелі пайдалану арқылы оқушылардың білім сапасын арттыруы қажет.

«Адамзат үшін XXI ғасыр – жаңа технологиялар ғасыры болмақ, ал осы жаңа технологияларды жүзеге асырып, өмірге енгізу, игеру және жетілдіру – бүгінгі жас ұрпақ, сіздердің еншілеріңіз... Ал жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздардың қолында - деп елбасымыз Н. Ә. Назарбаев атап көрсеткендей, әр мұғалімнің алдында инновациялық әдіс – тәсілдерді оқып үйреніп, білім беруде ақпаратты технологияны тиімді қолдана білу және үнемі ізденіп, жетілдіріп отыру, жас ұрпақтың білім көрсеткішін сапалық деңгейге көтеру міндеті тұр.

Оң мотивацияларды қалыптастыру – мұғалімнің кәсіби міндеті. Мотив оқушының танымдық қызығушылықтары, жаңа білім, іскерлік, дағдыны меңгерудегі қажеттіліктерімен тығыз байланысты. Жағымды жағдай туғызу үшін оқушыны коммуникативтілікке бағыттап, сабақта оқушы іс - әрекетін ынталандыратын ерекше сабақ формаларын таңдау керек. Мұғалімдердің тәжірибесі көрсеткендей, дәстүрлі емес сабақтарды ұйымдастыру оқушылардың сабаққа деген ынтасын одан әрі арттыра түседі. Бүгінгі күнде мұғалімдер оқушылардың жемісті және тиімді іс - әрекетін ұйымдастыру үшін белсенді түрде дәстүрлі емес сабақтарды

пайдалануда. Дәстүрлі емес сабақ түрлеріне видеосабақтар, интернет сабақ, таным сабақ, ойын сабақ, саяхат - сабақ және т. б. жатқызуға болады.

Жаңа АКТ - ны сабақта пайдалану арқылы оқушының еркін ойлауына мүмкіндік береміз, ақыл - ойын дамытамыз, шығармашылық белсенділігін арттырамыз, ұжымдық іс - әрекетке тәрбиелейміз, тіл байлығын жетілдіреміз, өзіңе деген сенімділігін нығайтамыз, қолмен ұстап, көзбен көріп жұмыстануға дағдыландырамыз. Жалпы айтқанда, жан - жақты ізденушілігін арттырып, қызығушылығын оятамыз.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға білім мен тәрбие берудегі ғылымның нәтижеге қол жеткізудің бірі жаңа технологияны игеріп, компьютерді пайдалану.

Мұғалім оқушылардың компьютерлік сауаттылығына сүйене отырып, оқытудың әдіс-тәсілдерін қолданады. Бұл үшін біріншіден, оқытудың сапасын көтеруге, екіншіден, компьютерлік сауаттылықты дамытуға, оқушылардың компьютерлік мәдениетін қалыптастыруға ұмтылады. Компьютер бұл оқуды ұйымдастыру және маңызды мәселелерді шешудегі жан – жақты оқыту құралы. Сондықтан да ол дәстүрлі оқытуды кең мағына шеңберінде енгізуді көздейді. Сабақтың мақсатына жетуін талап етсек сабақтың әдіс-тәсілдерін де өзгерту қажет.

Біріншіден, сыныпта қанша бала визуал, аудиал, кинестетик екенін анықтау қажет. Оны үш сыртқы белгі арқылы анықтауға болады: ол сөйлеу тілі, зейіні және көру бағыты, мысалы, визуал өз жұмысынан айырылмайды, аудиал баланың сабаққа зейінін аудару қиын, аудиалдар әр түрлі дыбыстарға назар аударса, кинестетиктің зейіні кез келген заттарға ауыса береді. Олар көбінесе бір орында отыра алмайтын, зейіні тұрақсыз оқушылар.

Адам өзін қоршаған әлемдегі ақпараттардың 90 пайызын көру жүйесі арқылы алады. Ал есту арқылы тек 9 пайызын және 1 пайызын иіс сезу мен дәм сезу арқылы қабылдайды. - дегендей адам барлық әлемді сезім мүшелерінің көмегімен таниды, ал қабылдау мүмкіншіліктері әр түрлі болады. Сезім мүшелеріне әсер етуші ақпараттық қор бейне(көру), аудио - бейне (есту мен көру), аудио есту құралдары болып бөлінеді. Инклюзивті білім беруде оқыту мен тәрбие беру үрдісінде техникалық құралдарды пайдаланудың мақсаты - балалардың бағдарламаға сай материалдарды терең білуіне, ғылым мен техниканың негіздерін түсінуіне, балалардың білім сапасын арттыруға жоғары дәрежеде үлес қосу.

Әрбір ұстаздың алдына келген бала да әртүрлі ойлау қабілетінде болады, мысалы кейбірі шапшаң ойлап, тез жұмыс істесе, кейбірі тақырыпты баяу қабылдап, оған тапсырманы (тақырыпты) қайтадан қарап шығу тиімді болып табылады. Осы орайда АКТ құралдарын пайдалана отырып презентация құралдары арқылы сипаттап, артынан осы материалдарды флеш - карталарына салып берудің тиімділігін білеміз.

Видео - сабақтарды қолдану мен презентацияларды демонстрациялау оқу құралы ретінде қиялды, абстрактілі ойлауды, оқытылатын оқу материалына және пәнге қызығушылықты арттырады. Презентациялар бір жағынан оқушыларға жаңа материалды (иллюстрация, фотосуреттер, бейнелік, дидактикалық материалдар, т. с. с.) көрнекті түрде көрсету құралы болса, екінші жағынан, мұғалімдерге осы материалдарды және оны қолдану арқылы сабақты меңгерту процесін жеңілдетеді. Видео-сабақтар педагогикалық технологияның алға басқан тағы бір қадамы. Оқушылардың ақпаратты теледидар, компьютер және т.б. техникалық құралдардың көмегімен жақсы қабылдайтынын жақсы білеміз. Мысалы мен өз тәжірибемде жеке немесе топтық жұмыстарда интербелсенді тақта, электронды және мультимедиялық оқулықтарды, интернет, ұялы телефон, компьютер, ноутбукті пайдаланып жүрмін. Жұмыстарымда интербелсенді тақтадан мультипликациялық бейнеклип (видео) арқылы балаларға сергіту сәтін өткіземін. Сабақтарымда АКТ пайдалану арқылы оқушылардың жаңа ойларын, әсерлі идеяларын тартымды етіп көрсететіндігін аңғардым.

Бастауыш сыныпта ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың маңызы: біріншіден, балалардың қызығушылығын арттырады, екіншіден, зейін қойып көрумен қатар түсінбеген жерлерін қайта көруге, тыңдауға және алған білімді нақтылауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалардың есте сақтау қабілеттері төмен, зейіндері тұрақсыз болғандықтан әдемі түстер, әдемі ойыншықтар, әдемі суреттер олардың көруі арқылы естерінде ұзақ сақталады. Кез-келген түзете-дамыту жұмыстарында әр түрлі әдемі, ұнамды, жағымды суреттер, сызбалар педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол. АКТ-ны пайдаланудың тиімді тұстарын атап айтсақ, олар:

- оқушының жеке қызығушылығын оятады
- білім сапасын арттырып, танымдық қабілеттерін қалыптастырады
- қосымша мәліметтер береді
- мұғалімнің уақытын үнемдейді

Мысалы: «Төрт түлігім-қазынам» тақырыбында өткізілген топтық сабақта ұнтаспадан төрт түліктің дыбыстауын қайталатып тыңдату арқылы немесе мультимедиялық тақтадан төрт түлік төлдерін қайталап көрсету арқылы да оқушыларға жаңа сабағымды тез меңгерте алдым деп есептеймін. «Жемістер» тақырыбында мультимедиялық тақтаны жемістердің суреттерін, түстерін, пішіндерін көрсету үшін пайдаландым. Сондай-ақ әннің сөзін үйрету үшін «Радиоэфир» ойынын пайдаланамын. Мақсатым: балалардың есту арқылы есте сақтау қабілетін дамыту болды, сонымен бірге мұғалімдерге қазақ тілі сабақтарында көру диктанты, есте сақтау диктанттары, сөйлеу тілін дамытуға түрлі тапсырмалар көрсетуге өте қолайлы және де қарапайым, ал математика сабақтарында АКТ-ны қолдана отырып есептерді шығара білу өте ыңғайлы болса, айналамен таныстыру сабақтарында әр түрлі тақырыпқа байланысты суреттерді пайдалануға болады. Осы орайда психикалық дамуы тежелген балалардың есте сақтау, ойлау қабілеттері артта қалғандықтан оларға ақпараттық технологияларды қолданған өте тиімді деп есептеймін. Ендеше жалпы психикалық дамуы тежелген балаларға инклюзивті білім берудегі ақпараттық технологияларды қолдану баланың зейіндерін тұрақтандырып, есте сақтау қабілеттерін дамытады. Нәтижесінде: түрлі әдістерді пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі, оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады, олардың әрқайсының деңгейін анықтай аласың, оқушылардың көбін бағалауға мүмкіндік аласың, оқушыларды ізденіске баулып, өз бетімен жұмыс істеуге үйретеді, оқушылардың қабілеттері, сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артады, жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шырдауда, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастырады, кері байланысты (аудиторияның жауап беру реакциясын) жүзеге асырады, оқу материалдарын тиімді меңгеруге бейімдейді, әрқайсысының оқу процесіне қатысу белсенділігін кеңейтеді.

Қорыта айтқанда, ақпараттық технологияларды пайдаланбайынша қазіргі өмірде бағдар табудың өзі қиын болатын жағдай туындауда. Бірақ біз бұл ғасырдың өзге де болмыстық шындығы бар екенін мойындауымыз керек.

Ол-жалпы білім беретін мектеп оқушылары құрамының физикалық, психикалық және сенсорлық даму деңгейлері бойынша бір текті еместігі. Әсіресе оқу мекемелеріне келуге дәрмені жоқ, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар, сондай-ақ мүгедек балалар жағдайы айрықша назар аударуды талап етеді. Мектеп алдында мынадай міндет тұр: оқушылардың, соның ішінде денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалардың ойдағыдай әлеуметтенуі үшін бірқатар біліктілік қабілетін қалыптастыру. Білім беру жүйесін ақпараттандыруды жоғары қарқыны, телекоммуникациялық технологиялардың дамуы мен интернеттің жаһандық желісі айрықша талаптары бар балалар алдынан білім алуда жаңа мүмкіндіктер ашып отыр.

Осы ретте мектебімізде арнайы мамандардың қосымша жеке, топтық жұмыстарында мультимедиялық тақта, теледидар, проектор, музыкалық орталықтарды қолдану жолға қойылған.

Денсаулығына байланысты психологиялық-дәрігерлік-педагогикалық консилиумның шешімімен түзете дамыта оқыту сыныптарынан өзге үйден оқитын 2 оқушыға бағдарламалық-техникалық құралдармен компьютер мен интернет желісі қосылды. Оқыту құралдары ретінде компьютермен жұмыс істеу тәсілдері қарқынды жүргізіледі. ТДО сыныптарында топпен жұмыс оқушыны ынтымақтастыққа дағдыландырса, жеке жұмыс арқылы оқушының өзіндік қабілетінің дамуына септігін тигізеді. Бұл әдіс -әсіресе, түзете дамыта оқытылатын балалар үшін өте тиімді әдістердің бірі.

Ақпараттық технологиялар әрбір оқушының білім беру үрдісіне шығармашылық қабілетін дамытуға айқын мүмкіндіктер береді. Сондай-ақ ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына мүмкіндік береді.

Түзете дамыта оқыту сыныптарында жаңа ақпараттық технологияларды, инновациялық әдіс – тәсілдерді пайдалану - оқыту үрдісінде оқушылардың білім қорын молайтуға, белсенділігін арттыруға, шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге көмегі бар.

Оқушыларды шығармашылыққа, өз бетімен іс-әрекет етуге, өз пікірін айта алатын, оны дәлелдей білетін, өмірге деген өзіндік көзқарасы қалыптасқан, үнемі ізденіс үстінде болатын, қоғам дамуына үлес қоса алатын, жан-жақты жетілген жас ұрпақ өкілдерін дайындай аламыз.

Демек, кез-келген оқыту, тек білім беруден басқа түзете-дамыту жұмыстары болатын көрнекті-тәжірибелік іс-әрекет, ол виртуалдық іс-әрекет деңгейіндегі компьютермен жұмыс істеу.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды түзете-дамыта оқытудың негізгі жүйесі инклюзивті білім берудің практикалық адымы неғұрлым ерте ғылыми теориямен өзіндік үндестігін тапса, онда еліміздегі мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға деген оң көзқарас оңалар еді.

Сондай-ақ, инклюзивті білім берудің инновациялық жолдарын оның ішінде компьютерлік технология, интерактивті тақта сияқты білім беруге қажетті жаңа ақпараттық технологиямен қамтамсыз етілсе, келешекте мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру жүйесінде ешқандай кедергілер болмақ емес.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған Мемлекеттік бағдарламасы» Астана, 2010 ж.
2. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002ж №343 заңы.
- 3.«Мектептегі психология» журналы №10, 2013ж.
4. «Мектептегі психология» журналы №9, 2009 ж.
5. «Ұстаз» ғылыми – әдістемелік журнал №3, 2013 ж.
6. «Информатика негіздері» журналдары.

УДК 372.3

Губаи Арыстанбек Нухкалиевич,

учитель истории

*областной специальной школа-интернат для детей
с нарушением зрения. Казахстан, Уральск.*

ТРУДНОСТИ УСВОЕНИЯ ШРИФТА Л.БРАЙЛЯ МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ В ПРОЦЕССЕ ЧТЕНИЯ И ПИСЬМА. И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация: В этой публикации рассматриваются общие и специфические вопросы обучения незрячих школьников грамоте на основе рельефно-точечной системы. Преодоление недостатков младшими школьниками в усвоении рельефно-точечного шрифта может быть достигнуто при условии использования эффективных приёмов обучения и даны методические рекомендации. Предназначено для учителей начальных классов школ для детей с нарушением зрения.

Ключевые слова: Л.Брайль, грифель, 18 строчный прибор, буквы, шеститочие, справа на лев, первичный дефект, вторичные отклонения, темпа овладения слепых, осязательное восприятие, мелкая моторика.

Из-за первичного дефекта нарушения зрения имеет место вторичные отклонения в умственном развитии, что отрицательно сказывается на усвоения рельефно-точечного шрифта Л.Брайля. И процесс чтения у детей, не имеющих нарушений зрительного анализатора, можно представить как определенную последовательность действий: зрительное восприятие букв, различение букв, узнавание букв, соотнесение букв с соответствующими знаками. Когда речь идет о процессе чтения, проходящего в условиях слепоты, благодаря действию механизма компенсации прежде всего происходит замена зрительного типа восприятия на осязательный.

Выявление своеобразия протекания процесса чтения в условиях зрительной депривации предполагает прежде всего выявление сложной психофизиологической природы процесса чтения. Основой системы Брайля является шеститочие. Из различных комбинаций шести точек составлены все брайлевские знаки (буквы, цифры, знаки препинания, математические, физические, химические знаки и обозначения, а также знаки нотной системы). Трудности в овладении технической стороной процесса чтения незрячими детьми обуславливаются прежде всего, последовательным во времени, характером осязательного восприятия и в отличие от одномоментного характера зрительного восприятия. Последовательный характер осязательного восприятия приводит тому, что дети с помощью осязания воспринимают каждую букву изолированно, отдельно и в результате чего процесс глобального прочтения слова подменяется аналитическим восприятием букв. Кроме того, чтения может также замедляться по причине поиска потерянного слова, предложения или читаемой строки. Причем процесс поиска, осуществляемого с помощью фиксации незрячим ребенком начала каждого слова, то же происходит при потере линии читаемого текста. Достаточно часто у незрячих детей наблюдается так называемое «угадывающее чтение», механизм которого заключается в том, что, прочитав первые буквы, незрячий ребенок, не читая последние буквы, использует смысловую догадку для построения читаемого слова. Такое положение дел приводит к заменам слов, пропускам, перестановкам букв в слове, что, свою очередь, может привести к привнесению субъективного смысла в прочитанное. Причиной возникновения «угадывающего чтения» является затрудненность осязательного контроля возникшей у ребенка смысловой догадки с помощью осязания, обуславливает появления инверсий, пропусков букв. Кроме того, для незрячих детей характерна незаконченная интонация, обусловленная тем, что учащиеся с помощью осязательного восприятия, исследуя буквы одну за другой, не имеют возможности предвидеть знаки препинания. Это мешает, в свою очередь, правильной модуляции голоса, делает чтение монотонным, интонационно незаконченным. Возникновение у незрячих детей трудностей в овладении технической стороной процесса чтения неизбежно приводит к возникновению трудностей в овладении смысловой стороной данного процесса. Возникновение затруднений в овладении смысловой стороной процесса чтения инвалидами по зрению обуславливается прежде всего привнесением субъективного смысла, возникающего вследствие наличие ошибок в технике чтения: замедленного темпа овладения слепых школьниками звукобуквенными обозначениями, наличия больно; количества ошибок, побуквенного чтения, искажений слога-звуков и структура слов.

Преодоление недостатков в усвоении рельефно-точечного шрифта может быть достигнуто при условии использования эффективных приёмов обучения, при наличии специальных коррекционных педагогических программ в решении проблемы по формированию осязательного восприятия на уроках, когда предъявляется разнообразный материал, различный по содержанию и форме: предметный, иллюстративно-графический и шеститочия. Возможность получения с помощью осязания адекватных представлений обуславливается сходством зрительного и осязательного восприятия, обоснованным известным русским физиологом И. М. Сеченовым: «В основе зрительного и осязательного восприятия лежат двигательное поведение руки и глаза, способность мозга обьективировать, то есть выносить наружу впечатления, возможность отражать одни и те же категории признаков объектов и, наконец, идентичность физиологических механизмов зрительного и осязательного восприятия».

И при чтении брайлевского шрифта, ученики надо читать подушечками указательных пальцев. При чтении подушечки этих пальцев двигаются слева направо по строке текста, а также еле заметно вибрируют сверху вниз и обратно, при этом плотно прикрывают читаемые знаки. А остальные пальцы, особенно средний и безымянный, помогают читающим пальцам в ориентации по строчкам книги или тетради в отыскании нужных мест.

При чтении не надо давить на строку и ощупывать букву движением пальца вверх и вниз. Пальцы должны лежать легко на строке и плавно двигаться слева направо в направлении строки. Если указательные пальцы по каким-либо причинам не имеют (или утрачивают) осязание, то их могут заменить средние или даже безымянные. Текст должен лежать так, чтобы строчки его были по отношению к ребенку в горизонтальном положении.

Для письма по Брайлю существуют особые приборы. Их несколько модификаций. Начинающим следует пользоваться стандартным прибором, в котором клетки расположены на 18 строках по 24 клетки в каждой.

И для письма используется плотная бумага. В каждой клетке пишется только один знак. Бумагу необходимо вкладывать в прибор ровно, не скашивая. При вкладывании ее следует ровнять по левому и верхнему краям прибора.

Пишут при помощи грифеля. Грифель — это шильце с вделанной в него металлической иглой толщиной в вязальную спицу с тупым концом.

При письме необходимо придерживаться определенного положения. Правая (пишущая) рука должна лежать на столе, а не висеть в воздухе; грифель должен находиться в перпендикулярном положении к плоскости прибора. Грифель держат в правой руке, обхватывая ручку сверху указательным пальцем через выемку; большой и средний пальцы должны прижимать грифель с боков, а безымянный и мизинец должны быть подогнуты.

Грифель не должен быть заострен настолько, чтобы прорывать бумагу. При нажиме им на бумагу должны получаться конусообразные выпуклости, но не с острыми вершинами, а слегка закругленными, т.к. слишком острые точки или точки с прорванными вершинами затрудняют чтение.

Пишут справа налево для того, чтобы при переворачивании листа на другую сторону читать по выпуклым точкам слева направо, как зрячие.

Правая рука при письме накалывает точки, а левая в это время указательным пальцем ощупывает соседние клетки, помогая пишущей руке ориентироваться на строчке. Таким образом, когда правая рука накалывает точки, т.е. пишет, указательный палец левой руки, найдя соседнюю клетку, лежит на ней, указывая правой руке направление движения. С переходом грифеля в эту клетку, палец левой руки движется влево, т.е. снова на соседнюю клетку и т.д. Контроль за качеством письма следует осуществлять на слух: по стуку грифеля в момент прокола точек. Повышенная концентрация внимания во время перемещения грифеля позволит избежать недоколов (недожатых точек) и переколов (лишних точек), которые в системе Брайля совершенно искажают букву. Желательно писать в клетке по кругу против часовой стрелки. Эта установка вырабатывает автоматизм, что важно для беглости письма. Сидеть при письме надо прямо, прибор должен лежать нижним краем параллельно столу.

Для развития навыков письма требуется четкая и систематическая последовательность:

- сознательное списывание с готового текста;
- письмо под диктовку;
- самостоятельное письмо.

А тем, кто намерен пользоваться системой и овладеть в совершенстве шрифтом Л. Брайля в целях получения образования или в своей профессиональной деятельности, следует научиться читать грифелем, т.е. научиться читать написанное, не открывая крышки прибора и не переворачивая лист. Этому научиться непросто, но без такого навыка трудно будет выполнять задания по математике, химии, физике. Чтение грифелем — необходимый навык для более быстрой проверки написанного, для выявления лишних или недоколотых точек, для обнаружения места, на котором работа была по каким-либо причинам прервана.

Чтение грифелем следует практиковать только после хорошего усвоения формы букв и знаков. При чтении грифелем в клетке прибора Брайля грифелем надо не накалывать точки, а определять места уже наколотых точек, а уж по комбинации этих наколотостей делать вывод о том, какая буква написана в обследуемой клетке. Таким образом, при наличии у учащихся затруднении и овладении шрифтом Л.Брайля, то необходимо провести комплексные коррекционно-развивающие работы с привлечением всех специалистов.

Методические рекомендации:

- соблюдение требования к использованию прибора и грифеля
- требования к посадке при чтении и письму .
- соблюдение правил для обучения по системе Брайля
- при работе с буквами целесообразно прочитать их и записать по памяти (письмо по памяти начинается с запоминания трех букв)

- при работе со словами проводится их чтение, деление на слоги, осуществляется звуко-буквенный анализ слов, после чего учащиеся приступают к письму по памяти.

В процессе работы по списыванию необходимо обращать внимания на соблюдение учащимися правил чтения и письма: чтения осуществляется двумя руками, в процессе письма участвуют обе руки. В целях достижения необходимой техники чтения необходимым является чтения незрячими учащимися вслух, и в послеурочное время, всегда делать коррекционные и пальчиковые упражнения. Также, при коррекционной работе следует учитывать особенности развития осязательного восприятия. Этим особенностями являются у детей с нарушениями зрения в затруднении развития осязательного восприятия, что затрудняет формирования осязательного образа. Но если вовремя начата коррекционная работа и у ребенка нет вторичных дефектов, слабовидение не может быть непреодолимым препятствием для полноценного развития осязания.

В ходе подготовки руки к письму и чтению рельефно-точечного шрифта и внимание учителя должно быть направлено:

- на развитие кожной чувствительности пальцев рук,
- на умение воспринимать и различать рельефные точки,
- на развитие мелкой моторики рук,
- на умение работать грифелем.

В ходе работы по развитию слухового восприятия у незрячих школьников формируется следующие умения:

- выделять звуки из окружающей действительности,
- различать звуки с источником звука,
- локализовать звук (по направлению, по расстоянию до источника звука, по силе звука).

Список использованной литературы:

1. А.Г. Литвак «Тифлопсихология» М. 1985г.
2. Ю.А. Кулагин «Осязательная восприятия предметов слепыми детьми» М. 1951г.
3. М.И. Земцова «Пути компенсации слепоты», 1956г.
4. Ю.И. Петров «Обучение слепых письму и чтению по Брайлю» М. 1988г.
5. «Обучение письму и чтению по Брайлю» под ред. Никулиной М. 2004г.

ӘОЖ 376.5

Ермеккалиева Жанар Ғабдықайырқызы,
«Шөптікөл «мектеп –бөбекжай балабақша кешені» КММ
педагог-психолог,
БҚО, Орал қаласы,
Қаратөбе ауданы, Шөптікөл ауылы

БІРНЕШЕ КҮРДЕЛІ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ ТҮЗЕТУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: Мақалада инклюзивті білім берудің мән-мағынасы, мазмұны, ұстанымдары ашылады. Бірнеше күрделі бұзылыстары бар психикалық дамуы тежелген балаларды түзетудің жолдары оқушыларды оқыту, дамыту мен қалыптастыру жолдары қарастырылады.

Қазіргі уақытта ортамызда болып жатқан әлеуметтік жанұя мәселелері, экологиялық-экономикалық дағдарыстар жүйке жүйелері бұзылған, психикалық аурулары бар әр түрлі жастағы балалардың көбеюіне әкеліп соқтырды. Олар аутизм, психикалық дамуының тежелуі, инфантилизм, жүйке жүйесінің бұзылуы, энурез сияқты түрлі аурулармен ауырады. Балалардың психикалық дамуының тежелуі туралы айтатын болсақ, оның білімді меңгеру

дағдысы толықтай сақталып, деңгейлері өз құрдастарынан 2-4 жылға қалыс қалған баланың психикалық дамуының тежелуінің негізгі себептері әртүрлі болуы мүмкін. Олар басынан өткерген аурулар, негізгі әлеуметтік жағдайы, нашар көруі, құлақ ауруы тағы да басқа себептерден болуы мүмкін. Психиатр, невропатологтың зерттеулері бойынша психикалық дамуының тежелуі балада тұмау малярия, сары ауру, іштегі улану сияқты аурулардан кейін пайда болады. Психикалық дамуының тежелуінің негізгі бұзылыстары интеллектуаллы деңгейі көбіне таным процестері: зейіні, логикалық есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді. Бұл балалар өзінің құрдастарынан кеш жүріп, кеш сөйлейді. Олардың салмағы аз, бойы кіші, көп сөйлемейтін, әлжуаз, тез шаршап, көп ауырады. Психикалық дамуының тежелуі бар балалардың оқу үлгерім ерекшеліктеріне келетін болсақ, бұл балалардың оқуға үлгермеушілігі 1-сыныптан бастап көріне бастайды. Бірақ анық белгілері 2-3 сыныптарда белгілі болады. Оқу процесінде олардың оқу дағдыларындағы кездесетін кемшіліктері:

- сабақ процесіне жай қосылады;
- оқу материалын жай немесе тіптен қабылдамайды;
- берілген тапсырманы мұғалімнің көмегінсіз орындай алмайды;
- оқу мен жазуы баяу;
- оқыған мәтінді түсінбейді және түсінгенін айтып бере алмайды;
- есептер шығарған кезде үлкен қателер жібереді;
- тез шаршағыш;
- сыныптастарымен аз араласады;
- өз ойын анық айта алмайды.

Мақсаты: ПДТ балалардың ойлау, есте сақтау қабілеттерін арттыру. Мүмкіндігі шектеулі балалардың түрлі сырқаттардың салдарынан дамымаған немесе бұзылған функцияларының себептерін, белгілерін, құрылымын механизмдерін зерттей отырып, анықталған кемістіктерді түзету, жетілдіру, толтыру жолдарын, әдістерін, амалдарын іздену және орнын тәжірибеге енгізу. Сөздік қорын молайту, көрнекі сюжетті суреттер мен ертегілер арқылы әңгімелеуге дағдыландыру. Зейін тұрақтылығына арналған жаттығулар арқылы зейінін шоғырландыру. Сенсорлы этолондарымен математикалық ұғымдарын қалыптастыру. Өлшем бірліктері мен бағыт –бағдарлауға үйрету. Қоршаған орта туралы түсініктерін кеңейту. Ұсақ қол қимылдарын дамыту. Тәжірибелік бақылаудағы баланың жасына-3те.

Аңғарымы: Балалар сал ауруы, спастикалық диплегия. Энцефалопатия, церебралды органикалық психикалық дамудың тежелуі. Сөйлеу тілі дамымауының 3-деңгейі.

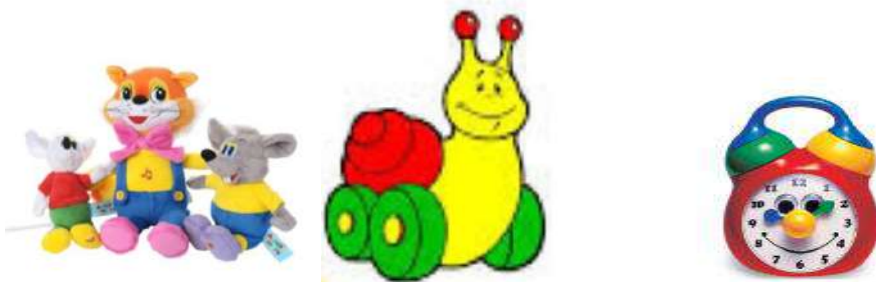
Баланың заттық ойын әрекетінің дамуы		
Тексеріс барысында қолданылған көрнекілік	Мақсаты	Баланың тапсырманы орындауы
Машина, екі сақиналы пирамида, қарындаштар, пошта жәшігі, тұрмыстық заттар (кесе, қасық, сүлгі) Жұмсақ ойыншықтар (Қоян, күшік) дәрігер Айболит	Заттық ойын әрекетінің дамуын, ережеге сай ойын ойнау дағдысын және заттық іс-әрекеттерін анықтау	Тұрмыстық заттарды құрал ретінде пайдалана алмайды. Ойын әрекеттерін қайталай алмайды. Заттарды еркін әрекет барысында қолымен шамалы ғана қозғалтады, қарындашты ұстай алмайды. Сюжеттік және рөлдік ойынға кіріге алмайды, күле береді.
Танымдық әрекетінің дамуы		
1. Сенсорлық дамуы (көру арқылы қабылдауы мен зейіні)		
Төртбұрыш, үшбұрыш, домалақ, куб геометриялық пішіндер. Қызыл, сары, көк түсті доптар, шарлар. Ата-анасының суреті.	Пішіндер мен түстерді ажыратуын анықтау. Көріп қабылдауымен зейінін анықтау. Баланың қоршаған адамдар туралы түсінігін анықтау.	Заттарды көлемі бойынша және түстерді ажырата алмайды. Өзінің атын атағанда қарамайды, ересек адам өзіне қарап сөйлегенде көз арқылы қатынасқа түспейді, өзінің дене мүшелерінен басы мен қолын көрсетеді. Суреттегі ата-анасын таниды.
Сөйлеу тілін түсінуін және қарым-қатынас дағдыларын дамыту		
Ойыншықтар (қуыршақ, машина, қоян). Сюжетті суреттер. (сүт, тоқаш, кәмпіт)	Сөйлеу тілін түсінуін анықтау Сюжетті суреттер арқылы көріп қабылдауын анықтау	Қуыршақты бер, ал, машина қайда? қоянды көрсет? де сөздерге жауап бермейді Сурет арқылы тамақ түрлер. көрсеткенде бала ым-ишара арқылы(ням-ням) деген дыбыстар шығарды.

Баланы зерттеуден кейінгі тұжырымдама:

Баланың зейіні шоғырланбаған бір заттан екінші затқа қарай алмасып отырады. Қоршаған орта, өзі, жанұясы туралы түсінігі қалыптаспаған, сюжетті суреттерді көрсеткенде бұрылып немесе зейін қойып қарамайды, сенсорлы этолондары мен математикалық ұғымдары қалыптаспаған. Сөздік қоры аз, түсініксіз тез сөйлейді, байланыстырып сөйлей алмайды, отбасы мүшелерін суреттер арқылы көрсеткенде бала бетіне қарап күледі, есту, еліктеу әрекеттері қалыптасқан, ойыншықтарды көрсеткенде бала қолын созды, сылдырмақты сылдырлатқанда басын көтеріп қарады, қол қимылдары әлсіз, заттық әрекеттері толық қалыптаспаған, ойыншықтарды қолына дұрыс ұстай алмайды, қолын қысуды, көтеруді алға немесе артқа созуды білмейді. Бала оздігінен жүре алмайды, анасының көмегімен ғана арқылы қозғалады, отыра алмайды.

Баланың даму ерекшелігіне қарай жеке дамыту бағдарламасы құрылды:

Мақсаты	Міндеті
Танымдық әрекетінің алғышарттарын дамыту	
Сенсорлық дамуы	
Көріп қабылдауы мен зейінін дамыту.	Үлкендермен көз қатынасын орнатуға ынталандыру: көз бен ауызға қарауға үйрету. Қайда? деген сұраққа жауап беруді үйрету: өзін табу, өзіне таныс адамдарды суреттер арқылы табуға үйрету. Таныс заттар мен ойыншықтарын бейтаныс заттар арасынан ажыратуды үйрету! (Доп қайда?).
Естіп қабылдауы мен зейінін дамыту.	Дыбыс пен дауысқа реакциясын шақыру.
Естузейінін дамыту.	Үлкендердің дауысын, ойыншықтың сыңғырын және музыкалық аспап сылдырын тыңдауды үйрету.
Айналамен таныстыру	
Баланың қоршаған орта туралы түсінігін қалыптастыру.	Өзінің атын атағанда қарауға үйрету. Баланың өзінің дене мүшелері туралы түсінігін қалыптастыру.
Қоршаған орта туралы түсінігін қалыптастыру.	Қоршаған орта заттарымен таныстыру: ойыншықтар, тұрмыстық заттар (киім, аяқ киім, ыдыс-аяқ, жиһаз және т.б.).
Сөйлеу тілі және қарым-қатынас дағдыларын дамыту	
Сөйлеу тілін түсінуін дамыту Қарым-қатынас дағдылары мен белсенді сөйлеуін дамыту.	«Мысық, қоян қайда?» деген сұраққа көзінің алдындағы ойыншықты көзімен табу және көрсетуді үйрету. Тұрмыстық және ойын әрекетін білдіретін сөздердің (бер, ал, шеш, жап) мағынасын түсінуге үйрету. Тапсырмаларды түсініп орындауға үйрету: «табақты бер», «куыршақты алып бер» Баланың айтқан дыбыстарын «қосылып» айту. Сөздерді айтуға талпындыру -баланың жақындарын атау: мама, папа, апа; - өтініштер: бер, ал; - жануарлардың даусына еліктеу; мяу, бу, пи-пи, аф-аф; - музыкалық ойыншықтар дыбысына еліктеу; бам-бам, тың- тын;
Жалпы қол қимылдарын, ұсақ моторикасын дамыту	
Жалпы қол қимылдарын, ұсақ моторикасын дамыту. Күш салатын әрекеттерді дамыту.	«Сау бол» деп қол бұлғауға, қарындашты ұстауға, сызуға талпындыру. Заттар мен күш салатын әрекет жасауға үйрету; сырғыту, итеру, қысу, басу, тарту, шымшып алу. Заттарды сұқ саусағымен көрсетуге талпындыру; Кәмпіттің қабығын аршуды үйрету.

Жеке дамыту бағдарламасы бойынша жұмыстардың нәтижелері

1-кезең. Көріп, естіп қабылдауы мен зейінін дамыту. Үлкендермен көз қатынасын орнатуда бала тура қарауды, сөйлегенде ауызға қарауды, суреттер бойынша өзіне таныс адамдарды атауды үйренді. Қайда деген сұрақтарға жауап беруді түсіне бастады. Мысалы: доп қайда, машина қайда т.б. Таныс заттар мен бейтаныс заттардың арасынан ойыншықтарын табуға дағдыланды. Дыбыс пен дауысқа мән беріп қарауды және тыңдауды, сылдырмақтың сыңғырын ажыратуды, музыкалық аспаптардың дыбыстарын зейін қойып тыңдауды үйрене бастады.

Баланың қоршаған орта туралы түсінігін қалыптастыру. Өз атын атағанда бұрылып қарауды, өз дене мүшелерінің аттарын атағанда түсініп, көрсетуді үйренді. Ойыншықтардан машина, доп, екі сақиналы пирамиданы өздігінен шашып жинауға дағдыланып келеді.

Сөйлеуілін түсінуін, қарым-қатынас дағдыларын, белсенді сөйлеуін дамыту. Қайда сұрағына жауап беруді үйренді. Ойыншықтардың аттарын атағанда қарауды, өзіне таныс ойыншықтарды көргенде дыбыс шығарып көрсетуді үйренді. Мысалы (допты-доп, машинені-бип-бип). Тұрмыста жиі қолданатын заттардан киімді ки, түйменді түймеле, қасықты қой деген сұрақтарды түсінуді, қолдануды үйренді. Ойын-әрекетін білдіретін сөздерден қорапты аш, ал, жап мағынасын түсініп тапсырманы орындауды үйренді.

Жалпы қол қимылдарын, күш салатын әрекеттерді дамыту. Қолын бұлғап сау бол деп айтылған сөзді, қимылмен көрсетуді үйренді. Допты домалатуды, машинаны итеруді, жұмсақ заттарды қысуды, басуды, кәмпіттің қағазын ашуды өз бетінше орындауды үйренді.

Қазіргі уақытта мен Шөптікөл «мектеп-бөбекжай – балабақша» кешенінде инклюзивті оқушылармен жұмыс жасаймын. Сол сыныппен жұмыс жасау барысында инклюзивті білім беру керек екендігін түсіндім. Әр оқушының білім алуда өз ерекшеліктері бар. Мәселен әр оқушының эмоционалдық және психикалық таным процестерінің дамуы деңгейі әртүрлі екенін естен шығармау керек. Жалпы білім беретін мектептердегі ерекше білімді қажет ететін балалар оқу материалын меңгеруде, жеке тәсілдің жоқтығы, арнайы коррекциялық – түзету, психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік қолдаудың жеткіліксіздігі салдарынан әлеуметтік дағдыларды игеруде елеулі қиындықтарға тап болады.

Шөптікөл «мектеп –бөбекжай-балабақша» кешені КММ-де ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмысым

Инклюзивті оқытуда барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында мектеп және мектепке өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту-оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді. Адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқытуда барлық балалардың мұқтаждығын ескеретін ерекше қажеттілігі бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Инклюзивті білім беру балалардың оқу

үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайын да өзгереді. Инклюзивті білім беруді ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіндік алады. Инклюзивті оқыту балаларды жалпы білім беру үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімделуге, жынысына, шығу тегіне, дініне қарамай балаларды айыратын кедергілерді жоюға ата-аналарын белсенділікке шақыруға балалардың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, қоршаған ортаның балаларды жас ерекшеліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді саясат.

Қорыта айтқанда, қазіргі таңда әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, саналы тәрбие сапалы білім беру өмір талабы болып табылады. «Бәріне бірдей мүмкіндік», «Сапалы білім - барлығы үшін» деген ұстанымды қолдаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мүмкіндіктері шектеулі балаларды ерте жастан дамыту. Жалмұхамедова А.Қ, Халықова Б.С.
2. Арнайы білім беру бағдарламасы. Айдарбекова А.А, Елисева И.Г, Өмірбекова Қ.Қ, Бекмұхамбетова К.М.
3. Зерде дамуы орташа және терең бұзылған балалардың сөйлеу тілін дамыту және сауаттылыққа үйрету. Баряева Л.Б, Логинова Е.Т, Лопатина Л.В, Сүлейменова Есенжолова Г.Ж.
4. Ақыл-ой дамуы ауыр және терең бұзылған балаларды психологиялық-педагогикалық тексеру және жеке дамыту бағдарламасы. Сүлейменова Р.А. Г.А. Ильмұратова.

УДК 373.1.02

Ефремов Алексей Олегович
Магистрант ЗКУ им. М. Утемисова
Казахстан, Уральск

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В СОВРЕМЕННОМ ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация: в статье показана значимость и развитие инклюзивного образования в Республике Казахстан. Рассмотрены концепция и основы инклюзивного образования. Проанализированы основные трудности и проблемы реализации инклюзивного образования. Выделена роль и значимость социального педагога в инклюзивном образовании.

Ключевые слова: инклюзивное образование, социальный педагог, дети с особыми образовательными потребностями, толерантность, инклюзия, интолерантность.

За последнее время в Казахстане произошло изменение отношения общественности к лицам с проблемами здоровья и мнения о возможностях детей с особыми образовательными потребностями (далее ООП). В связи с этим начинает свое распространение иная форма обучения - инклюзия. Введение инклюзивного образования положительно влияет на развитие личности детей с ООП и на их нормально развивающихся сверстников. Формирование позиции толерантности к ученикам с ООП, стремления оказывать им помощь снижает риск проявления неприятия и агрессивности у их одноклассников.

В современном Казахстане все больше обращают внимание на обучение детей с ООП. В начале прошлого года Глава государства отметил, что количество детей с (ООП) в Казахстане растет. На сегодняшний день 112 274 ребенка с ООП в возрасте от 7 до 18 лет состоят на учете региональных психолого-медико-педагогических комиссий (ПМПК) [1].

Касым-Жомарт Токаев 25 февраля 2021 года на V заседании НСОД отметил, что действующие нормативы функционирования специализированных учреждений и организаций

требуют обновления. В связи с этим президент Республики Казахстан поручил модернизировать нормы в данной области с учетом актуальных стандартов. Закон Республики Казахстан от 26 июня 2021 года № 56-VII ЗРК направлен на выполнение данных поручений. Также, данный документ предполагает, что для детей с ООП будут создаваться развивающие программы, адаптироваться существующие образовательные планы и устанавливаться психолого-педагогическое сопровождение [2].

Общеизвестно, что до введения инклюзивного образования существовало две системы образования - общеобразовательная и специальная. Обе системы работали практически автономно и не зависели друг от друга. Общеобразовательная система занималась обучением нормально развивающихся детей. Специальная система образования была нацелена на обучение детей с ООП и показывала вполне эффективные результаты. Несмотря на это многие ученые выделяли минусы данной системы, основными из которых были оторванность ребенка с ООП от обычной среды и недостаток сформированности умения справляться с трудностями общественной жизни в будущем.

Советский психолог Л.С. Выготский писал, что «важнейший грех традиционной школы тот, что она систематически отрывает глухого от нормальной среды, изолирует и помещает его в узкий, замкнутый мирок, где все приспособлено к его дефекту, где все рассчитано на дефект, все напоминает о нем. Эта искусственная среда во многом расходится с тем нормальным миром, в котором придется жить глухонемому. В специальной школе очень скоро создается затхлая госпитальная атмосфера, больничный режим. Глухой вращается в узком кругу глухих. Все питает в этой среде дефект, все фиксирует глухого на его глухоте и травмирует его именно в этом пункте. Здесь не только не развиваются, но систематически атрофируются те силы ребенка, которые помогли бы ему впоследствии войти в жизнь. Душевное здоровье, нормальная психика дезорганизуются и расщепляются; глухота обращается в травму. Такая школа усиливает психологию сепаратизма, она по своей природе антисоциальна и воспитывает антисоциальность. Выход дает только коренная реформа всего воспитания в целом»[3]. Подобная реформа происходит в данный момент в образовании и именуется она «инклюзивное образование». Инклюзивное образование – результат развития идей гуманизма, основывающихся на исключительной ценности человеческой личности, ее уникальности, праве на достойную жизнь, каким бы ни было ее физическое состояние [4].

Концепция инклюзивного образования - это совершенно новая концепция, которая породила феномен уважения к достоинству, присущему всем людям. В соответствии с концепцией достоинства, присущего всем людям, подчеркивается активное участие всех людей в жизни общества, независимо от их особенностей. Система инклюзивного образования считает, что если ребенок не может обучаться, то проблема кроется в системе образования, а не в ребенке с ООП. Образование несет ответственность за организацию преподавания таким образом, чтобы удовлетворялись потребности всех детей.

Успех любой образовательной программы зависит от готовности учителей и их отношения. Инклюзивная учебная программа признает необходимость того, чтобы школы были организованы с учетом индивидуальных различий учащихся и проявляли гибкость, позволяющую всем учащимся достигать своих целей. Внедрение инклюзивной учебной программы потребовало ряда изменений в современной практике преподавания, содержании учебной программы, процедурах оценки и имеющихся ресурсах на уровне школы, без которых цель обеспечения качества образования останется недостижимой.

Трудности обучения детей с ООП возникают из-за интолерантного отношения к ним, несоответствующего содержания методов и учебной программы, недоступной среды, недостаточности необходимых ресурсов, недостаточного вовлечения родителей, неподготовленных учителей и низкого качества преподавания. Учитывая все эти факторы, компетентность учителей и позитивный настрой учителей считаются жизненно важными, поскольку в конечном итоге именно учителя должны обучать детей с различными особенностями в своих классах и внедрять принципы инклюзивного образования в истинный смысл.

Таким образом, акцент смещается с того, чтобы сделать систему образования ответственной. Способности детей различны, понимание различных дисциплин также варьируются. Роль учителя заключается не только в преподавании предмета, но и в проведении

других тренингов, таких как обучение мобильности, обучение самообслуживанию, подготовка учебных материалов в соответствии с потребностями детей с ООП.

Социальная поддержка особенно важна для детей с ООП. В связи с этим социальный педагог имеет одну из ключевых ролей в сопровождении инклюзивного обучения. Цель работы социального педагога состоит в том, чтобы сосредоточиться на ребенке как целостной личности и поддерживать ее развитие. Социальный педагог должен реализовываться через роль рефлексивного практика, что полезно и необходимо, поскольку система образования претерпевает постоянные и ускоренные изменения, из-за которых обычные законы быстро меняются.

Проблему интолерантности к детям с ООП усугубляет тот факт, что иногда сами учителя относятся к ним нетерпимо. Поэтому, одной из главных целей работы социального педагога является формирование у учителей толерантности. Для этого используется разработка методических материалов, организация лекций с целью ознакомления с инклюзивным образованием, консультирование, мастер-классы и групповые тренинги. Педагогам важно изучить основы инклюзивного обучения для последующего обучения детей с ООП. Для того чтобы педагог был успешным в работе с детьми с ООП, он обязательно должен обладать соответствующими компетенциями.

Не менее важной для социального педагога является работа с детьми с ООП и их нормально развивающимися сверстниками. В рамках своей деятельности он создает и реализует профилактические программы, что приводит к снижению рисков интолерантности со стороны последних и усилению защитных факторов детей с ООП. Следует отметить, что социальный педагог также оценивает потребности и индивидуальные особенности каждого ребенка и всей группы детей. Разрабатывает, реализует и оценивает индивидуальные и групповые социально-педагогические мероприятия, которые согласуются с оценкой особенностей. Он также проводит консультации с учителями, со сверстниками, родителями и всеми другими важными людьми в жизни ребенка с ООП.

Появление и внедрение инклюзивного образования сопровождается различными трудностями, с которыми нужно бороться. Включение детей с ООП в общеобразовательную систему, внедрение новых методик, адаптация существующих образовательных программ и учет индивидуально-психологических особенностей и потребностей приведет к более быстрому и эффективному включению детей с ООП в обычную учебную среду.

Таким образом, социальный педагог занимает ведущее место в формировании толерантности по отношению к детям с ООП и способствует созданию благоприятного психолого-педагогического климата в образовательном учреждении.

Список использованной литературы:

1. Педагоги-ассистенты для детей с особыми потребностями: как это работает в Казахстане // КАЗИНФОРМ URL: https://lenta.inform.kz/kz/pedagogi-assistenty-dlya-detey-s-osobymi-potrebnostyami-kak-eto-rabotaet-v-kazahstane_a3889245 (дата обращения: 23.03.2022).
2. Закон Республики Казахстан "О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам инклюзивного образования" от 26.06.2021 № 56-VII ЗРК
3. Выготский Л.С. Основы дефектологии / Л.С. Выготский. - Собр. соч., т.1. М., 1982. – 654 с.
4. Алёхина С. В. Инклюзивное образование: история и современность. Педагогический университет. «Первое сентября», 2013. 14 с.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ЕРЕКШЕ БІЛІМ АЛУҒА ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ОҚУШЫЛАРДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация: мақалада жалпы орта білім беру ұйымында ерекше білім алуға қажеттілігі бар балаларды қолдау және түзете-дамыту бағдарламасын құрудың ерекшеліктері туралы баяндалған.

Кілт сөздер: ерекше білім алуға қажеттілігі бар оқушы, инклюзив, жеке түзету-дамыту бағдарламасы, оқу бағдарламасы, күнтізбелік-тақырыптық жоспар, үйден жеке дара оқыту, педагогикалық консилиум, арнайы мамандар, логопед, психолог, дефектолог, мұғалім.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру өзекті мәселелердің біріне айналды. Инклюзивті білім беруді іске асыру, бала үшін инклюзивті орта қалыптастыру үлкен жауапкершілік пен кәсіби сауаттылықты талап етеді. Жалпы инклюзивті білім беру дегеніміз не? Инклюзивті білім беру дегеніміз – барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім процесіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Инклюзивті білім беру- дамуында сәл ерекшеліктері бар балалардың дені сау балалармен бірге олардың әлеуметтендіру және интеграция процестерін жеңілдету мақсатындағы бірлескен оқыту. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары Қазақстан Республикасының Конституциясында, «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында белгіленген.

Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы – барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді.

Ерекше білімді қажет ететін оқушыларды оқыту, балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді.

Инклюзивті оқыту- негізгі принциптері:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктермен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету-өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті бағыт кемтар балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады.

Жалпы білім беру ұйымында оқу жылы басында ерекше білім алуға қажеттілігі бар балалардың саны мен құрамы анықталады. Ол үшін әр ата-ана сынып жетекшіге арнайы мамандардың берген психологиялық-педагогикалық-медициналық қорытындыны ұсынады. Сынып жетекші мектептің арнайы мамандарына (психолог, дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог) психологиялық-педагогикалық-медициналық қорытындымен таныстырады. Осы деректерді мектеп директорының орынбасары жинақтап, тізімді басшыға бекіту үшін ұсынады. Әрбір білім беру ұйымында Педагогикалық консилиум жұмыс жасайды. Педконсилиум құрамы оқу жылының басында өтетін педагогикалық кеңеспен талқыланып, бекітіледі.

Консилиум – бір немесе басқа білім саласындағы сарапшылардың, мамандардың мәжілісі, өзара кеңесуі. Психологиялық-педагогикалық консилиум әлсін-әлсін жиналып, қандай да бір мәселені, мысалы, оқушылардың алдын ала белгіленген параметр бойынша оқығандарын, оқи алатынын және шынайы оқудағы мүмкіндіктерін талқылайтын және бағалайтын мамандардың бірлестігін білдіреді. Консилиум мәжілісіндегі оқыту үдерісінің сапасын арттыру бойынша мұғалімдердің жұмысы жағдайында оқушылардың болжамды үлгерімдері ғана емес, сонымен бірге үлгермеушіліктің себептері талқыланады және оқушылардың білімдері мен жалпы оқу икемділіктеріндегі ақтаңдақтарды жеңу бойынша шаралар жүйесі туралы шешім қабылданады.

Консилиум міндеттері:

- білім алуда ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды дамыту және\немесе оқыту жағдайларын талдау;
- оқушыларға психологиялық-педагогикалық көмектің мазмұнын анықтау және оны көрсететін мамандардың өзара әрекеттесуін үйлестіру;
- оқу үдерісіндегі балаларға көмек мазмұны туралы педагогтарға, ата-аналарға ұсынымдар әзірлеу;
- психологиялық-педагогикалық көмектің тиімділігін бағалау.

Мектептік консилиум жұмысын құру негіздері:

- қарастырылған мәселелерге (әр түрлі мамандардың өзара тығыз байланысы) кешенді тәсілдеме;
- оқушылардың қажеттіліктерін динамикалық зерттеу;
- оқушылардың қызығушылықтарын сақтау және жеке психофизикалық ерекшеліктерін есепке алу.

Ерекше білім алуға қажеттілігі бар әр балаға жеке түзету-дамыту бағдарламасы жасақталады. Бағдарламаны жасақтау үшін мектеп бойынша оқу жылы басында диагностикалық жұмыстар атқарылады. Диагностика қорытындылары Педконсилиум отырысында талқыланып, шешім қабылданады. Шешім негізінде балаға жеке түзету-дамыту бағдарламасы бекітіледі. Пән мұғалімі, мамандар осы бағдарлама бойынша баламен жеке дара жұмыс жүргізеді, оның дамуын бақылауда ұстайды. Оқу жылы соңында атқарылған жұмыстарға қорытынды жасалады. Жеке түзету-дамыту бағдарламасында әр баланың даму ерекшеліктері ескеріледі және Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты, оқу бағдарламалары негізінде құрылады. Балаға оқу бағдарламасының оқу мақсаттары даму деңгейіне қарай таңдалатынын ескерген жөн.

Мектептік консилиум, оның жұмысын сөз жүзінде ғана емес, іс жүзінде дұрыс ұйымдастырған жағдайда ол оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесінде ғана емес, сондай-ақ мектептегі білім беру үдерісінің сапасын арттыру бойынша мәселелерді шешуде де маңызды рөл атқарады.

Қорыта келе, Василий Сухомлинскийдің «Бала адаммен араласпайынша өмір сүре алмайды, өзінің бар жүрек жылуын басқа адамға беруді ұзданы талап етеді. Балаға ой еңбегінің шаттығын, табыс қуанышын беріңіздер» деген сөздерін басшылыққа ала отырып, ерекше білім алуға қажеттілігі бар балаларды жан-жақты қолдау әрі дамыту арқылы біз бақытты бала тәрбиелей аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы / М.П. Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 бет.
2. Жалпы білім беру мектептеріндегі ерекше білім алуды қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету: әдіс-нұсқаулық/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. – Алматы: ТП ҰҒПО, 2019. – 92 б.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі, бұйрық № 725 29 желтоқсан 2016 жыл Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық консилиумдар туралы ереже Әдістемелік ұсынымдар.

ӘОЖ 376.5

Жумагелдина Нургул Елтаевна,
педагог-дефектолог,
Облыстық көру қабілеті бұзылған
Балаларға арналған арнаулы мектеп-интернаты
Қазақстан, Орал қаласы.

КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН КӨТЕРУДЕГІ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ОНЫ ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Аннотация: бұл мақалада инклюзивті білім берудегі білім сапасын көтерудің заманауи технологияларының маңызын ашады.

Кілт сөздер: Ақпараттық-коммуникативті технологиялар, инновациялық технологиялар, педагогикалық технологиялар.

«Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді,
Ұлы мұғалім шабыттандырады»... (У.Уорд)

Бүгінгі күні еліміздің ертеңі- жас ұрпақты өз халқының тарихын, тегін, салт- дәстүрін, тілін білетін, адамзаттық мәдениетті түсінетін шығармашыл тұлға етіп тәрбиелеу- жаңа заманның басты талабы екені мәлім. Еліміз өз тәуелсіздігіне қол жеткізіп, саяси әлеуметтік және экономикалық дамудың жаңа кезеңіне қадам басқан уақытта терең білім, сауатты ұрпақ тәрбиелеу- негізгі міндеттердің бірі. Еліміздің, қоғамның экономикалық, саяси, мәдени дамуына үлес қосатын, әлемдік инновацияға көтерілетін білімді де мәдениетті, парасатты, денсаулығы мықты азамат тәрбиелеп шығару – мектептің, ұстаздар қауымының бүгінгі тандағы баға жетпес міндеті.

Адам ұрпағымен мың жасайды дегендей, ұрпақ тәрбиесі қай кезде де халықтық мәселе болған.

Тарихтан білетініміз: дарындылар, қабілеттілер аса жоғарыбағаланған, сондықтан қазіргі мектеп мұғалімдері алдында тұрғанаса маңызды міндет – талабы таудай жеке тұлғаны өсіріп шығару.

Ал еш нәрсеге бейімділігі жоқ қабілеті жоқ адамның болмайтыны педагогикада дәлелденген.

Инклюзивтік білім берудің негізгі мақсаты – барлық балалардың психикалық және физикалық мүмкіндіктеріне, ата-аналарының әлеуметтік және экономикалық мәртебесіне, мәдениетіне, ана-тіліне, бұрынғы оқудағы жетістіктеріне, жеке ерекшеліктеріне қарамай білім алуы мен нәтижелі табысқа жету үшін қажет жағдайлар жасау және білім берудің баршаға қолжетімділігін қамтамасыз ету. Қазіргі таңда барлық әлемде жеке қажеттілікті түзету – педагогикалық қолдау, бейімдеу баланы емес, балалардың білімдік сұраныстарымен жеке ерекшеліктерімен ортаның, отбасының белсенді қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын «барлығы үшін бір мектеп» немесе инклюзивті білім беру туралы айтуда. (Д.Митчелл – профессор. Жаңа Зеландия. 1997 ж). Қазіргі уақытта әлемдік қауымдастықта білім беру саясатындағы басымдылық саясаты дәл осы инклюзивті білім беру принциптеріне негізделеді. Дегенмен инклюзивті білім беруді енгізу бойынша әр елдің қайталанбас ерекшеліктеріне байланысты мемлекет үшін қолданылатын нақты әдістемелер мен нұсқаулықтар жоқ, инклюзивті үрдістерді дамыту тәжірибесі оның дұрыс бейімделу барысында оларды пайдалану үшін маңызды болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға мектептерде ақпараттық қатынастық технологиялар көмегімен білім беру жүйесі келесі педагогикалық шарттар бойынша құрылуы қажет:

- білім беру үдерісіне қатысушыларды әлемдік білім беру ресурстарына қолжетімділігі;
 - оқушылардың білімге деген қызығушылығын IT-технологиялар арқылы арттыру;
 - оқытудың барлық сатысында өз бетімен қосымша жұмыс жүргізуді ұйымдастыру;
 - мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуы үшін қалыпты жағдайдағы дені сау балалармен тең мүмкіндіктермен қамтамасыз ету;
 - қашықтықтан оқыту кезінде олардың білім деңгейінің даму траекториясын бақылау;
 - мүмкіндігі шектеулі оқушылардың білім алуына кедергісіз аймақтар қалыптастыру;
 - білім сапасының жоғарылауына әсер етіп, қоғамның белсенді мүшесі ретінде қалыптасуына жағдай жасау. Оқушы талантын тауып, дарынын дамытар жұмысты бастауыш сыныптан бастап жүргізу керектігі айдай анық.

Жеке тұлға қалыптастыруда әр оқушының қабілетін танып, біліп, дамытып, шыңдап, жол сілтеп адам дәрежесін көтеру керек және жаңашыл жұмысқа бет бұру керек, ол үшін ұлттық мәдениетті көтеру, ұлттық педагогиканы, халық мұрасын пайдалану арқылы намысты, имандылық пен ізгілікті, жат іс-әрекеттерге сын көзбен қарап, өз бағасын бере білетін, рухани байлықты қастерлейтін, өз ошағын, Отанын қорғай білетін азамат тәрбиелеу.

Сол үшін ұлттық мектебімізде жаңа білім беруде жаңаша әдіс- тәсілмен жүргізуіміз керек. Бірақ мектептің түрін өзгерткеннен (гимназия, лицей, т.б.) ойлаған мақсатқа жете алмаймыз.

Ондағы оқыту мазмұны, білім беру технологиясы баланың талантына, дарынына, талап-тілегіне қарай ұлттық тәрбие, салт-дәстүр, бабалар тарихын негізге ала отырып, жеке тұлға қалыптастыруға бағытталу керек.

Қазіргі таңда педагогика теориясына елеулі өзгерістер еніп, білім беру мазмұны жақсарып, жаңа көзқарастар пайда болып, білім беру құрылымында қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар өмірге келуде.

Оқытудың қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды алдымен жете меңгерген, одан соң оны оқу мазмұнына балалардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне қарай пайдаланудың маңызы зор. Педагогикалық технология ұғымы іс-тәжірибемізде жиірек қолданылып, практикаға енуде.

Ал «технология» түсіндірмесін сөздікте қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амадардың жиынтығы, ал педагогикалық технология – педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданылатын барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдарының жүйелі жиынтығы және жұмыс істеу реті – деп В. Кларин айтып өткендей, педагогикалық технология тәжірибеде жүзеге асатын педагогикалық жүйенің жобасы.

Ал педагогикалық жүйе дара тұлғаны қалыптастыруға бағытталған, белгілі бір мақсатқа жету жолындағы арнайы педагогикалық ықпалды ұйымдастыруға қажетті өзара байланысқан әдістер құралдарының жиынтығы.

Олай болса, дәл қазір біздің мақсатымыз педагогикалық технологияны дамыту және практикада пайдалану. Педагогикалық технологияның негізі - саралап оқыту. Бұл бойынша оқушының білімді меңгеру деңгейін төртке бөлуге болады. Төменгі деңгей – міндетті деңгей, қалғаны оқушы қабілетіне қарай игеріледі.

Сонда міндетті деңгейді мемлекеттік өлшем ретінде алсақ, білім берудің шығармашылық сипаты қалыптасады. Былайша айтқанда, педагогикалық технология – оқушының шығармашылықпен терең ойластырылған көптеген факторлардың үйлесімділігі, оқыту мен тәрбиелік тиімділігін қамтамасыз ететін жанды құрамдас бөлігі.

Мектептің ескі құрылысы мен білімнің жаңа мазмұны арасындағы қарама-қайшылықты жою үшін жүйелі түрде саралап, білім берудің түпкі мақсаты өмірдің сан тараулы дамуын меңгеретін адамға табиғи мүмкіндігі негізінде дамыта тәрбиелеу.

Кез келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарылығы, дүниежүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің технологиялық даму деңгейімен анықталмақ.

Жалпы қоғам дамуы мен қазіргі заманғы педагогикалық технологияны енгізу сапалығы осы елдегі білім беру ісінің жолға қойылғандығы мен осы саланы ақпараттандыру деңгейіне келіп тіреледі.

Экономикалық жағынан дамыған елдердің тәжірибесі экономика, ғылым мен мәдениеттің қарқынды дамуының негізгі кілті екендігін көрсетіп отыр, ендеше қазіргі заманның ақпараттық технологиясын меңгеру біздің міндетіміз.

Оқыту технологиясы – бұл оқытудың тиімділігін арттыру мақсаты мен білім беру үдерісін зерттеу негізінде оқу үдерісін жүзеге асыру және бағалау, бағдарламалаудың жүйелі тәсілі. Оқыту технологиясы педагогикалық әдістерге негізделген. Қазіргі замандағы мектептерде уақыт талабына сай оқытудың жаңа әдістерін, ғылыми тілмен айтқанда инновациялық технологияларды қолдана білу, қазақ халқының әдет-ғұрпын, тарихын танып, білуге талаптандыру. Қазіргі кезеңде мектеп мұғалімінің алдында тұрған маңызды жауапты міндеттің – оқушыға тиянақты бәм беру болса, ол үшін мектеп мұғалімдері өз тәжірибесінде оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін тандап алады. Жаңа технологияларды күнделікті сабақ үрдісінде пайдалану оқыту мақсатына жетудің тиімді жолдарын көрсетеді. Жаңа технологияны пайдалану арқылы мұғалім өзінің белсенділігін, шығармашылық ізденісін арттырады, жеке тұлғаның жетілуіне, оқытудың тиімділігінің негізін құруға бағыттылығы және пәнге деген қызығушылығын оятады. Жаңа технологияны пайдаланған оқытушы жаңа білім беріп қоймай, сонымен қатар оның өзі де сол технологияны зерттеу барысында өзінің деңгейін де көтереді. Бүгінде оқыту жұмысын осылай ұйымдастыру мен әдістің жаңалығы басқа ұстаздардың да жаңа жағдайға байланысты оқу- тәрбие процесін шығармашылықпен пайдаланудың негізгі өлшеміне айналуға. Сонымен, оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру мен қалыптастыруда инновациялықпен технологияның алатын орны зор. Әрбір өтілетін жаңа материалды оқушының білмейтінін, оны білу керектігін және қызығушылығы мен ынтасын оята да мүмкіндік көп шеберлікті талап етеді. Мұғалімнің дұрыс тандаған әдіс- тәсілдері, баланың танымын қалыптастырады, жүргізілген жұмысы арқасында жақсы нәтижеге жетуі мүмкін, яғни бала бойындағы қызығушылығын жетілдіруі, білімді әрі қарай өз бетінше ізденуіне жағдай жасау, өзін- өзі дамытатын тұлға қалыптастыру болып табылады. Мұғалім кез келген тақырып бойынша оқушыға бағыт бағдар береді, белгілі бір мәселе түйінін шешкізіп,

білуге дамытады, ойлау, даму қабілетіне жол ашады. Бұл өткізілген сабақ нәтижесінде оқушының ойлау, пікір айту, өз ойын жеткізу алу т.б. жағдайлары байқалады. Бұл ретте оқу-тәрбие үрдісін өрге бастыруға ұмтылып, шығармашылық ізденіспен еңбек ету- әрбір орта оқу орны мен ондағы ұстаздарға жүктелетін үлкен міндет. Жас жеткіншектерге бүгінгі күн талабына сай білім мен тәрбие беру ісі педагог- мамандарға үлкен жүк артады. «Тәлім- тәрбие мен оқыту ісінің іс- әрекеттерден гөрі мұғалімдерге көбірек тәуелді» деген Ы. Алтынсариннің көрегендіктен айтқан пікірінің қазіргі уақытта да маңызды болып отырғаны да осының айғағы. Білім беру жүйесінде болып жатқан түбегейлі өзгерістер оқыту үрдісін озық технологиялармен қамтып жетілдіруді талап етеді. Осы тұрғыда оқытудың жаңа технологияларын жете меңгеріп, оны оқушылардың психологиялық жас ерекшеліктеріне орай орынды қолданудың мәні ерекше. Жаңа технологияны жетік меңгеру, сонымен қатар мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами қабілетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін- өзі дамытып, оқу- тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Жалпы, оздерініңізге белгілі, педагогикалық технология басқарылатын, қайта жаңғыртылатын оқу-тәрбие үрдісін жобалауды көздей отырып, білім берудің негізгі мақсаты мен міндеттерін шешуді қамтамасыз ететін ғылыми тұрғыдан негізделген амал - тәсілдердің жүйесін құрайды. Білім берудің даму бағыты мен технологияларын қамтитын көптеген педагогикалық технология қолданылып жүргендігі мәлім. Педагогикалық технология оқушылардың жеке басын дамыту мен білім беру мақсатына жету жолындағы педагогикалық қызметтің, іс әрекеттің жүйелі дамып отыратын жобасы ретінде оқушы белсенділігін арттыруды көздейді. Ал, оқушы белсенділігінің артуы оны шығармашылыққа жетелейді. Шығармашылық қабілет әр баланың табиғатында болуы мүмкін. Біздің міндетіміз- оқушы оның бойында жасырынып жатқан мүмкіндіктерін ашып көрсету. Оқушы бұрын тек тыңдаушы болса, енді ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші болады, ал мұғалім осы әрекетке бағыттауда, оқуда ұйымдастыруда жетекші рөл атқарады. Оқушылар бірлесіп ортақ проблемаларды талқылағанда жаңа пікірлерге шығармашылықпен қарау тұрғысында, жаңалықтар ашу барысында жұмыс жасайды.Топ мүшелері өз ойларын ортаға салып оларды кесте арқылы көрсетеді. Шамалары келгенше қорғап шығуға тырысады Оқушылар бірлесіп жұмыс жасағанда мына жайттарды есте ұстаған жөн:

- сыйластық қарым-қатынас, -жауапкершілік,
- топқа бөлгендегі әр тектілікті,
- топтың барлық мүшелерінің кезекпен сөйлеу дағдысын үйрету
- тікелей сөйлеуде әлеуметтік қарым-қатынас жасау дағдыларын үйрету,
- оқушылардың топ ішінде сөйлеу білігін қадағалау және қажет кезде кеңес беру,
- топтық ұтымды жұмыс жасау.

Осындай топта бірлесіп жұмыс жасап үйренген оқушылардың іс-әрекеті нәтижелі болады, білімдері шыңдалып, мынадай нәтижелерге қол жеткізуге болады деп ойлаймын:

- оқушының ең алдымен есте сақтау қабілетінің жоғарылауы;
- жиі-жиі ой талқысын жасау және терең түсінікпен ойлаудың дамуы арқылы оқушыны сөйлету;
- ойлау арқылы өз ойларын жетік жеткізу;
- сабақта өз бетімен бақылаусыз отырғаннан гөрі, оқушының жұмысбасты болуы; бір нәрсені үйренуге саналы түрде қызығушылығының оянуы.

Жұмыс жасағанда оқушылар бір-біріне көмектесіп, өз ойларын ортаға салады, ынталарына күш-қуат бере отырып, жазуға, тыңдауға, сөйлеуге кең мүмкіндіктер беретін ортада оқушы өз пікірлерін еркін жеткізуге жағдай жасайды. Жалпы, қазіргі заманымыздың жүйесі талап еткендей мұғалім жақсы ұйымдастырушы бола отырып, нәтижеге бағытталған тұлғаны қалыптастыруы қажет. Білім беру мен тәрбиелеудің негізі-ұстаз. Олай болса, тұлғаны қалыптастыратын жаңа форматтағы педагог болып табылады.

Сондықтан ұлы Абай атамыздың:

«Ақырын жүріп анық бас,
Еңбегің кетпес далаға.
Ұстаздық еткен жалықпас,

Үйретуден балаға», - деп айтқанындай, мұғалім үшін кәсіби шеберлікке жету, өз мамандығының данышпаны болу бір күнде болатын дүние еместігі біз жақсы түсінуіміз керек және өмір бойы ізденушілікті, зерттеушілікті талап ететін мамандық екенін анық аңғарғанда

ғана толық нәтижеге жете аламыз. Еліміздің болашақ жастарына заман талабына сай білім беру – бүгінгі күннің басты талабы. Осы талапты орындау мақсатында ұстаздарға жүктелер міндет орасан зор.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. М.М. Жанпейісова, Модулдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде, Алматы, 2004ж.
2. Қ. Өстеміров, А.Айтбаева, Қазіргі білім беру технологиялары, Алматы, 2006ж.
3. Қ.Ж.Бұзаубақова Жаңа педагогикалық технология, Тараз, Тар.МУ, 2003ж.

УДК 376.5

Камнева Елена Михайловна,
учитель истории и права
КГУ ОШ № 17,
Казахстан, Уральск

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ С ОВЗ (ОБУЧАЮЩИХСЯ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ) НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Аннотация: В статье раскрываются проблемы подбора видов деятельности на уроках истории для учащихся с ОВЗ, способах формирования не только предметных, но и метапредметных результатов, Обосновывается мысль о том, что именно подбор видов деятельности в рамках «деятельностной» парадигмы помогает сделать так, чтобы урок не только вооружал учащихся знаниями и умениями, значимость которых невозможно оспорить, но чтобы все, что происходит на уроке, вызывало у обучающихся со сниженными интеллектуальными возможностями и познавательным интересом подлинную увлеченность, формировало их творческое сознание.

Ключевые слова: учащиеся с ограниченными возможностями здоровья, нарушение интеллекта, коррекционное воздействие на личность ученика, социальной и правовой адаптации учащегося, коррекционная работа в школе.

Уроки истории Казахстана в школе для учащихся с ограниченными возможностями здоровья, с нарушениями интеллекта являются предметом, с помощью которого ученики могут приобретать необходимые знания и умения. С помощью истории как учебного предмета решается важнейшая задача становления подростка как гражданина. Это коррекционное воздействие на личность ученика. Прежде всего, это формирование его гражданской позиции, социальной и правовой адаптации учащегося.

Я считаю, что главной задачей изучения истории Казахстана в классах, где обучаются учащиеся с ограниченными возможностями здоровья является создание ясного представления учащихся об исторических событиях, исторических фактах, ярких исторических личностях прошлого, влиявших на отечественную историю. Опыт преподавания истории Казахстана в классах с данной категорией учащихся подсказывает мне, что учащимся должно сложиться общее представление о событиях прошлого, происходивших в Казахстане с древних времён и до наших дней, на основе ярких заметных событий, обращающих на себя внимание. Для того, чтобы этого успешно добиться, следует заострить внимание на крупных исторических личностях и событиях нашей истории.

Подготовка к уроку истории Казахстана в коррекционных классах отличается по сути и по содержанию от той подготовки, которую проводит учитель к обычному уроку истории.

Прежде всего, основной задачей учителя в данном случае является правильная подборка материала для его последовательного изложения, при этом стоит учитывать, что урок должен быть запоминающимся, то есть должны быть подобраны исторические факты в

такой последовательности, чтобы внимание учащихся не рассеивалось на другие менее важные вещи, так как дети с подобными отклонениями в развитии склонны отвлекаться на второстепенные предметы, теряя логическую нить урока.

Каждый урок представляет учителю особую задачу, так как требует прочного усвоения излагаемого материала от обучаемых. При подготовке стоит учитывать также фактор времени, так как учителю приходится неоднократно повторять или иные даты, события, заострять на них внимание. Не стоит забывать и о том, что в ходе урока у детей должны вырабатываться определённые навыки, которые учащийся смог бы использовать при дальнейшем изучении предмета, например, пересказ текста, а также умение работать с датами, при помощи которых ученики могли бы использовать имеющиеся знания для решения различных задач на уроках истории.

При подготовке к уроку также следует планировать использование различных вспомогательных материалов, наглядных иллюстраций, работы с картой, при необходимости работу с меловым рисунком, атласом, мультимедийным оборудованием. Разнообразие приёмов и форм проведения уроков является очень важным фактором для учителя при подготовке к уроку, способствующим налаживанию взаимодействия на уроке между учителем и учеником. Подготовка к уроку включает составление хорошо продуманного рассказа учителя, так как устное общение между учеником с коррекционного класса и непосредственно учителем очень важно. Опыт показывает, что подобные дети очень часто нуждаются в прямом общении с учителем и нередко такое общение способствует более лучшему усвоению материала урока.

При проведении урока учителя применяют метод пересказа текста. Во время пересказа текста я даю возможность учащемуся высказать до конца то, что он хочет высказать, не перебивая ребёнка. Для большего эффекта такого элемента урока я настраиваю весь класс на внимательное прослушивание каждого ребёнка, после пересказа каждый учащийся может что-то добавить или поправить в рассказе одноклассника. Некоторые ученики стремятся пересказывать учебный материал, не задумываясь над тем, что их пересказ расходится с текстом. Здесь стоит аккуратно направить, не нарушая пересказ, в нужное направление.

Пересказ и подготовку к пересказу можно дополнять составлением простого плана, при этом требуется разумная настойчивость и терпение со стороны педагога, потому что дети с ОВЗ изначально трудно воспринимают выстраиваемую учителем систему составления плана. Поэтому данная задача может потребовать времени, это стоит учитывать при планировании уроков. И планировать выработку этих навыков на несколько уроков вперёд.

Примерно такие же проблемы начинаются при составлении краткого плана конспекта по тексту параграфа. Личная практика показывает, что учащимся трудно уловить логическую цепочку, по которой требуется составить конспект, поэтому к выработке данного навыка надо подходить поэтапно, то есть сначала разобрать и уяснить, что текст делится на законченные абзацы, выражающие мысли, из которых состоит параграф, затем стоит обратить внимание учащихся на важность тех или иных мыслей, прописанных в параграфе, расставить по степени важности выражаемые мысли. Для того чтобы приблизить учащихся к умению составлять конспект к тексту параграфа, я использую свободный конспект, то есть до того, как учащийся приступит к самостоятельному составлению основного конспекта, предлагаю учащимся выписать из текста основные цитаты, даты, имена исторических деятелей или просто исторических персонажей.

Временные умения и навыки вырабатываются на уроках при помощи работы с датами, эта работа включает в себе умение работать, прежде всего, с линейкой времени. С начала изучения истории в классах, где обучаются учащиеся с ОВЗ, необходимо применять и закладывать это умение в начале обучения.

При дальнейшей работе в данных классах неоднократно приходится возвращаться к линейке времени при выстраивании хронологического порядка.

Несмотря на трудности, которые испытывают учащиеся при выполнении заданий по соотношению дат и событий, я подобные задания стараюсь использовать регулярно. На мой взгляд, это способствует закреплению полученных знаний при работе с датами.

Немалую роль в обучении детей с ОВЗ имеет пространственное мышление. При помощи картографического материала я обучаю детей ориентироваться в историческом и

географическом пространстве. Работая на уроке, необходимо учитывать возможные нарушения пространственных представлений у учащихся. К таковым относятся:

- 1) искажение реальных расстояний в пространстве
- 2) трудности при определении географических направлений
- 3) неправильное понимание расположения объектов по отношению друг к другу
- 4) неправильное восприятие величины разных объектов, расположенных на различном расстоянии.

Учитель должен знать все недостатки учащихся, чтобы вовремя скорректировать свою работу.

Важнейшим направлением в работе с картой является обучение школьников умению ориентироваться в карте. Прежде всего, необходимо сосредоточить внимание на поиске нужных объектов, их правильный показ на основе точных ориентиров и их устное проговаривание. В своей работе в качестве ориентиров при показе на карте я использую знакомые детям объекты-города, реки, моря, части суши. В дальнейшем для развития полученных знаний я использую приём «путешествия по карте». В данном случае ребятам предлагаю двигаться по течению рек, пересекать страны и континенты, плыть в морях и океанах.

В своей работе иногда приходится применять меловые картосхемы.

Преимущество таких схем заключается в том, что они содержат ограниченную и конкретную информацию для определённого урока.

Одним из эффективных способов работы с картой является использование аппликации. Прикрепление на карте силуэтов, фигурок и их перемещение способствует лучшему запоминанию исторических событий учащимися, например, нашествие джунгар на территорию Казахстана.

Современный урок в коррекционных классах не может быть полным без сформулированных выводов. Для этого я использую заранее подготовленные вопросы, дети, как правило, стараются отвечать на поставленные вопросы, например, на итогово-обобщающем уроке по истории Казахстана «Борьба казахского народа с нашествием джунгар» при ответе на вопросы я предложил учащимся составить по одному-два предложения на каждый правильный ответ и записать его к себе в тетрадь, в результате в конце урока у учащихся получился небольшой рассказ, и я предложил ребятам прочитать хотя бы по одному предложению из получившегося у них текста, дав тем самым почувствовать себя автором. Этот урок очень понравился детям, и я взяла этот метод на вооружение. Во время таких уроков легко организовать работу с иллюстрациями, картой, рисунком. Желательно такой урок проводить с заранее подготовленной презентацией, конечно это потребует от учителя дополнительного времени и сил, однако подобная наработка себя оправдывает.

Использование мультимедийных иллюстраций является одним из наиболее эффективных методов при обучении истории в коррекционных классах, здесь действует принцип «лучше один раз услышать, чем сто раз увидеть», во-первых, можно чередовать устный рассказ с показом исторических событий на экране, во-вторых, это привлекает больше внимания учащихся к учебному материалу, ученику значительно интереснее смотреть материал не сухой, а иллюстрированный, приближенный к исторической обстановке того времени, о котором идёт речь, в-третьих, учителю легче контролировать и направлять познавательную деятельность обучающихся. Не следует пренебрегать заданиями при демонстрации фильмов, слайдов.

Самостоятельная работа учащихся не только один из самых основных этапов развития, но и один из самых трудных. При самостоятельной работе у обучающихся вырабатываются такие навыки как анализ исторического материала, умение сопоставлять и обобщать учебный материал. Трудность заключается в том, что ученики коррекционной школы нуждаются во многократном повторении тех навыков, которые требуются для самостоятельной работы, и поэтому на данном этапе урока нужен постоянный контроль со стороны учителя.

Основные умения и навыки школьников коррекционных классов должны формироваться вместе с упражнениями, используемыми для формирования исторических знаний. Мне на практике приходится применять:

1) чтение текста учебника –это необходимое условие обучения и наиболее полного понимания исторического материала

2) решение кроссвордов-одно из упражнений, способствующих не только закреплять полученные на уроке знания, но и заставляющее мыслить учащихся, искать правильные ответы на конкретные вопросы, а также стимулирующее учащихся на поиск недостающих знаний.

3) работа с настенной картой-способствует развитию пространственного мышления, закрепляет полученные знания.

4) решение хронологических задач- в основном, я в своей практике использую таблицы соответствия дат историческим событиям.

5) выполнение тестовых задач-подобные задания я использую редко, потому что для большинства учащихся коррекционных классов подобные задания представляются скорее как игра. Я считаю, что они малоэффективны.

6) работа с тематическим словарём, оперирование терминами-работа со словарём должна быть на уроках истории систематической, выше я неоднократно упоминал, что ученики коррекционных классов не склонны к быстрому усвоению учебного материала, поэтому словарь должен присутствовать у учащегося и постоянно быть на глазах при работе на уроке. Это даёт возможность обучающемуся, повторяя, запоминать термины, используемые в дальнейшем на уроках.

Для развития учащихся с ОВЗ на уроках истории требуются разнообразные дифференцированные подходы к проведению урока. В коррекционных классах дети, как правило, с абсолютно разными возможностями восприятия, поэтому следует помнить, что учитель коррекционных классов должен постоянно совершенствовать свои подходы в обучении, искать подход к детям не только при подготовке, но и во время учебного процесса.

Список использованной литературы:

1. Петрова Л.В. Методика преподавания истории в специальной (коррекционной) школе VIII вида: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 208 с. – (Коррекционная педагогика).
2. Методика преподавания истории в средней школе: Учебное пособие для студентов пед. институтов / Под ред. С.А. Ежова и др. М., 1986.
3. Послание Президента Республики Казахстан – Н.А. Назарбаева народу Казахстана стратегия «Казахстан-2050» Астана, Акorda, 2012.

УДК 004.052.42

Карашева Балым Бактыгалиевна,
Областная специальная школа – интернат
для детей с нарушением слуха
Учитель физики и информатики
Казахстан, Уральск

НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ НА УРОКАХ ИНФОРМАТИКИ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

*«Детей надо учить тому, что пригодится им, когда они вырастут»
Аристипп*

Одна из важных задач обновленной программы – «Научить - учиться». Вникая в слова, сказанные Конфуцием: «Учение без мысли – напрасный труд», я все больше убеждаюсь в том, что после каждого урока, который я провела со учениками с начала учебного года, я ловила себя на мысли, что я должна размышлять над своими проведенными уроками. Иначе я никогда не смогу добиться хороших результатов в обучении.

Обновление содержания образования является новой вершиной для нашей школы. Наша задача: воспитать и обучить таких учеников, которые смогут адаптироваться и реализовать себя в современном мире. Современный мир требует, он нас, чтобы бы мы подготовили грамотных, инновационно - развитых и востребованных учеников.

Целью преподавания предмета «Информатика» является формирование функционально грамотной личности через развитие практических навыков применения информационных технологий в четырех видах деятельности: слушании, говорении, чтении, творение. Акцент делается не на полученные знания, а на процесс их применения.

При разработке урока я применяю таксономию Блума. Старалась, чтобы урок проходил в увлекательной форме, вызвал интерес учеников, удивил новизной. Кроме этого я слежу за тем, чтобы на уроке был охвачен и понят весь запланированный объем материала по данной теме.

Для достижения поставленной цели на уроке необходимо решать следующие задачи: учить слушать с пониманием, самостоятельно находить ответы, формировать и уметь применять на практике. Вообще, я поняла, что структура новой модели обновленного образования должна развиваться в контексте вопроса «Для чего учиться?» вместо традиционного «Чему учиться?». Я ознакомилась с методикой обучения по обновленной программе, и по мере своих сил и опыта стараюсь внедрять в свою практику. Итак, первое это **организационный момент**.

Урок я начинаю с психологического настроя, игры-разминки: «Комплименты» первый игрок начинает с комплимента своему соседу, или «Пожелания», где поочередно ученики желают друг другу свои пожелания.[1]

Современный урок в условиях обновления содержания не может обойтись без такого ингредиента, как **определение темы урока**. Всем известно, что импульсом к познанию служит удивление. Удивить может чтение стихотворения преподавателем наизусть, интересная притча, необычный предмет, звук, явление. Так при изучении темы «Мобильное приложение» для определения темы урока, я применила прием «Черный ящик», таким способом учащиеся с помощью наводящих вопросов узнали, что лежит в черном ящике и раскрыли тему урока. У учащихся это задание вызвало большой интерес и активность к работе. Этот прием позволил активизировать такие мыслительные операции как сравнение и анализ, применить метод отбора и включить логическое мышление. [2]

Основной формой современного урока является **групповая работа**, где ребята раскрываются, показывают себя с другой стороны. Групповую работу я провожу при изучении новой темы и при закреплении изученного материала. Где они все вместе создают одну работу и потом презентуют её.

Применять умения в жизни одно из основных компонентов современного урока. Научить ориентироваться в непростом реальном мире можно, выполняя практические, жизненные задачи. На своих уроках я применяю компетентностно - ориентированные задания.[3]

Еще один из наиболее важных ингредиентов современного урока – это **оценивание**. На уроках новой формации обучающиеся учатся критическому мышлению, умению критически оценивать себя и свою работу, выполняя групповые, индивидуальные работы или работу в парах.

На своих уроках я провожу формативное оценивание при помощи разных видов: - «**Словесная оценка**». Это устная обратная связь учителя и ученика, которая эффективна на любом этапе урока.

-«**Две звезды, 1 пожелание**». Этот вид работы способствовал видеть «минусы» и делать не только критические замечания, но и главное, что важно, в первую очередь, говорить о «плюсах» в работе. Можно проводить как устно, так и письменно, как коллективно, так и индивидуально.

-«**Светофор**». Техника предусматривает использование сигнальных карточек: зеленый цвет означает «Мне всё понятно», желтый цвет – «Мне нужна консультация», красный цвет – «Мне нужна помощь». «**Большой палец**». «**Смайлики**». «**Инсерт**». «**Оцени цветом**». В конце каждого урока обязательным этапом является рефлексия урока, я использую следующие стратегии:

«Выбери утверждение».

-Всё понял, могу помочь другим

-Всё понял

-Могу, но нужна помощь

-Ничего не понял

-«Незаконченное предложение». Учащиеся должны закончить предложение, например, Научился.....

Было интересно.....

Было трудно.....

Мои ощущения.....

«Моё настроение похоже на»: [4]

Ещё бы мне хотелось сказать об обратной связи. Для того чтобы родители были в курсе, как учатся их дети, создали группу в ватсапе, где родители задают вопросы.

Мне бы хотелось своё выступление закончить этим стихотворением.

Век XXI- век открытый,

Век инноваций, новизны,

Но от учителя зависит,

Какими дети быть должны.

Желаю вам, чтобы ваши дети

Светились от улыбок и любви,

Здоровья вам и творческих успехов

В век инноваций, новизны!

Список использованной литературы:

1. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов и колледжей / Под ред. П. И. Пидкасистого. – М.: Российское педагогическое агентство, 2006.
2. Андюхов, Б. Кейс – технология – инструмент формирования компетентностей /Б. Андюхова //Директор школы.- 2010.-№4.
3. Бабанский Ю. О дидактических основах повышения эффективности обучения., М.: Педагогика- 2006.
4. Политика развития образования Республики Казахстан "Информационное общество-2030". Проект к обсуждению. - Алматы: VOX POPULI, 2010.

УДК 37.013.42

*Кубашева Асемгуль Утегеновна,
КГУ ОШ№ 6 им.А.С.Макаренко
Педагог-исследователь
учитель начальных классов
ЗКО,г.Уральск*

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

«Инвалида от обычного человека отделяет лишь мгновение», - сказал сатирик Михаил Жванецкий. Не всякая болезнь излечима, а следовательно много среди нас людей, которые нуждаются в чьей-то поддержке со стороны. «Когда у тебя чего-то нет, ты об этом помнишь всегда, а когда у кого-то другого нет, то, почему-то, забываешь...»

Инклюзивное образование – это обучение разных детей в одном классе (интегрированный класс), это признание особенностей развития ребёнка и его способности к

обучению, которое ведётся способом, наиболее подходящим ребёнку. Инклюзивное образование даёт возможность всем обучающимся (включая людей с ограниченным здоровьем) в полном объёме участвовать в жизни коллектива в детском саду, в школе, в учреждении дополнительного образования детей, в институте. Но это не значит просто собрать всех детей «в кучу», а наоборот, инклюзия способствует тому, чтобы каждый ученик чувствовал себя принятым, чтобы его способности и потребности учитывались и были оценены.

Дети, которые нуждаются в инклюзивном образовании, *могут иметь или не иметь* инвалидность. Но в любом случае, они имеют особые образовательные потребности, которые требуют изменения и некоторой перестройки педагогического подхода к ним. В Законе об образовании такие дети названы детьми с **ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ (ОВЗ)**, а в специальной литературе – дети с ограниченными возможностями, со специальными потребностями. А ещё, по моему мнению, звучит более мягко и приятно-*Ребёнок особой заботы*.

Включение каждого ребёнка с особыми потребностями в образовательную среду и гибкость в подходах к обучению – это и есть основные цели инклюзивного образования.

Основная цель образовательного учреждения – создание специальных условий (универсальной безбарьерной среды) для развития и социальной адаптации обучающихся с особыми образовательными потребностями и их сверстников.

Это обеспечение равных прав и возможностей образования без дискриминации и пренебрежения, процесс обучения подстраивается под нужды и образовательные потребности ребёнка с обязательным предоставлением индивидуальной программы обучения, т.е. происходит адаптация системы к образовательным потребностям детей.

Задача школы – подготовить выпускника, обладающего необходимым набором современных знаний, умений и качеств, позволяющих ему уверенно чувствовать себя в самостоятельной жизни.

Задача учителя – индивидуализировать процесс обучения, максимально приближая его к возможностям ребёнка. (Необходимы специальные программы, направленные на облегчение процесса адаптации детей с ограниченными возможностями в общеобразовательном учреждении).

Ценности инклюзивности:

- Быть успешным
- Принадлежать обществу и быть его частью
- На образование в течение жизни
- На дружбу и значимые отношения
- На полноценную жизнь

Инклюзивное образование на территории РК регулируется следующими документами:

- «Всеобщая декларация прав человека»
- «Декларация о правах инвалидов»
- «Конвенция о правах ребёнка»
- Программа ЮНЕСКО «Образование для всех»
- Протокол №1 Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод
- Конституция РК
- Программа Доступная среда для инвалидов

Существует **8 принципов** инклюзивного образования:

- ценность человека не зависит от его способностей и достижений;
- каждый человек способен чувствовать и думать;
- каждый человек имеет право на общение и на то, чтобы быть услышанным;
- все люди нуждаются друг в друге;
- подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений;
- все люди нуждаются в поддержке и дружбе ровесников;
- для всех обучающихся достижение прогресса скорее может быть в том, что они могут делать, чем в том, что не могут;

➤ разнообразие усиливает все стороны жизни человека.

Обучение разных детей в одном классе (Интегрированное обучение) основывается на дидактических принципах специального и общего образования.

1. Оно должно носить ***воспитывающий и развивающий характер***, что предполагает формирование нравственных представлений и понятий, воспитание адекватных способов поведения, включение всех обучающихся в учебную деятельность, способствующую развитию их психических функций и самостоятельности.

2. В интегрированном обучении важна ***систематичность и последовательность*** решения коррекционно-образовательных задач, что необходимо для достижения учебных и воспитательных целей, прогнозирования и преодоления возможных трудностей взаимодействия школьников с различными умственными способностями.

3. Должен осуществляться ***принцип индивидуального и дифференцированного подхода в обучении учащихся*** с различными образовательными возможностями. Во время учебного занятия по любой дисциплине важно обучать всех, но при этом принимать во внимание способности каждого ученика в отдельности.

4. Не менее важно, чтобы ***обучение было связано с реальной жизнью***. Следует моделировать и воспроизводить ситуации, трудные для ученика, но возможные в обыденной жизни; их анализ и проигрывание могут стать основой для позитивных сдвигов в развитии личности школьника.

5. ***Принцип сознательности и активности в процессе обучения*** реализуется благодаря использованию различных приёмов обучения, помогающих вызвать у школьников переживания и сочувствие. Переживания стимулируют развитие интеллекта. Эмоциональные побуждения более действенны, чем интеллектуальные, т.к. они есть у детей с любыми отклонениями в умственном развитии. Ученики должны понимать тот учебный материал, который им предлагается усвоить, научиться его использовать в самостоятельной практической деятельности, что невозможно без положительного эмоционального отношения ребёнка к обучению.

Для успешной работы команды специалистов образовательного учреждения необходимо соблюдать следующие условия: преемственность, согласованность действий, систематичность, планомерность, целенаправленность и поэтапность взаимных коррекционных мероприятий.

Если задача учителя – подготовить и подать материал в максимально доступной форме, а задача психолога – объединить усилия родителей, педагогов и учителя для решения проблемы, возникающей у ребёнка.

То роль тьютора заключается в другом.

Тьютор – это участник образовательного процесса (сопровождающий, наставник, репетитор), человек со специальным психолого-педагогическим образованием, но не родители. Учитель прописывает индивидуальные упражнения и задания для ребёнка, т.е. некоторую инструкцию, а тьютор, действуя по ней, помогает осуществить задуманное учителем.

В его обязанности входит помочь ребёнку решить многие образовательные и организационные вопросы, найти своё место в жизни, понять, что же он хочет и может в реальности.

Тьютор сопровождает ребёнка в обучающей среде, следит, чтобы тот не терял учебную мотивацию и понимал, что он хочет получить от школы и занятий в целом.

Родители должны понимать двустороннюю ответственность. Тут нельзя просто «сдать» ребёнка в школу и ждать результатов. Родители должны сотрудничать с педагогом, с другими специалистами и совместно решать задачи развития ребёнка.

Вывод: Каждый ребёнок обладает уникальными особенностями, интересами, способностями и учебными потребностями. ИО – это постепенный, детальный и очень бережный процесс включения ребёнка в общую образовательную среду, которая учитывает индивидуальные особенности и опирается на сильные стороны ребёнка.

Инклюзивное образование даёт:

- Детям с ограниченными возможностями – свободу развития личности;

- **Родителям** – возможность использовать своё родительский потенциал в воспитании ребёнка с нарушением в развитии;
- **Школе** – возможность расширить индивидуальные образовательные услуги с целью подготовки выпускника к самостоятельной жизни, воспитания гражданина;
- **Обществу** – возможность совершенствования общественных отношений в духе гуманизма и толерантности;
- **Государству** – возможность реализации конституционных гарантий, соблюдения международных положений.

Ученик показывает положительную динамику в развитии (особенно в развитии социальных навыков), адаптирован и принят детской группой, с желанием посещает образовательное учреждение, получает помощь и поддержку в овладении образовательной программой.

Одной из моих задач стоит социализация этого ребёнка, чтоб он чувствовал себя полноценно включенным в жизнь школы. Важно вселить в него чувство уверенности в свои силы, необходимости добиваться и стремиться к успехам.

Ученик особой заботы никогда не ощущает злобности, упрёков и косых взглядов со стороны.

Помогая сверстникам с ограниченными возможностями активно участвовать в образовательной и социальной деятельности, обычные дети, незаметно для себя, получают важнейшие жизненные уроки. Этот положительный опыт заключается в росте социальной сознательности, в осознании отсутствия различий между людьми, в развитии самосознания и самооценки, в становлении собственных принципов, и последнее, но не менее важное – способствует искренней заботе и дружбе.

У здоровых же детей улучшаются учебные возможности, развивается толерантность, активность и самостоятельность. (Я вижу результат своей работы, т.к.) тесно взаимодействуем с родителями учеников, которые в свою очередь так же занимаются воспитанием своих детей.

Из опыта работы я поняла что в процессе инклюзивного обучения нужно:

- *доброжелательная обстановка*, проявлять терпение и понимание;
- относиться с особым вниманием – *проявление педагогического такта*, постоянное поощрение за малейшие успехи, своевременная и тактическая помощь ребёнку, развитие в нём веры в собственные силы и возможности; (но не спрашивать его первым)
- *помощь специалиста*;
- создание возможности для формального и неформального обучения с использованием метода взаимного обучения сверстников;
- *родители являются партнёрами* в деятельности школы (Участие родителей просто необходимо, нельзя просто «сдать» ребёнка в школу и ждать результатов. Родители должны сотрудничать с педагогом, совместно решать задачи развития ребёнка – подразумевается двусторонняя ответственность. Родителям даются рекомендации по воспитанию и обучению детей – в семье сохранять доброжелательную обстановку, проявлять терпение, заботу и мягкое руководство деятельностью ребёнка; поддерживать здоровый образ жизни – отдых, прогулки, полноценное питание, соблюдение режима дня; дома необходимо повторять материал пройденный в классе);
- применять *стимулирующие активность методы обучения* (общение, рассказ, беседа, трудовые действия, упражнения, опыты, самостоятельная работа...);
- уделять больше внимания на усвоение ключевых понятий того или иного предмета (может быть даже применять поэтапное усвоение нового материала);
- уделять больше внимания эмоциональным потребностям и изменяющейся манере поведения каждого учащегося;
- использовать *объединяющие виды деятельности*, которые содействуют сплочению коллектива;
- исходить из индивидуальных потребностей учащихся, применяя индивидуализированные виды деятельности, но, не деля коллектив на группы, исходя из их способностей;
- чёткое, часто повторяющееся разъяснение заданий;

- акцентирование внимания на задании («Когда ты прочитаешь эту главу, то сможешь назвать...»);
- предоставить ребёнку большую свободу выбора; *предоставление альтернативы устному сообщению по теме* (напиши...);
- акцентирование внимания на хороших оценках;
- *разрешение переделать задание, с которым он не справился* (оценить переделанную работу);
- но ребёнку нужно давать понять, что он ответственен за выполнение заданий;

Включение детей в общешкольные культурно-массовые мероприятия

В определённой степени справиться с заиканием помогают пение и танцы, они развивают дыхание, чувство темпа и ритма. Ребёнок является активным участником школьных и клубных культурно-массовых мероприятий.

Внеклассная работа также направлена на воспитание у сверстников толерантного и уважительного отношения к детям с ограниченными возможностями здоровья.

Организация совместной деятельности родителей и детей тоже приносит свои положительные результаты.

Результаты инклюзии:

У обучающихся есть возможность для значимого, активного и постоянного участия во всех мероприятиях общеобразовательного процесса. Адаптация как можно менее навязчива. Мероприятия направлены на включение ученика. Индивидуальная помощь не отделяет, не изолирует ученика. Дети привыкают к тому, что мир разнообразен, что люди в нём разные, что каждый человек имеет право на жизнь, воспитание, обучение, развитие.

У ребёнка особой заботы, который учится в обычном классе, создаётся стереотип благополучия, что он обучается на одинаковом интеллектуальном фоне. Существует один образец учебного поведения для всех и для этого ребёнка, в частности. Это может повлиять на его дальнейшую социализацию. Он в школе не отделялся от класса. Со всеми вместе участвовал в мероприятиях, часах общения, к нему были одинаковые поведенческие требования. Такая ситуация позволяет ребёнку научиться общаться и подражать более высоким образцам, решать более сложные учебные задачи.

В конечном итоге у ребёнка формируется навык конкурентоспособности.

Этот мир придуман не нами, но, начиная с себя, мы можем менять его в лучшую сторону, делая добро.

УДК 376.5 (574)

Лагуточкина Валентина Александровна
учитель – логопед КГУ ОШ №39
Казахстан, Уральск

ОРГАНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: В статье представлены психолого-педагогические аспекты образования в инклюзивной среде в Казахстане. Под инклюзией понимается социальная концепция, представляющая собой новый тип образования, выделена специфика учебно-воспитательного процесса, который должен выстраиваться, основываясь на психофизических возможностях ребенка с особыми нуждами.

Ключевые слова: Психолого-педагогическое сопровождение, образование в инклюзивной среде, инклюзия, социальная концепция, моральные и нравственные качества, специфика учебно-воспитательного процесса, психофизические возможности.

Мир «особого» ребёнка интересен и пуглив.

*Мир «особого» ребёнка безобразен и красив.
Неуклюж, порою странен, добродушен и открыт.
Мир «особого» ребёнка. Иногда он нас страшит.
Почему он агрессивен? Почему он так закрыт?
Почему он так испуган? Почему не говорит?
Мир «особого» ребёнка – он закрыт от глаз чужих.
Мир «особого» ребёнка - допускает лишь своих!*

Понятие психолого-педагогического сопровождения

Прежде всего, что значит «сопровождать»? Важнейшим аспектом сопровождения являются отношения. Позитивные отношения педагогов и учащегося влияют на реализацию интеллектуальных возможностей ребенка, поэтому необходимо формирование или восстановление особого типа отношений «взрослый - ребенок», которые гарантируют ребенку доброжелательное принятие, поддержку и помощь. Это особая культура поддержки и помощи ребенку в решении задач его обучения и развития.

Психолого-педагогическое сопровождение — это профессиональная деятельность взрослых, взаимодействующих с ребенком в школьной среде. Ребенок, приходя в школу и погружаясь в школьную среду, решает свои определенные задачи, реализует свои индивидуальные цели психического и личностного развития, социализации, образования и др. Сопровождающая работа находящихся рядом с ним взрослых направлена на создание благоприятных социально-психологических условий для его успешного обучения, социального и психологического развития. Психолого-педагогическое сопровождение учебно-воспитательного процесса в условиях общеобразовательной школы – достаточно молодое направление в образовании.

Развитие личности ребенка, его способностей, интересов – процесс непрерывный. Для того чтобы прогнозировать, направлять, вести ребенка к успеху, его нужно знать и понимать. Педагогам важно иметь представление о потенциальных возможностях ребенка, которые по разным причинам не всегда раскрываются во время учебной деятельности. В процессе становления личности имеет вес каждого показателя: познавательного, учебного, личностного. Педагог должен точно знать, что влияет на успешность обучения того или иного ученика, комфортно ли ему в классе, в коллективе, не остановился ли он в своем развитии.

Субъектами психолого-педагогического сопровождения индивидуальной образовательной деятельности учащегося являются: медицинские работники и другие специалисты; классный руководитель, психолог, логопед, дефектолог, социальный педагог, родители и родственники ученика. Субъектом психолого-педагогического сопровождения является и сам ученик, который имеет свой опыт обучения, взаимодействия со взрослыми, другими учащимися, свой особый характер личностного и индивидуального развития. Особенности конкретного ребенка влияют на содержание и формы психолого-педагогического сопровождения его индивидуальной образовательной деятельности.

Суть идеи психолого-педагогического сопровождения - комплексный подход к решению проблем развития.

На текущий момент, в Республике Казахстан отмечается активное развитие образования в инклюзивной среде, создаются благоприятные условия, позволяющие обеспечить полноценное развитие всех граждан, не зависимо от их физических, интеллектуальных, социальных и других особенностей.

Одной из важнейших задач образования в соответствии с государственным образовательным стандартом является обеспечение «условий для индивидуального развития всех обучающихся, в особенности тех, кто в наибольшей степени нуждается в специальных условиях обучения, детей с ограниченными возможностями».

Современная школа нацелена на создание условий для успешной социализации детей, имеющих особенности в развитии. Обязательным таким условием является систематическая специальная психолого-педагогическая поддержка, которая предполагает создание адекватных условий для реализаций особых образовательных потребностей ребенка с ограниченными возможностями здоровья.

Для таких детей характерны различные виды нарушений в развитии познавательной и личностной сфер, и в связи с этим возникают трудности в формировании универсальных учебных действий и трудности в обучении.

Для преодоления трудностей в обучении, коррекции недостатков в физическом и психическом развитии обучающихся, с ограниченными возможностями здоровья, необходима программа индивидуальной коррекционной работы.

Цель коррекционной программы:

Оказание помощи детям с ограниченными возможностями здоровья в освоении основной образовательной программы начального общего образования, в коррекции недостатков в физическом и психическом развитии обучающихся, в их социальной адаптации.

Программа коррекционной работы предусматривает создание специальных условий обучения и воспитания, позволяющих учитывать особые образовательные потребности детей с ограниченными возможностями здоровья посредством индивидуализации и дифференциации образовательного процесса.

1. Одним из наиболее важных требований к условиям реализации коррекционной программы по оказанию помощи детям с ограниченными возможностями здоровья является психолого-педагогическое сопровождение образовательного процесса. Осуществление индивидуально ориентированной психолого-медико-педагогической помощи детям с ограниченными возможностями здоровья с учётом особенностей психического и (или) физического развития, индивидуальных возможностей детей (в соответствии с рекомендациями психолого-медико-педагогической комиссии (ПМПК)).

2. Определение особых образовательных потребностей детей с ограниченными возможностями здоровья, детей-инвалидов.

3. Определение особенностей организации образовательного процесса для рассматриваемой категории детей в соответствии с индивидуальными особенностями каждого ребёнка, структурой нарушения развития и степенью его выраженности.

4. Обеспечение дифференцированных условий образования:

- оптимальный режим учебных нагрузок;
- вариативные формы получения образования и специализированной помощи в соответствии с рекомендациями психолого-медико-педагогической комиссии;
- коррекционная направленность учебно-воспитательного процесса;
- учёт индивидуальных особенностей ребёнка;
- соблюдение комфортного психоэмоционального режима.

5. Создание условий, способствующих освоению детьми с ограниченными возможностями здоровья основной образовательной программы начального либо основного, либо среднего общего образования и их интеграции в образовательном учреждении.

6. Использование современных педагогических технологий, в том числе информационных, компьютерных для оптимизации образовательного процесса, повышения его эффективности, доступности

Программа коррекционной работы предусматривает как вариативные формы получения образования, так и различные варианты специального сопровождения детей с ограниченными возможностями здоровья. Это могут быть формы обучения в общеобразовательном классе по общей образовательной программе начального общего образования или по индивидуальной программе, с использованием надомной формы обучения. Варьироваться могут степень участия специалистов сопровождения, а также организационные формы работы.

Задачи программы:

1. Своевременное выявление детей с трудностями адаптации, обусловленными ограниченными возможностями здоровья.

2. Определение особенностей организации образовательного процесса для рассматриваемой категории детей в соответствии с индивидуальными особенностями каждого ребёнка, структурой нарушения развития и степенью его выраженности.

3. Создание условий, способствующих освоению детьми с ограниченными возможностями здоровья основной образовательной программы общего образования и их интеграции в образовательном учреждении.

4. Осуществление педагогической, психологической, логопедической помощи детям с ограниченными возможностями здоровья.

5. Разработка и реализация индивидуальных и групповых занятий для детей с выраженным нарушением физического и психического развития.

6. Обеспечение возможности обучения и воспитания по дополнительным образовательным программам и получения дополнительных образовательных коррекционных услуг.

7. Реализация системы мероприятий по социальной адаптации детей с ограниченными возможностями здоровья.

8. Оказание консультативной и методической помощи родителям (законным представителям) детей с ограниченными возможностями здоровья по психологическим, логопедическим, социальным, правовым и другим вопросам.

Этапы коррекционной работы

1. Диагностико – консультативный этап

На этом этапе собираются первичные сведения об учащемся. Происходит встреча специалистов с учителем и родителями ребёнка для составления общей картины его учебной деятельности в классе, изучается медицинский анамнез. Проводятся наблюдения за школьником на уроке и переменах с целью сбора информации об особенностях его поведения, степени включённости в учебный процесс, уровне сконцентрированности на заданиях, уровне работоспособности, наличии истощаемости и т. д.

Основной на данном этапе является многоуровневая диагностика учащихся специалистами с целью определения уровня развития каждого ребёнка: дефектологом (учебная и познавательная деятельность); логопедом (речевая деятельность); психологом (познавательная деятельность и эмоционально – личностное развитие). По результатам диагностики каждый специалист заполняет представление на учащегося.

Далее проводится повторная консультативная встреча с родителями и учителем, на которой до их сведения доводятся результаты диагностики, разъясняются этапы коррекционной программы, происходит включение родителей и учителя в реализацию индивидуальных коррекционных программ.

2. Организационно – методический этап

Организуется проведение консилиума с целью формирования коррекционных групп, составление индивидуальных комплексных программ развития. В составе консилиума принимают участие: руководитель консилиума (зам. директора по учебно – воспитательной работе), психолог, дефектолог, логопед, врач-психиатр, учитель (классный руководитель), социальный педагог. Обсуждение строится на основе представления каждого специалиста об уровне развития ребёнка. По итогам консилиума выносятся решения о виде коррекционной работы, направлениях этой работы, предварительно комплектуются группы, составляются комплексные программы развития, рассчитывается суммарная нагрузка на ребёнка, разрабатываются различные модели взаимодействия специалистов в каждом отдельном случае.

3. Коррекционно – развивающий этап

Усилия специалистов направлены на коррекционную работу с эмоционально-волевой сферой, с познавательной сферой ребёнка, на формирование базовых учебных умений и навыков, коррекцию речевых нарушений.

Формами проведения коррекционной работы на этом этапе являются:

1. Индивидуально – коррекционная работа в специально оборудованном кабинете с логопедом, дефектологом, психологом.
2. Групповые интегративные занятия (по 4 – 5 человек).
3. Занятия – путешествия (групповые игры вне кабинета специалиста, обычно вовлечены учителя, администрация школы, с которыми группа детей вступает во взаимодействие. Эта форма работы способствует решению задачи социализации и интеграции детей в существующую социальную ситуацию развития, формированию навыков помощи друг другу).

4. Поддерживающие занятия, направленные на адаптацию ребёнка к новым условиям развития в переходные этапы (первый, пятый, девятый классы, перевод в другой класс). Обычно это специальные тренинги, индивидуальное сопровождение.

5. Социальные игры – специальные игры на развитие социального интеллекта и эмоциональной компетенции, работа с агрессией – выражение детьми агрессии социально-приемлемыми способами (игры «Лепешка», «Психологический портрет» и т.д.).

6. Занятия – тренинги (тренинги общения, развитие навыков коммуникации, занятия релаксации и т.д.).

4. Контрольный этап

Проведение текущей диагностики и промежуточного консилиума. На промежуточном консилиуме обсуждается динамика развития наиболее сложных детей, корректируются программы, принимается решение об изменении формы работы (например, не групповая, а индивидуальная), решается вопрос об адекватных формах обучения в школе.

Далее следует продолжение занятий по коррекционным программам с учетом внесённых изменений, проводится консультативная работа с родителями и педагогами.

5. Итоговый этап

По итогам года проводится завершающий консилиум, где обсуждается выполнение задач учебного года, планируется дальнейшая работа. Любая работа специалистов осуществляется при постоянном взаимодействии с учителем и родителями. Формы взаимодействия: теоретические и практические семинары, индивидуальные консультации, составление рекомендаций, оформление информационных стендов, лектории.

Таким образом, в общеобразовательной школе специалистами осуществляется сопровождение обучения детей с ограниченными возможностями здоровья, которое подразумевает включение деятельности того специалиста, в помощи которого нуждается ребёнок, во все сферы учебно-воспитательного процесса. За каждым учащимся закрепляется курирующий специалист, который обеспечивает в коррекционной работе взаимодействие специалистов.

Список использованной литературы:

1. Сулейменова Р.А. Методологические подходы к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан. //Открытая школа. 2012. - №7.
2. Борякова Н.Ю. Ступеньки развития. Ранняя диагностика и коррекция задержки психического развития. М: «Гном-Пресс», 1999.
3. Психолого-педагогическая диагностика / Под ред. И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамной. -М., 2003, гл. 6.
4. Ремезова Л.А. Организация и содержание интегрированного и дистанционного образования детей с проблемами в развитии в общеобразовательном учреждении. Самара: Изд-во СГПУ, 2007.
5. Шевченко С.Г. Коррекционно-развивающее обучение: Организационно-педагогические аспекты: Метод. пособие для учителей начальных классов коррекционно-развивающего обучения. – М: Гуманист. изд. центр ВЛАДОС, 1999.
6. Ястребова А.В., Бессонова Т.П. Как помочь детям с недостатками речевого развития. М: АРКТИ, 1997.

Информационные ресурсы

<http://festival.1september.ru> (раздел «Коррекционная педагогика»)

МЕТОДЫ, ПРИЁМЫ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ИНКЛЮЗИВНОМ КЛАССЕ

Аннотация: В статье рассмотрены методы, приемы и технологии обучения русскому языку детей с особыми образовательными потребностями. Предлагаемые варианты работы не претендуют на сегодняшний этап ведения эксперимента по инклюзивному обучению на то, что именно таким образом должна быть организована деятельность учителя в инклюзивном классе, однако в работе представлены приемы, различные виды работы, используемые на уроках русского языка.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, дети с особыми образовательными потребностями, развивающие технологии, мыслительные способности, технология сотрудничества.

В настоящее время активно формируется опыт инклюзивного обучения детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях общей образовательной среды и наравне с их сверстниками. Однако такой вариант обучения детей с особыми образовательными потребностями ставит массовую школу и педагогов общего образования перед рядом проблем: как организовать урок в инклюзивном классе, как распределить режим учебной нагрузки, в какое время и когда проводить индивидуальные коррекционно-развивающие занятия и др.

Для детей с особыми образовательными потребностями характерно недоразвитие познавательных интересов, снижена потребность в познании, значительно замедлен темп восприятия.

Мыслительные операции сформированы недостаточно, затруднён синтез и анализ понятий. Такие дети не умеют выделять главное, затрудняются проводить сопоставительный анализ, порой обращают внимание на несущественные признаки. Их отличительной чертой является не критичность мышления, они не замечают и не исправляют свои ошибки.

Несформированность грамматического строя речи проявляется в крайне упрощённых предложениях, нарушении порядка слов, отсутствии согласования имён прилагательных с именами существительными, пропуске предлогов или союзов. Рассказ по сюжетным картинкам подменяется перечислением изображённых предметов.

Память детей имеет ряд особенностей. Словесный материал им повторить гораздо труднее, чем увиденный. Они с трудом осознают и запоминают логические связи. Воображение фрагментарно, неточно и схематично. Часто в ходе работы дети отступают от поставленной в начале цели, так как не могут соотнести её с получаемыми результатами.

Эти особенности психической деятельности носят стойкий, постоянный характер. Поэтому позитивного результата в условиях инклюзивного образования можно достичь только при системной и продуманной до мелочей работе. Работа учителя с такими детьми требует терпения, спокойствия и неторопливости.

Использование разнообразных традиционных и развивающих технологий, тщательный отбор методов и приёмов обучения помогает учителю успешно реализовать содержание обучения, помогают преодолеть трудности в освоении основной образовательной программы. Рассмотрим, какие приёмы, методы и технологии можно применять на уроках русского языка в инклюзивном классе.

Структура урока в системно-деятельностном подходе, реализуемом в современной школе, такова:

- мотивационно-ориентированный этап
- постановка проблемы
- открытие нового знания (построение проекта выхода из затруднения)

- формирование и закрепление полученного опыта, решение проблемы, применение знаний и умений
- рефлексия
- домашнее задание.

Мотивационно-ориентированный этап.

Задача данного этапа настроить детей на изучение темы, определить важность её изучения для самих ребят. Здесь же ставится и проблема урока. Это может быть чтение учителем или подготовленным учеником стихотворения-загадки или притчи по теме урока, выполнение «невыполнимого» задания, пожелания друг другу, выбор того, что пригодится для успешной работы на уроке, знакомство с планом урока и т.п. Ребята без труда формулируют тему урока, которая впоследствии записывается на доске.

В работу на этом этапе довольно легко включить и детей с особыми образовательными потребностями. Если с формулировкой темы урока у них могут возникнуть сложности, то постановка целей вызывает неизменный интерес. Для них (и для слабоуспевающих учеников) можно дать предложения, которые нужно закончить. Когда тема сформулирована, то эта работа не кажется им сложной. Эти предложения должны быть универсальными, тогда у детей не возникнет ощущения страха ошибки.

Например: «Сегодня на уроке я хочу узнать, ...», «Мы познакомимся с», «Мы научимся ...» и т.п.

Можно предложить ребятам таблицу

Я уже знаю	Я хочу узнать

К этой же таблице можно будет вернуться при подведении итогов всего урока или определённого этапа.

Открытие нового знания (построение проекта выхода из затруднения).

Учитель должен помнить, что у детей с ООП преобладает наглядно-образное мышление, поэтому при объяснении нового материала необходимо использовать схемы, таблицы, кластеры, зрительные стимулы (ИКТ-презентации, видеоуроки, видеофрагменты, мультфильмы и т.п.).

Можно на этом этапе использовать малые групповые формы работы (в парах, парах сменного состава, четвёрках). Это совсем не значит, что ребёнку надо будет всегда помогать. Надо предложить группе, в составе которой находится этот ребёнок, такое задание, где его помощь будет ощутимой и весомой.

Большую пользу на данном этапе принесёт использование частично-поискового метода, когда ребята выступают в роли следопытов, ищущих ответ на вопрос или слова - примеры к правилу.

Формирование и закрепление полученного опыта, решение проблемы, применение знаний и умений.

Данный этап даёт возможность учителю использовать как традиционные, так и нетрадиционные методы обучения. Это могут быть игры (дидактические, компьютерные, ролевые и т.п.), сигнальные карточки, соревнования, компьютерные тренажёры, электронные образовательные ресурсы. Ребёнок с особыми образовательными потребностями справится с заданием, если ему предложить определённый алгоритм работы, шаблон для разбора или памятку-подсказку.

Рефлексия.

В современной педагогической науке под рефлексией понимают самоанализ учащимся своей деятельности на уроке и её результат. Данную работу можно проводить как индивидуально, так и коллективно. Особенный ребёнок чаще всего склонен к рефлексии настроения и эмоционального состояния. Это могут быть карточки разного цвета (например, листья дерева, лепестки цветов, геометрические фигуры), смайлики с разными выражениями лиц (их может быть несколько – на каждом этапе урока), или другие рисунки и символы, понятные всем детям класса.

Домашнее задание.

Оно может быть общим, вариативным, дифференцированным, индивидуальным, творческим и т.п. Это зависит от темы и целей урока, задач учителя или способностей учеников. Но каким бы ни было домашнее задание, оно должно быть прокомментировано учителем и понятно всем детям. В своей работе регулярно использую приём творческого домашнего задания:

- составить предложения по теме урока или с использованием слов на изученную орфограмму;
- составить и записать вопросы классу по изученной теме (использовать их можно на следующем уроке при повторении ранее изученного материала);
- написать мини-сочинение о понятии, изученном на уроке;
- начертить схемы слов, словосочетаний или предложений с индивидуальной карточки, полученной учеником и т.п.

Данный приём помогает решить сразу ряд проблем. Ученики не могут воспользоваться «Готовыми домашними заданиями» из сети Интернет и выполняют домашнее задание самостоятельно, вспоминая изученное на уроке и используя материалы учебника. Ученик с особыми образовательными потребностями не чувствует своей обособленности от класса. Он получает то же задание и выполняет его в меру своих возможностей.

Комбинировать или менять средства и методы нужно так, чтобы при этом происходила смена видов деятельности учащихся, чтобы менялся доминантный анализатор, чтобы во время работы было задействовано как можно больше анализаторов – слух, зрение, моторика, память и логическое мышление в процессе восприятия материала.

Как мы видим, инклюзивное образование использует те же методы и приёмы обучения русскому языку, что и общеобразовательное, лишь немного адаптируя их под конкретного ребенка с особыми образовательными потребностями.

Особое внимание необходимо обратить на педагогические технологии. Все они тоже нашли применение в инклюзивном образовании.

Использование игровых технологий при обучении детей с особыми образовательными потребностями позволяет расширить кругозор детей, стимулирует познавательную активность, даёт возможность применить полученные знания на практике, развивает общие учебные умения и навыки. Игры, используемые на уроках русского языка, могут быть предметными, тренинговыми, сюжетными, ролевыми, творческими, интеллектуально-познавательными и т.п.

Выбор игры зависит от целей конкретного урока и возможностей детей, в частности, ребёнка с ООП.

Использование на уроках русского языка ИКТ позволяет сформировать устойчивые визуально-аудиальные условно-рефлекторные связи центральной нервной системы. Очень важны они для коррекционной работы, в процессе которой у детей формируются правильные речевые навыки. Использование мультимедийных презентаций, компьютерных тренажёров, электронных образовательных ресурсов повышают мотивационную активность детей.

Сделать процесс обучения более продуктивным и эффективным, а учебное занятие более увлекательным и доступным помогает использование анимации и сюрпризных моментов. Последовательное появление изображений на экране даёт возможность детям выполнять задания более внимательно и в полном объёме, не позволяет отвлекаться от поставленной цели.

Наглядность материала урока повышает уровень его усвоения. Использование мультимедийных технологий даёт возможность учителю представить учебный материал в виде системных образов, облегчая его усвоение и запоминание для детей с особенностями развития.

Один из базовых принципов инклюзивного образования: «Различия между учениками – это ресурсы, способствующие педагогическому процессу, а не препятствия, которые необходимо преодолевать». Исходя из этого принципа, методически грамотное поведение учителя будет заключаться в создании условий, в которых «ограниченные возможности» отдельных детей становятся новыми ресурсами для класса в целом.

В применении к урокам русского языка и литературы это значит, что образовательный процесс должен опираться на сильные стороны учеников, постепенно «подтягивая» и развивая слабые. Учителю необходимо постоянно стимулировать саморазвитие всех учеников в равной степени, давать возможность учащимся реализовывать свою речевую активность, проявлять

самостоятельность при работе с разными типами текстов, интересоваться разнообразными языковыми (речевыми) явлениями и фактами, а также постоянно совершенствовать устную речь.

Русский язык – серьёзный и сложный предмет. Учащимся приходится много писать, а потому учитель-словесник должен учитывать возрастные и физиологические особенности всех детей класса.

Для решения задачи оптимизации процесса обучения русскому языку в инклюзивном классе целесообразно использование технологии перспективно-опережающего обучения. Её основным концептуальным положением является нацеленность на успех как главное условие развития детей в обучении; предупреждение ошибок, а не работа над уже совершёнными ошибками; дифференциация, доступность знаний для каждого.

Данная технология обучения позволяет использовать на уроках алгоритмы, которые формируют у обучающихся с ООП навыки аналитического характера, когда всё внимание направлено не на запоминание или воспроизведение заданного, а на размышление, осознание причинно-следственных зависимостей и осмысление связей. Такая система работы предполагает формирование у школьников познавательного интереса.

Формирование у учащихся с ООП системы знаний и освоение ими разных способов деятельности на основе актуализации их субъективного опыта, оказание помощи учащимся в раскрытии и развитии индивидуальных способностей и познавательных процессов – методологическая основа другой инновационной технологии: технологии сотрудничества. Эта технология позволяет наряду с учебно-воспитательными задачами решать и задачи психолого-педагогического характера: формирование личностных качеств обучающихся с особыми образовательными потребностями, развитие креативного мышления и творческих способностей, умения вступать в диалог, высказывать личное мнение.

Внедрение этих технологий в учебный процесс позволяют реализовывать многие идеи личностно-ориентированного и развивающего обучения, активизировать познавательную функцию урока, более эффективно использовать разноуровневые задания, делать урок наглядным и динамичным, что является неотъемлемой частью процесса обучения русскому языку детей с особыми образовательными потребностями.

Использование технологий проблемного и интерактивного обучения способствует повышению интеллектуальной активности учащихся и пониманию ими значимости изучаемого материала.

Тщательное продумывание системы заданий, чёткая организация деятельности всех учеников класса, правильный выбор методов и приёмов, использующихся на уроке, поможет учителю реализовать все цели и задачи урока в полной мере.

Список использованной литературы:

1. Аксёнова А.К. Методика обучения русскому языку в специальной (коррекционной) школе: учебник для студентов-дефектологов. М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2004. - 316 с.
2. Алешанова Л.В. Инклюзивная форма образования для детей с ОВЗ // Логопед. 2015. № 1.
3. Битов А.Л. «Особый ребенок: исследования и опыт помощи» проблемы интеграции и социализации.– М.: Правда, 2000. 254 с.
4. Галунчикова Н.Г., Якубовская Э.В. Русский язык. 5 класс. Учебник для специальных (коррекционных) образовательных учреждений VIII вида. М.: Просвещение, 2011. 263 с.
5. Лазаренко Г.П. Уроки русского языка в 5 классе: поиски и находки: учебно-методическое пособие/ Г.П. Лазаренко. М.: Дрофа, 2006. 477 с.

Неталиева Гульзада Боранбаевна,
сурдопедагог, учитель русского языка и литературы.
Областная специальная школа - интернат
для детей с нарушением слуха.
Казахстан, г. Уральск.

РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА НА ПРЕДМЕТНЫХ УРОКАХ

Аннотация: в данной статье рассказывается об особенностях развития устной и письменной связной речи неслышащих детей, о видах работы по развитию связной речи детей с нарушением слуха.

Ключевые слова: связная речь, дети с нарушением слуха, виды работ по развитию связной речи, развитие речи на предметных уроках, развитие диалогической и монологической речи, связное высказывание, текст.

Развитие связной речи неслышащих учащихся является одной из самых актуальных проблем в современной специальной методике. Наряду с термином “связная речь”, употребляются синонимичные названия “высказывания” и “текст”. По мнению Таисии Алексеевны Ладыженской, высказывание, как и связная речь, это и речевая деятельность ученика (отвечает на уроке, пишет рассказ), и результат этой деятельности (развернутый ответ, изложение, рассказ), т.е. “определенное речевое произведение, большее, чем предложение”.

Основная задача развития связной (монологической) речи в школе неслышащих – научить детей излагать свои мысли, чувства и желания в нескольких предложениях, а также строить развернутый монолог о своих переживаниях и впечатлениях, о просмотренном фильме, прочитанной книге, проделанной работе – обо всем, что происходит в их жизни, т.е. научить создавать текст, высказывание. При этом используется три основных вида монологической речи – повествование, описание и рассуждение. Главное и самое трудное в работе по развитию связной речи неслышащих школьников – научить их, как построить высказывание, какими средствами донести до читателей (слушателей) свой замысел, который относится к рассказу в целом.

К сожалению, речь наших учащихся бедна, в речи очень мало используются развернутые фразы. Мы должны прививать учащимся навыки связной речи: устной и письменной. Развитие связной речи должно формироваться не только на уроках языка и литературы, но и на других предметных уроках, должна проводиться систематически и носить обучающий характер.

Обучение неслышащих школьников связной речи на всех этапах должно подчинено главной цели: развитию у них самостоятельного, творческого, логически стройного мышления и на этой основе – точной и выразительной связной речи (устной и письменной).

Для достижения этой большой и сложной цели, учитель заранее и глубоко продумывает всю систему работ по развитию связной речи. Работа по развитию связной речи на предметных уроках в нашей школе требует разнообразных приёмов и методов. Учить содержательной, логичной, ясной и правильной речи надо ежедневно на всех уроках языка. Так как на уроках языка исправляются и предупреждаются речевые недочёты, проводится словарная и лексическая работа, изучается грамматика и орфография.

Также в средних и старших классах работа по развитию связной речи осуществляется на уроках литературы и истории в связи с анализом содержания и языка художественных произведений, больших текстов.

Среди работ по развитию связной речи неслышащих школьников особое место занимают описание картины, составление рассказов по картинке или по серии картинок, работа с текстом, работа по деформированному тексту.

Рассказ по деформированному тексту. Составление рассказа по деформированному тексту производится с целью научить детей связно и логически последовательно излагать события, правильно оформлять написанное. Творческие возможности этого вида работы невелики, поэтому он используется достаточно ограничено.

Для средних классов школы неслышащих детей предлагаются деформированные тексты, в которых нарушена логика событий, и связи слов внутри предложений. Школьники читают деформированный текст (знакомый ранее) и по заданию учителя и с его помощью устанавливают порядок предложений. Правильно составленный текст записывают на доске, ученики его читают, и текст закрывается. Учащиеся пишут в тетрадях рассказ. В этот вид работы можно включать грамматические задания.

Описание картины. Дети внимательно рассматривают картину. Составляют предложения на эту тему. Называют признаки предметов, изображённых на картине (цвет, форма, размер). Описывают предметы, которые видят на переднем плане, на заднем плане, в центре картины, слева, справа. Описывают главного героя картины, его внешний облик, лицо, волосы, одежду, позу, состояние.

Составление рассказа по картине. Работа по составлению рассказа по картине начинается с вступительной беседы. Учащиеся должны уметь самостоятельно рассматривать картинки. Для лучшего понимания сюжета проводится беседа по её содержанию. Для осмысления содержания картины организуется словарная работа. Они устно рассказывают свои варианты, затем составляют общий план, по которому будут писать рассказ, им разрешается писать рассказ и по индивидуальному плану.

Составление рассказа по серии картин. Работа по серии картинок начинается в начальных классах, когда ученики ещё не могут составить по ним рассказ, но учатся размещать их в определенной логической последовательности. А в 5-6 классах ученикам даётся первая картинка из серии и предлагается расставить остальные картинки в логическом порядке или же ученикам дается центральная картинка, надо найти и расставить предшествующими и последующими событиями; После этого переходят к составлению рассказа по серии картинок, постепенно усложняя работу. При обучающей работе по серии картинок сначала рассматриваются картинки, организуется словарная работа, последовательно по каждой из них, затем составляется план и в соответствии с ним устный и письменный рассказ.

Составление рассказа по опорным словам.

Опорные слова - это слова, передающие главные мысли, отражающие тему и основное содержание будущего рассказа. После проведения словарной работы учащиеся составляют план рассказа, а затем выполняют подготовительные грамматические упражнения: составляют предложения с опорными словами, знакомыми из ранее прочитанного текста, дописывают предложения.

Составление рассказа на данную тему. На доске записана тема рассказа. Каждый учащийся составляет по одному предложению. Каждое последующее предложение является продолжением рассказа. В итоге получится связный рассказ на данную тему

Также используются такие виды работ, как составление рассказа по плану, описание событий, написание изложений, письма.

Особая роль в развитии связной устной речи принадлежит урокам литературы, на которых осуществляется знакомство и изучение художественной литературы. Именно уроки литературы являются средством приобщения детей к богатствам культуры. Перед чтением текста проводится предварительная беседа. При чтении обязательно проводится словарная работа, подбираются иллюстрации, проводится просмотр фильма, подробный пересказ педагогом содержания текста, работа по содержанию текста, рассказы детей по вопросам, по опорным словам, по плану, составление цитатного плана, зарисовки к тексту, чтение по ролям, инсценирование.

Все перечисленные виды работ направлены на формирование у учащихся умения строить связное высказывание.

Мы должны научить детей излагать свои мысли чувства и желания в предложениях, а также строить развернутый монолог о своих переживаниях и впечатлениях, описывать события, а также пересказывать прочитанное и увиденное, т. е. научить создавать текст.

Список использованной литературы:

1. Т. А.Ладыженская «Система работы по развитию связной речи учащихся», М., 1975.
 2. Быкова Л. М. «Развитие связной речи глухих учащихся начальных классов», М.: Просвещение, 1989.
 3. Зикеев А. Г. «Развитие речи слабослышащих учащихся», М.: Педагогика. 1976.
- УДК 372.212

Самойлюк Надежда Александровна
учитель-дефектолог «педагог-исследователь»,
ГККП ясли-сад №8 «Сказка»
ЗКО, город Уральск

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДОШКОЛЬНИКОВ С СИНДРОМОМ ДАУНА В ДОШКОЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ

Аннотация: в статье представлен опыт работы учителя-дефектолога по вопросу социализации детей с синдромом Дауна в дошкольном учреждении, основные проблемы и направления коррекционно-развивающей работы. Роль семьи в социализации.

Ключевые слова: синдром Дауна, социализация, дошкольники с особыми образовательными потребностями, адаптация, коррекционно-развивающая работа.

Дошкольный период – это важный и первоочередной этап в развитии ребёнка, период, когда дошкольники начинают приспосабливаться к окружающему миру, познавать, огромный мир социальных отношений, происходит его социальная адаптация. В раннем дошкольном возрасте начинается активное развитие социальной, личностной, эмоциональной деятельности, происходит их взаимодействие с окружающей средой.

В последние годы в Казахстане инклюзия и интеграция детей с особыми образовательными потребностями является как отражением времени, так и реализацией прав детей на получение образования в законодательном порядке.

Кто такие дети с особыми образовательными потребностями? Как нам, коррекционным педагогам, социализировать детей с синдромом Дауна в обществе? Решать эти вопросы мы должны сообща: общество, родители и педагоги.

Приспособление к жизни, интеграция их в общество, социальная адаптация являются главной целью моей коррекционно-развивающей работы с дошкольниками с синдромом Дауна.

Понятие «социализация» характеризует в обобщенном виде процесс усвоения индивидом определенной системы знаний, норм, ценностей, установок, образцов поведения, которые входят в понятие культуры, присущей социальной группе и обществу в целом, и позволяет функционировать индивиду в качестве активного субъекта общественных отношений.

Социализацию не следует сводить к образованию и воспитанию, хотя она и включает эти процессы. Социализация личности осуществляется под влиянием совокупности многих условий, как социально-контролируемых, и направленно-организуемых, так и стихийных, возникающих спонтанно.

Самым главным критерием при коррекционно-развивающей работе с дошкольниками с синдромом Дауна необходимо учитывать степень развития познавательной сферы, психических процессов. Вследствие выяснения этих нарушений, закономерности развития познавательной деятельности, разрабатывается коррекционно-развивающая программа всеми специалистами, которая разрабатывается на индивидуальном уровне каждого воспитанника с учетом его возрастных показателей, учёт сенситивных периодов развития, развития познавательной сферы с целью развития его способностей.

В первую очередь развиваем такие навыки, которые пригодятся ребенку в его взрослой жизни: иметь развитые культурно-гигиенические навыки и навыки самообслуживания, выполнять в быту простую работу, элементарные словесные инструкции и поручения, повысить качество жизни родителей и их собственной жизни. Дошкольники с синдромом Дауна проявляют большой потенциал для обучения и развития.

Результатом основных целей обеспечивается решением задач:

1. Формирование и развитие правильного поведения. Главное на что надо обратить внимание, это внешние формы поведения, развиваем навыки культурного поведения в общении с людьми, речевые навыки. Ребенок с синдромом Дауна должен уметь защитить себя, избежать какой-либо опасности, уметь правильно выражать просьбу и свои желания.

2. Развитие, коррекция психических процессов детей с синдромом Дауна в процессе коррекционно-развивающей работы, коррекция их недостатков.

3. Подготовка к посильным видам хозяйственно – бытового труда, выработка навыков самообслуживания, культурно-гигиенических навыков, социально-трудовое обучение [2, с. 132].

Первоочередным этапом социализации дошкольников с синдромом Дауна является знакомство родителей с методами и методиками обучения и воспитания. Так как это ребёнок дошкольного возраста, это прежде всего игра, изобразительная деятельность, конструирование, вовлечение ребенка в бытовую жизнь семьи, создание развивающей среды для его развития, общение со взрослыми и детьми. Зачастую, семьи, в которых растут дети с синдромом Дауна имеют низкую осведомленность о заболеваемости своего ребенка, необходимо постоянно просвещать таких родителей. Эти родители страдают от недостатка социальной, психолого-педагогической поддержки. Общество зачастую не принимает таких детей.

Следующим этапом, является активное включение ребенка в различные социальные общности, и я как учитель-дефектолог и другие специалисты, являемся незаменимыми помощниками в процессе социализации. Как известно, ребенок с дошкольного возраста обучается и развивается в процессе общения со взрослым и главным критерием в этом процессе развития является контакт взрослого с ребенком. Как описывалось ранее, ребёнок развивается в процессе общения со взрослым, в дальнейшем он начинает сотрудничать с ним – это необходимое условие для его воспитания, обучения и развития. Взаимодействие ребёнка и педагога заключается в том, что не только педагог должен хотеть передать определённые занятия, умения и навыки, но и ребёнок должен хотеть их взять, сделать своими, «присвоить». При наличии подлинного сотрудничества педагога с ребенком можно научить его учиться и, в первую очередь, овладевать способами усвоения общественного опыта. Формирование социализации детей с синдромом Дауна происходит как на специальных занятиях, так и во время игры, свободной деятельности, при выполнении режимных моментов.

В настоящее время разрабатываются эффективные способы социальной поддержки и психолого-педагогической помощи детей с особыми образовательными потребностями, в частности, с синдромом Дауна, обеспечивающей их максимальную интеграцию в общество, в коллектив нормально развивающихся сверстников. Такая социализация предполагает нормальное функционирование любого человека в обществе: усвоение норм человеческих взаимоотношений, необходимых для жизни в социальном обществе; выделение своего «Я» среди других людей, возникновение и становление «системы Я», его взаимодействие с другими людьми. На всех этапах такой социализации, необходимо учитывать обязательную организацию взаимодействия, общение со стороны взрослого и сверстников по отношению к данному ребенку, предъявление адекватных требований, использование приёмов дополнительной коммуникации, ориентирование ребёнка в распорядке дня. Но основной проблемой является отношение общества и мнения специалистов относительно возможности развития и социализации детей с синдромом Дауна, а также их интеграции в среду здоровых сверстников.

Развитие ребенка с синдромом Дауна, подчиняется тем же общим законам, что и развитие личности нормотипичного ребенка. В связи с этим, важным представлением для практики специального образования необходимо считать поиск позитивных, сохранных, резервных возможностей развития ребенка с синдромом Дауна. Одним из вариантов преодоления проблем дизонтогенеза является поиск и реализация «обходных путей» развития, которые индивидуальны для каждого конкретного случая [1, с. 96].

Таким образом, социализация дошкольника с синдромом Дауна в условиях дошкольной организации является главным и важным условием его дальнейшего социального развития, а результатом является обеспечение оптимального вхождения ребенка в общественную жизнь, подготовка к самостоятельной жизнедеятельности. Несмотря на генетическую предрасположенность и отсутствие эффективного лечения детей с синдромом Дауна, существует возможность их социализировать в обществе. Такие дети имеют не только слабые, но и сильные стороны, и, соответственно, нуждаются в индивидуальном подходе в процессе коррекционно-развивающей деятельности.

Список использованной литературы:

1. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии. - М. 1995. - с.468.
2. Маллер, А. Р. Воспитание и обучение детей с тяжелой интеллектуальной недостаточностью: Учеб.пособие для студ. дефект. фак-тов высш. пед. учеб. заведений.
3. Медведева Т.П., Панфилова И.А., Поле Е.В. Комплексное развитие детей с синдромом Дауна; групповые и индивидуальные занятия: Метод. пособие. М., 2004.
4. Психолого-педагогическая диагностика развития детей раннего и дошкольного возраста: Метод. пособие / Под ред. Е.А. Стребелевой. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2004.

УДК 373.3

Ергалиева Гульжан Алгазиевна

к.п.н, доцент

Сұлтан Саида Серікқызы

магистрант

город Уральск, ЗКУ им. М.Утемисова

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТЬЮ

Аннотация: В статье рассматриваются некоторые проблемы игровой деятельности детей школьного возраста с интеллектуальной недостаточностью. Воспитательно-образовательный процесс детей с интеллектуальной недостаточностью является важной стороной всего коррекционно воспитательно - образовательного процесса.

Ключевые слова: Народное творчество, народная культура, социализация ребенка, социальное отношение специфические особенности игры.

XXI век – век цифровой информации, век, когда с невероятной быстротой на свет рождаются сотни новых высокотехнологичных устройств, которые имеют своей целью сделать человеческую жизнь более комфортной.

Цифровыми технологиями охвачены все сферы человеческого бытия. Сегодня огромное количество стран имеет положительный опыт использования данных технологий в образовании. Особую роль они играют в образовании людей с особыми потребностями, имеющими ограниченные возможности здоровья (ОВЗ) и людей с инвалидностью.[1]

В эпоху стремительных перемен мы переходим от «человека знающего» – к «человеку, способному творчески мыслить, действовать, саморазвиваться». Ученик не должен оставаться пассивным «получателем» знаний, умений и навыков. Переход к концепции «обучение в течение всей жизни» позволит добиться конкурентоспособности отечественного образования. Известно, что в лучших мировых образовательных системах заложена идея, получившая свое развитие и в казахстанской педагогике: каждый ребенок - способный. Сегодня мы ориентируемся на гуманизацию образования, воспринимая каждого ребенка как высшую социальную ценность. Это совпадает с потребностями обучающихся и родителей - главных потребителей услуг [2]. Совершенствование технических возможностей, высокотехнологичное оборудование приводят к усовершенствованию и постоянной модернизации информационно-коммуникационных технологий, цифровых устройств, которые ежедневно применяются в жизни современного человека. В нашей стране данным вопросам уделяется самое пристальное внимание, и доказательством этому является ряд принятых к исполнению государственных документов. Во всех областях Республики открываются инклюзивные (интегрированные) дошкольные и школьные организации. В настоящее время в Республике Казахстан разработана определенная нормативно-правовая база, регулирующая на государственном уровне необходимые условия включения детей с ограниченными возможностями в

общеобразовательный процесс, в соответствии с которыми в дошкольных и школьных организациях, осуществляющих совместное обучение детей с нормальными и нарушенным развитием, создаются соответствующие условия («безбарьерная среда», материально-техническое оснащение, коррекционные и реабилитационные мероприятия и др.). Безбарьерная среда дает возможность обеспечить полноценное «включение» людей с ограниченными возможностями здоровья в общественную жизнь, представляет собой комплекс мер для обеспечения доступности и создания равных возможностей для лиц с особенностями психофизического развития во всех сферах жизни общества.[3]

Инклюзивное образование в информационной эпохе общества знаний - это действительно реальный путь в будущее, где смогут учиться все, всегда, всю жизнь, для себя и для общества, создавать на основе знаний новое качество жизни людей планеты.[4]

Известно, что воспитательно-образовательный процесс детей с интеллектуальной недостаточностью имеет определенную специфику, которая состоит в его коррекционной направленности. При этом педагог-дефектолог исходит из того что ребенку с нарушением развития доступно освоение предметного, природного и социального мира, но «...он не может познать их теми способами, которые доступны его нормально развивающимся сверстникам»[5]. Задача состоит в том, чтобы обучить его этим способам, найти психологически и педагогически более адекватные методические приемы.

Работа по ознакомлению школьников с интеллектуальной недостаточностью с народным творчеством является важной стороной всего коррекционного воспитательно-образовательного процесса. По сути она является его частью, т.к опирается на содержание всех разделов: формирование представлений о себе и окружающем мире, развитие речи, игру, музыкальное воспитание, физическое и моторно -двигательное развитие, труд, изобразительную деятельность.

Прежде чем рассказать о направлениях работы и о том, какие приемы эффективны, наиболее действенны в приобщении детей этой категории к культурному наследию, следует остановиться на специфике их игровой деятельности.

В период школьного возраста наиболее эффективную форму социализации ребенка, обеспечивающую освоение мира человеческих отношений, представляет сюжетно-ролевая игра[6 с 24-32].

В ряде работ, раскрывающих особенности игры детей с интеллектуальной недостаточностью, имеют указания на ее неполностью исследованный потенциал как ведущего вида деятельности для детей этого возраста. Традиционно обращается внимание на обедненность социального содержания роли, недостаточный объем сведений о деятельности и отношениях людей для отражения их в роли, отсутствие полной погруженности в роль и слабое развитие способности к замещению на всех трех уровнях, включая позиционное (О.П.Гаврилушкина, Н.Д. Соколова, Л.Б.Баряева, Т.Н.Исаева, А.П.Зарин и др.)[7 с19-21],

Вместе с тем для определения возможностей игры для социального развития ребенка, имеющего интеллектуальную недостаточность, необходимо более детальное изучение ее центрального компонента (т.е.роли), особенностей ролевого поведения.[8 с 238]

Список использованной литературы:

1. Борисова, Н.В., Прушинский, С.А. Инклюзивное образование: право, принципы, практика. - М.: Владимир, ОО «Транзит-ИКС», 2009
2. Государственная программа развития образования РК на 2011-2020 годы. Указ Президента Республики Казахстан №1118. – Астана: Акорда, 7 декабря 2010 года. www.nkaoko.kz/documents/law_of_education/
3. Малофеев Н.Н. Проблемы инклюзивного образования и защиты прав детей с ограниченными возможностями здоровья //Новая школа. -12 апреля 2011.
4. Алехина С.В. Инклюзивное образование: От образовательной политики к образовательной практике // Психолого-педагогические основы инклюзивного образования: коллективная монография / Отв. ред. С. В. Алехина. М.: МГППУ, ООО «Буки Веди». 2013.
5. Гаврилушкина.О.П. Проблемы коммуникативного поведения у дошкольников / О.П.Гаврилушкина// Ребенок в детском саду. – 2003.- №1 . –С.19-21

6. Гаврилушкина.О.П . Социализация и развитие знаково – символической деятельности у дошкольников отстающих в развитии/ О.П. Гаврилушкина// Ранняя социализация детей дошкольного возраста с особенностями психофизического развития . Минск, 1997.
7. Гаврилушкина.О.П. Проблемы коммуникативного поведения у дошкольников / О.П.Гаврилушкина// Ребенок в детском саду. – 2003.- №1 . –С.19-21.
8. Родной край: Пособие для воспитателей детского сада. Вопросы / под редактированием С.А. Козловой.- 2-е издание, перераб. И доп.- М.:Просвещение , 1985 . – 238С.

УДК373.1.02

Татенова Асия Сериковна
учитель русского языка и литературы
Ш-Г№ 44 им.Д.Конаева
Казахстан, Уральск

ОБУЧЕНИЕ РУССКОМУ ЯЗЫКУ ДЕТЕЙ С ОСОБЕННЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация: *Статья посвящена проблеме инклюзивного образования; приводится анализ лингводидактических начал преподавания русского языка в поликультурной среде на основе обобщения опыта учителей-филологов школ республики по проблемам преподавания русского языка в многонациональном классе.*

Ключевые слова: *инклюзия, инклюзивное образование, методика преподавания русского языка, русский язык как неродной.*

В настоящее время активно формируется опыт инклюзивного обучения детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях общей образовательной среды и наравне с нормально развивающимися сверстниками. Однако такой вариант обучения детей с ОВЗ ставит массовую школу и педагогов общего образования перед рядом, пока еще, неразрешимых проблем: как организовать урок в инклюзивном классе, какие использовать формы отчета для ребенка с ОВЗ, как распределить режим учебной нагрузки для ребенка, если в учебном плане ребенка с ОВЗ отсутствуют предметы, которые изучают нормально развивающиеся сверстники (и наоборот), в какое время и когда проводить индивидуальные коррекционно-развивающие занятия и множество других вопросов, на которые нет ответов. Предлагаемые варианты работы не претендуют на сегодняшний этап ведения эксперимента по инклюзивному обучению на то, что именно таким образом должна быть организована деятельность учителя в инклюзивном классе.

Для детей с УО характерно недоразвитие познавательных интересов, снижена потребность в познании, значительно замедлен темп восприятия. Мыслительные операции сформированы недостаточно, затруднён синтез и анализ понятий. Такие дети не умеют выделять главное, затрудняются проводить сопоставительный анализ, обращают внимание на несущественные признаки. Их отличительной чертой является не критичность мышления, они не замечают и не исправляют свои ошибки.

Несформированность грамматического строя речи проявляется в крайне упрощённых предложениях, нарушении порядка слов, отсутствии согласования имён прилагательных с именами существительными, пропуске предлогов и союзов. Рассказ по сюжетным картинкам подменяется перечислением изображённых предметов.

Память детей с УО имеет ряд особенностей. Словесный материал им повторить гораздо труднее, чем увиденный. Они с трудом осознают и запоминают логические связи. Воображение фрагментарно, неточно и схематично. Дети с УО часто в ходе работы отступают от поставленной в начале цели, так как не могут соотнести её с получаемыми результатами. Эти особенности психической деятельности носят стойкий, постоянный характер. Поэтому позитивного результата в условиях инклюзивного образования можно достичь только при

системной и продуманной до мелочей работе. Работа учителя с детьми с УО требует терпения, спокойствия и неторопливости.

Использование разнообразных традиционных и развивающих технологий, тщательный отбор методов и приёмов обучения помогает учителю успешно реализовать содержание обучения, помогают преодолеть трудности в освоении основной образовательной программы. Рассмотрим, какие приёмы, методы и технологии можно применять на уроках русского языка в инклюзивном классе.

Структура урока в системно-деятельностном подходе, реализуемом в современной школе, такова:

- мотивационно-ориентированный этап
- постановка проблемы
- открытие нового знания (построение проекта выхода из затруднения)
- формирование и закрепление полученного опыта, решение проблемы, применение знаний и умений
- рефлексия
- домашнее задание.

Мотивационно-ориентированный этап.

Задача данного этапа настроить детей на изучение темы, определить важность её изучения для самих ребят. Здесь же ставится и проблема урока. Это может быть чтение учителем или подготовленным учеником стихотворения-загадки или притчи по теме урока, выполнение «невыполнимого» задания, пожелания друг другу, выбор того, что пригодится для успешной работы на уроке, знакомство с планом урока и т.п. Ребята без труда формулируют тему урока, которая впоследствии записывается на доску.

В работу на этом этапе довольно легко включить и детей с УО. Если с формулировкой темы урока у них могут возникнуть сложности, то постановка целей вызывает неизменный интерес. Для них (и для слабоуспевающих учеников) можно предложить предложения, которые нужно закончить. Когда тема сформулирована, то эта работа не кажется им сложной. Эти предложения должны быть универсальными, тогда у детей с УО не возникнет ощущения страха ошибки.

Открытие нового знания (построение проекта выхода из затруднения).

Учитель должен помнить, что у детей с УО преобладает наглядно-образное мышление, поэтому при объяснении нового материала необходимо использовать схемы, таблицы, кластеры, зрительные стимулы (икт-презентации, видеоуроки, видеофрагменты, мультфильмы и т.п.).

Можно на этом этапе использовать малые групповые формы работы (в парах, парах сменного состава, четвёрках). Это совсем не значит, что ребёнку с УО надо будет всегда помогать. Надо предложить группе, в составе которой находится этот ребёнок, такое задание, где его помощь будет ощутимой и весомой.

Большую пользу на данном этапе принесёт использование частично-поискового метода, когда ребята выступают в роли следопытов, ищущих ответ на вопрос или слова - примеры к правилу. Так как у ребёнка с УО другой учебник, он может «найти» формулировки или дополнения к правилу, которых нет у других учеников, свои примеры слов или предложений на предложенное задание.

Формирование и закрепление полученного опыта, решение проблемы, применение знаний и умений.

Данный этап даёт возможность учителю использовать как традиционные, так и нетрадиционные методы обучения. Это могут быть игры (дидактические, компьютерные, ролевые и т.п.), сигнальные карточки, соревнования, компьютерные тренажёры, электронные образовательные ресурсы. Ребёнок с УО справится с заданием, если ему предложить определённый алгоритм работы, шаблон для разбора или памятку-подсказку.

Рефлексия.

В современной педагогической науке под рефлексией понимают самоанализ учащимся своей деятельности на уроке и её результат. Данную работу можно проводить как индивидуально, так и коллективно. Ребёнок с УО чаще всего склонен к рефлексии настроения и эмоционального состояния. Это могут быть карточки разного цвета (например, листья дерева),

смайлики с разными выражениями лиц (их может быть несколько – на каждом этапе урока), или другие рисунки и символы, понятные всем детям класса.

Домашнее задание.

Оно может быть общим, вариативным, дифференцированным, индивидуальным, творческим и т.п. Это зависит от темы и целей урока, задач учителя или способностей учеников. Но каким бы ни было домашнее задание, оно должно быть прокомментировано учителем и понятно всем детям.

Как мы видим, инклюзивное образование использует те же методы и приёмы обучения русскому языку, что и общеобразовательное, лишь немного адаптируя их под конкретного ребенка с особыми образовательными потребностями.

Особое внимание необходимо обратить на педагогические технологии. Все они тоже нашли применение в инклюзивном образовании.

Для детей с УО использование на уроке ИКТ позволяет сформировать устойчивые визуально-кинестические и визуально-аудиальные условно-рефлекторные связи центральной нервной системы. Очень важны они для коррекционной работы, в процессе которой у детей формируются правильные речевые навыки. Использование мультимедийных презентаций, компьютерных тренажёров, электронных образовательных ресурсов (далее ЭОР) повышают мотивационную активность детей.

Сделать процесс обучения более продуктивным и эффективным, а учебное занятие более увлекательным и доступным помогает использование анимации и сюрпризных моментов. Последовательное появление изображений на экране даёт возможность детям выполнять задания более внимательно и в полном объёме, не позволяет отвлекаться от поставленной цели.

Системность в использовании данной технологии позволит учителю постепенно увеличивать сложность выполняемых заданий. К основным достоинствам использования компьютерных технологий можно отнести индивидуализацию учебного процесса, активизацию самостоятельной работы учащихся, развитие навыков самоконтроля и взаимоконтроля, развитие познавательной деятельности.

Наглядность материала урока повышает уровень его усвоения. Использование мультимедийных технологий даёт возможность учителю представить учебный материал в виде системных образов, облегчая его усвоение и запоминание для детей с УО.

Один из базовых принципов инклюзивного образования: «Различия между учениками – это ресурсы, способствующие педагогическому процессу, а не препятствия, которые необходимо преодолевать». Исходя из этого принципа, методически грамотное поведение учителя будет заключаться в создании условий, в которых «ограниченные возможности» отдельных детей становятся новыми ресурсами для класса в целом.

В применении к урокам русского языка и литературы это значит, что образовательный процесс должен опираться на сильные стороны учеников, постепенно «подтягивая» и развивая слабые. Учителю необходимо постоянно стимулировать саморазвитие всех учеников в равной степени, давать возможность учащимся реализовать свою речевую активность, проявлять самостоятельность при работе с разными типами текстов, интересоваться разнообразными языковыми (речевыми) явлениями и фактами, а также постоянно совершенствовать устную речь.

В этом может помочь привлечение учащихся к проектной деятельности. Как отмечают многие методисты и педагоги, работа с проектами позволяет развивать у детей познавательный интерес, умение самостоятельно конструировать свои знания, ориентироваться в информационном пространстве, проявлять компетенцию в вопросах, связанных с темой проекта, развивать критическое мышление.

Кроме того, этот метод предоставляет ученику свободу выбора способов и средств деятельности. А это, в свою очередь, учит ответственности и самостоятельности, способствует качественной социализации ребенка, что особенно актуально для детей с УО. Роль учителя в этом случае, по мнению специалистов, заключается в организации развивающей среды: предметно-развивающая среда должна быть максимально насыщена наглядным демонстративным и раздаточным материалом по теме проекта, чтобы ориентировать детей на использование накопленных наблюдений, знаний, впечатлений, а также стимулировать ребенка на развитие, активно действовать в ней и творчески ее видоизменять.

Использование метода проектов в инклюзивном классе возможно и даже необходимо. Считаем, что этот метод особенно продуктивен в работе по формированию познавательной компетентности у детей с УО.

Дети с ОВЗ не претендуют на лидерство, предпочитают оставаться в стороне от остальных. Но, видя результаты своей работы, осознавая себя частью группы, они учатся радоваться общему успеху и своему лично. У них появляется вера в свои силы, и при выполнении следующих проектов они могут взять на себя выполнение более сложных задач.

Для достижения этого результата такая работа должна вестись систематично. Метод проектов позволяет формировать у обучающихся с ОВЗ умение работать в коллективе, принимать решения, анализировать результаты своей деятельности. Меняется и роль обучающихся: они выступают активными участниками процесса, а не пассивными слушателями на уроке, как это часто бывает. У ребят вырабатывается свой собственный аналитический взгляд на информацию. Использование в работе с детьми с ОВЗ проектного метода позволяет избежать эмоционального, физического, интеллектуального перенапряжения детей. Работа с проектами даёт возможность развивать индивидуальные творческие способности учащихся, более осознанно подходить к профессиональному и социальному самоопределению.

Укрепить и сохранить уровень здоровья детей, повысить эффективность учебного процесса позволяют здоровьесберегающие технологии.

Урок в инклюзивном классе должен быть составлен с учётом частой смены видов деятельности детей. Предполагается использование во время занятия физминуток, динамических пауз, дыхательной и зрительной гимнастик, релаксации.

Внедрение этих технологий в учебный процесс позволяют реализовывать многие идеи личностно-ориентированного и развивающего обучения, активизировать познавательную функцию урока, более эффективно использовать разноуровневые задания, делать урок наглядным и динамичным, что является неотъемлемой частью процесса обучения русскому языку детей с УО.

Использование технологий проблемного и интерактивного обучения способствует повышению интеллектуальной активности учащихся и пониманию ими значимости изучаемого материала.

Тщательное продумывание системы заданий, чёткая организация деятельности всех учеников класса, правильный выбор методов и приёмов, использующихся на уроке, поможет учителю реализовать все цели и задачи урока в полной мере.

Список использованной литературы:

1. Аксёнова А.К. Методика обучения русскому языку в специальной (коррекционной) школе: учебник для студентов-дефектологов. М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2014.
2. Алешанова Л.В. Инклюзивная форма образования для детей с ОВЗ // Логопед. 2015. № 1.
3. Артюшенко Н. П. Организационно-педагогические условия обучения детей с ограниченными возможностями здоровья средствами инклюзивного образования: диссертация кандидата педагогических наук / Н. П. Артюшенко. Томск, 2018. 180 с.
4. Битов А.Л. «Особый ребенок: исследования и опыт помощи» проблемы интеграции и социализации.– М.: Правда, 2015. 254 с.
5. Галунчикова Н.Г., Якубовская Э.В. Русский язык. 5 класс. Учебник для специальных (коррекционных) образовательных учреждений VIII вида. М.: Просвещение, 2014. 263 с.
6. Жданова Ю. А. Структура урока в рамках реализации системно-деятельностного подхода // Актуальные задачи педагогики: материалы VII Международной научной конференции (г. Чита, апрель 2016 г.). — Чита: Издательство Молодой ученый, 2016. — С. 76-78. — URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/189/10074/> (дата обращения: 01.11.2018).
7. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей / Ф.Л. Ратнер, А.Ю.Юсупов. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2016.
8. Лазаренко Г.П. Уроки русского языка в 5 классе: поиски и находки: учебно-методическое пособие/ Г.П. Лазаренко. М.: Дрофа, 2016. 477 с.

Тойшыбаева Айдын Бауыржановна
Асан «мектеп –бөбекжай - балабақша» кешені
БҚО, Бәйтерек ауданы, Асан ауылы

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ - ӨМІР ҚАЖЕТТІЛІГІ

Қазақстанда болып жатқан демократиялық қайта құрулар, әлемдік экономикалық қауымдастыққа енуі мүмкіндігі шектеулі адамдар проблемаларына қоғамның көзқарасының өзгеруіне әкеліп соқты, олардың қоғамға кеңірек ену қажеттілігін түсінуге әкелді.

XX ғасырдың аяғындағы әлеуметтік саясаттың әлемдік тенденциясы білім берудегі интеграцияны дамыту және сегрегацияның әртүрлі көріністерімен күресу болды. Мектептегі білім беруде бұл білім беру стандартының әртүрлі деңгейлерінде мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуындағы нақты теңдікті қамтамасыз етуге жағдай жасайтын тұжырымдамалық ережелерді әзірлеуде көрініс тапты. 1994 жылы 92 ел қабылдаған Саламан декларациясында «Барлығына арналған мектеп» тәсілі көрсетілген. Бұл құжатта инклюзивті білім беруді құру білім беру саясатының басым міндеті деп жарияланды.

Гуманистік қоғамды дамыту және БҰҰ - ның мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Конституциясының 30-бабында кепілдендірілген барлық балалардың білім алу құқығымен қамтамасыз ету форматында инклюзивті білім беру шеңберінде жұмыс істейтін мұғалімдерді және мамандарды даярлау қажеттілігі туындайды. Қазақстан Республикасы Білім туралы Заңының 8-бабында: «Мемлекет инклюзивті білім берудің мақсатын іске асыра отырып, білім берудің барлық деңгейінде даму мүмкіндіктері шектеулі азаматтарға олардың білім алуына, дамуындағы ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне арнайы жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді» - деп көрсетілген. Н.Н. Малофеев, «ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру ұйымдарына кіріктіру - бұл барлық жоғары дамыған елдер қоғамы және олардың осындай балаларға деген қарым-қатынасының жағдайын қайта қарауға қатысатын, өмірдің әртүрлі салаларында, оның ішінде білім мен тәрбиеде басқа балалармен олардың тең құқықтарын мойындай отырып қатысатын жаһандық процесс»деді.

Елімізде ХХІ ғасырдың бірінші онжылдығына дейін мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту негізінен мектеп-интернаттарда жүргізілді, бұл осы балалардың әлеуметтік оқшаулануына және ата-аналарын олардың тәрбиесіне қатысын шектеуге әкелді. Нәтижесінде мектеп-интернаттардың түлектері қоғамға одан әрі интеграциялануда қиындықтарға тап болды. Сонымен бірге арнайы білім беру жүйесінің қамқорлығындағы көптеген балалар жалпы білім беру ұйымдарында оқи алады. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен бірге оқытудың жаһандық әдісін ескере отырып, оларды Қазақстанда жалпы білім беру ортасына қосу және кіріктіру процесі соңғы жылдары күшейіп келеді.

Қазақстан Республикасының білім беру мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арнаған мемлекеттік бағдарламасының «Сапалы қосымша білім алуға қол жеткізуді арттыру» бөлімінде: «Мектептер мен колледждер ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар инклюзивті ортада балаларды сүйемелдейтін тиісті мамандармен қамтамасыз етілетін болады» деген міндет қойылған. Бүгінде Қазақстанда ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды әлеуметтендіру мен оқыту проблемасы өзекті мәселе. Даму ерекшеліктеріне байланысты бұл балалар жеке тәсілді, мұғалімдердің ерекше сезімталдығы мен назарын қажет етеді. Бұл мәселені жеке білім беру шеңберінде шешу өте біржақты болып табылады, өйткені интеллекттің дамуымен қатар бұл балалар әлеуметтенуді және қоғамға одан әрі интеграциялануды қажет етеді. Осы кезеңде білім беру ресурстарына барлық балалар үшін тең қол жетімділік мәселесін шешу инклюзивті білім беру арқылы жүзеге асады, бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға топтық мектеп сабақтарына баруға мүмкіндік береді.

Жалпы білім беретін мектепке баратын балалар даму ерекшеліктеріне байланысты көптеген қиыншылықтарға тап болады. Барлық ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен

кездесетін проблеманың бірі сау құрдастарымен өзара әрекеттесу. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар өз құрдастарымен қарым-қатынас жасауда қорқыныш, дәрменсіздік пен қаттылықты сезінеді, мазаққа және орынсыз балалардың реакцияларына ұшыраудан қорқады. Сау балалар көбінесе мұндай өзара әрекеттесуге дайын емес, өйткені олар онымен бірінші рет кездеседі. Мұнда мұғалімнің алдында тұрған маңызды міндет - тәрбиелік міндеттерден басқа, сыныптағы барлық балалардың мейірімді қарым-қатынасын қамтамасыз ету. Мұғалім осындай күрделі тәрбиелік және әлеуметтік міндетті тек осындай жеке және педагогикалық өзара әрекеттесуге дайын болғанда, жоғары кәсіби шеберлікке ие болғанда және балалар ұжымындағы жағымды өзара әрекеттесудің сәтті болуына шын жүректен шыққан жағдайда ғана шеше алады. Білім беруді қамту саласындағы сарапшылар атап өткендей, «кәсіби шеберліктің жаңа түрі» Сонымен, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды қоғамға кеңірек тарту қажеттілігімен байланысты педагогикалық теория мен практиканың қазіргі даму кезеңінде, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беретін мектеп жағдайына қосуға бағытталған әлеуметтік тапсырыс және педагогтердің инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға жеткіліксіз дайындығы қарама-қайшылығын тұжырымдауға мүмкіндік берді. Осыдан шығатын болсақ, зерттеу проблемасы болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындық процесінде инклюзивті құзыреттілігін қалыптастырудың моделін жасау қажеттілігі жатыр.

Бүкіл әлем инклюзивтік білім беру идеясы мен тәжірибесіне назар аударуда. Білім беру жүйесі барлық санаттағы азаматтарды тиімді білім берумен қамтамасыз етуге байланысты әр түрлі мәселелерге кездесуде. Барлығына арналған білім беру үшін мүмкіндіктерді демократияландыру жолында алға жылжу қажеттілігі қоғамды ізгілендіруге бағытталған ұлттық стратегия мен саясатты қалыптастыру мақсатындағы инклюзия үдерісіне негізделеді.

Қоғамдық құбылыстардың аясындағы білім беру еңбір көп қырлы мәселелердің бірі болып табылады. Бұл саланың дамуын, келешегін зерттеу инклюзивтік білім беру аясының туындау, қалыптасу және жетілуіне дайындықты қалыптастыру жолын ретроспективтік-тарихи талдаудың қажеттілігін білдіреді. Бір жағынан педагогиканың өткен тарихи кезеңдері туралы білімсіз мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеу тарихын түсіну және түсіндіру мүмкін емес.

Педагогика өкілдерінен даму мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту, тәрбиелеу қажеттілігін алғашқы болып, атақты ағартушы Я.А. Коменский ұсынды. Я.А. Коменский қалыптан тыс балаларға білім беру мүмкіндігіне терең сенімді болды: «Даму жетіспеушілігінен жеткілікті дәрежеде білім алуы мүмкін емес, саңырау, соқыр және дамуынан кенже қалғандарды оқуға тартуға бола ма? деп туындаған сұрақтарға «адам еместерден басқа адамдарды білім алудан бөліп тастауға болмайды» деп жауап беремін» дейді. Осылайша, ортағасырлық философиялық ұғымдар даму мүмкіндігі шектеулі жеке тұлғаларды оқыту және әлеуметтендіру мүмкіндігі туралы идеялардан тұрды.

Даму мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін педагогикалық тәжірибе және медициналық көмек көрсетуде, оларды оқыту және тәрбиелеу проблемаларына философиялық көзқарастарды қалыптастыруда, қазіргі кезеңде практикалық деректерді, алып-қашпа теорияларды жүйелеу, бейімдеу реттеле басталды.

Ағарту дәуірінің көрнекті өкілдері Дидро, Руссо, кедейлер мен мүгедектер және ауруларға мемлекеттік қайырымдылық көмегі қажеттігін айтады. Ауру, қалыптан тыс адамдарға көрсетілетін қамқорлық мемлекеттің міндеті және өркениетті қоғамның айырықша белгісі болып табылатындығы туралы идеяны алға қойды. Қалыптан тыс адамдар проблемасына гуманистік пікір қалыптастыруда 1789-1793жж. Француз революциясының ерекше әсері болды.

Осымен байланысты ақыл-есі кем балаларды оқыту мен тәрбиелеу принциптері сипаттамасында алғаш рет «есаландық» классификациясы пайда болды. Қалыптан тыс балаларға деген жаңа көзқарас қалыптастыруда француз дәрігерлері Ф. Пиннелю, Ж. Эскиролю, Ж. Итару, Сегенулардың рөлі жоғары болды.

Олардың тәжірибесі қалыптан тыс балалармен жүргізілетін жұмыста медициналық және педагогикалық көзқарастарға және педагогика мен медицина синтезіне сүйенген емдік педагогиканың қалыптасуына негіз болды.

Осылайша, өткен кезеңнің гуманизм философиясы, пісіп-жетілген қоғамдық пікір аясында қалыптан тыс адамдарға білім беру және медициналық көмек көрсету тәжірибесін дамыту үшін

қажетті әлеуметтік-мәдени ортаны дайындады. Соңғы ғасыр ішінде қалыптан тыс адамдардың мәселесіне философиялық көзқарас түрлі-түрлі және жиі қарсылықты көзқараста жалғасты.

Ал И. Кант өзінің антропологиялық тұжырымдамасында әлсіздік және жан-жүйке ауруларының классификациясын ұсына отырып, кедейлер мен мүгедектерге мемлекеттік қайырымдылық көмек қажеттігін атап көрсетті.

Г. Гегель аномалия проблемасын адам және объективті әлемнің арасындағы қайшылықтар нәтижесі ретінде түсіндіреді. Фаталдық бағыттағы философия өкілдері Ф.Ницше және Шопенгауэр кез келген түзетуді қажетсіз деп есептеді, барлық түзету әдістерін жазмышқа қарсылық және пайдасыз деп қарады. Бұл орайда, патологиялық даму тежеулігінің әлеуметтік және экономикалық негіздерін анықтаған, материализм (Маркс, Энгельс) өкілдерінің ұстанымын атап өткен жөн.

Экзистенциализм, психоанализ және постмодернизм өкілдерінің көзқарастары мен идеялары қалыптан тыс адамдарға көрсетілетін көмек аясын айтарлықтай байытты. Экзистенциализм философиясы адам тіршілігінің шынайы жағдайын өзінің бостандығы мен басқа адамдардың бостандығының келісімінде деп санады (Карл К.Ясперс, Камю және басқалар.).

Психологиялық талдауға әлеуметтік бейімдеу және әлеуметтік кемтарлықты өтеуге бағытталған кешенді үрдіс ретінде денсаулығында ақауы бар баланы дамыту туралы А. Адлердің идеясы алынды.

Постмодернизм өкілдері (Фуко, Делез және басқалар.) қалыпты және патологиялық құбылыстар, есалаңдық пен денсаулық арасында айырмашылық, шектің болмауына мән береді.

XIX ғасырда Еуропа мен АҚШ-та өтіп жатқан саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру саласында мемлекеттік саясатты өзгертуге, жетілдіруге зор ықпалы етті.

Бірқатар Еуропа елдерінде жалпыға міндетті тегін бастауыш білім туралы заң қабылдануы осы санатты балаларды оқытатын арнайы мекемелер жүйесінің қалыптасу бастауы болды, оларды қаржыландыру көздері анықталды, білім ұйымының мақсаттары мен оқыту әдістерін дайындауға ықпал етті. Мысалы, көптеген Еуропа елдерінде даму мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған алғашқы мектеп ашыла басталды.

Осы уақытта Австрия, Англия, Германия, Франция, Дания, Италия және басқа да елдерде даму мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы білім беру туралы заңнамалық актілер қабылданды. Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты қоғамдық пікірдің түбегейлі бетбұрысына, осы санаттағы балалардың жалпыға бірдей бастауыш білім алу құқығы заң жүзінде бекітілгеніне, қоғамдағы қайырымдылық ұйымдарының жетекші өкілдерінің белсенді насихат жұмыстарына, ағарту философтарына, сол кездегі прогрессивті педагогтердің қызметтеріне қарамастан, Еуропа және Америка елдерінің көпшілігіндегі сегрегациялық-оқшаулау мекемелерін дамытуды негізге ала отырып, қоғамда сегрегация-оқшаулау идеялары басым болды.

Батыстық зерттеушілердің айтуынша, адам санасының өзгерісінің баяулығы, консерватизм, педагогтердің рефлексік ойлау, талқылауға бейімсіздігі сияқты қоғамда инклюзивті үдерістерді іске асыруда кедергі келтіретін мәселелер бар.

Кеңес Одағында Л.С. Выготский адамның ең жоғарғы психикалық функциялары (оның санасы) әлеуметтік өзара әрекеттесу барысында қалыптасатынын бірінші болып дәлелдеді. Оның болжамы психикалық процестер мен практикалық іс-әрекеттерінің қалыптасуында ұқсастық бар деген болатын. Олар да, басқалары да жанама болады. Практикалық іс-әрекеттегідей, даму еңбек іс-әрекетінің құралдарымен өзара әрекеттесу барысында (берілген субъект үшін қол жетімді), сонымен бірге сананың қалыптасуы кезінде адам кезігетін белгілі бір әлеуметтік жағдайлардың әсерінен оның қалыптасуы пайда болады.

Л.С. Выготский былай деп жазды: «Баланың мәдени дамуындағы кез-келген функция екі жоспарда пайда болады: алдымен, әлеуметтік, содан кейін психологиялық, алдымен адамдар арасында, содан кейін баланың ішкі әлемінде. Функциялар алдымен ұжымдағы балалар қарым-қатынасы түрінде қалыптасады, содан кейін олар жеке тұлғаның психикалық қызметіне айналады.

Бұл тұжырым мәдени-тарихи деп аталады. Осы тұжырымдама аясында тұлғаның дамуындағы әлеуметтік ортаның рөлі өзгерді. Егер Л.С. Выготскийге дейін болса, әлеуметтік

ортаны психологтар тұлғаны дамыту факторы ретінде қабылдады, содан кейін бұл тұжырымдамада оған адамның жоғары психикалық функцияларын, оның санасын қалыптастырудың «қайнар көзі» жетекші рөлі жүктелген» .

Осылайша, автор адамның психикалық функцияларын мақсатты түрде қалыптастыру мүмкіндігі мен қажеттілігіне назар аударады.

Инклюзивтіліктің табиғатын түсіну үшін ЮНЕСКО-ның «инклюзивті білім беру - қарқынды дамып келе жатқан процесс» деген тұжырымы маңызды. Бұл факт емес, оқиға емес, есеп берудің индикаторы емес, бірақ инклюзия принциптеріне негізделген білім берудің мәдениеті мен тәжірибесінің дамуы мен өзгеру процесі.

Инклюзивті білім беру балаларға бағытталған және барлық балалар әр түрлі оқу қажеттіліктері бар жеке тұлға екендігін мойындайтын әдістеме жасауға тырысады.

Инклюзивті білім беру - бұл ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз ететін, барлық балалардың әр түрлі қажеттіліктеріне бейімделу тұрғысынан алғанда, барлығына білім берудің қол жетімділігін болжайтын жалпы білім берудің даму процесі.

Екінші жағынан, қоғам қабылдау стереотипін психологиялық сияқты материалды-техникалық (пандустардың, көтергіштердің, жабдықталған туалеттердің, жарықтық және дыбыстық сигналдардың, Брайл шрифіндегі жазбалар, естімейтін және жартылай естімейтіндер үшін ұжымдық және жеке қолдануға арналған дауыс күшейткіш құралдары, көрмейтіндерге арналған оқыту кешендері және т.б. болуы,) жағынан да жеңе отырып, инклюзивті білім беруге дайын болуы қажет.

Білім беру жүйесіндегі инклюзия қоғамдағы инклюзия процестерімен тығыз байланысты. Е.В.Иванов атап өткендей: «Қазіргі уақытта инклюзивті тәсіл қоғам мен мемлекеттің экономикалық, мәдени, құқықтық дамуының белгілі бір деңгейіне жеткен әлеуметтік тапсырыс, мұнда гуманизм мен толеранттылық қағидаларына сүйене отырып, тұрғындардың гетерогенді топтарға деген көзқарасын қайта қарау жүруде, олардың құқықтары теңдігін ғана емес, сонымен бірге оларға барлық басқа адамдармен тең мүмкіндіктер беру міндетін түсіну, соның ішінде білім алуды қамтамасыз ету».

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды мектепте оқыту тарихын шамамен келесі кезеңдерге бөлуге болады:

- XX ғасырдың 60-жылдарының ортасы;
- мүмкіндігі шектеулі адамдарды оқшаулауға алып келген «медициналық модель»;
- 60-жылдардың ортасы - 80-жылдардың ортасы - «қалыпқа келтіру моделі», мүгедектерді қоғамдық өмірге интеграциялау;
- 80-ші жылдардың ортасы
- қазіргі уақыт - «кіріктіру моделі», яғни инклюзия.

Инклюзивті білім жалпы білім беруді қалыптастырудың кез-келген кезеңін білдіреді, онда білім алу мүмкіндігі барлығына, әсіресе ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қол жетімді. Шет елдерде мұндай білім беру ежелден дамып келеді және заңды түрде бекітілген. Инклюзивті білім берудің мәні - балаларға қатысты қандай-да бір кемсітушілікке жол бермейтін, сонымен қатар білім беру ортасында адамдарға қажет жағдайларды жүзеге асыруға көмектесетін сенім жүйесі.

1961 жылдан 1980 жылға дейін Данияда және басқа Скандинавия елдерінде мұғалімдердің билік органдарымен реттелмеген әр түрлі жеке бастамаларды түсіну және игеру бойынша орасан зор әлеуметтік педагогикалық жұмыс жүргізілді. Мұнда интеграция біртіндеп әлеуметтік-демократиялық қозғалыс, елдің оң әлеуметтік-экономикалық дамуы бастамасымен және қолдауымен «төменнен» өсті. Тек ел тұтастай алғанда интеграция құбылысын іс жүзінде және моральдық тұрғыдан игергенде ғана (ол 20 жылға жуық уақытты алды), ол заңдастырылды: 1980 жылдың қаңтарында мүгедектермен қарым-қатынасты қалыпқа келтіру принципін енгізуді көздейтін білім беру реформасы туралы заң қабылданды. XX ғасырдың аяғында әлемнің көптеген елдерінде (АҚШ, Ұлыбритания, Швеция, Германия, Италия, Скандинавия елдері) балаларды арнайы (түзету) оқу орындарына жіберу төтенше шара болып көрінеді, бұл кезде барлық басқа мүмкіндіктер қолданылып, қажетті нәтиже бермеген жағдайда жүзеге асты. Осы елдердегі білім беру практикасында интеграцияланған тәсіл қағидасы жүзеге асырылады, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қарапайым балалармен бірге жалпы

білім беретін мектепте оқуға мүмкіндік беру. Сонымен бірге оқытуды жеңілдету үшін арнайы қолдауға қосымша жағдайлар жасалады.

Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің әлеуетін дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Инклюзивті оқыту - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту - оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің сегіз қағидасы бар:

1. Адамның құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті;

3. Әркімнің қарым-қатынасқа және оны тыңдауға құқығы бар;

4. Барлық адамдар бір-біріне қажет;

5. Шынайы білім нақты қарым-қатынастар аясында жүзеге асыды;

6. Барлық адамдар өз құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді;

7. Барлық оқушылар үшін жетістікке жеу- өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру;

8. Жан жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті білім беруді дамытудың мақсаты – барлық категориядағы тұлғалардың сапалы білім алуға тең құқығын жүзеге асыру.

Инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі міндеттері:

- инклюзивті білім беруді дамытудың нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық-экономикалық негіздері мен тетіктерін жетілдіру;

- инклюзивті білім беруді дамытудың әдіснамалық, оқу-әдістемелік негіздерін жетілдіру (оқу жоспарлары мен оқу бағдарламаларын, оқулықтарды, оқу-әдістемелік кешендерді бейімдеу және модификациялау, оқу жетістіктерін бағалаудың критериалдық жүйесін ендіру);

- білім алушылар өздерін мектеп қоғамының белсенді мүшесі есебінде сезінетіндей, өзін-өзі жоғары бағалайтындай, оқуға ынтасы артатындай және әлеуметтенетіндей дербестендірілген түзету-педагогикалық және әлеуметтік - психологиялық қолдау көрсету, қолайлы білім беру ортасын жасау;

- «кедергісіз қолжетімді орта» құру және білім алушыларды компенсаторлық құралдарымен қамтамасыз ету;

- инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын ұйымдарды кадрлық қамтамасыз етуді жақсарту;

- ерекше оқытуды қажет ететін тұлғалардың техникалық және кәсіптік, жоғары білім деңгейлерінде білім алуын жалғастыруына және болашақта кәсіпті игеруіне жағдай туғызу;

- инклюзивті білім беру саласында қолданбалы ғылыми зерттеулер жүргізу.

Инклюзивті білім беру өзінің басты мақсаты ретінде білім берудің сол немесе басқа түріне тең қол жетімділікті қамтамасыз етуді және барлық балаларда білім алуда жетістікке жету үшін қажетті жағдайларды жасауды қояды.

Инклюзивті білім берудің міндеттері барлық балаларды мектеп жүйесіне қосу және олардың теңдігін қамтамасыз ету, сондай-ақ осы балалардың жеке және интеллектуалды әлеуетін, эмоционалды, коммуникативті, физикалық дамуын жүзеге асыру үшін мүгедектік нәтижесінде пайда болған «екінші дәрежелі» ақаулардың алдын-алуға немесе жеңуге қолайлы жағдай туғызу.

Дамыған демократиялық қоғамдастықтың заманауи білім беру жүйесі жеке тұлғаның білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған, оның ішінде:

- жеке бейімділікті, қызығушылықтарды, мотивтер мен қабілеттерді ескере отырып, жеке тұлғаның толыққанды және жан жақты қалыптасуы мен дамуы қажеттілігі (тұлғалық жетістік);

- адамның әлеуметтік ортаға табиғи ену және қоғам өміріне жемісті қатысу қажеттілігі (әлеуметтік жетістік);

- жалпыға ортақ еңбек және практикалық дағдыларды, мамандық таңдауға дайындықты (кәсіби сәттілік) тұлғаны дамыту қажеттілігі.

Инклюзивті білім беру - бұл қазіргі қоғамда үлкен болашағы бар оқытудың прогрессивті тәсілі және бұл мүмкіндіктері шектеулі әрбір бала өзінің қабілеттері мен қажеттіліктеріне бейімделген сапалы білім алу құқығын, өмірлік мүмкіндік пен әлеуетін табадыжүзеге асыра алады, өмірде өз орнын, және өз мүмкіндіктерін жүзеге асыра алады деген үміт береді.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды құрдастарымен бірге инклюзивті оқыту дегеніміз - жалпы білім беретін мектептегі арнайы таңдалған топта (сыныпта) емес, әр түрлі балаларды бір сыныпта оқыту .

Инклюзияның негізгі элементтеріне мыналар кіреді:

- әр түрлі қабілеті бар балаларды (егер олардың мүгедектігі кедергі болмаса), барлық бала бара алатын мектепке қосу;
- әр түрлі қабілеттері бар балалардың мектепке баруы осы ауданның тұтастай балалар санына қатысты табиғи пропорцияда болуы;
- балаларды «сұрыптаудың» және шеттетудің, аралас топтарда жаттығудың болмауы;
- ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар мен мүгедек балалар өздерінің жас ерекшеліктеріне сәйкес сыныптарда оқыса;
- ресурстар мен оқыту әдістерінің жағдайға сәйкес өзара әрекеттестігі және үйлестірілуі;
- тиімділік мектеп жұмысының стилі ретінде, орталықтандырылмаған оқыту модельдері.

В.И. Слободчиков «жалпыға бірдей көзқарас тұрғысынан білім беру - бұл адам мен қоғам үшін табиғи және ең оңтайлы кездесу орны, олардың арасындағы түрлі қайшылықтарды тиімді және өзара дамытатын шешімнің жүзеге асатын орны. Біріншіден, білім - бұл әлеуметтік тренинг және адамның табиғи болмысын «шикілей» мәдениеттендіру емес, бұл оны қоғамдық өндірісті тұтыну және қоғамның пайдасына пайдалану мақсатында да жетілдіру емес. Білім - бұл мәдениет кеңістігінде және тарих уақытында адамның бейнесін алудың, толыққанды тұлғаны қалыптастырудың жолы мен формасы. Білім - бұл жас адамдарды оқыту мен қалыптастыру, әлеуметтендіру мен жетілудің көптеген формаларының жиынтығы ретінде әлеуметтік прогресс пен адамзат әлемінің рухани жаңаруының маңызды факторларының бірі бола алады. Білімді осылай түсіну шынымен де өзінің тарихи миссиясын қалпына келтіре алады: халықтың әр түрлі топтарының әлеуметтік өмірінің тұтастығын, жеке тұлғаның рухани және ақыл-ой өмірінің тұтастығын қамтамасыз ету, ең бастысы - адамдардың әртүрлі қауымдастықтарының тұтастығы мен өміршендігін қамтамасыз ету».

Бұл тұрғыдан алғанда, инклюзивті білім беру дегеніміз бар физикалық, интеллектуалдық, әлеуметтік, эмоционалдық, тілдік немесе басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, жергілікті жерлерде де, жеке қалауына қарай да жаппай (жалпы) мектептерде білім алу мүмкіндігімен қамтамасыз ететін білім, содан кейін ер жетіп келе жатқан адамға қоғамның тең құқылы мүшесі болуға мүмкіндік береді, сегрегация мен оқшаулану қаупін азайтады. Бірге өсіп, балалар өздерінің ерекшеліктерін қабылдауға және басқа адамдардың ерекшеліктерін ескеруге, өзара ерекшеліктерін ескеруге үйренеді.

Е.И. Холостов пен Н.Д. Дементьева «теориялық және әдістемелік тұрғыдан алғанда әр адамда орташа статистикалық нормадан белгілі бір ауытқулар болады және осыған байланысты ол дәл және тәуелсіз, басқалардан ерекшеленетін тұлға болып табылады. ... әрбір жеке тұлғаның қоғам өзінің сыртқы жағдайларын бейімдеуі керек болатын бір немесе басқа ерекше қажеттілігі бар.

Барлық әлеуметтік өмір жеке адам мен қоғам, жеке адам, топ пен қоғам арасындағы қызметті ұйымдастырудағы ымыралардың үздіксіз процесі ретінде ұйымдастырылған. Сонымен бірге жеке тұлғаның құқықтарын құрметтеу сонымен бірге қауымдастықтың құқықтарын тануды қамтамасыз етеді»

Осылайша, біз инклюзивті білім беру - бұл ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз ететін, барлық балалардың әртүрлі қажеттіліктеріне бейімделу тұрғысынан білім алудың барлығына қол жетімділігін білдіретін жалпы білім беруді дамыту процесі деп анықтадық. Инклюзивті білім беру балаларға бағытталған әдіснаманы құруға тырысады және барлық балалар әр түрлі оқу қажеттіліктері бар индивидтер екенін мойындайды. Инклюзивті білім беру оқыту мен оқудағы балалардың әртүрлі оқу және ата-

аналық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін икемді тәсілдерді дамытуға ұмтылады және инклюзивті білім беру қызметтердің үздіксіздігі оқушылардың қажеттіліктерінің алуан түрлілігіне сәйкес келуі керек екенін, соның ішінде білім беру ортасы барынша қолдау көрсететіндігін ескертеді.

Біз инклюзивті білім беру көп деңгейлі нормативтік-құқықтық базаға сүйенетіндігін анықтадық. Инклюзивті білім берудің принципі - қарапайым мектеп педагогтері мен әкімшілігі балаларды олардың интеллектуалды, эмоционалды, физикалық дамуына, әлеуметтік жағдайына қарамастан қабылдайды және оларға балалардың қажеттіліктеріне бағытталған педагогикалық және психологиялық әдістер негізінде жағдай жасайды.

Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін оқу бағдарламаларына, қызметкерлерді қолдау мен ынтымақтастыққа, өлшем мен бағалауға, мүмкіндіктер мен жабдықтарға, қоғамда тиісті жағдайлар жасауға көңіл бөлу керек. Нәтижесінде білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беру ортасын құра және оны жүзеге асыра алатын, сонымен қатар осы ортада әртүрлі топтағы оқушылармен шебер және өнімді жұмыс істей алатын педагогтерге қажеттілік өсуде. Әр түрлі әлеуметтік топтарды біртұтас қоғамдастыққа инклюзия процесін қамтамасыз ететін гетерогенді ұйымның корпоративті мәдениетін құру және дамыту қабілетін қамтамасыз ететін білім беру ұйымдарының жетекшілері арасында құзыреттіліктерді дамыту да маңызды. Оқушылардың әр түрлі топтарымен жұмыс жасау үшін, әрине, нақты жағдайлар жасау және инклюзивті білім берудің ғылыми негізделген әдістері, құралдары мен әдістерін қолдану қажет.

Көптеген зерттеушілердің пікірі бойынша, ең күрделі нәрсе – құндылықтарды өзгерту, яғни білім беру философиясын өзгерту «білімнен – білім беруге» одан әрі «білім беруді дамыту», мүмкіндігі шектеулі балаларды танудың әлеуметтік және кәсіби стереотиптерін жеңу, әрбір құндылық ортақ жетістіктер негізі болып танылатын, тең құқылық идеяларымен бөлісетін және барлық қатысушылардың дамуын ынталандыратын қоғамдастық қалыптастыру болып табылады. Бұл бүкіл қоғамға және тікелей білім беру үдерісіне қатысушыларға қатысты болады. Жоғарыда келтірілген ойлар, ғылыми зерттеулер инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ерекше жағдай туғызатын идеология деген ой тұжырым жасауға негіз болды. Сол себепті бұл жұмыс аясында келесі анықтама негізге алынды. Инклюзивті білім беру дегеніміз- балаларға қатысты кез-келген кемсітушілікті жоққа шығаратын, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, балалардың сапалы білім алу және әлеуетін дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Қазіргі уақытта инклюзивті оқушылармен жұмыс жасаймын. Сол сыныппен жұмыс жасау барысында инклюзивті білім беру керек екендігін түсіндім. Әр оқушының білім алуда өзге ерекшеліктері бар.

Қорыта айтқанда, қазіргі таңда әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, саналы тәрбие сапалы білім беру өмір талабы болып табылады. «Бәріне бірдей мүмкіндік», «Сапалы білім-барлығы үшін» деген ұстанымды қолдаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>
2. Малофеев, Н.Н. Дети с отклонениями в развитии в общеобразовательной школе: общие и специальные требования к результатам обучения. / Н.Н. Малофеев, О.С. Никольская, О.И. Кукушкина // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 5. – С.6-11.
3. Алёхина, С.В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С.В. Алёхина, М.Н. Алексеева, Е.Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. - 2011. – № 1. – С.83–92.
4. Фальковская, Л. Задача требует решения: педагог и трудные ситуации. / Л. Фальковская // Классное руководство и воспитание школьников - Первое сентября. 2014. № 2 (137). С.14-15.
5. Айбазова, М.Ю. Подготовка будущих учителей к работе в условиях инклюзивного образования / М.Ю. Айбазова, К.Ю. Лавринцев // Педагогика. – 2014. № 5. – С.82-86.
6. Чепракова, Е.А. Сопровождение педагогов в процессе инклюзивного образования. / Е.А. Чепракова, И.М. Ауппе, И.С. Морозова // Справочник педагога-психолога. Школа. 2014. № 3.
7. Подчалимова, Г. Н. Компетентностно-ориентированное повышение квалификации специалистов в области проектирования инклюзивной образовательной среды / Г. Н.

Подчалимова, Т. Г. Зубарева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2012. – №7. – С. 17- 24.

8. Соловьева, Л.В. Инклюзивное образование: психолого-педагогическая подготовка учителя, социального педагога, тьютора / Л.В. Соловьева, Н.М. Шкурко; Л.В. Соловьева, Н.М. Шкурко // Федер. ин-т развития образования. – М.: ФИРО, 2013. – 64с.

9. Козина, Г.П. Трансформация профессионального сознания педагогов в процессе внедрения и реализации инклюзивного образования / Г.П. Козина, Ю.В. Кобазова // Психология обучения. – 2013. – №8. – С. 88-95.

10. Сманцер, А.П. Теоретическое обоснование модели подготовки будущих учителей к работе с детьми в условиях инклюзивного образования / А.П. Сманцер, З.С. Курбыко // Вестник Полоцкого государственного университета. Сер. Е, Педагогические науки. 2013. № 15. С.2-8.

11. Хитрюк, В.В. Инклюзивная готовность педагога: генезис, феноменология, концепция формирования: монография / В.В. Хитрюк. – Барановичи: БарГУ, 2015.

12. Яковлева, И. М. Личностная готовность педагогов к работе с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья. / И.М. Яковлева // Коррекционная педагогика. – 2013. – № 3 (май-июнь). – С. 17-21

ӘОЖ 373.51

**Түлешева Лязат Наурзбаевна,
Кадыров Елжас Елдосович,
БҚО, А.Тайманов атындағы № 34
мектеп- гимназиясының
география пәнінің мұғамдері**

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ РОЛІ

Аннотация: Мүмкіндігі шектеулі оқушыларға әлеуметтендіру үрдісін дұрыс ұйымдастырып, түрлі әлеуметтік кедергіге қарсы тұра алатын тұлғаны қалыптастыруда барлық мүмкіндікті пайдалануда. Соның ең басты жолы арнайы пәндерді оқытуда білім алушылардың қабілетін ашып, білім игеру үшін түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану мақсатында ақпараттық технологияларды, яғни интерактивті әдістерді тиімді пайдалану өз нәтижесін ұсынды.

Тірек сөздер: ақпараттық технологиялар, инклюзивті білім беру, интербелсенді әдіс, электрондық жүйе.

Мұғалімнің алдында отырған әр бір оқушының өз ерекшеліктері бар. Мысалы әр оқушының эмоционалдық және психологиялық таным процестерінің дамуы деңгейі әртүрлі, бір оқушы информацияны тез қабылдаса, бірі өте жай. « Инклюзив» деген сөзі ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді екен, ал латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда» деген мағынаны білдіреді. Инклюзивті білім берудің мақсаты: даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру. Әрине оқушының жынысына, шығу тегіне, дініне қарамастан тең құқылы жеке тұлға ретінде білім беру алуына болады. Инклюзивті білім беру – мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытып-үйретудің бір түрі. Бұл арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формалары шетте қалмайды. Яғни, инклюзивті оқытуда мұғалім жаңа ақпараттық технологияларды игеріп, оқушы танымы мен қызығушылығын арттыруда ақпараттық технологияларды қолданудың тиімділігі зор. Сондықтанда оқыту мен тәрбие беру үрдісінде техникалық құралдарды пайдаланудың мақсаты – оқушылардың бағдарламаға сай материалдарды терең білуіне, ғылым мен техниканың негіздерін түсінуіне, оқушылардың білім сапасын арттыруға үлес қосу. Оқытудың ақпараттық-технологиясы ақпаратпен жұмыс жасайтын арнайы тәсілдер, педагогикалық технологиялық, бағдармалық және техникалық құралдар мен кешендер (кино, аудио, видео, телекоммуникациялық желілер және т.б.). Осы игіліктерді мұғалім инклюзивті оқытуда қолданып, сапалы оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік алады.

Инклюзивті білім берудің мақсаты: даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру.

Инклюзивті білім берудің негізгі қағидалары:

Инклюзивті білім беру — жалпы орта мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды дені сау балалармен бірге оқыту;

Инклюзивтік білім беру негізінде барлық адамдарға тең қарым- қатынас болу;

Балалар арасында дискриминацияны болдырмау;

Арнайы білім беруді қажет ететін балаларға арнайы жағдай жасау.

Бүгінде география пәні мұғалімі бола отырып, сабақ беретін 8в, 9д сыныптарында инклюзивті бағытта оқушылармен жұмыстанамын. Мұндай оқушылармен жұмыстануда ата – аналар, мұғалімдер, сынып жетекшілер мен мамандар іс-әрекетінде бірлестік, жүйелілік болса ғана инклюзивтік оқу-тәрбие жұмысы жақсы нәтиже көрсетеді. Осы мерзімде алдымнан кездескен балалардың қабылдау қабілеті, қозғалыс қарқыны, мінез-құлқы әр түрлі болып, күнделікті сабаққа дайындалғанда сол оқушының қажеттілігіне қарай қол ұшымды беруге тырыстым. Бірі жақсы қабылдағанмен жазуда баяу, бірі жаза алғанымен тез ұмытшақ, сондықтан әр сабақта кездескен кедергілерді жоюда ақпараттық технологияның көмегі зор болды. Интербелсенді тақтаны, маршруттық картамен жұмыс кезінде смартфондар арқылы берілген тапсырмаларды орындау, электронды оқулықтармен жұмыс жасау арқылы да оқушылардың өз бетімен ізденуіне мүмкіндік туғызады. Ақпараттық технологияны пайдаланудың басты мақсаты- оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып, өмірге деген көзқарас белсенділігін қалыптастыру. Ақпараттық технологияға: оқу барысында компьютерді пайдалану, электрондық оқулықтар, интерактивті тақта, интернетте жұмыс істеу, компьютерлік оқыту жатады. Осы құрылғылар арқылы келешек ұрпаққа жан- жақты білім беруге, шығармашылығы мол тұлға болып, еркін дамуына жол ашылады. Ақпараттық технологияны қолдануда қоғамның негізгі талабы оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, ойлау қабілеттерін дамыту, өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалыптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу.

Мысалы, сабақтарымда танымдық ойын түрлері, жаттығулар, суретті кестелерді пайдаланып отырамын. Ойындарға дайындықтың қажеті жоқ, тек қана оқушыны ойынның шарттарымен таныстырамын. Бұларды шығармашылық ойындардың қатарына қосуға болады. Өз тәжірибемде қолданып жүрген ойындар дидактикалық материалдар оқушылардың ой өрісін, дүниетанымын, қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

«SWOT талдау» әдісі арқылы оқушылар өз аймағыңыздың инфрақұрылымдық жүйесінің экономикалық тиімділігіне SWOT талдау арқылы баға беріңіз

-Аймақтың инфрақұрылым жүйесінің экономикалық артықшылықтары/ кемшіліктерін анықтаңыз

-Аймақтың инфрақұрылым жүйесінің экономикалық мүмкіншіліктерін анықтаңыз

-Аймақтың инфрақұрылым жүйесінің экономикалық дамуға кедергілерін анықтаңыз

Шығарманың идеясын анықтаңыз. Анықтаған идеяңызды **«ПОПС» формуласы** бойынша жазбаша түсіндіріңіз.

Бірінші сөйлем: «Менің ойымша, Арал теңізінің экологиясы-»

Екінші сөйлем: «Себебі, мен оны былай түсіндіремін»

Үшінші сөйлем: «Оны мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын ... »

Соңғы сөйлем: «Осыған байланысты мен президент болсам.....деген шешім қабылдай едім ».

Егер ..., онда не болар еді?»

Оқушылардың бірі жүйрік қиялмен бір ситуация айтады, қалғандары соның шешімін тауып жалғастыру керек. Мысалы,

«Егер әрбір адам дүниеге келе сала басқалардың ойын оқи алатын болса, онда Жер бетінде не өзгеріс болар еді?»

«Егер Жердің тартылыс күші жоғалып кетсе, онда ...»

«Егер барлық адам сөйлеу қабілетінен айрылып қалса, онда»

Бұл тәсіл оқушылардың қиялын дамытып, мидың ойлау белсенділігін арттырады.

Сабақта инклюзивті білім беру ортасын құру арқылы мұғалімге көп жауапкершілік жүктелетінін түсіндім. Яғни, денсаулығына байланысты мүмкіндігі шектеулі оқушылармен сабақ

өткізу үшін өте жоғарғы біліктілікті, сонымен қатар педагогика мен психологиялық білім мен білік қажет. Өйткені, әр оқушының білім алуға өз ерекшеліктері бар. Олардың эмоционалдық және психикалық таным процестерінің дамуы деңгейі әртүрлі екенін әрдайым естен шығармау қажет.

Мүмкіндігі шектеулі оқушыларға әлеуметтендіру үрдісін дұрыс ұйымдастырып, түрлі әлеуметтік кедергіге қарсы тұра алатын тұлғаны қалыптастыруда барлық мүмкіндікті пайдаланамыз. Соның ең басты жолы арнайы пәндерді оқытуда білім алушылардың қабілетін ашып, білім игеру үшін түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану мақсатында ақпараттық технологияларды, яғни интерактивті әдістерді тиімді пайдалану өз нәтижесін береді. Мүмкіндігі шектеулі оқушылардың белсенділігін арттыру мақсатында Smart Note Book бағдарламасының көптеген мүмкіндіктерін қолданамын. SMART Notebook бағдарламасының сабақ берудегі тиімділігі оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттырады. География пәнін оқытуда АКТ-ны кеңінен пайдалану оқушының жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Сонымен қатар оқыту құралдары ретінде компьютермен топта, жеке жұмыс істеу тәсілдері оқушыларды ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына және жеткен жетістігінен ләззат алуға, әрбір студенттің білім беру үрдісіне шығармашылық қабілетін дамытуға айқын мүмкіндік береді.

Flipped classroom – жаңа тақырыпты беру мен үй тапсырмасын ұйымдастыруда орындалатын педагогикалық модель. Оқушылар үйлерінде қысқа бейнедерістерді тыңдап, сабақ барысында көп уақытты тапсырмаларды орындауға, жобаларды талқылауға және әртүрлі дискуссияларға жұмсайды.

Оқыту процесін электрондық жүйеде ұйымдастыру электрондық пошта көмегімен мұғалім мен оқушы арасында оқу материалдарын жіберу және мұғалімге оқушылар өздеріне түсініксіз болған материалдар бойынша сұрақтар жіберуіне мүмкіндік береді. Бұл мұғалім мен оқушының жұмысын жеңілдетеді. Енді оқушы берілген тапсырмаларды өзіне ыңғайлы уақытта орындай алады. Сондай-ақ мектепте оқушының өзіндік жұмыстарын да электрондық пошта арқылы қабылдауға болады. Оқушылар өздерінің тақырыбы бойынша дайындаған рефераттарын, слайдтарын, тест тапсырмалары т.б. материалдарын электрондық пошта арқылы мұғалімге жібереді. Мұғалім дайын жұмысты тексеріп, қатесі болса, ескертуімен оқушының электрондық поштасына жібереді.

Электрондық оқытудың жетістігі – мұғалім өзінің қатысуынсыз оқушылар назарын өзінен тыс қалдырмауға қабілеттілігіне байланысты болады. Жаңа тақырып бойынша берілетін материал баспаға шығарылған түрде электрондық түрде немесе электрондық оқулық түрінде беріледі. Жаңа тақырыпты бұлай баяндау кезінде сабақтың басты элементі – форум немесе чат болып табылады. Мұндай баяндаулар алдын ала жоспарланып, алдын ала даярланған жлспар бойынша жүргізіледі. Қашықтықтан оқытуда жаңа материалды баяндаудың тағы бір нұсқасы виртуалды шебер. Әдетте оқу материалын баяндау және талқылау бір уақытта жүргізіледі. Электрондық жүйе бойынша skype.com, whatsapp.com арқылы телеконференция өткізуге болады, бұл оқу тақырыптары бойынша оқушылар арасында жалпы пікірталасты ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Телеконференция мұғалімнің басқаруымен өткізіледі. Оқытушы пікірталастың тақырыбын белгілейді, конференция барысында өткізілетін мазмұндарды бақылайды. Телеконференцияға қатынасушылар түскен хабарламаларды қарап, конференцияға өзінің хабарламаларын жібере отырып, пікірталасқа қатынасады.

Сонымен оқытудың электрондық жүйесі – мұғалімнің оқушымен оқыту құралдары арқылы интерактивті қарым-қатынас әрекет үрдісін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін жаңа ақпараттық-педагогикалық технология. Қорытындылап айтқанда, түзете-дамыта оқу сыныптарда жас ерекшелігіне сай АКТ-ны қолдануда оқу материалдарының сапасы артады, оқушылар өз бетінше ізденуге, еркін ойлануына, топтасып жұмыстануға мүмкіндік туады және эксперименттік тапсырмаларды шапшаң, әрі нақты орындай алады. Ұжымдық іс - әрекетке тәрбиелейтініне көзім жетті.

Сондықтан да инклюзивті білім беруде ақпараттық- коммуникациялық технологияларды ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жас ерекшелігіне сай дайындап, пайдаланып, пәндер бойынша бағдарламаларын құрастырып, түзете - дамыту жұмыстарын жүргізсе, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың заман талабына сай тұлға қалыптастыруға септігі зор екендігі белгілі. Инклюзивті оқытуда мұғалімнің жаңа технологияларды игеріп, оқушы танымы мен қызығушылығын арттыруда ақпараттық

технологияларды қолданудың тиімділігі зор. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н. Назарбаевтың «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» атты Қазақстан халқына жолдауында «Біз білім беруді жаңғыртуды одан әрі жалғастыруға тиіспіз. Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту- оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ.

«Жоғарыда айтылған әдіс-тәсілдер арнайы дайындалып, әр сабақта тиімділігіне қарай қолданылып келеді. Оқушының алдында компьютерде көрініп тұрғандықтан оқушы жазып, не сызып қиналмайды. Сол жерде жауап беріп, өз ойын жеткізе алады. Уақыттан да ұтамыз.

Сондықтанда елімізде инклюзивті білім берудің маңыздылығы артып отыр. Мақсат – мүмкіндігі шектеулі балаларды өзге оқушылармен тең дәрежеде оқыту. Мысалы, біздің мектебімізде түзете-дамыта оқу сыныбының оқушыларына бар мүмкіндік жасалған. Сынып арнайы көрнекілі құрал-жабдықтарымен қамтылған, шағын ойын алаңы ұйымдастырылған, интербелсенді тақтамен және компьютермен қамтылған.

Қорыта айтар болсам, ақпараттық технологияны инклюзивті білім беруде қолдану арқылы оқушылардың түрлі байқауларға қатысып жетістікке жетуін, өздерінің өзгелермен тең құқылы екенін анық сезінуін, өмірге деген оң көзқарасын көруге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002ж №343 заңы
2. <https://multiurok.ru/files/inkluzivti-bilim-berude-arnaiy-p-nderdi-okytudyn.html>. Инклюзивті білім беруде арнайы пәндерді оқытудың ерекшеліктері
3. <http://gazeta.orleu-krg.kz/kaz/inf-teh/131-informatsionnye-tekhnologii/570-bilim-beru-derisinde-a-paratty-tekhnologiyalary-oldanu>
4. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Астана, 2010.

ӘОЖ 37.015.3

Утешова Рыскуль Бекмағамбетовна
Ақсай қаласының №7 жалпы орта білім
беретін мектебі, логопед,
Қазақстан, Орал.

Артикуляциялық жаттығуларды орындауда ертегі терапиясын тиімді қолдану

Аннотация: Бәрімізге белгілі баланың жазбаша сөйлеу тілі ауызша сөйлеу тіліне тікелей байланысты болып келеді. Ертегі терапиясы- қазіргі заманғы ғылым тәжірибиесіндегі жаңа, жас әдістердің бірі болып табылады. Ертегі терапиясы арқылы балалардың сөйлеу тілі, қиялы, сөздік қоры, байланыстырып сөйлеу тілі жақсы дамиды.

Кілт сөздер: артикуляция, көңілді тіл, жаттығу, ертегі.

Баяндамада артикуляциялық жаттығуларды қызықты өткізу мақсатында ертегі терапиясын қолдану жолдары көрсетілген.

Бәрімізге белгілі баланың жазбаша сөйлеу тілі ауызша сөйлеу тіліне тікелей байланысты болып келеді. Сондықтан да сөйлеу тілінде кемшілігі бар балалар оқу үдерісінде қиындыққа тап болып жатады. Осы баяндамада берілген жаттығулар балалардың дыбыс айтудағы бұзылыстарын жоюға арналған. Ал осы жаттығуларды балаға қызықты өткізуде ертегі терапиясының маңызы зор.

Ертегі терапиясы- қазіргі заманғы ғылым тәжірибиесіндегі жаңа, жас әдістердің бірі болып табылады. Осы әдіс логопедиялық түзету жұмысының ішінде тілге арналған жаттығуларды жасатуда ерекше орын алады. Ертегі терапиясы арқылы балалардың сөйлеу тілі, қиялы, сөздік қоры, байланыстырып сөйлеу тілі жақсы дамиды.

Артикуляциялық жаттығуларды орындауда төмендегі ұсынымдар орындалуы қажет:

- Алғашқыда жаттығуды айнаның алдында, баяу қалыппен орындау қажет. Жаттығуды бала әбден меңгергеннен кейін, айнаны алып тастауға болады.

- Жаттығуды меңгергеннен кейін белгілі бір санға дейін санағанша жасауға көшу. Мысалы, тілді осы қалыпта 10-ға дейін санағанша ұстап тұру.
- Күніне 2 рет жаттығу жасау керек. (таңертең және кеш мезгілінде)
- 3-4 жастағы балалармен жұмыстануда, негізгі шарттар орындалғанына мән беру ұсынылады.
- 4-5 жастағы балалар жаттығуды тиянақты орындауы қажет.

6-7 жастағы бала жаттығуды мүлтіксіз орындап, тілді белгілі уақытқа дейін қозғалыссыз қалыпта ұстай білу шарт. [2]

Түзету жұмысында жиі қолданылып жүрген «Көңілді тіл» ертегісін ұсынамын:

«Зообаққа саяхат» ертегісі

Ертеде бір Көңілді тіл өмір сүріпті. Бір күні Тіл серуендегісі келіп, зообаққа барады.

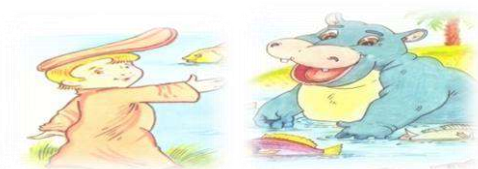
- Қанекей, Тілмен бірге біз де зообаққа барып, ондағы жануарларды бейнелеп, тамашалап көрейік.

Сусиыр

Зообаққа келген Тіл өзі үлкен бір жануарды көреді. Оның аузы ашық екен. Бұл жануардың аты –сусиыр. Қанекей сусиыр сияқты ауызымызды ашып көрейік.

Жаттығу мазмұны: ауызды барынша ашық ұстау, осы қалыпта 5-ке дейін санағанша ұстап тұру.

Қане, бері қарайық
Сусиырға ұқсайық
Ауыз ашып тұрайық
5-ке дейін санайық [2]

[1]

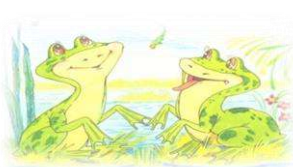
Бақалар

Сусиырды қарап тамашалағаннан кейін, Тіл бір дауысты естіп қалады. Алыстан ква-ква деген дыбыс шығып жатыр. Қасына жақындай беріп еді, бақалардың дауыстары екен. Қанекей, бақалар сияқты жымып күлейікші.

Жаттығу мазмұны:

Күлімсіреу, жабылған тістерді көрсету. Осы қалыпта 5-8 –ге дейін санағанша ұстап тұру.

Сосын бастапқы қалыпқа қайта оралу. Жаттығуды 3-4 рет қайталау

[1]

Күлімсіреп бақадай

Тістерің бізге көрінсін
Санағанша 5 рет
Шармаймыз білінсін

Піл

Тіл одан әрі жүре береді. «Ой, мынау не деген жануар, өзінің мұрыны ұзын екен» деді Тіл. Бұл алып жануар - піл ғой! Ал енді пілдің тұмсығы қандай болады екен көрейікші.

Жаттығу мазмұны:

Еріндер жабық күйде алға қарай созылады. Осы қалыпта 5-ке дейін санағанша ұстап тұру.

[1]

Алып жануар екен піл
Көрінбейді бірақ тіл
Ерінді алға созамыз
«Піл» сияқты боламыз

Жылан

Пілді қызықтап болғаннан кейін Тіл әрі қарай жүре бастайды. Келесі торға жақындай беріп еді, торда ештеңе көрінбеді. Тек қана ұзын шланг тәрізді бірдене қозғалатын сияқты. Жақындап қарап еді, ол жылан екен. Жыланды жасап көрейік.

Жаттығу мазмұны: күлімсіреу, ауызды ашу, тілді ауыздан шығару және қайта жасыру. 3-4 рет қайталау

[1]

Тілімізді шығарып,
Қайта оны жасырып,
Жыланға ұқсап тұрмын ба?
Орындауым дұрыс па?

Ат шауып келеді

Жыланды қызықтап болғаннан кейін, Тіл алға қарай жүре бастайды. Сөйтіп аттың үстінде шауып жүрген балаларды көреді. Тіл де атқа отырып шапқысы келіп кетті. «Мен де сенімен бірге шапқым келіп тұр» деді Тіл. «Жарайды» деді ат. Тіл аттың үстіне мініп, шауып кетті. Қане аттың қалай шабатынын жаттығуда орындайық.

Жаттығу мазмұны: күлімсіреу, ауызды кең ашу. Тілмен таңдайды қаттырақ қағу. Төменгі жақтың қозғалмауын қадағалау.

[1]

Атпен шауып келемін
Қызық екен білемін
Таңдайды қағып қояйын
Ат шабысын салайын

Тарак

Атпен шауып болғаннан кейін Тіл айнаға қарайды. «Маған не боп кеткен?

Шаштарымды ретке келтірейін» деді. Тіл тарағын алып, шашын тарай бастады. Қалай тарайды екен, қане көрсетейік.

Жаттығу мазмұны: күлімсіреу, тілді тістеп тұру. Осы қалыпта әрі-бері қимылдар жасау

Айнаға қарап
Шашымды тарап
Ретке келіп аламын
Мен әдемі боламын

[1]

Сағат

Өзін ретке келтіріп алған Тіл бір кезде ойланып қалды. Үйге қайтатын уақыт болып қалған сияқты. Сағаттың неше болғанын білмек болды. Сағат қалай жұмыс істейді, көрсетейік.

Жаттығу мазмұны: күлімсіреу, ауызды ашу, тілдің ұшын оңға, солға қарай созу. 5-10 рет қайталау

Тик-так , тик-так
Сағат тілі қозғалат
Оңға, солға созылып
Тілді 5 рет қимылдат

[1]

Дәл осындай үлгіде «Көңілдің тілдің күн тәртібі» атты ертегі құрастыруға болады. Онда қамтылатын тілге арналған жаттығулар: «Сағат», «Тіс тазалау», «Тарақ», «Шарбақ», «Сылақшы», «Өткеншек», «Футбол»

«Көңілді тілдің таңғы асы» атты ертегісінде «Құймақ», «Кесе», «Тәтті тосап», «Жаңғақ» және т.с.с жаттығуларды қамтуға болады.

Қорыта келе, тілге арналған жаттығуларды жасатуда ертегі терапиясының маңызы зор. Ертегі терапиясы арқылы оқушылардың ауызекі сөйлеу тілі, қиялы, ойлауы дамып, сөздік қоры молаяды. Тілдің қимыл-қозғалысы белсенді болып, түзету жұмысының нәтижесін ерте көруге септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Большой логопедический учебник» Косинова Е.М , 2011
2. «Дефектология» журналы , 2013, № 5

СЕКЦИЯ 3

САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ ЦИФРОВАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА

ӘОЖ373.1

Алмурзина Рита Жоламановна

Жәңгір хан атындағы ЖОББМ

Музыка пәні мұғалімі

Хан Ордасы ауылы, Бөкей ордасы ауданы, БҚО

ОҚЫТУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ РӨЛІ

Аннотация: Бұл мақалада сандық білім беру ресурстары жайлы айтылады. Атап айтқанда сандық білім беру ресурстарының сабақты өткізудегі тиімділігі, сандық білім беру ресурсы-оқу процесін ұйымдастырудағы көмекші құрал екендігі жөнінде айтылады.

Түйін сөздер: Сандық білім беру ресурсы, сандық объектілер, білім мазмұнын жаңарту, функционалдық сауаттылық.

*Цифрландыру-сәнге айналған үрдіске ілесу емес, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін
арттырудың негізгі құралы болуы керек!*

Қазақстан Республикасының Президенті Қ. Ж. Тоқаев

XXI ғасыр - ақпараттық технологиялар адам өмірінің ажырамас бөлігіне айналған ғасыр. Бүгінгі жаһандану заманында қоғам жалпы цифрландыруға көшіріліп, адамдар құрылғылардың көмегімен көптеген жетістіктерге жетуде. Сонымен қатар адам санасы да біршама өзгеріп, жаңа қоғамға қарай нық адымдап келеді деп сеніммен айтуға болады. SMART технология – бұл барлық қолда бар ақпаратты жинақтауға, қолайлы жұмыс мерзімдерін белгілеуге, ресурстардың жеткіліктілігін анықтауға мүмкіндік беретін заманауи тәсіл. Білім беру бөлігіндегі Smart тұжырымдамасы ақылды тақта, экрандар, әлемнің кез келген нүктесінен интернетке кіру сияқты заманауи технологиялардың пайда болуына әкеледі. Осы технологиялардың әрқайсысы контентті әзірлеу, оны жеткізу және өзектендіру процесін жаңаша құруға мүмкіндік береді. Оқыту тек аудиторияда ғана емес, үйде де, кез-келген жерде де мүмкін болады. Интерактивті тақталарда жұмыс істеу кезінде білім алушылардың назарын аудару оңайға соғады, оқу материалдарын тез қабылдайды. Нәтижесінде оқушының оқу үлгерімі артады. Мысалы: соңғы жылдары елімізде еңгізіліп жатқан балл қою системалары. Оқушы немесе студент болсын кез келген уақытта, қай жерде екендігіне қарамастан өз үлгерімін телефон арқылы көре алады. Оған қоса, өзге пәндерге қарағанда уақытты тиімді пайдаланып, үнемдеуге болады. Ол дегеніміз - қандайда бір ақпаратты кітапханаға бармай-ақ, онлайн түрде интернет арқылы алуға мүмкіндік жасалған деген сөз. SMART білім беру өзгермелі әлем жағдайында тұлғаның даму деңгейін көтеріп, мүмкіншіліктерін кеңейтуге жағдай жасайды. Халықтың әлеуетін арттырып, сауатын ашуға таптырмас құрал. Педагогтерге ұсынылатын сабақтың жоспарларын толық, не жартылай иемдене алады, ол үшін сандық білім беру ресурс материалдарын өзінің сабақ жоспарына енгізіп, сабақтың қай кезеңінде қолдануы керектігін алдын ала анықтап алады.

Сандық білім беру ресурстарының сабақты өткізудегі тиімділігі:

- Сабақ барысында дайындалған сандық объектілерді мультимедиялық проектор арқылы демонстрациялау;
- Зертханалық жұмыстарды орындауда электрондық микроскоп, интерактивті модельдерді пайдалану;
- Білімді тексеруде компьютерлік тестілерді қолдану;

- Сабақ үстіндегі оқушылардың жеке зерттеушілік және шығармашылық жұмыстары. Сандық білім беру ресурстарының оқушылардың үй тапсырмасын орындаудағы тиімділігі: Үй тапсырмасын орындаудың және оған жауап берудің жаңа формасы арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Сонымен қатар, оқушы өз білімін автоматты түрде бақылау құрылғысы қадағалайтын болса, қызығушылығы одан әрі жоғарылайды; Баяндама, ғылыми жоба, конференция, презентация дайындауда сандық ресурстардың ғаламтордағы жинағын қолдануға болады.

- Оқушы сабаққа, сыныптан тыс жұмыстарға қажетті қызықты мәліметтер мен деректер жинақтай алады;

- Энциклопедиялық бағыттағы сұрақтарға жауап ала алады;

- Мультимедиялық анықтамалық;

- Сөздіктерді пайдалану мүмкіншіліктері артады;

- Оқушының өз мүмкіндігі мен материалды меңгеру мен қабылдау ерекшелігін ескере отырып, жаңа білімді оқып үйренеді. Оқу процесі барысында сандық білім ресурстарының көптеген түрлері қазірдің өзінде қолданылып отыр: анимациялар, интерактивті суреттер мен сызбалар. Келешекте интерактивті тапсырмаларды да кеңінен қолдануға болады. Сабақ кезінде жоғарыда айтылған мүмкіншіліктерді кеңінен пайдалану қажет.

Цифрландырудағы негізгі мақсат – бәсекеге қабілеттілікті арттыру, оқу-тәрбие процесін жеделдету және жеңілдету, балаларға, ұстаздарға, ата-аналарға жүктемені азайту. Ең бастысы – білім беру сапасын арттыру. Біздің балаларымыз халықаралық деңгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде жасанды интеллект және ауқымды деректер жасау саласында бәсекеге қабілетті болуға тиіс. Білім сферасындағы цифрландырудың ең басты міндеті – білім беру сапасын арттыру.

Сандық білім беру ресурстарын сабақтың барлық кезеңдерінде қолдануға болады: өткен тақырыптағы білімді еске түсіру, оқушылардың білім, білік, дағдыны есепке алу және бағалау, үй тапсырмасын тексеру. СБР – оқу процесін ұйымдастыруда көмекші құрал.

- СБР кешендерінен қажетті ақпаратты тез іздестіріп табу.
- Шығармашылық тапсырмалар құрастыру;
- СБР-ның сабақты өткізудегі тиімділігі.
- Сабақ барысында дайындалған сандық объектілерді мультимедиялық проектор арқылы демонстрациялау;
- Білімді тексеруде компьютерлік тестілерді қолдану;
- Сабақ үстіндегі оқушылардың СБР арқылы жеке зерттеушілік және шығармашылық жұмыстары.
- СБР – оқушылардың үй тапсырмасын орындаудағы тиімділігі.
- Үй тапсырмасын орындаудың және оған жауап берудің жаңа формасы арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Қабілеті төмен оқушылардың сабаққа қызығушылығы жоғарыласа, қабілетті, дарынды оқушылардың оқытудың зерттеушілік-ізденушілік деңгейі көтеріледі.
- Кез – келген уақытта оқушылар өздерінің білімдерін автоматты түрде тексере алады. Сонымен қатар, оқушы өз біліміне автоматты бақылау құрылғы жақсы, өте жақсы бағаларын қойса, қызығушылығы одан әрі жоғарылайды.

Білім беру саласы – бәріміз үшін өте маңызды тақырып. Ұлттың болашағы білім-ғылыммен қаруланған келешек ұрпақтың қолында. Елбасымыз білім саласына қойылған талаптары ерекше. Біз тәрбиелеп отырған ұрпақ дүниенің кез – келген жерінде білім алуға, қызмет атқаруға қабілетті, ғылым мен техниканың кез – келген саласын меңгере отырып, тіл меңгеру қабілеті жоғары, бәсекелестікке қабілетті болуы тиіс. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруді мұғалімдердің инновациялық іс – әрекетінің ғылыми – педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі спиральды қағидатпен берілуі. Оған оқу мақсаттарын зерделей отыра тапсырмаларды, ықшам сабақтарды құрастыру барысында көз жеткіздік. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау. Бұл бағалау түрлері баланың жан – жақты ізденуіне ынталандырады. Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы, баланың ойлау қабілетін

дамытып, ғылыммен айналысуына ықыласын туғызады. Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс жасауда. Білім беру жүйесі болашақтың талабына сай дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс –тәсілдермен оқытып, ой – өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Білім мазмұнын жаңарту не үшін қажет? Елімізде білім беру саясаты мен тәжірибеге ықпал ететін келесі маңызды салаларды айтарлықтай өзгерістер орын алды: Білім беру жүйесіне өзгеріс енгізуге қажетті факторларды айтатын болсам, олар:

- әлем стандартына сай білім беру;
- бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу;
- табысты өмір сүру дағдыларын қалыптастыру;
- әлем азаматын тәрбиелеу;
- тәжірибелік дағдыларды дамыту;
- функционалды сауаттылықты арттыру;
- мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдіру.

Қорыта айтқанда, аталмыш бағдарламаның мәні, баланың функционалды сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асыра білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Жаңартылған білім – болашақтың кепілі.

Білім беруді цифрландыру оның түбегейлі, сапалы қайта құрылуына алып келеді. Мұғалім жаңа технологиялық құралдарды және шексіз ақпараттық ресурстарды қолдануды үйренуі керек. Мобильді оқыту технологиялары кез-келген уақытта, кез-келген жерде білім алуға мүмкіндік береді. Бұл бүгінгі таңда ақпарат пен білім экономикалық дамудың негізі болып табылады, оған дәстүрлі ұғымдар мен модельдер қолданылмайды. Әр түрлі жастағы балалар цифрлық ортаға тез бейімделеді, олардың кейінгі дағдылары мен қабілеттерін қалыптастырады. Нақты құзіреттіліктердің қалыптасуы білім берудің әртүрлі деңгейлерінде жүреді, алайда цифрлық құзіреттілік өмір бойы қалыптасады. Яғни, Интернет пен ұялы байланыстың дамуы цифрландырудың негізгі технологиялары болып табылады деп қорытынды жасауға болады. Қорыта айтқанда, жаңа бағдарламаның мәні - баланың функционалды сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде пайдалана білуі керек. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, тынымсыз еңбектенуіміз керек. Жаңартылған білім беру мазмұнын тиімді жүзеге асыруда мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің маңызы зор болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты жолдауы, 2017. 2.Білім берудегі ақпараттық және коммуникациялық технологиялар: монография / Под.редакциясымен: Бадарча Дендева - М.: ИИТО ЮНЕСКО, 2013. - 320 бет.
3. 2017-2018оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы Әдістемелік нұсқау хат.
4. Байкенова Б.А., Ислямова С.А. Оқыту үшін бағалауды жүзеге асыру. Оқыту үшін бағалау жолын жүзеге асыруды оқыту платформасы қалай жеңілдетеді алады?
5. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана: 2010ж.
6. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Нұрсұлтан: 2020ж.
7. 2017-2021 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана: 2017ж

*Дауренбекова Шолпан Жумабековна к.б.н.,
преподаватель-лектор ОП
Жетысуский университет им.И.Жансугурова,
Казахстан, г.Талдыкорган.
Арыстанбек Арай Октябрькызы
студент факультета биологии
Жетысуский университет им.И.Жансугурова,
Казахстан, г.Талдыкорган.
Анарбекова Нурай Мухтаркызы
Студент фкультета биологии
Жетысуский университет им.И.Жансугурова,
Казахстан, г.Талдыкорган.*

СОЗДАНИЕ QR-СТЕНДА «ЗАПОВЕДНИКИ КАЗАХСТАНА» НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

***Аннотация.** В статье дается информация о роли цифровых технологий в образовательной среде. Использование цифровых технологий формирует особые педагогические компетенции и создаёт условия для обучения специалистов нового типа, способных развиваться и работать в будущем посредством уникальных образовательных технологий.*

Катастрофически возрастающие экологические проблемы приводят к уничтожению биологического разнообразия в Казахстане. Наиболее эффективной мерой сохранения биоразнообразия является создание особо охраняемых природных территорий.

Цель проекта - применение инновационных ресурсов в исследовании "Сохранение и защита биологических ресурсов Казахстана".

Созданный QR-стенд "Заповедники Казахстана" может быть использован как наглядный демонстрационный материал при изучении дисциплин "Bioresources of Kazakhstan" и "Ecology of Kazakhstan" в полиязычных группах. На стенде представлена информация по флоре и фауне 10 заповедников, действующих в Казахстане, где под рисунками указан QR-код. С помощью сканера, который находится на телефоне, можно отсканировать QR-код и получить сведения о заповедниках в виде аудио- и видео-слайдов на английском языке.

***Ключевые слова:** инновационные цифровые технологии, QR-стенд, образовательная среда, разнообразие в Казахстане. заповедники, флора и фауна.*

Организация образовательной среды с использованием цифровых технологий является инновацией в системе образования в XXI веке. Инновационные цифровые технологии в образовании направлены на получение и совершенствование профессиональной деятельности и повышение квалификации преподавателей. При реализации современных программ непрерывного образования преподаватели имеют возможность использовать цифровой инструментарий. Таким образом, происходит обновление содержания образования, методов и организационных форм учебной работы, вследствие чего осуществляется повышение качества планируемых образовательных результатов.

Наряду с этим в быстро развивающейся цифровой среде улучшается оценивание достигнутых результатов каждого обучающегося. В результате происходит успешное достижение заданных параметров, отражающих уровень развития образовательных программ. Как положительный результат, происходит повышение компетенции участников образовательного процесса, улучшается уровень доступности образовательных услуг и цифровых сервисов. Использование цифровых технологий формируют особые педагогические компетенции и создают базу в области цифровой грамотности.

Современные вузы функционируют и развиваются в сфере современных образовательных технологий и получают базовые знания в этой области, знакомятся с современными тенденциями и изменениями в производственных, образовательных, экономических и социальных сферах. Создаются образовательная среда и условия для обучения специалистов нового типа, способных развиваться и реализовывать свои знания в будущем посредством уникальных образовательных технологий.

Аббревиатура QR “quickresponse” в переводе с английского означает “быстрый отклик”. Этот матричный код разработала японская компания “DensoWave” в 1994 г. QR-код позволяет быстро кодировать и считывать тексты, рекламные проспекты, активные ссылки для скачивания информации, URL различных сайтов.

QR-код активно используется в современной жизни музеями и издательствами для кодирования дополнительной информации; туристическими компаниями - для размещения сведений о туристических объектах на разных языках; торговыми предприятиями - для описания товаров и своих данных.

Существует большое количество программ и приложений для распознавания QR-кодов. Для их применения необходимо воспользоваться камерой мобильного телефона и программами, установленными на телефоне: QR-сканером, в котором программа распознает содержимое кода; web-камерой, программным обеспечением обычного компьютера или ноутбука; онлайн-сервисом, в который можно загрузить графическое изображение, содержащее код, или указать ссылку на страничку с кодом.

Создать QR-код несложно, он прост в применении и не требует каких-либо специальных знаний, нужен лишь генератор для его создания и доступный онлайн. Для этого в свободном доступе существует множество ресурсов:

Creambee.ru – кодирует: простой текст, контакт vCard, звонок на номер SMS, на номер, переход на сайт, отправку E-mail, сообщение в твиттер, поделиться в фейсбук. Позволяет изменить размер, оформить в цветном варианте, добавить свой логотип и фон.

Qrmania.ru – позволяет изменять цвет и скругление углов. Кодирует текст, ссылку на сайт, телефон, SMS сообщение, E-mail адрес, E-mail сообщение, визитную карточку, Twitter, карты Google.

Quickmark.com – кодирует всевозможный контент.

Цель проекта - применение инновационных ресурсов в исследовании “Сохранение и защита биологических ресурсов Казахстана”. Название разработанного проекта “Создание QR-стенда “Заповедники Казахстана” на английском языке”. В стенде представлена информация по флоре и фауне 10 заповедников Казахстана, где подкаждой расположен QR-код. Любой пользователь сможет с помощью сканера, который находится на телефоне, отсканировать QR-код и сразу же ознакомиться с информацией о заповеднике в виде аудио- и видео-слайдов на английском языке. Созданный QR-стенд может быть эффективно использован как наглядное демонстрационное пособие при изучении дисциплин “BioresourcesofKazakhstan” и “EcologyofKazakhstan” в полиязычных группах.

Для территории РК характерно: обширность, уникальность географического положения, наличие разных климатических зон, что обуславливается разнообразием природных условий, богатством флоры и фауны. Однако, катастрофически возрастающие экологические проблемы приводят к уничтожению биологического разнообразия Казахстана. Основными факторами снижения и утраты ландшафтного и биологического разнообразия в Казахстане являются техногенные и антропогенные воздействия на среду обитания и опустынивания.

Утрата биологического разнообразия продолжается из-за разрушения природных экосистем, изменения водного режима территорий, потери лесных массивов, чрезмерной эксплуатации биологических ресурсов, сброса промышленных и ирригационных вод, внесения чужеродных видов растений и животных. Истощение биоразнообразия особенно выражено в горных, лесных, пустынных, пойменных и прибрежных экосистемах.

Наиболее эффективной мерой сохранения биоразнообразия является создание особо охраняемых природных территорий.

В 2007 г. в РК насчитывалось 114 ООПТ (Особо Охраняемые Природные Территории), имеющих статус юридического лица, из них государственных природных заповедников (ГПЗ) - 10, государственных национальных природных парков (ГНПП) - 10, государственных лесных

природных резерватов (ГЛПР) - 3, государственных природных заказников - 55, государственных заповедных зон (ГЗЗ) - 5, государственных ботанических садов (ГБС) - 5, государственных природных парков (ГПП) - 26. Согласно Постановления Правительства РК «Об утверждении Программы по сохранению и рациональному использованию водных ресурсов, животного мира и развитию сети особо охраняемых природных территорий до 2010 года» предусмотрено создание и расширение в период с 2008-2010 годы 13 ООПТ.

Заповедники Казахстана — это особо охраняемые природные территории. Цель их деятельности — защита от вымирания и изучение редких представителей флоры и фауны. Природоохранные учреждения находятся в собственности Республики. В Казахстане действует 10 заповедников: Аксу-Джабаглинский, Алматинский, Алакольский, Барсакельмес, Западно-Алтайский, Каратауский, Кургальджинский, Маркакольский, Наурзумский, Устюртский.

Аксу-Джабаглинский - год создания — 1927 г., площадь - 85,4 тыс.га. Заповедник охватывает четыре высокогорных ландшафтных пояса (склоны Таласского Алатау и Угумского хребта). Объекты охраны -1404 вида растений, 239 видов птиц, 51 вид зверей и 2 вида рыб. Местоположения: Южно-Казахстанская область, Сайрамский и Тюлькубаский районы.

Алматинский - год создания — 1931 г., площадь - 73,3 тыс. га. В территорию заповедника входят высокие горы Заилийского Алатау и песчаные берега реки. Объекты охраны - 39 видов зверей, 200 видов птиц, 965 видов растений. Местоположение: Алматинская область (Талгарский район)

Алакольский - год создания — 1998 г., площадь - 12,5 тыс.га. Береговой водно-болотный ландшафт. Объекты охраны - 323 вида растений, 283 вида птиц (12 из них входят в Красную книгу), 40 видов зверей, 16 видов рыб. Местоположение: Алматинская область (Алакольский район)

Барсакельмес - год создания — 1939 г., площадь - 18,3 тыс.га. Создан на острове Барсакельмес в Аральском море. Для территории заповедника характерна пустынная растительность, объекты охраны - 11 видов зверей, 3 вида птиц, 250 видов растений. Местоположение: Кызылординская область (Аральский район)

Западно-Алтайский - год создания 1992 г., площадь - 56,1 тыс.га. Западно-Алтайский горно-лесной ландшафт. Объекты охраны - 564 вида растений, 131 вид птиц, 50 видов зверей, 5 видов рыб. Местоположение: восточно-Казахстанская область (Лениногорский район)

Каратауский заповедник - год создания - 1 марта 2004 г. На территории Каратауского заповедника встречаются 3 вида млекопитающих, которые занесены в Красную Книгу РК: каратауский архар, индийский дикобраз и каменная куница. Орнитофауна содержит 118 видов. 12 видов редких птиц, ареал которых сокращается, находятся под угрозой исчезновения, занесены в Красную книгу Казахстана (1996 г.). Местоположение: расположен в центральной части хребта Каратау, который является ответвлением северо-западных дуг Тянь-Шаня на территории Туркестанской области.

Кургальджинский - год создания — 1968 г., площадь - 259 тыс.га. Включает в себя нетронутый участок целинной степи (38 тыс.га.), а также озера Кургальджин и Тезис (199 тыс.га.). Объекты охраны -315 видов птиц, 41 вид зверей, 14 видов рыб, 343 вида растений. Местоположение: Акмолинская область (Кургальджинский район)

Маркакольский - год создания — 1976 г., площадь - 75 тыс.га. Южно-Алтайский горный лесной ландшафт и озеро Маркаколь. Здесь распространены 721 вид растений, обитает 58 видов зверей, 260 видов птиц, 6 видов рыб. Местоположение: Восточно-Казахстанская область (Маркакольский район)

Наурзумский - год создания -1934 г., площадь - 87,7 тыс.га. Целинно-ковыльная степь и множество озер. Основные объекты: охранно-реликтовый сосновый бор, соленые и пресные озера, а также 286 видов птиц, 42 вида зверей, 6 видов рыб, 687 видов растений. Местоположение: Костанайская область (Наурзумский район)

Устюртский - год создания—1984 г., площадь - 223,3 тыс.га. Полупустынный и пустынный ландшафты, объекты охраны: 27 видов зверей, 111 видов птиц, 261 вид растений. Местонахождение: Мангыстауская область (Ералиевский район)

Вся эта информация представлена на QR-стенде, где отображены исчезающие виды животных и растений, занесенные в Красную Книгу РК, в виде аудио- и видео-слайдов.

Список использованной литературы:

1. Дауренбекова Ш., Оксикбаев Б., Кабдығалиева С. Биоресурсы Казахстана для студентов биологических специальностей. // Учебно-методическое пособие. Алматы. «Эверо»-2021-234с.
2. Дауренбекова Ш. Ж. Алаколь - Сасыккольская система озер - составная часть биоресурсов Казахстана: // Учебное пособие / - Талдықорған. 2010.-145с.
3. Дауренбекова Ш.Ж. Флора и фауна мира: // Учебное пособие. РУМС АГУ - А., ИП «Отан»/2018-422с.
4. Дауренбекова Ш.Ж. Жонғар (Жетісу) Алатауының өсімдіктер әлемі: // Оқу құралы / А. «Отан» баспасы, 2018.-370б.
5. <https://nticenter.spbstu.ru> > courses. Инновационные и цифровые технологии в образовании
6. <https://strategy2050.kz> > news > эко...Экология Казахстана: топ-5 главных проблем страны - Strategy2050.kz
7. <https://docplayer.com> >28504952-...Биоразнообразие в Республике Казахстан - PDF Free Download
8. <https://www.eduneo.ru> > ispolzovani...Использование QR-кодов в обучении (на конкретном примере)

ӘОЖ 378.2:004

Даулетова Венера Аманкосовна,

2 курс магистранты

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті,

Қазақстан, Орал қаласы.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Аннотация. Бүгінгі таңда кәсіби мамандарды даярлайтын білім беру мекемелері қоғамның сұранысы мен заман талабына сай мамандарды даярлауды мақсат етеді. Қоғамға ақпаратты іздей білетін және түрлі ақпараттарды өңдей және алынған ақпаратқа сыни көзқараспен қарай білетін, цифрлық құралдар мен қосымшаларды қолдана отырып, басқалармен қарым-қатынас орната алатын, сапалы цифрлық контенттерді жасай және тиімді қолдана алатын цифрлы сауатты және құзіретті мамандар аса қажет. Кәсіби мамандыққа дайындау барысында студенттердің цифрлық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі өте өзекті. Мақалада болашақ маманға қажет ХХІ ғасырдың маңызды дағдыларының бірі - цифрлық сауаттылық дағдыларын қалыптастырудың қажеттілігі қарастырылды.

Кілт сөздер: цифрландыру, кәсіби дайындық, цифрлық сауаттылық.

Бүгінде цифрландыру түрлі салаларға еніп, қоғамның маңызды қажеттілігіне айналууда. Білім беру саласын цифрландырудың өзектілігі мен маңыздылығы кәсіби білім беру мен оқыту жүйесін цифрлық экономика мен цифрлық қоғамның сұраныстарына бейімдеу қажеттілігінен туындады. Цифрлық экономика мен цифрлық білімді дамыту Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының маңызды басымдықтарының бірі және оны жүзеге асыру міндеттері еліміздің даму стратегиясын анықтайтын маңызды құжаттары «Ақпаратты Қазақстан-2020», «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламаларында[1,2], сондай-ақ ҚР Президентінің «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері», «Халық бірлігі және жүйелі реформалар - ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауларында да көрініс табады [3,4].

Қоғамдағы және білім беру жүйесіндегі өзгерістер болашақ педагог мамандарда жаңа кәсіби ойлауды, жаңа дағдыларды қалыптастыруды көздейді. Заманауи қоғам бәсекеге қабілетті, шығармашыл, өзгермелі жағдайларға тез бейімделуге дайын, өзін-өзі дамытатын, өз

бетінше шешім қабылдай білетін азаматтарды тәрбиелеуге қабілетті, кәсібилігі жоғары педагог мамандарды қажет етеді. Осы қоғамдық сұранысқа сәйкес лайықты маман даярлауда ең бастысы олардың кәсіби дайындығына басымдылық берілуде.

Қазіргі ғылымда «кәсіби дайындық» ұғымы студенттердің белгілі бір жұмысты немесе жұмыс тобын орындау үшін қажетті дағдыларды жедел игеруді мақсат ететін кәсіби оқыту жүйесі және белгілі бір қызмет саласында жұмыс істеуге мүмкіндік беретін білім, дағды және іскерліктерді игеру процесі ретінде түсіндіріледі. Бүгінгі күні болашақ маманды кәсіби даярлауда білім саласына аса қажет дағдылардың бірі цифрлық сауаттылықты қалыптастыруға мән берілуі қажет. Себебі бүкіл әлемдік пандемия жағдайындағы білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер мектеп мұғалімдерінің технологиялық мәдениетін, цифрлық дағдыларды арттырудың маңыздылығын көрсетті. Қашықтан білім беру, онлайн оқыту, синхронды және асинхронды оқыту, аралас оқытуда цифрлық құралдарды оқу-тәрбие үрдісіне қолдану секілді қоғамдағы және білім беру жүйесіндегі өзгерістер болашақ педагог мамандарда жаңа кәсіби ойлауды, жаңа дағдыларды, соның ішінде цифрлық дағдыларды қалыптастырудың қажеттілігін көрсетеді.

Педагогика және психология ғылымдарында болашақ мамандар дайындау мәселесі өткен ғасырдың орта тұсынан басталған және осы бағыттағы мәселені көтеріп, оның түрлі астарларын терең зерттеуге қажетті ғылыми қор бар деп есептеуге болады. Белгілі ғалымдар С.И.Архангельский, А.А.Вербицкий, В.А.Сластенин т.б. студенттердің кәсіби іс-әрекетке даярлығын қалыптастыру мәселесін және олардың өзін-өзі әрі қарай үздіксіз білім алу арқылы дамытуын жоғары оқу орындарындағы оқу-тәрбие үрдісінің заңдылықтарын ескеру мен студенттерді оқытуды технологияландыру, маманның іс-әрекет моделін құрылымдау арқылы қарастырады. Сонымен қатар В.И.Андреев, Ю.К.Бабанский, Н.В.Кузьмина, М.М. Левина, А.К.Маркова, П. И. Пидкасистый, И. П. Подласый, Л. М. Митина, Л. С. Подымова, В. П. Сергеева, В.В.Сериков т.б. маманды кәсіби даярлау үдерісінің психологиялық-педагогикалық негіздеріне, мамандықтың мәніне, өзіндік ерекшеліктері мен функцияларына тоқталады. Оның құрылымын негіздей отырып, маманның іс-әрекетінің кәсіби бағдарын, студенттердің шығармашылық және өздігінен дербес білімін жетілдіруге байланысты ғылыми-әдістемелік бағдар ұсынады.

Отандық ғалымдар Н.Д. Хмель, А.А.Бейсенбаева, С.Т.Каргин, А.Қ.Рысбаева, Қ.К.Жампейсова болашақ мамандарды дайындаудағы біртұтас педагогикалық үрдістің теориясы мен практикасы мәселесінің әртүрлі аспектілерін зерттеу нысанына алған. Болашақ мамандардың кәсіби даярлығын білімдік үрдісте ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы қалыптастыру саласында орындалған ғылыми еңбектер қатарына болашақ мамандардың ақпараттық және зерттеу мәдениетін қалыптастыру Е.Ы.Бидайбеков, Р.Ч.Бектұрғанова, К.М.Беркімбаев және т.б. жатады[5; 8-9].

XXI ғасырдың басында интернеттің дамуымен шетелдік ғалымдар П.Гилстер, Г.Дженкинс, М.Варшавер мен Т.Матучняк, А.Мартин, Е.Харгитай, О.Е. Хатлевик, К. Эванс, Б. Мак Грей, Т. Варга-Аткинс, Дж.Уайт, Л. Иломяки, А. Кантосало, М. Лаккала, Д. Белшоу, Б.Н. Бреско, А.Калвани және т.б. ғалымдар «цифрлық сауаттылық» тұжырымдамасын жасап, оны адамның ақпараттық ортада сенімді өмір сүруіне кепілдік беретін когнитивті, әлеуметтік және техникалық дағдылары ретінде түсіндірді [6; 233]. Ресейлік ғалымдар Г.У.Солдатова, Ю. В. Воронина, О.В.Ельцова, М.В.Емельянова, М.Лебешева, В.Н.Шляпников, Т.А. Нестик, Е.И.Рассказова, Е.Ю. Зотова, В.С.Зябрева, М.В. Кузьмина, О.П.Осипова, Т.Н.Данилова, Д.В.Денисов, Л. В. Лapidус, қазақстандық ғалымдар Г.К.Нургалиева, А.И.Тажигулова, Ш.Х.Құрманалина, А.К.Мынбаева, А.Исхакова, А.А.Булатбаева, Д.М.Джусубалиева, А.Б.Медешова, Е. Елубай, Д. Асымова өз еңбектерінде ақпараттық құзіреттілік, ақпараттық-коммуникативтік құзіреттілік, цифрлық құзіреттілік пен цифрлық сауаттылық тақырыптарын қарастырған.

Дегенмен болашақ маманның кәсіби даярлық барысында цифрлық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі педагогика ғылымында жеткілікті дәрежеде қарастырылмағаны қазіргі білім беру жүйесінің цифрландыру жағдайының талаптарына сай болашақ педагогтарды даярлауға мүмкіндік бермейді. Сондықтан мәселені зерделеу қажеттігі туындайды.

Кәсіби мамандыққа дайындау барысында студенттердің цифрлық сауаттылығын қалыптастыру мәселесінің өзектілігі оның шешімін тежейтін бірқатар **қарама-**

қайшылықтармен байланысты екенін атап өткен жөн. Бір жағынан болашақ маманның педагогикалық қызметінде кәсіби қызметінде цифрлық ресурстарды орынды қолдану мен осы мәселеге арналған теориялық және әдістемелік бағытта зерттеулердің жетіспеушілігі арасындағы қайшылық болса, екінші жағынан, болашақ мамандардың білім беру процесінде цифрлық технологиялар мен құралдарды тиімді қолдануға деген қажеттілігі және оларда бұл үшін жеткілікті цифрлық сауаттылық деңгейінің болмауы арасындағы қайшылықты тудырды.

Жоғарыда аталған қарама-қайшылықтарды шешу үшін болашақ мамандардың цифрлық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын теориялық негіздеу және эксперименттік тұрғыдан айқындауды қажет етеді.

XXI ғасырдың басында интернеттің дамуымен шетелдік ғалымдар П.Гилстер, Г.Дженкинс, М.Варшавер мен Т.Матучняк, А.Мартин, Е.Харгитай, О.Е. Хатлевик, К. Эванс, Б. Мак Грей, Т. Варга-Аткинс, Дж. Уайт, Л. Иломяки, А. Кантосало, М. Лаккала, Д. Белшоу, Б.Н. Бреско, А.Калвани және т.б. ғалымдар «цифрлық сауаттылық» тұжырымдамасын жасап, оны адамның ақпараттық ортада сенімді өмір сүруіне кепілдік беретін когнитивті, әлеуметтік және техникалық дағдылары ретінде түсіндірді.

Ресейлік ғалымдар Ю. В. Воронина, О.В.Ельцова, М.В.Емельянова, М.Лебешева, Г.У.Солдатова, В.Н.Шляпников, Т.А. Нестик, Е.И. Рассказова, Е.Ю. Зотова, В.С.Зябрева, М.В. Кузьмина, О.П.Осипова, Т.Н.Данилова, Д.В.Денисов, Л. В. Лapidус, қазақстандық ғалымдар Г.К.Нургалиева, А.И.Тажигулова, Ш.Х.Құрманалина, А.Б.Медешова, Д.М.Джусубалиева, А. К. Мынбаева, А. А. Булатбаева, Е. Елубай, Д. Асымова өз еңбектерінде ақпараттық құзіреттілік, ақпараттық-коммуникативтік құзіреттілік, цифрлық құзіреттілік пен цифрлық сауаттылық тақырыптарын қарастырған.

Кәсіби дайындық - жеке тұлғаның кәсіби бағыттылығының қалыптасуын қамтамасыз ететін білім, дағды, іскерліктер мен кәсіби даярлықты қамтитын ұйымдастырушылық және педагогикалық іс-шаралар жүйесі. Кәсіби дайындық кәсіптік білім беру процесінің негізгі бағыттары арқылы жүзеге асады:

- теориялық оқыту;
- зертханалық-практикалық сабақтар;
- аудиториядан тыс өзіндік жұмыс;
- оқу және өндірістік практикалардан өту.

Осы бағыттардың әрқайсысын автоматтандыру арқылы қажетті кәсіби дағдыларды қалыптастыру процесін жеделдетуге, әр студентпен жеке жұмыс жүргізуге, оқытудың жеке траекториясын құруға және оның жетістіктерін бақылауға мүмкіндік беретін ақпараттық-цифрлық технологияларды қолдануға болады.

Оқу-тәрбие үрдісінде болашақ мамандардың цифрлық сауаттылығын қалыптастыруға әдістемелік көмек көрсету үшін білім мазмұнын да білім беру жүйесінің цифрландыру жағдайына бейімдеп, өзгертудің қажеттілігі туындайды.

Кейбір зерттеушілер цифрлық сауаттылықты оқу және жазу қабілеті сияқты маңызды дағдылардың бірі ретінде есептейді. Цифрлық сауаттылық XXI ғасырдың маңызды дағдыларының бірі ретінде болашақ педагогтардың кәсіби қызметінде табысқа жетуі үшін аса қажет. Цифрлық сауаттылық бірден қалыптаспайды және үздіксіз даму үрдісінде қалыптасатын болғандықтан, білім беру саласында цифрлық сауаттылықты дамытатын жобаларды жүзеге асыру теориялық жағынан да, тәжірибелік тұрғыдан да қолға алынып келеді.

Цифрлық сауаттылық оқу пәнінің негізінде қалыптасатынына қарамастан, практикада студенттердің цифрлық сауаттылығының жеткіліксіздігін байқауға болады. Мысалы, «0105104–Бастауыш білім берудің қолданбалы бакалавры» мамандығы бойынша оқитын студенттер мектептерде 2020 жылы «Психологиялық-педагогикалық практикадан» өту кезінде әртүрлі қиындықтарға тап болды. Практикадан өткен 54 студентпен әңгімелесу барысында олардың қай бағыттағы қиындықтарға тап болғаны анықталды: сұхбат кезінде студенттердің 52%-ы қашықтан оқыту кезінде сабақтар мен тәрбие сағаттарын онлайн формада ұйымдастыруда; 48%-ы оқушылармен қарым-қатынас жасауда және кері байланыс алуда; 54%-ы оқушыларға психологиялық зерттеулер жүргізуде; 36%-ы ата-аналармен байланыс орнатуда қиындықтар кездескенін мәлімдеді.

Практика кезінде студенттердің осындай қиындықтарға тап болуы студенттердің цифрлық сауаттылығының тиісті деңгейде дамымағанын көрсетеді, ал кейбір студенттерде

цифрлық сауаттылық базалық деңгейде екенін болжауға болады. Педагогикалық колледж студенттерінің цифрлық сауаттылық деңгейін қалыптастыруды цифрлық сауаттылық деңгейін анықтау диагностикасын айқындау және цифрландыру жағдайында болашақ мамандардың цифрлық сауаттылығын қалыптастыру бағдарламасы мен әдістемесін әзірлеу және оны іске асыру арқылы шешуге болады. Бұл бағдарлама студенттердің цифрлық сауаттылығын кәсіби мамандыққа даярлау барысында, яғни педагогикалық практика кезінде арнайы оқу курсын ұйымдастыру арқылы заманауи цифрлық технологияларды тәжірибеде сәтті қолдану, цифрлық контент жасаудың жолдарын үйрету, электронды портфолио мен ресурстардың әр түрін тәжірибеде жасап үйренуге жағдай жасауды көздейді. Осындай курстың нәтижесінде студенттер теорияны тәжірибемен ұштастыра отырып, болашақ педагог маманына қажетті дағдыны дамытады. Болашақ мамандардың цифрлық сауаттылығын тек «Информатика», «Цифрлық сауаттылық» пәндері арқылы дамыту жеткіліксіз, өз мамандығына сәйкес педагогикалық практикада осы пәндерден алған теориялық білімін практикалық түрде дамыту және тұжырымдау маңызды. Кейінгі зерттеулерде болашақ педагогтардың цифрлық сауаттылығын қалыптастырудың әдістемесі мен бағдарламасын жасау арқылы цифрлық сауаттылық деңгейінің көрсеткіштерін арттырамыз деген сенімдеміз, себебі қоғамға ақпаратты іздей білетін және түрлі ақпараттарды өңдей және алынған ақпаратқа сыни көзқараспен қарай білетін, цифрлық құралдар мен қосымшаларды қолдана отырып, басқалармен қарым-қатынас орната алатын, сапалы цифрлық контенттерді жасай және тиімді қолдана алатын цифрлық сауатты және кәсіптік мамандар аса қажет. Кәсіби мамандыққа дайындау барысында студенттердің цифрлық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі өте өзекті болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Ақпаратты Қазақстан – 2020» мемлекеттік бағдарламасы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000464>
2. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000949>
3. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына жолдауы, 10 қаңтар, 2018 ж. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1800002018>
4. Қазақстан Республикасы Президенті Қ.К. Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар - ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы, 10 қыркүйек, 2021 ж.
5. Бекжанова Б. Ж. Жоғарыдан кейінгі білім жағдайында мамандардың акмеологиялық дайындығын қалыптастыру.: 6D010300- «Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация/ Б. Ж. Бекжанова.; Ғыл.жетекшісі: п.ғ.д., профессор Б.А. Тұрғынбаева, Шет елдік кеңесші п.ғ.д., профессор Э. Мартишаускиене. – Алматы., 2014.-189б.

УДК-378.147

*Амангалиева Салтанат Аманкосовна,
Тажигалиева Замзагул Тлепбергеновна,
Орал қаласындағы ФМБ НЗМ-нің география және
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі*

САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ ОҚУШЫНЫҢ ПАЙЫМДАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

***Аңдатпа:** Берілген мақала 12-сынып оқушыларының сандық форматқа айналдырылған географиялық мәтіндерді мәселе шешімдеріне үйлестіру, әрі қазақ тілі пәнімен кіріктіре өзіндік пайым дағдыларын айқын беруін қалыптастыра эссе жазуда дамытуға арналған.*

Жобаның мақсаты: жазба жұмысында географиялық деректерді талдап жазуда пайымдау мәтінін қолданудың тиімділігін теориялық жағынан негіздеу және анықтау, берілген зерттеуді практикалық жағынан дәлелдеу.

Міндеттер: берілген тақырып бойынша әдебиеттерге және осыған дейінгі жүргізілген зерттеулерді талдау; эссе жазуда пайымдау мәтіндерімен тиімді жұмыс түрлерін таңдау және оларды сабақтың түрлі кезеңдерінде қолдану.

Зерттеу нәтижелерін география және қазақ тілі пәнінің мұғалімдері сабақта пайымдау мәтіндермен жұмыс кезінде қолдана алады.

Кілт сөздер: сандық білім беру, сыртқы жиынтық бағалау, пайымдау мәтіні, тезис, географиялық деректер, білім міндеттері, баға беру

Назарбаев Зияткерлік мектептерінде оқушылар білімінің сыртқы жиынтық бағалауыарнайы халықаралық нормалар менталаптарға сай жүргізіледі. Сыртқы жиынтық бағалауға оқушыны терең даярлау үшін мұғалім тарапынан үлкен жауапкершілік қажет. Осы орайда география мен қазақ тілі пәндерінің мұғалімі бірлесе келіп, ортақ туындаған мәселені айқындадық. Түптеп келгенде, кәсіби даму мақсаттарымыздың аясында іс әрекеттегі зерттеу жұмысымен айналыстық.

Сыртқы жиынтық бағалау тапсырмаларының бірінде «Қазақ тілі» бойынша І компонентте (1-тапсырмасында) және «География» пәні бойынша ІІ компонентте эссе жазу тапсырмасы беріледі. Аталған екі пәннің тест спецификациясында тапсырма шартын терең пайымдай отырып талдауға көңіл бөлінген. Өткен жылдардағы педагогикалық өлшеулер орталығының сыртқы жиынтық бойынша талдамасын зерделедік. Байқағанымыз эссе жазуда оқушылардың тақырыпқа байланысты мәселенің шешу жолдарын ұсына білу, баға беру, қорытынды жасай алу, әсіресе пайымдау мен шешім қабылдау дағдыларынан қателіктерді көрдік. Сол себептен оқу процесінде географиялық деректерді талдауда қазақ тілі пәнімен бірлесе сандық форматқа айналдырылған мәтіндерді пайдалану қажеттілігі туындады.

Оқыту үдерісінде күн сайын әртүрлі деңгейдегі сандық форматтағы ғылыми мәтіндердің мазмұнын жеткілікті деңгейде түсінуге тура келеді. Соның ішінде көлемді мәтіндердің ішінен негізгі ақпараттарды анықтау, аргумент пен фактіні, себеп-салдарды ажырату, мәселеге баға беру мен талдаулар, т.б. қиындықтар туындатады. Осы орайда оқушылардың пайымдау мен шешім қабылдау дағдыларын дамыту үшін пайымдау мәтіндермен жұмыс жасауда виртуалды тақталардың мүмкіндігін пайдалануды жөн көрдік.

Виртуалды тақталар (онлайн тақта) – бұл әр оқушыға өз жұмысын тақтаға шығаруға, ал мұғалімге – әрқайсысына түсініктеме беріп, бағалауға мүмкіндік беретін қызмет. Виртуалды тақталарды пайдаланған кезде мынадай мүмкіндіктерге қол жеткізуге болады:

1) Тақтаның көмегімен оқу, әдістемелік, бақылау-өлшеу және басқа да материалдарды орналастыруға болады.

2) Эссе жазуда <https://whiteboard.fi> мен <https://ru.padlet.com> тақталарының мүмкіндігінің мол. Өйткені, 2 тақтада тегін түрде, ешқандай аккаунтсыз бірден пайдалануға болатын қарапайым құрал. Сынып ашып, оқушыларға сілтеме берсеңіз болды.

3) Әр оқушы сурет салуға, мәтін жазуға, кескіндерді белгілеуге және т.б. қызметтерді жүзеге асыратын жекелендірілген цифрлық тақтаға қол жеткізеді.

4) Мұғалім барлық оқушылардың тақтасында жазылған әрбір ой мен аргументті, ережені, өзіндік пікірін нақты уақыт режимінде көре алады, осылайша дер кезінде олардың үлгерімін бақылап, кері байланыс бере алады.

Нақты көз жеткізу үшін сабақ барысымен нақтылай түсер болсақ географиялық деректерді талдау дағдыларын қалыптастырудың І кезеңі <https://whiteboard.fi> тақтасында «Халықаралық экономикалық қатынастар» және «Адамзаттың ғаламдық мәселелері» бөлімдері бойынша жинақталған сандық форматтағы мәтіндерді ықшамдау мен өңдеуден бастау алды. Алғашқы сабағымызда ықшамдалған мәтіннен үдерістің, оқиғаның себебі мен салдары, аргумент пен факт концептерінің мағынасын ажырату жұмыстары оздырылды. Екінші сабағымызда ықшамдалған сандық мәтіннің тақырыбы мен мәселесін тұжырымдау; мәтіннің бөліктерін таңдау; кіріспе табу, оның мақсатын анықтау; тезисті бөлектеу, оның тақырыпқа сәйкестігін сипаттау жұмыстары жасалды. Үшінші сабағымыз дәлелдемелер табу, олардың қаншасы және жеткілікті екенін анықтауға бағытталған мәтіндерді талдаумен ұласты. Төртінші

және бесінші сабағымыз географиялық деректерді талдау, әрі оны сабақ үрдісінде пайдалану жұмыстарымен жалғасты. Мысалы: «*Күнделікті өмірге әсер ететін мәдени мәселелер*» тақырыбы бойынша ұсынылған сандық форматтағы ғылыми мәтінді саралап, «*Ұлттық құндылықтар араласып, субмәдениеттер қалыптасты. Бұл көзқарасқа келісемін, оған дәлел.....*», «*Келіспеймін, өйткені.....*» тапсырмалары арқылы оқушылар мәтіннен толыққанды дәлелдер тауып, өз көзқарастарын жазды. Өзара бағалауда оқушылар статистикалық ақпараттарды дәлел ретінде қолдана алу, күшті аргумент пен әлсіз аргументтерді ажырату бойынша бір-біріне баға берді.

Whiteboard.fi тақтасы сабаққа белсенді араласпайтын, өз ойын айтуға жасқанатын, ұяң балалар үшін таптырмас құрал болды. Өйткені, әр оқушының онлайн тақтаға жазған пікірі тек мұғалімге және өзіне ғана көрінеді. Онлайн тақтаны пайдалану мұғалімге барлық оқушының пікірін бір мезетте көріп, әр оқушыға кері байланыс беріп, бір мезетте бағалап, тайм менеджментті сақтай алуға мүмкіндік береді.

II кезең пайымдау бағытындағы сандық мәтіндерін қолдана отырып, эссе жазуға бағытталды. Бұл жұмыс <https://ru.padlet.com> тақтасында оздырылды. Виртуалды тақтада сандық форматта жинақталған эсселердің құрылымы талқыланды. Эссе құрылымына сәйкес кіріспе, тезис, аргумент, қорытынды бөлікке бөлу жұмыстары орындалды. Әр бөліктің функциясы жан – жақты түсіндірілді.

Эссе жұмысы нәтижелі болуы үшін әр сабақ сайын әртүрлі тақырыптағы сандық форматтағы мәтіндер ұсынылды. Оқушылар жұмыстарын бір-бірімен алмасу арқылы бағаланды және мұғалім тарапынан кері байланыс беріліп отырды.

Сандық форматтағы мәтіндер арқылы оқушылар аргументті орынды қолдана алу, шешім ұсыну, баға берудің өзіндік жүйесін қалыптастыра алды. Оған дәлел: оқушылар эссені жақсарту үшін мәтіннің ішінен анықтай алмаған өзекті ойды сызып көрсетіп, оны әрі қарай өрбіту жолдарын ұсынуы.

Padlet тақтасы оқушылардың бір-бірінің жұмыс нәтижелерін талдауға, эссе құрылымының сақталуына, баға беруге, рефлексия жасауға мүмкіндік берді. Сандық форматтағы мәтіндерді пайдалану арқылы бір мезетте бірнеше стильде жазылған эссені көру, оларды талдау, кері байланыс беру, талқылау оқушылардың өзіндік пайымын қалыптастырды. Сонымен қатар, ақпаратты өңдеу (осы негізге сүйене отырып, екінші ғылыми мәтіндерді пайымдау мәтініне айналдыру), негізгі идеяны бейнелейтін тезис құрастыру, дәлелдеу, қорытындылау дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік беретіндігін анықтадық.

Ойымызды жүйелей келе, сабақтарда сандық форматтағы мәтіндерді пайдалану бұл-оқушылардың шығармашылық қабілеттеріне деген шабыт береді; оқу әрекеттеріне деген белсенділігін оятады; компьютерлік бағдарламалармен тиімді жұмыс істеу дағдылары қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. М.К.Ахметова Мәтін лингвистикасы «Ағартушы», 2008
2. Крючкова Л. С., Мощинская Н. В. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному: учеб. пособие. М.: Флинта; Наука, 2013. 480 с.
3. Северина Е.М. — Цифровой текст в пространстве современной культуры // Человек и культура. — 2019. — № 5. — С. 65 - 72. DOI: 10.25136/2409-8744.2019.5.30967 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30967
4. Северина Е.М. — Цифровой текст в пространстве современной культуры // Человек и культура. — 2019. — № 5. — С. 65 - 72. DOI: 10.25136/2409-8744.2019.5.30967 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30967
5. Шалабай Б. Қазақ тілінің стилистикасы. Оқу құралы. – Алматы: Республикалық оқулық баспа орталығы, 2006. – 304 б.
6. Кусаинов Г.М. Новая педагогическая технология: методология, теория и практика: Монография. Усть -Каменогорск: Изд-во ВК ИЦРО “XXI век”, 1997. -242с.

Тұрсынғали Любовь Құттығұлқызы
Ақсай қаласының №7 ЖОББМ-нің
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
Бөрлі ауданы, БҚО

ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ

Аннотация: цифрлік сауаттылық – ақпараттық қоғамдағы ХХІ ғасырдың ең маңызды білімі, ең негізгі тақырыптарымыздың бірі. Цифрлық сауаттылық – бұл адам өмірінің барлық салаларында сандық технологияларды сенімді, тиімді қолдануда. Осы технологияны қолдану арқылы халықтың өмір сапасын арттыруға жол ашып отыр. Бүгінгі таңда тұжырымдамалық түрде білім беру жүйесі негізгі үш бағыт бойынша жүргізілуде: білім беру үдерісін цифрландыру, цифрлық білім беру контенті, білім беруді басқаруды цифрландыру.

Кілт сөздер: ғылым мен білім, сандық технология, әлемдік жүйе, Padlet тақтасы, online.test.pad, classDojo, e-learning, bilimland, onlinemektep

Қазіргі қарыштап дамып келе жатқан қазақстандық ғылым мен білім саласы ерекше өрлеу үстінде. Әлемдік деңгейдегі сапалы білім мен саликалы ғылымы бар елдердің қатарында болу – кез келген дамыған мемлекеттің бір нысанасы. Сол себепті білім мен ғылымның цифрлану дәуірленуі бұрыннан-ақ, тіпті сонау 90-шы жылдардың басында дамығаны белгілі. Алайда біздің елімізде саяси-әлеуметтік, азаматтық қоғамның енді-енді қарқынды дамуына орай, цифрландыру бүгінгі таңда диттеген мақсаттарына жетуде. Жаратылыстану, гуманитарлық бағыттың қай саласын алсақ та, ортақ ғылыми түсініктер, ортақ әлемдік тәжірибе – адамзаттың бәріне, соның ішінде ғылым мен білім саласына ортақ дүние. *Менің қозғап отырған тақырыбым өте маңызды ма?* Әрине, маңызды. Ұрпағымыздың алдыңғы қатарлы елдермен тіл еркіндігі, ой, сөз еркіндігі, ақыл-ой, ғылым кеңістігіндегі бостандық мәселесінде қазіргі кездің өзінде жемісті қозғаулар, ерекше ашылулар бар. Осының бәрі – қуантарлық жәйт. Цифрландырылған жүйе – қазіргі таңда оңтайлы, барлық халық үшін қолжетімді, алайда осы жүйенің білім мен ғылым саласындағы рөлі – көре білген, қажеттіні тере білген, өз-өзін педагогикалық, адами, ғылыми тұрғыда дамытатын жас ұрпақ үшін орасан зор.

Цифрландыру дәуірі – ғылымы мен білімі дамыған елдердің бастау арнасында тұратын игілікті кезеңдердің бірі. Себебі осы дәуірді толық қалыптастырған мемлекеттің ғана ғылым-білімі озық тұрары сөзсіз. Бұл жүйенің тек тиімді тұсын ғана атамауымыз керек, сондай-ақ, ұлттық гносеология, когнитология, ұлттық психология, аксиология, білім саясаты, ғылыми саясат, тілдік саясат тұрғысынан да қызметі орасан зор. Әлемдік цифрландыру аясындағы қазақстандық цифрландыру мәселесінің дамуы, жетілуі – ерекше тәжірибені өн бойына сыйғызған, қазіргі таңда өзекті мәселелерге жол ашатын, жалпыхалықтық деңгейде өсу мен шарықтауға негіз болатын, білім-ғылымды меңгеруде, қолданбалы бағытта жемісті қызмет атқаратын, білім беру саясаты пен сапасында айрықша рөл атқаруға жетелейтін нәтижелі формаға келіп саяды. Аталған жүйе барлық стандарттарды, әлемдік деңгейдегі қалыптасқан формаларды, білім мен ғылымдағы жаңашылдықты ғана қамтып қоймайды, сондай-ақ рухани құндылық ретіндегі руханиятымызды, жеке халыққа тән ұлттық дүниетанымымызды, өткеніміз бен бүгінімізді саралайтын, ұлттық колорит, ұлттық болмыс форматынан шығып кетпейтін, жаһандану мен ұлттық шеңберді қатар ұстанатын, мемлекеттік деңгейде жүзеге асу үстіндегі күрделі де маңызды жүйе десек қателеспейміз. 2017 жылы Үкіметтің қаулысымен «Цифрлы Қазақстан» атты Мемлекеттік бағдарламасының бекітілгені белгілі. Бұл бағдарламаның даму сатысының алғашқы баспалдақтары осы құжаттың негізінде ғана емес, тәуелсіздік алғаннан кейін де жандана бастады Осыған орай, менің ойымша, цифрландыру алдымен оқулық, ғылыми еңбектер, монографиялар, жалпы баспа ісіне байланысты қалыптасты. Осылайша барлық ғылым саласы, көркем әдебиет тараптары бойынша электронды нұсқадағы интернет порталдары, басылымдары, қолжетімсіз, ескі де құнды кітаптарымыз, қолжазбаларымыз, мұрағат материалдары – бәрі-бәрі біздің алдымызға дайын жоба ретінде жасақталды. Осынау жаһандану үрдісіндегі цифрландырылған жүйе – білім мен ғылым саласында орын таптырмас

әрі кез келген адамның уақытын үнемдейтін, басқа да адами факторларға қолайлы, рационалдық тұрғыдан алғанда, шынайы жағдаяттардың шешіміне баса назар аударатын утилитарлық қызмет атқаратын құрылым десек те болады. Жалпы цифрландыру жүйесі үшін мемлекетіміз көп еңбектеніп, бірізділік танытып, шетелдік тәжірибелерді, олардың қолданыстағы жүйелерін зерттей келе, салыстыра келе, мемлекеттің әлеуетіне, басқа да жалпы факторларға негіздеп жасағаны бесенеден белгілі, оған қазіргі таңда өзекті болып отырған IT мамандарының, осы технологияның көптеген көмегі тиетіні де анық. Бір сөзбен айтқанда, оңтайландыру саясаты да білім мен ғылымға көп көмегін тигізді. Енді, өз тәжірибеммен бөлісем. Әсіресе, өзім филология мамандығы бойынша сабақтардан беретіндіктен, қазіргі күні онлайн жүйесінде, тіпті онлайн жүйесінің болмағанын күнінде де түрлі электрондық орталардың, порталдардың, ақын-жазушылардың жекелеген сайттарының, барлық еңбектердің, көркем әдебиеттің бірізділенген жүйесі оқытушы үшін де, оқушы үшін де, тіпті басқа да қарапайым оқырман үшін де пайдасы мол. Алаш әдебиетіне, сирек қолжазбалар қорындағы мәліметтер, мұрағат материалдары аймақ оқырмандары үшін қат нәрсе, Алматы, Астана қаласындағы орталықтанған осы бір жүйенің арқасында қажеттімізге қарай еш қиындықсыз пайдалана аламыз. Алайда, қай нәрсенің болса да күнгей тұсы мен көлеңкелі тұсы болатын секілді, бұл цифрландырылған жүйе ғылым, білім саласындағы тұлғаларға таптырмас дүние болғанмен, «қолда барда алтынның қадірі жоқ» дегендей, осынау көз алдына, қол астына келіп тұрған дүниені, шайнап берген асты жұта алмайтын оқушылардың болғаны қынжылтады. Қазіргі таңда цифрландырылған білім мен ғылым саласының тағы бір жаңалығы ретінде біз қолданып жүрген – педагогикалық технологияларды атауымызға болады. Сабақ беру үрдісінде қолданып жүрген көптеген технологиялар сабақты қызықты, тартымды, жеңіл, оңтайлы өткізуге септігін тигіздіреді. Ал өзіміз педагогтармен, жалпы әріптестермен тәжірибе алмасып, оқушыларға сабақта үйретіп жүрген Padlet тақтасы, online.test.pad, classDojo, e-learning, bilimland, onlinemektep секілді жүйелерді былай қойғанда, қазіргі онлайн жүйесінде шынайы практикалық қолданыстағы moodle жүйесін атауға болады. Қазіргі таңда цифрландыру жүйесінің барлық сала бойынша беріп жатқан жемісі көп, кез келген құжаттарды, қажетті қағаздарымызды қашықтан алуына зор мүмкіндік жасалған. Бұл жүйенің артықшылығы – оқытушы мен оқушы ешқандай мәселесіз, бір-біріне еш кедергі келтірмей, дәлелдемей-ақ, рационалды түрде шынайы жұмыс жасай алатындығында. Басқа бағдарламалардың қиындығын көріп отырмыз, естіп те жатырмыз, ал оқушы үшін бұл оңтайлы технологияның тағы бір артықшылығы – барлық видеолекция, тест, әдебиеттер, қосымша сұрақтар, онлайн-форум, онлайн-сабақ секілді категорияларының түгелдей орындалып, 100 пайыздық деңгейдегі қатысым мен орындалуы. Бұл жердегі басты міндет – басқа бағдарламалардағыдай емес, әр оқушының жеке индивид, әрқайсысы жеке тұлға, әрбірі толыққанды болашақ маман екенін сезініп, өзі үшін жауапкершілікпен сабаққа прагматикалық тұрғыда қарайтындығында. Цифрландырылған білім тақырыбында жазылған мақалалардың дені – еліміздегі мектеп оқушыларының бағдарламалау, робототехника, автоматтандыру секілді жаңаша идеялармен толығып, модернизациялану тақырыбын қамтиды /1/, /2/. Қазіргі таңда бұл цифрландыру жүйесі бір ізге қойылды, халықтың осы жүйеге қатысты пікірі де, ойы да, қабілеті де толық икемделіп, қалыптасты. Бірте-бірте сіңісіп, кірігіп жатқан жүйені басында қолдаушылардың аз болғанына қарамастан, замана, қоғам, білім-ғылымның дамуы осы бір жүйенің қажет екенін дискурстық деңгейде таныды. Адресат, адресант, ақпарат, мәтін – негізгі қажеттіліктерден тұратын қоғамдық топта цифрландыру жүйесі тек ыңғайлы (кез келген жерде, кез келген құрылғымен), оңтайлы (уақыт, кеңістік тиімділігі) жағымен емес, сондай-ақ, ақпараттық, танымдық, салыстыру, салғастыру, талдау (герменевтика), өз тәжірибесінде пайдалану, өз тәжірибесімен бөлісу секілді жағдаяттармен де ерекшеленеді.

Білім мен ғылым қарыштап дамыған сайын – елдің саяси-әлеуметтік деңгейі көтеріліп, халықтың өмір сүру қабілеті жақсарып, ел арасындағы ескіліктің жойылып, жаңашылдыққа беті бұрылып, жалпы жұртшылықтың әлеуеті жақсаратыны белгілі. Осы ретте білім саясатындағы жаңашылдық – болашаққа құйылған кепілдік, білім-ғылымға жұмсалған күш, қажыр-қайрат – келешекке апарар төте жол. Сол себепті цифрландыру жүйесіндегі білім мен ғылым – заман талабынан туған мақсатты ұғым емес, керісінше, жаһандану үрдісіне жетудің алтын жолы. Білімі мен ғылымы дамыған, қарыштаған, жанданған елдің алар асуы мен бағындырар белесі ұшан-теңіз болатынына сенімім мол.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Игілігі мол цифрлы қоғам // Егемен Қазақстан. №89. 2018. 2 ақпан.
2. Асанкелдіұлы А. Білім саласын цифрландыру мәселесі қаралды // Егемен Қазақстан. 2018. № 196. 20 наурыз.

СЕКЦИЯ 4

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ӘРЕКЕТІ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ

UDC 374.3

*Nurmakhova Zhulduz Bolatovna,
Aitkaliyeva Dinara Ermekkyzy,
The regional specialized boarding school
for gifted children № 11 after S. Seifullin, English teacher
Kazakhstan, Uralsk*

FUN RESEARCH PROJECTS FOR ELEMENTARY STUDENTS

Annotation: *It is a pedagogical aid aimed at anyone who teaches research methods: for early career tutors it will provide ready-made materials that can be used when developing and designing modules, and for more experienced tutors it can be used as a complementary resource to support existing research method training or to help adapt or develop new modules to further engage students.*

Key words: *specific questions, reputable websites, avoid plagiarism, colorful images, and body language.*

Learning proper research skills is very important, and elementary school is a fantastic time to learn the fundamentals of research!

Getting a head start on skills like evaluating information for trustworthiness, finding credible sources online, taking useful notes and citing sources is an invaluable use of class time that will benefit your students for the rest of their lives.

Get them started with any of these fun research projects and we promise that in just a few short years, their middle school teachers will be thanking you!

Whether your students are in kindergarten, 2nd grade, 3rd grade or 5th grade, kids from any grade level are sure to find these research projects fun and exciting to share with their peers.

Quick Tips to Help Your Students Conduct Research and Present Their Projects

TipstoHelpConductResearch

- **Be specific when searching on Google.** Asking specific questions about a topic can lead to finding the answers much more quickly.

- **Keep a record of every resource used.** Have your students copy the URL whenever they pull information from a website. This way they can credit the original source and avoid plagiarism.

- **Make use of reputable sources.** Provide your students with a list of reputable websites where they can easily find accurate information. Have them stay away from websites like Wikipedia that may provide inaccurate information.

- **Go to the library!** Nonfiction books are still an excellent way to find information about specific topics. Encourage them to check out books from the library that are related to their topic.

Recommended Read 3 Writing Projects for Elementary Students That Develop Research Skills
TipstoHelpPresentProjects

- **Take deep breaths.** If some of your kiddos are nervous about presenting, instruct them to take deep breaths and present slowly. If they try to rush, they are more likely to make mistakes.

- **Practice, practice, practice!** The best way to get better at presenting is to practice presenting! Make sure your students practice presenting their projects every night leading up to the big day.

- **Make presentations as engaging as possible.** Making use of humor, technology, colorful images, and body language can help make students' presentations more engaging for their peers.

• **Be respectful to the student who is presenting.** For the students in the audience, make sure that they are quiet and attentive while someone else is presenting. Remind them to treat others the way they want to be treated.

English & Language Arts Research Projects

Autobiography

During this project, students will research where they came from by talking to one or more family members about their family history.

Remind them to take notes or record their interviews, paying special attention to topics like their family tree, important historical figures in their family, where their family has lived and which states and countries their family has visited.

Students will make a poster or write a report covering the topics they learned by talking with their family members. They will also write about what their biggest accomplishments are and what they hope to do with their lives.

Authors

Have your students choose or assign them a significant author from history or contemporary times. They will research the author by reading about them. Then, they will present what they've found to the rest of the class.

Student presentations can either be in the form of a poster or as a written report. This should cover where their author was born, where they grew up, what they're known for writing and anything else that's interesting about them.

If the author is still living and has a website, encourage your students to see whether there's a contact form. Many authors are willing to answer questions from fans and students.

Recommended Read *Writing and Editing Checklists for Elementary Schoolers*

Science Research Projects

Solar System

As students are learning about the solar system, teach them the planets' relative positions, how days and years are calculated, as well as other information.

Have your students make a poster of the eight planets. The poster should include the approximate size and distance of the planets, but it can also show other facts of comparison, such as colors, chemical makeup, length of the planets' years, etc.

Recommended Read *Classbook Project Ideas About Science and Space*

Planets

For this project, students will choose a planet or have one assigned to them. They will research their planet, taking note of information like how long a year and a day are on their planet, what the temperature is, what the surface of the planet is like and any other facts and points of interest they discover.

Have your students create a poster or brochure pretending to sell a house on their planet. They should include as many of the facts that they learned to make the house on that planet seem like a good deal.

Animals and Habitats

For this animal research project, your students will start with studying a habitat. Then, they'll learn about the animals that live in the habitat. They should take notes and pay special attention to which animals live in the habitat and how they interact with other animals there.

Students will show what they've learned by drawing a poster of the habitat and giving a sample of the different animals that live there.

Encourage your students to show a complete food chain, starting with plants and moving all the way up to the predators that live within the habitat. You can assign a set number of facts for each plant and animal that need to be listed on the poster or see what they come up with.

Plant Life Cycles

This is a great time to help your students understand how agriculture and farming work and make the connection that all of the plants they eat once started out as tiny seeds like the ones you'll be growing in your classroom.

Students will learn about how plants grow from seeds to sprouts to plants and get ready to repeat the cycle all over again.

Plant bean plants, grass seeds or anything else that's easy to grow very quickly. Make sure to plant the seeds in a clear glass jar using a paper towel instead of dirt so the roots will be visible.

As the plants grow, have your students keep a small notebook with them to take notes about their plant, make guesses about what will happen next and draw illustrations of their plant's progress.

This project is a perfect opportunity to create a classbook! You can compile your students' notes and drawings into a single book and publish it.

Weather

Have your students begin by learning about different types of weather, such as rain systems and desert heat. Then, have them split into groups, so they can research assigned weather types in smaller groups.

Students will decide as a group how to present their type of weather to the rest of the class. They can do this as a typical presentation or they can be a little more creative and present the weather type in a song or dance.

As long as everyone has fun and learns something new about the different weather systems, it'll be a success!

Natural Disasters

Students can build on what they've already learned about weather and use it as a jumping-off point for researching natural disasters.

They'll learn how the weather types that they're now familiar with can become triggers for more extreme weather events like tornadoes, earthquakes and hurricanes.

Students can make posters showing how typical weather phenomena can turn into more dangerous weather systems and natural disasters.

Environmental Impacts of Pollution

Teach your students about different types of pollution, both in the water and the air. Help them learn the difference and understand what polluted water and air look like.

Ask them questions like *How does pollution affect animals? What happens when pollution decreases?* and *What happens if pollution increases again?*

Fill a jar with water and tell students to imagine it's the ocean. Drip some different colors of food dye into the jar and tell the students to imagine it's pollution.

Let them see how the dye spreads out from where it was dripped and how it will spread even further due to the ocean's currents (stir the water with a popsicle stick). Ask the students if they think air pollution is the same or different.

Inventors

Let your students choose or assign them a significant inventor from history. They will research the inventor by visiting the school library and learn about basic information from the inventor's life.

This includes facts like when the inventor was born, where they lived during their important inventions and/or discoveries, what made them famous and why they're still remembered today.

Students will write a research paper and/or present what they have learned to the class. Alternatively, students can go around the room introducing themselves as the inventor they researched and trading facts with classmates.

Once this activity is complete, you can compile all your students' research papers into a classbook!

Holidays Around the World

Students will start by learning about different holidays around the world. Then, they'll choose a holiday they hadn't heard of before and research it more deeply on their own.

While researching, students will take notes about their holiday with the goal of creating a holiday decoration to share with the class. They can use this as an opportunity to teach their peers about another culture from a different part of the world.

Recommended Read *Funny National Holidays to Celebrate in the Classroom This Year*

History Research Projects

Ancient Civilizations

Let your students choose or assign them an ancient civilization to research. They will research their civilization's society, leadership structure, art and notable structures. They will use this research to create a presentation to share with the class.

This subject matter is perfect for a group project, but it can also be done individually by assigning different aspects of the civilization to different students (i.e., one student is assigned “Society in Ancient Egypt” and another student is assigned “Leadership in Ancient Egypt,” etc).

United States

Students will begin by learning about the history of the United States. Then, they will each choose or be assigned a different state and break off to individually research their state.

Each student will be responsible for presenting a short report paper to the rest of the class explaining everything they learned about their state. Some interesting things to include are when did their state become a state, official state animal, state mottos, etc.

US Presidents

Have your students choose a United States president and give a presentation about that president to the rest of the class. This will involve independent research, taking notes and writing a report (or filling in the answers to a set of prewritten questions).

Then, they can give their presentation while showing off a drawing they’ve made of their president or even dressing as their president!

Encourage your students to go beyond the usual facts and try to find at least one unique or scarcely-known piece of information for each president.

Publish Your Students’ Research Projects as a Classbook!

Studenttreasures makes publishing your students’ work into a book easy! Simply collect the reports your students have written for any of the research project ideas listed above and get started with one of our FREE classbook publishing kits!

You’ll be on your way to teaching your students about the writing process while making a keepsake of your year together that they can look back on when they’re older.

References:

1. Studenttreasures Publishing 2017

ӘОЖ 378

Кажимова Карлыгаш Рахымовна

*М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің
қауымдастығының профессоры, Phd докторы*

Габдрашова Гүлім Ермековна,

*М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан
университеті магистранты
Қазақстан, Орал*

СТУДЕНТТЕРДІҢ БОЙЫНДА АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация: Мақалада жалпы студенттердің бойында адамгершілік қасиеттердің болуының маңызы, оның атқарар рөлі туралы жазылған. Адамгершілік құндылықтарды дамытуда волонтерлық қызметті қолданудың тиімділігі және студенттердің адамгершілік құндылығын зерттеу мақсатында әдістемелер жүргізілді.

Кілттік сөздер: студент, адамгершілік құндылықтар, қалыптастыру жолы.

Қазақстандық қоғамның бірлігі әртүрлі сатыдағы ұрпақтар үшін ортақ болып саналатын дәстүр мен рухани-адамгершілік құндылықтар арқылы анықталады. Мұндағы білім беру қоғам дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі болмақ.

Жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісі әрқашанда субъект ретінде кәсіби іс-әрекетке даярлап, қоғам прогресіне белсенділік таныта отырып, жетекші болатын рухани толысқан тұлға дамуына бағдарланады. Бүгінгі таңда жастар санасына ұлттық құндылықтарды сіңіруде,

олардың құндылық бағдарларын дұрыс қалыптастыруда отбасының да, білім ордасының да алатын орны ерекше екені анық.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы Қазақстан халқына «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында «Біз жаңа заманға сай болу үшін Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы тарихи өрлеу бастауында тұрған біртұтас ұлт болуымыз керек» деп көрсетеді. Елбасымыздың бұл ойлары жас ұрпақты тәрбиелеуде халқымыздың тәжірибесі, отбасы, халық, ұлт педагогикасының субъектілері үшін бағдарламалық идея болмақ [1].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында тәрбиелеу білім беру жүйесінде жүзеге асырылатын, жалпы адамгершілік құндылықтары негізінде білім алушылардың рухын дамыту үшін жағдай жасауға, олардың өмірлік өзін-өзі билеуіне, азаматтық және кәсіптік тұрғыдан құндылықтарының қалыптасуына көмек көрсетуге, жеке адамның өзін-өзі жетілдіру үшін жағдай жасауға бағдарланған нысаналы қызмет ретінде қарастырылады [2]. Мұндағы айтылғандар студенттерді азаматтыққа, адамгершілік құндылықтарға бай етіп қалыптастыруды қоғам алдында міндеттеп отыр.

Тарихқа көз жүгіртсек, құндылық және отбасылық рухани - адамгершілік құндылықтар жөнінде ежелгі философтар Конфуций [3], Сократ [4], Платон [5], Аристотель [6] еңбектерінен бастау алса, одан әрі орта ғасыр ойшылдары Әл-Фараби [7], Ж. Баласағұни [8] және одан кейінгі ғұламалардың еңбектерінде жалғасын тапқанын көреміз.

Адамгершілік-рухани құндылықтар мәні, тәрбиелік маңызы туралы қоғам қайраткерлері, ғұламалар, ғалымдар ұлы педагогтар: Қ.А.Йассауи, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердіұлы, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, М.Жұмабаевтар өз еңбектерінде құнды ой пікірлерін қалдырып кеткен. Құндылыққа бағдарлау негіздері және отбасы тәрбиесіндегі ізгілік мәселелері Н.Г.Нұрғалиева, Г.К.Байдельдинова, валеология ғылымының теориялық және әдістемелік мәселелері А.С.Иманғалиев, А.Ақанов, рухани құндылықтардың әлеуметтік-философиялық негізі С.Нұрмұратов, Е.Әлсатов, Б.С.Ерасов, адамгершілік тәрбиесін жетілдіру А.А.Калюжный, Ж.С.Хасанова, А.А.Аманжолова, Г.А.Мұратбекова, К.Б.Сейталиев еңбектерінде орын алған.

Жалпы студенттердің бойында адамгершілік құндылықтарын, соның ішінде адалдық, сүйіспеншілік, қамқорлық, еңбекқорлық қасиеттерін дамыту жолы ретінде біз волонтерлық қызметті тиімді деп санаймыз. Шетел басылымдарында бұл мәселе әлдеқашан қоғамдағы өзекті мәселелердің біріне айналған болатын.

Волонтерлық қызмет алғаш XX ғасырдың 30 жылдары АҚШ-та жұмыссыздық санын төмендету мақсатында пайда болды.

Рухани-адамгершілік тәрбие студенттік ортада волонтерлік қызметті ұйымдастыру үшін негіз болып табылады.

Волонтерлік қызмет:

- жастардың адамгершілігін қалыптастыруға әсер етеді;
 - қоршаған адамдарға әлеуметтік белсенді мінез-құлық пен көмек көрсету қажеттілігін іске асыруды қамтамасыз етеді;
 - жастардың танымдық және эмоционалды дамуына ықпал етеді;
 - жауапкершілік, жанашырлық және жанашырлық сияқты жеке тұлғаларды жетілдіреді;
 - жастардың өз бетінше шешім қабылдауға дайындығын қалыптастырады;
- басқа адамның және жалпы қоғамның проблемаларына бейімділікті дамытады.

Біз осы бағытта зерттеу жұмысын М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің «Педагогика» факультетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» білім беру бағдарламасының 1 курс студенттеріне жүргіздік. Зерттеудің мақсаты – студенттердің бойында волонтерлық қызмет арқылы адамгершілік құндылықтарын дамыту, заңдылықтарын, жолдарын анықтау, тәжірибеден өткізу және әдістемелік ұсыныстар дайындау.

Біз зерттеу тақырыбы бойынша арнайы психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге шолу жасадық, сонымен қатар статистикалық, ғылыми деректерді талдау, Рокич әдістемесі бойынша құндылық бағдарларды зерттеу, студенттерге сауалнама жүргіздік. Сонымен қатар, университеттегі волонтерлық жұмыстың барысымен, айлық жоспарымен танысып, дамыту жолының кестесі құрылды.

Жүргізілген әдістемелерге сәйкес, құндылықтардың ішінен студенттер «Белсенді әрекетті өмір», «Денсаулық», «Табиғат пен өнердің әсемділігі», «Материалдық жағдай», «Бақытты отбасылық өмір», «Жинақылық, ұқыптылық», «Тәрбиелік», «Тәртіптілік», «Өз пікірін қорғау», «Сезімталдық», «Көз қарасының кеңдігі», «Еңбек сүйгіштік» құндылықтарды алғашқылардың бірі болып таңдап отыр. Одан шығатын қорытынды, егер жоғардағы қасиеттерді одан әрі де дамытатын болсақ, студент-волонтерлердің волонтерлық қызметке деген сүйіспеншілігі арта түседі. Сол арқылы олар басқа да адамдарға көмектесіп, адамгершілік қасиеттерін дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Халыққа Жолдауы. Астана, 2018ж. 10 қаңтар.
2. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі N 319-III Заңы. ИС BestProfi © 22.04.2016.
3. Конфуций. Древнекитайская философия. Т.1. – М.: Мысль, 1972. – 363с.
4. Сократ Сочинения. В 6 томах. - М., 1965. -560с.
5. Платон. Диалоги. Серия «Философское наследие». - Т. 98. - М.: Мысль, 1986. - 605с.
6. Аристотель О душе: Пер. и прим. П. С. Попова. - М.: Соц.эк.гиз., 1937. - 179 с.
7. Аль Фараби. Социально-этические трактаты. - Алма-Ата: Наука, 1973. - 399с.
8. Баласағұн Ж. Құтты білік. - Алматы: Жазушы, 1986 . - 358 б.

УДК 37.013.46

Гусева Екатерина Юрьевна,
учитель биологии КГУ ОШ№17,
г.Уральск, Казахстан.

ОДАРЕННЫЕ ДЕТИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: Одаренность - высокий уровень развития способностей человека, позволяющий ему достичь особые успехи в определенных областях деятельности. Различают общую и специфическую одаренность. Общая одаренность представляет собой широкий диапазон способностей, которые лежат в основе успешного освоения многих видов деятельности. От специфической одаренности (математической, музыкальной, художественной и др.) зависит успех человека в каком - либо конкретном виде деятельности.

Ключевые слова: Одаренность - высокий уровень развития способностей человека, позволяющий ему достичь особые успехи в определенных областях деятельности. [1]

Развитие одаренности личности основывается на основных принципах. [2]

Как обучать одаренных детей ...[1] Стратегии обучения одаренных.[3]

Одаренные дети - национальная гордость. Выявление способных детей и работа с ними является актуальной задачей школы.

Тесты на творческую активность, составленные психологами, выявили, что нестандартно мыслящих людей из взрослых - 2%, подростков -11 %, 7 - летних -17%, 6-летних-37%.

Однако по ряду причин на определенном этапе детьми могут быть проявлены далеко не все признаки одаренности. Поэтому условно выделяют три категории одаренных детей:

- дети с необыкновенно высоким общим уровнем умственного развития при прочих равных условиях (такие дети чаще встречаются в дошкольном и младшем школьном возрасте),

- дети с признаками специальной умственной одаренности – одаренности в определенной области науки (такие учащиеся чаще обнаруживаются в подростковом возрасте).
- учащиеся, не достигающие по каким – либо причинам успехов в учении, но обладающие яркой познавательной активностью, оригинальностью психического склада, незаурядными умственными резервами(возможности таких учащихся нередко раскрываются в старшем школьном возрасте).

Проблема одаренности личности является одной из самых сложных и спорных в науке. Поэтому разработка концепции одаренности остается одной из актуальных и важных задач в данной области.

Концепция одаренности - сугубо фундаментальная, теоретическая проблема, которая является « системой взглядов» понимания данного психического явления, процессов его развития. Анализ изучения проблемы одаренности показывает, что внимание большинства современных психологов и педагогов традиционно продолжает привлекать разработка теорий одаренности, ориентированных на дошкольное и школьное образование

Развитие одаренности личности основывается на основных принципах:

1. Принцип развития одаренности.

Этот принцип не вызывает ни у кого сомнения, поскольку одаренность в контексте понятие « человек» рассматривается как динамическое явление развивающееся в процессе жизни. Статика – это, то чем обладает человек в данный момент - в момент диагностического обследования. Динамика – характеристика в движении, которая показывает, в какую сторону и с какой быстротой развиваются способности человека, что позволяет прогнозировать ожидания от данного индивида. Движущей силой развития одаренности являются внутренние противоречия , которые дают о себе знать в процессе психического развития человека. Только синтез статики и динамики развития человека может дать истинный « портрет» одаренной личности.

2. Принцип потенциала личности.

Этот принцип напрямую указывает на перспективу будущего в развитии человека. Несмотря на то, что современная генетика все больше заставляет нас считаться с наследственной разнородностью, но вместе с тем сами же генетики утверждают о тесном взаимодействии механизмов наследственности и среды, а значит от последней зависит не только проявление таланта, но и его развитие в той деятельности, к которой человек наиболее пригоден по своим возможностям и способностям. В подтверждение этому служат неоднократные курьезы в прогнозах:

когда высокие показатели умственного развития в детском возрасте не гарантировали успешной карьеры и выдающих творческих достижений во взрослой жизни, и наоборот дети с более скромными показателями попадали в число одаренных людей. Самое главное, данное положение позволяет реализовать важнейший принцип демократичного общества раскрыть и развить индивидуальный потенциал каждого человека.

3. Принцип возрастного подхода.

Этот принцип предполагает изучение возрастного развития человека как непрерывного процесса самоизменения, каждый этап которого связан с ведущим видом деятельности и характеризуется проявлением новых психических новообразований и изменением личности

4. Принцип взаимосвязи четырех ипостасей человека: как индивида, субъекта деятельности, личности и индивидуальности.

Здесь мы предполагаем изучение условий и факторов, позволяющих человеку на определенном отрезке его жизненного пути выйти на вершину в своем развитии как индивиду(отдельного человека, самостоятельно существующего физического организма, присущими ему задатками), субъекту деятельности (степени соответствия его психических свойств требованиям выполняемой деятельности, результатов, которых он в состоянии этой деятельности достичь), личности (системного качества человека как социальной сущности в ансамбле социальных отношений) и наконец индивидуальности. Все эти свойства личности соприкасаясь проявляют одаренность личности.

5. Принцип объективных и субъективных факторов в развитии одаренности личности.

Для всестороннего развития личности необходимы субъективные факторы:

- интеллектуально – творческий потенциал личности как универсальный фактор для самореализации

объективные факторы: микросреда, мезосреда, макросреда.

Таким образом, мы рассмотрели принципы, которые являются базовыми при рассмотрении такого сложного психического явления человека как «одаренность» человека и развитием свободной творческой личности, развитием ее талантов, познанием и осмыслением тайны бытия человека, его стремлений, возможностей, свершений.

2. Как обучать одаренных детей ...

Обучение в современной школе носит в основном теоретический характер. В мировой педагогической науке и практике сложилось несколько стратегических линий разработки содержания учебной деятельности одаренных детей. В условиях, когда за точку отсчета принимается содержание образования их ординарных сверстников, можно определить два основных подхода к решению этой проблемы: один базируется на изменении количественных, другой качественных характеристик. К количественным характеристикам содержания образования относятся в первую очередь объем учебного материала и темпа обучения; к качественным - соотношение различных направлений моделирования образования, характер его подачи (алгоритмизированный, эвристический, творческий).

На основе изменения количественных параметров содержания образования выделяют две главные стратегии:

1. «стратегия ускорения»

2. «стратегия интенсификации».

Аналогично на основе изменения качественных характеристик традиционного содержания образования появились направления, именуемые термином «обогащение». Рассмотрим более подробно все эти стратегические линии.

Так, «стратегия ускорения» предполагает увеличение темпа прохождения учебного материала. Данная программа должна предполагать методы опережающего проблемного обучения, способствующие глубокому усвоению учебного материала, развитию творческих способностей.

«Стратегия интенсификации» предполагает изменения не темпа усвоения, а увеличения объема, или повышение интенсивности обучения. Она в определенном смысле является альтернативной «стратегии ускорения». Ее сторонники считают, что одаренный ребенок способен на большее, надо увеличивать не срок обучения, а объем изучаемого. Она активно использовалась и используется в практике работы специальных школ (школ с углубленным изучением математики, иностранных языков и др.)

Однако такие подходы в полной мере не решают проблему обучения одаренных детей. Экспериментальная работа в этом направлении привела большинство исследователей к пониманию того, что содержание учебной деятельности одаренных детей должно иметь не просто иные количественные параметры, а качественно отличаться от содержания образования их ординарных сверстников.

В современной психологии прочно утвердилось следующее представление: одаренный ребенок не просто опережает сверстников по ряду параметров развития - это ребенок, качественно от них отличающийся...

Таким образом, для полноценного развития одаренного ребенка необходимо использование составляющих программ обучения – содержания, методы и условия развития:

Содержание – выстраивается вокруг глобальной темы.

Методы – обеспечивают функционирование мыслительного процесса высокого уровня (творческое, критическое и абстрактнологическое мышление), творческое обучение и самостоятельность в процессе приобретения знаний.

Условия – проблемность и диалогичность обучения.

С учетом этого, все формы работы с одаренными детьми должны в полной мере учитывать личностные особенности одаренности ребенка и ориентироваться на эффективную помощь в решение его проблем.

А также, работе с одаренными детьми следует также считаться с рядом проблем, возникающих у них в периодшкольной адаптации. Известный американский педагог Лета

Холлингуорт рекомендовала педагогам и родителям учитывать некоторые особенности одаренных детей:

- * неприязнь к школе. Такое отношение часто появляется оттого, что учебная программа скучна и неинтересна. Нарушения в поведении детей могут появиться потому, что учебный план не соответствует их способностям.

- * Игровые интересы. Одаренным детям нравятся сложные игры и неинтересны те, которыми увлекаются сверстники средних способностей.

- * Конформность. Одаренные дети, отвергая стандартные требования, не склонны к конформизму, особенно если эти стандарты идут вразрез с их интересами или кажутся бессмысленными.

- * Погружение в философские проблемы. Одаренные дети часто задумываются над такими явлениями, как смерть, загробная жизнь, религиозные верования.

Несоответствие между физическим, интеллектуальным и социальным развитием. Одаренные дети часто предпочитают общаться и играть с детьми старшего возраста, из-за чего им трудно становиться лидерами. Дж. Уитмор, изучая причины уязвимости одаренных детей, отметил следующие факторы:

- * стремление к совершенству /перфекционизм/. Для одаренных детей характерна внутренняя потребность совершенства. Они не успокаиваются, не достигнув высшего уровня, причем это свойство проявляется очень рано.

- * Ощущение неудовлетворенности связано с характерным для одаренных стремлением достичь совершенства во всем, чем они занимаются. Они критически относятся к собственным достижениям, отсюда и низкая самооценка.

- Нереалистические цели. Не имея возможности достигнуть своих высоких целей, одаренные дети сильно переживают неудачи. Стремление к совершенству и есть та сила, которая приводит их к высоким достижениям.

- Сверхчувствительность. Поскольку одаренные дети более восприимчивы к сенсорным стимулам и лучше понимают отношения и связи, они критически относятся не только к себе, но и к окружающим. В результате такой ребенок нередко считается гиперактивным и отвлекающимся, поскольку постоянно реагирует на всякого рода раздражители и стимулы.

- Нетерпимость. Одаренные дети нередко с недостаточной терпимостью относятся к детям, стоящим ниже их в интеллектуальном отношении. Они могут отталкивать окружающих замечаниями, выражающими презрение и нетерпение.

На сегодняшний день хорошо зарекомендовал себя комплекс мероприятий для работы с одаренными детьми, предложенный Н. Буториной и В. Григорьевских.

Комплекс состоит из трех этапов:

1. Выявление способных детей с помощью родителей, педагогов, групповых тестирований, социальных групповых листов.

2. Диагностика детей с помощью психологических тестов с учетом их склонностей и интересов.

3. Работа педагогов с детьми по специализированным программам, направленным на развитие и углубление их способностей.

Большое внимание должно уделяться подготовке учителей для работы со способными и одаренными детьми. Необходима специальная подготовка для такой работы. Педагоги должны научиться работать нестандартно, заниматься разработкой авторских программ, уроков, находить индивидуальный подход к каждому ученику.

Можно выделить следующие стратегии обучения одаренных:

1. Содержание учебной программы должно предусматривать детальное, углубленное изучение наиболее важных проблем, идей и тем, которые интегрируют знания со структурами мышления.

2. Углубленная программа для одаренных детей должна предусматривать развитие продуктивного мышления и навыков его практического применения, что позволяет учащимся переосмыслить имеющиеся знания и генерировать новые.

3. Программа должна давать детям возможность постоянно приобщаться к новому, непрерывно развивающемуся потоку информации, прививать им стремление к приобретению знаний.

4. Программа должна предусматривать наличие и свободное использование соответствующих источников.

5. Программа должна поощрять инициативу и самостоятельность детей в учебе и развитии.

6. Программа должна способствовать развитию сознания и самопознания детей, пониманию связей с другими людьми, природой, культурой.

7. Особое внимание следует уделять сложным мыслительным процессам детей, их способностям к творчеству и исполнительскому мастерству.

Многолетний опыт педагогов показывает реальность и высокую эффективность следующих педагогических приемов работы с одаренными детьми:

- использование авторских программ по курсам Базисного учебного плана, учитывающих реальный индекс интеллекта учащихся и особенности их психики;

- методы взаимного обучения;

- методы учебно - исследовательской работы;

- введение специальных курсов и факультативных занятий.

Эти направления можно отнести к вертикальному обогащению интеллекта учащихся.

Я убеждена в том, что в каждой школе обнаружатся таланты, если создать соответствующую образовательную среду, сформировать хороший психологический климат, увидеть в каждом ребенке личность.

"Каждый ребенок самоценен", - утверждал Ф. М. Достоевский. Следуя этой позиции, мы обнаруживаем таланты в любой школе ...

Остается одно - пестовать эти таланты, одухотворяя и морально поддерживая их.

Список использованной литературы:

1. Психология развития/ Соот. Общ. Ред: авт. Кол.-в сотр. Кафедры психологии развития и дифф. Псих. Питер 2017 г. – 512 с.
2. Журнал « Образование» ,2018 г.
3. Педагогический энциклопедический словарь.

ӘОЖ 504.064

Жаирбекова Талишын Асқарқызы,
химия мамандығының 4 курс білімгері,
Канаева Зылиха Кожамкуловна,
х.ғ.к., доцент қауым.профессор
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Қазақстан, Талдықорған

БАЛҚАШ КӨЛІНІҢ ЖАЛПЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЛАСТАНУЫ

Аннотация: мақалада Балқаш көлінің экологиялық жағдайы мен Балқаш көлінің су жүйесіне енетін ағынды сулардың биогенді ластануын зерттеу және оны шешу жолдары қарастырылған.

Кілт сөздер: биогенді ластану, су жүйесі, экологиялық жағдайы.

Kіріспе

Жұмыстың өзектілігі: Балқаш өңірінің табиғи ортаға антропогендік әсерін экологиялық бағалау Қазақстан Республикасы үшін өте өзекті болып табылады. Аймақта антропогендік әсер ету табиғи ресурстардың сарқылуына, табиғи орта компоненттерінің ластануына және жасанды ландшафттардың қалыптасуына әкелді. Бұл адам денсаулығына айтарлықтай кері әсер етеді. Оның белгілі бір бөлігі өзен ағынымен және тікелей су

қоймасының бетінен келеді. Сол себептен өзен суының жағдайы алаңдатарлық. Сонымен қатар Балқаш көлінің суы мен топырағында мышьяк, қорғасын, кадмий, мырыш, мыс және т.б. мөлшері жоғарылауда, сондықтан Балқаш өңірінің табиғи ортасының техногендік ластануын бағалау бүгінгі таңда тек экологияның ғана емес, қоғам үшін де өзекті мәселе болып табылады.

Зерттеу нысаны: Балқаш көлінің геоэкологиясы және су жүйесіне енетін ағынды сулардың биогенді ластануы

Жұмыстың мақсаты: Балқаш өңірінің табиғи ортасына әсерін бағалау және табиғи-техногендік кешендердің (ТТ) экологиялық жағдайын сақтау және қолдау бойынша ұсыныстар әзірлеу болып табылады. Зерттеу мақсаты келесі міндеттерді шешуді анықтады:

- ағымдағы жағдайына экологиялық баға беру;

- негізгі күйін анықтау;

Іле-Балқаш алабы планетадағы ең ірі көл-өзен экожүйелерінің бірі және бірегей табиғи кешен болып табылады. Ол батыстан шығысқа қарай 900 км, солтүстіктен оңтүстікке қарай 680 км-ге, алаптың солтүстігіндегі шөлдер мен шөлейттерден альпі және субальпі шалғындарына және оңтүстігінде биік тау қарлы алқаптары мен мұздықтарға дейін созылып жатыр. Көлдің ауданы 314,5 м деңгейдегі 17330 км², көлемі 96,95 км³. Балқаш көлінің тұщы су бөлігінің ауданы 10135 км², көлемі 38,1 км³. Балқаш көлі жартылай тұщы көлдер қатарына жатады – судың химиялық құрамы су қоймасының гидрографиялық ерекшеліктеріне байланысты. Көлдің батыс бөлігінің суы тұщы дерлік (минералдануы 0,74 г/л) және лайлы (мөлдірлігі 1 м), ауызсу және өнеркәсіптік жабдықтау үшін пайдаланылады. Шығыс бөлігінің тұздылығы жоғары (3,5-тен 6 г/л-ге дейін) және мөлдірлігі (5,5 м). Балқаш бойынша жалпы орташа минералдану 2,94 г/л. Балқаштағы тұздардың көп жылдық орташа шөгіндісі 7,53 млн т, көлдегі еріген тұздың қоры 312 млн т шамасында. Түсі көкшілден изумруд көкке дейін, бұл спутниктік суреттерде байқалады. Балқаш көліне құятын негізгі өзендер: Лепсі, Қаратал, Іле, Ақсу, Аягөз. Балқаш көлінің ағынды сулармен тікелей ластануы 2016 жылы БГМК-ның (Балқаш кен-металлургиялық комбинаты) өндірістік ағынды суларын суды қайта өңдеу жүйесіне беру арқылы жойылды.

Балқаш көлінің суында микроэлементтердің кең спектрі бар, олардың арасында Балқаш аймағы топырағының геохимиялық ерекшеліктеріне, сондай-ақ олардың ағынды сулармен және жартылай өзендер мен көлдерге түсуіне байланысты жетекші орын алуда. Өнеркәсіптік объектілердің ауаға шығарындыларынан су қоймасының бетіне ауыр металдар шөгуде. Көл суындағы микроэлементтердің және ауыр металдардың мөлшері жылдан жылға ғана емес, бір жылдың ішінде де айтарлықтай өзгеруде. Көлдің батыс бөлігінен шығыс бөлігіне ағуы кезіндегі көтерілу құбылыстарынан да, ауыр металдар шоғырланған өзендердің ағуынан да ластанғаны байқалды. Жыл сайын көлдегі су ресурстарының жалпы көлемінен Балқаш 26 км³ су алады, ол негізінен табиғи булануға жұмсалады. Қалған көлемі, шамамен 5 км³, негізінен ауыл шаруашылығы дақылдарын суаруға және сумен қамтамасыз етуге, сонымен қатар өзен бойындағы тоғайлар мен жайылма шалғындарды күтіп-баптауға жұмсалады. Балқаш көлінің және оған құятынағанды сулардың ластануы қазіргі кездегі өзекті мәселелердің біріне айналып отыр.

Суды ластаудың жалпы көздері:

1) Ауыл шаруашылығына ағатын ағынды сулардың пестицидтермен ластанып, өзен көлдерге қайтадан құюы. Оған әсіресе күріш алқаптары мен мақта плантациялары жатады.

2) Кен орнын пайдалану арқылы өнім өндіру;

3) Дайындауға, өндеуге және гидрофитті ағаш қалдықтарының су жолымен тасымалдануы;

4) Су және темір жолдардың таза емес ағындары;

5) Өнеркәсіптік кәсіпорындардың негізгі қайта өңдеу өнімдерін өндіру.

Көбінесе су ресурстары үшін қауіпті химиялық заттар болып табылады. Олардың құрамында органикалық емес әр түрлі химиялық заттар: сілтілер қышқылдар, сульфаттар, және ауыл шаруашылығында пайдаланылатын тыңайтқыштар (азот фосфор, аммиак және т.б.) кездеседі. Сонымен қатарластаушы заттардың ішінде органикалық химия өнімдері де кездеседі. Олар спирттер, фенолдар, пестицидтер. Ал радиоактивті заттарға: мұнай қалдықтары, көмірсутектер, целлюлозақағаз өнер кәсібінің химикаттарымен ластанған қалдық сулары жатады.

Балқаш көлін ластайтын химиялық заттар мырыш, фторидтер, мыс, мұнай өнімдері және сульфаттар. Өнеркәсіптік құрумен қатар ауыл шаруашылығы өндірісі су ресурстарына үлкен әсер етеді. Ал ластанған суды ауыл шаруашылығына пайдаланудың зияны шексіз. Мысалы, ауылшаруашылық өркениетін ластанған сумен суару, біріншіден, олардың өнімділігі жағынан төмен болса, екіншіден, адам игілігі үшін қауіпті. Осының салдарынан топырақтың тұздануы күшейеді, топырақтағы биохимиялық процестердің жүруі төмендейді.

Қорытынды

Балқаш көлі жабық су қоймаларына жататын ерекше су айдындарының бірі болып табылады. Көлдің Балқаш өңірінің тұрғындары мен бүкіл Қазақстан үшін өмірлік маңызы бар. Бұл су қоймасы географиялық нысанның бір түрі ретінде ғана қызықты емес. Көлдің суы технологиялық процестерде, электр энергиясын өндіруде, ауыл шаруашылығы өндірісі үшін суармалы жерлерде пайдаланылады. Ендігі таңдағы ең басты шаралардың бірі Балқашты біртұтас су айдыны ретінде сақтап қалуды, олардың экологиялық, экономикалық жағдайларын нашарлатпауды, су деңгейін төмендетпеуді қамтамасыз ету.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шарипова О.А. Распределение тяжелых металлов в донных отложениях озера Балхаш в зависимости от природных и антропогенных факторов // Вестник Томского государственного университета. - 2015. - С. 225-230.
2. Тилекова Ж.Т., Ошакбаев М.Т., Тонкопий М.С. Пространственно временная динамика распределения тяжелых металлов в донных отложениях Иле-Балкашского бассейна // Вестник национальной инженерной академии РК. - 2015. - С. 133-140.

ӘОЖ 551.435.122

Закиева Гулдана Умирхановна,
БҚУ магистранты,
Боранбайқызы Назерке,
БҚУ магистранты,
Қазақстан, Орал.

ЖАЙЫҚ ӨЗЕНІ ЖАЙЫЛМА ОРМАНДАРЫНЫҢ БАЗИДИОМИЦЕТТЕРІ

Аннотация

Мақсаты: Мақалада Батыс Қазақстан облысының Ақжайық, Теректі және Бәйтерек аудандарында орналасқан ақ тал және ақ терек ормандарының базидиомицеттері қарастырылады. Зерттеу нысаны- сүрегің әртүрлі ағашқұлақтар-ксилотрофтар зақымдайтын ақ тал (*Salix alba*) және ақ терек (*Populus alba*) ағаштары. Сонымен қатар ақ теректі және ақ талды қауымдастықтардың қараішірікті қабаттарында сапротрофты саңырауқұлақтар өседі.

Зерттеу барысында геоботаникалық, экологиялық және флористикалық әдістерді қолдандық (Быков Б.А., Шенников Б. А., Петренко А. З., Дарбаева Т. Е.).

Зерттеу барысында ақ талды ормандардан ақ талды-бүлдіргенді (*Salix alba* L- *Rubus caesius* L), ақ талды –қияқөлеңді (*Salix alba* L- *Carex acuta* L), ақ талды - миялы (*Salix alba* L- *Glycyrrhiza glabra* L), ақ талды-інжігүлді (*Salix alba* L- *Convallaria majalis* L) қауымдастықтар және ақ теректі ормандардан ақ теректі-бүлдіргенді (*Populus alba* L- *Rubus caesius* L), ақ теректі –қияқөлеңді (*Populus alba* L- *Carex acuta* L), ақ теректі- інжігүлді (*Populus alba* L - *Convallaria majalis* L) қауымдастықтар анықталды. Ақ талды қауымдастықтардан 6 ксилотроф, 8 сапротрофты базидиалды саңырауқұлақтар анықталды. Ақ теректі қауымдастықтардан 5 ксилотроф, 8 сапротрофты саңырауқұлақтар анықталды. БҚО аймағында Жайық өзенінің жайылма ормандарында кездесетін базидиомицеттерге таксономиялық талдау жасадық

Кілт сөздер: ақ терек, ақ тал, базидиомицеттер, талдау, таксономиялық, микологиялық, флористикалық, зерттеу.

Kіріспе

Жайық өзенінің жайылма ормандары биосфералық функцияларды орындайды және Батыс Қазақстан облысы аумағы үшін жаһандық экологиялық және экономикалық маңызы бар. Жайық өзенінің жайылма ормандарында әртүрлі түрлер шоғырланған. Сондықтан базидиомицет саңырауқұлақтарын немесе қалпақшалы саңырауқұлақтарды анықтау қазіргі уақытта өзекті болып табылады.

Біздің жұмысымыздың мақсаты-Жайық өзенінің жайылмалық ормандарындағы ақ терек және ақ талдар қауымдастықтарында өмір сүретін базидиомицет саңырауқұлақтарын таксономиялық зерттеу. Қалпақшалы саңырауқұлақтар-базидиомицеттерді зерттеу кезінде біз келесі міндеттерді қойдық:

- Ақ терек және ақ талдық қауымдастықтардың биотоптарының геоботаникалық сипаттамасын жүргізу;
- Зерттелетін жайылмалық қауымдастықтардың биоморфологиялық, фитоценотикалық және географиялық құрылымын анықтау;
- Афиллофоралық және агарикалық саңырауқұлақтарға экологиялық-биологиялық сипаттама беру;
- Basidiomycetes класы өкілдерінің ақ терек және ақ талдар қауымдастықтарында кездесетін таксономиялық әртүрлілігінің заңдылықтарын анықтау.

Біздің зерттеуіміздің объектісі - БҚО Жайық өзенінің талдар тұқымдасының жайылма ормандары. 2020-2021 жылдарда Батыс Қазақстан облысының Жайық өзенінің орталық жайылмасы бойынша Теректі ауданының Социализм ауылы және Бәйтерек ауданының Спартак ауылы маңындағы ақ теректі орман қауымдастығы, Теректі ауданының «Ақжайық» санаториясы және Қызыл мектеп ауылы маңындағы ақ талды орман қауымдастықтарын зерттедік.

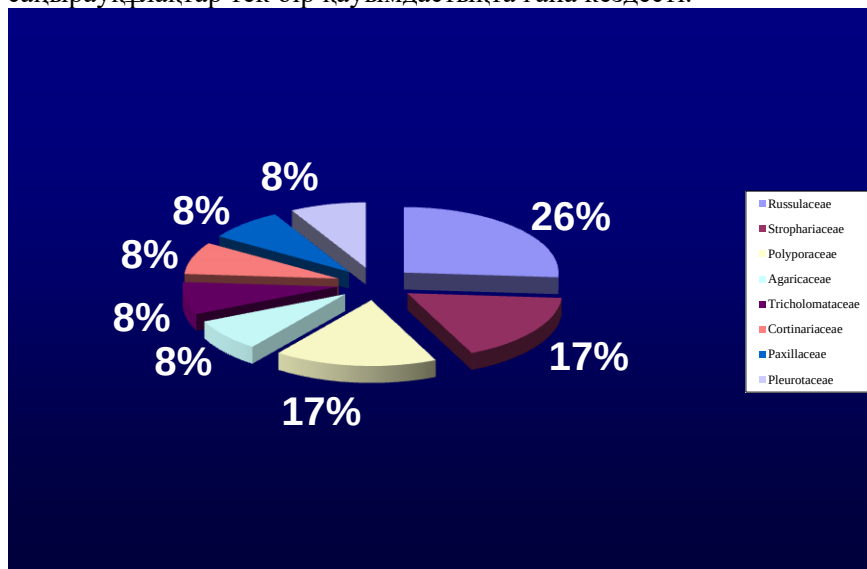
Ақ терек (*Populus alba*) және ақ тал (*Salix alba*) талдар (*Salicaceae*) тұқымдасына жатады. Тал туысының 350-ден 600-ге дейін, ал терек туысына 110 түр кіреді. Олар бүкіл әлемде өседі. Өзен жағалауларында Жайық өзенінің жайылмасының 10% талды ормандар, ал теректі ормандар 35% құрайды. [1]. Орман шаруашылығы деректері бойынша БҚО-да 7 Орман шаруашылығы бар. Орман алқаптарының ауданы 102 мың га құрайды, біздің аумақтың ормандылығы 0,6%. Талдар қауымы Батыс Қазақстан облысының барлық жайылмасында өседі, оларда ақ талды-бүлдіргенді (*Salix alba* L- *Rubus caesius* L) қауымдастық, ақ талды-қияқөлеңді (*Salix alba* L- *Carex acuta* L) қауымдастық, ақ талды - миялы (*Salix alba* L- *Glycyrrhiza glabra* L) қауымдастық, ақ талды –інжугүлді (*Salix alba* L- *Convallaria majalis* L) қауымдастықтар жатады 10 фитоценотикалық топтарға және 9 географиялық ареалдарға жатады.

Батыс Қазақстан облысының шегіндегі ақ терек ормандары Жайық өзені жайылмасының барлық ауданының 35%-ын алып жатыр. Ақ теректі ормандардың арасында біз ақ теректі- бүлдіргенді (*Populus alba* L- *Rubus caesius* L), ақ теректі -қияқөлеңді (*Populus alba* L- *Carex acuta* L) қауымдастық, ақ теректі –інжугүлді (*Populus alba* L- *Convallaria majalis* L) қауымдастықтарды көрдік, онда 9 фитоценотикалық топтар, 8 географиялық ареалдар кездеседі.

Орман экожүйесінің маңызды компоненттері-редуценттер ретінде саңырауқұлақтардың да алатын орны ерекше. Саңырауқұлақтар орман тіршілігінде ағаш сүрегінің ыдырауында және топырақтың минералдануында маңызды рөл атқарады. Егер саңырауқұлақтар болмаса, ормандар тіршілік процесінде үйілген органикалық қалдықтардың мөлшерінен тұншығып қалар еді. Ормандардың өнімділігі көбінесе орман экожүйесіндегі заттардың айналым жылдамдығына байланысты. Бұл жағдайда саңырауқұлақтар маңызды рөл атқарады.

Зерттеу аймақтарының базидиомицеттерін зерттеу барысында Теректі ауданының Жайық өзені жайылмасындағы ақ талдар мен ақ теректер ормандарынан материал жиналды. Жиналған материалдар бойынша, зерттеулер жүргізіліп, бір жүйеге келтіріліп, жүйеленді. Ғылыми зерттеу жұмысымыздың барысында барлығы 14 саңырауқұлақтар өкілі жиналып, анықталған саңырауқұлақтар 1 класқа, 1 класс тармағына, 3 қатарға, 10 тұқымдасқа, 13 туысқа, 14 түрге жіктелді (сурет1).

Зерттеу аумағындағы қауымдастықтардан бақалшақ ілмешек (*Pleurotus ostreatus* (Fr.) Kummer), жазғы томарқұлақ (*Kuehneromyces mutabilis* (Fr.) Sing. et Smith), күкірт-сары ағашқұлақ (*Polyporus sulphureus* Fr), кәдімгі ағашқұлақ (*Fomes fomentarius*), қабыршақты ағашқұлақ (*Pholiota squarrosa* (Fr.) Qeell), кәдімгі грузьд (*Lactarius resimus* Fr), ақ саңырауқұлақ (*Boletus edulis*), орман қозықұйрығы (*Agaricus silvaticus* Secr.), қысқы томарқұлақ (*Flammulina velutipes*), үй қиқұлағы (*Coprinus domesticus* Fr. Ss. Metrod), жалған валуй (*Hebeloma crustuliniforme* (Fr.) Quel.), ақ қозықарын (*Russula delica* Fr), толық шошқақұлақ (*Paxillus atrotomentosus* Fr) сияқты саңырауқұлақтар кездесті [4]. Барлық қауымдастықтарда күкірт сары ағашқұлақ пен кәдімгі ағашқұлақ кездесті, қабыршақты ағашқұлақ төрт қауымдастықта кездесті, қалған саңырауқұлақтар тек бір қауымдастықта ғана кездесті.

Сурет 1. Агарикалар қатары тұқымдастарының кездесу жиілігі

Осылардың ішінен жеуге жарамды саңырауқұлақтар тобына – 8 түр, жеуге жарамсыздарға- 6 түр жатады. Келесі өкілдері доминантты түрлер болып саналады: *Fomes fomentarius* (Fr.), *Polyporus sulphureus* Fr. Барлық кездескен 14 саңырауқұлақтың 6-ксилотрофтар, қалған 8-і сапротрофтар болып табылады [6].

Зерттелген аймақтағы базидиомицеттер- ксилотрофтардан жиі кездескендері- кәдімгі ағашқұлақ (*Fomes fomentarius*), күкірт-сары ағашқұлақ (*Polyporus sulphureus* Fr), сапротрофтардан - үй қиқұлағы, благушка (*Coprinus domesticus* Fr. Ss. Metrod) мен валуй (*Russula foetens* Fr) болды. Сонымен қатар, болеттер (*Boletaceae*) тұқымдасының саңырауқұлақтары –ақ саңырауқұлақ (*Boletus edulis*) тек Бәйтерек және Ақжайық аудандарында кездесетін, яғни белгілі бір жергілікті экологиялық жағдайда өсетін саңырауқұлақ, олар стенобионттарға жатады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А.З.Петренко. Природно-ресурсный потенциал Западно-Казахстанской области; Тополевые леса среднего течения р. Урал; Ветловые леса среднего течения р.Урал. Саратов, 1966. С, 4-22.
2. Г.П.Яковлев, В.А.Челомбитко. Ботаника: Учебник для вузов. Санкт-Петербург, Спецлит. Издательство СПХФА. 2001.
3. П.Рейвн, Р.Эверт, С.Айкхорн. Современная ботаника: В 2-х т. Т.1: Пер. с англ. – М.: Мир. 1990.
4. Абиев С.А. Заманауи микология. Алматы: Эверо, 2018.
5. Дарбаева Т.Е. Өсімдіктер систематикасы: оқу құралы. Орал, 2008.
6. Сафонов М.А. «Ресурсное значение ксилотрофных грибов лесов южного Приуралья» // Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора биологических наук. Оренбург, 2006.
7. Жизнь растений в шести томах. Том 2: Грибы. Москва, «Просвещение». 1976.

8. О.А.Абдрахманов, А.О.Абдрахманова, Т.Н.Ержанов, С.Т.Назарбекова. Практические работы по систематике низших растений. Часть 2: Лабораторный практикум по грибам и лишайникам. Караганда, 2001.
9. В.Г.Хржановский. Практический курс систематики высших растений. –Л: Издательство Ленинградского Университета. 1991.
10. В.В.Иванов, О.Т.Кольченко. К флоре грибов Западного Казахстана// Ботанический журнал. 1960. Тм 45, №6.
11. Абиев С.А., Р.З.Асилханова. Қазақстанның улы саңырауқұлақтары // С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің Ғылым Жаршысы. 2017. -№1 (92).

ӘОЖ 94(574)

Залмұқанова Альбина Мұратқызы
М.Өтемісов атындағы БҚУ
2 курс магистранты
Қазақстан, Орал

АЛМА ОРАЗБАЕВАНЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ

Аннотация: Мемлекетіміз азаттыққа қол жеткізгеннен соң, ел үшін толағай еңбек сіңірген, қасық қаны қалғаниша күрескен ерлерімізді ақтап, тарих беттерінде алтын әріптермен есімдерін жазу басталды.

Еліміздің дамуында айтарлықтай із қалдырған азамат пен азаматшалар қаншама... Тарих біреуін айтып мадақтаса, екіншісі туралы үн қатпайтыны өкінішті-ақ.

Қазіргі таңда, қазақ тарихындағы ұлт үшін күрескен мемлекет және қоғам қайраткерлерінің өмір жолдары мен қызметі туралы жан-жақты зерттеулер қолға алынған. Соның ішінде, әйелдер қозғалысы шежіресінде жиырмасыншы — отызыншы жылдары өмір сүрген әйелдер ұрпағының жалынды жетекшісі ретінде танылған, шығыс әйелдерінен шыққан тұңғыш коммунист ғана емес, сонымен бірге әйелдер арасынан суырылып шыққан алғашқы мемлекет қайраткері - Алма Дінмұхамедқызы Оразбаеваны да атап кеткен жөн.

Алма Оразбаева туралы кеңестік кезеңде әр түрлі ерітпе сөздер таратылып, оны «өз халқына қарсы, зиянды ақпараттық, идеологиялық науқан бастаған әйел, қазақ әйелдерін коммунист қылуда талпынып, кеңес үкіметінің қолишоқпары болған адам» - деген сияқты керітартпа пікірлер орын алғаны белгілі. Алайда, Алманы сол замандағы кеңестік белсенділер ардақтып, қайраткер лидер ретінде үлгі тұтқандар да болды. Қайраткер деп бағалап өз заманында Қазақ елінің қамын жеген Алашордашыларға қарсы тұрған азаматша ретінде қаралады бұл есім.

Дегенменде, тарихшы, әрқашанда, біржақты ғана сараламауы тиіс.

Жақсы дегендерді мақтап, көкке көтеріп, жаманды жер-жастана сынамай, түбегейлі зерттеп болғаннан кейін ғана шешім шығарылу керек деп санаймыз. Тарих ғылымында белгілі бір тұлғаның өмір жолында, қызметі мен шығармашылығында өз заманына сай көптеген әрі біздің түсінігімізге келе бермейтін қарама-қайшылықты тұстары болуы мүмкін. Елу жылда ел жаңа дейді қазақ халқында, тұлғалар тарихын тануда ол өмір сүрген елдің дамуы мен сол қоғам, оның ерекшеліктері, тарихи тағылымы жан-жақты қарастырылып, зерттеліп, өз заманына лайықталып ескерілуі шарт деп санаймыз.

Сол сияқты, зерттеу жұмысы арналып отырған Алма Дінмұхамедқызы Оразбаеваның қазақ елінің, жалпы қоғамның дамуы үшін атқарып кеткен жұмыстарын саралап, жас ұрпаққа соны жеткізу, негізгі міндеттеріміздің бірі деп есептейміз.

Кілт сөздер: тұңғыш коммунист, саяси жетекші, қызыл үгітші, қоғам қайраткері, қазақ өнерінің жанапшыры.

Жаңа заманның алғашқы қарлығашы атанған, қазақтың тұңғыш коммунист қызы, әйел теңдігінің жалынды жаршысы Оразбаева Алма 1898 жылы желтоқсанның 28-і күні көптеген

тарихи оқиғаларға куә, қасиетті Бөкей Ордасының жерінде қарапайым жұмысшы отбасында дүниеге келген [1, 421 б].

Қазақстан Республикасы Президентінің Архивының жеке ісінде сақталған 1924 жылы 10 қазанда Орынбор қаласында Алма Оразбаеваның өз қолымен жазған өмірбаянында: "Әкем - пеш салушы, анам қырғызша сауатты, жеке сабақтар берген. Бірақ, негізгі табыс көзін кір жуушы болып тапты. Отбасында 5 бала - 2 ұл, 3 қыз болдық [2, 226]" - өзінің отбасы туралы түсінік береді.

Алма Оразбаеваның Жәңгір хан 1841 жылы ашқан мектебінде тәлім алғандығы туралы мағлұматтар бар. Бұл мектепте белгілі ағартушылар С. Меңдешев, М. Сарсембиев, Н.Залиевпен бірге, Бөкей Ордасына арнайы жіберілген орыс және чуваш ұлтының зиялылары сабақ берген. Алма Оразбаеваның құрбысы Мадина Бегалиева: "Орыс-қырғыз (қазақ) мектебінде 20 жыл бойына тек қана 10 қыз білім алған. Соның бірі-Алма Оразбаева еді [2, 22 б]", "-деп еске алады. Қазіргі таңда, Бөкей Ордасындағы Жәңгір хан атындағы мектебінің мұражайында, осы мектептің түлегі ретінде Алма Оразбаеваның суреті ілініп тұр.

Алма Оразбаеваның жас кездері туралы Алманың алғашқы ұстаздарының бірі, республиканың халық ағарту жұмысына кезінде көп еңбек сіңірген Разия Дүйсенғалиқызы Меңдешева (1890-1971жж.) айтып берген еді. Разия апай: "Алма өзінің оқып білім алуына алдымен алғашқы ұстазы, орыс-қазақ қыздары мектебінің сол кездегі меңгерушісі Г.А.Воскресенскаяға борышты еді. Шәкіртінің қабілеттілігін, оқуға деген құштарлығы мен зор талабын бірден аңғарған ол Алмаға жанын салып көмектесті. Мен сол жылдары осы кісінің көмекшісі болып істедім. Глафира Андреевна Алманы маған да тапсырып қойды", -деген болатын. Меңдешеваның айтуынша, сүйікті оқушысының оқудан басқаға алаңы жоқ, есіл-дерті адам болуға ұмтылу, осы бастауыш біліммен тоқтап қалу оған өте обал, сондықтан оны бұдан әрі оқытудың бір амалын қарастыру керек деп, Воскресенская Орда халық ағартушыларының есіне қайта-қайта сала берген. Осы тілектің нәтижесінде, Алманы Симбирскідегі мұғалімдер даярлайтын чуваш мектебі жанындағы екінші басқыш қыздар училищесіне жіберу мәселесі қолға алынды [3, 224-225 б].

Білім аңсаған Алманы Симбирскіге жіберу, Бөкей ағартушыларына оңай түспеді. 1909 жылдың 6 тамызында (наурызында) Ішкі Қырғыз (Қазақ) ордасындағы халық училищелерінің инспекторы М.Филиппов чуваштың белгілі ағартушысы И.Я.Яковлевке мынандай хат жолдайды: "Биыл Ордадағы орыс-қырғыз училищесінің әйелдер курсын 13 жасар қазақ қызы (хатта қате кеткен, Алма ол жылы 11 жаста) Алмабет Оразбаева бітіреді,- деп басталады бұл хат, - Ауылдағы әйелдер мектептеріне сабақ беретін мұғалімдердің орнын басатындай азды-көпті білімі бар қазақ қыздарына зәру бола отырып, мен оның білімін жалғастыру үшін Сізге сеніп тапсырылған Симбирск мұғалімдер мектебіне жібергім келер еді. Алмабет Оразбаеваның өзі де Симбирскіге баруға тілек білдіріп отыр. Бас иіп өтінемін...маған бір хабарын берсеңіз екен, аталған Оразбаеваның қабылдануынан үміт етуге бар ма? [3, 225 б]"-деп, өтіне хат жазылғаннан кейін ғана, Алма Оразбаева зор қиыншылықпен Симбирскідегі оқуға қабылданады.

Симбирскідегі оқу, сондағы орыстармен қатынас орнатуы, жас қазақ қызының рухани баюына, ой-өрісі кеңеюіне үлкен септігін тигізеді. Орыс әдебиетімен етене жақын араласуына мүмкіндік туғызады [4, 214 б]. Бөкей даласы оқу ағартушыларының көптен бері қойып келе жатқан мәселесі шешіліп, 1911 жылы Ордада екінші басқыш қыздар мектебі ашылады. Бастауыш білімін жалғастырамын деген бірқатар қыздар осы мектепке түсіп, 1912 жылы оның бірінші класын бітірген болатын. Бұлардың ішінде өзінің бұрынғы кластасы Мадина Бегалиева да болды. 1912-13 оқу жылы басталғанда мектеп басшылары бірауыздан ұйғарып, Алманы екінші класқа алады. Алманың Симбирскіден озық білім, жақсы тәлім-тәрбие алғандығы бірден көзге түсті.

Сөйтіп, Ордадағы жаңадан ашылған 2 кластық қыздар мектебін ойдағыдай бітірген Алма, уақыт өте келе, осындағы жоғарғы бастауыш ерлер мектебі жанындағы 3 жылдық курсты бітіреді. Нәтижесінде, 1916 жылы бастауыш класс мұғалімі мамандығын алып шығады [1, 421 б].

Осылайша, Алма Оразбаева, халқымды білім нәрімен сусындатсам деген, асыл арманына қол жеткізеді. Сол кезеңде-ақ тек білімді ғана алға озатынын ерте жастан бастап ұққан. Қанша қиын болса да, білім алуына барынша талаптанды. Ақыры, өз дегеніне жетті.

Алма Оразбаева ұстаздық жолын Новая Казанка ауылында бастайды [4, 215 б]. Ал Хабиба Сейітқазиеваның жазуы бойынша, Алма Оразбаева алдымен Жаңақала, кейін Қазақ Таловкасында ұстаздық етеді [3, 228 б]. Қалай болмағанмен де, Алма апамыздың осы жақтарда ұстаздық қызмет атқарғаны күмән келтірмейді. Новая казанка, яғни Жаңақазан ауылындағы, қазіргі Мәжит Жүнісов атындағы мектептегі мұражайда, Алма Оразбаеваның фотосуреттері әлі күнге дейін сақталған.

1917 жылы ақпан төңкерісінен соң монархияның құлағандығын естіп, Бөкей даласындағы өзге мұғалімдер секілді Алма Дінмұхаммедқызы да бұл жаңалықты зор қуанышпен қарсы алады [4, 215 б]. Демократиялық бағытты ұстанған Алма Дінмұхаммедқызы Оразбаева 1917 жылғы ақпан төңкерісінен кейін социалистік жолда қызмет істеуге біржола беріледі де, Уақытша үкіметті құлатуға, кадет-алашшыларды жолдан ығыстыруға бар күш-жігерін жұмсайды.

Осы кездерде Алма Оразбаева "эскадроншы", "саяси жетекші", "қызыл үгітші" деген атақ алады [5, 15 б]. Бұл атақ Алманың ел ішіндегі беделін өсіре түсті.

1917 жылы мамыр айында Ордада С. Меңдешевтің бастауымен өткізілген бүкіл оқу жүйесін өзгертуді талап еткен мұғалімдер съезінің жұмысына белсене араласады [1, 422 б].

Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінде Қазақ әскери істер жөніндегі комиссариатының 1919 жылғы 17 маусымдағы №45 бұйрығы сақталған. Бұл бұйрық бойынша, Алма Дінмұхаммедқызы Оразбаева Комиссариаттың саяси-ағарту бөлімінің үгітшісі болып ресми түрде тағайындалады да, көп ұзамай Мәскеудегі М. Свердлов атындағы Коммунистік университет жанындағы үгітшілер мен насихатшылар курсына оқуға жіберіледі. Сол жақта Алма Оразбаева Н.К.Крупская, Инесса Арманд, Р.С.Землячка, Е.М. Ярославский, В.В.Куйбышев сияқты партияның белгілі тұлғаларымен танысады.

Алма Оразбаеваның еңбек жолында өрлеуі, 1919 жылдың қазан айында РК(б)П қатарына қабылдануымен басталады [1, 422 б.].

1919 жылдың қарашасында Алма Оразбаева Қазревкомның ақпарат бөлімінің меңгерушісі [6, 48 б] болып тағайындалса, 1920 жылы күзде Қазақстан Республикасын құруға шешуші дауыспен делегат болып қатысқан Алма Оразбаева үкімет құрамына мүшелікке сайланады [5, 16 б].

1920 жылы қазан айында Орынбор қаласында Қазақстан Кеңестерінің бірінші құрылтай съезі өтті. Бұл съездде "Қырғыз (Қазақ) АКСР еңбекшілерінің құқықтары туралы декларация" қабылданды. Бұл маңызы бар құжаттың авторларының бірі Алма Оразбаева еді [2, 22 б].

1921 жылы Алма Дінмұхаммедқызы аштарға көмек көрсету бөлімінің меңгерушісі міндетін атқарды [7, 65 б].

1921 жылы мамыр айында Алма Дінмұхаммедқызы Ордада партияға кірмеген әйелдер үшін Бірінші губерниялық (облыстық) конференция ұйымдастырады. Конференцияда "Кенес билігі әйелге не берді?" - деген Алма Оразбаеваның баяндамасы тыңдалады. Кейін, Алма Оразбаева тамылжыған нәзік даусымен халық әндерін орындай бастады. Осылайша, Алма Оразбаеваның тағы бір таланты ашылды [2, 26 б].

Алма Дінмұхаммедқызы тек қана мемлекет, қоғам қайраткері ғана болып қоймай, сонымен қатар, қазақ өнерінің жанашыры ретінде өнерлі жастарға деген қамқорлығы да ерекше болған. Оған дәлел, өнертанушы ғалым, қазақтың музыкалық мұрасын жинастырып, жүйеге келтіруде өлшеусіз еңбек сіңірген әйгілі музыкант-этнограф Александр Викторович Затаевич одан халқымыздың 10 әнін ("Жайық", "Қосай", "Танысу жыры", "Зейнешім", "Саржан", "Төрт пішен", "Ғиндаш", "Айнамақөз", "Қоштасу" әнінің екі түрлі нұсқасы) жазып алып, "Қазақ халқының 1000 әні" жинағына кіргізгені [8, 29 б]. Алма Оразбаеваның дауысы мен орындаушылық шеберлігін А.В. Затаевич: "Алма Оразбаева - жас халық мұғалімі, қазақ әйелін күндіктен құтқару жолында күресуші көрнекті қайраткер. Тамылжыған нәзік (сопрано) даусы бар және әнді нақышына келтіріп мейлінше әсем айтатын музыкаға аса қабілетті жан. А.Оразбаева менің жұмысыма барынша ықылас білдірген және маған өте құнды деректер берген бөкейлік бірінші қазақ қызы болды", - деп жоғары баға берген [9]. Өзінің тұла бойы тұнған өнер екені замандастарының естеліктерінде көп айтылады. Әсіресе, халық әндерін нақышына келтіріп шебер орындайтындығы соншалық, тыңдаған ел қайта-қайта қол соғып, сахнадан жібермей қоятын болған.

Бір орында тоқтап қалмай, Алма Оразбаеваның еңбек жолындағы шарықтау кезеңі басталады. 1922 жылдың наурыз айында Алма, облыстық комитеттің әйелдер арасындағы жұмыс жөніндегі бөлімінің меңгерушісі болып тағайындалады [3, 229 б].

1920 жылы желтоқсанда шыққан декрет бойынша қалың мал мен көп әйел алуға тиым салынды. 1924 жылдан бастап 1935 жыл аралығында Алма Дінмұхаммедқызының ұсынысымен "Қырғыз (қазақ) әйелдерінің бостандық алған күні" аталып өтіле бастады [4, 215-216 б]. Ал журналист, әлеуметтік білім магистрі Бақытжан Жумалиеваның "Қазақстандағы әйелдер қозғалысының негізін салушы - Алма Оразбаева" атты "Мысль" журналында жарық көрген мақаласында: "1923 жылы 6 желтоқсанда "қалың мал алуға тиым салу" туралы қаулы, Алма Оразбаеваның арқасында шыққанын бірі білсе, бірі біле бермейді. Сол қаулымен 4 қаңтар - "Қазақ әйелдерінің тәуелсіздік алған күні", - деп бекітілді [2, 22 б],"-деп жазады.

1926 жылдың күзінде Алма Оразбаева БК(б)П Қазақстан өлкелік комитетінің бөлім меңгерушісі болып тағайындалады [10, 173 б].

Талабымен тауды бұзып, тасты жарған қазақтың жалынды қызы Алма Оразбаеваны Клара Цеткин 1928 жылы БК(б)П ОК Қазақстаннан шақырып алып, Саратовқа жұмысқа жібереді. Ол мұнда Нижневолжинск Өлкелік партия комитетінің бюро мүшесі және әйелдер бөлімінің меңгерушісі, әрі Өлкелік колхоз одағы төрағасының орынбасары міндетін қоса атқарады [2, 422 б]. Бір жылдан соң, яғни 1929 жылы Коминтерннің тапсырмасымен Моңғол Халық Республикасына іссапармен барып, Алма Оразбаева онда тап дұшпандарының қолына түседі. Ұрып-соғудан ауруға шалдыққан оны лазаретте жатқан жерінен совет барлаушылары бір амалын тауып Қазақстанға жеткізіп салады [5, 17 б].

"Жалынды коммунист, орыс-қазақты аузына қаратқан жезтаңдай шешен, қырағы көзді қыран, өжет, сегіз қырлы, бір сырлы Алма Оразбаеваның қоғамдық-саяси қызметінің өрісі ұзаққа бармағаны қандай өкінішті. Ол ақыл-білімінің нағыз толысып, Ленин партиясының ішкі-сыртқы саясатының мәні мен мазмұнына қаныққан шағында ем қонбайтын ауыр науқасқа шалдығады, одан жылдар бойы азап шегеді [10, 173 б]" - деп Мәриям Хәкімжанова зор күйінішпен жазады.

Шығыстың алғашқы коммунист қызы - Алма Дінмұхамедқызы Оразбаеваның өмір жолы тарихтың ұлы да ұлағат, таңғажайып шежірелерімен тығыз байланысты. Жаңа өмір құру жолындағы революциялық өткел-көпірде жан сала қызмет еткен аяулы аға ұрпақ өкілдерінің бірі ретінде қастерлеу үлкен парыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Батыс Қазақстан облысы. Энциклопедия. Толықтырылған 2-басылымы. - Алматы: Арыс, 2010. -580 бет +32 бет түрлі түсті суретті жапсырма.
2. Жумалиева Б. Основоположница женского движения Казахстана - АлмаОразбаева //Мысль журналы. №11 қараша 2016 жыл.
3. Қазақ халқының тарихи тұлғалары: Қысқаша анықтамалық / Құрастырған: Ә. Көпіш.-Алматы: "Өнер" баспасы,2016. 3-кітап.-424 б. (Хабиба Сейітқазиева.Алма Оразбаева/ Кітапта: Алғашқы қарлығаштар.А.,1993)
4. Борцы за советскую власть в Казахстане (Сост. Х.Г. Айдарова, С.Б.Кульбаев, В.П.Осипов.- Алма-Ата: Казахстан, 1982.-236 с.) (Ин-т истории партии при ЦК Компартии Казахстана - филиал Ин-та марксизма - ленинизма при ЦК КПСС)
5. Қазақстан тарихы (әдістемелік журнал). №3 (172) 2017.
6. Дусенбаева Г.Б. Женщины в общественно-политической жизни Казахстана в 20-30 гг. XX века. Диссертация на соискание академической степени магистра педагогических наук. - Уральск, 2016.-81 с.- №11843
7. Баймағамбетова Б. Алма Оразбаеваның өмірі, қоғамдық-саяси, мемлекеттік қызметі: дис...канд. ист. наук : Алматы, 1999 ж.-156 б.
8. Даумов С. Роковая судьба (жизнеописания Алма Уразбаевой) - Уральск: Ағартушы, 2010-126 б.
9. А.В. Затаевич "1000 песен казахского народа", Москва, Музгиз, 1963 г.
10. Хакімжанова М. Шығармалары (III том). Естеліктер, мақалалар: - Алматы: Жазушы, 2006. - 368 бет.

Ихсанова Алтынсер Амировна,
Орал қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі,
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалім-сарапшысы.
Қазақстан, Орал

МҰХТАР ӘУЕЗОВТІҢ «АБАЙ ЖОЛЫ» РОМАНЫН ЭЛЕКТИВТІ КУРСТА ЗЕРТТЕУ АРҚЫЛЫ ОҚУ

Аннотация: Мақалада әдеби туындыларды сабақ үстінде зерттеудің маңыздылығы мен зерттеуге арналған әдістердің тиімділігі туралы жазылған. Әрбір әдеби туынды оқушыларды жан-жақты дамытады деген тұжырым жасалған. Адам бойына қажетті жақсы қасиеттер мен әдеттерді Абай бейнесін тану арқылы дамытуға болатындығы түсінікті жазылған. «Абай жолы» романын зерттеп оқытудың тиімділігі мен оқытуға ұсынылатын әдістердің мазмұны ұсынылған.

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романы – қазақ әдебиетіндегі классикалық туынды. Мектеп бағдарламасына сәйкесаталған роман 11 сынып оқушыларына 3-тоқсанда оқытылады. 1574 беттен тұратын романды оқып, толық танысу оңай емес. Жазушының тілі ерекше көркем әрі терең. Романның өн бойы ұлттық және әлемдік құндылықтарға толы. Оның барлығын сабақ үстінде түсініп, тұшынып, мазмұнына сай тәрбиесін қабылдап оқу мүмкін емес. Сондықтан элективті курстың бағдарламасы мен әдістемесін әзірлеп, арнайы талдап, зерттеудің маңызы жоғары.

Бағдарламада романды оқыту әдістемелерінің бірнеше мәселелері ескеріледі:

- Білімдік, танымдық, тәрбиелік мақсаттардың біріктіріле жүзеге асуы;
- Тиімді оқуға ыңғайлы жағдайлар қарастыру;
- Оқыту әдістерінің оқушылар қызығушылығына әсерін бақылау;
- Роман үзінділерін оқушылардың сұранысына, қызығушылығына сәйкес таңдау;
- Деңгейлік тапсырмалар мен сұрақтардың дайындалуы;
- Кітаппен, үзінділермен жұмыстанудың тиімді жолдарын қолдану;
- Дидактикалық материалдардың мазмұнына назар аудару;
- Романды оқу кезіндегі оқушылардың оқу жылдамдығына есеп жүргізу;
- Романның алынған сөздерді орынды қолданыстарына есеп жүргізу (қандай мақсатта, қандай ойды жеткізу үшін қолданды);

Элективті курс сабақтарында оқушылардың кең ойлап, сыни сараптап, орынды сөз тауып сөйлеуіне бағыт беріледі.

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романының алғашқы парақтары 13-15 жас шамасындағы Абай бейнесімен ашылады. Демек, кейіпкер мен оқырманның жас шамалары бірдей... Бұл – оқушылардың қызығушылығын оятуға арналған жақсы мүмкіндік.

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романын оқыған оқушылар оның тіліне, мазмұнына жан-жақты әдеби талдау дағдысын меңгереді. Оқушылар роман үзінділерін, үзінділердегі кейбір сөздерді ғылыми-теориялық және практикалық тұрғыдан зерттеп, қажет жағдайда, мәселен, жазылым жұмыстарын орындағанда, айтылым кезінде үйлестіріп қолданатын болады.

Қанипа Бітібаеваның: «Әдебиетті оқыту – ғылым, шығармашылық құбылыс», - деп тұжырым жасағанындай, «Абай жолы» романын оқыту да жан-жақты ізденісті көздейді. Романды оқыту мақсатында әртүрлі оқу әдістері қолданылады. Әдістер не үшін таңдалады:

Сөз мағыналарын (астарын) тану үшін	Кейіпкерлерді мінездеу үшін	Оқиғаларды елестетіп, есте сақтау үшін	Практикада қолдану үшін
Көркемдегіш тәсілдердің қолданылуы	Мінездеме	Өз сөзімен пере-фраз жасау	Роман үзінділерін, монологтар-ды, акын өлең-дерін жатқа айту

Автордың идеясын аша алуы	Айналасындағылармен қарым-қатынасына баға беру	Оқиғаның суретін салу, суретті сөйлету	Қазіргі заман-мен салыстыру, байланыстыру
---------------------------	--	--	---

Элективті курстың ерешеліктерінің бірі – оқушыларға қосымша білім беруі, курсқа қатысушылардың еркін қарым-қатынасын ұйымдастыруы.

Курс барысында оқушылар әртүрлі оқылым әдістері арқылы өздерінің зерттеушілік мүмкіндіктерін шыңдай алады. Мысалы, «Пікірлер панорамасы» әдісі арқылы Абай бейнесін тереңірек тани алады. «Пікірлер панорамасы» үшін романдағы кейіпкерлердің Абай туралы ойларын немесе «Абай жолы» романының құндылығы туралы әлем жазушыларының пікірлері таңдап алынады. Құнанбайдың Абайға: «Сенің басыңнан үш түрлі мін көремін. Ең әуелі, арзан мен қымбатты айырмайсың. Бұлдай білмейсің. Жайдақсың! Жай-дақ суды ит те, құс та жалайды. Дос пен қасты айырмайсың, содан кейін орысшылсың!»-дейді. Бұл - Абай туралы әкенің пікірі. Оқушылар осы пікірдің әр сөзінің мағынасы мен қолданыс аясын зерттеп, Абайға баға береді. Зерттеу объектісі – пікірдегі сөздер, өнімі – Абайға берілетін баға.

Немесе, Бенжамен Матиптің: «Қазақтар туралы бұрын-соңды ештеңе есті-мегенмін. Енді оларды білемін, өте жақсы танымын, өйткені жақында ғана Мұхтар Әуезовтің тамаша кітабын ағылшын тілінде оқып шықтым. Қазақ халқының ұлы арысы, кемеңгер ақыны Абай, сүйікті сұлулар Тоғжан мен Әйгерім, Абайдың мейірімді әрі батыл достары енді менің де жақсы білетін адамдарым», - деген пікіріне өз көзқарастарын білдіреді. Көзқарас қалыптастыру үшін де айтылған пікірді зерттеуге тура келеді. Бенжаменнің бұрын қазақ халқы туралы ештеңе білмегенінен бастап, абайды дос санауына дейінгі ойларына болжамдар жасап, не себепті осы пікірді айтқанына баға береді.

Жазылым әдістерінің бірі –эссе. «Өкініште» бөлімі бойынша төмендегі үзіндіні ұсынып:

«...Құлын сойып, қонақ еткен ауылдан, түстікпен ғана аттанып кетуге болмайды. Ет жеп және де асықпай отырып, шай ішіп болған қонақтар тысқа шыққан кезде, жаздың күні кешендеп те қалған еді. Бұл уақытта кермедегі қонақ аттарының бірі де жоқ. Бәрін жылқыға жіберген екен. Ондай қамның бәрін істеткен – Мұсабайлар. Және осы қонақтарды аса жақсы шыраймен күтіп отырған да сол Мұсабайдың жиені, құрбы жігіті - Нұртаза», - деген үзіндіде халқымыздың қонақжайлығы суреттеледі. Сол кездегі қонақжайлық пен қазіргі заманғы қонақжайлықтың арасындағы ұқсастық пен айырмашылықты зерделеп, Абай заманы мен қазіргі заманды салыстырып эссе жазу тапсыр-масын орындаған оқушылар романның үзіндісіндегі оқиғаны және оның заманмен байланысын (романның кішкентай бөлігін) зерттейді.

Зерттей оқыту әдісінің нәтижесі де жақсы болады. Оқушы жазылым жұмысын орындап қана қоймай, адам бойына қажетті құндылықтар туралы да ойлана алады. Ұсынылған кішкентай үзіндіде адамдардың бір-біріне деген құрметі, ілтифаты суреттелген. Қонақжайлық пейілі туралы түсініп, қонақжай болудың құрметтілігін де түсінетін болады.

Әлемдік эпопеялар тізімінде бар романды оқыту және талдау арқылы оқушылардың бойында адамзатқа үлгі бола аларлық жақсы қасиеттерді, олардың шешен сөйлеуін, ел тарихын Абай тұлғасы арқылы тануын ұйым-дастыра аламыз.

Оқушылар элективті курста оқушылардың шешендігін шыңдау мақсатында «Сұлу сөйле», «Ойды аяқта» әдістері қолданылады. Оқушылар Абайдың: «Жүрегімнің түбіне терең бойла, мен бір жұмбақ адаммын, оны да ойла. Соқтықпалы, соқпақсыз жерде өстім. Мыңмен жалғыз алыстым, кінә қойма», - деген шумағына әдеби көркемдегіш сөздерді қолданып, жауап беруге тиісті болады. Жауап берер алдында да ақын өлеңінің өн бойына зерттеу жүргізеді. Әр сөзінің қандай оқиғаға бола, қандай мақсатта қолданғанын болжайды.

Курста оқушылар тілді меңгеру арқылы қоғамға араласуға қажетті жазылым, айтылым, тыңдалым, оқылым дағдыларын дамытады. Бұл дағдылар арқылы оқушылар еркін қарым- қатынас жасайды, өзара пікір алмасады, көзқарастарын білдіреді, өз ойын жүйелі де нақты жеткізе алады.

Элективті курс барысында қазақ әдебиеті (ертегілер, мақал-мәтелдер, қиссалар, өлеңдер, батырлар жыры мен лиро-эпостық жырлардан үзінділер немесе қысқаша мазмұндар), Қазақстан тарихы (жер, жесір даулары, т.б), Қазақстан географиясы (жер-су атаулары),

биология (өсімдіктер мен жануарлар атаулары), дене шынықтыру (ұлттық ойын атаулары), музыка (әндер, күйлер) пәндерімен байланыс ерекше көзге түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. М.Әуезов. «Абай жолы» I том.- Алматы: «Жазушы» баспасы, 2013.
2. М.Әуезов. «Абай жолы» II том.- Алматы: «Жазушы» баспасы, 2013.
3. М.Әуезов. «Абай жолы» III том.- Алматы: «Жазушы» баспасы, 2013.
4. М.Әуезов. «Абай жолы» IV том.- Алматы: «Жазушы» баспасы, 2013.
5. М.Әуезов. «Таңдамалы» XI том. - Алматы: «Жазушы» баспасы, 1969
6. К.Оразалин. «Абайдан соң».- Алматы: «Жазушы» баспасы, 1989
7. З.Қабдолов. «Менің Әуезовым».- Алматы «Жазушы» баспасы, 1989
8. 2020-2021 оқу жылындағы оқушылардың қазақ әдебиеті дәптерлері.
9. Мұхтар Әуезов. «Шығармалары» I, II, III, IV томдары.- Астана: «FOLIANT» баспасы, 2013
10. А.Пушкин. «Поэзия».- Москва: Издательство «Художественная литература», 1982
11. Абай. Шығармаларының толық жинағы I том (78-бет).- Алматы: «Жазушы», 2005
12. Қ.Бітібаева. Әдебиетті оқыту әдістемесі.- Алматы: Рауан, 1997 –20-23 б.
13. А.Сатыбайұлы. «Көркем шығарма-рухани жаңғыру көзі». - «Таңшолпан» журналының №6 номері, 2021 - 150-154 б.
14. Г.Мамырбекова. «Абайтану пәнінің рухани-адамгершілікке тәрбиелеудегі маңызы» мақаласы.Qazaqtimes сайты, 2020 - <https://qazaqtimes.com/article/75879>
15. Сұлу сөйле ойды аяқта

ӘОЖ 502.330.15(574.1)

Кайров Жаксыкелди Каденович,
«Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
Сырым ауданы білім беру бөлімінің «Көздігара негізгі орта мектебі» КММ,
география пәнінің мұғалімі, БҚУ магистранты
Қазақстан, Орал

СЫРЫМ АУДАНЫ БОЙЫНША ТУРИСТІК-РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫҢ ТАРАЛУЫ

Аннотация: Туристтік-рекреациялық ресурстар дегеніміз не деген түсінікті аша отырып, Сырым ауданы бойынша таралуы, қазіргі мүмкіндігі көрсетіледі.

Кілт сөздер: Туризм, рекреация, туристік-рекреациялық ресурстар, Сырым ауданы.

Рекреация – адамдардың демалысы мен емделуін қамтамасыз ету арқылы олардың рухани және дене күшін қалпына келтіріп, дамыту, денсаулығын нығайтуына мүмкіндік беретін жағдайлар.

Дем алу адамдардың қалыпты өмір сүруі үшін тамақ пен су сияқты жағдай. Ол – адамдардың өздерінің қызметі (туризм, саяхаттар, санаториялық-курорттық ем алу) мен бұған көмектесетін мекемелердің қызметінен (баспана беру, тамақтану мен түрлі шаралар ұйымдастыру) тұрады. Мұның бәрі жалпы түсінікке – рекреацияға бірігеді.

Рекреациялық қорлардың екі түрі бар: табиғи-рекреациялық және мәдени-тарихи қорлар. Біріншісінде адамдар барып дем алуды ұнататын табиғи әсем жерлер: сарқырамалар, түрлі бейнедегі жартастар, үңгірлер, каньондар (яғни, табиғат ескерткіштері) жатады. Бұл қорлардың құрамдас бөлігі қолайлы климаттық жағдай болып табылады. Ол сонымен бірге туристік маусымның (суға түсетін, шаңғы тебетін) ұзақтығына әсер етеді. Мәдени-тарихи қорлар адамдардың, яғни біздің арғы ата-бабаларымыздың өз қодарымен жасап кеткен ғажайыптары. Ежелгі қалалар, кесенелер, қамалдар мен храмдар, тасқа қашалған суреттер, сәулет құрылыстары, мұражайлар – бұлардың бәрі Отанымыздың мәдени мұрасын құрайды[1].

Рекреациялық шаруашылық құрамына қонақ үйлер, демалыс үйлері мен базалары, санаторийлер, турбазалар, туристік көлік және т.б. кіреді. Рекреацияның бұл саласы да жылдам дамып келеді. Сырым ауданының Бұлан ауылы мен Жамбыл ауылы аралығындағы Шідерті өзені жағалауында жеке кәсіпкердің қолдауымен шағын демалыс орны жасакталған. Бұл жерде шомылу – жағажайлық демалыс рекреациялық зонасы қалыптасып келеді.

Рекреациялық қорлардың құрамына қарай аудандағы әр ауылдық округтің мамандануы өз ерекшелігіне байланысты әр түрлі. Аудан орталығы Жымпиты ауылы, т.б. танымдық туризм орталықтарына айналуға. Өзіндік рекреациялық мамандануымен ерекшеленетін аумақтар қалыптасуда.

Біздің ұлан байтақ есіміздің әсем табиғаты мен көп ғасырлық тарихымен бірге қалыптасқан рекреациялық қорлары өте мол, әлі толық зерттеліп біткен жоқ. Оның әр түкпірінен туристік-рекреация үшін пайдалануға болатын табиғат пен мәдениет ғажайыптарын табуға болады.

Сырым ауданында бірнеше тарихи-мәдени жәдігерлер бар. Соның ішінде жалпыұлттық Қазақстанның киелі жерлері тізіміне енгендері «Алаш орда үйі» мен «Жұмағазы Хазрет» кесенесі.

Алаш орда үйі–көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Жаһанша Досмұхамедовтің 125 жылдығына арналған шаралар барысында Сырым ауданы орталығы Жымпиты ауылында Алаш тарихы музейі ашылды. Музей 1918-1919 жылдары Жаһанша мен Халел Досмұхамедұлдары басқарған Күнбатыс Алашорда үкіметі орналасқан тарихи ғимаратта орналасқан. Музейде Алаш тарихына қатысты құнды жәдігерлер баршылық. Сәбит Мұқановтың, өзге де куәгерлердің сипаттауы бойынша қалпына келтірілген Алашорданың жасыл туы қақ төрге ілінген.Алаш Орданың батыс бөлімінің тарихына қатысты құжаттардың түпнұсқалары қойылған[7].

Жұмағазы Хазрет кесенесі (Дәдем ата) – халықаралық Самара-Шымкент авто жолы бойында, Шолақаңқаты ауылдық округі аумағындағы Тоғанас ауылының шамасында орналасқан. Жұмағазы Хазрет Түркістан қаласында бірнеше жыл Әзірет Сұлтан Қожа Ахме Яссауи мешітінде оқып, жұмыс жасаған. Бұл жерде түнеп, қажылыққа баратындар көп. Оның ерекше табиғатына, елдің құтқарушысы, емші, ағартушы, ақыл-ой күшімен құрметке ие болған киелі жер саналады[7].

Сырым Датұлы атындағы Сырым аудандық өлкетану мұражайы 2002 жылы Жымпиты ауылында халық батырының туғанына 260 жыл толуына орай ашылды.Мұражайда археология, табиғат, этнография бөлімдері, қазіргі заман тарихы залы жұмыс істейді. Ең үлкен экспозиция Сырым Датұлы бастаған ұлт-азаттық қозғалысына арналған.

Мұражай экспонаттарының ішінде тас дәуіріндегі тұрмыстық заттардың сирек кездесетін үлгілері бар: тас құрбандық орындары, тас жебелердің ұштары, балталар. Бұл заттардың барлығы Сырым ауданы аумағындағы археологиялық қазба жұмыстары кезінде табылған. Мұнда зергерлік әшекейлердің, белдіктердің, әскери қару-жарақтың, Сырым Датұлы заманының құжаттары қойылған[4].

Жымпиты ескі мешіті– 1896 жылы татар сәулет өнері үлгісімен салынған. Көлемі 26х10 м бұл мешіт күмбезсіз, михрабы шығынқы, бір мұнаралы болған.Қабырғалары қызыл кірпіштен қаланған. Сыртқы көрінісі ол сол кезеңнің дәстүрі бойыншаағашпен қапталып, шатыры қаңылтырмен жабылған.1921 жылы күмбезі құлатылған соң, мешіт құлшылық үйі болудан қалып, аудандық партия комитетіне беріледі.1958-1965 жылдары аумақтық басқарма (теруправление) болған. 1965-1986 жылдары Жымпиты аудандық «Қызыл ту» газетінің редакциясына айналған.1986-1990 жылдар аралығында жеке тұрғын үй болып, онда үш отбасы тұрған.1990 жылдан 1991 жылдың күзіне дейін күрделі жөндеу жұмыстары жүргізіліп, қазан айында «Жымпиты ауданының мұсылмандар мешіті» болып халық игілігіне берілген [6].

Сырым шыққан төбе – халықаралық Самара-Шымкент авто жолы бойында, Шолақаңқаты ауылдық округі аумағындағы Тоғанас ауылының шығыс жағында 12 км қашықтықта орналасқан дөң атауы. 1790 жылы Сырым батыр осы дөңнің төңірегін қаздырып, топырақ үйген. Биіктіктің үстіне бекет орнатып, төңірекке шолу жасап, жаудың қимылын алыстан бақылауға алған. Қазір төбе мемлекет қамқорлығына алынып, 2007 жылы Сырым Датұлының туғанына 265 жыл толуына орай Сырым шыққан төбе биіктігінде төрт тұғырлы тарихи ескерткіш ашылды[5].

Тайлақ батыр қорымы – Сырым ауданы, Шідерті өзені бойында орналасқан қорым атауы. Тайлақ Бекежанұлы – 1728-1730 жылдары жоңғарларға қарсы жорықта қол бастаған батыр. Бекежан Айбекұлы (1667, Ақтөбе өңірі, Мұғалжар тауы маңы-1730) – батыр, «Қыз Жібек» жырындағы Бекежанның прототипі. Сұрмерген садақшы, «қылыштың перісі» атанған. Ел арасында оның ерлігін баяндайтын көптеген жырлар сақталған[5].

Қазының бейіті – әулеттік сипаттағы қорым. Қосарал ауылдық округіне қарасты, Жетікөл ауылынан оңтүстік батысқа қарай 15 км жерде орналасқан. Сырым Датұлының баласы Қазы бидің атымен аталып кеткен, кейде «Қазының қылы» деп те атайды[5].

Бұл – біздің ауданымыздағы туристік-рекреациялық байлықтың тек бір кішкене бөлігі ғана. Олар тек ел адамдары ғана емес, сонымен бірге басқа да туристердің тамашалайтын ғажайып жерлері болып табылады.

Туристік ресурстар дегеніміз белгілі-бір территориядағы (аумақтағы) туризмді қалыптастырып, дамытуға мүмкіндік беретін табиғи, тарихи-мәдени және әлеуметтік-экономикалық нысандардың жиынтығы. Туристік ресурстарды табиғи, тарихи-мәдени және әлеуметтік-экономикалық деп екі топқа бөліп қарайды. Бұл топтарды туристік ресурстар жағдайын анықтайтын (табиғи және әлеуметтік-экономикалық) факторлар ретінде де қарастыруға болады. Бірінші топқа көрікті табиғи орындар (ландшафтар), рекреациялық орындар, тарихи-мәдени және табиғи (табиғат ескерткіштері) экскурсиялық нысаналар, климаттық көрсеткіштер (температура, радиация), өзен, көл және теңіз жағалауларының болуы мен олардың адамдардың демалысы үшін жарамдылығы жатады. Рекреациялық ресурстарға табиғат компоненттері: климат жағдайы, жер бедері, минералды және термальды бұлақтар және өсімдік жамылғысы жатады.

Туристік ресурстардың екінші, әлеуметтік-экономикалық тобына белгілі бір аумақтардағы туризмді материалдық-техникалық жағынан қамтамасыз етуге бағытталған курорттар, туристік базалар, пансионаттар, демалыс үйлері, санаторийлер, көлік, қонақ үйлер, тамақтану орындары, қосымша туристік инфрақұрылым – арнайы дүкендер, байланыс бөлімшелері, емдеу мекемелері, ойын-сауық және сауықтыру (стадиондар, спорт сарайлары, бассейндер, т.б.) спорт орындары тиісті. Бұл топқа қаражаттың және еңбек ресурстары да қатысты. Халықаралық ұлттық ерекшеліктері (тұрғын үй жағдайы, ұлттық тағамдары мен киімі, кәсібі, қолөнері, музыка мен фольклор, ұлттық ойындар) мен салт-сана, әдет-ғұрыптары мен халықтың ұлттық мейрамдарын осы топқа енгізуге болады.

Туристік ресурстардың, туристік нысандардың таралуы дегеніміз олардың басқа объектілермен және бір-бірімен салыстырғандағы белгілі бір аумақтағы орналасу реті мен жиілігі болу жағдайы. Туристік аудандастыру кезінде әр түрлі тоқсономикалық деңгейдегі аумақтың бірліктер бөлініп шығарылады. Олар маңыздылығы жағынан жалпы мемлекеттік (республикалық), дүние жүзілік және жергілікті болуы мүмкін.

Ондай аумақтық бірліктерге – туристік-рекреациялық зоналар, туристік аудандар немесе орталықтар жатады.

Туристік рекреациялық зона – көбіне ұзына бойына орналасқан, көрікті, көгалды жерлердегі, тау іші және тау етегі аумақтардағы, көл, бөгендер, теңіз және мұхит жағалауларындағы, темір жол және автомобиль жолдарының бойындағы, рекреациялық мүмкіндіктерге ие (жағажай, емделу және демалыс орындары т.б.) қосымша туристік қызмет орындары және экскурсиялық орындар бар адамдардың танымдық, демалыстың емдеу-сауықтыру қажеттіліктерін қамтамасыз ететін аумақтар.

Сырым ауданы бойынша туристік-рекреациялық зоналарға мысал ретінде Қособа және Қосарал ауылдық округтеріне қарасты аумақтағы емдік қасиеті бар минералды тұздарға бай Айдар сор, Дөңгелек сор, суы таза, жағалауы көрікті Шідерті, Өлеңті, Бұлдырты өзендері жағалауларын, бұлақ бастауларын, т.б. айтуға болады.

Туристік аудан немесе туристік орталық – өзінде және төңірегіндегі орналасқан туристік ресурстар негізінде туристік-экскурсиялық қызмет кешені қалыптасқан аумақ, табиғи нысан, қала. Туристік ресурстар мен нысандар туристік аудандардың немесе орталықтардың төңірегінде шоғырланып орналасады. Олар: туристік базалар, қонақ үйлер, пансионаттар, туристік және экскурсиялық нысандар, тамақтану және сауда, спорт орындары т.б.

Аудан бойынша туристік орталықтарға Жымпиты, Өлеңті, Қосарал, Бұлдырты, Шідерті ауылдары маңын қосуға болады деп ойлаймын. Туристік аудандар туристік-рекреациялық

зоналар бойында да орналасады. Оған мысал Бұлан және Жамбыл ауылдары аралығында орналасқан Бұлан орманы мен Шідерті өзені жағалауы.

Туристік нысан – аумақтық кеңістікте өзіндік орны бар, тарихи-мемориалдық, мәдени-эстетикалық және танымдық мәнге, қасиетке ие, осыған байланысты туристердің көңілін аударып, олардың өзінде болуына жағдай жасайтын жерлер. Туристік нысандарды үш топқа бөліп қарастыруға болады[3].

1) Табиғи туристік нысандар. Олар: табиғаттың көрікті жерлері, рекреациялық орындар, физикалық-географиялық объектілер; шағын көлдер (Батпақ көл.), өзендер (Шідерті, Өлеңті, Жымпиты, Бұлдырты, т.б.), табиғат ескерткіштері. Табиғат ескерткіштеріне сирек кездесетін өсімдіктер өскен жерлер, әр түрлі бейнелерді елестететін табиғи тасты мүсіндер, өзен каньондары, сарқырамалар (суқұламалар), үңгірлер, вулкан кратерлері жатады.

2) Тарихи туристік объектілер. Олар: қалалардың көне кварталдары (Жымпитыдағы Алашорда музейі орналасқан үй), археологиялық орындар, көне мешіттер (Жымпиты ескі мешіті, аудандағы бұзылған мешіт орындары), мазарлар, шіркеулер, монастырлар, үңгір ғибадатханалары, храмдар, синагогтар, погодалар, мемориалдық-тарихи ескерткіштер, костелдер, тастағы таңбалар мен жазулар, қалашықтар, қамалдар, сарайлар т.б.

3) Әлеуметтік-экономикалық туристік нысандар. Оларға адам қолымен жасалған көрікті орындардың барлығы, олардың ішінде қазіргі заманғы сәулетті үйлер, ірі-ірі кешендер, ботаникалық бақтар, дендрарийлер, мұражайлар (аудан орталығы Жымпиты ауылындағы Алашорда музейі, тарихи-өлкетану музейі), делфинарийлер, океанарийлер, диснейлендтер т.б. жатады. Бұлардың құрамына сондай-ақ шаруашылықтың негізгі салаларына жататын кейбір кәсіпорындарды жатқызуға болады.

Табиғи-мәдени туристік ресурстарға жататын рекреациялық ресурстарды төмендегідей жағдайда бөлуге болады:

1) Емдік ресурстар: минералды сулар, емдік батпақтар, климаттық жағдайлар мен көрсеткіштер.

2) Демалыс-сауықтыру ресурстары: қолайлы ландшафтық-климаттық жағдайлар, өзен-көл торы, теіз жағалаулары, су қоймалары.

3) Спорттық туризм ресурстары: категориялық маршруттар.

Әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-экономикалық туристік ресурстар ірі қаржыны, инвестицияларды, еңбек, қаражат, өндіріс көздерін қажет етеді.

Туризм мақсаттарына қажетті әлеуметтік-экономикалық ресурстарға адам қолымен жасалған объектілер – су қоймалары, саябақтар т.б. жатады.

1) Тасымал құралдары – автотуристерге қызмет көрсететін нысандары бар автомобиль жолдары, теміржолдар, танзиттік сапалы қызмет ету нысандары бар жергілікті, республикалық және халықаралық маңыздағы әуе жолдары, автовокзалдар, темір жол вокзалдары, өзен және теңіз порттары, туристерді қабылдау және оларға қызмет көрсету пункттері бар аэропорттар, автобустар, поездар, өзен және теңіз кемелері, ұшақтар, экзотикалық туризм үшін қажетті қозғалыс құралдары - катамарандар, делтапландар т.б.

2) Орналастыру немесе қонақжай орындары - қонақ үйлер, отелдер, мотелдер, флотелдер, пансионаттар, хостелдер (жастар үйі), демалыс үйлері, кемпингтер, орналастырудың экзотикалық орындары: таудағы альпілік жатын жайлар, киіз үйлер т.б. түрлері.

3) Тамақтандыру орындары – мейрамханалар, кафе, бар, асханалар, буфеттер, ұлттық тағамдар орындары т.б.

4) Қайтадан салынған және қайта жарақталынған тарихи объектілер және туристік-этнографиялық орталықтар – діни, қажылық, рәсімдік орындар, тұрмыстық және мейрамдық әдет-ғұрыптар, салт-саналар орталықтары, сувенирлік (әшекей) заттар шеберханалары, танымдық және сауықтыру орындары, мұражайлар, мәдени-қойылымдық орындар мен театрлар, сурет галереялары, филармониялары, концерттік және көрмелік залдар, стадиондар, клубтар, казино, ұлттық мәдени орталықтар. Түрлі форумдарды, ойындарды, қауымдық мейрамдар мен шерулерді, конкурстарды, халықаралық фестивалдарды т.б. сауықтыру қызметтерін ұйымдастыратын орындар.

5)Жарнамалық-ақпараттық, қосалқы және қосымша қызмет түрлерін көрсететін туристік кәсіпорындарды азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз ететін шағын және орта бизнес орындары.

Әлеуметтік-мәдени қызмет нысандарын салу және туристік индустрияны дамыту мақсатында көгалдандыру, көркейту нысандарын, ірі құрылыстар мен кешендерді, үйлерді салу, жобалау, қайта жөндеу және қайта жабдықтау, жаңалау, өндіріс күштерін, өндірістік, әлеуметтік, инженерлік, көліктік инфрақұрылымдарды адамның толық мәнді демалысы мен өмір сүруіне қажетті басқа да архитектуралық-құрылыс әрекеттері осы сала бойынша қабылданған заңдар мен заң актілеріне т.б. мемлекеттік талаптарға, аумақтардың жобалану және салыну жағдайларына қайшы келмеуі керек[2].

Туризмді дамытудың ұзақ мерзімдік жобаларын жүзеге асыру тарихи-мәдени мұра және табиғи-рекреациялық ресурстарды пайдалану, халықаралық, мемлекеттік және жергілікті маңызы бар туристік маршруттардағы әлеуметтік-мәдени қызмет көрсету нысандарын салу мен туристік орталықтарды кеңістікті түрде орналастыруды ұйымдастыру, туристік іс-әрекеттердің ұйымдастыру-құқықтық қамтамасыз етілуінің заңдылық негізін жасау, сондай-ақ туризм саласында мемлекеттік және мемлекеттік емес субъектілердің горизонталды және вертикалды өзара байланыстарының басқару құрылымын құру бойынша оңтайлы шешімдерді талап етеді.

Туристік ресурстар мен мүмкіндіктердің таралуына табиғи (теңіз жағалауларының, көлдер мен су қоймаларының болуы, жер бедерінің сипаты, радиация, температура, ландшафт жағдайы т.б.) және әлеуметтік-экономикалық (демографиялық жағдайлар, халықтың материалдық, әлеуметтік, мәдени деңгейлері, мемлекеттердің жалпы экономикалық даму деңгейі т.б.) факторлар әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. М.: МГУ, 1981.-207с.
2. Чеденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. М.: Наука. 1982
3. Ердаuletов С.Р. География туризма Казахстана. Алма-Ата: Наука. 1992.
4. «Менің кіші Отаным» (Сырым ауданының жер-су атаулары) жинағы.
5. Сырым аудандық «Менің кіші Отаным» туристік-өлкетану экспедициясы материалдары. 2021 жыл.
6. Уикипедия - ашық энциклопедиясынан алынған мәліметтер.
7. zhaikpress.kz сайты материалдары.

ӘӨЖ: 510.6

Капашева Гулжамал Нуржановна,
М. Өтемісов атындағы БҚУ, 2 курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: ф.м ғылымдарының кандидаты, доцент
А.А.Кульжумиева
Қазақстан, Орал

ДИРИХЛЕ ПРИНЦИПІ КӨМЕГІМЕН ШЕШІЛЕТІН ОЛИМПИАДА ЕСЕПТЕРІ

Аннотация. Дирихле принципі маңызды логикалық әдістердің бірі болып табылады, оның көмегімен арифметикалық есептер ғана емес, сонымен қатар геометриялық мазмұны бар есептер, комбинаторлық есептер де шешіледі. Оны күнделікті өмірде қолдануға болады, ол логикалық ойлауды дамытады. Көптеген олимпиадалық тапсырмалар осы арнайы әдісті қолдана отырып шешіледі. Сондықтан оны өз бетінше немесе сабақтан тыс уақытта зерттеген жөн.

Кілт сөздер: Дирихле принципі, олимпиада есептері, сандар теориясы, комбинаторика.

Математикалық олимпиадалар - бұл сыныптан тыс жұмыс формаларының бірі және жыл сайын ұйымдастырылатын білім сайысы. Олимпиада оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі, оларды шешуге арналған тапсырмалар тапқырлық пен ойлау қабілетін қажет етеді.

Оқушыларды олимпиада есептерін шығаруға дайындау - математика мұғалімінің функцияларының бірі. Сонымен бірге, жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінде үйірме сабақтарын, математикадан олимпиадаларды ұйымдастыруда және өткізуде қабілетті оқушылармен жұмыс істеуге арналған қазіргі заманғы әдістемелік әдебиеттер жеткіліксіз. Мұғалімдер оқушыларды өз тәжірибелеріне сүйене отырып олимпиадаларға дайындайды және әдетте жұмыс теориялық негізсіз эмпирикалық деңгейде жүзеге асырылады. Дегенмен, олимпиада есептерін шығаруға үйретуде тиімді әдісті таңдау мен қолдану – маңызды кезеңдердің бірі. Соңғы жылдары төменгі және орта буын оқушылары үшін олимпиада есептерінде дәлелдеуге берілетін есептер көптеп кездеседі. Бұл есептерді шешудің тиімді әдісі ретінде Дирихле принципі қолдануға болады.

Алғаш неміс математигі Петр Густав Лежен Дирихле (1805-1854) осы принципті тұжырымдаған. Дирихле принципі екі жиынның арасындағы қатынасты білдіреді. Бұл принциптің бірнеше түрлі тұжырымдамасы бар. Ең кеңінен тараған түрі төмендегідей. «Егер n клеткаға m қоянды қамаса, мұнда $m > n$, онда ең аз дегенде бір клеткаға ең кем дегенде екі қоянды қамалуға болады. Бұл принциптің дәлелдемесі қарсы жору арқылы дәлелденеді. Кейбір есептерді Дирихле принципі пайдаланып шығарғанда осы қарсы жору арқылы шығаруға болады. Бірақ барлығына емес. Бір қарағанда осы принцип (осы сөйлем) математикалық әр түрлі есеп шығаруға қалай пайдалануға болатындығы түсініксіз. Себебі, белгілі есепте оқушылар «клеткаға» нені, «қоянға» нені алуға болатындығын айыра алмаудан және де не себептен «қояндардың» саны «клеткалардың» санынан көп болатынын түсінбеушілігінен. Есептің берілуін оқу арқылы Дирихле принципі пайдалануға болатынын анықтай алмаймыз. Математикалық есепті шешудің бұл тәсілінің бір артықшылығы, конструктивті емес шешу жолын көрсетеді. Яғни, біз ондай клеткалар бар екенін білеміз, бірақ ол клеткалар қайда орналасқанын айта алмаймыз. Сол себептен де, конструктивті дәлелдеме көрсетуге біршама қиындықтар туғызады. Енді Дирихле принципінің тұжырымдамасын басқаша түрде көрейік. « n клеткада m -қоян қамалды делік. Мұнда $n > m$. Онда ең кем дегенде бір бос клетка табылады». [1, 79 б]

Қарсы жору арқылы дәлелденеді:

«Егер m қоян n клеткаға қамалса, онда $\frac{m}{n}$ -нан аз емес қоян қамалған клетка табылады, және де $\frac{m}{n}$ -нен көп емес қоян қамалған клетка табылады». «Егер m қоян n килограмм арамшөп жесе, онда қандай да бір қоян $\frac{m}{n}$ - килограммнан көп емес арамшөп жеді және қандай да бір қоян $\frac{m}{n}$ - килограммнан аз емес арамшөп жеді (үздіксіз принципі).

Дирихленің кеңейтілген принципі. «Егер n клеткаға m қоян қамалса және $m \geq kn + 1$ болса, онда қандай да бір клеткада ең кем дегенде $k+1$ қоян қамалады». Кейбір есептер Дирихле принципімен ұқсас тұжырымдама пайдаланылып шығарылады. Осы сөйлемдерді тұжырымдап көрейік (олардың барлығы да қарсы жору арқылы жеңіл дәлелденеді).

Егер ұзындығы 1 бірлік кесіндіге ұзындықтарының қосындысы 1-ден артық болатын бірнеше кесіндіні орналастырсақ, онда олардың ең кем дегенде екеуінің ортақ нүктесі бар болады.

Егер радиусы 1-ге тең шеңберге ұзындықтарының қосындысы 2π -деп артық болатын бірнеше доғаны орналастырсақ, онда ең кем дегенде екі доғаның ортақ нүктесі болады.

Егер ауданы 1-бірлікке тең фигураның ішіне аудандарының қосындысы 1-ден артық болатын бірнеше фигураны орналастырсақ, онда олардың ең кем дегенде екеуінің ортақ нүктесі болады. [1, 83 б]

Дирихле принципі қолданып шығаратын есептерді 4 топқа жіктеуге болады: комбинаторика, арифметика, сандар теориясы және геометриядағы есептер. Үлгі ретінде есептер келтірейік.

I. Арифметикалық есептер.

1. Сыныпта 30 оқушы бар. Арман тестте 13 қате жіберді, ал қалғандары аз қате жіберді. Кем дегенде 3 оқушының бірдей қате жібергенін дәлелде.

Дәлелдеу. Бұл мәселеде біз оқушыларды «қояндарға», ал «клеткаларға» жіберілген қателіктер санын аламыз. 0-ші ұяшыққа біз бірде-бір қателік жібермегендердің барлығын, 1-ші клеткаға - бір қатесі барларды, 2-ші клеткаға - екеуін және тағы сол жерде Арман да бар, оны 13-ші клеткаға дейін «орналастырамыз». Енді біз есепті қайшылықпен дәлелдеу үшін Дирихле принципі қолданамыз. Бірдей 3 оқушы бірдей қателік жіберген жоқ делік. Яғни, «клеткалардың» әрқайсысына үштен аз мектеп оқушылары енген. Сонда «клеткаларда» (Армансыз) $13 \cdot 2 = 26$ адамнан аспайды. Арманды қоссақ, біз әлі 30 оқушыны ала алмаймыз. Қарама-қайшылық. Демек, кем дегенде үш оқушы бірдей қателік жіберді.

2. Дүкенге алманың үш түрлі сорты салынған 25 қорап әкелінді (әр қорапта тек бір сортты алма бар). Олардың арасында бірдей сортты алманың кем дегенде 9 қорабы бар екенін дәлелденіз.

Дәлелдеу. Бұл есепте қораптар - «қояндар», алма сорттары - «клеткалар». $25 = 3 \cdot 8 + 1$ болғандықтан, біз $n = 3$, $k = 8$ үшін жалпыланған Дирихле принципі қолданамыз және кейбір «клеткада» $k + 1$ «қоян», яғни $8 + 1 = 9$ болатынын аламыз. Бұдан әр түрлі 9 алма қорап бар екендігі шығады.[2, 112 б]

Демек, жоғарыдағы есептерді қарастырып, келесі тұжырымға келуге болады: осы типтегі есептерді шығару үшін арифметикалық амалдар орындау керек.

II. Сандар теориясына берілген есептер

1. Кез келген үш бүтін санның арасынан қосындысы жұп болатын екеуін таңдауға болатындығын дәлелде.

Дәлелдеу. Барлық сандарды екі классқа бөлуге болады: жұп және тақ. Үш санды екі сыныпқа бөлу мүмкін емес, сондықтан кез-келген сыныпқа бір саннан көп емес. Бұл кез-келген үш бүтін сандардың арасында бірдей паритеттің екі саны бар екенін білдіреді. Ал жұп сандардың қосындысы жұп.

2. n -ге бөлінбейтін кез келген n натурал сандардың ішінен қосындысы n -ге бөлінетін бірнеше сандардың табылатындығын дәлелдендер.

Дәлелдеу. Мына қосындыларды қарастырайық: $a_1, a_1+a_2+a_3, \dots, a_1+a_2+\dots+a_n$. Мұндай қосынды n -ге тең. Егер бұл қосындылардың біреуі n -ге бөлінетін болса, онда бұл сандар ізделінді сандар болғаны. Қарсы жағдайда барлық қосындыларды n -ге бөлгенде 1-ден $n-1$ ге дейін қалдықтар береді. Онда қосындылар саны болуы мүмкін қалдықтар санынан артық болатындықтан, қалдықтары бірдей болатын екі қосынды табылады. Олардың айырымы n -ге бөлінеді. Бірақ бұл айырма бастапқы берілген бірнеше сандардың қосындысы болып табылады.

Демек, осы типтегі есептерді шешу үшін сандар теориясының негіздерін білуіміз қажет.

III. Геометриялық есептер

1. 51 ұпай шаршыға 1 метр жағымен лақтырылды. Олардың үшеуін қабырғасы 20 см болатын квадратпен жабуға болатындығын дәлелде.

Дәлелдеу. Квадратты қабырғасы 20 см болатын 25 квадратқа бөл. Жалпылама Дирихле принципі бойынша лақтырылғандардан кем дегенде үш нүкте солардың біріне түседі.

2. 3×4 өлшемді тіктөртбұрышқа алты нүкте лақтырса, арақашықтығы $\sqrt{5}$ -тен аспайтын екі нүкте табылатындығын дәлелде.

Дәлелдеу. 3×4 өлшемі тіктөртбұрышты 5 тең фигураға бөлейік. Онда Дирихле принципі бойынша кем дегенде бір фигураға орналасқан екі нүкте табылады. Онда осы екі нүктенің арақашықтығы $\sqrt{5}$ -тен аспайды.

Демек, геометриялық мазмұндағы есептерді шешу сызбалар салуды қажет етеді.

IV. Комбинаторикалық есептер

1. Қорапта 4 түрлі түсті шарлар (ақ, қара, көк, қызыл) бар. Олардың арасында бірдей түсті екі шар болу үшін қораптан екем дегенде қанша доп алу керек?

Шешуі. «Қояндар» үшін шарларды, ал «клеткалар» үшін түстердің өздерін алайық. 4 клетка бар, яғни Дирихле қағидасына сәйкес, олардың арасында бірдей түсті 2 доп болатындай етіп, кем дегенде 5 допты тартып алу керек.

Жауабы: 5 доп.

2. Бригадада 7 адам бар, олардың жалпы жасы - 332 жас. Олардың жас мөлшері 142 жылдан кем болмайтындай үш адамды таңдай алатыныңызды дәлелдеңіз,

Дәлелдеу. Біз бригаданың үш аға мүшесін таңдаймыз. Егер олар бірге 142 жаста болса, онда олардың кем дегенде біреуі 47 жастан асқан. Егер үшеуінің ең кішісі 47 жаста болса, онда олардың үшеуі 142 жастан асқан. Үшеуінің ең кішісі 47 жаста немесе одан кіші болуы мүмкін, ал олардың үшеуі бірге 142 жасқа толмаған. Сонда қалған 4-ші есеп $332 - 142 = 190$ жылдан астам уақытты құрайды, біз 190-ды 4-ке бөлеміз, біз $190 = 4 * 47 + 2$ аламыз. Сонда Дирихле принципі бойынша 4-тің біреуі 47-ден асады жаста, бұл осы бригададағы үш аға мүшенің таңдауына қайшы келеді.

Осы есептерді пайдалана отырып, шешімге қол жеткізу үшін қажетті мөлшерде кез келген заттарды таңдау арқылы жүзеге асырылады деп айта аламыз. [3, 336 б]

Дирихле принципі арқылы шығарылатын есептерді қарастыра отырып, келесі әрекеттер тізбесін құруға болады.

<i>Әрекеттер тізбесі</i>	<i>Орындау үлгісі</i>
1. Берілген есеп бойынша «клеткаларға» және «қояндарға» нені жатқызатынын анықтау.	Кубтың әр беті қара немесе ақ түске боялған. Ортақ қыры болатын екі бірдей боялған жағы табылатынын дәлелде. Біз «клеткалар» үшін түстерді, ал «қояндарға» бір төбеде қиылысатын жақтарды аламыз.
2. Қажетінше есеп шартын түрлендіріп алуға болады.	Берілген есеп түрлендіруді қажет етпейді.
3. Есепті шешу үшін Дирихле принципінің тиімді тұжырымдамасын алу.	Берілген есепті шешу үшін келесі тұжырымды аламыз: «Егер n клеткаға $n + 1$ немесе одан да көп қоян болса, онда кемінде екі қоян болатын клетка табылады»
4. Есеп шартын таңдап алынған Дирихле принципінің тұжырымына келтіреміз.	«Клеткалар» екеу болып шықты, Дирихле принципі бойынша, «қояндар» $2 + 1 = 3$ болады. Бізде 3 бет болғандықтан, оның тек 2 түсі бар, сондықтан екі бет бірдей боялған болады.
5. Жауабын немесе дәлелдеу нәтижесін аламыз	Есеп дәлелденді

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Т. Соңғыбай «Математикадан олимпиада дайындық бастамасы» 5-6 сыныпқа арналған оқу-әдістемелік құрал, Астана 2017. – 79-87 б;
2. Бабинская И. Л. Задачи математических олимпиад. - М.: Наука, 1975. – 112 с.
3. Алфутова Н. Б, Устинов А. В. Алгебра и теория чисел. Сборник задач для математических школ. — 3-е изд., испр. доп. — М.: МЦНМО, 2009. — 336 с.

УДК 373.1.02

Леонова Людмила Дмитриевна,
учитель истории и
социально-политических дисциплин,
КГУ «ОСШ им. А.Тихоненко», Казахстан,
ЗКО, Чингирлауский район,
с. Акишат.

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Аннотация: Объективная картина прошлого создается при организации исследовательской работы на уроках истории. Необходимо разрабатывать задание для

учащихся, направленные на развитие грамотности чтения на основе работы с историческим источником.

Ключевые слова: организация исследовательской работы на уроках истории, развитие грамотности чтения на основе работы с историческим источником.

В Концепции становления исторического сознания в Республике Казахстан отмечается, что создание объективной картины прошлого становится одним из главных факторов формирования общенационального единства, становления государственной идентичности Республики Казахстан, укрепления ее суверенитета, воспитания гражданственности и патриотизма. Объективная картина прошлого создается при организации исследовательской работы на уроках истории. Необходимо разрабатывать задание для учащихся, направленные на развитие грамотности чтения на основе работы с историческим источником. Критерии оценивания задания оценивания такого задания следующие - задание соответствует цели обучения, содержание задания направлено на развитие грамотности чтения через работу с текстом, задание направлено на развитие навыков исторического мышления, приемы работы с текстом соответствуют возрастным особенностям учащихся.

Рисунок 1. Карта полигонов на территории Казахстана.

Например, на уроке история Казахстана проводится исследовательская работа по «Военно-промышленный комплекс в Казахстане». Исследовательский вопрос: Почему Казахстан стал полигоном для ядерных испытаний? Цель обучения - объяснять особенности общественно-политической жизни, давать собственную интерпретацию; анализировать последствия создания военно-промышленного комплекса Казахстана во второй половине XX века.

Критерии оценивания - указывать особенности общественно-политической жизни, давать собственную интерпретацию; обосновывать последствия создания военно-промышленного комплекса Казахстана во второй половине XX века

Рисунок 2. Карта Семипалатинского ядерного полигона.
<https://ds03.infouruk.ru/uploads/ex/1077/000603e6-238dcd45/3/img9.jpg>

Источник 3.

История полигона.
Строительство полигона было начато в 1947 году соответствии с секретным постановлением Совета Министров СССР от 21.04.1947 г. № 1092-313 сс/оп "Вопросы Горной станции (объекта № 905)".
Постановлением Совета Министров СССР № 2939-955 от 21 августа 1947 г. уже начатое строительство передали военному ведомству, и полигон получил новое название - «Учебный полигон № 2 министерства Вооружённых сил СССР (войсковая часть № 52605)».

Первым

начальником «Учебного полигона № 2» был генерал-лейтенант артиллерии П. М. Рожанович, научным руководителем - заместитель директора Института химической физики Академии наук СССР М. А. Садовский, впоследствии академик. Недостатком было присутствие в Семипалатинске консульства КНР, но спустя некоторое время его закрыли.

<https://ru.wikipedia.org/wiki>

Источник 4.

Изучите источники 1,2,3.4. Ответьте на вопросы, используя предлагаемые источники и материал учебника.

1. О строительстве какого объекта сказано в постановлении Совета Министров СССР от 21.04.1947 г.?
2. Кто принимал документ? Присутствовало ли при принятии решения всенародное обсуждение?
3. Почему документ был объявлен секретным?
4. К какому ведомству принадлежал возводимый объект? Почему?
5. Кто принимал решение о строительстве объекта?
6. Строящийся объект нужен был народу Казахстана? Можно ли сказать, что при строительстве объекта были учтены интересы республики? Принимал ли народ участие в принятии решения для строительства объекта?
7. Для чего строили этот объект?
8. Название Горная станция – это название какого объекта военно-промышленного комплекса? Почему засекретили название?
9. Посмотрите Источник 1. Что изображено на карте?
10. Почему Казахстан стал полигоном для ядерных испытаний?

№ 108

Постановление СМ СССР № 1092-313сс/оп «Вопросы Горной станции (объекта № 905)»¹

г. Москва, Кремль

21 апреля 1947 г.
Строго секретно
(Особая папка)

В соответствии с Постановлением Совета Министров СССР от 14 ноября 1946 г. № 2493-1045² Совет Министров Союза ССР ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Поручить гг. Завенягину (созыв), Садовскому, Воробьеву, Александрову, Рожановичу и Смирнову (ГСПИ-11) в месячный срок определить место для строительства объекта № 905¹⁵⁾ и свои предложения представить на утверждение Специального комитета.

2. Возложить строительство объекта № 905 (полигон, аэродром, жилой поселок, сооружения для охраны) и проектирование специальных объектов на начальника инженерных войск ВС т. Воробьева, разрешив ему сформировать для этих целей:

а) специальное проектно-конструкторское бюро со штатом 25 чел. (10 офицеров и 15 вольнонаемных служащих);
б) управление строительства № 310 со штатом 120 чел. (30 офицеров и 90 вольнонаемных служащих).

Обязать начальника инженерных войск (т. Воробьева):

а) представить к 15 мая 1947 г. в Госплан СССР (т. Борисову) мероприятия по обеспечению строительства объекта № 905;

б) представить к 15 июня 1947 г. Специальному комитету на утверждение график строительства объекта № 905;

в) закончить строительно-монтажные работы по объекту № 905 в I кв. 1948 г. Строительство объекта № 905 в дальнейшем именовать «Строительство № 310».

3. Обязать ГСПИ-11 Первого главного управления (т. Гутова) и Институт химической физики АН СССР (т. Семенова) обеспечить выдачу технической документации по объекту № 905 в следующие сроки:

а) проектное задание – 15 июня 1947 г.,

б) спецификации на стандартное оборудование – 1 июля 1947 г.,

в) спецификации на нестандартное оборудование и аппаратуру – 1 июля 1947 г.,

г) технорабочие чертежи – по графику, согласованному Первым главным управлением и Министерством вооруженных сил,

д) генеральная смета – к 15 июля 1947 г.

4. Поручить т. Вершинину (ВВС ВС) разработать к 1 июля проект аэродрома в районе объекта № 905 и к 15 июля 1947 г. — генеральную смету строительства аэродрома.

5. Поручить гг. Первухину (созыв), Курчатову, Харитону, Семенову, Садовскому (АН СССР), Антонову, Воронову, Вершинину, Воробьеву (Мини-

Ознакомьтесь с источниками 5-7.

Источник 5.

https://img-fotki.yandex.ru/get/4806/universman.36/0_3e6e8_aaf89340_XL

Источник 6.

<https://ru.wikipedia.org/wik>

Источник 7.

<https://www.kazedu.kz/>

Заполните графический органайзер «Последствия испытаний на Семипалатинском ядерном полигоне»

Последствия	Примеры	Вывод
Для сельского хозяйства региона		
Для экосистемы региона		
Для здоровья людей		
Для развития экономики региона		
На демографию региона		

Ответьте на исследовательский вопрос урока Почему Казахстан стал полигоном для ядерных испытаний?, используя ПОПС формулу

1. Я считаю, что

2. Обоснование, потому

3. Я могу это доказать на примерах,

4. Исходя из этого, я делаю вывод

Дескрипторы

1.Высказывает свое обоснованное мнение по исследовательскому вопросу урока

2.Обосновывает свое мнение, приводя аргументы из источников

3.Доказывает свою точку зрения, приводя не менее 2-х примеров

4.Делает обоснованный вывод. Почему Казахстан стал полигоном для ядерных испытаний?

Список использованных источников:

1. <https://www.kazedu.kz/>

2. <https://ru.wikipedia.org/wik>

3. https://img-fotki.yandex.ru/get/4806/universman.36/0_3e6e8_aaf89340_XL

4. Сборник лекций по методологии исторической науки// https://studbooks.net/588362/istoriya/metodologiya_istoricheskoy_nauki

5. Проектная деятельность на уроках истории// Актуальные вопросы современной педагогики: материалы X Международной научной конференции – Самара: ООО"Издательство АСГАРД", 2017. - С. 105 – 108

*Мансурова Альбина Шафхатовна, магистрант
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Касымова Акмарал Хамзиевна, п. э. кандидаты, доцент
Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті
Қазақстан, Орал*

ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУ МӘСЕЛЕСІ

Аннотация: Қазіргі уақытта адамның өмір сүру процесінде өзін-өзі бағалауды зерттеу психологиялық теория мен тәжірибеде үлкен маңызға ие. Ең алдымен, өзін-өзі бағалау деңгейінің және оның компоненттерінің мазмұнындағы өзгерістер зерттеледі – қандай қасиеттер жақсы түсініледі, өзін-өзі бағалаудың деңгейі мен критерийлері жасына қарай қалай өзгереді, сыртқы келбетке қандай мән беріледі және қандай ақыл-ой мен адамгершілік қасиеттер.

Кілт сөздер: жасөспірім шақ, оқушылар, өзін-өзі бағалау, психологиялық ерекшеліктер.

Қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық, рухани өміріндегі өзгерістер қазіргі білім беру жүйесінде ізгілікті жеке тұлғаны қалыптастыру бағытын көздеп отыр. Еліміздің білім беру жүйесін дамытуда «Қазақстан-2050» стратегиялық бағдарламасы, ҚР Білім Заңы, ҚР білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Елбасы жолдаулары мен 12 жылдық білім беру тұжырымдамасы, ресми құжаттарда қоғамдық өмірді демократияландыру және ізгілендіру жағдайында ұлттық ерекшеліктерді айқындайтын, білімдік және біліктілік, рухани деңгейлерімізді айқындайтын жеке тұлғалық сапаларды дамыту мәселесі өзекті етіп көрсетіліп отыр.

Көрсетілген міндеттерді шешуде жалпы орта білім беру жүйесінің оқушылардың танымдық қажеттіліктері мен белсенділіктерін, қызығушылықтары мен өмірлік ұстанымдарының қалыптасуында маңызды рөл атқарады, оларды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін маңызды мәселе – оқушының өзін-өзі бағалай білуі және соған сәйкес, танымдық іс-әрекетін оңтайлы ұйымдастыруға тікелей байланысты. Сондықтан оқушылардың өзін-өзі бағалауы арқылы жеке тұлғасы қалыптасып қана қоймай, білім алу мен оны шығармашылық тұрғыда өзгермелі өмір жағдайына дұрыс пайдалана білуге, болашақтағы бағдарын анықтауда өзін-өзі жетілдіруге көзқарасының қалыптасуына негіз болады. Демек, өзін-өзі бағалау – жеке тұлғаның келешектегі даму бағдары мен өмірлік мақсат-мұраттары, перспективалық ұстанымдарының қалыптасуына әсері мол.

Бұл тақырыптың өзектілігі басқа психологиялық құрылымдармен салыстырғанда жеке тұлғаның өзін-өзі бағалауды дамыту процесі өте аз зерттелгендігімен байланысты. Даму психологиясы материалындағы осы зерттеуге деген қызығушылық тез өсуде. Өтпелі жас балалық шақтан да, ересектен де айтарлықтай ерекшеленеді, бұл тұрғыда жасөспірім мен жас арасындағы сызық бар. Сондықтан жасөспірім оқушылардың өзін-өзі бағалау ерекшеліктерін зерттеу бүгінгі күні өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты, яғни қазіргі уақытта адамның өмір сүру процесінде өзін-өзі бағалауды зерттеу, өйткені психологиялық теория мен тәжірибеде үлкен маңызға ие. Ең алдымен, өзін-өзі бағалау деңгейінің және оның компоненттерінің мазмұнындағы өзгерістер зерттеледі – қандай қасиеттер жақсы түсініледі, өзін-өзі бағалаудың деңгейі мен критерийлері жасына қарай қалай өзгереді, сыртқы келбетке қандай мән беріледі және қандай ақыл-ой мен адамгершілік қасиеттер.

Зерттеудің теориялық негізі Р.Я.Бернс, Т.В.Барлас, С.Ю.Головин, О.П. Елисеев, И.С.Кона, В.Н.Куницын, А.И.Кравченко, А.И.Липкин, В.М. Мельников, Р.В.Овчарова, К.Р.Сидоров және т.б. авторлардың еңбектері болып табылады.

Жасөспірім уақыт әр адам үшін өте маңызды, өйткені оқиғалар мен өзгерістерге, қарама-қайшылықтар мен дауылдарға толы болады. Бұл оны оқып, негізгі заңдылықтарды

анықтауға және бақылауға тырысқандар үшін де қиын емес [1]. Жасөспірім шақ – онтогенез кезеңі (10-11-ден 15 жасқа дейін), балалық шақтан жастық шаққа ауысуға сәйкес келеді [2].

Жасөспірім шақ, И.В.Дубровинаның айтуынша, оның тәуелсіздігін, теңдігін тануды талап етеді, дегенмен бұл үшін нақты жағдайлар жоқ – физикалық, зияткерлік және әлеуметтік. Тек арнайы ұйымдастырылған әлеуметтік пайдалы іс-әрекетте жасөспірім ересектермен шынымен тең қатынастарға түсетін жағдай жасалады. Бұл қызметтің психологиялық маңыздылығы, онда ол қарым-қатынастың кең жүйесіне кіреді, ересектермен қарым-қатынасқа деген талаптарын қанағаттандырады. Айтпақшы, қоғамда өз орнын бекіту үшін жолдастарымен, әріптестерімен қарым-қатынаста бастысы – олардың ересек қатынастар әлемінде танылуға деген бірлескен ұмтылысы болып табылады [3].

В.Н.Куницынның айтуынша, өмірдегі сәтсіздіктер жасөспірімнің өзіне деген сенімсіздігін тудыруы мүмкін, дәрменсіздік жағдайы, өзін түкке тұрғысыз сезінуі мүмкін. Уақыт өте келе бұл адамның ерекше және тұрақты ерекшелігіне айналады.

Р.Овчарованың айтуынша, жасөспірімдік шақ «мінез-құлық екпіндері» деп аталады, онда психикалық патология мен девиантты мінез-құлық қаупін арттыратын теріс қасиеттер өткір болады. «Қауіп тобына» қозғыштығы жоғары, көңіл-күйдің күрт өзгеруіне бейімділігі, шаршағыштық, жоғары сезімталдық, мазасыздық пен күдікті, аутизм, эпилептоид, сәйкестік бар жасөспірімдер жатады. Кейбір жасөспірімдерде акцентация ақыл-ой мен рефлексия қабілетінің жеткіліксіз дамуына байланысты күшейтілуі мүмкін. Жасөспірімнің ересек болу немесе кем дегенде ересек болып көріну қажеттілігіне қанағаттанбауы, оған бала ретінде қарау көбінесе мектеп оқушыларында қыңырлықтың, көңіл-күйдің, негативизмнің, дөрекіліктің пайда болуына және шоғырлануына, тіпті мінез-құлық ерекшеліктерінің неғұрлым ауыр өзгерістерге әкеледі.

Енді өзін-өзі бағалау ұғымына тоқталатын болсақ, Т.В.Барластың анықтамасы бойынша, адамның өзін-өзі бағалауы: оның қасиеттері, мүмкіндіктері, қабілеттері, қызметінің ерекшеліктері. Өзін-өзі бағалау оның екі құрамдас факторларының бірлігінде қалыптасады: рационалды, адамның өзі туралы білімін көрсететін және эмоционалды, ол осы білімді қалай қабылдайтынын және бағалайтынын, жалпы нәтиже қандай екенін көрсетеді (және мұндағы ауқым өте кең болуы мүмкін – өз идеалына сенуден бастап, өзін-өзі ақтауға дейін) олар дамиды. Осылайша, өзін-өзі бағалау адамның өз іс-әрекеттері мен іс-әрекеттерін, олардың мотивтері мен мақсаттарын, қабілеттерін көру және бағалау қабілеттерін көрсетеді.

В.Н.Куницынның пікірінше, өзін-өзі бағалаудың бірқатар өлшемдері бар: ол дұрыс немесе жалған, салыстырмалы түрде жоғары немесе төмен, тұрақты немесе тұрақсыз болуы мүмкін. Жетілген өзін-өзі бағалаудың ерекшелігі – сараланған өзін-өзі бағалау: адам өмірдің сол салаларын, күшті, жоғары нәтижелерге қол жеткізе алатын, маңызды қиындықтарды жеңе алатын және оның мүмкіндіктері қарапайым болатын салаларын нақты біледі және ажыратады.

Өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау іс-әрекетте, әлеуметтік факторлардың тікелей әсерінен – ең алдымен баланың басқалармен қарым-қатынасында көрінеді және қалыптасады [4].

И.Н.Малиновскийдің айтуынша, әр жас кезеңінде өзін-өзі бағалаудың қалыптасуына негізінен осы жаста жетекші болатын қызмет әсер етеді. Бастауыш мектеп жасында жетекші – оқу іс-әрекеті; баланың өзін-өзі бағалауының қалыптасуы оның бағытына байланысты және шешуші дәрежеде байланысты, ол оның үлгерімімен, оқудағы жетістіктерімен тікелей байланысты. Сонымен қатар, психологиялық зерттеулер көрсеткендей, жас студенттердің өзін-өзі бағалауы әлі де тәуелсіз емес, басқалардың бағалауы, ең алдымен мұғалімнің бағалауы оған қосылады. Жақсы студенттер, әдетте, жоғары, көбінесе өзін-өзі жоғары бағалайды, әлсіздерде – төмен, негізінен төмен. Әлсіз студенттер біртіндеп өз-өзіне күмәндануды, мазасыздықты, ұялшақтықты дамыта бастайды, олар сыныптастарының арасында өзін нашар сезінеді, ересектерден сақ болады.

А.А.Реан жасөспірім кезеңінің бірінші кезеңінде, 12-13 жаста, өзін жалпы қабылдаумен қатар, айналасындағылардың, ең алдымен құрдастарының бағалауына байланысты баланың өзіне ситуациялық – теріс қатынасы сақталады деп санайды. Сонымен қатар, жасөспірімнің өзіне деген сыни көзқарасы, өзін-өзі қанағаттанбау тәжірибесі өзін-өзі бағалауға деген қажеттіліктің артуымен, жеке тұлға ретінде өзіне деген жалпы оң көзқарасымен бірге жүреді. Балада бұл жаста өзін-өзі жоғалтып алуы мүмкін, тәуелділік жағдайлар тұрақты сипатты

иеленеді. Бұл жаста өзін-өзі бағалау, өзін-өзі бейнелеу идеалды өзін-өзі білдіретін көзқарасты білдіреді.

Осы жастағы екінші кезеңде, 14-15 жаста, жасөспірімнің қазіргі уақытта өзіне деген көзқарасын анықтайтын «Жедел өзін-өзі бағалау» пайда болады. Бұл өзін-өзі бағалау жасөспірімнің жеке ерекшеліктерін, мінез-құлық формаларын оның жеке басының идеалды формалары ретінде әрекет ететін белгілі бір нормалармен салыстыруына негізделген [5].

Өзін-өзі бағалау құрылымы екі компоненттен тұрады – танымдық және эмоционалды. Біріншісі адамның өзі туралы білімін көрсетеді, екіншісі — оның өзіне деген көзқарасы. Өзін-өзі бағалау процесінде бұл компоненттер ажырамас бірлікте жұмыс істейді: біреуін де, екіншісін де таза түрінде ұсынуға болмайды. Адам өзі туралы білімді басқа адамдармен қарым-қатынас арқылы алады. Бұл білім сөзсіз эмоцияларға толы, олардың күші мен шиеленісі алынған ақпараттың адам үшін қаншалықты маңызды екеніне байланысты.

Танымдық және эмоционалды компоненттердің сапалық ерекшелігі олардың бірлігіне әрқайсысының даму ерекшеліктерін анықтайтын ішкі сараланған сипат береді [6].

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалау сипаты белгілі бір жеке қасиеттердің қалыптасуын анықтайды. Мысалы, А.И.Кравченконың пікірінше, өзін-өзі бағалаудың барабар деңгейі жасөспірімде өзіне деген сенімділікті, өзін-өзі сынауды, табандылықты немесе шамадан тыс өзіне деген сенімділікті, сыни емес көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді. Өзін-өзі бағалау сипатының оқу және әлеуметтік белсенділікпен белгілі бір байланысы да анықталады. Тиісті өзін-өзі бағалауы бар жасөспірімдер академиялық үлгерімнің жоғары деңгейіне ие, оларда академиялық жетістіктердің күрт өсуі жоқ және жоғары әлеуметтік және жеке мәртебеге ие. Тиісті өзін-өзі бағалауы бар жасөспірімдер үлкен қызығушылық саласына ие, олардың қызметі қалыпты және мақсатқа сай, қарым-қатынас процесінде басқаларды және өздерін білуге бағытталған тұлғааралық байланыстарға емес, әртүрлі іс-әрекеттерге бағытталған [7].

А.И.Кравченконың пікірінше, жасөспірімнің өзін-өзі бағалауына педагогикалық бағалау, жасөспірімнің ата-анасы және құрдастар тобындағы әлеуметтік-психологиялық мәртебе қатты әсер етеді.

Жасөспірім шақтағы оқушылардың өзін-өзі бағалауын диагностикалауға **Г.Н.Казанцеваның «Өзін-өзі бағалау» тестін қолдандық. Нұсқаулық бойынша** оқушыларға бірнеше тұжырымдамалар оқылды. Олар сол тұжырымдаманың реттік санын жазып, жанына берілген үш жауаптың біреуін жазуы керек. Жауаптар «иә» немесе «+», «жоқ» - «-», «білмеймін» - «?». Тез, ойланбай жауап берулері керек. Сауалнама 20 сұрақтан тұрады. Диагностикаға 15 оқушы қатысты (7 сынып).

Қорытындылай келе, жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауының қалыптасуына отбасы мен ата-ана қарым-қатынасының әсері кіші жас топтарына қарағанда маңызды емес. Айта кету керек, жасөспірімнің өз-өзіне қарым-қатынасының қалыптасуы нақты ата-аналық бағалау мен қарым-қатынас арқылы емес, жасөспірімнің ата-аналық қарым-қатынасты және оның отбасындағы орнын субъективті түрде қалай бейнелейтінін және сезінетінін, яғни күтілетін бағалаумен анықталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л. С. Кризис семи лет. Возрастная и педагогическая психология. – М., 2009.
2. Головин, С.Ю. Словарь психолога-практика / С.Ю. Головин. Мн., 2001. 976 с.
3. Дубровина Л.А., Добрынина А.О., Забавнова М.В. Формирование самооценки младших школьников // Обучение и воспитание: методики и практика. 2013. №13.
4. Аркушенко А., Ларина О. Психология развития и возрастная психология. М.: Эксмо, 2008. 256 с.
5. Психология подростка. Учебник./ [Под ред. А.А.Реана] СПб., 2003. 480 с.
6. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - СПб.: Питер, 2008. - 400 с.
7. Кравченко, А.И. Родителям о подростках (и подростком о родителях)/ А.И.Кравченко. М., 2002. 178с.

*Мүтиев Зейнолла Жақсылықұлы,
М.Өтемісов атындағы БҚУ қауымдастырылған профессоры,
Мұханбетова Жангүлім Өтепбергенқызы
М.Өтемісов атындағы БҚУ оқытушысы, магистр,
Юсупова Айсұлу Ильдарқызы
М.Өтемісов атындағы БҚУ магистранты,
Қазақстан, Орал*

ЖАЙЫҚ АЙМАҒЫ АҚЫНДАРЫНЫҢ ПОЭТИКАСЫ (ҰЛДАЙ САРИЕВА АҚЫНДЫҒЫ МЫСАЛЫНДА)

Аннотация: Мақалада әдеби өлкетанудың көрнекті өкілі Ұлдай Сариева ақындығына, оның лирикасына талдау жасалған. Ақынның суреткерлік даралығы, ұлттық поэзиямызға қосқан үлесі, ақындық мәдениеті, эстетикалық-көркемдік ізденістері сараланады. Адамның жан-дүниесінің сан қатпарлы күйін өлең-жырларына арқау еткен ақын поэзиясының көркемдік сипаты айқындалады.

Кілт сөздер: әдеби өлкетану, дәстүрлі әдебиет, қазақ поэзиясы, ақындық шеберлік, лирикалық кейіпкер, стиль, дәстүр және жаңашылдық.

Қазақ поэзиясы қашанда таланттарға кенде болмаған ғой. Оның ішінде біздің Батыс өлкенің – Ақжайықтың өлең сөзі өз алдына бір әлем. Жайық поэзиясының тарихы өте тереңде жатыр.

Батыс Қазақстан аймағына тән фольклорлық мұраларды былай қойғанда, әрісі жырау-шешендерден, берісі Махамбет поэзиясының бастау алатын дәстүрлі әдебиеттің тамыры мен тіні ХХ ғасыр басында Ғұмар Қараш, Шәңгерей Сейіткерейұлы Бөкеев, Алмажан Азаматқызы шығармаларында өрнек тапты. Жаңа ғасыр дәуірінде Абдолла мен Тайыр, Жұбан мен Сағынғали, Қадыр мен Қайрат, Жанғали мен Ақұштап, Боранғали мен Айтқали, Сағат (Әбуғалиев) пен Жанғалидың (Мырзалиев) және т.б. шығармашылық айдыны әдебиет зерттеушілерінің назарын аударуда.

Бертіндегі толқын Амангелді Шахин, Закария Сейсенғали, Ғайса-Ғали Сейтақ, Ақмаржан Таубаева сынды дарындар қатарын Ұлдай Сариева поэзиясы толықтыра түседі. Әрине, бүгінде филологиялық мамандықтар беретін жергілікті жоо оқытыла бастаған (әдебиетші ғалымдар бастамашылығымен) «Әдеби өлкетану» пәнінде жоғарыда есімдері аталған ақындардан өзге де (проза жанрының өкілдерімен қоса айтыскер ақындар) авторлардың шығармашылық орбитасына зер салынуда. Ол тақырып өз алдына бір әңгіме.

Ұлдай Сариева ақындығына келсек, ол алдымен, сыршыл лирик. Мұңмен көмкерілген ақын лирикасының сыншылдық сипаты да ешкімге ұқсамайды. Ол бірде Мұқағали, бірде Жұматай, бірде Фариза сияктанып кетеді, алайда оның өз жолы бар. Ақын өлеңдерінен кез келген оқырман өзіне керегін, қажетті рухани азығын таба алады. Өткені Ұлдайдың лирикалық кейіпкерлері біздің ортамызда жүр. Олар біз өмір сүріп отырған қоғамның мүшелері. Табы мен тегі әрқалай қалыптасқан олардың ұнамды немесе ұнамсыз бейнелері лирика тілінде әрқилы сипатта беріліп отырады.

Жалпы алғанда дәстүр мен жалғастық, одан соңғы жаңашылдық сынды теориялық үдерістерді Ұ. Сариева терең меңгерген ақын. Бір сөзбен қайырсақ, ол – өз стилін тапқан ақын. Стиль табу - әдебиетте оның ішінде поэзияда өте қиын шаруа. Стиль табу – деген сөз жаңашылдық сияқты күрделі үдерістерге бастайды. Бұл тұрғыда әдебиет теориясының білгірі, академик Қ. Жұмалиев: «Стиль деген сөз – әр жазушының өзіне тән шығармашылық ерекшелігі» [2, 254 б.] –десе, орыс әдебиет зерттеушісі С.В. Захаров әдебиет сыншысы Белинский тұжырымына ден қояды: «В своей критической практике В.Г. Белинский большое внимание уделял языку и стилю писателей. Великий критик часто говорил о точности и выразительности языка художественной произведений, литературном таланте и его природе, о

том, что настоящая поэзия и классическая проза есть великое искусство стиля, бессмертное художество» [3] – дейді.

Ал ақын Ұлдай Сариева поэзиясында бұл мәселе толық шешімін тапқан. Ұлдай жырлары - өмірден жапа шегіп, соққы көргендерге, реніші мен қуанышын жасыра алмай жүргендерге бірден-бір ем десек, қате айтпаспыз. Мәселен.

Тілімді кесетін жоқ,
Көзімді тесетін жоқ
Тілім - у.
Көзім – көргіш...

Қайыстай жаным сірі,
Қып-қызыл қаным тірі
Ділім – ту,
Өзім - өлгіш...

Ар үшін төбелестім,
Шашын жұлып ібілістің
Талаттым періштеге.

Сырымнан сатқандардың,
Тасадан атқандардың
Оғынан беріш кеуде

Жүрекке үңілер жоқ,
Түрімнен түңілер тоқ –
Кей сорлы боқтың қабы

Себелеп жарама тұз
Миым – сақ, санада - мұз
Жүрегім шоқтың табы [1, 88 б.]
(«Тілімді кесетін жоқ»)

- деп келетін жыр шумақтарынан Абай мен Махамбеттің, Төлеген мен Фаризаның отты жырларының лебі еседі. Ақын Ұ. Сариеваның өзіне өнеге тұтар өнердегі ұстаздары бар екендігі оның арнау өлеңдерінде анық байқалады. Түсінде Мұқағалимен сырласып жүрген ақын қыздың Жұбан мен Есенинге, Жанғали мен Фаризаға, суретші Сәкен Ғұмаровқа арналған өлең-жырларында есімдері аталған өнерпаздардың талантын тану мен олардың аруағына сиыну сынды өрелі ой жатыр.

Ақын жырларының табиғи бітіміне тән және бір ерекшелік – тақырыптық-идеялық тұрғысына алғанда бір бағытты ұстанады. Ол – баршаның көңіліне жаққан сезім сыры, көңіл күй лирикасы. Көңіл күй лирикасының күллі иірімдерін жетік меңгерген ақынның «махаббат қызық мол жылдардан» (Абай) шертер сыры да ерекше көрінеді. Сезім сырын өлең өнерінің төріне қонақтата білген ақынның лирикалық кейіпкерлері махаббат мәселесінде әр қилы тағдыр тәлкегіне ұшыраған жандар боп тіл қатады. Жастық шаққа тән мұңаю мен мұңдану, екеудің басында болатын сезімге малтығу жәйттерінен сыр ақтарар туындылар қатарын «Жүрегімді түсін, мейлі, түсінбе», «Ағып бара жатқандай есіл уақыт», «Сол бір кеште тыныш еді бар алап», «Есімде жоқ дәл осындай көктемде», «Екеумізге нұр сәулесін төккен көп», «Жаз өткенін сездірді жаңбыр құйып» т.б. өлеңдер толықтыра түседі. Жастық өмір бар кезде аталған тақырыптағы өлеңдер шоғыры ғұмыры ұзақ шығармалар сапына кіре алады. Себебі:

Түсіме енер ауылың, сүт шамдарың,
Сол ауылға сағыныш ұшты арманым.
Қыздың жолы жіңішке, бара алмадым,
Іздеп сен де келмедің, кұштар жаным [1, 9 б.]
(«Ағып бара жатқандай есіл уақыт»)

Немесе:

Жүрегімді түсін мейлі, түсінбе,
Сені көрдім түсімде.

Өр кеудеңмен лағыл сәуле таратып,
Мені өзіңе бұрып алдың қаратып.

Көйлегіңнің ағытылып түймесі,
Құшақтадың...

Бұлқынамын, «Сүймеші!» [1, 8 б.]

(«Жүрегімді түсін мейлі, түсінбе»)

- деп келетін тармақтардың адам сезімінің мәңгілік ұстынына айналғаны қашан. Ақын көңіл күйдің лирикаға жан бітіріп, қан жүгіртетін көп қырлы қасиетін әр қилы нақышта құбылта түседі:

Жаз өткесін сездірді жаңбыр құйып,
Терезелер жылап тұр.. Сен де жыла!
Табыстырған біздерді тағдыр иіп,
Бақытымнан жылайын мен де мына.

Тарам-тарам әйнегім...үйде бақыт.
Гүл етегім желбіреп көлеңдедім.
Бір тап-таза сезімді күйге балқып
Жүрегіме құйылды өлең менің [1, 15 б.]

(«Жаз өткесін сездірді жаңбыр құйып»)

Қазақ қызының бойына біткен мінез-құлықтың түрлі реңін өн бойына жиған, ел ішіне кең тараған туынды – «Екеуміз» аталады. Жастардың гимн-әніне айналып кеткен (сазы белгілі әнші-композитор Донедел Қажымовтікі) бұл туынды мәңгі бақи қосылмай кеткендердің, өмірдегі жұбын таба алмай өткендердің зары сияқты оқылады және солай шырқалады. Алайда осы өлеңнің тұла бойында оқырманын елітер, рухани қуат сыйлар екпінді күш бары анық байқалады:

Біз сонда да бақыттымыз өмірде,
Қайғысы мен қуанышы жымдасқан [1, 141 б.]

- деп келетін туынды түйінінде махаббаттың періште пәктігі жоғары қойылады. Сүйгеніне қосыла алмай тұрып өзін бақытты сезіну дағдысы тек қазақтың қызы мен жігітіне ғана тән адами ибалы құбылыс па деп қалдық?! «Махаббаттың жыры осы мәңгілік, / Ғұмыр бойы өшпейтұғын жаңғырып» (Ұ. Сариева) тұрып алатын жасампаздық табиғаты лирикаға жан бітірер ғұмырлық тақырып боп қала бермек.

Ұлдай поэзиясының сырға тұнған ерекше қасиетімен бірге және бір басымдықты иеленген тұсы – сыншылдығын атап өту ләзім. Жазушы-академик З. Қабдолов: «Лирикалық шығармадан оны жазған адамның өмір сүрген ортасын, сол ортаның саяси-әлеуметтік халін, адамдардың алуан-алуан мінез-құлқын, ой-өрісін, жан-күйін, арман-тілегін, мақсат-мүддесін, күйініш-сүйінішін аңғарамыз»[4, 21 б.] – деген болатын.

Яғни, сезім-сырға сыни көзқараспен сарапшы болған ақынның өзі өмір сүріп отырған қоғамның жай-күйіне келгенде бағанағы көңіл күй лирикасы оппозициялық бағытты ұстанып шыға келеді. Шынайы суреткердің дәуір тынысынан шеткері қала алмайтынын ескерсек, Ұлдай ақынның өз ортасына, өз қоғамына айтар بازیнасы аз көрінбейді. Әсіресе еліміз тәуелсіздік алып, жаңа базарлы қатынасқа толық көшіп бола алмай, ескі мен жаңаның оңы мен солын ажырата алмай сендей соғылысқан қоғам өкілдерінің типтік бейнесін лирикада сәтті өрнектеген ақынның бірі – осы Ұлдай Сариева. Қоғам тарихының еншісіне кеткен сол бір көңілсіз дәуірдегі ауыл қазағының боямасыз тұрмыс-тіршілігін ғұмырлық ұмытылмас туындыға айналдырған ақын туындыларын ұяла, қымсына әрі ашулана отырып оқисың. Оқисың да амалсыз күрсінесің. Ендеше, тыңдалық:

Теңгенің жүзін ұмыттық,
Күйін сен мейлі, күйінбе.

Үйлене алмай жігіттік,
Омалып қалды үйінде.

Мың қыздың мұңын жыр қылма,
Жүрсінші аман.. Шүкірлік!
Бір көйлек кимей бір жылда,
Ойларға барам күпірлік... [1, 51 б.]
(«Теңгенің жүзін ұмыттық»)

Бет-алды күңгірт, сұп-сұр заманның қатыбас қылығы мұнымен шектеліп қалмайды, өлең егесі оқырманын ойландыра отырып, мақтамен бауыздағандай күй кештіреді:

Өткен-кеткенді сыр етіп,
Шуылдап ішер шай да жоқ.
Бір үйге ортақ бір етік,
Әйелде болса, бай да жоқ.

Заманым осы. Сорлайды ел
Қожа бола алмай жеріне.
Көйлегін бұзып сорлы әйел,
Тіз киім тігер еріне...[1, 52 б.]

Шыңғырған шындық – реализм әдісінің мазмұнын құрайтынын бағамдасақ, алып-қоспасыз шынайылық көркем әдебиеттегі форманың қондырмасы боп табылатынын ескерсек, ақынның жан даусы қоғам құбылысына сырт қала алмайды:

Ұсталып қалса сауға бер,
Жігіті – ұры, қыз – көнгіш...
Сақалын мақтап саудагер
Сатады қосып жүзге жүз.

Жалынсын бір оқ, қырқа сал
Аш иттер шабар адамға.
Екі қап қантың – бір қашар,
Бір спирт - бір қой... Жаман ба?

Ашықтым – солай толыстым,
Өзіңді-өзің мазақта, ал!
Алқашы байып орыстың,
Жалаңбұт қалды қазақтар... [1, 53 б.]

Ащы да болса шындықтың бетіне тіке қарасаңыз, ақын суреттеген қоғам көріністері біз өмір сүріп отырған заманның тарихы. Әрине бұның баршасы өткен тарих. Көркем әдебиеттің «адамтану өнері» (Серік Мақпырұлы) бола алатын қасиетін бағамдасақ, сол өткен тарихтан сабақ алу - кім-кімге де, үлкен мен кішіге де үлкен сын.

Ақын жырларына әділ бағасын беріп, назар аударған Ж. Набиуллин: «Фаризаның поэзиядағы заңды жалғасы осы Ұлдай» [2, 53 б.] деп жазады.

Түйіп айтқанда Ұлдай Сариева - қазақ өлең сөзін мазмұн, тақырып жағынан байытып, өзбағыт-бағдарын тапқан ақынның бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сариева Ұ. Жапырақ ғұмыр (өлеңдер). –Орал: Ағартушы, 2010. – 148б.
2. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы: оқу құралы.– Орал: Ағартушы, 2010.– 312 б.
3. Захаров С.В.В.Г. Белинский о языке и стиле // <https://cyberleninka.ru/article/n/v-g-belinskiy-o-yazyke-i-stile-pisatelya/viewer>(Қаралған уақыты: 10.02.2022.)
4. Қабдолов З. Көзқарас: Талдаулар мен толғаныстар. – Алматы: Рауан, 1996. - 216 б.
5. Набиуллин Ж. Қайсар талант. Кітапта: Сариева Ұ. Жапырақ ғұмыр (өлеңдер). – Орал: Ағартушы, 2010. – 148 б.

**БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК
ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ**

Аннотация: Жоғары сынып оқушыларының әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады. Білім беру үрдісінде оқушылардың арасында әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастырудың педагогикалық шарттары айқындалып, жүргізілген анықтаушы эксперименттік жұмыс нәтижелерінің сандық көрсеткіштері көрсетілген. Эксперимент нәтижесіне сай арнайы дайындалған элективті курс мазмұны ұсынылған.

Кілт сөздер: білім беру үрдісі, құзыреттілік, әлеуметтік құзыреттілік, жоғары сынып оқушылары, жасөспірімдік шақ, әлеумет.

Қазіргі кезде елімізде әлеуметтік-экономикалық мәселелерге байланысты білім беру саласында айтарлықтай өзгерістер енгізілуде. Білім берудің мақсаты мен міндеттері тұлғаның сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған. Оқыту үдерісінде әлеуметтік құзыреттіліктерді дамытудың тиімді тетіктеріне мен құралдарын іздеуге байланысты әлі де өзекті мәселенің бірі. Бұл жөнінде ҚР Білім заңында, ҚР мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында, «Интеллектуалды ұлт-2020» бағдарламасында, 12 жылдық білім беру реформасында, сондай-ақ «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасында негізгі міндет ретінде оқушыны бәсекеге қабілетті, құзырлы тұлға ретінде тәрбиелеу қойылып отыр.

Осы аталған Қазақстандық білім берудің көп сатылы реформасы негізінде туындайтын білім беру үрдісіндегі өзгерістер мен міндеттерді шешудің басты тетігі – жоғары сынып оқушыларын әлеуметтік құзыреттілігін педагогикалық тұрғыда қалыптастыру болып табылады.

Мектептегі білім беру міндеттерінің өзектісі – оқушыны бұрынғыдай дайын білімді ғана алып қоймай, оны өмірде қолдана білуге, болашақта дұрыс таңдау жасай алатын, өз бетінше шешім қабылдап, өзгерістерге икемделе алатын, қандай тығырықта болса да өзін өзі алып кете алатын, кез-келген қиын жағдайларда өзін-өзі басқара алатын, өзінің әрекетіне жауап бере алатын жастарды тәрбиелеу [1].

Білім берудің әлемдік озық тәжірибелеріне сүйеніп әзірленген оқытуда мектеп түлегінен күтілетін нәтиже негізгі құзыреттіліктердің қалыптасуымен айқындалады. Құзыреттілік – оқушының әрекет тәсілдерін жан-жақты игеруінен көрінетін білім тәжірибесі қазіргі мемлекеттік жалпыға міндетті жалпы орта білім беру стандартының мазмұны әр оқушының жеке ерекшелігіне қарай білім нәтижесі түріндегі құзыреттер жиынтығын игеруге бағдарланып белгіленген [1]. Әлеуметтік құзыреттілік – талдай жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете алу, қарым-қатынас жасай алуы болып табылатындықтан оқу үрдісінде ең алдымен қарым-қатынасты басты назарда ұстауымыз керек.

«Әлеуметтік құзыреттілік» терминін талдау кезінде, оның көп өлшемділігін және мәні бойынша бірыңғай көзқарастың жоқтығын анықталды. Әйтсе де, «әлеуметтік құзыреттілік» ұғымының ерекшеліктері, оның дамуы пәнаралық сипатқа ие бола отырып, мына ғылымдар жүйесінде көрініс тапты: философиялық (Г.Э. Белицкая, Л.Н. Шабатура), әлеуметтік психологиялық (Н.В. Веселкова, Н.В. Куницына, Е. В. Коблянская, Ю. Мель, Е.В. Прямикова, У.П. Каннинг) және психологиялық-педагогикалық (С.С. Бахтеева, О. Гиндина, Д.Е. Егоров, Н.В. Калинин, М.И. Лукьянова).

В.М.Басова, С.С. Бахтеева, В.Н.Каленина және т.б. ғалымдардың зерттеулері негізінде қазіргі психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде әлеуметтік құзыреттіліктің әртүрлі аспектілеріне қызығушылықтың өсуі байқалады [2, 3, 4]. Сонымен қатар, Н.И. Белоцерковец, О.В. Казанцева мектепке дейінгі жастағы әлеуметтік құзыреттіліктің қалыптасуын [5, 6], Н.В.

Каленина кіші мектеп жасындағы [4], С.В. Данилов жасөспірімдерде [7], В.С. Бахтеева тәуекел топтарда [2], О.В. Казанцева жетім балаларда қарастырды [6].

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс ұсынылған модельді іске асыруға, оның құрылымының дұрыстығы мен орындылығын растауға, сондай-ақ оның практикалық маңыздылығын дәлелдеуге бағытталған. Осы зерттеу шеңберіндегі эксперименттік жұмыс осы зерттеудің мақсатын, міндеттерін және жалпы гипотезасын ескере отырып, әзірленген модельдің тиімділігін практикалық тексеруге бағытталған. Осыған сәкес, оқушы бойында әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыруды педагогикалық шарттары нақтыланып, көрсеткіштері анықталды (1 кесте).

Кесте 1 - Әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыруды педагогикалық шарттары мен көрсеткіштері

Өзіндік тұлғалық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру	Топпен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру	Әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру
- өзіне жауапкершілік алады; - жүктелген міндеттерді орындайды; - өзін-өзі реттеу арқылы жеке қасиеттерді дамытады; - саналы таңдау жасап, жеке шешім қабылдай алады; - өз қажеттіліктері мен мақсаттарын ұғынады.	- топ мүшелеріне құрметпен қарайды; - топпен ынтымақтас-тықта жұмыс жасайды; - топ мүшелерінің пікірімен санасады; - топ ішінде пайда болған мәселелерді шеше біледі; - топтың алдында өз ойын анық, дәл жеткізе алады.	- қоғамдық тәртіпті сақтайды; - қалыптасқан ұлттық мәдени құндылықтарды түсінеді; - қоғамда тұлғалық рөлін анықтай біледі; - әртүрлі әлеуметтік рөлдерді орындау тәжірибесі болады; - коммуникативтік дағ-дылары қалыптасады.

Өз зерттеу жұмысымызда оқушылардың әлеуметтік құзыреттілік деңгейін анықтау мақсатында төмендегідей әдістемелер қолданылды:

- «Әлеуметтік құзыреттілік шкаласы» (А.М. Прихожан);
- «Қарым – қатынас компетенттілігін анықтауға арналған» әдістемесі (В.Ф. Ряховский).

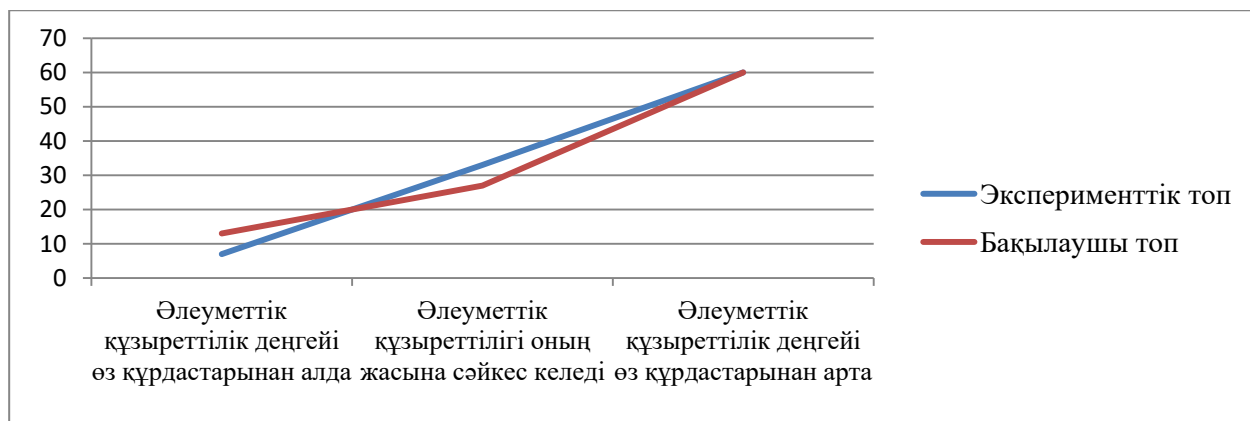
Зерттеу жұмысының базасы Орал қаласы, М.Мәметова атындағы №27 мектеп-лицей. Зерттеуге қатысушылар 9 сынып, 30 оқушы.

Жоғары сынып оқушыларының әлеуметтік құзыреттілік деңгейін анықтаудың негізгі әдістемесі алты көрсеткіш бойынша әлеуметтік жасын анықтауға мүмкіндік беретін А. М.Прихожанның әлеуметтік құзыреттілік шкаласы жүргізілді: дербестік, өзіне деген сенімділік, өз міндеттеріне көзқарас, қарым-қатынасты дамыту, ұйымшылдық, еркіндікті дамыту, әлеуметтік өмірге қызығушылық.

Әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастырудың тиімділігін анықтау үшін біз экспериментке дейін және одан кейінгі оқушылардың әлеуметтік жасын салыстырдық. Жеке көрсеткіштер бойынша эксперименттік және бақылау топтарының өлшеу нәтижелері 2 кестеде %-бен көрсетілген.

Кесте 2 - Анықтаушы эксперимент нәтижесіндегі оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігінің даму деңгейі (%)

№	Әлеуметтік құзыреттілігінің деңгейлері	Эксперименттік топ	Бақылаушы топ
1	Әлеуметтік құзыреттілік деңгейі өз құрдастарынан алда	7%	13%
2	Әлеуметтік құзыреттілігі оның жасына сәйкес келеді	33%	27%
3	Әлеуметтік құзыреттілік деңгейі өз құрдастарынан арт	60%	60%

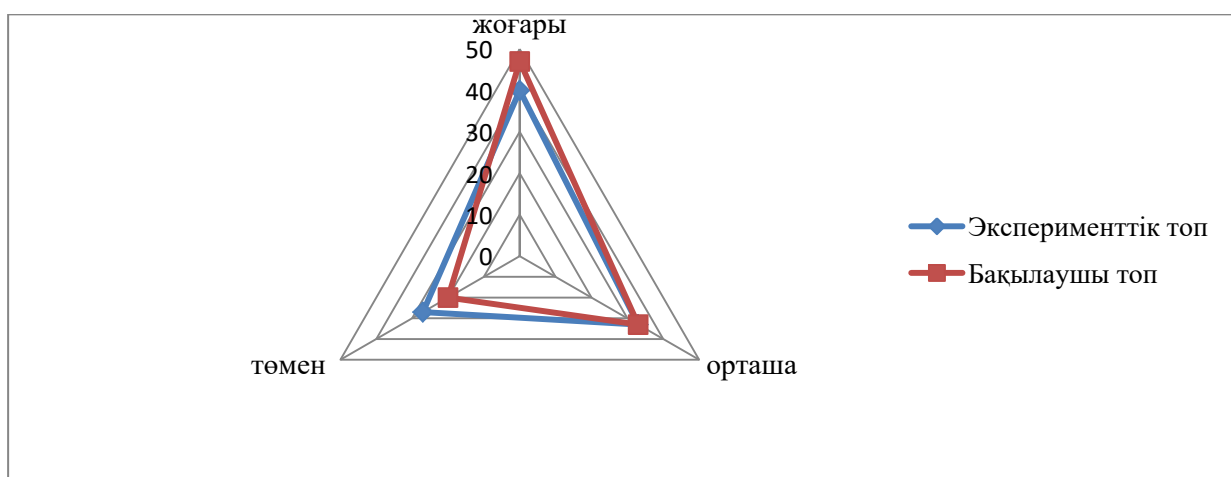
Сурет 1 - Анықтаушы эксперимент нәтижесіндегі оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігінің даму деңгейі

Бірінші әдістеменің нәтижелерін өңдеу барысында келесідей мәліметтер алынды: эксперименттік топтағы оқушылардың әлеуметтік құзыреттілік деңгейі өз құрдастарынан алда 7%, әлеуметтік құзыреттілігі оның жасына сәйкес келеді 33%, әлеуметтік құзыреттілік деңгейі өз құрдастарынан арта 60% көрсетіп отыр.

Тұлғаның кәсіби маңызды ерекшеліктерін анықтауда қарым – қатынас негізгі саты болғандықтан, оқушылардың іс - әрекет потенциалын анықтау, кәсіби және жеке тұлғалық дамудың перспективаларын және адамның коммуникативтілік деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін В.Ф. Ряховскийдің «Қарым – қатынас компетенттілігін анықтауға арналған» әдістемесі жүргізілді. Әдістеме 16 сұрақтан тұрады. Әдістеменің бағалануы бойынша «Иә» жауабына – 2 ұпай; «кейде» жауабына – 1 ұпай, « жоқ» жауабына- 0 ұпай беріледі. Зерттеудің нәтижесі 2 кестеде % өлшеммен көрсетілген.

Кесте 3 - Анықтаушы эксперимент нәтижесіндегі оқушылардың тұлғаралық қарым-қатынасының даму деңгейі (%)

№	Қарым-қатынас деңгейлері	Эксперименттік топ	Бақылаушы топ
1	Жоғары	40%	47%
2	Орташа	33%	33%
3	Төмен	27%	20%

Сурет 2 - Анықтаушы эксперимент нәтижесіндегі оқушылардың тұлғаралық қарым-қатынасының даму деңгейі

Екінші әдістеменің нәтижелерін өңдеу барысында келесідей мәліметтер алынды: эксперименттік топтағы тұлғаралық қарым-қатынас дамуының жоғары деңгейі 40%, орта деңгейі 33%, төмен деңгейі 27%-ды құрап отыр. Анықтаушы эксперимент нәтижесіне сәйкес қарым-қатынас деңгейі орта, төмен оқушылармен дамыту жұмыстарын жүргізу қажет. Ондай оқушылар – тұйық, сөйлеуге бейім емес, жалғыздықты қалайды, сондықтан да араласатын адамдары аз, жеке және топтық жұмыста өзіне сенімсіз болып келеді. Аталған көрсеткіштерге сәйкес оқушылардың деңгейлерін көтеру мақсатында дамыту жұмыстары тиімді ұйымдастырса оң нәтижеге жетуге болады.

Зерттеу жұмысымыздың нәтижесі көрсеткендей жоғары сынып оқушылары көбінесе әлеуметтену процесінде қиындықтарға тап болып, тәуелсіз ересек өмірге кіру кезеңінде сенімсіздік жағдайында болады, бұл дамудың жеткіліксіздігін немесе мектептерде жоғары сынып оқушыларының әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған іс-әрекеттің дәйекті жүйесінің жоқтығын көрсетеді. Осы аталған қабілеттерді мектеп оқушысының бойына дамыту мақсатында «*Жасөспірім және әлеумет*» элективті курсы жасалды. Курс негізі негізі оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігін белсенді әдіс-тәсілдер арқылы қалыптастыруға мүмкіндік беретін, теориялық және практикалық аспектілерді қамтитын тақырыптардан тұрады (34 сағат).

Курс мақсаты: жоғары сынып оқушыларының әлеуметтік құзыреттіліктерін өзіндік тұлғалық, топтық және әлеуметтік қарым-қатынас қабілеттері арқылы дамыту.

Міндеті: - оқушылардың әлеуметтік құзыреттілік ұғымының теориялық негіздері мен көрсеткіштері туралы білімдерін кеңейту және тереңдету;

- оқушылардың әлеуметтік құзыреттілік дағдыларын қалыптастыруға жағдай жасау;
- оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігін дамыту жұмыстарын тиімді ұйымдастыру.

Күтілетін нәтиже: Бұл курсты аяқтағаннан кейін оқушылар төмендегі құзыреттіліктерге ие болады:

- өзіне жауапкершілік ала отырып, жүктелген міндеттерді орындай алу қабілеті қалыптасады;
- өзін-өзі реттеу арқылы жеке қабілеттері дамиды;
- топпен ынтымақтастықта жұмыс жасай алады;
- өзгелерге құрметпен қарап, пікірлерімен санасады;
- қоғамда қалыптасқан ортақ ережелерді орындайды, тәртіп сақтайды;
- коммуникативтік дағдылары қалыптасады.

Курсты іске асыру оқу жылы ішінде қосымша білім беру бағдарламасы ретінде жүзеге асырылды және оқу-тақырыптық жоспармен біріктірілген сабақтар кешенін қамтыды. Сабақ тақырыптары шартты түрде үш бағыт бойынша топтастырылған: өзіндік қарым-қатынас, топтық қарым-қатынас және әлеуметтік қарым-қатынас. Біздің зерттеуіміз бойынша басым бағыт болып оқушының өзіндік, топтық және әлеуметтік қарым-қатынасын тиімді жасайтын педагогикалық технологияларды тәжірибеге енгізу болып табылады. Жұмыстың негізгі формалары сауалнама, тест, әңгімелесу, пікірталас, кино-сабақ, жоба әдісі, тренинг, рөлдік ойын арқылы жүзеге асты. Оқушыларға әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру бағдарламасын іске асыру шеңберінде қызықтыратын тақырыпты таңдап, зерттеу жұмысын орындауға мүмкіндік берілді. Осылайша, "Жасөспірім және әлеумет" элективті курсына іске асыра отырып, біз мектептегі білім беру үрдісінде кең ауқымды білім беру және тәрбие жұмысын жүргізуге мүмкіндік алдық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары. ҚР Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669>
2. Басова В. М. Формирование социальной компетентности сельских школьников [Электронный ресурс] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. М. Басова. Ярославль, 2004. 472 с
3. Бахтеева, С. С. Формирование социальной компетентности в процессе обучения иностранному языку в ВУЗе экономического профиля: дис. канд. пед. наук: Казань, 2001. 174 с

4. Калинина, Н. В. Развитие социальной компетентности школьников в образовательной среде: психолого–педагогическое сопровождение / Н. В. Калинина. – Ульяновск: УИПК ПРО, 2004. – 228 с.
5. Белоцерковец Н.И. Формирование социальной компетентности детей 3-7 лет в условиях открытого доступа образовательного учреждения: автореферат дисс. - Ставрополь, 2002. - 18 с.
6. Казанцева О.В. Особенности проведения психологической игры Г.Хорша и ее влияние на развитие социальной компетентности II Социальная психология в семейной терапии. - 1999. -№ 1.-С. 37-41.
7. Данилов С.В. Особенности образовательного процесса как фактор политической социализации учащихся: канд. психол. наук. - Самара, 2003.

УДК 371.31

Полулях Елена Владимировна,
учитель информатики,
Капасова Айдана,
ученица 11 класса
ОСШОД №8,
Казахстан, Уральск

ПРОГРАММИРОВАНИЕ ФРАКТАЛОВ: ИЗЯЩЕСТВО В КОДЕ

Аннотация: Данная статья- это сокращенный вариант научного проекта, рассказывающего о том, как фракталы устроены с точки зрения программирования, и о практическом результате работы по данной теме.

Ключевые слова: научный проект обучающегося, программирование, фракталы, рекурсия, цикл, итерация, алгоритм, самоподобие.

Кто хотя бы раз видел фракталы — витиеватые и загадочные геометрические узоры, тот навсегда проникся таким интересным и захватывающим научным явлением. Фрактальные абстракции — наивысшая точка творчества художника, созданная с помощью математики, информатики и искусства. Такими представляются фракталы, которые строят современные компьютеры.

Фрактал - геометрическая фигура, составленная из нескольких частей, каждая из которых подобна всей фигуре целиком. Самая крупная деталь фрактала хранит информацию о всем фрактале.

В этой статье мы расскажем, как фракталы устроены с точки зрения программирования, которое выступает инструментом в изучении фракталов.

Применение ИКТ при построении фрактального изображения состоит в программировании, а не рисовании, поэтому фрактальную графику лучше всего изучать на примере какого-либо языка программирования.

Большинство программных кодов фракталов имеют итерационную (бесконечно повторяющуюся) природу, где применяется циклическая структура (многократное повторение). Итерация - метод многократного повторения чего-либо. Самоподобные объекты строятся методом повторения одних и тех же частей.

В таких алгоритмах, в теле цикла задается формула построения фрактала. Формула содержит переменные, такие как, «управляющая переменная» - вызывает многократное повторение тела цикла; изменение параметров других переменных влечет изменение внешнего вида фрактала; изменение параметров переменных внутри формул указывают как меняется радиус; изменение параметров других переменных меняет цвет изображения.

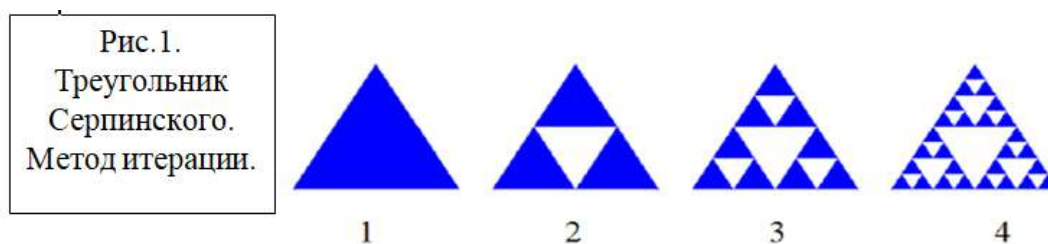
Иногда, применяются и рекурсии. Рекурсивная программа позволяет описать повторяющееся или даже потенциально бесконечное вычисление, причём без явных повторений частей программы и использования циклов.

Наиболее популярный – геометрический метод создания фракталов - основан на их самоподобии: для построения фрактала необходимо применить одно и то же действие много раз, т.е. "сломать" определённым образом линию. Продукт этих преобразований предсказуем и удивляет своей красотой.

Другой способ - способ «игры хаоса» - один из трудоемких методов построения фракталов. Это приём, благодаря которому, фрактал возникает в результате случайного блуждания точек на плоскости. Этот метод можно проводить и вручную, но быстрее и нагляднее он выглядит при программировании на ПК. Вначале, появляющаяся картинка выглядит не системно и хаотично, чем-то напоминая следы от точек при броуновском движении. Выглядит это подобно хаосу – беспорядочно. Это при малом числе итераций. При многократной итерации, начинает вырисовываться четкая закономерность построения точек, прорисовывается самоподобная закономерность и появляется фрактал.

В основе «игры хаоса» лежит случайность, которая, в данном случае, приводит к появлению упорядоченных структур – закономерности, что позволяет взглянуть на математические формулы с новой точки зрения. В литературе описано построение наиболее известного фрактала - треугольника Серпинского - на основе этого метода, в основе которого лежит случайность. [3.] Сделать такое вручную не представляется возможным, несмотря на простоту формул. Но с помощью компьютера, представляемые расчёты и построение такого изображения является возможным.

В статье «Треугольник Серпинского» - элементы большой науки» - указано, что «треугольник Серпинского» можно создать не только повторными удалениями треугольников из треугольников, как показано на Рис.1.

Его можно получить и методом «игры хаоса» в результате случайного блуждания точки на плоскости. (Рис.2.)

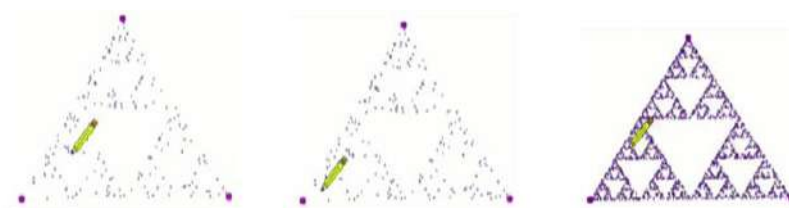

Рис.2. Треугольник Серпинского. Метод «игры хаоса».

Следующий способ - многократный (итерационный) расчет функции $Z_{n+1}=f(Z_n)$, где Z - комплексное число, а f некая функция.

Приведем пример программного кода «Треугольник Серпинского», строящей на экране компьютера изображение вписанных друг в друга треугольников и использующей для этого рекурсивный вызов функции. Рис.3.

Опишем вкратце алгоритм работы программы.

Сначала вычерчивается первый треугольник. После этого вызывается функция *treug*, строящая внутри этого треугольника малый треугольник так, что вершины его лежат точно на серединах сторон большого треугольника. К малому треугольнику с каждой стороны прилежит по треугольнику. Чтобы построить в них точно такую же картину, достаточно *рекурсивно* вызвать для каждого функцию *treug* с координатами вершин малых треугольников в качестве аргументов. В обращение включен целочисленный аргумент *n*, определяющий *глубину рекурсии*.

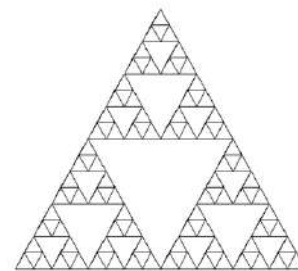

Рис.3. Треугольник Серпинского.

Начнем с некоторого целого числа *n*, заданного пользователем; этот аргумент устанавливается равным *n - 1* для каждого из трех рекурсивных обращений. То есть при достижении «самого глубокого уровня рекурсии», значение *n* становится равным нулю, что приводит к немедленному возврату в вызывающую функцию, то есть в саму функцию *treug*.

Код на Паскаль:

```
programsalfetka;
uses graphABC;
procedure treug(x1,y1,x2,y2,x3,y3, n:integer);
var xa, ya, xb, yb, xc, yc:integer;
begin
  if n > 0 then begin
    {рисуем треугольник}
    line(x1,y1,x2,y2);
    line(x2,y2,x3,y3);
    line(x1,y1,x3,y3);
    {вычисляем середины сторон}
    xa:=(x1+x2) div 2; ya:=(y1+y2) div 2;
    xb:=(x3+x2) div 2; yb:=(y3+y2) div 2;
    xc:=(x1+x3) div 2; yc:=(y1+y3) div 2;
    {рисуем три меньших треугольника}
    treug(x1,y1,xa,ya,xc,yc, n-1);
    treug(x2,y2,xa,ya,xb,yb, n-1);
    treug(x3,y3,xb,yb,xc,yc, n-1);
  end;
end;
Begin
treug(100,400,300,40,500,400,5);End.
```


Рис.4. Фрактал «Время», созданный в редакторе Хаос.

Современные компьютеры обладают большими возможностями и мощностью. Потому неудивительно их применение в различных сферах человеческой деятельности, тем более предполагающих творчество и креативность.

Одной из новых сфер применения компьютера в качестве инструмента в руках творца — фрактальная живопись. Фрактальная живопись – новое направление в искусстве. А, с таким инструментом в руках «живописца», можно «породить» немыслимую картину будущего или прошлого. И применить такой инструмент может любой желающий. Существует много приложений, редакторов разного уровня сложности, разного уровня возможностей для реализации творческих находок в создании самоподобных объектов.

Результаты, которые можно получить с помощью программ по созданию фракталов, поражают воображение. Изображения, создаваемые с помощью программ-фракталогенераторов, порой содержат совершенно фантастические и необычные пейзажи, как на следующем рисунке.

Рис.5. Фрактал «Вселенная», созданный в редакторе Хаос.

изменив его масштаб. Анимированное движение вдоль фрактала можно сохранить в виде файла XAF и затем воспроизвести в самой программе.

Хаос может загружать случайный набор параметров, а также использовать различные фильтры постобработки изображения — добавлять эффект смазанного движения, сглаживать резкие переходы между точками фрактала, имитировать 3D-картинку и так далее.

Любые знания полезны лишь в том случае, если они систематизированы и применяются на практике. Применение на практике фрактальных построений мы реализовали через программирование фракталов на языках Паскаль и Си. Нами были найдены порядка 50 алгоритмов создания фракталов. Конечно же, все они потребовали актуализации, отладки ошибок и представления в более рациональный вид.

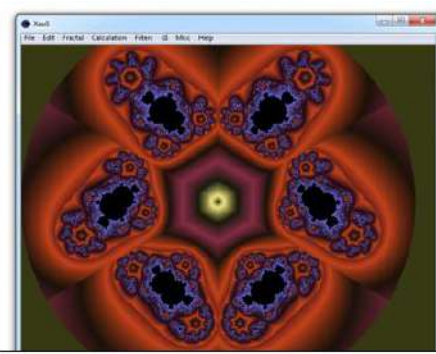

Рис.6. Фрактал, созданный в редакторе Хаос.

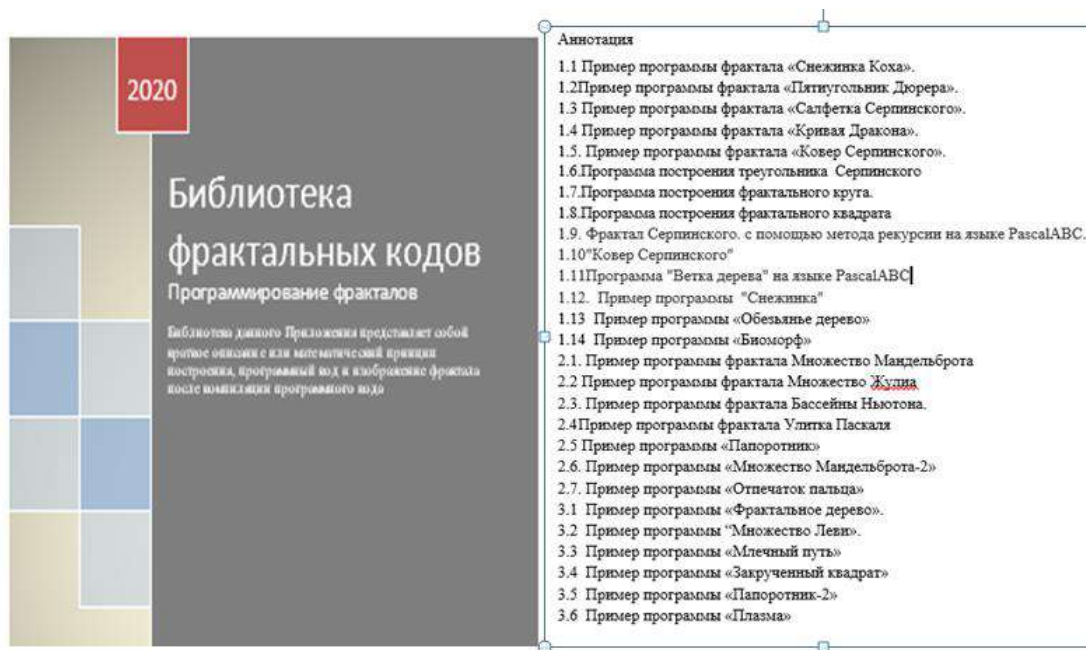

Рис.7. Брошюра и перечень кодов фракталов

В результате, порядка 40 программных кодов наиболее известных фракталов (разных классификаций) легли в основу Библиотеки фрактальных кодов, собранных в отдельную брошюру.

Библиотека данной Брошюры представляет собой набор данных о фракталах, содержащих краткое описание или математический принцип построения, программный код и изображение фрактала после компиляции программного кода. На Рис.7 представлен список разобранных фракталов, вошедших в Библиотеку.

Во всем, что нас окружает, мы часто видим хаос, но на самом деле это не случайность, а идеальная форма, разглядеть которую нам помогают фракталы.

Природа — лучший архитектор, идеальный строитель и инженер. Она устроена очень логично, и если где-то мы не видим закономерности, это означает, что ее нужно искать в другом масштабе.

Уверены, что фракталы хранят в себе еще немало секретов, и многие из них человеку еще лишь предстоит открыть.

Список использованной литературы:

1. Ватолин Д. Применение фракталов в машинной графике.// Computerworld-Россия.-1995.-N15.-с.11.
2. Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы. -- М.: «Институт компьютерных исследований», 2002
3. Шредер М. Фракталы, хаос, степенные законы. Миниатюры из бесконечного рая. - Ижевск: «РХД», 2001.
4. Алгебраические фракталы. / В.А. Трухачева, И. Сидоренко, А.В. Бородин. . – Режим доступа: <http://dssp.petrus.ru/~KOF/kse-pact/index.html>
5. Генерация фрактальных деревьев / М.В. Котов. – Режим доступа: <http://fractalworld.narod.ru/article/tree3.html>
6. Доступно о фракталах– Режим доступа: <http://fract.narod.ru/index.htm>

ӘОЖ 82-14

Садуллаев Н.Н.

М.Өтемісов атындағы БҚУ 2-курс магистранты

Ақбулатов А.А.

Философия докторы(РНД),

БҚМУ қауымдастырылған профессоры(доцент)

БҮГІНГІ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕ ШЫҒЫС ӘДЕБИЕТІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ МЕН КӨРКЕМДІК СИПАТЫ

Аннотация: Мақалада XX-XXI ғасырларда шығыс поэзиясы мен қазақ поэзиясы арасындағы мәселелер, көтерілген идеялар талқыланады. Сонымен қатар бүгінгі күнде шығыс әдебиетін зерттеуші шығыстанушылардың еңбегіне шолу. Қазіргі ақындар поэзиясындағы шығыстық мотивтерді қолданудағы көркемдік ерекшелігіне назар аударылады.

Кілт сөздер: әдеби байланыс, тарих, шығыс әдебиетімен байланысы.

Қазақ поэзиясындағы діни исламдық дүниетанымның тарихи дәстүрлі көркемдік негізінің басты көрінісі - сөз әлемі. Қазақ тілінің сөздік қоры мен сөз құрамында Құран Кәрімдегі және Мұхаммед пайғамбарымыз (с.а.с) хадистеріндегі жалқы және жалпы есім сөздер мол ауысты. Ислам діні аясында өркендеген Шығыстың классикалық әдебиетінің алыптары (Өбілхасан Рудаки, Сағди, Омар Хайям т.б.) шығармаларының ықпалымен парсы сөздері де қазақ тілінің құрамына енді.

Қазақ поэзиясындағы діни-ислам дүниетанымы қалыптасуының тарихи негіздері қатарында дін ғұламалары тағылымы да маңызды орын алады. Себебі қазақ ақындары ислам тарихы ғұламаларының тағылымды істерінен хабардар болды. Ақындар ислам дінінің ғылымдар дамуына жетекші ықпал жасағанын жетік білді.[1;21]

Шығыстық медресе, мектептерде білім алған ақын-жыраулар бізде шығыстық дәстүрдің қалыптасуына зор үлес қосты. XX ғасырдың өкілдері деп білетін сонымен бірге шығыс әдебиеті мен өнерін игерген Арқада Мәшһүр Жүсіп, оңтүстікте Шәді Жәңгіров, батыста Ғұмар Қарашев, шығыста Жүсіпбек Шайхыұлы болса, Сыр бойында Балқы Базар, Тұрмағанбет Ізтілеуов сияқты салауатты ақындар қазақ әдебиетіне тың екпін әкелді. Бұл ақындар шығыстық дәстүрлі тақырыптарды заманмен үндестіре жырлап, қазақ даласына қазақы үрдіспен дүниетанымына сай жеткізе білді. Соның нәтижесінде шығыс әдебиетіндегі гуманистік, адамгершілік, ағартушылық сарындар қазақ әдебиетінде бой көтерді.

Шығыс шайырларының соңғы ізбасары -Шәді Жәңгіров. Ақын Шәді Жәңгіровке тоқталудағы мақсат кешегі тәуелсіздік жылдарына дейін және тәуелсіздік жылдарынан кейінде елдің бірлігін, тыныштығын, бейбітшілігін жырлаған Шәмші Қалдаяқовтың туған нағашысы болуында. Иә, композитор Шәмші Қалдаяқов - Шәді Жәңгіровтың туған жиені. Шәмші Қалдаяқовтың о бастағы есімі Жәмшид болғанын, кейіннен "Жәмші", ақыр соңы "Шәмшіге" айналғанын, көп адам біле бермес деп ойлаймын.

Қазіргі Тәуелсіз Қазақстанның Әнұранының авторы, ұлы сазгер Шәмші Қалдаяқов оңаша бір отырыста халық әнінің әуенімен ерекше ән салды.

Анадан ақ сүт емдік, піскен емес

Күнәміз таудан үлкен кішкене емес.

Басыма қанша пәле түссе дағы,

Құдайым, кешем десең, ештеме емес!

Үзіндіден байқағанымыздай, пендешілікпен соқтықпалы, соқпақсыз өмірде қателік жасап қоятынымыз бар. Әрине ол қателікті адамзат кешірмейтін болар, бірақ махаббатпен жаратқан пендесін Құдайдың мейірімінің шексіздігімен кешірімнен үміт үзбеуді көрсетеді. Сонысымен бұрынғы шығыстық сарынның теологиялық сипатын алатынын аңғартады.

Арада жиырма жыл өткенде бұл өлеңнің шын авторы "Ақын Шәді" екенін білгенде қатты таңырқадым. Баяғы Мағжан Жұмабаевтың аты аталып, түрі түстелмей тұрғандағы "Сен сұлу" деген өлеңінен әсем ән жасағандай, Шәдіні Шәкең білген екен ғой, керемет ән тудырғысы келіп толғанып жүрген болды ғой деп жадыма түйдім. Ел тарихының айтуынша, Шәмшінің әкесі күміс жасайтын зергер болыпты. Оны Шәдіден үйренген-дейді Ж.Боранбаев.[2;65]

Яғни мұнымен айтқымыз келетіні, кешегі тәуелсіздіктің ақ таңын сезінген Шәмшінің өзі де шығыс поэзиясымен үндес шығармалар дүниеге әкелгені белгілі болды. Форма трансформацияланғанмен сол идея қас қалпында.

XXI ғасыр басындағы қазақ поэзиясында (Н.Оразалин, О.Асқар, С.Қалиев, Д. Байтұрсынұлы, т.б.) да ислам дініне негізделген мүнәжат-арнау өлеңдері көркемдік жалғастық дәстүрін дамытуда.

XXI ғ. басындағы қазақ поэзиясында (Е.Дүйсенбайұлы, С.Ақсұңқарұлы, т.б.) да исламдық поэзиядағы сыншыл сатиралық сарынды шығармалар жаңғыра жырлануда.

XXI ғасырдағы қазақ поэзиясының көрнекті ақыны - С.Ақсұңқарұлының Адам ата-Хауа ана поэма-трагедиясы пайғамбарларға арналған эпикалық туындылар дәстүрінің қазіргі заманғы жаңа үлгісі қатарында.[1;20]

Қазіргі мәдениет консерватизм идеяларын саралап, модерндік идеялар әкелу болып табылады. Бұны бүгінгі әдебиетте шынайы ұғынды. Бұған дәлел жоғарыдағы бүгінгі модерндік ақын -Серік Ақсұңқарұлы. Ақынның өлеңдері Шығыстық сарын мен шығыстық ақындардың діни сарынын, ақиқатты іздеуін, бүгінгі қоғамның хал-ахуалын философиялық-символдық тұрғыдан жеткізетіндей.

Мына бір "Джамалал ад-дин Румидің бір жыры" өлеңіне тоқталар болсақ:

Құдайды іздеп,

Шіркеудің босағасын аттадым,

Кресінен басқа түк те таппадым!

Храмынан да таппай соны Будданың

Құлазып бір қайтты қажып қу жаным.

Қандағардың төрт бұрышын шарладым,

Одан-дағы Оны таба алмадым!

Қаңғырғанда Қап тауынан таппадым,

Гүлзар - иран бактарынан таппадым.

Бір келер деп, Ол да мені көп күтті.
Меккеде де,
Қағбада да жоқ тіпті!
Білмейді ешкім Оның мекен-тұрағын
Баладан да, данадан да сұрадым!
Іздеп-іздеп:
-Тәңірімді, - десем: - таппай кетем ғой,
Жүрегімнің түбінде тұр екен ғой! [3;292]

Шығармаға зер салсақ, шығыстың ақындарының бірі - Джамалал ад-дин Румидің философиясымен қатар қоя жырлады. Яғни шығыстық -діни таным бойынша әрбір саналы жаратылыстың Жаратушысын іздеуге шығатынын көруге болады. Ақынның бұл өлеңі Құрандағы кейбір аяттармен де сәйкес келеді: "Батин - бұл дүниеде ешкімнің көзі де, қиялы да жетпейтін ұлы Жаратушы." Шығыс әдебиетінің негізгі тақырыбы - жаратушыны іздеу, махаббатты жаратушыға байлайды. Сол арқылы даналық пен кемелдікке, адами асыл қасиеттерге жетелейді. Абайдың кара сөзінде адамның жүректен басқа аяулы жері жоқ екенін көрсетеді. Яғни жоғарыдағы өлеңге негіз деп алар болсақ, адам жаратушысын тілмен емес жүрекпен сезініп тану керектігін айтады.

Тәуелсіз жылдарынан бергі кезеңде осы діни тақырыптарды өмірмен байланыстыра дәлелдегісі келетіндей. Орта буын ақыны Төлеген Меллат мына бір "Гуанжоу көшесіндегі түн" өлең жолына назар аударсақ:

Мәйханалар алдына,
Шарап тола тізілер,
Қызыл лента тағынған,
Доңыз қарын күбілер.
«Күбілерді искесең -
Жұмақ исі білінер.»
Майыпты жылатқан –ғайыптан келген үн,
Сезінді ол кенеттен «Жұмақтың өлгенін».
«Сынақ» деп зарлаған әкетті зарлы әуен,
Һәммесін аққудың қанатына өңгеріп.[3; <https://adebiportal.kz/kz/auylym/view/328>]

Өлеңнен көріп отырғандай, мына сөздер "жұмақ исі", "жұмақтың өлгені" метафоралық құралдар өлеңнің сатира аралас мистикалық иррационализмді байқатқандай. Автор шайтани түс, қызыл түсті өлеңге негіз қыла отырып, пенденің осы өмірді жұмақ көріп, әр нәрсеге құмартып, дүние қызығына алдануы, алғашқы жолдарында христиан дінін сынайды. Солардың атадан қалған асы болған ащы судың мұсылман қазақ жұртына таралып, шын мәнісінде, жұмақты ұмытқандығын мұның бәрінің сынақ ретінде берілгендігін кеш түсінетіні айтылады.

Идеялық жағынан сарындас шығыс шайырларының бірі, тәжік ақыны Әбілхасан Рудакидің "Адамдарға ақыл сөз " ғибратты өлеңінде былай толғайды:

Дүние -албар, біз қоймыз , сөз бар ма, оған дау бар ма?
Ұйықтар мезгіл болғанда,- жөнелген жөн бар ғой албарға!-
Шараптан да адам кейде "ізгі қасиет" табады.
Баға жетпес алатыныңды табаныңа салады.
Оны ішкенде жақсы-жаман мінезінді ашады,
Шық бермейтін Шығайбайдың бар байлығын шашады.
Оны ішкенде сол-дария сирағыңнан келмейді,
Бір ғаламат батыл жігер көкіректі кернейді.
Көңіліндегі түйткі болған қасіретінді "жояды"
Ақылыңнан алжастырып, ажуа қып қояды. [4;113]

Әбілхасан Рудакиға сопылық сарын жақын, бірақ жоғарыдағы Төлеген Меллаттың өлеңдегідей сатиралық сарындас заманның шынайы болмысын ашады. "Шараптан да адам кейде "ізгі қасиет" табады", салыстыра қарағанда "шарап сөзін" Рудаки махаббат, ақиқат

мағынасында қолданады, себебі бұлар шығыс шайырлары қолданатын сопылық терминдер. Ал Төлеген Меллат "шарап тола тізілер, доңыз қарын күбілер, күбілерді иіскесең, жұмақ иісі білінер" өлеңінде "шарап" сөзі тікелей мағынасында қолданады. Дегенмен "шараптан жұмақ иісі білінуі" символикалық тұрғыдан ақиқатты ашқысы келеді. Яғни фәниде қызықтың бәрі жұмаққа ұқсағанымен, шын мәнісінде жалған дүние екенін көрсеткісі келеді. Сол себепті соңғы жолдарда "жұмақтың өлгені" деген метафораны қолданады. Ақындардың тағы ерекше байланысы осы жолдарды айта келіп, Төлеген Меллатта "'Сынақ" деп зарлаған әкетті зарлы әуен", Әбілхасан Рудакида "Ақылыңнан алжастырып, ажуа қып қояды" қос шығармада сатиралық тұрғыдан бастап келіп, соңғы жолдарда күнәлі әрекеттерімізге өкінетінімізді опық жейтінімізді баса айтады. Қос ақында өлеңді жеткізуде, сонымен қатар идея бірлестігінде толық байқадық.

Атадәстүріміздей болған Ислам діні барша шығыс елін дінмен қатар ілім, ғылыммен сусындандырды десек, артық айтқандық болмас. Әдебиеттегі кешірімділік, имандылық, тазалық сынды қасиеттерді бүгінгі күнге өз маңызын жойған емес. Әрине оның бастау бұлағы Пайғамбар десек, мирасқорлары осы діни парасаттылық жолын терең ұстанған, шығыс еліне тұқымын еккен, ортағасырлық ғалым, ақын Қожа Ахмет Яссауи бесенеден белгілі. Дегенмен Яссауи жолын жалғастырушылар қатарында ақын Юнус Эмре бар. Юнус Эмреге арнап көптеген фильмдер түсіріліп, өлеңдері зерттеліп, жинақ болып басылып келеді. Оның қатарында қазақ әдебиеті де тыс қалған жоқ. Аудармалар қатары молаймаса, кемімеуде. Бір жағынан бұл руханиятымызды көтеруге атсалысса, мәдениетімізді жандандыруға да өз үлесін қосары сөзсіз. Шығыс шайырларының еңбектерін қазақ тіліне аударып, өз шығармаларына арқау етіп келеді. Бүгінде Юнус Эмренің өлеңдері қазақ тіліне тәржімалауда көлемді еңбек еткен жазушы, аудармашы Мәлік Отарбаевтің еңбегі ауыз толтырып айтарлықтай. Сонымен бірге шығармаларында да шығыстық сарындарды байқауға болады. Бұл кітап жинақ болып 2018 жылы "Ан-Арыс" баспасында басылған еді. Мәлік Отарбаевтың аудармасы барша жұртқа түркі бұтағына ортақ тұлға ақын Юнус Эмрені таныту болса, екіншіден, елімізді рухани жаңғыртудың алды болды деп ойлаймын. Шығармада дініміз, ділімізді табуға да үлкен мүмкіндігі деп санаймын. Шығыстық мотивтердің бірден-бір сипаты да осы.

Майын сордың тірліктің түгін тартып,
Атаукере құяды тілің тартып,
Бұл дүние тар көпір, бір өтесің,
Керіп байлап күтіп тұр қылын тартып...

Келіңіздер, жарандар, танысайық,
Жеңілдейді ісіміз табысайық.
Сүйіндіріп, сүйелік баршаңызды,
Баста тұрмас дүние шалыс-айып.

Юнус сөзін түсінсең тереңінен,
Ой мәнінен өседі ене білген.
Амал керек тәуекел ғибадатпен,
Кетері тез бұл дүние келерінен. [6;14]

Өлең жолдарынан байқағандай, идеялық-мазмұндық жағынан ақынның шеберлігін анық зерделеуге болады. Ақын өмірдің баянсызын ескерте отырып, адамзаттың бір-біріне махаббат қоюға шақырады. Әрине бұл сарынды Абайдың "Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп, Хақ жолы осы деп әділетті, Бұл үш сүю болады имани гүл, Иманның асылы үш деп сен тәхкік біл" деген шумағынан толық байқауға болады. Соңғы жолдардан хақ жолында амал жасауды, ғибадат қылуға шақырады. Бұндай идеялық сарын қазақ әдебиетінде әуелден жанынан, руханиятынан алыс емес еді. Дегенмен совет одағы кезеңінде бұдан алыс қалғанымызбен, тәуелсіздік орнағалы әдебиетімізде ортақ шығыс мәдениетімізді зерттеуге, қайта жандандыруға жол ашылды. Мәлік Отарбаев жинағының ерекшелігі аудармамен қатар түрік тіліндегі түпнұсқасы бірге басылған.

Сонымен қатар Мәлік Отарбаевтың "Біз күткен бақыт" атты ғибратты әңгімелері жарық көрді. Әңгімелердің стилі, мазмұны жеңіл болғанымен адамзатқа үлкен ой салары сөзсіз. Шығармада шығыстық сарындардың бірнеше үлгісін көруге болады. Хақ жолына түсу, әділетті болу, тәкәппарланбау сынды дүниелерді сынай отырып, орынды жеткізеді.

Мысалы, "Әділдік бар ма?" шығармасына зер салып көрелік.

Күндердің бір күнінде Мұса:

- О, Раббым! Өмірде осыншама әділетсіздік болып жатады. Менің үмбетім менен оның түпкі хикметі иен себебін сұрайды,-дейді Жаратқанмен тілдесіп.

- Пәлен жерде бұлақ бар. Оның арғы жағында бұта бар. Сен сол жерде жасырынып,бұлаққа қарап тұр! - деген дауысты естиді.

Мұса айтылған жерге барып жасырынады.

Әуелі бір салт атты адам келеді. Бұлақ басында әлденіп алады.Су ішеді. Бұлаққа еңкейгенде төс қалтасынан алтынын түсіріп алады.Бірақ оны байқамайды. Атына мініп кете береді.

Содан соң жас бала келеді. Ол да бұлақ басында тамақтанады. Су түбінде алтынды көріп алып кетеді.

Одан кейін бір соқыр кісі келіп, бұлақ басында демалып отырады. сол сәтте әлгі салт атты бұлақ басына қайтадан шауып кетеді. Соқыр кісіден түсіріп алған алтынын сұрайды. Ол білмеймін деп басын шайқаса да, соқыр кісіні ұрып-соғып өлтіреді. Сөйтіп, із-түссіз ғайып болады.

Енді осының хикметін мен себебіне келер болсақ, - дейді Жаратқан. - Салт атты адам - өзінің жұмысшыларына ақысын бермей жүрген қожалық иесі. Әлгі жас бала - ақысын ала алмай жүрген жұмысшының баласы. Ал соқыр кісі кезінде талай жанның өмірін қиған қарақшы болатын. Ол ұсталып, негізі, өлім жазасына кесілген, бірақ амалын тауып, қашып құтылған. Қашқанда көзі жараланған. енді өзінің жазасын тартты.

"Пенде зұлымдық жасайды, тағдыр бәрібір әділ бағалайды" деген осы болар.[<https://anatili.kazgazeta.kz/news/58383>]

Автор кейіпкердің дұрыс емес іс-әрекетін көрсете отырып, күнәлі әрекетінен жиренуге, ғибратты амалын бойға жинауға шақырады. Йә, автор сонау ортағасырдағы Шығыс ғұламаларының жолын нұсқайды. Ол -хақ жолы. Яғни хақ жолымен жүру дегеніміз өзінді осы өмірде тәрбиелеу керектігін жеткізеді.

Бүгінгі күнде Шығыс әдебиетіне бойлау ерекше назар аудартады. Шығыс әдебиетін қазақ әдебиетімен үндестігін зерттей отырып, еліміздің рухани жаңғыруына үлес қосып жүрген зерттеушілер қатарында шығыстанушы Ислам Жеменейді айтпауымыз әбестік болар. Сонау зобалаң кезенді бастан өткеріп, шекара асқан қазақтардың саны аз болмады. Солардың қатарында Ислам Жеменейдің отбасыда болды. Шекара асып кетсе де, еліннің тілін, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын жадында ұстады. Ислам Жеменей өз елінен жырақта жүріп, туған топырағын аңсады. Еліміз тәуелсіздік алған соң, барша қандастарымыз елге оралды. Ислам Жеменей еліне сағынышын жеткізе отырып, ғылым үшін қызмет етті. Араб, парсы, түрік, ағылшын тілдерін жетік білді. Шығыс шайырларының шығармаларын тікелей аударып білді. 2000жылы Хожа Хафиз бен қазақ әдебиетін тереңнен сүзгілеп, үндестігі туралы "Алматы" баспасында кітабы шықты. Бұған дейін шығыс әдебиетінің шығармалары орыс тілі арқылы аударма жасалап келген болса, Ислам Жеменей бұл шығармаларды тікелей аударды.Сонымен бірге ислами ілімдегі терминдер мен сопылық ілімге баса назар аударады. Кітапқа пікір білдіргендер қатарында абайтанушы, зерттеуші Мекемтас Мырзахметұлы да бар.

"Ғашық оты мағшұққа" сарыны, яғни сүйіспеншілік сезімі суфизм поэзиясының ірі ақындарында "тазарған жанмен иенді танысың" деген софылық махаббатын пәлсапасын да тарататын. Яғни суфизм поэзиясы өмірде тумай қойылмайтын адам бойындағы ең қастерлі абзал қасиет - махаббат сезімін өз танымдарының негізі болған тәңірге қосылу - бақытқа жетудің жолы деп білетін көзқарас тұрғысынан жырлайды.Бұдан адамдағы махаббат, ғашықтық сезімдерін,Алланы сүю сезіміне /бірінші сүю/ айналдырған сарын айқын байқалады. Ал ғашықтық сезімді перделі,тұманды, шартты түрде болса да өмірден туындайтын махаббат сезімі ретінде жырлау шығыс классиктеріне тән құбылыс".[8;35]

Мекемтас Мырзахметұлының пікірінен байқағанымыздай, шығыс әдебиетінің негізгі сарыны илаһи ,яғни жаныңды тазарта отырып, Алланы тануға жетелеу. Ғашықтықты мағшукқа, сүйікті жарға байлау арқылы бақытқа жету.

"Хафиз ойшыл,философ ақын, ол бұл дүниенің жалған өткіншілігі хақында толғана келіп, тіршіліктің рахаты мен қызығынан бас тартуды уағыздайды"
Бұл идеяны ақын Серік Ақсұңқарұлының өлеңінен де байқауға болады.

"Айырылған соң мал-жаннан,
Аса алмайсың Тәңірдегі талғамнан.
Алланың нұры-
Фәнидің жыры-
Бақидың зілі-

Бұдан басқа түк сезбедім Жалғаннан! [3;277]"- деп жырлайды ақын. Өлеңнен шығыстық сарынды яғни софылық ілімнің иісін анық байқауға болады. Сонымен қатар өлеңде қолданылған терминдерде дәлел.

Ислам Жеменей Хафизді зерттеуі қазақ әдебиеті үшін зор үлес қосып отыр. "Хафиз шығармаларының нұсқасы- 43. Бұл мұралар әлемнің түкпір-түкпірінде: Тәжікстан, Түркия, Англия, Үндістан, АҚШ, Франция, Австралия, Германия, Пакистан, Өзбекстан, Иран және т.б. жерлерде сақтаулы. Хафиз туындылары төңкеріске дейін қазақ даласында кең тараған, бұл басылымдар парсы тілінде ғана емес,шағатай-түркі тілдеріндегі тәржімалар арқылы мәлім болды." [8;19]

Иә, Ислам Жеменейдің бұл пікірімен қосылуға да болады. Себебі, бүгінгі ғалымдар шығыс мәдениетінің жарыққа шығуы, батыс әлеміне жол тартуы XIII-XIV ғасырларда деген болжам айтады. Автордың дәлел-дәйектерімен толық келісуге болады. Себебі, оған дәлел Абай өлеңіндегі шығыс шайырларын тізбектейтін төрт жол өлеңі. Көңіл толдыратын бір нәрсе бұл кітап бүгінгі күнде қазақ әдебиетінде теңдессіз дүниенің орнын аларына сенімім кәміл. Сөзімізге арқау болсын, зерттеу кітапта Гетенің Хафиз шығармашылығына ерекше назар аударуы, поэзиясынан орын алуы туралы да көптеген дәлел-дәйектер келтіріледі.

"Гетенің "Батыс-Шығыс диуаны" атты он екі кітаптан тұратын әйгілі туындысының 12-ші кітабын түгелдей Хафизге арнап,оны "Хафихнаме" деп атады." Осының өзі барша жұртқа аты мәшһүр батыс өкілі Гетенің назарын аудартуы, шығыстанушы Ислам Жеменейдің Хафизді зерттеуінің үлкен маңыздылығын көрсетеді. [8;206]

Иә, осыдан-ақ шығыс поэзиясының орны әрқашан бөлек екенін көрсеткендей. Сонымен қатар шығыс поэзиясы адамзат өмірі үшін жәй ғана өткінші емес, бір өмір толғандырып жүретін сабақ деуге осы зерттеулер толық негіз болғандай.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Г.А. Ушурова "Қазақ поэзиясындағы діни- исламдық дүниетаным шығармаларының тарихи-әдеби сипаты (XIX-XXғғ. және ХХІ ғ. басы) " , "Қазақ және әлем әдебиеті " журналы, № 4-6 басылым,21бет.
2. Ж.Боранбаев "Шығыс шайырларының соңы - Шәді ақын" Алматы "Білім" баспасы 2014 ж.
3. С. Ақсұңқар "Уа, Ақсораң" Алматы "Дәуір" баспасы,2020ж.
4. <https://adebiportal.kz/kz/auylm/view/328>
5. Ө.Тыныбаева, Т. Жұмажанова Алматы "Білім" баспасы, 2008ж.
- 6.Мәлік Отарбаев "Юнус Эмре (Жырлар)" , "Ан Арыс" баспасы,2018ж.,14б.
7. <https://anatili.kazgazeta.kz/news/58383>
8. Ислам Жеменей "Хафиз және қазақ әдебиеті" , Алматы, 2000ж.

Канаева Зылиха Кожамкуловна, х.г.к., доцент
 қауым.профессор І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Самадиярова Аяна Ардакқызы, «Химия» БББ 4 курс студенті
 І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
 Қазақстан, Талдықорған

АЛАКӨЛ КӨЛДЕР ЖҮЙЕСІНІҢ ЗЕРТТЕУ АУДАНДАРЫ БОЙЫНША ЕРІГЕН ГАЗ МӨЛШЕРІ, БИОГЕНДІК ҚОСЫЛЫСТАРЫ, ПЕРМАНГНАТТЫ ТОТЫҒУЫ ЖӘНЕ СУДЫҢ МИНЕРАЛДАНУЫ

Аннотация: Зерттеу мәселесі бойынша Алакөл көлдерінің жүйесіне гидрохимиялық зерттеулер жүргізу, алынған нәтижелерге талдау жүргізіп, қорытынды жасалды.

Кілт сөздер: Биогендік элемент, Кәсіптік аудан, Еріген газ, Минералдану

Кіріспе

Алакөл - емдік қасиеті бар ағынсыз су қоймасы. Алакөл тобына 4 үлкен көл кіретіні мәлім. Олар: Сасықкөл, Қошқаркөл (Ұялы), Алакөл және Жалаңаш. Бұлардың маңында 500-ден астам, жалпы ауданы 3400 км² болатын, шағын көлдер мен батпақтар бар [1]. Бұл көлдерге құятын басты өзендер: Тентек, Үржар, Еміл, Қатынсу, Ырғайты және Жаманты.

Зерттеу объектісі мен нәтижелері

Зерттеу объектісі – Алакөл және Сасықкөл көлдері болып табылады.

Зерттеу мақсаты – Алакөл және Сасықкөл көлдер жүйесінің қазіргі жағдайына баға беру.

Алакөл көлдерінің жүйесіне гидрохимиялық зерттеулер 2021 жылдың көктем-жаз кезеңінде жүргізілді. Сынамалар сегіз кәсіптік аудан (КА) бойынша алынды.

Сасықкөл көлі ІІІ кәсіптік ауданға бөлінеді. Осы жүйедегі басқа көлдер арасында Сасықкөл көлі суы ең тұщы болып табылады.

Бірінші кәсіптік аудан (Оңтүстік-Батыс). Су ортасының температурасы көктемде іріктеу кезінде 19,2-20,5 °С, жазда - 22,5 – 23,2 °С аралығында өзгерді. Көлдің мөлдірлігі орташа - 0,3 м, тереңдігі 2,5 - 3,5 м. Судағы сутегі иондарының концентрациясы (рН=8,5-8,9) ортаның сілтілі көрсеткішін көрсетті (1-кесте).

Көктемде аталған аумақта судың перманганатты тотығуының орташа мәні 3,9 мгО₂/дм³, жазда - 5,1 мгО₂/дм³ болды. Көктемде минералданудың орташа көрсеткіші 620 мг/дм³, ал жазда - 906 мг/дм³ құрады. Бұл аумақ суында гидрокарбонат иондары, сондай-ақ кальций катиондары басым болды.

Екінші кәсіптік аудан (Оңтүстік – Шығыс). Көктемде судың беткі қабатының температурасы 21 °С болды, ал жазда ол 24,3 °С-қа дейін жылынған, тереңдігі 2,6 - 3,5 м. Станциялардағы судың мөлдірлігі көктем мен жазда (0,3 м) өзгеріссіз қалды. Сутегі көрсеткіші (рН) көктемде орташа – 8,8, жазда-8,5 болды.

1-кесте. 2021 жылғы көктем-жаз кезеңінде Сасықкөл көл суының кәсіптік аудандар (КА) бойынша орташа гидрохимиялық көрсеткіштері

Кәсіптік аудан	Станциялар	pH	Еріген газ,мг/дм ³		Биогендік элементтер, мг/дм ³				Перманганатты тотығу, мгО ₂ /дм ³	Минералдану мг/дм ³
			CO ₂	O ₂	NH ₄	NO ₂	NO ₃	PO ₄		
Көктем										
Оңтүстік-Батыс	С – 14	8,9	-	9,08	0,09	0,033	1,0	0,29	3,8	589
	С – 15	8,9	-	9,45	0,16	0,025	1,1	0,18	4,1	641
	С – 17	8,9	-	9,41	0,18	0,019	1,0	0,16	3,9	631
Орташа		8,9	-	9,31	0,14	0,026	1,03	0,21	3,9	620
Оңтүстік-Шығыс	С – 4	8,9	-	9,12	0,21	0,025	0,9	0,57	4,7	506
	С – 11	8,8	-	9,15	0,22	0,032	1,7	0,55	4,8	547

	С – 12	8,8	-	8,81	0,22	0,058	0,9	0,39	5,3	607
Орташа		8,8	-	9,03	0,21	0,038	1,2	0,50	4,9	553
Солтүстік - Шығыс	С – 18	8,8	-	8,79	0,19	0,012	0,9	0,18	4,8	584
	С – 19	8,9	-	9,23	0,15	0,010	1,2	0,28	4,4	578
	С – 20	8,8	-	8,91	0,20	0,009	1,0	0,21	4,7	546
Орташа		8,8	-	8,98	0,18	0,010	1,0	0,22	4,6	569
Жаз										
Оңтүстік-Батыс	С – 14	8,4	-	9,17	0,22	0,042	1,6	0,22	5,4	899
	С – 15	8,7	-	8,58	0,20	0,030	1,5	0,30	4,2	920
	С – 17	8,4	-	10,1	0,23	0,052	1,7	0,11	5,8	900
Орташа		8,5	-	9,28	0,21	0,041	1,6	0,21	5,1	906
Оңтүстік-Шығыс	С – 4	8,4	-	9,58	0,28	0,012	1,2	0,13	4,3	849
	С – 11	8,7	-	9,13	0,29	0,051	1,1	0,29	3,9	811
	С – 12	8,4	-	9,91	0,29	0,043	1,6	0,28	4,4	837
Орташа		8,5	-	9,54	0,28	0,035	1,3	0,17	4,2	832
Солтүстік - Шығыс	С – 18	8,5	-	10,7	0,25	0,036	1,5	0,18	5,6	828
	С – 19	8,4	-	10,4	0,32	0,028	1,2	0,15	5,7	807
	С – 20	8,6	-	9,16	0,30	0,021	1,0	0,10	4,1	793
Орташа		8,5	-	10,1	0,29	0,028	1,2	0,14	5,1	809

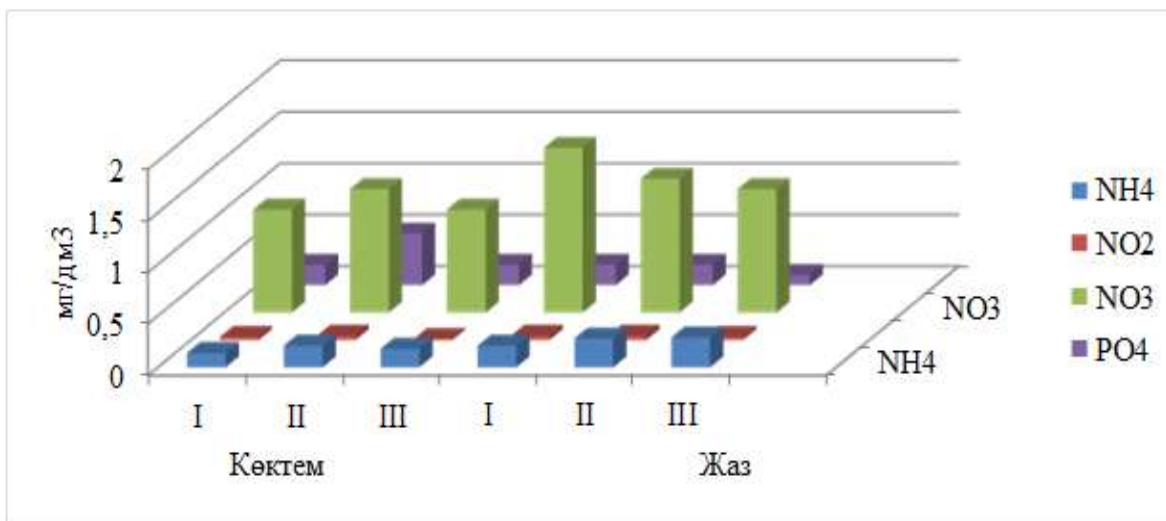
Осы учаскедегі ерітілген оттегінің мөлшері 8,81 - 9,91 мг/дм³ аралығында ауытқып, көктемгі-жазғы кезеңде қанықтыру пайызы 98,0-ден 108,4%-ға дейін өзгерді. Көктемде перманганатты тотығуы бойынша анықталатын органикалық заттар (4,9 мгО₂/дм³), жазға қарағанда жоғары (4,2 мгО₂/дм³) (1-кесте) болды.

Көктемде минерал данудың орташа көрсеткіші 553 мг/дм³, ал жазда - 832 мг/дм³ құрады. Су тұщы болып саналады, иондық құрамы бойынша гидрокарбонат класына, катиондық құрамы бойынша кальций тобына, бірінші типке жатады ($\text{HCO}_3^- > \text{Ca}^{2+} + \text{Mg}^{2+}$).

Үшінші кәсіптік аудан (Солтүстік – Шығыс). Көктемде станциялардағы су ортасының температурасы 21,3 - тен 21,9 °С-қа дейін, жазда-23,2-ден 23,5 °С-қа дейін болды. Судың мөлдірлігі орташа есеппен 0,3 м, көктемде тереңдігі - 2,9 м, жазда – 2,6 м. алынған мәліметтер нәтижесі О. А. Алекиннің жіктелуіне сәйкес [2] бұл ауданның суы, бірінші және екінші кәсіптік аудандардағыдай, гидрокарбонат класына, кальций тобына, бірінші ($\text{HCO}_3^- > \text{Ca}^{2+} + \text{Mg}^{2+}$) типіне жатады.

Биогендік құрамның мәндері өзгерді, бірақ балық шаруашылығы су айдындары үшін рұқсат етілген нормативтік көрсеткіштерден аспады [3]. Сасықкөл көлінің суында барлық кәсіптік аудандар бойынша көктемде аз 506 мг/дм³ көрсеткішінен және жазда аз 920 мг/дм³ су минерал дануының артуы байқалады. 1-кестеге сәйкес, Сасықкөл барлық кәсіптік аудандар бойынша "Тұщы" су санатына сәйкес келеді. Иондық құрамы бойынша Сасықкөл I, II және III кәсіптік ауданының суы гидрокарбонат класына, кальций тобына, бірінші ($\text{HCO}_3^- > \text{Ca}^{2+} + \text{Mg}^{2+}$) типіне жатады.

2021 жылдың көктем-жаз мезгіліндегі Сасықкөл көлінің 3 ауданы бойынша биогендік заттардың құрамы 1-суретте көрсетілген.

1- сурет – 2021 жылғы Сасықкөл көлінің биогенді құрамының орташа көрсеткіштері

Көлдің 3 кәсіптік ауданы бойынша биогендік элементтердің құрамы. Сасықкөл (1-сурет) көктемгі және жазғы кезеңдерде әртүрлі көрсеткіш көрсетті, аммоний азоты бойынша 0,14 - 0,29 мг/дм³ ауытқиды., нитриттік азотқа-0,01- 0,04 мг/дм³, нитратты азотқа-1,0-1,6 мг/дм³, фосфор қосылыстары-0,1-0,5 мг / дм³. Биогендік элементтер құрамының көрсеткіштері су объектілері үшін рұқсат етілген мөлшерден аспағаны байқалады, бірақ оңтүстік-шығыс кәсіптік аймақта фосфат ионы нормативтік мәндердің асып кетуі байқалды.

Қорытынды

Осылайша, гидрохимиялық зерттеулер барлық зерттелген өндірістік аудандардың көл суы хлорид, сульфат және гидрокарбонат кластарының тобына, натрий, бірінші және екінші типке жататынын көрсетті. Қазіргі заманғы гидрологиялық режим, химиялық және сапалық құрамы мен биогендік элементтердің құрамы бойынша гидробионттардың тіршілік әрекетін шектемейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Государственный контроль качества воды. Справочник технического комитета по стандартизации. – М.: ИПК издательство стандартов, 2003. -775с.
- 2.ГОСТ 26449.2-85«Установки дистилляционные опреснительные стационарные. Методы химического анализа при опреснении соленых вод»
3. ГОСТ 26449.3-85 «Установки дистилляционные опреснительные стационарные. Методы химического анализа соленых вод и дистиллята на содержание газов»

ӘОЖ 373.3

Сералиева Мөлдір Кенжалиевна,

МПУП - 21 тобының магистранты

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті

Қазақстан, Орал қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҰЛҒА АРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТОПТЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Түйіндеме: Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларыныңтұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырудағы топтық оқыту технологиясы

мәселесі қарастырылған. Білім беру жүйесіндегі жаңа талаптарды іске асыру жағдайында топтық оқыту технологияларын ұйымдастырудың тиімді жолдары мен қолдану әдістері сипатталған және тақырыпқа сай зерттеу жұмыстары жүргізілді.

Кілттік сөздер: бастауыш сынып, технология, топтық жұмыс, тұлғааралық қарым-қатынас.

Уақыт талабына сай білім беру саласын модернизациялаумен байланысты басты мақсаттардың бірі - тұлғаның білімге деген сұранысын қанағаттандырып, оның белсенділік іс-әрекетін қалыптастыруға жағдай жасау болып табылады. Қоғамда болып жатқан өзгерістер, қазіргі жаңартылған білім беру жүйесінде мақсаттарының өзгеруіне, демек, мұғалімнің әдістемелік жүйесінің барлық компоненттеріне әсерін тигізді. Белгілі француз және еуропалық саяси қайраткер Жак Делор ХХІ ғасырға арналған білім беру жөніндегі халықаралық комиссияның баяндамасында «білімге негізделген 4 қағидасын»: яғни, білуге үйрену (оқуға үйрету); жасауды үйрену (білгендерін іс жүзінде қолдану); бірге өмір сүруді үйрену (өзара әрекеттесу); болуды үйрену (өз әлеуетін дамыту). Осы қағидаларға сүйене отырып, оқушылардың тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын топтық жұмыстар арқылы қалыптастыруды жөн көрдім. [1]

Бастауыш мектепте жұмыс істеудің ең тиімді формаларының бірі-топтық жұмыс. Бастауыш сынып оқушыларына топта жұмыс істеу өте ұнайды, сондықтан топтық жұмыстың бұл формасын жиі қолдануға тырысу керек. Тәжірибе көрсеткендей, топтық жұмыстың мақсаты-әрбір оқушыны оқу материалын меңгеру процесіне белсенді тарту, топтық жұмыс кезінде ақпараттық, коммуникативтік, проблемалық, рефлексивті сияқты базалық құзыреттіліктер қалыптасады. Оқу процесінде оқу мүмкіндіктері төмен оқушылар топтарда әдеттегіден гөрі жиі сөйлейді, олар сөйлеуге және сұрауға қорықпайды. Бұл олардың білім мен дағдыларды сәтті қалыптастыруға мүмкіндік беретін белсенділіктерінің артуын білдіреді. Топтық оқыту формасы тек оқуда ғана емес, оқушыларды тәрбиелеуде де үлкен нәтиже береді. Олар топқа біріктіріліп, бірге жұмыс істеуге дағдыланады, ортақ тіл табуды және қарым-қатынастағы кедергілерді жеңуді үйренеді, оқушылар өздерінің аз дайындалған сыныптастары үшін жауапкершілікті сезіне бастайды. Осылайша, топтар коммуникативті (топты құруға және біріктіруге бағытталған) және жеке тұлғаға бағытталған (өзін-өзі ұйымдастыруға бағытталған) функцияларды орындайды.

Е.И. Пассов мынадай анықтама береді: «топ – бұл шектеулі оқушыдан (3-5 адам) тұратын белгілі бір тапсырманы орындау мақсатында уақытша немесе мұғалімнің бастамасы бойынша біріккен және ортақ мақсаты мен функционалдық құрылымы бар оқушылар тобы» [2].

Л. В. Гикал өзінің «топтық жұмыс - сабақты ұйымдастырудың тиімді формасы ретінде» атты мақаласында топтық жұмыс формасын «оқу тапсырмасын бірлесіп орындау үшін сынып негізінде шағын топтан құралған белгілі бір іс-әрекет түрін ұйымдастыру формасы» ретінде анықтайды [3].

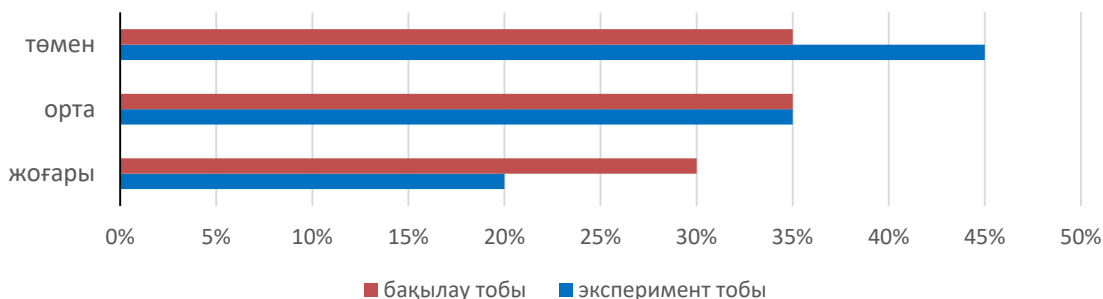
Педагогикалық сөздікте оқушылардың топтық жұмыс формасына келесі анықтама береді: сабақтағы топтық жұмыс – мұғалімнің жалпы және нақты тапсырмалары бойынша әртүрлі шағын топтардың жұмысын қамтитын, оқу-танымдық іс-әрекетті ұйымдастырудың бір түрі [4]

Бірлескен іс-әрекеттегі оқыту технологиясы келесі міндеттерді шешуге бағытталған: баланы өз бетінше оқуға үйрету, жаңа білім мен дағдыларды өз бетінше алу, балаға өзінің шығармашылық әлеуетін толық жүзеге асыруға мүмкіндік беру, өзіндік даралығын ашу. Топтық оқыту дегеніміз-оқу процесінде шағын топтарды (3-7 адам) айтамыз. Осындай ұйымдасқан жұмыс арқылы оқушылар бір-бірімен тығыз әрекеттеседі, бұл олардың сөйлеу, ойлау, ақыл-ойының дамуына әсер етеді. Топтық жұмыстың басты шарты-оқушылардың тікелей өзара әрекеттесуі-серіктестік негізде жүзеге асырылады. Бұл барлық адамдар үшін қарым-қатынаста оңтайлы жағдай жасайды, топ мүшелері арасында өзара түсіністікті қамтамасыз етеді. Топтық жұмыс технологиясы сабақты қызықты әрі жанды етеді. Балаларды оқу процесіне саналы түрде қарауға тәрбиелейді, ақыл-ой белсенділігін арттырады, материалды бірнеше рет қайталауға мүмкіндік береді, Педагогқа сыныптағы оқушылардың білімі мен дағдыларын түсінуге және үнемі бақылауға көмектеседі. Балалардың оқу, даму және тәрбиелік деңгейлері артады. Педагог білім алушыларға оқушылардың қабілеттерін, жұмыс қарқынын ескеру, топтарға бөлу кезінде қиындықтарға, оқу тапсырмаларды әр түрлі деңгейіне қарай беру арқылы білім алушыларға

деген жеке көзқарасты нақты жүзеге асыруға мүмкіндік алады, сондықтан оны кез-келген басқа технология сияқты мұқият дамыту керек.

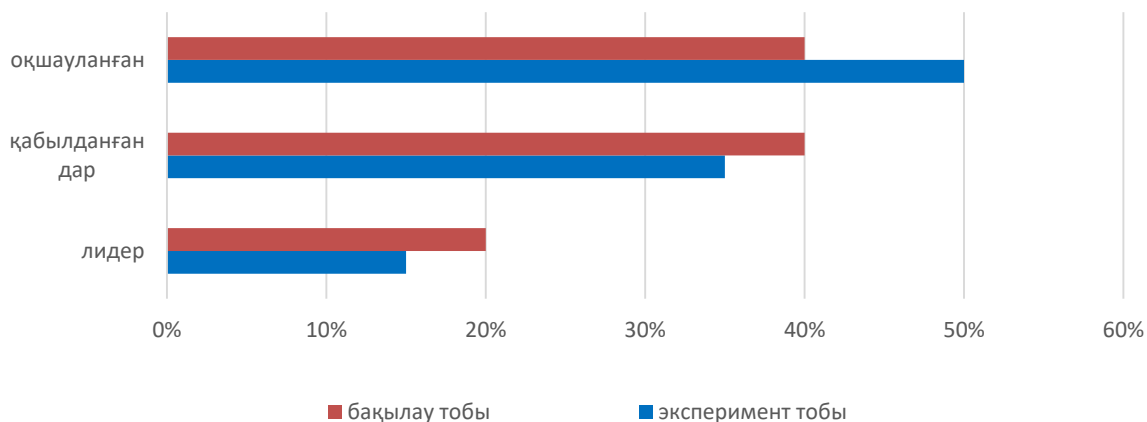
Біз өз зерттеу жұмысымызда бастауыш сынып оқушыларының тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларының дамуы қаншалықты екенін анықтауымыз үшін, бақылау тобы 3 «А» сыныбынан 25 оқушы және эксперимент тобы ретінде 3 «Ә» сыныбынан 25 оқушы алынды. Екі топқа да келесі диагностикалар жүргізілді: М. И. Рожкованың «Бастауыш мектеп жасындағы жеке тұлғаның қарым-қатынасының қалыптасуы», Дж.Мореноның «Социометрия»және А.М.Щетининаның «Эмпатиялық реакциялар мен мінез-құлық сипаты» диагностикасы.

Анықтаушы эксперимент нәтижесі

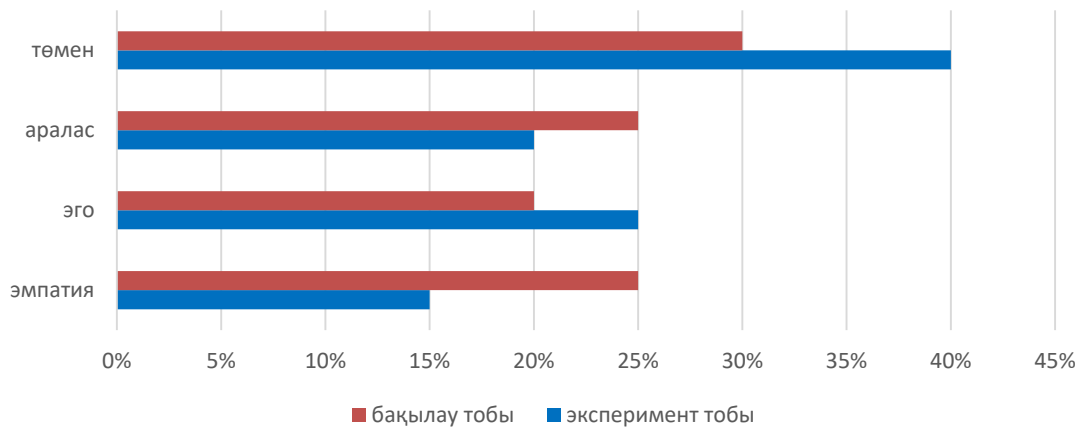
М. И. Рожкованың «Бастауыш мектеп жасындағы жеке тұлғаның қарым-қатынасының қалыптасуы» (1-сурет)анықтаушы эксперимент қорытындысы бойынша, бақылау тобы жоғары көрсеткіш бойынша – 30%,ал эксперимент тобы – 20%, орта көрсеткіш бойынша – бақылау тобы - 35%,эксперимент тобы - 35%, төмен көрсеткіш бойынша – бақылау тобы - 35%,эксперимент тобы - 45% көрсетті.

Анықтаушы эксперимент нәтижесі

Дж.Мореноның «Социометрия» (2-сурет) анықтаушы эксперимент қорытындысы бойынша,лидер типі бойынша бақылау тобы – 20%,ал эксперимент тобы – 15%, қабылданғандар типі бойынша – бақылау тобы - 40%,эксперимент тобы - 35%, оқшауланған типі бойынша – бақылау тобы - 40%,эксперимент тобы - 50% көрсетті.

Анықтаушы эксперимент нәтижесі

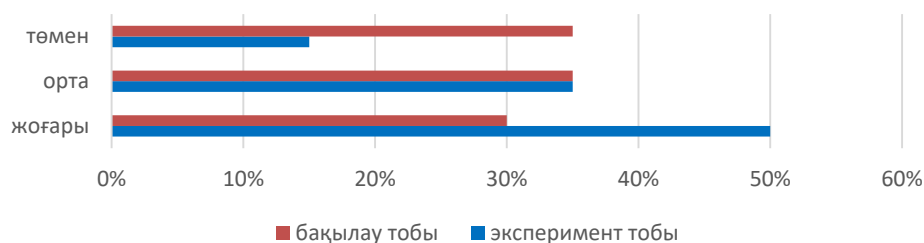

А.М.Щетининаның «Эмпатиялық реакциялар мен мінез-құлық сипаты» (3-сурет) анықтаушы эксперимент қорытындысы бойынша,бақылау тобы эмпатия типі бойынша 25%,эксперимент тобы 15%,эго типі бойынша бақылау тобы 20%,эксперимент тобы-25%,аралас тип бойынша бақылау тобы-25%,эксперимент тобы-20%,төмен көрсеткіш бойынша бақылау тобы-30%,эксперимент тобы-40% көрсетті.

Анықтаушы эксперимент жүргізгеннен кейін 3»А» сыныбы, яғни эксперимент тобымен жұмыстандым. Осы топпен жұмыстану мақсатында «Бастауыш сынып оқушыларының тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға арналған сыныптан тыс жұмыстар»атты әдістемелік жинақ құрастырылды. Бұл жинақтың мақсаты өзін - өзі тануды дамыту және топтық жұмыстар арқылы оқушылардың тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.

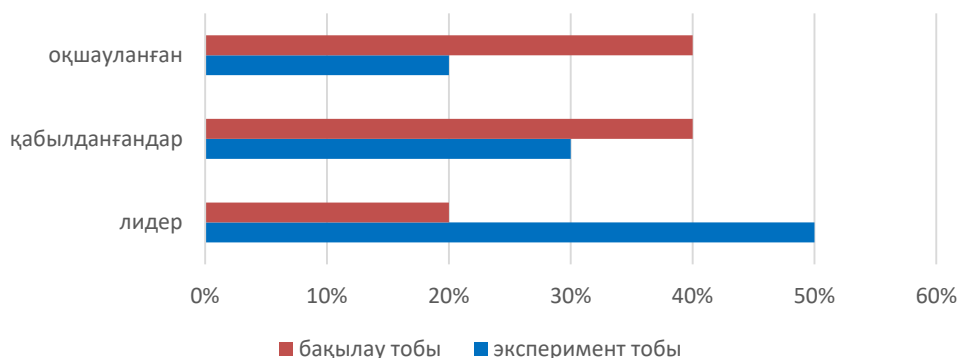
Қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының бірін-бірі тыңдамауы, қарым-қатынасқа түсе алмауы,өзіндік пікірінің болмау проблемалары білім беру процесіне кері әсерін тигізуде. Әдістемелік жинақта бастауыш сынып оқушыларының тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық және әдістемелік негіздері қамтылған.«Өзін-өзі тану, өмірді тану»,«Ортақ іс табысы»,«Менің қоғамдағы орным», «Әлеуметтік желі мәдениеті», «Мінез-құлық мәдениеті» тақырыптарында топтық жұмыстар, түрлі белсенді әдіс-тәсілдер, психологиялық тренинг-жаттығулардың барлығы оқушылардың өзара қарым-қатынасын нығайтуға, диалогтық қарым-қатынасқа түсу, өз пікірін айта алу және өзгенің пікіріне сын айта алу қабілеттілігін, пікірталасқа түсу іскерлігін дамытуға ықпалын тигізді. Топтық тапсырмалар оқушыларға тұлғааралық қарым-қатынаста қандай рөл атқаратынын түсінуге көмектесті. Топтық тапсырмаларды орындау арқылы оларға рефлексия жасауы, өзінің мақсаттарына жету жолында олардың мазмұнын пайдалана алуы, білімінің дамуы және қоғамдағы өмірге белсене қатысу мүмкіндігі оразан зор болды.

Қорытынды эксперимент нәтижесі

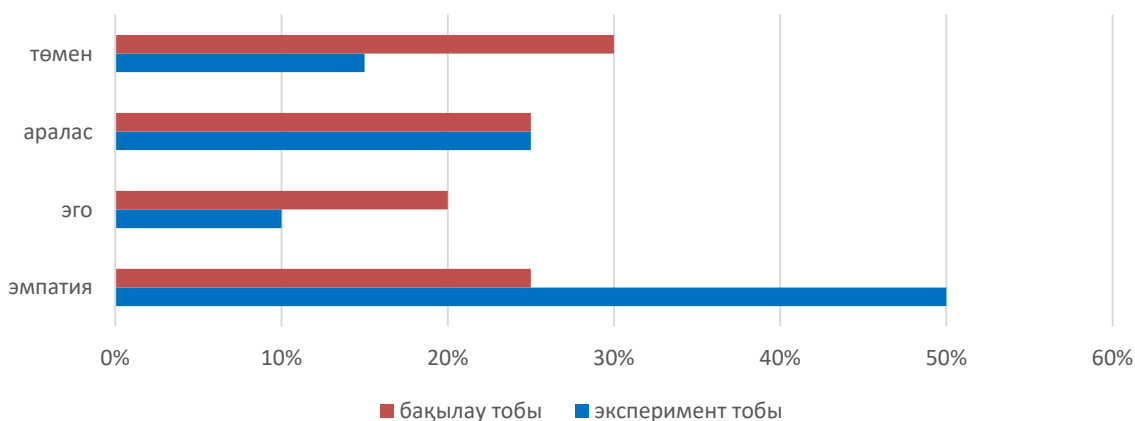
Қорытынды эксперимент нәтижесі, яғни М. И. Рожкованың «Бастауыш мектеп жасындағы жеке тұлғаның қарым-қатынасының қалыптасуы» (4-сурет)диагностикасы, жоғары көрсеткіш бойынша эксперимент тобы – 50%, орта көрсеткіш бойынша –35%, төмен көрсеткіш бойынша –15% көрсетті.

Қорытынды эксперимент нәтижесі

Дж.Мореноның «Социометрия» (5-сурет) қорытынды эксперимент қорытындысы бойынша,эксперимент тобы лидер типі бойынша-50%,қабылданғандар типі бойынша-30%,оқшауланған типі бойынша-20% көрсетті.

Қорытынды эксперимент нәтижесі

А.М.Щетининаның «Эмпатиялық реакциялар мен мінез-құлық сипаты»(6-сурет) қорытынды эксперимент бойынша,эмпатия типі бойынша эксперимент тобы 50%,эго типі бойынша-10%,аралас тип бойынша -25%,төмен көрсеткіш бойынша -15% көрсетті.

Зерттеу жұмысымыздың нәтижелері көрсеткендей,оқушылардың тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларының деңгейінің артқанын байқауға болады.Топтық жұмыстар арқылы тұлғааралық қарым – қатынас дағдыларын қалыптастыруда жеке тұлғаның эмоционалды және еріктік қасиеттері, зияткерлік әлеуеті байқалады және ең маңыздысы - бұл адамның белсенділігі, оның іс - әрекеттері мен қылықтары. Бала қоғамда (отбасы, мектепке дейінгі балалар мекемесі, мектеп, қызығушылығына байланысты үйірмелер, даму орталықтары)сондай-ақәртүрлі қауымдастықтардағы тұлғааралық қарым -қатынасқа түсе отырып, бала өзін тұлға ретінде көрсетеді және басқаларға олармен қарым - қатынаста өзін бағалауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Делор Ж. Образование сокрытое сокровище. – М.: ЮНЕСКО, 1996
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М.: Просвещение, 1991. – 174 с.
3. Гикал Л.В. Групповая работа как эффективная форма организации урока / Л.В. Гикал // Начальное образование. – 2009. – № 6. – С. 31–32.
4. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М., 2005. – 168 с.

Тажигалиева З.Т,
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
филология магистрі,
физика-математика бағытындағы НЗМ
Қазақстан, Орал

КӨНЕ ЖӘДІГЕРДІ ЗЕРДЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ҰЛТ ҚҰНДЫЛЫҒЫН ҰЛЫҚТАУ

Аңдатпа: Қазақ халқының мәдени-тұрмысында, салт-дәстүрінде, рухани зердесінде жаңғыртатын қолөнер туындысы жетерлік. Басқа елдерде жоқ дәстүр өрнектерді, ұлттық мұраларды, тұрмыс– тіршілігіміздегі керемет құндылықтарды заман талабына сай қайта жаңғыртсақ, ұлттық дәстүрімізге деген құрмет, елдігімізге деген мәртебе болар еді. Мақалада ел мұрасын бүгінгі ұрпаққа оқыта отырып, зерделету, зерделенген мұраны жаңаша өрнекте ұрпақ санасында қалдырту мәселесі сөз болып отыр.

Кілт сөздер: ұлт құндылығы, көне жәдігер, қамшы, қамшыгерлік, шаңырақ берекесі, ер адамның қаруы

Бүгінгі ұрпаққа көнеден келе жатқан мұраны зерделете оқыту арқылы ел құндылығын насихаттау бүгінгі педагогикада ұмыт қалмаған жөн. Ұлттық құндылық оқушы танымына дерек көздері ретінде беріліп, белсенді әрекеттер арқылы оның дұрыс қабылдауына мүмкіндіктер туғызу мұғалімнің еншісінде. Бұл орайда зияткерлік мектептің шәкірттері ел мұрасын назардан тыс қалдырмай ғылыми жобаларында жан- жақты зерттеуге көңіл бөлуде. Ендеше мақалада көненің көзі іспеттес қазақ батырының қолынан түспеген қамшы бұйымын зерделеген оқушының жобасы жайында болмақ.

өтелгені емей немене? Дала қазағының өмірінде өшпес ізін қалдырған қамшы туралы осындай ерекшеліктерді білу, өзгелерге ұлықтау әрбір жас буын үшін маңызды міндет болғаны абзал.

Елімізде соңғы кездері – ұлттық құндылықтарға айрықша көңіл бөлініп, оның тарихы жан-жақты қарастырылуда. Жас буынға ұлттық құндылықты насихаттау барысында білім ордаларында дәстүрлі «Қамшы өру» сайысын өткізу мәселесі қолға алынса нұр үстіне нұр болар еді. Бірегей құндылық қамшыны қазақ халқы осынау ұлан-байтақ жеріміздің бүтіндігін, елдің амандығын, азаттығын бес қаруын қолдан түсірмей қорғағаны тарихтан белгілі. Ендеше мектеп қабырғасында жас буынға ұлттық құндылықтарды зерттеу жобалары немесе сабақ сәтінде дерек көздері арқылы насихаттау, ұлықтау сол арқылы оқушыда ұлттық рухты ұялатуға әбден -ақ болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Имаханбет Р.С. Ахмет Байтұрсынұлы: ғұмырбаяндық деректер. «Алаштың Ахметі»: Респ. Ғыл.-тәж. конф. Матералдар. Қарағанды: «TENGRİ Ltd», 2013.-382 б.
2. <https://ok.ru/baktybai/topic/69373888605007>
3. Оралхан Бөкей . Таңдамалы шығармалары.- Алматы: «ҚАЗАқпарат», 2013 ж. 57-бет
4. Қамшы туралы <https://bilim-all.kz/article/2385-Qamshy>
5. Қамшы өрім <https://el.kz/kz/news/archive/>
6. Қамшының түрлері <https://massaget.kz/kyizdarga/shayra/17656/>
7. Қазақтың салт- дәстүрлері мен әдет- ғұрыптары Кенжеахметұлы С., «Атамұра», 2010
8. «Қазақ әдебиеті» газеті №47 (12-13- бет) «Бес қару ұлттық рухты көтере ме?» мақала
9. Семейная обрядность казахов: символ и ритуал [Text] / Ерназаров, Жаскайрат Тлеккабылович, - Алматы : [б. и.] , 2003 . - 199 с. Библиогр.: с. 191-198 - 1 000 экз. . – 9965-553-55-6 (в пер.) : [б. ц.]
10. <https://argymaq.kz/archives/4210> Сейіт Кенжеахметұлы «Қамшы» мақаласы

UDC 811.111

Toleugalieva Danagul Bekbolatkyzy,
Master student
Kazakhstan,Uralsk

FORMATION OF DIALOGIC SKILLS IN THE PROCESS OF DIALOGIC COMMUNICATION IN ENGLISH BY THE 5TH-FORM LEARNERS

Annotation. *The structure of dialogical communication skills include performance, motivation, communication and intellectual components, mechanisms, which together guarantee the use of language to express ideas orally to interoperability, alternate between partners operating in different roles: the listener and the speaker. Elementary, basic dialogic communication skills in the english language within a single cycle of lessons on three levels-in development. accordingly allocated Dialogic communication skills of basic, secondary and higher levels. They differ from each other in the voice range of operations and actions, the extent of their power, community, mobility and completeness. The development and formation of a dialogical process of dialogic communication skills in the english language learners 5-6 grade need to mold to focus the learning process on the coordination of the above-mentioned components.*

Key words: *Dialogic skills, communicative approach, verbal skills and activities, dialogic communication, speech activity.*

Body

The structure of skills can be divided into several components required for a successful flow of speech activity: operational component, motivational component, communicative component, intelligent component. First, it is the operational component that implements the linguistic

operations, namely selection, combination and control the use of phonetic and lexical and grammatical means. The formation of this component allows the subject to be automated, fast, non-tensioned and correctly in respect of the rules of language to implement these operations. Secondly, speech activity is not possible without the presence of the motivational component associated with the needs and motivations arising in a particular situation and guide all the mechanisms of perception of speech. as known, the appearance of the motive is a combination of “the needs of the subject of speaking – the thoughts of the speakers”. (zimnyai.a, p.109). therefore, the motivation component involves the occurrence of a generalized content of the statement, which was subsequently deployed, updated in accordance with the objectives of the subject. Third, the structure of the skills of speech activity should distinguish communicative component associated with the orientation in the situation (situation analysis, assessment of the interlocutor), and with the appropriate construction of the speech. The adequacy of verbal behavior depends on the level of formation exactly of communicative component. Fourth, the implementation of communication activities necessary for intellectual component, which refers to the ability of the subject to make speech cognitive, mnemonic, perceptual, and some other operations to construct meaningful and formal statements of the parties. Intellectual and motivational components are formed during the entire life of the subject and are integral in any of its activities while the speech operational and communicative components inherent in the communication activities. the intellectual component has a universal character, as intellectual skills accompany the formation and demonstration of all the mechanisms involved in the perception of speech. The operating component is the most dependent on the others, as the range of models and lexical units, their design, combining a situation determined by the nature and purpose of the communicant, the level of development of intellectual abilities. it is based on spontaneously acting stereotypical communication: situational stimulus, speech task – appropriate language forms. The interaction of all these components in the dialogic communication is as follows: “any extralinguistic situation as a fragment of reality is reflected in the human mind in the mental categories, the coordination of which gives an idea of the situation as a whole and forms a conceptual and mental model” (stepanovaa.N., sukhoskaya, p. 11-16.) it is perceived differently, experienced and interpreted by the subject, giving rise to one of the motives to communicate. it can be: a) different degrees of interest in the subject of speech, to the situation, to the partner, to the relationship between the communicants; b) different degrees of obligation ; c) the dissonance in installations, in the level of awareness, actions, the views; d) emotional infected; e) mixed motives. as a result, the orientation of the subject in a situation determines the topic of conversation, which is its notional core, relative, emotional-evaluative statements of the field of future, the form of interaction with the listeners. on the one hand, “the content of communication determines the goals that govern the process of communication” (erastov N.P., p.20-21), “aim installations arise from the subject– thematic framework of speech, that is sensory representations of situations meaningful to the individual experience” (yakhno P.s., p.15-19), and, on the other hand, the purpose specified, are concretized in the deployment process that is a meaningful plan of statements. in most cases, denotative (discussed) situation serves as a stimulus function when speaking motive associated with the content of statements that defines specific goals interlocutors (erastov N.P., p. 20-21). almost parallel to the operation of motivational, communicative and intellectual components are included the operating mechanisms. the form of construction related to the thoughts expressed by a language model corresponding to a given situation, with the intention of the speaker’s voice. semantic links are refracted through the structure of the language of thought, “syntactic functions stratify on them in order to meet specific requirements of the process of speech communication”. (Katznelson D., p.104). in the special literature both theoretically and experimentally proved the initial appearance in the mind of the subject of a complete syntactic structure of statements followed by the selection of specific words. (Gakv.Q. pp.20-24), thus, the ability to carry out communication activities is based on a synthesis of operational, motivational, communicative and intellectual components which are in constant evolution. availability of skills alone does not guarantee speech activity.

Necessary to form other components. it is their combination makes the work performed by targeted, dynamic, productive, integrated, and self-conscious, that is, allows the subject to exercise it at the level of skill. The product of dialogic communication is a dialogue. “it is objectified and psychological content of the activity, and the idea (the subject of speaking), and the means and the method of its formation and formulation (language tools and the speech itself)”. (zimnyai.a. pp. 49-56). Consequently, the nature of the dialogue as a product of dialogic communication, to determine the

appropriate level of skills. Necessary to solve the problem of the dynamics of development of dialogic skills of the interconnectivity of this process with the formation of skills, determine the ratio of dialogue speech in the functions of the objectives and the means of teaching English at various stages of assimilation. It is clear that in the context of teaching English in 5-th form of secondary school we are not able to form dialogic skills in English in full compliance with the dialogic skills of native speakers. Here the focus should be on basic skills of the dialogue. (Shatilovs.F., pp.73-74.). the structure of the elementary skills of dialogue, on the one hand, must include all of the selected components (operational, motivational, communicative and intellectual), and, on the other hand, the level of development of these components will be different for different conditions and stages of learning foreign languages. Galperin P.y. points out that "... the excessive development fixes the action in the form and it becomes an obstacle for transfer to further. therefore, all of the intermediate forms of the action to be developed only to a certain degree, to the free and correct execution without automation" (Galperin P.y, pp.25-29). The formation of skills, if carried out in adequate conditions, lays the foundation for achieving the level of skills. in this case, under the appropriate conditions for the formation of language skills we have in mind are those which by their basic properties comply with the terms of their inclusion in the overall activity. (Lapidus B.a. pp.63-84.). Genuinely speaking skills are formed only when the operational component is developed jointly with others (motivational, communicative and intellectual). this is due to the dependence on other first. isolated formation mechanisms operating component does not meet the conditions of their functioning in speech activity. Experience shows that before we reach the automation of certain operations with linguistic means, their rapid, sustained and flexible execution is necessary to strive to ensure that the learners aware of the objectives of action to which they belong, their situational causality, their function in speech, that is to develop skills such as quality focus. then, as the automation of individual operations increased dynamism, autonomy and integrity of the action, due to the gradual formation of the speech mechanism, fitting them to the new media and is manifested in improving the quality and quantity of speech causing process and its product. such approach makes it possible not to delay the development of skills at a remote stage of teaching, and is ready to generate some of its qualities already in the early stages of learning. that is what will ensure adequate conditions for the establishment of skills that can be integrated as part of the overall activity. The simplest unity of dialogic speech is a two-term dialogical unity, including action – is challenging the perception replicas and responsive, the initial level of skills development dialogic speech can be considered possession of these actions in the aggregate. achieving this level is the main goal of the first phase. Formation of skills here is the result of the repetition of target (automated) operations as part of increasing the degree of speech acts in the dialogic unities – construction of the replica by analogy, by the substitution, transformation, independent of their spawn, by colliding with different types of actions. (Passovy.i., pp.31-39). in order to establish mechanisms of the operational component to be carried out in conjunction with other species, the condition for the development of verbal skills and abilities to be necessary, the main factors of the dialogized exercises at an early stage should be the teaching situation and feasible verbal thinking tasks offered in the units. in this case, the independence of learners in the choice of operations is considerably limited, because the use of the target operation is required, due to the type of learning situation and the speech task that program its inclusion in a statement. a sample of execution, the presence of some supports make it easier to use of the target operation. it is combined with the operations learners before, which in this case are improved due to the expansion of their relations. Skills development of dialogical speech is due to the fact that the operation automatable absorbed in the main action in different dialogical unity. learners take possession of the functioning of these operations and activities in the learning situation, formed the combination mechanisms, mechanisms of combination adjacent replicas, generation and perception of replicas – stimulus and reactions. the content of the statements and the structure of operations is set partly installed, and partly determined by the student. In the exercises are formed and perfected mechanisms not only operational, but also motivational component (the theme to the operation is created of an installation, stimulating replicas content aspect of statements) communicative component (adequacy of stimulating replicas, situations, reactions to the stimulus, the development of mechanisms of anticipation for installation, sample) some of them transferred from their native language. it is correct to speak about the elementary ability to dialogue speech, although is not fully automate yet the entire composition of the operational activities. after all, even at this stage, the transfer of previously learned operations into new

situations, their integration, combination in the main action of dialogic communication. but this transfer is within a specific type of situation, the installation of the teacher with supports. each conditional verbal exercise is based on similar situations that require the repetition of certain speech acts and their combinations. Usually for automation target operation is carried out a series of exercises, which differ from each other type of learning situation and a combination of speech acts and operations in dialogical unity. learners are able to understand the interconnection between the purpose of the actions of its means and conditions. this is the foundation for the development of skills. so, in the first stage of teaching the learners not only formed and perfected some skills, but at the same time developing skills of dialogic communication at initial level, and this is the possession of a set of speech acts by learners, which allows them to participate in the process of communication in english in a single volume dialogical unity, constructed from various combinations of the studied lexical and grammatical items. Further, the development of dialogical communication skills at the expense of learners mastering the ability to combine a number of unities of dialogue, enlarge replicas in it, generate three-term dialogical unity. at this stage of learning is to enlarge the range of transfer operations and actions in different situations, increasing their combination, integrity and variability. increasing independence of the learners in determining the specific content of statements, in accordance with the situation, and in the selection and combination of operational composition of speech. extending the range of transfer and combinable operations and actions is provided the complication of the learning environment, which is manifested in changing the character of supports, situations, settings that control the teacher's actions. thus, here is a comprehensive improvement of the mechanisms of all components of dialogic communication (carried over from the native language, formed earlier in the study of the english language, formed in this cycle of work). in the structure of the dialogical speech the skills include operational, motivational, communicative and intelligent components, mechanisms which together ensure the use of language to express ideas in orally in terms of interaction partners, alternately acting in different roles: the listener and the speaker. When teaching english it is advisable to distinguish a proper dialogue speech skills normally and basic skills dialogic speech on learning english. by the latter is meant the use of such a limited set of language tools for the expression of thoughts in terms of interaction partners, which is characterized by different degrees of perfection. their structure includes all of the selected components, but the level of development of these components will be different for different conditions and stages of learning.

Conclusion

The skills of dialogical speech in the target language within a single cycle of lessons on the topic are held three levels in the development. accordingly stand out the dialogical speech skills of primary, secondary and higher levels. they differ from each other on range transfer of speech operations and activities, the degree of their strength, generality, mobility and completeness. at the end of the work on the cycle we have not fully developed dialogical skills, but only within the framework of studying the topic , a number of situations, a strictly defined set of operations and actions, that is with a limited level of development of the operational, communication, motivation , and intellectual components of dialogical speech in the target language .Thus, the development and formation of dialogic skills in the process of dialogic communication in english by the 5-6th form learners should be carried to focus the teaching process on the coordination of the above mentioned components.

References:

1. Stepanova A.N., suhotskaia I./ about modeling the target situation and its nomination in the language// Foreign languages in school. - 1980.- № 6. - P. 11-16.
2. Erastova G. Psychology of communication. yaroslavl: Publishing house of the yaroslavl University, 1979. - 96 p.
3. Yakhno P.s. Understanding learning as a prerequisite for an interview . – Foreign languages at school. – № 6. – 1979. – 270 p.
4. Katznelson D. typology of language and verbal thinking-I.: science, 1972. – 216p.
5. Gakv. Q. speech and language. experimental Psychology. – M., 1984. – 145 p. zimnaya A. experimental psychological study of verbal statements (text) as a product of speaking. in compilation: theoretical and experimental research in the field of psychology and methods of teaching foreign

- languages. 1975, 250 p.).shatilovs.F. Method of learning the German language in high school. – M.: “education” in 1986 .-222p).
6. GalperinP.y. Main results of investigations on the formation of mental actions and meanings. – M., 1965. – 215p.
7. Lapidusb.a. theory of exercises in foreign languages. Foreign languages in high school. – issue.: high school, 1975. – 115 pp.
8. Passovy.i. organizing the process of learning the speech material for teaching speaking. – M.: education, 1980. – 176 p.
9. Zimnyai.a. Psychological aspects of teaching speaking in a foreign language. – M.: education, 1978. – 159 p.

ӘОЖ 374.3

Шуакбаева Гулбар Турлановна,
Ы.Алтынсарин төсбелгісінің иегері
Қали Жантілеуов атындағы музыка мектебі,
педагог-зерттеуші, домбыра сыныбының жоғарғы санатты оқытушысы
Қазақстан, Орал

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ ЖҰМЫСТАРҒА БЕТБҰРЫС

Аннотация: «Заманауи білім беру: жаңа уақыт – жаңа көзқарас» тақырыбындағы ғылыми –практикалық конференция тақырыбы қазіргі заман талабының өзекті мәселелерін бағдарлайтын тақырып. Заманауи білім- білімді ұрпақтың көзқарасы, бағыты, бағдары. Болашақ- білімділердің заманы. Білім – ғылым мен ізденістен және жаңа ақпараттық кеңістіктен тұрады.

Мектеп партасындағы әр-бір оқушы білімді болуға лайықты. Ендеше білімді ұрпақ-білікті ұстаздың еңбегінің жемісі.

Білім саласы күн санап өзгеріске, жаңалыққа ұмтылуда.Қосымша білім беру саласы талантты, дарынды балалардың болашағын тереңдете дамытатын, кәсіби бағдар беретін, бос уақытын тиімді ұйымдаспытратын орта. Ғылыми жұмыстармен айналысу, өз мүмкіндігінше жаңалыққа ұмтылу, қоғамның бір қажетін өтеу ұрпақ болашағы. Бүгінгі таңдалған тақырып музыка мектебі оқушыларының «Этномәдениет» және «Өлкетану» бағытындағы алғашқы ғылыми жұмыстарға бетбұрысы, тәжірибесі, нәтижесі.

Бізді қоршаған әлем жаңалықтарға толы, сәт сайын өзгеруде. Қоғамның өзгерісі білім сапасының артуы. Тәжірибемен бөлісе отырып жаңалыққа құштар оқушылардың болашаққа, ғылым жолына жасаған қадамдарын сарапқа салу. Таңдалған тақырыптар алда да үлкен ізденістердің алғашқы қадамы.

Кілт сөздер: Теориялық талдаулар, «Сейтек перне», ғылыми жобалар, Аналар бейнесі, тәжірибелік жұмыстар, Қоңыр үн, мал ішегі, капрон ішек, салыстырмалы, тәжірибе, аспап, музыка, қосымша білім беру, аспапта ойнау.

«Білім – инемен құдық қазғандай»
Халық мақалы

Жаңа заман, жаңаша оқу, жаңаша ойлау- бүгінгі білім талабы. Заманына қарай ой толғап, оқу әдістерін жаңаша өзгерту, көшбасшылыққа ұмтылыс бүгінгі білімді ұрпақ пен білікті маманның келбеті. Уақыт күн санап өзгеруде. Өзгерістің, көштің соңына қалмай ұмтыла түсу керек.

Ғылым- бұрындары тек үлкен адамдар мен жоғарғы білім саласының мамандарына қатысты айтылатын термин болса, 21 ғасырда ғылым- мектеп жасындағы оқушылардың алғашқы қадамдарына жол ашты. Қалайша?

Оқытушылардың біліктілік санатының өзінде «зерттеуші-педагог» -жоғарғы санаты бар. Ендеше ол мұғалімнің де портфолиосы зерттеу жұмыстарымен толық болғаны жөн. Мұғалім өз мамандығының бағытына қарай оқушыны бағдарлап, ғылыми жобаларға дайындайды. Ғылыми жоба алған бағыты мен деңгейіне қарай бірнеше секцияларға бөлінеді.

Қосымша білім беру саласының мамандары үшін ғылыми жобаның «этномәдениет» және «өлкетану» секциялары тиімді. Атынан белгілі қосымша білім оқушылардың бос уақыттарын тиімді ұйымдастырып, қосымша білім беретін оқу орыны. Оқушы бос уақытында музыка мектебіне келіп, қалаған аспабына арналған сыныпта білім алады. Ғылыми жоба бағытына оқушы таңдарда ноталық сауат, аспапты тарта білу қабылетімен қоса тиянақты, алғыр, білімге зерек оқушыны таңдаймыз. 2-7 сынып оқушыларының зерттеу жобалары мен шығармашылық жұмыстары «Зерде» республикалық конкурсы білімге, ғылымға құштар оқушыларға арналған. Байқау ҚР «Білім туралы», ҚР білімді дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес әзірленген. Мақсаты; балаларды зерттеу қызметіне ерте дағдыландыру, кіші және орта жастағы балалардың интеллектуалдық-шығармашылық әлеуетін ынталандыру. Осы ережені басшылыққа ала отырып ең оқушыны жобаға қатынастырдым. Жобаны бастамас бұрын тың тақырып таңдаған жөн. 4- сынып оқушысына «Дина Нұрпейісова күйлеріндегі Аналар бейнесі», 6- сынып оқушысына «Ұлттық аспабымыз домбырадағы Сейтек перне» тақырыптарын алдым. Оқушылар Республикалық байқаудың облыстық кезеңінде 2, 3 орындарды еншіледі. Іс-тәжірибемен бөлісіп, ғылыми жобаны орындау барысын жариялайын. Таңдалған тақырып өзекті, алдағы күндері зерттеуді жалғастыруға болатындай, дерек көздері бар, әдіс- тәсілдерге негізделген, теориялық және практикалық бөлімі бар, нәтижесі жаңалық ашатындай болуы тиіс. 6-сынып оқушысының бағыты «Өлкетану» бағытында таңдалды. Себебі 5,6,7 сыныптарға арналған «Өлкетану» курсының арнайы оқулығы бар. Оқулықта әр аймақтың, облыстың өлкелік мәдениеті, музыкасы, өнері тамаша тарауларға аталып берілген. 6- сынып курсына Сейтек, Дәулеткерей, Дина, Құрманғазыларға тоқталып өткен. Оқулықты басшылыққа ала отырып жобаны жоспарладық. Ғылыми жобаның жазылу реті төмендегіше:

- Титул парағы
- Мазмұны
- Түйіндемесі
- Пікір
- Кіріспе
- Негізгі бөлім
- Қорытынды бөлім
- Ұсынба
- Пайдаланылған әдебиеттер

Осы ретпен жазылған ғылыми жобаның мазмұны негізгі тақырыпты баяндап келіп, оқушының алдағы жылдары да осы тақырыпты жалғастыру мүмкіндігін көрсетеді. Мысалы: «Дина Нұрпейісова күйлеріндегі Аналар бейнесі» тақырыбы осы жолдардың авторының бірнеше жылдан зерттеп жүрген проблемалық тақырыбы. Күй Анасы Дина Нұрпейісова, ғасыр адамы, әмеңгерлік салтпен ата жолын сақтаған, он үш баланы өмірге әкелген Батыр Ана. Күйлерінің басым көпшілігі өз өміріне, балаларына арналған. Кеңес үкіметінің саясатымен көп шығармаларының атауы өзгерген. Ғылыми жобада дәлелдемелермен атауы өзгерген күйлеріне тоқталып, күй құдыретінің ұрпақтар арасындағы сабақтастығына тереңірек зерттеулер жасалды.

«Ұлттық аспабымыз домбырадағы Сейтек перне» тақырыбындағы ғылыми жобада Сейтек Оразалыұлының 160 жылдығы аясында күйлеріне, шығу тарихына басымдық берілді. Домбырада қолданылмайтынастыңғы ішектегі соль диез, үстіңгі ішектегі ре диездер «Сейтек перне» деп атау алған . Себебі, Сейтек күйшінің өмірі қуғын- сүргінмен, айдауда өткендіктен күйлерінің екпіні де, құрылымы да ерекше. «Сексен ер» күйі тарихи оқиға желісімен шыққан. 1919 жылы Бөкей ордада халық арасынан атты әскер құрылып, патшаның озбырлығына қарсы бас көтермекші болған атты әскерді орыстың қаруланған әскери күші басып, 120 адамның сексені қаза табады. Сол оқиғаны көзімен көрген Сейтек «Сексен ер» күйін шығарып, екпіндете тартып, домбыраның мүмкіндігін асырып, қолданыста жоқ ең жоғарғы пернені пайдаланады. Сол кездерден атау алған «Сейтек перне» Дәулеткерейдің «Көрұғлы» күйінде де кездеседі.

Ғылыми жобаны жазу барысында осы мәселелерге жан-жақты талдау жасалып, күйлердің ноталары теориялық шешемімен тарқатылып баяндалды. Бұл оқушының алдағы жылдары тереңдей айналысуына болатын алғашқы қадам.

9-11 сынып оқушылары арасындағы ғылыми жоба байқауына 11 сынып оқушысын қатынастырып, ол да облыстық кезеңнен орын алып, Республикалық кезеңге жолдама алды. Жоғарғы сынып оқушыларын ғылыми жобаға іріктеу кезінде ЖОББМ-гі үлгеріміне де көңіл бөлген жөн. Себебі, музыка мектептері оқушылары этномәдениет, өлкетану бағыттарына ғылыми жобаларын жазып, облыстық кезеңнен Республикаға өтсе бірінші турда тест тапсырады. Этномәдениет бағытында қатынасқан оқушылар үшін Қазақстан тарихы, қазақ әдебиеті пәндерінен жақсы білім деңгейін көрсете білуі тиіс. Тақырып «Домбыраның қоңыр үнін мал ішегінен жасап қайта жаңғырту». Ғылыми жобада жаңалық жасалды. Домбыраның қазіргі замандағы капрон ішегін әуел бастағы мал ішегінен жасап, тәжірибе алаңынан бейнетаспалар ұсынып, екі ішекті домбыраны қатар тартып, дыбыстарына салыстырмалы түрде түсірілім жасалды. Оқушы аспапта шебер тарта алады. Динаның «Науысқы», «Сауыншы» күйлерін тартып, теориялық талдау жасап, дыбыс тербелістеріне тоқталды. Жусанға жайылған Батыс облыстардағы ешкі мен қойдың ішектеріне ғалымдар тәжірибе асауды ұсынған жазбаларды оқып, Дина шешеміздің жиені Бағила апамыздың айтуы бойынша жазылып алынған деректерді басшылыққа алып тәжірибенің бірнеше кезеңін жүзеге асырдық. Жоғарғы сынып оқушыларының ғылыми жобаларының талабы да жоғары. Тәжірибе кезеңдері, сатылары, негіздемелер, ғылыми дәйектемелері нақты болуы тиіс.

Ғылыми жобаны жаза отырып оқытушы өз шеберлігін жетілдіре түсумен қатар оқушыға жаңаша көзқарас, білімге ұмтылыс қалыптастырады. Халық мақалы «Білім- инемен құдық қазғандай» деп тегін айтылмағаны байқалады. Музыка, өнер мектептерінің білім беру бағыты тек аспапта ойнау емес, ғылыми жобаларға қатынасу мүмкіндігінің мол екендігін, ғылымның бірнеше саласымен қатысты екенін дәлелдей түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ж.Нәжімеденов «Қоңыр үнді домбыра» Алматы «Дайк-пресс» 2008
2. Ж.Жақсығалиев, Д.Шакаева, Ж.Хамзин «Өлкетану» Астана «Арман» 2018
3. Назарбаев зияткерлік мектебі «Сейтек күйлер жинағы» Астана 2018
4. Т.Мерғалиев «Домбыра сазы» Алматы 1972
5. А.Токтаған «Тарту сәлемдеме» Алматы «Кітап» 2011

СОДЕРЖАНИЕ

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО

Кайсағалиева Гүлжахан Смаиловна	3
---------------------------------------	---

ПЛЕНАРНОЕ ВЫСТУПЛЕНИЕ

1. Обыдёнкина Лариса Валентиновна О ДИСКУРСЕ ОБНОВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В 21 ВЕКЕ.....	5
2. Габдрахманова Шынар Тулегеновна КӘСІБИ ТРАЕКТОРИЯНЫ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ.....	9
3. Джангазиева Бибигуль Жумажановна О ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ФИНЛЯНДИИ.....	10
4. Мақсотова Толқын Тілекқабылқызы БАЛАЛАР ӘЛЕМІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРІБЕ, СЕРІКТЕСТІК БОЛАШАҒЫ.....	12

СЕКЦИЯ 1

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

1. Абиева Асемгуль Бахытжановна ЖОБА ЖҮМЫСЫНДАҒЫ ТОПТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ.....	14
2. Абугалиева Гульзада Сержановна РЕФЛЕКСИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА.....	16
3. Айтасова Надежда Касымовна ПРИМЕНЕНИЕ АКТИВНЫХ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ С ЦЕЛЬЮ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ.....	18
4. Айтжан Ботагөз Талғатқызы ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚИТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҮМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	21
5. Амангелдиева Ақмоншақ Ерланқызы САЛУ ЕСЕПТЕРІН ШЕШУГЕ ҮЙРЕТУГЕ АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫСТАР.....	24
6. Ахтаров Мирхат Жанболатұлы PROBLEMS OF MANAGEMENT AND QUALITY OF EDUCATION IN THE KAZAKHSTAN EDUCATIONAL SYSTEM.....	27
7. Базарбаева Аяғоз Шакиратовна, Уразалина Мейрамгүл Ерғалиқызы MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION.....	30
8. Баймукашева Альфия Жасұланқызы СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ.....	34
9. Батыргалиева Гүлсезим Махсотовна THE USE OF VIDEO MATERIALS IN MODERN EDUCATION.....	36
10. Бегжанова Мирангуль Бахытовна, Мулдағалиев Нурбол Нариманович ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕРЕККӨЗДЕРДІ ТАЛДАУ ДАҒДЫСЫН ДАМУ.....	39
11. Буркутова Мереке Муратовна, БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	41
12. Варламова Татьяна Владимировна, Давлетьярова Дина Алтынбековна СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ ОДАРЕННОСТИ.....	44
13. Габбасова Лайла Динбаяновна	

	БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ САУАТТЫЛЫҒЫ - ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ НЕГІЗІ.....	47
14.	Даулетова Клара Тлегеновна НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРОГРЕССИИ.....	51
15.	Еркингалиева Гулсара Бекболатовна ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫН МЕНГЕРТУДЕ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ САБАҚТАРДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	54
16.	Ешниязова Женискул Жеткербайқызы ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМУЫ.....	57
17.	Жакилова Сауле Омирзаковна «АЙНАЛУ ДЕНЕЛЕРІ» ТАҚЫРЫБЫН ОҚЫТУДАҒЫ КЕЙБІРПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	60
18.	Жубангалиева Лариса Сатбаевна PISA ЗЕРТТЕУЛЕРІНІҢ ТАПСЫРМАЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ЖАРАТЫЛЫСТАНУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	64
19.	Канаева Зылиха Кожамкуловна, Жұмабай Мақпал Серікбайқызы ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ӨЗІН-ӨЗІ БАҚЫЛАУ ӘДІСТЕРІНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	67
20.	Зейнуллина Жаннат Сериковна БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ.....	72
21.	Иванова Ирина Мильевна ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МНЕМОТЕХНИКИ В РАБОТЕ С УЧАЩИМИСЯ, ИМЕЮЩИМИ НАРУШЕНИЕ СЛУХА.....	75
22.	Кожамметова Айымгуль Болатовна, Кунанбаева Магзия Шайхимовна МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ.....	77
23.	Kudaibergenova Aruzhan Ernurkyzy THE IMPORTANCE OF VALUES-BASED EDUCATION IN TEFL.....	79
24.	Кудря Лилия Анатольевна ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ.....	82
25.	Латыева Надежда Константиновна ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА СРЕДНЕЙ И СТАРШЕЙ СТУПЕНЯХ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.....	83
26.	Лукпанова Камшат Тажигараевна, Кожагалиева Рима Жамбуловна, БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДАҒЫ КҮРДЕЛІ ТАҚЫРЫПТЫ САРАЛАП ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЙТЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖАЗЫЛЫМ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ.....	87
27.	Макасова Гулбагида Елеубаевна ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	91
28.	Мендешова Аягөз Ержанқызы ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	93
29.	Муктарова Айдана Сайлаубековна СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖЕКЕ ОҚУ ТРАЕКТОРИЯСЫН АНЫҚТАУ АРҚЫЛЫ ӨЗІНДІК ӘРЕКЕТІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	95
30.	Наукеева Дина Дисембаевна АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ФИЗИКИ.....	99
31.	Нурашев Бауыржан Узахпаевич СТУДЕНТТЕРДІҢ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	101
32.	Сапарова Гаухар Кушентаевна ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	104

33.	Суянгалиева Лилия Ербулатовна ПРИМЕНЕНИЕ SMART ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ФИЗИКЕ С ЦЕЛЬЮ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ.....	108
34.	Турмухамедова Алия Маликовна ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	110
35.	Федорченко Лариса Александровна «ОБУЧЕНИЕ В ПОГРУЖЕНИЕ», КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ.....	113
36.	Шаблиев Хайдар Камалович ӘЛЕМНІҢ ТҮТАС КӨРІНІСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ КЕСКІНДЕМЕДЕ КӨРСЕТУ ҚАБЛЕТІ.....	116
37.	Шайжанова Анара Асановна, Сейткалиева Нургуль Максимовна ҚАШЫҚТЫҚТАН ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ.....	118
38.	Шакаева Динара Жексенгалиевна, Молдашева Клара Жардемгалиевна ТРАЕКТОРИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ: ОПЫТ И ПРАКТИКА.....	121
39.	Шамгонова Жанар Болатовна, Жумагалиева Индира Кайыршаковна КОМПЬЮТЕРЛІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	124

СЕКЦИЯ 2

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

1.	Андирова Айман Амандыковна ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ ЗОР.....	126
2.	Губаш Арыстанбек Нухкалиевич ТРУДНОСТИ УСВОЕНИЯ ШРИФТА Л.БРАЙЛЯ МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ В ПРОЦЕССЕ ЧТЕНИЯ И ПИСЬМА. И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ.....	129
3.	Ермеккалиева Жанар Ғабдықайырқызы БІРНЕШЕ КҮРДЕЛІ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ ТҮЗЕТУДІҢ ЖОЛДАРЫ.....	132
4.	Ефремов Алексей Олегович РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В СОВРЕМЕННОМ ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	137
5.	Жардемова Асылзада Губайдоллиевна ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ЕРЕКШЕ БІЛІМ АЛУҒА ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ОҚУШЫЛАРДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	140
6.	Жумагелдина Нургул Елтаевна КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН КӨТЕРУДЕГІ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ОНЫ ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ.....	142
7.	Камнева Елена Михайловна ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ С ОВЗ (ОБУЧАЮЩИХСЯ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ) НА УРОКАХ ИСТОРИИ.....	146
8.	Карашева Балым Бактыгалиевна НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВОБУЧЕНИИ НА УРОКАХ ИНФОРМАТИКИ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ.....	149
9.	Кубашева Асемгуль Утегеновна ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ.....	151
10.	Лагуточкина Валентина Александровна ОРГАНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	155

11. Наугольнова Марина Павловна МЕТОДЫ, ПРИЁМЫ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ИНКЛЮЗИВНОМ КЛАССЕ.....	160
12. Неталиева Гульзада Боранбаевна РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА НА ПРЕДМЕТНЫХ УРОКАХ.....	164
13. Самойлюк Надежда Александровна ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДОШКОЛЬНИКОВ С СИНДРОМОМ ДАУНА В ДОШКОЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ.....	166
14. Ергалиева Гульжан Алгазиевна, Сұлтан Саида Серікқызы ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТЬЮ.....	168
15. Татенова Асия Сериковна ОБУЧЕНИЕ РУССКОМУ ЯЗЫКУ ДЕТЕЙ С ОСОБЕННЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ.....	170
16. Тойшыбаева Айдын Бауыржановна ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ - ӨМІР ҚАЖЕТТІЛІГІ.....	174
17. Тулешева Лязат Наурызбаевна, Кадыров Елжас Елдосович ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ РӨЛІ.....	180
18. Утешова Рыскуль Бекмагамбетовна Артикуляциялық жаттығуларды орындауда ертегі терапиясын тиімді қолдану.....	184

СЕКЦИЯ 3

САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ ЦИФРОВАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА

1. Алмурзина Рита Жоламановна ОҚЫТУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ РӨЛІ.....	188
2. Дауренбекова Шолпан Жумабековна, Арыстанбек Арай Октябрьқызы, Анарбекова Нурай Мухтарқызы СОЗДАНИЕ QR-СТЕНДА «ЗАПОВЕДНИКИ КАЗАХСТАНА» НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.....	191
3. Даулетова Венера Аманкосовна СТУДЕНТТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ.....	194
4. Амангалиева Салтанат Аманкосовна, Тажигалиева Замзагул Тлепбергеновна САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ ОҚУШЫНЫҢ ПАЙЫМДАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ.....	197
5. Тұрсынғали Любовь Құттығұлқызы ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ.....	200

СЕКЦИЯ 4

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ӘРЕКЕТІ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ

1. Nurmakhova Zhulduz Bolatovna, Aitkaliyeva Dinara Ermekkyzy FUN RESEARCH PROJECTS FOR ELEMENTARY STUDENTS.....	203
2. Кажимова Карлығаш Рахымовна, Габдрашова Гүлім Еркековна СТУДЕНТТЕРДІҢ БОЙЫНДА АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	206

3.	Гусева Екатерина Юрьевна ОДАРЕННЫЕ ДЕТИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	208
4.	Жаирбекова Талшын Асқарқызы, Канаева Зылиха Кожамкуловна БАЛҚАШ КӨЛІНІҢ ЖАЛПЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЛАСТАНУЫ.....	212
5.	Закиева Гулдана Умирхановна, Боранбайқызы Назерке ЖАЙЫҚ ӨЗЕНІ ЖАЙЫЛМА ОРМАНДАРЫНЫҢ БАЗИДИОМИЦЕТТЕРІ.....	214
6.	Залмұқанова Альбина Мұратқызы АЛМА ОРАЗБАЕВАНЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ.....	217
7.	Ихсанова Алтынзер Амировна МҰХТАР ӘУЕЗОВТІҢ «АБАЙ ЖОЛЫ» РОМАНЫН ЭЛЕКТИВТІ КУРСТА ЗЕРТТЕУ АРҚЫЛЫ ОҚУ.....	221
8.	Кайров Жаксыкелди Каденович СЫРЫМ АУДАНЫ БОЙЫНША ТУРИСТІК-РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСАРДЫҢ ТАРАЛУЫ.....	223
9.	Капашева Гулжамал Нуржановна, А.А.Кульжумиева ДИРИЖЛЕ ПРИНЦИПІ КӨМЕГІМЕН ШЕШІЛЕТІН ОЛИМПИАДА ЕСЕПТЕРІ.....	227
10.	Леонова Людмила Дмитриевна НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ.....	230
11.	Мансурова Альбина Шафхатовна, Касымова Акмарал Хамзиевна ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУ МӘСЕЛЕСІ.....	234
12.	Мүтиев Зейнолла Жаксылықұлы, Мұханбетова Жангүлім Өтепбергенқызы, Юсупова Айсұлу Ильдарқызы ЖАЙЫҚ АЙМАҒЫ АҚЫНДАРЫНЫҢ ПОЭТИКАСЫ (ҰЛДАЙ САРИЕВА АҚЫНДЫҒЫ МЫСАЛЫНДА).....	237
13.	Неғметова Айдана Манарбекқызы БІЛІМ БЕРУ ҮРДСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....	241
14.	Полулях Елена Владимировна, Капасова Айдана ПРОГРАММИРОВАНИЕ ФРАКТАЛОВ: ИЗЯЩЕСТВО В КОДЕ.....	245
15.	Садуллаев Н.Н., Акбулатов А.А. БҮГІНГІ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕ ШЫҒЫС ӘДЕБИЕТІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ МЕН КӨРКЕМДІК СИПАТЫ.....	249
16.	Канаева Зылиха Кожамкуловна, Самадиярова Аяна Ардакқызы АЛАКӨЛ КӨЛДЕР ЖҮЙЕСІНІҢ ЗЕРТТЕУ АУДАНАРЫ БОЙЫНША ЕРІГЕН ГАЗ МӨЛШЕРІ, БИОГЕНДІК ҚОСЫЛЫСТАРЫ, ПЕРМАНГНАТТЫ ТОТЫҒУЫ ЖӘНЕ СУДЫҢ МИНЕРАЛДАНУЫ.....	255
17.	Сералиева Мөлдір Кенжалиевна БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒА АРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТОПТЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ.....	257
18.	Тажигалиева Замзагул Тлепбергеновна КӨНЕ ЖӘДІГЕРДІ ЗЕРДЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ҰЛТ ҚҰНДЫЛЫҒЫН ҰЛЫҚТАУ.....	262
19.	Toleugalieva Danagul Bekbolatkyzy FORMATION OF DIALOGIC SKILLS IN THE PROCESS OF DIALOGIC COMMUNICATION IN ENGLISH BY THE 5TH-FORM LEARNERS.....	264
20.	Шуакбаева Гулбар Турлановна ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ ЖҰМЫСТАРҒА БЕТБҰРЫС.....	268

Объем 34,5 п.л. Тираж 500. Заказ № 37

*Сверстано и отпечатано в редакционно-издательском центре
Западно-Казахстанского университета им. М.Утемисова
г. Уральск, пр-т Н.Назарбаева,162.*

Көлемі 34,5 б.т. Таралымы 500 дана. Офсет қағазы. Тапсырыс № 37

*М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің
редакциялық баспа орталығы.
Орал қаласы, Н.Назарбаев даңғылы, 162*